ROBERT
MUSIL
NİTELİK
SİZ
ADAM

·2·

ROBERT MUSIL NİTELİK SİZ ·2· ADAM

ROBERT MUSIL (1880–1942) Avusturyalı romancı ve deneme yazarıdır. Matematik, felsefe ve psikoloji alanlarında yüksek öğrenim görmüştür. Eğitim alanındaki yükselişini, yazarlığa daha çok zaman ayırabilme uğruna arka plana atan Musil, James Joyce, Franz Kafka, Marcel Proust gibi yazarlarla birlikte modern edebiyatın önde gelen yazarlarından sayılmaktadır. Üzerinde uzun yıllar çalıştığı ve türlü nedenlerle tamamlayamadığı *Niteliksiz Adam* adlı yapıtı, en önemli eseri sayılmaktadır. Tüm eserlerinde öncelikli olarak toplumsal sorunlara eğilmiştir. Nietzsche'den etkilenen yazar, eserlerinin karmaşık yapısı nedeniyle kendi dönemi içerisinde yeteri derecede anlaşılmamıştır.

M. SAMİ TÜRK, 1986 İstanbul doğumludur. Lisans öğrenimini Marmara Üniversitesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde, yüksek lisans öğrenimini İstanbul Üniversitesi'nin aynı bölümünde tamamlamıştır. Doktora çalışmasını yaptığı Sakarya Üniversitesi'nin yine aynı bölümünde 2011 yılından beri öğretim görevlisi sıfatıyla bulunmaktadır. Evli ve bir çocuk babasıdır.

Daha önce E.T.A. Hoffmann, Thomas Mann, Arthur Schnitzler, Franz Kafka, Thomas Bernhard, Elfriede Jelinek ve W. G. Sebald gibi yazarlardan edebi; C. G. Jung ve Thomas Macho'dan fikri eserler çevirmiştir.

Aylak Adam: Roman
©2018, Aylak Adam

ISBN 978-605-2060-68-1

Sertifika No 35073

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

—

I. Basım 2018

Kitabın Özgün Adı *Der Mann ohne Eigenschaften · Erstes Buch:* Zweiter Teil, Fortsetzung (81-123. Kapitel)

Çeviriye Temel Alınan Baskı © 1957, Rowolt Verlag GmbH, Hamburg

Yayın Koordinatörü Gökhan Sarı

Yayına Hazırlayan Duygu Bolut

Düzelti Gökhan Yavuz Demir

Kapak Tasarım —ous! Studio/ Caner Çokbulan, Gizem Kara

Dizgi ve Mizanpaj Ulaş Kantemir

İç Baskı ve Cilt Altın Kitaplar Matbaa

Adres Göztepe Mah. Kazım Karabekir Cad. No: 32

Mahmutbey-Bağcılar/İstanbul

Telefon (0212) 446 38 88

Sertifika No 10766

—

Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. Ferah Han No: 16/26 Fatih/İstanbul

Telefon (0542) 586 7961

bilgi@aylakadamyayinlari.com • www.aylakadamdukkan.com.tr

facebook.com/aylakadamyayinlari • twitter.com/AylakAdamYayin

ROBERT MUSIL

NİTELİKSİZ ADAM

II. CİLT

ÇEVİREN: M. SAMİ TÜRK

AYLAK ADAM

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KİTAP

İKİNCİ KISIM: BÖYLE ŞEYLER OLUR

81. KONT LEINSDORF, REEL POLİTİKA HAKKINDAKİ FİKRİNİ SÖYLER. ULRICH BİRÇOK DERNEK KURAR 7

82. CLARISSE, ULRICH YILI TALEP EDER 13

83. BENZER ŞEYLER OLUR VEYA TARİH NEDEN UYDURULMAZ? 21

84. OLAĞAN HAYATIN DA ÜTOPİK BİR MAHİYETİ OLDUĞU İDDİASI 28

85. GENERAL STUMM'UN SİVİL AKLI DÜZENE SOKMA GAYRETLERİ 37

86. KRALİYET TÜCCARI İLE RUH VE TİCARET MENFAATLERİNİN BİRLEŞİMİ. YAHUT ZİHNE GİDEN HER YOL RUHTAN ÇIKAR AMA HİÇBİRİ GERİ DÖNMEZ 50

87. MOOSBRUGGER DANS EDER 67

88. BÜYÜK ŞEYLERLE İLİŞKİ 73

89. ZAMANA AYAK UYDURMAK LAZIMDIR 76

90. İDEOKRASİNİN TAHTTAN İNDİRİLMESİ 84

91. KUR ARTIŞI VE DÜŞÜŞÜNE YÖNELİK ZİHİN SPEKÜLASYONU 89

92. ZENGİN İNSANLARIN HAYATTAKİ KURALLARI 100

93. SİVİL AKLA BEDEN EĞİTİMİ YOLUYLA YANAŞMAK DA ZOR BİR İŞTİR 104

94. DIOTIMA'NIN GECELERİ 107

95. BÜYÜK YAZAR, ARKADAN GÖRÜNÜŞ 114

96. BÜYÜK YAZAR, ÖNDEN GÖRÜNÜŞ 119

97. CLARISSE'İN ESRARENGİZ GÜÇLERİ VE ÖDEVLERİ 123

98. BİR DİL HATASIYLA MAHVOLAN BİR DEVLETTEN 136

99. YARIM AKILLILIĞA VE ONUN VERİMLİ ÖBÜR YARISINA DAİR; İKİ ÇAĞIN BENZERLİĞİ, SEVECEN BİR VARLIK OLAN JANE TEYZE VE YENİÇAĞ DENEN MUZİPLİK ÜZERİNE 146

100. GENERAL STUMM DEVLET KÜTÜPHANESİNE SIZAR VE KÜTÜPHANECİLER, KÜTÜPHANE GÖREVLİLERİ VE ENTELEKTÜEL DÜZEN HAKKINDA BİLGİ TOPLAR 154

101. DÜŞMAN AKRABALAR 161

102. FISCHEL'İN EVİNDE MÜCADELE VE AŞK 177

103. ŞEYTANA UYMAK 189

104. RACHEL İLE SÜLEYMAN HÜCUMA KALKIYOR 201

105. HAT SAFHADA AŞKIN ŞAKASI YOKTUR 209

106. MODERN İNSAN TANRI'YA MI YOKSA DÜNYA ŞİRKETİNİN PATRONUNA MI İNANIR? ARNHEIM'IN KARARSIZLIĞI 215

107. KONT LEINSDORF BEKLENMEDİK BİR SİYASÎ BAŞARI YAKALAR 223

108. KURTULMAMIŞ MİLLETLER VE GENERAL STUMM'UN "KURTARMA" SÖZ ÖBEĞİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ 230

109. BONADEA, KAKANYA; MUTLULUK VE DENGE SİSTEMLERİ 236

110. MOOSBRUGGER'İN PERİŞANLIĞI VE MUHAFAZASI 246

111. HUKUKÇULARIN NEZDİNDE YARI DELİ YOKTUR 252

112. ARNHEIM, BABASI SAMUEL'İ TANRILARIN ARASINA SOKAR VE ULRICH'İ AVUCUNA ALMAYA KARAR VERİR. SÜLEYMAN, KRAL BABASINA İLİŞKİN AYRINTILARI ÖĞRENMEK İSTER 258

113. ULRICH, HANS SEPP VE GERDA'YLA, AKLIN ÜSTÜ İLE ALTI ARASINDAKİ HUDUT BÖLGESİNİN KARMA DİLİNDE SOHBET EDER 271

114. İLİŞKİLER VAHİMLEŞİR. ARNHEIM GENERAL STUMM'A ÇOK LÜTUFKÂR DAVRANIR. DIOTIMA SINIRSIZLIĞA YÖNELMEYE KOYULUR. ULRICH OKUDUĞU GİBİ YAŞAMA İMKÂNININ HAYALLERİNİ KURAR 289

115. GÖĞSÜNÜN UCU GELİNCİK YAPRAĞI GİBİDİR 305

116. HAYATIN İKİ AĞACI VE KESİNLİK İLE RUH İÇİN GENEL SEKRETERLİK TALEBİ 314

117. RACHEL'İN KARA GÜNÜ 336

118. MADEM ÖYLE, ÖLDÜR ONU! 342

119. KARŞI TEDBİR VE BAŞTAN ÇIKARMA 356

120. PARALEL FAALİYET KARGAŞA YARATIR 367

121. GÖRÜŞME 378

122. EVE DÖNÜŞ 394

123. TERSYÜZ EDİŞ 403

81

KONT LEINSDORF, REEL POLİTİKA HAKKINDAKİ FİKRİNİ SÖYLER. ULRICH BİRÇOK DERNEK KURAR

Konsülde net bir sonuca varıldığına dair en ufak bir belirti yokken, Kont Leinsdorf'un şatosundaki Paralel Faaliyet hummalı bir biçimde ilerleme kaydediyordu. Gerçekliğin iplerinin bir araya geldiği yer bu şatoydu, Ulrich de haftada iki kez buraya geliyordu.

Ulrich'i mevcut derneklerin sayısı kadar hayrete düşüren başka bir şey daha yoktu. Arazi ve su, itidal ve içki derneklerinin, kısacası derneklerin ve karşı derneklerin haberleri geliyordu. Bu dernekler üyelerinin çabalarını teşvik ediyor, diğer dernek üyelerinin gayretlerini ise boşa çıkarıyorlardı. Sanki herkes en az bir derneğe üye gibiydi.

"Kont hazretleri," dedi Ulrich şaşırarak, "buna insanların artık saflık ederek alışkanlık hâline getirdiği şekliyle dernek çiftliği denemez; icat ettiğimiz düzenli devlet tarzında herkesin bir haydut çetesine üye olması korkunç bir durum!.."

Kont Leinsdorf'un ise derneklere karşı bir zaafı vardı. "Düşününüz ki," diye karşılık verdi, "ideologların siyaseti şimdiye kadar hiç iyi bir sonuç getirmemiştir; bizim reel politika yapmaya ihtiyacı-

mız var. Kuzininizin etrafında sarf edilen fazlasıyla entelektüel çabaları biraz tehlikeli bulduğumu söylemeden edemeyeceğim!"

Öbürü, "Kont hazretleri bana yol göstermek isterler mi?" diye ricada bulundu.

Kont Leinsdorf ona şöyle bir baktı. Açmak istediği konu bu tecrübesiz genç adam için biraz cesurca olmaz mı, diye düşündü. Ama sonra kararını verdi.

"Evet, bakın," diye temkinli bir tavırla söze girdi, "şimdi size genç olduğunuz için muhtemelen bilmediğiniz bir şey söyleyeceğim; reel politika esasen bir kimsenin asıl yapmak istediği şeyi yapmamasıdır ancak yine de bu küçük arzularını gerçekleştirmek suretiyle insanları kazanmanıza engel olmaz!"

Dinleyicisi, gururu okşanmışçasına gülümseyen Kont Leinsdorf'a şaşkın şaşkın bakıyordu.

"Öyle değil mi," diye sözüne devam etti Kont, "demin de söyledim, reel politika fikir gücüyle değil, pratik ihtiyaçlar dikkate alınarak yapılır. Tabiî ki herkes güzel fikirleri gerçekleştirmekten hoşlanacaktır, buna şüphe yok. Yine de asıl yapmak istenen şey asla yapılmamalıdır! Kant da aynen bunu söylemiştir."

Bu konuda aydınlatılmakta olan Ulrich şaşkınlıkla, "Hakkınız var!" dedi. "Ama yine de bir hedefin olması gerekir, değil mi?!"

"Hedef mi? Bismarck, Prusya kralını en büyük kral olarak görmek istiyordu: Hedefi buydu. Bunun için Avusturya ve Fransa'yla savaşıp Alman İmparatorluğu'nu kurması gerekeceğini en başından bilemezdi."

"Öyleyse zat-ı âliniz Avusturya'nın büyük ve güçlü olmasını arzulamamız ve ötesine geçmememiz gerektiğini mi söylemek istiyorlar?"

"Daha dört yılımız var. Bu dört yılda pek çok şey olabilir. Bir halkı ayağa kaldırabilirsiniz ama yürümeyi kendisi halletmelidir. Beni anlıyor musunuz? Ayağa kaldırmak, işte yapmamız gereken bu! Fakat bir halkın ayakları onun muhkem kurumlarıdır, partileridir, dernekleri ve bunun gibi cemiyetleridir, yalnızca lafı geçen şeyler değildir!"

"Efendim! Kulağa pek öyle gelmese de gerçekten demokratik bir fikir bu!"

"Kendi sınıfımdakiler beni anlamasalar da bir bakıma aristokratik bir fikir bu. İhtiyar Hennenstein ile meşruta sahibi Türckheim bütün bu işlerin sonucunda ortaya ancak bir pisliğin çıkacağı yönünde fikir beyan ettiler. Yani temkinli ilerlememiz gerek. Küçükten başlamamız lazım, yanımıza gelenlere nazik davranın."

Bu yüzden Ulrich, o andan sonra kendisine gelen hiç kimseyi geri çevirmedi. Mesela yanına bir adam geldi ve uzun uzun pul koleksiyonlarından bahsetti. Koleksiyonculuk ilkin ulusları bağlayan bir şeydi; ikinci olarak toplumun temelini oluşturdukları inkâr edilemeyecek mal ve saygınlık çabalarını tatmin ediyordu; üçüncüsü de sadece bilgiyi değil, âdeta sanatkârane kararlar vermeyi de zaruri kılıyordu. Ulrich adama baktı, görünüşte dertli ve zavallı birine benziyordu fakat adam, Ulrich'in bakışlarındaki soruyu yakalamış gibiydi, çünkü pulların aynı zamanda kıymetli bir ticarî meta olduğunu, hafife alınmamaları gerektiğini ve bu işle uğraşanların yeri gelince milyonlar kazandıkları yönünde bir karşılık verdi. Büyük pul borsalarına bütün büyük ülkelerin tüccar ve koleksiyoncuları geliyordu. Bu uğraşla zengin olunabilirdi. Ama şahsen kendisi idealistti; şu sıralar kimsenin merak duymadığı özel bir koleksiyonu tamamlamaya çalışıyordu. Tek istediği, kutlama yılında insanların bu müstesna alanın farkına varacağı bir pul sergisinin de açılmasıydı!

Ondan sonra bir başkası gelip şunları anlattı: Caddelerde dolaşırken –ama tramvayla gezerken çok daha heyecanlı oluyordu–, yıllardan beridir mağaza tabelalarındaki büyük Latince harflerin kirişlerini sayıyor (mesela *A* üç, *M* dört kirişten ibaretti) ve kirişlerin sayısını harflerin sayısına bölüyordu. Şimdiye kadar aldığı ortalama sonuç hep aynı kalmıştı: İki buçuk. Ancak anlaşılacağı üzere bu asla istisnası olmayan bir durum değildi ve her yeni caddede işler değişebilirdi. Böylelikle kişi, sapma hâlinde büyük kaygılara, isabet hâlinde büyük sevinçlere gark oluyor, bu da tragedyaya atfedilen arındırıcı etkilere benziyordu. Oysa adamın söylediklerine göre harflerin kendileri sayıldığında üçe bölünebilir bir sayı elde etmek istisnai bir ihtimaldi, dolayısıyla da birçok levha, sıralı

harflerden, yani her halükârda insanı fazlasıyla mutlu eden *W*, *E*, *M* gibi dört kirişli harflerden oluşan kelimeler hariç, âdeta insanın apaçık farkına vardığı bir tatminsizlik hissi yaratıyordu. Ziyaretçi, peki bunun sonucunda ne oluyor, diye sordu. Çıkan sonuç, Halk Sağlığı Bakanlığı'nın şirket isimlerinde dört kirişli harf sıralaması tercihlerini teşvik etmesinin ve *O*, *S*, *I*, *C* gibi tek kirişlilerin kullanımını olabildiğince engellemesinin zaruri oluşuydu, çünkü bu harfler boyun eğmedikleri için insanı üzüyorlardı!

Ulrich adama bakıp aralarında bir boşluk olduğunu fark etti ama adam aslında pek de akıl hastasıymış gibi bir izlenim uyandırmıyordu. Aksine zeki ve nazik bakışları olan, otuzlu yaşlarını aşmış ve toplumun "daha hallice kesimlerinden" biriydi. Kafadan hesap yapmanın bütün meslekler için elzem bir yetenek olduğunu, dersi oyun hâline getirmenin modern pedagojiye uyduğunu; istatistiğin, daha insanlar bir açıklama bulmadan çok önce derin anlamları görünür kıldığını, okuyarak elde edilen tahsilin yarattığı derin hasarların herkesçe malûm olduğunu ve kendisinin yaptığı tespitlerin, bunları uygulamaya karar veren herkese şimdiye dek verdiği büyük heyecanın sonuç olarak bir şeyleri izaha gerek bırakmadığını açıklamaya devam etti. Halk Sağlığı Bakanlığı, bu keşfini tasdik ederse başka devletler de yakında onun izinden gelebilir ve Kutlu Yıl, insanlık için büyük bir refaha vesile olabilirdi.

Ulrich'in çoğunlukla bu tür kimselere verdiği bir tavsiye vardı: "Bir dernek kurunuz; bunun için daha neredeyse dört yıl vaktiniz var, başarırsanız yüce Kont muhakkak sizin için tüm nüfuzunu kullanacaktır!"

Fakat çoğunun zaten derneği vardı, dernekleri olunca da işin şekli değişiyordu. Bir futbol kulübü modern zamanda kültürfiziğin önemini belgelemek için sağ açığına profesör unvanı verilmesini teklif ediyorsa, bu iş nispeten kolay sayılırdı, zira bu noktada ne de olsa bir kolaylık gösterilmesi vaadinde bulunulabilirdi. Ama kendisini idari bir şubenin kıdemli memuru olarak tanıtan ellili yaşlarda bir adamın ziyaretine benzer vakalarda işler zorlaşıyordu: Adamın alnında şehitlerinkini andıran bir hale vardı. "Öhl" adında bir stenografi derneğinin kurucusu ve başkanı oldu-

ğunu söylüyor, büyük vatanseverlik faaliyeti sekreterinin ilgisini "Öhl" hızlı yazma sistemine çekmek cüretini gösteriyordu.

"Öhl" hızlı yazma sistemi, diye açıklıyordu, Avusturya icadıydı, herhalde bu da yaygınlaşmamasını ve teşvik bulmamasını yeterince açıklıyordu. Beyefendi acaba stenograf mıdır, diye soruyordu; hayır cevabını alınca da beyefendiye stenografinin manevi üstünlüklerini izah etmeye koyuldu. Zamandan tasarruf, zihin enerjisinden tasarruf; acaba Ulrich'in bu çengellere, geniş kıvrımlar, yanlışlıklar, benzer resim unsurlarının kafa karıştırıcı tekrarları, gerçekten bir şeyler ifade eden ve anlamlı olan yazı unsurlarının sadece beylik ve nedensizce kendine has unsurlarla karıştırılması için her gün ne kadar çok zihin gücü sarf edildiği konusunda fikri var mıydı? – Ulrich hayretler içinde, zararsız görünen gündelik yazıyı amansız bir nefretle yeren bir adamla karşı karşıyaydı. Zihin gücünden tasarruf perspektifinden stenografi, insanlık için alelacele gelişim gösteren hayatî bir meseleydi. Ama ahlâk perspektifinden bakıldığında da yazının uzunluğu yahut kısalığı büyük önem arz ediyordu. Kıdemli memurun acı ifadesiyle, anlamsız kıvrımlarından ötürü mantıken uzun kulaklı olarak adlandırılan bu yazı, insanı hatalara, keyfiliğe, müsrifliğe ve zamanı ihmalkârca kullanmaya sevk ederken; stenografi netlik, iradenin toplanmasında kolaylık ve erkekçe bir tavır sağlıyordu. Stenografi lazım olanı yapmayı ve gereksiz olandan, amaca hizmet etmeyenden kaçınmayı öğretirdi. Beyefendi acaba bu noktada bu sistemde, bilhassa Avusturyalılar için önemi çok büyük olan bir parça pratik ahlâk bulunduğuna inanmıyor muydu? Ancak elbette mesele, estetik bakış açısıyla da ele alınabilirdi. Geniş kıvrımları çirkin saymak konusunda haklı değil miydi? Amaca son derece uygun olma ifadesi büyük klasiklerin yazarları tarafından güzelliğin özünde mevcut bulunan önemli bir parça olarak ilan edilmemiş miydi? Ama halk sağlığı açısından da –diye devam etti kıdemli memur– yazı masasının üzerine eğilmekle geçirilen zamanı kısaltmak fevkalâde önemliydi. Stenografi meselesi, dinleyiciyi hayrete düşürerek başka bilimler cephesinden de açıklandıktan sonradır ki ancak, ziyaretçi Öhl sisteminin diğer öbür bütün sistemlerden son derece üstün olduğunu anlatmaya başladı. Ortaya koyduğu bakış açılarına göre diğer

tüm stenografi sistemlerinin stenografi düşüncesine ancak ihanet etmek anlamına geleceğini işaret etti. Ardından da ıztıraplarının tarihini izaha koyuldu. Eski ve daha güçlü sistemler, olabilecek tüm maddi menfaatlere bağlanmaya zaman bulabilmişti. Ticaret okulları Vogelbauch sistemini öğretiyor, her değişikliğe ayak diriyor, tüccarlar da –miskinlik yasasına uyarak– elbette bu direnişe katılıyorlardı. Görülebileceği üzere ticaret okullarının ilanlarından yığınla para kazanan gazeteler, bütün reform tekliflerine kulaklarını tıkıyordu. Hele Maarif Nezareti'ne ne demeli? Dalga geçmek denirdi buna! – diyordu Bay Öhl. Beş yıl önce stenografi dersinin ortaokullarda mecbur tutulmasına karar verildiğinde, Maarif Nezareti'nce, seçilecek sistemin danışılması amacıyla bir toplantı yapıldı, bu toplantıda hâliyle, ticaret okullarının, tüccar zümresinin, meclis stenograflarının gazete muhabirleriyle yekvücut olmuş temsilcileri bulunuyordu, başka da kimse yoktu! Vogelbauch sisteminin kabul edileceği en başından belliydi. Öhl Stenografi Derneği, halkını, kıymetli kaynakları üstünde işlenen bu cinayete karşı uyarmış ve olanları protesto etmişti! Fakat sonucunda temsilcileri artık bakanlığa kabul edilmez olmuşlardı!

Ulrich böylesi vakaları kont hazretlerine bildirirdi. "Öhl mü?" diye sormuştu Kont Leinsdorf. "Memur muymuş?" Kont hazretleri uzun uzun burnunu ovuşturmuş ama bir karara varamamıştı. Bir müddet sonra, "Adamın hikâyesinde karanlık bir yan var mı diye âmiri olan saray müşaviriyle mi konuşsanız?" dedi ama sonra yaratıcı damarı tutmuş olacak ki bundan vazgeçti. "Yok, durun, iyisi mi harekete geçip bir dosya açalım; ne demek istiyorlarsa bize bildirsinler!" Öbürkünün durumu tam olarak kavraması için mahrem bir bilgi daha verdi. "Bütün bu olup bitenler," dedi, "acaba saçmalık mıdır, bilemezsin. Ama bakınız, doktor, önemli şeyler çokluk önemsenmekle ortaya çıkar! Gazetelerin peşinde koşturdukları Dr. Arnheim da öyle bir vaka. Gazeteler başka bir şey de yapabilirdi. Ama bu şekilde Dr. Arnheim da önem kazanıverdi bir anda. Öhl'ün bir derneği olduğunu mu söylemiştiniz? Tabiî, olsa da bir şey ispatlamaz. Ama öte yandan, dediğim gibi, modern düşünmek lazım; şayet birçok insan bir şeyden taraf oluyorsa, bundan bir iş çıkacağına neredeyse emin olabilirsiniz!"

82

CLARISSE, ULRICH YILI TALEP EDER

Clarisse'e ziyarette bulunmasının sebebi elbette, dostunun Kont Leinsdorf'a yazdığı mektup yüzünden ona haddini bildirmek zorunda kalmasından başka bir şey değildi; Clarisse en son yanına geldiğinde Ulrich bunu hepten unutmuştu. Buna rağmen yolculuk sırasında, Walter'in onu muhakkak kıskanmakta olduğu ve bu ziyareti öğrenir öğrenmez duygularının harekete geçeceği aklına geldi ama Walter buna karşılık herhangi bir şey yapamazdı, erkeklerin çoğunun içinde bulunduğu bu durum aslında pek bir komikti, zira şayet bir erkek kıskançsa ancak mesaisi bittikten sonra karısının başında nöbet tutmak için vakit bulabilirdi.

Ulrich'in yola koyulmaya karar verdiği saat, Walter'e evde rastlaması ihtimalini ortadan kaldırıyordu. Henüz ikindi üzeriydi. Geleceğini Clarisse'e telefonla bildirmişti. Sanki pencerelerde perde yoktu, karlı düzlüklerin beyazı, camlardan böylesine kuvvetli geçiyordu işte. Clarisse, her nesneyi saran bu acımasız ışıkta, odanın ortasında dikilmiş, gülümseyerek dostuna bakıyordu. İnce vücudunun düz kabartısı pencereye doğru eğildiği yerde güçlü renklerle ışıldıyor, oysa gölgede kalan tarafı alın, burun ve çenenin, rüzgâr ve güneş sayesinde keskinliğini yitiren karlı bir yamaç gibi öne fırladığı, maviyle karışık kahverengi bir sisi

andırıyordu. Bir insandan çok, buz ile ışığın, sıradağların zirvesine erişip kışın hayaletimsi yalnızlığında buluşmasını andırıyordu. Clarisse'in bazı anlarda Walter'in üzerinde bıraktığı büyülü etkiyi Ulrich şu an biraz anlıyor ve gençlik arkadaşına duyduğu bölünmüş hisler kısa süreliğine, hayatlarını belki de pek bilmediği iki insanın birbirlerine sunduğu diyagram hakkında bir fikir veriyordu.

"Kont Leinsdorf'a yazdığın mektuptan Walter'e bahsettin mi, bilmem," diye söze başladı, "ama gelecekte böyle işlere kalkışmaman için baş başa konuşup ikazda bulunmak niyetiyle yanına geldim." Clarisse iki sandalyeyi yan yana getirerek Ulrich'i zorla birine oturttu ve "Walter'e bundan bahsetme," diye ricada bulundu, "ama ne itirazın varsa söyle. Kastettiğin, Nietzsche yılı, değil mi? Senin kont buna ne dedi?"

"Sence ne demiş olabilir?! Bunu Moosbrugger'e bağlaman resmen delilik. Zaten bunu yapmamış olsan da kont mektubu bir kenara atardı."

"Öyle mi?" Clarisse büyük hayal kırıklığına uğramıştı. Sonra durumu şöyle açıkladı: "Neyse ki senin de bu işte söz hakkın var."

"Sana delinin teki olduğunu söylemiştim!"

Clarisse gülümseyip bunu bir iltifat saydı. Elini arkadaşının koluna koyup sordu: "Avusturya Yılı'nı saçmalık olarak görüyorsun, değil mi?"

"Elbette."

"Ama Nietzsche yılı iyi bir şey olurdu; acaba bir şeyi neden sırf bizim anlayışımıza göre iyi diye istemeyecekmişiz ki?!"

"Acaba Nietzsche yılını nasıl tasavvur ediyorsun?" diye sordu Ulrich.

"O senin meselen!"

"Komiksin!"

"Hiç de değilim. Manen ciddi bulduğun bir şeyi gerçekleştirmek sana neden komik geliyormuş, söyle bakalım?!"

"Bunu yapmak isterdim," diye karşılık veren Ulrich kendini arkadaşının elinden kurtardı. "İlla Nietzsche olması gerekmez, söz konusu İsa veya Buda da olabilirdi."

"Veya sen. Ulrich yılı olduğunu düşünsene!" Bunu tıpkı Moosbrugger'i kurtarmasını istediği zamanki kadar sakin söylemişti. Ama Ulrich bu kez dalgın değildi, söylediklerini dinlerken doğrudan Clarisse'in yüzüne bakıyordu. Suratında, onun istemese de daima küçük görünen, keyifli, yorgunluktan yukarı doğru gerilmişe benzeyen yüz ifadesini ortaya çıkaran o alışageldik gülümsemesi vardı.

"Peki, öyleyse," diye düşündü, "kötü niyet yok."

Clarisse ona yeniden yaklaştı. "Neden kendi yılını organize etmiyorsun? Belki şu an bunu yapacak gücün de vardır. Demin de söyledim, Walter'e bundan bahsetmemen lazım, Moosbrugger mektubundan da. Seninle bu konuda konuştuğumdan sakın bahsetme! Ama inan bana, bu katil müzikal biri; beste yapamıyor, o kadar. Her insanın bir gökküresinin merkezinde durduğunu daha önce hiç gözlemlemedin mi? Kişi yerinden ayrıldı mı, küre de onunla birlikte gider. Müziği de böyle yapmalı; vicdansızca, tıpkı kişinin, altında durduğu gökküreleri gibi!.."

"Ve sana göre, benzer bir şeyi ben de kendim için tasarlamalıyım, öyle mi?"

Clarisse, her ihtimale karşı, "Hayır," diye cevap verdi. İnce dudaklarının arasından bir şeyler çıkacaktı ki sustu. Clarisse'in içindeki ateş sessizce gözlerinden fışkırmakla yetiniyordu. Böylesi anlarda kadının varlığından yayılan şeyin ne olduğunu söyleyemiyordu insan. Sanki kor hâlindeki bir şeye yanaşmışsınız gibi bir yanma hissi yayıyordu. Clarisse şu an gülümsüyordu ama bu gülümseme dudaklarında, gözlerindeki hadisenin sönmesinden geriye kalan kül misali sönüktü.

"Ama en kötü ihtimal tam da böyle bir şeyler düşünebilirim," diye tekrarladı Ulrich. "Tek korktuğum, hükümete karşı bir darbe yapmam gerektiğini kastediyor olman?!"

Clarisse düşündü. Ulrich'in itirazına aldırmadan, "Öyleyse, Buda yılı diyelim," dedi. "Buda'nın neler talep ettiğini tam bilmiyorum, ancak şöyle böyle; ama kabul edelim gitsin, eğer önemli bulurlarsa o zaman icraata geçirsinler! Çünkü bir şey ya ona inanılmasını hak eder ya inanılmamasını."

"Öyle olsun, dikkat et: Nietzsche yılı dedin. Peki esasen Nietzsche neler istemiş?"

Clarisse iyice düşündü. "Şimdi, benim kastettiğim elbette Nietzsche Anıtı veya Nietzsche Caddesi gibi şeyler değil," dedi mahcup mahcup. "Ama insanları öyle bir noktaya getirmeli ki aynen onun–"

"Aynen onun istediği gibi mi yaşasınlar?!" diyerek lafını böldü Ulrich. "Peki ama Nietzsche nasıl yaşamalarını istemiş ki?"

Clarisse cevap vermeye çalıştı, bekledi, sonunda karşılık verdi: "Şey işte, sen de biliyorsun zaten..."

"Bir şey bildiğim yok," diye takıldı Ulrich. "Ama sana bir şey diyeyim: İmparator Franz Josef Yıldönümü Aşevi'nin veya evcil kedi sahiplerinin talepleri gerçekleştirilebilir ama iyi fikirler de en az müzik kadar gerçekleştirilmesi güç olgulardır! Bu ne anlama mı geliyor? Bilmiyorum. Ama gerçek bu."

Nihayet ufak masanın arkasında duran küçük berjere oturmuştu; burası sandalyenin tepesinden daha sağlamdı. Clarisse hâlâ, odanın boş duran merkezinde, âdeta masanın tablasını uzatıyormuş görünen bir serabın karşı kıyısında dikilmiş, konuşuyordu. Zarif vücudu da onunla birlikte dile gelmişti ama sessizce düşünüyordu; aslında Clarisse söylemek istediği her şeyi önce bütün vücuduyla hissediyor ve uzuvlarını boyuna hareket ettirme gereği duyuyordu. Arkadaşı, Clarisse'in vücudunun daima sert ve bir oğlan çocuğunun hatlarına sahip olduğunu sanmışsa da şu an gözüne, birbirine bitişik bacaklarının üstündeki bu yumuşak hareketliliği içinde birdenbire Javalı bir dansçı gibi görünmüştü. Birden kadının transa geçmesinin kendisini şaşırtmayacağını düşündü. Yoksa trans hâlinde olan kendisi miydi? Uzunca bir nutuk attı:

"Kendi fikirlerine göre yaşamak istiyorsun," diye söze başlamıştı, "ve bunu nasıl yapabileceğini öğrenmek istiyorsun. Ama fikir, dünyanın en paradoksal şeyidir. Beden fikirlere fetişmişçesine bağlanır. İçinde bir fikir barındıran beden büyüleyicidir. Sıradan bir tokat, şeref, ceza ve sair fikirlerle ölümcül bir etki yaratabilir. Bununla birlikte fikirler, en güçlü oldukları konumda asla çok uzun süre kalamaz; havayla temaslarında sürekli olarak

farklı ancak biçimsiz şekillere giren maddelere benzerler. Bunu birçok defa tecrübe etmişsindir. Çünkü fikir dediğin aslında sensindir, senin belli şartlardaki hâlindir. Bir şeyler sana nefesini üfler ve tellerin tıngırtısının ardından notanın gelişi gibi bir şey olur: Karşına sesin yansımasına benzeyen bir serap çıkar sanki; ruhunun karmaşasından sonsuz bir hat biçimlenmiştir ve dünyanın tüm güzellikleri bu hattın üzerinde duruyor gibidir. Çoğu zaman bir tanecik fikrin etkisidir bu. Ama bir müddet sonra o fikir, daha önce sahip olduğun tüm diğer fikirlere benzemeye başlar, onlara tâbi olur; görüşlerinin ve mizacının, prensiplerinin veya ruh hâllerinin bir parçasına dönüşür; artık kanatlarını yitirmiş, esrarengiz bir sabitlik kazanmıştır."

Clarisse şöyle karşılık verdi: "Walter seni kıskanıyor. Benden dolayı değil. Kıskanıyor, çünkü onun yapmaktan hoşlanacağı şeyleri sen istediğin an yapabilirmişsin gibi görünüyorsun. Anlıyor musun? Sende onu alıp götüren bir şeyler var. Nasıl ifade ederim, bilmiyorum."

Ulrich'e şöyle bir baktı.

Bu iki konuşma iç içe geçti.

Walter daima hayatın narin ve gözde çocuğu olmuştu, hayatın kucağında oturuyordu. Başına ne gelirse gelsin, bunu narin bir canlılığa çeviriyordu. Walter daima daha fazlasını yaşayan taraf olmuştu. "Ama daha fazlasını yaşama ifadesi, ortalama insanı tanımak için takip edilen en erken ve ince işaretlerden biridir," diye düşündü Ulrich, "bağlantılar, hayatın şahsî zehrini yahut tadını söküp alır!" Mesele aşağı yukarı böyleydi. – Durumun böyle olduğuna dair bu teyidin kendisi bile bir bağlantı sayılabilirdi, karşılığındaysa ne öpücük ne bir veda bulurdunuz. Demek Walter yine de onu kıskanıyordu, öyle mi? Bunu duyduğuna sevinmişti.

Clarisse, "Ona seni öldürmesini söyledim," dedi.

"Ne?"

"Öldürmesini, dedim. Sende vehmettiği kadarı yoksa veya kendisi esasen senden daha iyiyse ve ancak bu sayede sakinleşebilecekse, gayet iyi bir düşünce sayılmaz mı benimkisi? Hem sen kendini savunabilirsin."

Ulrich, şüpheli, "İşini yarıda bırakmıyorsun!" diye karşılık verdi.

"Şey, öylesine konuşuyorduk işte. Peki sen ne dersin!? Walter diyor ki, böyle şeyleri aklından bile geçirmemek lazımmış."

"Geçirmesine geçirebilirsin," diye tereddütle karşılık veren Ulrich, Clarisse'e dikkatle baktı. Kadının garip bir cazibesi vardı. Elle tutulurcasına kendi yanında duruyordu sanki. Clarisse hem oradaydı hem de yoktu, ikisi âdeta temas edercesine yan yana duruyorlardı.

Clarisse, Ulrich'in lafını keserek, "Daha neler, aklından geçirmekmiş!" dedi. Ulrich'in, karşısında oturduğu duvara doğru, sanki gözü bu ikisi arasındaki bir noktaya dikilmişçesine konuşuyordu. "Sen de Walter kadar pasifsin!" Bu söz de iki mesafe arasında yerini aldı; hakaret gibi mesafe alıyor, bir yandan da kendisini şart koşan mahrem bir yakınlıkla gönül alıyordu. "Ben buna karşılık şunu söylerim: Kişi bir şeyi aklından geçirebiliyorsa o zaman yapabilmesi de lazımdır," dedi duygusuzca.

Sonra yerinden ayrıldı, pencereye yaklaşıp ellerini arkasında birleştirdi. Ulrich çabucak ayağa kalktı ve peşinden gitti, ardından da kolunu Clarisse'in omzuna koydu. "Küçük Clarisse, az önce pek bir acayip davrandın. Ama kendi adıma kefil olmam lazım; demem o ki, aslında benim yaptıklarım seni hiç ilgilendirmez," dedi.

Clarisse pencereden dışarı bakıyordu. Ama bakışları keskindi; tutunabileceği bir dal arayışıyla dışarıyı inceliyordu. Düşünceleri sanki dışarıdaymış da tekrar geri dönmüş gibi bir izlenime kapılmıştı. İnsanın, kapılarının az önce kapandığını hâlâ hissettiği bir oda gibi olan bu duyguya yabancı değildi. Bazı günleri ve haftaları olurdu ki etrafını çevreleyen her şey sair zamanlara göre seyrelir ve hafiflerdi, sanki içine süzülüp kendinin dışında dünyayı gezmeye koyulmak pek zahmetsiz bir eyleme dönüşürdü. Sonrasında kendisini zindandaymışçasına hissettiği kötü zamanlar tekrar geliyor ve bu zamanlar çoğunlukla epey kısa sürse de Clarisse onlardan hepsi birer cezaymışçasına korkuyordu, zira o vakitlerde her şey disiplinli ve üzücü bir hâl alıyordu.

Duru ve temkinli sükûnetiyle belirginleşen şu anda ise tereddüt duyuyordu; daha az önce ne istediğini artık tam olarak hatırlamıyordu, böylesi kurşundan bir berraklık ve durgun görünümlü bir ölçülülük ise çoğunlukla ceza vaktinin gelişine işaret ederdi. Clarisse gerildi, sohbeti ikna edici biçimde devam ettirebilirse, kendisini emniyete alabileceğini hissediyordu.

"Bana ufaklık deme," diye mızırdandı, "yoksa sonunda seni öldüren ben olurum!" Bu laf ağzından tam anlamıyla bir şaka gibi çıkmış, yani başarılı olmuştu. Ulrich'e bakmak niyetiyle dikkatle başını çevirdi. "Elbette lafın gelişi öyle dedim," diye devam etti, "ama gerçeklik payının da olduğunu anlaman lazım. Nerede kalmıştık? Kişi bir fikre göre yaşayamaz, diyordun. Sizde doğru enerji yok, ne sende ne Walter'de!"

"Bana korkunç bir ifade yakıştırıp pasifist dedin. Ama pasifistliğin iki türü vardır. Pasif pasifistlik ki Walter'de olan budur; bir de aktif olanı var!"

Clarisse merakla, "Neymiş o aktif pasifistlik?" diye sordu.

"Bir mahkûmun firar fırsatını beklemesi."

"Peh!" dedi Clarisse. "Bahane!"

"Öyle," diyerek hakkını teslim etti Ulrich, "belki."

Clarisse, elleri hâlâ belinde, bekliyordu, ayaklarında binici çizmeleri varmışçasına bacaklarını ayırmıştı. "Nietzsche ne der, bilir misin? Kesin bilmeyi istemek kesin yürümeyi istemek gibidir, ödlekliktir. İnsan işini sadece konuşmamalı, onu bir yerlerde yapmaya başlamalıdır! Demin senden beklediğim, bir kez olsun özel bir şeylere girişmendi!"

Aniden Ulrich'in yeleğindeki bir düğmeyi kavrayıp çevirdi, yüzünü ona döndürmüştü. Ulrich düğmesini korumak için elini gayriihtiyari Clarisse'in elinin üstüne koydu.

Clarisse duraksayarak, "Uzun uzun düşündüğüm bir şey var," diye devam etti, "günümüzde en büyük bayağılıklar, insanın onları yapmasıyla değil yapılmalarına müsaade etmesiyle ortaya çıkıyor. Bu adilik boşluğa doğru büyüyor." Bu konuşmasının ardından Ulrich'e baktı. Sonra da hiddetle devam etti: "Yapılmasına müsaade etmek yapmaktan on katı daha tehlikeli! Beni an-

lıyor musun?" Bunu detaylarıyla tarif edip etmeme konusunda kendiyle mücadele etti. Ama sonra şunları ekledi: "Beni çok iyi anlıyorsun, değil mi, sevgilim? Gerçi sen, her şeyi oluruna bırakmak gerektiğini söylersin hep. Ama bununla neyi kastettiğini biliyorum! Bazen senin şeytan olduğunu düşünmüyor değilim!" Bu cümle de Clarisse'in dudaklarından yine bir kertenkele misali sıyrılıp çıkmıştı. Clarisse korktu. Başta tek düşündüğü Walter'in çocuk yapmak konusundaki ricalarıydı. Arkadaşı Clarisse'in, kendisine arzuyla bakan gözlerinde bir seğirme fark etti. Ama Clarisse'in yukarı kaldırdığı yüzünde başka bir şey vardı. Güzel bir şey değil daha ziyade çirkin ve dokunaklı bir şeydi bu. Tıpkı çehreyi bulandıran muazzam bir ter boşalması gibiydi. Ama fizikî değil tamamen muhayyeldi. Walter istemese de bu hâlin ona da bulaştığını ve kendisini hafif bir dalgınlığa sevk ettiğini hissetti. Bu abes laflara doğru dürüst direnç bile gösteremiyordu, nihayet Clarisse'i elinden tuttuğu gibi kanepeye oturttu, kendisi de yanına oturdu.

"Öyleyse sana neden hiçbir şey yapmadığımı anlatayım," diye lafa girdikten hemen sonra sustu.

Temas ânında tekrar olağan özüne dönen Clarisse onu cesaretlendiriyordu.

"Hiçbir şey yapılamaz, çünkü –ama bunu anlayamayacaksındır sen–" diye ağzını yokladı, bir sigara çıkarıp yakmaya çalıştı.

"Efendim?" diye teşvik etti Clarisse. "Ne demek istiyorsun?" Ama Ulrich susmaya devam ediyordu. Bunun üzerine kolunu Ulrich'in sırtına dolayıp onu, gücünü göstermek isteyen bir oğlan çocuğu gibi sarstı. Clarisse'in güzel taraflarından biri de buydu, ona bir şey demenize gerek kalmıyor, olağanüstü tavırlar bile onu hayallere sevk etmeye yetiyordu. "Sen büyük bir canisin!" diyen Clarisse boş yere Ulrich'in canını yakmaya uğraştı.

Fakat o an Walter'in eve dönmesiyle konuşmaları nahoş bir biçimde bölündü.

83

BENZER ŞEYLER OLUR VEYA TARİH NEDEN UYDURULMAZ?

Ulrich esasen Clarisse'e ne diyebilirdi?

Belli etmemişti, çünkü Clarisse, "Tanrı" kelimesini telaffuz etmesi için garip bir istek uyandırmıştı Ulrich'in içinde. Aşağı yukarı şunları söylemek istemişti: Tanrı dünyayı asla harfi harfine tarif etmez; dünya bir metafor, bir analoji, Tanrı'nın herhangi bir sebepten ötürü kullanmaya mecbur kaldığı bir söz sanatıdır ve elbette her zaman yetersizdir; Tanrı'nın her sözünü harfiyen dikkate almamalı, bize sorduğu bilmecenin cevabını kendimiz bulmalıyızdır. Ulrich, acaba Clarisse bunu bir hırsız polis oyunu olarak görmeye razı olur muydu, diye merak etti. Kesinlikle olurdu. Biri bu konuda bir hamle yapsa Clarisse de dişi bir kurt gibi onun yanına geçip kulak kesilirdi.

Ama dilinin ucunda bir şey daha vardı; genel çözümlere izin vermeyen ama her birini katıştırmak suretiyle genel çözüme yaklaşmayı sağlayan münferit çözümlere izin veren matematik ödevleriyle alâkalı bir şey. İnsan hayatının amacını da böyle bir ödev olarak gördüğünü buna ekleyebilirdi. İnsanın yüzyıllara mı, binyıllara mı yoksa okul çağıyla torun sevme çağı arasındaki aralığa mı tekabül ettiğini bilmeden çağ olarak adlandırdığı, pek çok du-

rumun oluşturduğu bu geniş ve kuralsız ırmak yanlış, ve tek tek bakıldığında yetersiz olan çözüm teşebbüslerinin plansız bir sıralamasına benzer, doğru ve bütüncül çözüm ise ancak insanlığın o teşebbüsleri özetlemeyi başarabilmesiyle meydana çıkabilirdi.

Eve giderken tramvayda hatırladı bunları; onunla birlikte birkaç kişi daha şehre gidiyordu, bu insanlar karşısında fikirlerinden biraz utandı. Onların belli meşguliyetlerden döndükleri veya belli eğlencelere doğru yol aldıkları görülebiliyordu, hatta arkalarında bıraktıkları veya yapmayı planladıkları şeyler, üzerlerindeki kıyafetlerden anlaşılıyordu. Yanındaki kadına baktı; ev hanımı olduğu belliydi, anneydi, kırkına yaklaşmıştı ve akademideki bir memurun karısı olması kuvvetle muhtemeldi, kucağında da küçük bir opera gözlüğü duruyordu. Aklındaki düşüncelerle kendisine onun yanında oyun oynayan bir oğlan çocuğu gibi geliyordu; hatta pek de uslu uslu oynamayan bir oğlan gibi.

Çünkü pratik bir amacı olmayan bir düşünce herhalde pek de uslu sayılamayacak gizli bir meşguliyettir; hele de uzun bacaklarıyla muazzam adımlar atan ve tecrübeye ancak minicik tabanlarıyla temas eden cinsten düşüncelerin düzensizce meydana geldiği konusunda gerçekten şüpheye düşülebilir. Eskiden olsa muhtemelen düşüncelerin uçtuğundan bahsedilir, Schiller'in devrinde kafasında böylesine ümit vadeden sorular olan adam çok itibarlı sayılırdı; oysa insanlar bugün, şayet tesadüfen mesleği veya gelir kaynağı bu değilse, böyle birinin pek de normal olmadığı yönünde bir hisse kapılıyor. Anlaşılan, önceliklerde bir değişiklik yaşanmış. Belli soruları insanın gönlünden koparmışlar. Yüksekten uçan düşünceler için felsefe, teoloji veya edebiyat denen kanatlı hayvan çiftlikleri yapmışlar, bunlar buralarda kendi hâllerinde gitgide daha da anlaşılmazca çoğalıyorlar ki aslında yanlış bir tarafı da yok, çünkü böyle bir çoğalmada herhangi bir kimsenin, meselenin şahsen icabına bakmadığı yönünde kendini suçlamasına gerek yoktur. Esasında Ulrich'in, teknik alanlar ve uzmanlığa duyduğu saygı sebebiyle işlerin böyle bölünmesine itirazı yoktu. Ama filozof olmasa da bazen kendi kendine düşünmeye kalkışıyordu; o an bu düşünüşün arı kolonisine uzanan

bir yola çıkacağını tasavvur etti. Kraliçe arı yumurtlayacak, erkek arılar şehvete ve entelektüelliğe adanmış bir hayat sürdürecek, uzmanlar da çalışacaktı. Böyle bir insan toplumu da düşünülebilir; belki de verim böylelikle topyekûn arttırılabilir. Şu an her insan hâlâ tüm insanlığı âdeta içinde taşımaktadır ama açıktır ki bu kadarı artık fazla olmuştur ve işe de yaramamaktadır; öyle ki insanlık namına ne varsa sahtekârlık olarak görülmeye başlanmıştır. Başarılı olmanın sırrı belki de özel işçi gruplarından birinde manevi bir sentez meydana gelmesi için işleri paylaştırırken yeni tedbirler almaktır. Çünkü fikir yoksa eğer–? Ulrich bundan memnun olmayacağını söyleyecekti. Ama bu tabiî ki bir peşin hükümdü. İşin sırrı nedir, kimse bilmez. Toparlandı ve kafasını dağıtmak için koltuğunun karşısına denk gelen pencere camında yüzünün yansımasını seyretti. Ancak kafası bir müddet sonra, âdeta akıcı olan camda içerisi ile dışarısı arasında harika bir biçimde ısrarla süzülüp bir bütünlenme talebinde bulundu.

Balkan Savaşı var mıydı, yok muydu? Bir müdahale yapılıyordu ama yapılan müdahalenin bir savaş olup olmadığını tam olarak bilmiyordu. Zira insanlığı harekete geçiren çok fazla şey vardı. Yüksekten uçma rekoru yine kırılmıştı; gurur vericiydi bu. Yanılmıyorsa rekor artık 3700 metre, rekortmenin adı da Jouhoux idi. Zenci bir boksör beyaz şampiyonu yenmiş ve dünya şampiyonu olmuştu; adı Johnson idi. Fransa başkanı Rusya'ya gitmişti; dünya barışının tehlikeye atıldığından dem vuruluyordu. Yeni keşfedilmiş bir tenor Güney Amerika'da, henüz Kuzey Amerika'da bile görülmemiş meblağlar kazanıyordu. Japonya'yı korkunç bir deprem vurmuştu; zavallı Japonlar. Kısaca ifade edilirse çok fazla şey oluyordu; 1913 yılının sonu ve 1914 yılının başları, oldukça hareketli zamanlardı. Ama iki veya beş yıl önceki dönem de hareketliydi, her günün kendine has gaileleri vardı, buna rağmen o zamanlar esasen neler olduğunu hatırlamak çok güç hatta belki de mümkün değildi. Ancak özet geçilebilirdi. Yeni frengi ilacının getirdikleri–; bitki fotosentezi araştırmalarında olanlar–; güney kutbunun fethinde görünen–; Steinach'ın deneylerinin yol açtığı–: İşte bu şekilde ayrıntıların yarıya yakını bir kenara atılabilirdi, çok ziyanı yoktu. Tarih ne tuhaf bir işti! Şu veya bu olayın

tarihte yerini bulmuş olduğu veya bir gün kesinlikle bulacağı iddia edilebilirdi ama olayın gerçekten vuku bulup bulmadığı kesin değildi. Çünkü vuku bulmanın bir parçası da bir olayın herhangi bir yılda değil belli bir yılda vuku bulması veya hiç vuku bulmamasıdır; benzer bir şeylerin veya emsallerinin değil bizzat bu olayın vuku bulması da onun parçasıdır. Ama tarih hakkında kimsenin iddia edemeyeceği şey de tam olarak budur: Bir olay gazetelerde yazıldığı şekliyle kayda geçmişse ya da söz konusu olan, meslek ve servet meseleleriyse durum başkadır, çünkü kişinin kaç yıl sonra emekliliğe hak kazanacağı veya ne zaman belli bir miktar paraya kavuşacağı veyahut o parayı ne zamana kadar harcamış olacağı da elbette önemlidir ve bu bağlamda savaşlar da düşünmeye değer bir hâl alabilir. Yakından bakıldığı zaman tarihimiz, şüphe uyandırır, karman çorman görünür, tıpkı bir kısmı üstüne basıla basıla sertleşmiş balçık gibi. Ancak tuhaftır ki sonunda tarihin üstünden bir yol geçer, ona "tarihin yolu" denir ve kimse nereden geldiğini bilmez. Bu, tarihe malzeme olma durumu Ulrich'i oldukça öfkelendiriyordu. İçinde yolculuk ettiği ışıldayan ve sallanan kutuyu, birkaç yüz kilo insanı, geleceği oluşturmak için sağa sola sallayıp duran bir makineye benzetiyordu. Yüz yıl önce olsa bu benzer suratlarla bir posta arabasında otururlardı, yüz yıl sonraysa Tanrı bilir ne hâlde olacaklardı. Ancak her hâlükârda yeni dönemin insanları olarak geleceğin yeni vasıtalarında yine bu şekilde oturacaklarına dair bir his vardı içinde. Değişiklikleri, durumları savunmasızca sineye çekmek, zamana çaresizce ortaklık etmek, aslen insana layık olmayacak bir biçimde ve plansızca teslim olarak asırlara katılmak onu öfkelendiriyordu. Sanki aniden, başının üstünde taşıdığı ve fazlasıyla tuhaf bir şekil almış şapkasına karşı isyan ediyordu.

Gayriihtiyari ayağa kalkıp yolun kalanını yayan gitti. İçinde bulunduğu o daha yoğun şehir kalabalığında huzursuzluğu silinerek neşeye dönüştü. Bir zihin yılı ilan etmeyi istemek küçük Clarisse'in aklına düşen çılgınca bir fikirden ibaretti. Dikkatini bu noktaya yöneltti. Fikir neden bu kadar saçmaydı? Aslında Diotima'nın vatanseverlik faaliyetinin saçma olup olmadığı da aynı şekilde sorgulanabilirdi.

Bir numaralı cevap: Çünkü dünya tarihi de şüphesiz diğer tarih alanlarına benzer şekilde oluşur. Yazarların aklına yeni bir şeyler gelmezse kalkıp başka birinden kopya çekerler. Tüm siyasetçilerin biyoloji gibi bilimler yerine tarih okumalarının sebebi de işte budur. Yazarlara dair bu kadarı yeterli.

İki numaralı cevap: Fakat tarihin büyük bir kısmının oluşumunda yazarların payı yoktur. Bir merkezden değil periferiden hareketle oluşur tarih. Küçük sebeplerle ortaya çıkar. Muhtemelen Gotik insandan veya Antik Yunan'dan modern medeniyet insanını yaratmak için sanıldığı kadar çok şeye ihtiyaç duyulmaz. Çünkü insan varlığı, yamyamlığa olduğu kadar pekâlâ saf aklın eleştirisine de muktedirdir; şartlar el verirse aynı kanaat ve niteliklerle her ikisini de yapabilir ve bu esnada çok büyük dış farklara tekabül eden, çok küçük iç farklar görülür yalnızca.

Bir numaralı sapma: Ulrich askerlik zamanından benzer bir tecrübesini hatırladı: Süvari bölüğü ikili sıralar hâlinde ilerler ve "emri iletme" talimi yapardı, talimde sessizce söylenen emir bir askerden diğerine aktarılırdı; önde, "Başçavuş ileri çıksın," diye emir verilir, arkadan da, "Sekiz süvari derhal kurşuna dizilsin," gibi laflar duyulurdu. İşte dünya tarihi de benzer şekilde ortaya çıkıyordu.

Üç numaralı cevap: Bundan dolayı bugünün Avrupalılarından bir kuşak, en erken çocukluk çağında milattan önce 5000 yılına, Mısır'a gönderilse, dünya tarihi 5000 yıllarında bir kez daha başlardı; önce bir müddet tekerrür eder, sonra da hiç kimsenin tahmin edemeyeceği sebeplerden gitgide daha çok sapma belirirdi.

İki numaralı sapma: Dünya tarihinin yasası –o esnada aklına gelmişti bu– eski Kakanya'daki devletin "bodoslama ilerleme" yasasından farklı değildi. Kakanya muazzam akıllı bir devletti.

Üçüncü sapma, yoksa dört numaralı cevap mı? Demek ki tarihin yolu, bir defa vurulduğunda belli bir yönde ilerleyen bir bilardo toplunun yoluna benzemez, bulutların yoluna benzer, şurada bir gölgeyle, burada bir kalabalıkla veya evlerin ön cephelerinin tuhaf bir biçimde kesişmesiyle dikkati dağılınca, kendini en sonunda ne bildiği ne de varmak istediği bir yerde bulan,

sokak sokak gezen birinin yoluna benzer. Dünya tarihinin yolculuğunda belli ölçüde yoldan sapmalar vardır. İçinde bulunduğumuz zaman, daima şehrin, bir şekilde artık şehrin evlerine ait olmayan son evi gibidir. Her nesil hayretle kim olduğunu, atalarının ne olduklarını sorgular. Hâlbuki aslında nerede olduklarını sormayı tercih etmeli ve atalarının başka bir biçimde değil yalnızca başka bir yerde olduklarını kabul etmelidir; sırf bununla bile biraz ilerleme kaydedilmiş olurdu, diye düşündü.

Buraya kadar cevaplarına ve konudan sapmalarına bu numaraları veren kendisiydi, numaraları verirken düşüncelerini kendinden büsbütün uzaklaştırmak niyetiyle kâh yanından geçip giden bir yüze, kâh bir dükkânın vitrine bakmış fakat yine de bu sırada biraz yolunu şaşırmıştı, nerede olduğunu anlamak ve eve giden en yakın yolu bulmak için bir an durmak zorunda kaldı. O yola girmeden, sorusunu bir kez daha toparlamaya çalıştı. Demek ki küçük, çılgın Clarisse doğru söylüyordu; tarih yapmak, onun karşısında inkâr etmiş olsa da tarihi uydurmak lazımdı, lazım olmasına lazımdı ama neden mümkün değildi? O an aklına cevap olarak Lloyd Bankası Müdürü Fischel'den, eskiden yazın sağda solda buluşup kafelerde oturduğu dostu Leo Fischel'den başka bir şey gelmedi; bu konuşmayı monolog olarak değil de onunla yapmış olsaydı Fischel ona kendi tarzıyla şu şekilde cevap verirdi: "Endişelerinizin farkındayım!" Ulrich onun vereceği bu ferahlatıcı cevaba müteşekkirdi. Zihninden hemen, "Sevgili Fischel," diye karşılık verdi, "bu öyle basit bir şey değil. Tarih diyorum ama kastettiğim, şayet hatırlıyorsanız, hayatımızdır. İnsan neden tarih yapmaz, yani tarihe neden ancak yaralandığında, yangından kaçan bir hayvan gibi aktif olarak saldırır? Yani kısaca ifade edersek, neden ancak başı sıkışınca tarih yapar, diye sormamın çok yakışıksız olacağını başından beri itiraf ediyorum. Peki, kulağa neden yakışıksız gelir bu? İnsanın insan hayatını öylece oluruna bırakmamasından başka bir anlama gelmediği hâlde neden bu sözlere karşı çıkarız?"

"Bunun nasıl olduğu," diye cevap verirdi Müdür Fischel, "zaten bilinmekte. Siyasetçiler, ruhban ve yapacak işi olmayan ko-

damanlar ile ortalıkta sabit bir fikirle dolaşan diğer tüm insanlar günlük hayatın akışına rahatsızlık vermedikleri için mutlu olmak lazım. Ayrıca terbiye diye bir şey de var. Keşke günümüzde bunca insan terbiyesizlik etmese!" Müdür Fischel elbette haklıdır. Kişi hisse senetleri ve tahvillerden iyi anlıyorsa ve başkaları tarihin akışına, tarihi iyi bildiklerini iddia ettikleri için pek bir müdahalede bulunmuyorlarsa mutlu olmak lazımdır. Tanrı korusun, insan fikirler olmadan yaşayamazdı ama doğru olan, fikirler arasında belli bir dengenin bulunmasıdır, bir güç dengesi olursa bu, hiçbir tarafta pek bir gelişmenin yaşanamayacağı silahlı bir fikir barışına vesile olur. İnsanın elinde sakinleştirici ilaç niyetine terbiye vardır. Terbiye, medeniyetin temel duygularındandır. Ne var ki o duygunun zıddı da mevcuttur ve gitgide canlanmaktadır, böylelikle tesadüf ve tesadüfün şövalyelerince uygulanan kahramanca politikalar tarihinin devri kısmen hayatta kalmış ve ilgili herkesin katıldığı plana uyan bir çözümle ikame edilmek zorunda kalmıştır.

Ama Ulrich'in bu arada eve varmasıyla, Ulrich Yılı sona ermişti.

84

OLAĞAN HAYATIN DA ÜTOPİK BİR MAHİYETİ OLDUĞU İDDİASI

Evde her zamanki gibi Kont Leinsdorf'un gönderdiği mektup yığınıyla karşılaştı. Sanayicinin biri, sivil gençliğin askerî eğitimi konusunda gösterilecek sağlam bir başarı için olağandışı miktarda bir ödül vaat etmişti. Başpiskoposluk divanı, büyük bir yetimhane vakfı teklifine dair beyanda bulunup her türlü mezhep karışımının büyük bir dikkatle değerlendirilmesi gerektiğini açıklıyordu. Kültür ve eğitim komitesi, başkent yakınlarındaki Büyük Barış İmparatoru ve Avusturya Halkları Anıtı için kesinlikle geçici olarak çıkarılmış teşvikin başarısı hakkında rapor veriyordu; imparatorluk ve krallığın Kültür ve Eğitim Bakanlığı'yla temasa geçildikten ve önde gelen sanat dernekleri, mühendis ve mimar derneklerine de danışıldıktan sonra öyle fikir ayrılıkları çıkmıştı ki komite kendini, şayet merkezî heyetin rızası olursa, sonradan ortaya çıkacak şartları göz ardı etmeksizin, inşa edilmesi muhtemel anıta yönelik yapılacak en iyi yarışma fikri konusunda bir yarışma tertiplemeyi gerekli görmekteydi. Saray Kalem Dairesi yaptığı tetkikin ardından üç hafta önce tetkike sunulan teklifleri merkezî heyete geri gönderdi ve bu hususta majestelerinin iradelerini bildiremeyeceklerini ama böyle meselelerde önce

kendiliğinden bir kamuoyu oluşmasına izin verilmesini ümit ettiklerini açıkladı. İmparatorluk ve Krallık Kültür ve Eğitim Bakanlığı, filanca numaralı yazı üzerine Öhl Stenografi Derneği'nin hususi teşvik almasından yana olmadıklarını açıklıyordu; "Kirişli Harf" adlı bir halk sağlığı derneğinin de kurulduğunu beyan edip para tahsisatı rica ediyordu.

İşte mektuplar böyle devam edip gidiyordu. Ulrich gerçek dünyadan gelen paketi kenara itip bir süre düşündü. Aniden ayağa kalktı, şapkasıyla ceketini getirtti ve bir-bir buçuk saate kadar eve döneceğini belirterek çıktı. Bir araba çağırıp Clarisse'in yanına geri döndü.

Hava epey kararmıştı, evin sadece bir penceresinden caddeye hafif bir ışık süzülüyor, ayak izleri insanın takılıp tökezlediği donarak sertleşmiş çukurlar oluşturuyordu, bahçe kapısı kapalıydı, misafir beklenmiyordu, bu yüzden seslenmeler, kapıya vurmalar ve çırpılan eller epey zaman karşılıksız kaldı. Ulrich nihayet içeri girdiğinde oda sanki daha demin çıktığı oda değil iki insanın sade beraberlikleri için kurulmuş sofrası, her birinin üzerinde orayı yuvası hâline getirmiş bir şeylerin durduğu sandalyeleri ve bu istilacıya biraz mukavemet göstererek açılan duvarlarıyla yabancı ve şaşkın bir âlemdi.

Clarisse sade bir yün gecelik giymişti ve gülüyordu. Geç vakitte gelen misafirini karşılayan Walter gözlerini kırpıştırıyor ve evin dış kapısının anahtarını çekmeceye koyuyordu. Ulrich lafı dolandırmadan konuştu: "Geri döndüm, çünkü Clarisse'e bir cevap borçluyum." Sonra sohbetlerine Walter'in böldüğü noktadan devam ederek konuşmaya başladı. Bir süre sonra oda, ev ve zaman hissi kaybolmuştu, sohbet mavi fezanın üzerinde bir yerlerde yıldızların ağında asılı duruyordu. Ulrich dünya tarihi yerine fikir tarihini yaşama programını geliştirdi. Aradaki fark, diye belirtiyordu en baştan, öncelikle, olup bitenlerden ziyade, onlara biçilen anlamda, onlara bağlanan maksatta, tek tek olayları kuşatan sistemdeydi. Şu an geçerli olan sistem gerçeklik sistemiydi ve kötü bir tiyatro piyesine benziyordu. Dünya tiyatrosu lafı boş yere söylenmiyordu, çünkü hayatta sürekli aynı roller,

aynı yazgılar ve fabllar meydana gelir. Kişi, sırf aşk var olduğu için ve aşkın varoluş şekliyle sever; yerliler, İspanyollar, bakireler veya aslanlar gibi gururlu olur; her yüz vakadan doksanında, sırf o vaka trajik ve muazzam sayıldığı için cinayet işlenir. Üstüne üstlük çok büyük istisnaları hariç, gerçekliğin başarılı siyasî yaratıcılarının, gişe piyesi yazarlarıyla pek çok ortak noktası vardır; ürettikleri canlı olaylar, ruhlarının ve yeni bir yanlarının olmamasıyla can sıksa da tam da bu sayede bizi, her değişikliği hoş gördüğümüz o mukavemetsiz ve mahmur duruma sevk eder. Böyle bakınca tarih, fikrî rutinden ve fikrî kayıtsızlıktan meydana gelir; gerçeklik ise hiçbir şeyin, özellikle fikirler uğruna vuku bulmamasından ortaya çıkar. Durum kısaca şöyle özetlenebilir, diye iddia ediyordu, biz olup bitenleri çok az; olayların kimi etkilediğini, nerede ve ne zaman olduğunu ise fazlasıyla önemseriz, dolayısıyla bizim için mühim olan olayların ruhu değil hikâyeleridir, hayata dair yeni içeriklere ulaşmak değil zaten mevcut olanları paylaştırmaktır, tıpkı iyi piyesler ile sadece başarılı olanlar arasındaki fark gibi. Fakat bunun hakiki karşılığı, kişinin tecrübeler karşısında önce şahsî hırsına ket vurmaktan vazgeçme mecburiyeti olarak belirir. Yani bu tecrübeleri şahsî ve gerçek gibi görmekten ziyade genel ve soyut hadiseler veya sanki resmedilmişler yahut şarkılara konu olacak kadar serbest hadiseler olarak görmek lazımdır. Kişi onları kendisine yönlendirmeye kalkmamalı, yukarıya ve dışa doğru çevirmelidir. Her ne kadar bu şahsen geçerli olsa da ayrıca kolektif olarak da, Ulrich'in tam tarif edemediği ve eksikliği hâlinde ferdin kendini elbette sadece şuursuz ve öz takdirine terk edilmiş hissedeceği manevi özsuyunun, bir tür cendereden geçirilmesi, kilere konması ve koyulaşması olarak adlandırdığı bir şeyler de vuku bulmak zorundadır. Ulrich bunları anlatırken, Diotima'ya, gerçekliği bertaraf etmek lazım, dediği ânı hatırladı.

Walter'in bütün bunları başta hepten sıradan bir iddia olarak değerlendirmesi neredeyse kendiliğinden anlaşılacak bir şeydi. Sanki tüm dünya, edebiyat, sanat, bilim ve din zaten insanı "kilere koyup cendereden geçirmiyormuş" gibi! Sanki herhangi bir aydın, fikirlerin değerini inkâr ediyormuş veya ruh, güzellik ve

iyiliğe dikkat etmiyormuş gibi! Sanki tüm eğitim, ruhun herhangi bir sistemine girişten farklı bir şeymiş gibi!

Ulrich eğitimin, plansız tedbirlerden ortaya çıkmış, varolan ve hüküm süren her şeye ancak bir girizgâh olduğuna işaretle meramını açıkladı, bu yüzden de ruh kazanmak için kişi her şeyden önce henüz bir ruhu olmadığına kanaat getirmek zorundaydı! Bunu, ahlâken büyük ölçekte deneyler yapan, şiir yazan ve tamamıyla açık bir zihniyet olarak adlandırıyordu.

Derken Walter, Ulrich'in söylediklerinin imkânsız bir iddia olduğunu belirtti. "Meseleyi ne kadar da kolay dile getiriyorsun," dedi, "sanki fikirleri yaşamak veya hayatımızı yaşamak gibi bir tercih hakkımız var da! Ama sonuçta belki de, 'Zekice bir kitap değil, tezatlarıyla bir insanım,' mısralarını biliyorsundur? Neden daha ileri gitmiyorsun? Neden fikirlerimiz uğruna midemizi söküp atmamızı istemiyorsun? Benim sana cevabım ancak şu olur: 'İnsanın hamuru sıradanlıkla yoğrulmuştur!' Kolumuzu uzatıp geri çekmemiz, sağa mı yoksa sola mı döneceğimizi bilmememiz, yine de gücümüz yettiğince kendi yolumuzu tutturmamız: İşte insanca olan şeyleri var eden bunlardır! Demek ki söylediklerini biraz olsun gerçeklik mikyasıyla ölçmek lazım, o zaman en iyi ihtimalle bunlara edebiyat denebileceğini görürsün!"

Ulrich hakkını teslim etti: "Bunlardan diğer tüm sanatları, hayat öğretilerini, dinleri vesaireyi de anlamama izin verirsen, o zaman ben de buna benzer bir şey ileri sürmek, varlığımızın tamamıyla edebiyattan ibaret olması gerektiğini söylemek isterim!"

"Öyle mi? Kurtarıcımızın iyiliğine veya Napoléon'un hayatına *edebiyat* diyorsun yani?!" diye haykırdı Walter. Ama sonra aklına daha iyi bir şey geldi, eline geçen bu sağlam kozla, dostuna dönerek sükûnetle açıkladı: "Sen konserve sebzeyi taze sebzenin varlık sebebi ilan eden birisin!"

Ulrich sakince, "Kesinlikle doğru söylüyorsun. Benim yalnızca tuzla yemek pişirmek isteyen biri olduğumu da söyleyebilirdin," diye itiraf etti. Artık bunun hakkında konuşmak istemiyordu.

Fakat bu noktada Clarisse lafa karıştı ve Walter'e döndü:

"Ona neden muhalefet ediyorsun, anlamıyorum! Başımıza özel hâller geldiğinde, olanları görüp anlamaları için her defasında aynı şeyi sahnede bütün millete karşı oynayabilmek lazım diyen sen değil miydin?! – Aslında şarkı söylemeli!" diyerek, teyit edercesine Ulrich'e döndü. "İnsan kendi şarkısını söylemeli!"

Ayağa kalkmış ve sandalyelerin oluşturduğu küçük daireye girmişti. Tutumu, arzularının biraz beceriksizce kendi kendilerini tasvir edişini yansıtıyor ve Clarisse sanki dansa kalkmak istiyordu; ruhun zevksiz ifşaatına duyarlı olan Ulrich ise o an, doğrudan söylemek gerekirse çoğu insanın, yani bir şeyler ortaya koyamadan zihinleri tahrik olan ortalama insanların, kendilerini tasvir edebilme arzusu beslediklerini hatırladı. İçlerinde kolaylıkla "dile gelmez şeylerin" vuku bulabildiği kimseler de bunlardı zaten; bu, onların en sevdikleri tabir ve dile getirdikleri şeylerin nispeten daha ulvî göründüğü, bu yüzden de asla gerçek değerlerini takdir edemedikleri puslu bir zemindi. Ulrich, buna bir son vermek için şöyle dedi: "Ben onu kastetmemiştim aslında ama Clarisse haklı: Tiyatro, kişinin yoğun yaşanmışlıklarının gayrişahsî bir amaca; bu tecrübe hâllerini o kişiden yarı yarıya ayırarak bir anlam ve metafor kompleksine hizmet edebileceğini ispatlar."

Clarisse tekrar, "Ulrich'i çok iyi anlıyorum!" diye lafa girdi. "Şimdiye kadar sırf yalnızca benim başıma geldi diye bir şeye çok sevindiğimi hatırlamam; mesele o tecrübenin gerçekleşmiş olmasıdır sadece, o kadar! Müziğe 'sahip olmak' istemezsin," diyerek kocasına döndü, "müziğin var olmasından daha büyük bir mutluluk yoktur. İnsan tecrübeleri kendine çeker ve aynı hamleyle onları tekrar yayar; kendini hem benliğinin bakkalı olarak görmek ister hem de istemez!"

Walter şakaklarını tuttu ama Clarisse'in hatırına başka bir tartışmaya geçti. Sözlerinin sakin ve soğuk birer kıvılcımmışçasına etki bırakması için uğraşıyordu. "Bir davranışın değerini sadece zihin gücünü yansıtmaya bağlarsan," diyerek Ulrich'e döndü, "o zaman sana bir şey sormak isterim: O dediğin yalnızca zihin gücü ve kuvveti üretmekten başka bir amacı olmayan bir hayatta mümkün olurdu, değil mi?"

Beriki, "Bu, bütün mevcut devletlerin erişmeye çabaladığını öne sürdüğü hayattır!" diye karşılık verdi.

"Yani böyle bir devlette insanlar büyük duygu ve fikirlere, felsefe ve romanlara göre yaşarlar, öyle mi?" diye devam etti Walter. "O hâlde sorularıma devam edeyim: Bu kimseler büyük bir felsefe ve edebiyat *meydana getirecek* şekilde mi yaşar yoksa yaşadıkları her şeyin âdeta kanlı canlı felsefe ve edebiyattan ibaret olacağı şekilde mi? Maksadından şüphem yok, çünkü ilki, zaten bugün kültür devletinden anlaşılan şeyden daha farklı değildir ama sen ikincisini kastettiğine göre demek ki felsefe ile edebiyatın orada gayet fuzuli olacağını gözden kaçırıyorsun. Senin hayatının, sanat biçimine göre –veya ona her ne diyorsan– asla tasavvur edilemeyecek olması bir yana, bu, sanatın sonundan başka bir anlama gelmeyecektir!" Lafını böylece bitirdi ve Clarisse'e duyduğu saygıyla, kozunu tadını çıkara çıkara oynadı.

Etkili de oldu. Ulrich kendisini toparlamak için zamana ihtiyaç duymuşsa da biraz sonra güldü ve şu soruyu sordu: "Acaba her mükemmel hayatın sanatın sonu olacağını bilmiyor musun? Zannımca sen de hayatının mükemmelliği uğruna sanatla işini bitirmek yolundasın?"

Ulrich bunu söylerken niyeti kötü değildi ama Clarisse dikkat kesildi.

Ulrich de devam etti: "Her büyük kitap, bütünün kendilerine dayatmak istediği biçimlerle araları iyi olmadığı için tek tek şahısların yazgılarını seven bu ruhu solur. Bu da verilemeyecek kararlara yol açar; kişi ancak o kararların hayatlarını yansıtabilir. Bütün edebî eserlerden anlamı çıkar, o zaman bu eserleri seven toplumun dayandığı bütün geçerli kural, esas ve hükümlerin tek tek örneklerle ve tecrübeyle sabit, kusursuz olmasa da sonsuza uzanan inkârlarını elde edersin! Üstüne üstlük esrarıyla beraber bir şiir, dünyanın binlerce gündür kelimede asılı duran anlamını ortadan ikiye böler ve bu anlamı, elinden kaçırdığın uçan bir balona çevirir. Buna mutat şekliyle güzellik denirse, o zaman güzellik şimdiye kadar hiçbir siyasî ihtilalin olmadığı kadar tarifsiz ölçüde pervasız ve gaddar bir devrim olacaktır!"

Walter'in beti benzi atmıştı. Sanatı hayatın inkârı, hayatın tezadı olarak gören bu anlayıştan nefret ediyordu. Onun gözünde bu, bohemlikten, "burjuvayı" kızdırmaya duyulan eski bir arzunun kalıntılarından başka bir şey değildi. Kâmil bir dünyada güzelliğin, artık fazlalık olarak görüleceği için var olmayacağını gayet tabiî görmenin ironisini fark ediyordu burada ama arkadaşının dile getirmediği sorusunu fark edemedi. Çünkü onun iddiasındaki tek taraflı tavır, Ulrich için de apaçık ortadaydı. Bunun tam zıddını, sanatın inkâr olduğunu da söyleyebilirdi, çünkü sanat sevgidir; o bir şeyleri sevmek suretiyle güzel kılar ve tüm dünyada bir şeyi veya varlığı güzel kılmanın onu sevmekten başka yolu yoktur. Bizim sevgimiz de yalnızca parçalardan ibaret olduğu için güzellik bir yükselişten ve zıtlıktan ibarettir. Artık yükselişe muktedir olmayan mükemmellik tasavvuru ile yükselmeye dayalı güzellik tasavvurunun bir olduğu tek yer de sevgi denizidir! Ulrich'in düşünceleri yine "imparatorluğu" teğet geçmişti, istemeden duraladı. Bu arada Walter de kendini toplamıştı ve arkadaşının, kişi aşağı yukarı okuduğu gibi yaşamalı, imasını önce olağan akabinde de imkânsız bir iddia olarak addettikten sonra şimdi de bu iddianın günahkâr ve adice olduğunu ispata koyulmuştu.

Az öncekine benzer suni bir çekimserlikle, "Şayet bir insan," diye söze başladı, "yalnızca senin önerini hayatına esas alsa, o zaman aşağı yukarı –diğer imkânsızlıkları bir yana bırakırsak– güzel bir fikrin, içinde uyandırdığı her şeyi, hatta böyle güzel bir fikir başlığı altına girebilecek her şeyi, iyi addetmek zorunda kalırdı. Bu da elbette genel bir çöküş anlamına gelirdi ama işin bu tarafı muhtemelen umurunda olmadığı için –veya belki de detaylarını vermediğin o belirsiz, genel tedbirleri düşünüyorsundur– tek istediğim, bunun şahsî sonuçları hakkında bilgi vermendir. Benim gözümde bu durum, böyle birinin bizzat kendi hayatının şairi olamadığı bütün şartlar altında hayvandan daha fena hâllere düşmesinden başka türlü mümkün olmayacaktır; aklına herhangi bir fikir gelmediğinde bir karar da olmayacaktır ortada; öyleyse hayatının büyük bir kısmında dürtülerine, heveslerine, olağan ve beylik tutkulara, yani kısacası bir insanı oluşturan en

gayrişahsî şeye maruz kalıverir ve üstteki idarenin engellemeleri devam ettiği sürece, o an aklına ne gelirse yapılmasına sabırla göz yumar, değil mi?!"

Ulrich yerine Clarisse, "O zaman bir şeyi yapmaktan çekinmesi lazım gelirdi!" diye cevap verdi. "O da, insanın duruma göre sergilemeye muktedir olmasının gerekeceği aktif pasifistliktir!"

Walter onun yüzüne bakacak cesareti kendinde bulamadı. Zira çekinme kabiliyeti aralarında büyük bir rol oynuyordu; sırtında uzun, ayaklarını örten geceliğiyle küçük bir melek gibi görünen Clarisse yataktan fırlamış, ayakta dikiliyor ve ışıl ışıl dişleriyle, Nietzsche'den aklına gelen alıntıları sıralıyordu. "Sorumu bir şâkul misali ruhuna daldırırım! Çoluk çocuk arzuluyorsun ama sorarım sana: Çocuk istemeye hakkı olan bir insan mısın?! Muzaffer misin, erdemlerinin efendisi misin? Yoksa içinden konuşan şey bir hayvan ve elzem ihtiyaçların mıdır!?" Walter onu boş yere yatağa çekmeye uğraşırken yatak odasının loşluğunda bu durumu seyretmek tüyler ürpertici olmuştu. Demek bundan böyle yeni bir sloganı olacaktı; kişinin icabında sergilemeye muktedir olacağı aktif pasifistlik, tam da niteliksiz adama yaraşır bir laftı bu; Clarisse ona sırlarını mı açıyordu? Ulrich de son tahlilde onun niteliklerini mi güçlendiriyordu? Bu sorular Walter'in zihnini kurt gibi kemiriyordu, midesi bulanır gibi oldu. Benzi sarardı, tüm gerginliği bir anda boşalınca yüzü güçsüzce kırışıverdi.

Ulrich bunu fark edince acaba bir şeyi mi var, diye merakla sordu.

Walter güç bela hayır dedi ve zor zahmet takındığı yaman bir gülümsemeyle saçmalığını artık bitirmesini söyledi.

Ulrich boyun eğerek, "Yüce Tanrım," diyerek hakkını teslim etti, "haksız da sayılmazsın. Ama bir nevi sportmence bir ruhla, şayet rakibimiz hoş bir tavırla icra ediyorsa, kendimize zarar veren eylemleri sık sık hoş görürüz; o zaman icra değeri zarar değeriyle rekabete tutuşur. Sık sık bir fikrimiz olur, bizi bir parça ilerletir ama çok geçmeden alışkanlık, ısrar, fayda ve vesvese bu fikrin yerini alır, çünkü başka türlüsü olmaz. Yani belki de ben katiyetle sonuna kadar yürütülemeyecek bir durumu tasvir ettim

ama bir noktanın hakkını vermek lazım: Bu tamamıyla, içinde yaşadığımız mevcut durumdur."

Walter tekrar sakinleşmişti. Tartışmaya devam etmenin kendisi için kıymeti kalmadığını saklamaksızın yumuşakça, "Hakikati tersine çevirince insan daima hem hakiki hem ters bir şey söyleyebiliyor," dedi. "Bir şeyin hem imkânsız hem gerçek olduğunu ileri sürmek tam da sana göre."

Bu sırada Clarisse hararetle burnunu ovuşturuyordu. "Hepimizin içinde," dedi, "imkânsız bir şeyler olması bence çok önemli. Birçok şeyi açıklıyor bu. Dinlerken, şayet bizi kesip yarabilseler, tüm hayatımızın belki de bir yüzük gibi görüneceği izlenimi oluştu bende, bir şeyin etrafını sarmalayan bir yüzük." Bunları söylemeden önce alyansını çıkarmıştı, şimdi de yüzükten yansıyan ışığın vurduğu duvara bakıyordu. "Demem o ki, ortasında hiçbir şey yok, bununla birlikte sanki tek derdi tam da buymuş gibi. Ulrich de bunu tam anlamıyla mükemmel bir biçimde ifade edemiyor aslında!"

Böylelikle münakaşa maalesef Walter'in hanesine yazılan acıyla bitti.

85

GENERAL STUMM'UN SİVİL AKLI DÜZENE SOKMA GAYRETLERİ

Ulrich, evden çıkarken söylediğinin aksine yaklaşık bir saat daha fazla dışarıda kalmış olmalıydı ki eve döndüğünde bir subayın epey zamandır kendisini beklediği söylendi. Yukarıda General von Stumm'la karşılaştığında çok şaşırdı, general ona eski bir dost gibi selam verdi. "Sevgili dostum," diye seslendi, "bu geç vakitte habersiz gelişimi bağışla ama görevden daha erken ayrılamadım, üstelik iki saattir burada, epey korkutucu kitap koleksiyonunun arasında oturuyorum!" Bir iki nezaket cümlesinin ardından Stumm'u buraya getiren sebebin acil bir mesele olduğu anlaşıldı. Girişken bir tavırla bacak bacak üstüne atmış ama iri yapısından ötürü bu hareket onu biraz zahmete sokmuştu; kolunu, küçük eliyle beraber ileri uzatarak açıkladı: "Acil mi? Bana acil bir dosya getirdiklerinde yaverlerime her zaman şöyle derim: Dünyada malûm yere gitmek haricinde acil diye bir şey yoktur. Şaka bir yana, beni buraya getiren mesele son derece önemli. Kuzininin evini dünyanın en önemli sivil konularıyla tanışmak adına kendim için özel bir fırsat olarak gördüğümü sana söylemiştim. Sonuçta devletle alâkalı bir şey değil ve seni temin ederim, oradan çok etkileniyorum. Ama öte yandan bizler askeriz, zaafla-

rımız olsa da çoğunlukla sanıldığı kadar da aptal değilizdir. Umarım, bir şey yaptığımız zaman doğru düzgün yaptığımızı teslim edeceksindir. Ediyorsun, değil mi? Ben de öyle ümit ediyordum, o zaman askerî ruhumuzdan utandığımı itiraf etsem de seninle açık konuşabilirim. Utanıyorum, söyledim işte! Bugün ordu papazının yanında herhalde ruhla en çok alâkası olan adam benimdir. Ama şöyle söyleyeyim, iyi bir bakıldığında ne kadar mükemmel olsa da, şu askerî ruhumuz bir nevi sabah içtimaına benziyor. İnşallah sabah içtimaının ne olduğunu hatırlıyorsundur? Öyle değil mi, hani nöbetçi subay elindeki kâğıda, şu kadar adam ve at var, şu kadarı da yok, şunlar hasta vesaire, mızraklı süvari Leitomischl izinsiz görevden ayrılmış falan diye not alır. Ama bu kadar adamın ve atın neden orada veya hasta olduğunu vesaire yazmaz. Ama sivildeki adamlarla işin olunca her zaman bilmen gereken tam da o neden oluyor. Askerin konuşması kısa, basit ve tekniktir ama bakanlıklardan sık sık görüştüğüm sivil beylerle ne zaman bir araya gelsek, teklif ettiğim şeyin neden öyle olması gerektiğini soruyorlar ve yüksek kademelerden dikkate aldıkları şeylere ve sebeplere atıfta bulunuyorlar. Demem o ki –ama şimdi söyleyeceğim aramızda kalacak, söz mü?– üstüm, Ekselans Frost'a bir teklifte bulundum, daha doğrusu yüksek kademeden dikkate alınacak şeyleri ve sebepleri adamakıllı öğrenmek ve –tevazuu elden bırakmadan müsaadenle şöyle söyleyeyim– askerî ruh için bunlardan istifade etmek adına kuzininin evine gitme fırsatını kullanarak kendisini daha çok şaşırtmak istediğimi söyledim. Sonuçta askerde hekimlerimiz, baytarlarımız, eczacılarımız, ruhbanımız, hâkimlerimiz, levazımcılarımız ve orkestra şeflerimiz var ama sivil ruh adına merkezî bir makam hâlâ yok."

Ulrich, Stumm von Bordwehr'in yanında bir klasör getirdiğini ancak fark ediyordu; klasörü çalışma masasının ayağına yaslamıştı. Sağlam askısıyla omuzda da taşınabilen ve bakanlıkların han gibi binalarında bir makamdan öbürüne giderken dosyaları taşımakta kullanılan şu büyük klasörlerdendi. Anlaşılan general, aşağıda bekleyen ve Ulrich'in fark etmediği bir emir eriyle gelmişti, çünkü ağır çantayı dizine kadar çekmekte hayli zorlanmıştı,

çektikten sonra da epey etkileyici bir ordu tekniğiyle donanmış küçük çelik kilidi tık diye açtı.

"Teşebbüsünüze katıldığımdan beri boş durmadım," diyerek gülümsedi, eğilirken açık mavi ceketin altın düğmeleri gerildi, "ama anlıyorsundur, bazı meseleler var, pek üstesinden gelemiyorum." Klasörden tuhaf notlar ve çizgilerle dolu, gevşekçe bağlanmış çok sayıda kâğıt çıkardı.

"Kuzinin," diye açıkladı, "bir defasında bu konuyu kuzininle tafsilatlı olarak görüştüm, anlaşılır şekilde, majesteleri için fikrî bir anıt yaratma uğraşlarından bir fikir çıkmasını ve bu fikrin bugün sahip olunanlar arasında en yüksek mertebeye erişmesini arzuluyorlar fakat bu amaçla davet ettiği kişilere ne kadar hayranlık duymam gerekse de arzusunun daha şimdiden ne felaket zorluklar çıkardığını fark ettim. Biri bir şey demeyegörsün, öbürü hemen tam tersini söylüyor –senin de dikkatini çekmedi mi?– ama en azından bana çok daha kötü görünen kısmı şu: Sivil ruh dedikleri, gerçekten de atlarda yediği yaramaz denen cinsten bir şeye benziyor. Hatırlıyorsundur herhalde? Bu tip bir hayvana istihkakına düşenin iki katını verirsin, yine de semirmez! Veya şöyle diyelim–" ev sahibinin kısa itirazı üzerine lafını düzeltti, "bana kalırsa, günbegün semirdiğini de söyleyebilirsin ama kemikleri irileşmez, tüyleri ışıltı saçmaz; ot göbeği büyütür, o kadar. Merakımı celp ettiğinden söylüyorum, acaba neden bu toplantılar düzene sokulamıyor, bu işin icabına bakmayı kafaya koydum."

Stumm gülümseyerek eski teğmenine kâğıtların ilkini uzattı. "Aleyhimizde istediklerini söylesinler," diye açıkladı, "ama düzenin ne olduğunu biz askerlere soracaksın. İşte, kuzininin evindeki toplantılara katılanlardan edindiğim başlıca fikirlerin listesi. Görüyorsun ya, baş başa kalıp da fikirlerini sorduğunda herkes farklı bir şeyi önemli buluyor." Ulrich kâğıda hayretle baktı. Altlı üstlü çizgilerle böylesi bir meseleye belli ölçüde ters düşen kelimelerden ibaret olan bölümlere ayrılmış, kayıt pusulası veya askerî çetelelere benzer şeydi bu; Ulrich güzel ve resmî el yazısıyla İsa Mesih; Buda, Gautama veya Siddharta; Laotse; Luther, Martin; Goethe, Wolfgang; Ganghofer, Ludwig; Chamberlain ve görünüşe

bakılırsa devamı başka bir kâğıtta olan daha nice isimler okudu; hemen ikinci sütundaysa "Hıristiyanlık", "Emperyalizm", "Ulaşım Yüzyılı" gibi pek çok kelime vardı, başka sütunlarda da başka kelime öbekleri ekleniyordu bunlara.

"Buna modern kültürün tapu sicil kâğıdı da diyebilirdim," diye açıkladı Stumm, "çünkü kâğıdı genişlettiğimizde içinde artık son yirmi beş yılda bizi harekete geçiren fikirlerin ve bu fikirlerin müelliflerinin adlarının da olduğunu gördük. Bunun ne kadar zahmetli bir iş olacağından bîhabermişim meğer!" Ulrich bu çeteleyi nasıl tuttuğunu öğrenmek isteyince Stumm memnuniyetle, kendi sistemine göre süreci açıkladı. "Bunu bu kadar kısa zamanda hazırlamak için bir yüzbaşı, iki teğmen ve beş astsubaya ihtiyaç duydum! Tam anlamıyla modern olabilseydik bütün alaylara, 'Size göre gelmiş geçmiş en büyük insan kimdir?' sorusunu gönderirdik, tıpkı bugün gazete anketlerinde falan yaptıkları gibi, aynı zamanda oylamanın yüzdelik sonucunu bildirmelerini de emrederdik fakat askeriyede böyle şeyler yapılamaz, çünkü hiçbir birlik majestelerinden başkasına rapor vermez. Ben de en çok hangi kitapların okunduğunun ve en fazla baskıyı yaptıklarının araştırılması emrini verdim ama hemen anlaşıldı ki İncil'den sonra gelen ilk kitap posta idaresinin tarifeler ve eski fıkralarla gelen ve muhatap aldığımız herkesin bahşiş karşılığı postacıdan aldığı yeni yıl kitaplarıymış. Bu da yine sivil ruhun zorluklarına çekti dikkatimizi, çünkü çoğunlukla her okura uygun gelen kitaplar en iyileri sayılır veya bana dediklerine göre en azından Almanya'da bir yazarın, olağandışı bir entelektüel sayılması için kendisiyle aynı görüşte olan çok sayıda insan bulması lazımmış. Yani o yolu da tutturamadık, sonuçta nasıl yapıldığını sana şu an söyleyemem, Teğmen Melichar'la beraber Onbaşı Hirsch'in fikriydi ama en nihayetinde başardık."

General Stumm kâğıdı kenara koyup manidar hayal kırıklıkları müjdelercesine bir tavırla başka birini aldı. Orta Avrupa fikir ambarının envanterini çıkardıktan sonra listenin yalnızca zıtlıklardan ibaret olduğunu üzülerek tespit etmekle kalmayıp bu zıtlıklarla iyice meşgul olunduğunda bunların iç içe geçmeye başladıklarını da hayretle fark etmişti.

"Bilgi vermelerini rica ettiğimde kuzininin yanındaki meşhur zatların her birinin başka bir şey söylemesine alıştım," dedi, "ama yine de onlarla uzun uzun konuşunca sanki hepsinin aslında aynı şeyi söylüyormuş gibi gelmesi; işte hiçbir şekilde anlayamadığım nokta bu, belki de asker aklım yetersiz kaldığındandır!" General Stumm'un ruhuna böylesine korku salan şey, küçük bir mesele değildi ve her ne kadar savaşla en iyisinden türlü türlü ilişkileri bulunduğu gösterilebilecek olsa da bu mesele aslında harbiye nezaretine bırakılmamalıydı. İçinde bulunduğumuz çağa çok sayıda büyük fikir ve her fikre feleğin tatlı cilvesiyle hemen muhalifi de bahşedilmiştir, böylelikle ferdiyetçilik ve kolektivizm, milliyetçilik ve enternasyonalizm, sosyalizm ve kapitalizm, emperyalizm ve pasifizm, rasyonalizm ve hurafeler bu çağda yerlerini aynı mertebelerde bulmakta, bunlara bir de aynı veya daha düşük bir güncellik değeriyle sayısız başka zıtlıkların tükenmeyen kalıntıları eşlik etmektedir. Bu durum gece ile gündüzün, sıcak ile soğuğun, sevgi ile nefretin ve insan vücudundaki her bükücü kasa karşılık ona zıt tutum benimseyen germe kasının olması kadar tabii görünmektedir; şayet hırsı, Diotima'ya duyduğu aşkla bu maceraya sürüklenmemiş olsaydı General Stumm da herkes gibi bu olayda olağandışı bir şeyler olduğunu fark etmezdi. Çünkü aşk, tabiatın birliğinin zıtlıklara dayanmasıyla yetinmez, şefkatli zihniyet talebiyle tezada yer bırakmayan bir birlik ister; işte General de olabilecek her şekilde bu birliği kurmaya çalışmıştı.

Ulrich'e ilgili kâğıtları gösterirken bir yandan da, "Buraya," diye anlatıyordu, "fikir kumandanlarının bir listesini koydurdum, yani bu listede son zamanlarda âdeta koca koca fikir ordularını zafere taşımış tüm isimler bulunuyor; şu diğer evraktaki de bir muharebe düzenidir; buradaki toplanma planı, bu da fikir takviyesinin geleceği depo veya talimhaneleri tespit denemesidir. Ama günümüzde mücadele hâlinde bulunan düşünce gruplarına bakacak olursan –çizimde de iyice belirginleştirdim– fark edeceksin ki bu gruplar muharip ve fikir malzemesi takviyesini yalnız kendi depolarından değil, hasmınınkilerden de karşılıyorlar; cephesini durmadan değiştirip hiç sebepsiz yere aniden

cephesini tersine çevirip kendi askeriyle savaştığını görüyorsun; öbür taraftan, fikirlerin mütemadiyen düşman safına geçtiğini, bir o yana bir bu yana savrulduğunu fark ediyor ve hepsini kâh şu kâh bu cephe hattında buluyorsun. Kısacası ne doğru düzgün bir cephe gerisi planı yapabiliyor, ne hudut hattı koyabiliyor ne de başka bir iş becerebiliyorsun; bütün bunlar, haşa huzurdan –öte yandan bunu söylediğime de inanamıyorum ya, neyse!– askerdeki üstlerimizin pislik yığını diyeceği cinsten bir şey!"

Stumm birkaç düzine kâğıdı birdenbire Ulrich'in önüne bıraktı. Kâğıtlar toplanma planları, demiryolu hatları, trafik ağları, menzil eskizleri, ateşli birliklerin işaretleri, komuta merkezleri, daireler, kareler ve taralı alanlarla kaplıydı; aralarından esaslı genelkurmay belgelerinde olduğu gibi kırmızı, yeşil, sarı, mavi çizgiler geçiyordu, içlerine bunların bir yıl sonra ne kadar rağbet göreceğini belirten türlü türlü şekil ve anlamlar içeren flamalar resmedilmişti.

"Bütün bunlar faydasız!" diye iç geçirdi Stumm. "Tasvir biçimini değiştirip meseleye stratejik değil, askerî coğrafya bakımından yaklaşmaya çalıştım, böylelikle en azından tam teşkilatlı bir harekât alanı kazanacağımı umdum ama bu da işe yaramadı. İşte, orografik ve hidrografik tasvir denemeleri de bunlar!" Ulrich, bir noktadan çıkan çatalların başka yerde tekrar toplandığı dağ zirveleri, kaynaklar, nehir şebekeleri ve göllerin işaretlendiğini gördü. "Ben," dedi general, hayat dolu gözlerinden için için yanan bir kışkırtma veya telaş ifadesi okunuyordu, "bütün bunları bir düzene sokmak için daha neler neler denedim, gelgelelim yaptıklarım neye benziyor, biliyor musun?! Galiçya'da ikinci sınıfta seyahat edip bitlenmeye! Gördüğüm en kötü şuursuzluk hissi. Fikirler arasında çok vakit geçirince insanın tüm vücudu kaşınıyor, etini kanatana kadar kaşınmadıkça da rahat duramıyorsun!"

Aralarından genç olanı bu kuvvetli tasvire gülmeden edemedi. Ama general şöyle bir ricada bulundu: "Yok, gülme! Düşündüm ki, mükemmel bir sivil olmuşsun; kendi konumundan bakınca meseleyi de beni de anlayacaksındır. Yardım etmen için geldim yanına. Ruhla alâkalı her şeye, haklı olduğuma inanamayacağım kadar çok saygı duyuyorum!"

Ulrich onu, "Düşünmeyi fazla ciddiye alıyorsun, albay," diye teselli etti. "Albay"ı gayriihtiyari demişti, özür diledi. "Beni çok hoş bir şekilde maziye sürükledin, General Stumm, hani bazen gazinoda felsefe yapmak için beni bir köşeye çekerdin ya, aynı öyle. Ama yine söylüyorum, düşünmeyi aslında senin şu an aldığın kadar ciddiye almamak lazım."

"Ciddiye almamak mı?!" dedi Stumm âdeta inleyerek. "Ama ben artık zihnimde daha yüce bir düzen olmaksızın yaşayamam ki! Anlamıyor musun bunu? Talim alanında ve kışlada, subayların fıkraları ile karı kız hikâyeleri arasında onsuz yaşadığım zamanları hatırlayınca tüylerim ürperiyor!"

Masaya oturdular; Ulrich, generalin erkekçe bir cesaretle uyguladığı çocuksu fikirleri ve doğru zamanda küçük garnizonlarda kalmanın kazandırdığı o her dem taze gençlik karşısında duygulanmıştı. Eski dostunu akşam yemeğini paylaşmaya davet etmişti, general ise Ulrich'in sırlarına katılma arzusunun baskısını öyle yoğun hissediyordu ki her salam dilimini dikkatle çatalına geçiriyordu. "Kuzinin," deyip şarap kadehini kaldırdı, "tanıdığım en hayran olunası kadın. İkinci Diotima olduğunu söylemeleri boşuna değil, böyle birini daha önce görmedim. Biliyor musun, sen tanımıyorsun ama hakkında asla şikâyette bulunamayacağım bir karım var, çocuklarımız da var lâkin Diotima bambaşka birisi! Resepsiyonlarda bazen arkasına geçiyorum: O etkileyici kadınsı dolgunluk! Ayrıca ön tarafta da o olağanüstü sivillerden hangisiyle karşılaşsa o kadar bilmiş konuşuyor ki söylediklerini not alasım geliyor! Evli olduğu şube müdürü elindekinin kıymetini hiç bilmiyor. Tuzzi'yi çok sevimli falan buluyorsan affını dilerim ama ben o adama katlanamıyorum! Sanki dönen dolapları biliyormuş da bize söylemek istemiyormuş gibi etrafta usulca dolanıp gülümsüyor. Ama bana yutturamaz, çünkü sivillere ne kadar hürmetim varsa da hükümetin memurları listenin ancak sonunda yer alırlar; bu tipler her fırsatta bizimle üstünlük yarışına giren, bu sırada da, ağaca çıkıp köpeğin tekine bakan bir kedi kadar arsız bir nezaket sergileyen bir tür sivil askerden farksızdılar aslında. Dr. Arnheim'ın çapı başka tabiî," diye gevezeliğe

devam etti, "belki biraz kendini beğenmiş ama böylesi bir üstünlüğü takdir etmeden olmaz." Bu kadar konuştuğuna bakılırsa galiba biraz hızlı içmişti, çünkü gevşek ve samimi bir tavır takındı. "Ne olduğunu bilmiyorum," diye devam etti, "muhtemelen anlamıyorumdur da, zira günümüzde sıradan insanlar bile çok karmaşık bir zekâya sahip ama kuzinine hayran olmama rağmen, sanki –sanki boğazımda kocaman bir lokma varmış gibi, diyesim geliyor!– onun Arnheim'a âşık olması içimi rahatlatmıyor değil."

"Ne? Aralarında bir şey olduğuna emin misin?" Ulrich'in aslında etkilenmemesi gerekirdi ama yine de sorusunu biraz hararetli sormuştu; Stumm heyecandan bulanık gören miyop gözleriyle ona şüpheyle bakarak kelebek gözlüğünü taktı. Subaylara mahsus o dobralıkla, "Ona sahip olduğunu iddia etmedim," diye karşılık verdi, gözlüğünü tekrar cebine sokup askerlikle alâkasız bir tavırla ilave etti: "Ama itirazım da olmazdı; hay ben böyle işin, bu cemiyette insanın aklı allak bullak oluyor demiştim sana; aşkla meşkle işim olmaz ama Diotima'nın bu adama bahşedebileceği şefkati düşününce ona karşı ben de şefkat duyuyorum, diğer yandan da onun Diotima'nın narin bedenine kondurduğu buseler benimmiş gibi geliyor."

"Onu öpüyor mu?"

"Nereden bileyim, keyiflerinin kâhyası değilim ya. Farz edelim, diyorum. Ağzımdan çıkanı kulağım duyuyor mu ki benim. Unutmadan, bir defasında kimsenin görmediğini sandıkları bir anda Arnheim'ın Diotima'nın elini nasıl tuttuğunu gördüm ve bir süre o kadar sakin durdular ki 'Dua için diz çök, serpuş çıkar!' komutu verilmiş askerlere benzettim ikisini; sonra Diotima sesini iyice kısarak ondan bir ricada bulundu, Arnheim da cevap verdi, çok zor anlaşılmasına rağmen her ikisinin de söylediklerini harfiyen ezberledim; Diotima dedi ki: 'Ah, keşke o kurtarıcı fikir bulunsa!' Arnheim da cevap verdi: 'Yalnızca saf, cesaretini kaybetmemiş bir sevda fikri bize kurtuluşu getirebilir!' Bunu epey şahsî olarak anladığı belliydi, zira Diotima aslında büyük teşebbüsü için ihtiyaç duyduğu kurtarıcı fikri kastetmişti. – Ne gülüyorsun? Kendini tutma, benim hep bazı tuhaflıklarım olmuştur,

şimdi de ona yardım etmeyi kafaya koydum! Bir yolu olmalı; onca fikir var, aralarından biri kurtarıcı fikir olmalı! Bana el ver, yeter!"

"Sevgili general," diye tekrarladı Ulrich, "sana tek söyleyebileceğim şu ki düşünmeyi fazla ciddiye alıyorsun. Ama madem önem veriyorsun, sana bir sivilin nasıl düşündüğünü elimden geldiğince açıklamaya çalışacağım." Purolara uzanmışlardı, Ulrich konuşmaya başladı: "Öncelikle, yanlış yoldasın, general; sandığın gibi ruh sivilde, bedenî olan da askerde bulunamaz, bilakis durum bunun tam aksidir! Çünkü ruh düzen demektir, peki düzenin askeriyeden daha üstün olarak bulunacağı bir yer var mıdır? Askeriyede tüm yakaların yüksekliği dört santimdir; düğmelerin sayısı tam olarak bellidir, en hareketli rüyaların görüldüğü gecelerde bile yataklar duvarların dibinde mum gibi hizada durur! Bir süvari bölüğünün harp pozisyonu alması, bir alayın toplanması, serpuş kemerinin tokasının doğru konumlanması... Tüm bunlar çok önemli ruhanî servetlerdir; şayet değilse, o hâlde ruhanî servet diye bir şey yoktur!"

General temkinle, "Bunları külahıma anlat!" diye homurdandı, inanmaması gereken kulakları mı yoksa tadını çıkardığı şarap mıydı bilemiyordu.

Ulrich, "Çok acelecisin," diye üsteledi. "Bilim ancak olayların tekerrür ettiği veya etmese de kontrol edilebildiği yerde mümkündür, peki ya tekerrür ve kontrol askeriyeden çok nerede olur? Zar şayet saat dokuzda da en az yedideki kadar kare olmasaydı zar olmazdı. Gezegenlerin yörünge yasaları da bir tür ateş etme talimatıdır esasen. Şayet her şey yalnız bir kez geçip gitseydi ne herhangi bir şeyi kavrayabilir ne de hüküm verebilirdik. Bir şeyin hükmü olacaksa, bir isim taşıyacaksa, tekerrür etmesi ve aynı konuda birçok örneğinin mevcut olması şarttır; ayı hiç görmesen el feneri sanırdın; sırası gelmişken belirteyim, Tanrı'nın bilime yaşattığı büyük utanç onun yalnız bir defacık, o da henüz eğitimli gözlemciler ortada yokken, dünyanın yaradılışında görülmüş olmasındandır."

İnsan bu noktada kendisini Stumm von Bordwehr'in yerine koymalıydı; harp okulundan beri, asker kepinin biçiminden tutun evlilik muvafakatine kadar kendisine ne söylendiyse onu

yapmıştı ve zihnini böyle izahlara açmaya pek meyilli değildi. "Sevgili dostum," diye sinsice karşılık verdi, "hepsi iyi güzel ama bunlaraslındabeni hiç ilgilendirmiyor; bilimi askeriyede icat ettiğimizi söylemen filan gerçekten hoş bir şaka ama ben bilimden değil kuzininin dediği gibi ruhtan bahsediyorum ve o, ruhtan söz açtığında çırılçıplak soyunasım geliyor, çünkü sözleri bu üniformaya hiç uymuyor!"

Ulrich dediğinden şaşmadan, "Sevgili Stumm," diye devam etti, "birçok insan bilimi ruhsuz ve mekanik olmakla; dokunduğu her şeyi de kendine benzetmekle itham ediyor ama inanılmaz olan şu ki ruh meselelerinde esasen akıl meselelerine göre çok daha fena bir intizamın olduğunu kimse fark etmiyor! Bir duygu ne zaman gayet tabii ve basit olabilir ki? Hele de bütün insanlarda aynı şartlarda âdeta kendiliğinden ortaya çıkması bekleniyorsa! Erdemli bir davranış durmadan tekerrür eden bir tavır olmasaydı bütün insanlardan erdemli olmaları nasıl beklenebilirdi?! Sana daha böyle nice örnekler sayabilirim; ya bu tenha intizamdan, sahipsiz hareketlerin yuvalandığı varlığının dipsiz kuyularına, aklın bizi buharlaştırmasından koruyan, yaradılışın bu ıslak kuyusuna kaçtığın takdirde bulacağın şey ne olur? Uyarmalar ve refleksler, alışkanlık ve becerilerin oturması, tekrarlar, sabitlenme, bilenme, diziliş ve tekdüzelik! İşte sana üniforma, kışla ve talimat, sevgili Stumm; sivil ruhun askeriyeyle çok garip bir akrabalığı vardır. Denebilir ki sivil ruh, elinden gelen her yerde, asla tam olarak uzanamadığı bu modele sıkıca tutunur. Tutunması mümkün olmayınca da bir başına kalan bir çocuk misali bekler. Bir kadının güzelliğini ele alalım: Güzelliğin seni şaşırtan ve afallatan, hayatında ilk defa gördüğünü sandığın yanını, manen çoktandır tanımakta ve aramaktasındır, bunun işareti olan parıltı daima gözlerindedir, şimdiyse yalnız günün aydınlığıyla güçlenmektedir; oysa gerçekten ilk bakışta aşk veya daha önce hiç karşılaşmadığın bir güzellik söz konusu olunca ne yapacağını bilemezsin; öncesinde hiçbir benzeriyle karşılaşmamışsındır, ne adını koyabilirsin ne de buna cevap verebilecek bir duygun vardır. İki ayağın bir pabuca girmiş, gözün kamaşmış ve kör bir şaşkınlığa, mutlulukla falan pek ortak yanı olmayan sersemce bir ahmaklığa kapılmışsındır–"

General bu noktada hararetle arkadaşının sözünü kesti. Onu şimdiye kadar, kişinin talim alanında üstlerinin azar ve düzeltmeleriyle edindiği, icabında o düzeltmeleri tekrarlayabilmesi gereken ve bununla birlikte, tekrarlaması eyersiz bir kirpiye binip eve gidebilmesiyle aynı kapıya çıkacağı için hepsini aklında tutamayacağı o alışkanlıkla dinlemişti ama şimdi Ulrich bam teline dokununca var gücüyle haykırdı: "Hakkını vermek lazım, mükemmel bir doğrulukla tarif ettin! Kuzinine duyduğum hayranlıktan içimdeki her şey hiçliğe dönüşüyor. Bir an önce ona faydamın dokunacağı bir fikir aklıma gelsin diye kendimi zorlayıp toparlandığımda da içimde yine son derece nahoş bir boşluk peyda oluyor; pek sersemce denemez ama sersemliğe çok benzediği de bir gerçek. Yani, dediklerini doğru anladıysam, biz askerlerin çok düzenli düşündüğümüzü söylüyorsun; sivil akla –bizim ona örnek olmamız gerektiğini söylüyorsun, bunu reddetmek durumundayım ama pekâlâ şaka ediyor da olabilirsin!– benzer bir akla sahip olduğumuzu bazen ben de düşünüyorum; bunun ötesindeki şeylerin de, diyorsun, yani biz askerlere son derece sivil gelen bütün bu ruh, erdem, samimiyet, hissiyat gibi şeyler – Arnheim bunların girdisini çıktısını pekiyi bilir ama sen diyorsun ki bu gerçi ruhtur, evet, elbette, bütün bu dikkat edilecek şeylerin yüce bir tabiatı olduğunu söylüyorsun herhalde ama insanı allak bullak edeceğini de ifade ediyorsun. Tüm bunlar son derece doğru ama sonuçta üstün olan sivil ruhtur, elbette sen de bunu inkâr edecek değilsin, şimdi sorarım sana, bu nasıl doğru olabilir?"

"Biraz evvel 'öncelikle' dediğimi unutmuşsun; öncelikle, dedim, ruhun yuvası askerîdir, şimdi de ikincisi, diyorum: bedenî olanın yuvasıysa sivildir–"

Stumm şüpheyle, "Ama bu saçmalık?" diye itiraz etti. Askerin bedenî üstünlüğü subay mevkiinin tahta en yakın mevki olduğu inancı gibi yine bir dogmadan ibaretti; Stumm kendisini asla atletik saymamış olsa da bundan şüpheye düştüğü zamanlarda bir sivilin göbeğinin aynı şartlar altında bulunurlarsa kendisininkinden biraz daha yumuşak olması gerekeceğine dair o kati inancına tutunurdu.

"Başka hiçbir şeyden daha az veya çok saçma değil," diye kendini savundu Ulrich. "Ama bırak da lafımı bitireyim. Bak şimdi, aradan herhalde yüz yıl kadar geçmiştir, önde gelen sivil Almanlar, nasıl ki üçgenle ilgili önermeler ispatlanabilirse, düşünen vatandaşın da dünyanın yasalarını çalışma masasında otururak kendi kendine çıkarsayabileceğine inanmışlardır; o zamanın düşünürleri de saçlarını tek bir hareketle geriye atan, bırak elektriği veya fonografı, gaz lambasını bile bilmeyen ve Nankin kumaşından pantolonlar giyen insanlardı. Bu azamet o günden bu yana aklımızdan bir şekilde silindi; aradan geçen yüz yılda kendimizi, tabiatı ve her şeyi çok daha iyi öğrendik ama yakalanan başarı, bütüne bakıldığında insanın düzen namına tek tek kazandığı her şeyi tekrar yitirmesinden, böylelikle de gitgide daha çok muhtelif düzenlere ve daha az tek tip düzene sahip olmamızdan ibaret olmuştur."

"Söylediklerin incelemelerime uyuyor," diye onayladı Stumm.

"Ne var ki bir özet aramak noktasında kimse senin kadar istekli değil," diye devam etti Ulrich. "Yaşanan zorluklardan sonra gerileme dönemine girdiğimiz bir zaman dilimdeyiz. Günümüzde nasıl olduğunu bir tasavvur et: Önemli bir adam ortaya bir fikir attığında, bunu hemen fikrin sempati ve tiksinmeden ibaret dağılım süreci takip eder; hayranları önce işlerine geldiği gibi büyük büyük parçalar koparır ve fikrin üstadını tilkinin leşini parçalaması gibi eciş bücüş bir şekle sokarlar. Ardından muhalifleri zayıf tarafları yok ederler; kısa süre sonra da geriye dostunun düşmanının işlerine geldiği gibi kullandıkları bir aforizmadan başkaca hiçbir verimli detay kalmaz. Bunun sonucu, genel bir belirsizliktir. Bir tarafı hayır olmayan hiçbir evet yoktur. Ne istersen yap, yine de en güzel fikirlerden istersen lehte, istersen de aleyhte olan en az yirmi tanesini bulursun. Neredeyse bunun, herkes aradığını bulsun diye tatlarının farklı olması gereken sevgi, nefret ve açlık hislerine benzediğine inanası geliyor insanın."

Tekrar safına çektiği Stumm, "Harika!" diye bağırdı. "Benzer bir şeyi ben de Diotima'ya demiştim! Ama sence de askerin meşruiyetinin bu düzensizlikte görülmesi gerekmez mi? Böyle söylediğime bakma, bir an olsun buna inanmaktan utanıyorum!"

"Sana tavsiyem," dedi Ulrich, "Diotima'ya ipucu ver; Tanrı henüz bilmediğimiz sebeplerden sanki bir beden kültürü çağı yaratıyor, çünkü fikirlere şöyle böyle destek veren, ait oldukları bedendir, üstelik subay olarak senin bu noktada belli bir avantajın da var."

Tıknaz general irkildi. Bir müddet sonra acı bir tatmin hissiyle, "Beden eğitimi noktasında soyulmuş bir şeftaliden daha güzel sayılmam," dedi. "Sana şunu da söyleyeyim," diye ekledi, "Diotima'yı düşünürken adabımı bozmuyorum, karşısında da aynı tavrı devam ettirmek arzusundayım."

"Yazık," dedi Ulrich, "Napoléon'a yaraşır bir niyetin var ama önünde buna uygun bir yüzyıl bulmayacaksın!"

General bu alayı, gönül verdiği hanımefendi için ıztırap çekme düşüncesinin kendisine bahşettiği vakarla savuşturdu ve biraz düşünüp taşındıktan sonra dedi ki: "Her halükârda, ilginç tavsiyelerin için sana teşekkür ederim."

86

KRALİYET TÜCCARI İLE RUH VE TİCARET MENFAATLERİNİN BİRLEŞİMİ. YAHUT ZİHNE GİDEN HER YOL RUHTAN ÇIKAR AMA HİÇBİRİ GERİ DÖNMEZ

Generalin aşkı, Diotima ile Arnheim'a duyduğu hayranlık karşısında geri çekilirken Arnheim bir daha geri dönmeme kararını aslında çoktan vermiş olmalıydı. Ama karar vermek şöyle dursun, daha uzun kalmak için hazırlık yapmaya başlamıştı; kaldığı oteldeki odaları süresiz olarak kiralayınca da hareketli hayatı biraz durulur gibi oldu.

O sıralar dünya türlü çalkantılar içindeydi; 1913 yılının sonuna doğru iyi haberleri olan kim varsa, kaynayan bir volkan manzarası arz ediyordu, her ne kadar barışçıl çalışmalar ortalığa bu volkanın bir daha asla patlamayacağına dair telkinler saçıyor olsa da durum böyleydi. Söz konusu telkinler her yerde aynı şiddette değildi. Ballhaus Meydanı'ndaki, Şube Müdürü Tuzzi'nin görevli olduğu güzel ve eski sarayın pencereleri çoğu zaman akşamın geç vakitlerinde bile karşıdaki bahçenin yapraksız ağaçlarına ışıklarını aksettiriyor ve geceleyin oradan geçen kültürlü aylakları bir ürpertidir alıyordu. Çünkü nasıl ki Yusuf Peygamber sıradan ma-

rangoz Yusuf'un içine nüfuz etmişse, "Ballhaus Meydanı" adı da orada bulunan sarayı, perdelerle örtülmüş pencerelerinin ardında insanlığın kaderinin tayin edildiği yarım düzine esrarengiz mutfaktan biri bulunduğuna dair bir sırla kuşatıyordu. Dr. Arnheim bu olaylar hakkında epey malûmat sahibiydi. Eline şifreli pusulalar ulaşıyor, zaman zaman da elde ettiği şahsî bilgilerle merkezden gelen memurlarından biri yanına uğruyordu. Otel odasının pencereleri ön cephe tarafında daha sık güneş alıyordu, evhamlı bir gözlemci burada ikinci bir hükümetin yani bir karşı hükümetin, iktisadî diplomasinin modern ve sahte bir mücadele alanının gecelediğini zannedebilirdi.

Zaten Arnheim da bizzat bu izlenimi oluşturmaktan asla geri durmuyordu, zira dış telkinleri olmadan insan kabuksuz, tatlı ve sulu bir meyveden ibarettir. Bu sebepten yalnız başına değil de otelin herkese açık salonunda kahvaltı ederken bile sekreterine o günün ajandasını, tecrübeli bir hükümdarın hükmetme alışkanlığıyla ve gözlendiğinin farkında olan bir adamın saraylı sükûnetiyle bildiriyor, sekreteri de stenografiyle not tutuyordu; yapılacaklardan hiçbiri Arnheim'ı sevindirmeye yetmese de bilincinde sahip oldukları yeri kendi aralarında paylaşamamakla kalmayıp bir taraftan da kahvaltının cazibesiyle kısıtlandıklarından iyice yüce bir makama erişiyorlardı. Muhtemelen insanî yeteneğin – bu en sevdiği fikirlerinden biriydi– neşvünemâ bulabilmesi için belli bir kısıtlamaya ihtiyacı vardı; düşüncelerin coşkun serbestliği ve yılgın kaçışı arasındaki gerçekten ürkütücü olan çizgi, her hayat sarrafının bileceği üzere gayet incedir. Ama Arnheim o fikrin sahibinin kim olduğu meselesinin de çok önem arz ettiğine kaniydi, çünkü bilinen bir gerçektir ki yeni ve önemli fikirlerin nadiren tek bir mucidi olur, öte yandan düşünmeye alışkın bir insanın beyni durmadan çeşit çeşit kıymetli fikirler üretir: Bu nedenle akla gelen fikirlerin o etkili ve başarılı biçimlerini dışarıdan, yani yalnızca düşünme eyleminden değil, kişinin hayat şartlarının tümünden alması gerekmektedir. Sekreterin bir sorusu, yan masaya atılan bir bakış, içeri giren birinin selamı... bu türden herhangi bir şey Arnheim'a her seferinde doğru zamanda o etkileyici kişiliğine geri dönme zaruretini hatırlatıyor ve görü-

nüşündeki bu birlik derhal düşüncelerine de intikal ediyordu. Arnheim bu hayat tecrübesini ihtiyaçlarına uyan bir kanaat olarak şu şekilde özetliyordu: Düşünen insan bir taraftan da daima eylemde bulunan insan olmalıdır.

Fakat bu kanaatine rağmen o anki eylemine pek de büyük bir önem atfetmiyordu; bu eylemiyle icabında şaşırtıcı faydalar sağlayabilecek bir hedef izliyor olsa da buradaki ikametinin herhangi bir biçimde haklı gösterilemeyecek bir zaman kaybı olmasından korkuyordu. O eski ve serinkanlı, *Divide et impera*, yani "böl ve yönet" bilgeliğini tekrar tekrar kendine hatırlatıyordu: Bu bilgelik insanlar ve nesnelerle her tür münasebette geçerlidir ve her bir ilişkinin bütün ilişki topluluklarıyla birlikte belli ölçüde kıymetten düşürülmesini gerektirir, çünkü kişiye başarılı eylemlerde bulunmayı arzulattıran ruh hâlinin sırrı, birçok kadın kendisini severken münhasıran hiçbir tercihte bulunmayan adamınkiyle aynıdır. Fakat faydası yoktu; hafızası önüne dünyanın, büyük eylemler için doğmuş olan bir adama yüklediği misyonları koyuyor ama gönlüne defalarca sorduktan sonra yine de onu seviyor olduğu sonucuna varamıyordu. Bu da tuhaf bir şeydi, çünkü elli yaşına varmış bir yürek, yirmisinde sevdanın çiçeklendiği çağdaki bir gencin kalbi kadar kolayca esnemeyen kart bir kastır ve bu kas Arnheim'ın başına kaydadeğer sıkıntılar açıyordu.

Arnheim ilkin, dallanıp budaklanmış dünyevî meraklarının kökleri koparılmış bir çiçek gibi solarken pencere kenarındaki bir serçeye veya bir garsonun nazik gülümsemesine kadar gündelik hayatın kâle alınmaz izlenimlerinin âdeta yeniden filizlendiğini tespit etti. Normalde, elinden hiçbir şeyin kurtulamayacağı büyük bir hakkaniyet sistemi teşkil eden ahlâkî kavramları üzerinden fark etti ki bu kavramların ilişkileri zayıflamış, öte yandan üzerlerini cismanî bir tabaka kaplamıştı. Buna bağlılık denebilirdi ama bağlılık da aslında çok daha geniş ve her halükârda başka bir anlama gelebilen bir kelimeydi, çünkü bağlılık olmadan hiçbir yerde iş görülmez; bir yükümlülüğe, yüksek mevkideki birine veya bir lidere hatta tüm zenginliği ve çeşitlili-

ği içinde hayatın kendisine bağlılık şayet erkeksi bir erdem olarak anlaşılırsa; Arnheim için, sair zamanlarda, tüm açık fikirliliğine rağmen bağlılıktan ziyade çekimserlik barındıran samimi bir davranışın timsali oluyordu. Aynı şeyler, çerçeve, bir kadınla sınırlı tutulduğunda, minik ve nahoş bir etkisi olan sadakat hakkında da söylenebilirdi; beyefendilik ve mülayimlik, özgecilik ve davranış inceliği hakkında da... Bütün bunlar öyle erdemlerdir ki çoğunlukla kadınlarla ilişkilendirilir ama tam da o noktada zenginliklerinin en iyi yanını kaybeder, dolayısıyla sıcaklığıyla yeryüzünde yeşeren her şeyi yaşatan volkanik çekirdek, tıpkı suyun en derin ve çoğunlukla da kusurlu yerlere doğru akışı misali sadece o tek kadına duyulan aşkı mı yoksa bizatihi kadın sevgisini yaşamayı mı ifade eder, söylemesi güçtür. Bu yüzden erkeğin kibri yüksek bir mertebedeyse kendini erkek topluluğundayken kadın topluluğunda olduğundan daha rahat hisseder; Arnheim da iktidar çevrelerine taşınan fikir zenginliğini Diotima'nın yol açtığı saadet durumuyla kıyasladığında, yaşadığı geri çekilme eğilimini kendinden hiç uzak tutamıyordu.

Kimi zaman, arzusu isaf edilmeyen bir oğlanın kendisini bundan mahrum bırakan kadının ayaklarına kapanmasına benzer bir biçimde sarmalanmaya ve öpülmeye ihtiyacı oluyor veya hüngür hüngür ağlamayı, dünyaya meydan okuyacak sözler sarf etmeyi, en nihayetinde de sevdiğini kendi elleriyle kaçırmayı isteyen benliğini suçüstü yakalıyordu. Demek artık şu bilinen bir gerçektir ki şuurlu kişiliğin masallara ve şiirlere memba olan sorumsuz kıyısı, yorgunluğun hafif esrikliği, alkolün dizginlenemeyen oyunu veya herhangi bir sarsıntı bu mıntıkaları istisnai olarak aydınlığa boğsa da, türlü türlü çocuksu hatıraların da benimsendiği ve ortaya çıktığı yerdir. Arnheim'ın kaprisleri de böylesi kalıplardan çok da farksız değildi, dolayısıyla bu çocuksu geriye dönüşler ruhanî yaşamının solup gitmiş ahlâk kalıplarıyla dolu olduğuna onu ısrarla ikna etmiş olsalar bile Arnheim'ın bunlara öfkelenmek (ve bu öfkeyle asıl kızgınlığını iyice şiddetlendirmek) için sebebi olamazdı. Bütün bir Avrupa'nın karşısında duran biri olarak eylemlerine daima genelgeçer bir yön vermeye çabalaması, birdenbire deruni olmayan bir şey hâlinde gözünde

beliriverdi. Bir olgu belki de yalnızca herkes için geçerli olduğunda tabii sayılırdı fakat insana bunu asıl yadırgatan, bu çıkarımın Arnheim'ın bir türlü kaçınamadığı ters yüz edilmiş hâliydi, çünkü genelgeçer olan deruni değilse o zaman bunun tersi olarak deruni insan geçerli olmayan bir varlıktır. Arnheim'ı da işte böyle adım adım takip eden şey; yalnızca yanlış sesler veren, aptalca ve gayrimeşru bir şeyler yapmak dürtüsü değil, aynı zamanda bunun herhangi bir biçimde üst akıl noktasında doğru eylem olma ihtimaline karşı duyduğu rahatsızlıktı. Dilini damağını kurutan ateşle tekrar tanıştığından beridir, vaktiyle yürüdüğü bir yolu unuttuğuna ve büyük bir adamın içini dolduran bütün ideolojisinin ancak kaybolup gitmiş bir şeyin zaruri ikamesi olduğuna dair bir hisse kapılıyordu.

Böylelikle bu hissin tabii bir sonucu olarak çocukluğunu hatırladı. Gençlik portrelerinde tıpkı mabette ahbârla tartışan çocuk yaştaki İsa'nın resimlerindeki gibi iri, kara, yuvarlak gözleri vardı ve bütün erkek ve kadın mürebbilerinin etrafında pervane olup zihin yetenekleri karşısında hayrete düştüklerini görüyordu, çünkü Arnheim her zaman akıllı bir çocuk olmuştu, keza mürebbileri de. Ama sımsıcak, duygulu bir çocuk olduğunu ve haksızlığa tahammül edemediğini de göstermiş; kendisi başına böyle bir haksızlık gelemeyecek kadar iyi kollandığı için sokakta başkalarının uğradıkları haksızlıkları kendine yapılmış sayarak çok defalar kavgaya tutuştuğu olmuştu. Kavgaya karışmasının ne ölçüde engellendiği dikkate alınırsa, bu çok önemli bir başarıydı fakat kavga başladıktan sonra bir dakikadan fazla vakit geçmiyordu ki onu hasmından ayırmak üzere biri ortaya atılmasındı. Böylesi kavgalar, öyle veya böyle bazı acı tecrübeler edinecek kadar sürdüğünden ama içinde boyun eğmez bir cesaret duygusu yaratacak kadar da vakitlice kesintiye uğratıldıklarından Arnheim bugün bile o kavgaları hiç pişmanlık duymadan hatırlıyordu; hiçbir şey karşısında kuyruğunu kıstırmayan cesaretin yarattığı o hâkimiyet becerisi, çok sonraları çağdaşlarına vakûr ve mutlu olmak için nasıl davranmaları gerektiğini söylemesi beklenen her insanın yapmaya ihtiyaç duyacağı biçimde kitaplarına ve kanaatlerine sirayet etti.

Yani çocukluğundaki bu durumu oldukça canlı bir biçimde muhafaza etmişse de biraz daha zaman geçince, kısmen ona farklı şekiller kazandıran bir devam hâlinde kendini gösteren diğer bir durum da resme bakan kişiyi uykuya dalıyormuş veya şayet bu sıfattan bir mücevher anlaşılmasına müsaade varsa taşlaşmış gibi göstermekteydi. Söz konusu bu durum, Diotima'ya temas edince korkup sıçrayarak hayata gözlerini açan aşk durumuydu ve işin en belirgin tarafı da Arnheim'ın, bu durumla delikanlılık çağında, kadınlardan tamamen uzak olduğu zamanlarda, belirli bir kimsenin varlığı söz konusu değilken tanışmış olmasıydı. İşte bu noktada da, zaman geçtikçe en modern açıklamalarıyla tanışmış olmasına rağmen ömrü boyunca üstesinden gelemediği kafa karıştırıcı bir hâl alıyordu.

"Kastettiği belki de, tıpkı bu suratlarla hiç alâkası olmayan ve aniden, görünen her şeyin ötesinde olduğu vehmedilen başka başka suratlarla alâkalı o nadir karşılaşılan yüz ifadeleri gibi henüz mevcut olmayan bir şeyin ne olduğu kavranamadan yaklaşan bir yanıydı; gürültülerin ortasındaki küçük melodiler aslında insanların duygularıydı. Evet, içinde duygular vardı ve bunları söze dökmek istediği vakit hissettiği, henüz duygu mesabesinde olmuyor, aksine sanki derunundaki bir şey uzayarak uçlarını onun içine daldırıp onu ıslatıyordu, apaydınlık bahar günlerinde, tıpkı nesnelerin de bazen uzadığı gibi gölgeleri onların üzerinden sürünüp geçerken bir ırmağın suyundaki sessiz sedasız yansımalar gibi hareketsiz olsalar da bir yöne doğru hareket ediyorlardı sanki."

Bir şair bu durumu, elbette çok sonraları ve çok başka bir tarzda, işte böyle ifade etmişti, Arnheim şairi takdir ediyordu, çünkü halkın karşısına çıkmayan bu esrarengiz adam hakkında bir şeyler bilmek, sırdaşlık alâmeti sayılıyordu, ne var ki Arnheim şairi anlamıyordu, çünkü böylesi imalar ile tıpkı gençlik zamanlarında moda olan şu, yeni bir ruhun uyanışı nutukları arasında yahut o zamanlar insanların resimlerde görmekten hoşlandığı ve etli bir çiçek çanağı gibi duran bir çift dudakla belirginleştirilen uzun ve sıska genç kız vücutları arasında bir bağ kuruyordu.

Bahsedilen yıl 1887 idi –"Aman Tanrım, aradan neredeyse bir nesil geçmiş!" diye düşündü– fotoğraflarında modern ve o zamanın deyimiyle "yeni insan" görülüyordu ki bundan maksat şuydu: Fotoğraflarda Arnheim'ın üzerinde yakası kapalı siyah bir atlas yelek bulunuyordu, Biedermeier Devri modasını takip eden fakat maksadı itibariyle Baudelaire'i andırması beklenen ağır ipekten geniş bir boyunbağı takmış, etkisinin artması için de orkideyle desteklemişti; oğul Arnheim sofraya oturması gerektiğinde ve genç kişiliğiyle esaslı tüccarların ve babasının dostlarının bulunduğu bir cemiyette kendini kabul ettirmek zorunda kaldığında bu orkideyi kendi icadı olan büyüleyici bir art niyetle bir düğme iliğine sokuyordu. Mesai günlerindeyse resimlerinde, yumuşak bir İngiliz tüvit ceketten fırlayan süs amaçlı kullanılmış katlanır bir metre görünür, metreye gayet komik görünümlü fakat başın önemini arttıran fazlaca dik ve kolalı bir yaka eşlik ederdi. Arnheim bir zamanlar böyle görünüyordu işte. Bugün o bile, bu görüntüsünü hayranlıkla incelemekten kendini alamıyordu. İyi ve olağandışı bir tutkunun yarattığı hırsla tenis oynardı, tenis ilk zamanlar çim sâhada oynanmaktaydı; babasını şaşırtarak, göstere göstere işçi toplantılarına katılıyordu, zira yükseköğreniminin Zürih'te geçen bir yılında sosyalist fikirlerle rezalet bir tanışması olmuştu; bununla birlikte başka bir gün atını dörtnala koşturarak bir işçi köyünden pervasızca geçmekte beis görmüyordu. Kısacası tüm bunlar, doğru zamanda doğmuş olmak gibi büyüleyici bir vehim uyandıran çelişkili ama yeni manevi unsurlar da barındıran bir girdaba benziyordu; söz konusu vehmin kıymetinin, enderliğinden ileri gelmediği sonradan elbette anlaşılsa da bu vehim her halükârda çok önemliydi. Vâkıa, Arnheim muhafazakâr anlayışa sonraları daha da çok alan ayırınca, biteviye yenilenen bu son gelen olma hissinin tabiatın israfından kaynaklandığına dair şüpheye düştüğü bile oldu fakat bu histen vazgeçemedi zira bir kez sahip olduğu şeyden feragat etmekten pek hoşlanmazdı, ayrıca toplayıcı varlığı o zamana dek neye sahip olduysa hepsini itinayla özümsemişti. Hayatı gözüne ne kadar pürüzsüz ve çok yönlü görünse de bu hayatta var olan her şeyin arasından tutup da en gerçek olmayanına yakalanarak

ondan bambaşka ve oldukça kalıcı bir biçimde etkilendiği hissine kapılıyordu: Arnheim'a, sadece capcanlı bir devinim içindeki dünyaya değil bu dünyanın içerisinde tutulmuş bir nefes gibi süzülen başka bir dünyaya daha ait olması gerektiğini fısıldayan o romantik sezgilerle dolu bir histi bu.

Diotima sayesinde zihninde bütün saflığıyla yeniden tazelenen bu hayalperest sezgi, her faaliyete ve hareketliliğe sükûn emrediyor; gençlikteki tezatların dağdağası ve değişimi içindeki o ümit dolu ihtimaller, bütün sözlerin, olayların ve gerekliliklerin aslında yüzeye sırtlarını dönmüş derinliklerinde tıpatıp aynı şeyler olduğu yönündeki hülyaya yer açıyordu. Böylesi anlarda hırsı bile susuyordu; gerçeklikte yaşanan hadiseler bir bahçenin ötesindeki gürültüler kadar uzaktı. Arnheim'a öyle geliyordu ki ruh, sahillerinden kopuyor ve tüm sahiciliğiyle o anda var oluyordu. Bunun felsefe değil de tıpkı aydınlık semanın ışıklarıyla gölgede kalan ayın, öğle öncesi güneşinde gökte sessiz sakin asılı durduğunu görmek kadar cismanî bir tecrübe olduğu ne kadar hararetle belirtilse azdı. Genç Paul Arnheim gerçi bu hâldeyken seçkin bir lokantada, gayet ölçülü bir tavırla yemeğini yiyor, özenle giyinerek her cemiyete katılıyor ve her yerde ne yapılması gerekiyorsa yapıyordu ama tüm bunları yaparken kendisiyle arasındaki mesafenin en yakın insan veya nesneyle arasındaki mesafe kadar olduğu söylenebilirdi; dış dünya tenine değen noktada son bulmuyor, iç dünyası yalnızca mülahaza penceresinden dışarı ışımakla kalmıyor aksine bu iki dünya deliksiz bir uyku kadar yumuşak, dingin ve yüksek olan, bölünmemiş bir tenhalık ve mevcudiyet hâlinde birleşiyordu. Sonra ahlâkî ilişkiler içerisinde gerçekten büyük bir kayıtsızlık ve eşdeğerlik beliriyordu; hiçbir şey ne küçük ne büyüktü, bir şiir ve bir kadın eline kondurulan bir öpücük cilt cilt eserler veya büyük siyasî eylemlerle aynı ağırlığı çekiyor, bütün varlıkların o şefkatli ve aslî akrabalığının kuşatmasında nasıl ki tüm iyilikler temelde fuzuli sayılırsa kötülükler de aynı şekilde anlamsızlaşıyordu. Kısacası Arnheim daima, olduğu gibi davranıyordu, ne var ki davranışı sanki ulaşılamaz bir anlam içinde olup bitiyor; bu anlamın titrek alevleri ardında manevi insan, hareketsiz durup cismanî insanın bu alev

karşısında elma yiyişini veya terziye takım elbise ölçüsü aldırışını seyrediyordu.

Peki şimdi bu, bir kuruntu muydu yoksa asla tam olarak anlaşılamayacak bir gerçekliğin gölgesi mi? Verilebilecek tek cevap şudur: Bütün dinler, gelişim süreçlerinin belli safhalarında bunun gerçeklik olduğunu iddia etmiştir, keza tüm sevdalılar, romantikler ve aya, bahara ve güzün ilk günlerinde yaşanan o bahtiyar ölümlere meyleden bütün insanlar da aynı iddiadadırlar. Fakat bu iddia zamanla yok olup gider, o şey uçuşur veya kuruyup gider; ne olduğunu ayırt etmek güçtür fakat günün birinde, onun yerine başka şeylerin geçtiğini fark eden insan tıpkı gerçekdışı tecrübeleri, rüyaları veya kuruntuları unuttuğu hızla onları da unutur. Bu aslî ve kozmik sevgi tecrübeleri çoğunlukla kişinin ilk kez âşık olmasıyla birlikte ortaya çıktığından, insan bu durumu nasıl takdir edeceğini kolaylıkla bildiğini sanır ve ancak siyasî seçim hakkına erişmeden önce yapabileceği cinsten budalalıklardan sayar. İşte Arnheim için de vaziyet böyleyken böyleydi ama o, kadınlarla asla bir bağ kurmadığından, içinde bulunduğu hâl o kadını görmediğinde kalbinden tabiî şekliyle yok olup gidemiyordu; bunun yerine, tahsilini tamamlayıp boşa geçirdiği zamanların sonuna geldiğinde babasının işlerini devralınca, tecrübe ettiği izlenimlerle bu hislerin üstü kapandı. Arnheim hiçbir işini yarım bırakmadığı için çok geçmeden, yaratan ve dosdoğru yaratılmış hayatın, yüce bir şiir olduğunu keşfetti; öyle ki yüceliği, şairlerin çalışma odalarında yazdıkları tüm şiirleri de ele alsanız asla kıyas kabul etmezdi, işte bu da bambaşka bir keyfiyetti.

Aynı dönemlerde başkalarına örnek olma kabiliyeti de ilk kez kendini göstermişti. Çünkü hayat şiirini diğer tüm şiirlerden üstün kılan, içeriği ne olursa olsun, tabiri caizse, büyük harflerle yazılmış olmasıydı. Dünya çapında bir ticaret işletmesinde çalışan en basit bir gönüllü stajyerin bile tüm dünya, etrafına toplanır, kıtalar ona imrenerek bakar da yaptığı hiçbir şey boşa gitmez; oysa odasında oturan kimsesiz yazarın etrafına olsa olsa sinekler üşüşür, kendini ne kadar zorlasa da boştur. Bu tespitler akla o kadar yatkındır ki birçok insan, hayatın malzemeleriyle bir şeyler

üretmeye başladığı anda, önceden kendisini harekete geçiren her şeyi "kuru edebiyat" gibi görmeye başlar, yani en iyi ihtimalle cılız ve karmaşık ama çoğunlukla tezat oluşturarak kendi kendini lağveden bir etki yaratır ki söz konusu etkinin lağvı ile tertibi birbiriyle kıyas dahi kabul etmez. Arnheim için işler elbette tam anlamıyla bu şekilde yürümedi, o ne sanattaki güzel kıpırtıları inkâr ediyor ne de kendisini bir defa olsun şiddetle harekete geçirmiş herhangi bir şeyi budalalık veya kuruntu olarak görebiliyordu; erkeklere mahsus vasıfların delikanlılığın o hayalperest şartlarına üstünlüğünü fark ettiği andan beridir yeni erkeklik anlayışının idaresinde bu iki farklı tecrübe grubunu harmanlamaya koyuldu. Bu, aslında meslek hayatına atıldıktan sonra eski meraklarını hepten inkâr etmek yerine gençliklerinin hayalperest dürtüleriyle sakin ve olgun bir ilişki kuran ve çoğunluğunu tahsilli kimselerin oluşturduğu pek çok insanın yaptıklarıyla aynıydı. Yazılmasına katkıda bulunduklarını bildikleri büyük hayat şiirinin keşfi, onlara, kendi şiirlerini yaktıklarında kaybettikleri acemi cesaretini yeniden bahşeder; hayata dair şiirler yazarken kendilerini hakikaten *doğuştan* işin ehli olarak görerek entelektüel bir sorumluluk hissiyle günlük işlerini irdelemeye koyulur ve sonucunda binlerce küçük tercihle karşı karşıya kalırlar; amelleri hem güzel hem ahlâka uygun olsun diye, Goethe böyle yaşamıştır gibi bir tasavvurdan örnek alıp ve müzik olmadan, tabiat olmadan, çocuklar ile hayvanların masumane oyunlarını seyretmeden ve iyi bir kitap okumadan hayatın onları sevindiremeyeceğini belirtirler. Ruhun, iliklerine kadar işlediği bu orta hâlli insanlar Alman toplumunda hâlâ, sanatların ve pek zor olmayan edebiyat ürünlerinin başlıca tüketicisidirler fakat bu orta sınıf, eskiden arzularının tamamlanması olarak gördükleri sanat ve edebiyat eserlerini, anlaşılacağı üzere, evrimin erken dönemlerini –bu merhale onların seviyesine kıyasla daha mükemmel olsa da– tek gözle incelercesine aşağı görmeye başlarlar veya bu eserler hakkında, bir demir sac fabrikatörü, bir heykeltıraşın ürünlerini beğenme zaafına düşecek olursa hakkında ne düşünürse benzeri fikirlere kapılırlar.

İşte Arnheim da bu orta sınıfın eğitim seviyesine en fazla, harika çiçekler açan ehlileştirilmiş bir karanfille yol kenarında biten acınası hâldeki bir yabani karanfilin arasındaki benzerlik kadar yakındı. Arnheim için asla kültürel bir devrim ve esaslı bir yenilenme söz konusu olmadı, onun meselesi daima mevcut olanla birleşerek onu yumuşakça düzeltmek, hüküm süren güçlerin solup giden imtiyazını ahlâkî açıdan yeniden canlandırmaktı. Snop değildi, seçkin sınıfta kendisinden üst seviyedekilere olanlara tapındığı da yoktu; saraya takdim edildiği gibi yüksek aristokrasinin ve bürokrasinin büyük isimleriyle de temasa geçmişti ve bu çevreye asla taklitçi olarak katılmıyor, deyiş yerindeyse Frankfurt'a ve Goethe'ye kadar uzanan köklerini ne unutan ne de unutturmak isteyen muhafazakâr ve feodal yaşam alışkanlıklarına olan ilgisini kaybetmeden burjuvaya uyum sağlamaya çalışıyordu. Ama bu becerisiyle, direnişi de zayıflamıştı; daha büyük bir direniş de, hayata karşı bir haksızlık gibi görünüyordu gözüne. Yaratıcı insanların –en başta da, onlara yeni bir çığır açarak hayata yön veren tüccarların– varlığın eski kuvvetlerini günün birinde iktidardan düşürmeye ehil olduklarına içten içe kanaat getirmişti, bu da Arnheim'a gözle görülür ve ölçülü bir azamet kazandırıyor, o gün bu gündür yaşanan hadiseler de bu azametin haklılığına delil teşkil ediyordu ama paranın böyle bir hükümranlık iddiası olduğu şart koşulsa bile ulaşılmaya çalışılan gücü doğru kullanma meselesinin neticesi de açıkta kalıyordu. Banka müdürleri ile büyük sanayicilerin seleflerinin işi kolaydı, şövalyeydiler, hasımlarını geyik eti suyuna çorba yapıp ruhanî silahları ruhbana bırakıyorlardı; oysa Arnheim'ın anlayışına göre çağımız insanı, para yoluyla her türlü ilişkide en güvenli muamele metodunu geliştirmişti ama bu metot sert ve giyotin kadar doğru olsa bile, romatizmalı bir insan kadar da hassas olabilirdi; bunun için en ufak sebepten kurlarda yaşanacak dalgalanma ve duraksamaları düşünmek yeterli olacaktır. Ayrıca metodun, hüküm sürdüğü her şeyle oldukça narin bağlantıları vardır. Hayatın bütün teşekküllerinde ancak ideologların kör kibriyle görmezden gelinebilecek bu narin bağlantılar sayesinde Arnheim, kraliyet tüccarlarının karakterinde devrim ve ısrarın, iktidar ve burjuva

medeniliğinin, akıllıca cüretkârlık ve karakterli varlığın sentezini ayırt etme ve özellikle de hazırlanmakta olan demokrasinin sembolik bir suretini görme fırsatı buldu; kendi kişiliği üzerinde de sıkı bir biçimde ve mütemadiyen çalışmak ve erişebildiği ekonomik ve sosyal bağlantılarını manen organize etmek suretiyle tüm devletin idare ve inşası hakkında düşünerek toplumun hem tabiat hem de kader sebebiyle eşit olmayan kuvvetlerinin doğru ve verimli bir düzene sokulabildiği ve ideallerin, şartlar gereği kısıtlayıcı olan realitelere çarparak parçalanmadan arınıp sağlamlaştığı yeni bir çağın başlamasına vesile olmak istiyordu. Kısacası Arnheim, objektif bir dille ifade etmek gerekirse, ruh ile ticaret menfaatlerinden oluşan bir birleşimi, kraliyet tüccarı gibi bir üst tasavvur oluşturarak hayata geçirmişti ve vaktiyle, her şeyin esasında tek bir bütünde toplandığını hissetmesini sağlayan aşk duygusu artık, bir nüve hâlinde, kültür ile insanî menfaatlerin birlik ve ahenk içinde olduğu kanaatini taşıyordu.

Arnheim yazdıklarını da aşağı yukarı aynı dönemlerde yayımlamaya başladı, ruh kelimesi ilkin bu yazılarında ortaya çıktı. Onun bu sözü bir metot, bir avantaj, krallara yaraşır bir kelime olarak kullandığı tahmin edilecektir, çünkü prens ve generallerin ruhunun olmadığı kesinken ruhu olan ilk sermayedar da bizzat kendisiydi. Bunda, oldukça akılcı ancak dar çevresine ve yanındayken gitgide yaşlanan veliaht figürünü oynamaya başladığı babasının ticaretteki üstün liderlik tabiatına karşı kendisini ticarî aklın kavrayamayacağı şekilde savunma ihtiyacının da rolü olduğu kesindi. Elbette şu da kesindi ki bilmeye değer her şeye hâkim olma hırsı –ihtiyacına uyacak çapta olduğu takdirde kimsenin başa çıkamayacağı bir âlim olma arzusu– ruh kelimesiyle, aklının hâkim olamayacağı her şeyi değersizleştirecek bir araç elde etmiş oluyordu, zira Arnheim bu anlamda aslında içinde yaşadığı çağdan çok da farklı değildi. Bu çağ dinî maksatla değil göründüğü kadarıyla yalnızca, tutkuyla tâbi olduğu para, bilgi ve hesaplamalara karşı kadınsı cazibesi olan bir başkaldırıyla yeniden güçlü bir dinî eğilim geliştiriyordu. Ancak Arnheim'ın ruhtan bahsederken ona bizzat inanıp inanmadığı ve ruha sahip olmaya hisse sahibi olmakla aynı gerçekliği atfedip atfetmediği şüpheliydi ve

kesin değildi. Ruhu, başkaca niteleyemediği bir şeyi ifade etmek için kullanıyordu. İhtiyacına yenik düşüp lafı ruha getiriyordu –çünkü Arnheim sazı eline aldı mı meydanı kolay kolay başkasına bırakmayan bir hatipti; sonraları, başkalarında uyandırmaya muktedir olduğu izlenimin farkına varınca bu özelliği yazılarına da yansımaya başladı– sanki ruhun varlığı, insan onu göremiyor olsa da sırtının var olduğunu bilmesi kadar kesin sayılmalıydı. Dünya işlerinin fazlasıyla kesin olan hâlleriyle derin bir suskunluğun hararetli sözlerle bütünleşmesi gibi iç içe geçen belirsiz ve sezgilerle dolu bir şeyden bu şekilde bahsetmek adına hakiki bir ihtiras kaplıyordu içini; bilmenin faydasını inkâr etmiyor, hatta aksine, bütün bilme vasıtaları elinde olan bir adamın yapabileceği kadar hamaratça bir derlemeyle bizzat etkileyici bir hâle bürünüyor ama bu etkiyi bıraktıktan sonra keskin zekâ ve doğruluk alanının üzerinde ancak gözle görerek anlaşılabilecek bir bilgelik âlemi bulunduğunu açıklıyor, bütün büyüklüğüne rağmen hiç fark ettirmeden çarpan bir kalp tarafından hareket ettirilmesi gereken bir kola kıyasla bir hiç olduğunun anlaşılması için devletleri ve dünya işlerini kuran iradeyi tarif ediyordu; dinleyicilerine fendeki ilerlemeleri veya erdemlerin kıymetini olabilecek en sıradan ve her vatandaşın algılayabileceği şekilde açıklıyor ama hemen arkasından, tabiat ve zihin kuvvetlerinin böylece kullanılmasının, şayet bu kuvvetlerin, onların derinlerinde yatan ve dalgaların pek hırpalamadığı bir okyanusun heyecanları oldukları sezilmezse, tabiat ve zihin kuvvetlerinin bu şekilde kullanılmasının uğursuz bir cehaletten ibaret kalacağını ilave ediyordu. Böylesi ifadeleri de, devrik bir kraliçenin, talimatlarını bizzat ondan alan ve dünyayı bu talimatlara göre düzene koyan valisinin kararnameleriymişçesine arz ediyordu.

Belki de bu düzenleme tarzı onun en hakiki ve en şiddetli tutkusuydu; kendi konumundaki birisinin kalkışabileceği eylemlerin tümünü fersah fersah aşan ve gerçekliğin mıntıkalarında bu kadar güçlü duran bu adamın, yılda en az bir kez, sınır eyaletinde bulunan şatosuna çekilip sekreterinin stenografta yazması için kitap dikte etmek zorunda kalmasına doğrudan neden olan, bir iktidar dürtüsüydü. Bu yolu ilk ve en hararetli şekilde açan, ha-

yalperest delikanlılık zamanlarında peyda olmuş o tuhaf sezgiydi ve bazen gücü azalsa da her daim başına musallat oluyor; dünya işlerinin tam ortasında Arnheim'ı tatlı bir tutukluk ya da manastır özlemi gibi sarıyor ve bütün tezatların, bütün büyük fikirlerin, bütün dünyevî tecrübe ve gayretlerin öyle sadece kültürel ve insancıl olarak kabaca anlaşıldığı şekliyle değil insanın hastalıklı diyebileceği kadar güzel bir günde ellerini kavuşturup nehrin ve çayırların ötesine bakarken kendini bundan alamaması misali Arnheim'a parıltılı ve âtıl anlamıyla hepsinin vahşi bir kelime tufanında birlik olduklarını fısıldıyordu. Bu anlamda Arnheim yazarak bir şeylerden taviz veriyordu aslında. İnsanın yalnızca bir ruhu olduğu ve elle tutulamadığı gibi aynı zamanda sürgünde olduğu yerden garip bir anlaşılmazlıkla tek veya çok yönlü bir biçimde kendini hissettirdiği, dünyadaysa bu kraliyet mesajının uygulanabileceği sayısız, hatta neredeyse anlaşılmayacak kadar çok mesele olduğundan yıllar geçtikçe Arnheim, işler çok uzayınca bütün meşrutiyet taraftarları ve peygamberlerin kapıldığı ağır mahcubiyeti duymaya başladı. Yalnızlığı içinde yazmak için masaya oturması yetiyor; kalem, fikirlerini âdeta ürpertici bir teslimiyetle ruhundan taşırıyor ve her biri görünmez bir kaynağın ışımasıyla anlaşılır ve büyüleyici netlikte bir aydınlık içinde görünen zihin, erdem, iktisat ve siyaset problemlerine dönüştürüyordu. Bu genişleme dürtüsünde baş döndürücü bir taraf varsa da bu dürtü aynı zamanda çoğu insanda edebî üretkenliğin şartı olan bilinçteki yarılmayla da alâkalıydı; zihin, tasarımına uymayan her şeyi iptal edip unutuyordu: Arnheim, dünyevî ilişkilerine bağlı kalmasını sağlayan kimselerle görüşürken kendini asla bu kadar kaybetmezdi ama görüşlerini yansıtmak için hazırda bekleyen bir kâğıdın üstüne eğilince, kanaatlerini, sadece çok cüzi bir kısmı sabit, büyük kısmıysa pusun ardında kalmış kelimelerden ibaret olan ve hatırı sayılır tek gerçeklik iddiası sürekli aynı yerlerde gayriihtiyari yükselmesinde yatan metaforik bir ifadeyle belirterek seve seve kendinden geçiyordu.

Arnheim'a sırf bu nedenlerle çıkışmak isteyen olursa bilmelidir ki, zihninde ikinci bir kişiliğe sahip olmak çoktandır sadece delilere mahsus bir maharet olmaktan çıkmıştır ve bu

yetenek günümüz temposunda siyasî anlayış geliştirme imkânı, bir gazete makalesi yazma kabiliyeti, sanat ve edebiyattaki yeni yönelimlere inanma gücü ve daha niceleri, belli saatlerde kanaatlerinin aksine kani olma, bilincin tam içeriğinin bir kısmını ayırma ve bu kısmı yeni bir tam emin olma hâline yayma becerisine dayanmaktadır artık. Arnheim'ın, ağzından çıkanlara asla bütün samimiyetiyle kani olmaması, bu anlamda bir fayda sağlıyordu. Erkekliğinin zirvesine ulaştığı zamanlarda herkes ve her şeyle alâkalı fikirlerini dile getirmişti, inançları geniş bir alana yayılıyor ve önünde, bu şekilde devam ederse gelecekte de eski inançlarını geliştirerek onlarla ahenk içinde bulunan yeni kanaatler edinmekten vazgeçmek durumunda kalmasına neden olacak bir sınır görmüyordu. Bu hâlin, sonu olmayan bir yaygınlığa sahip olmasa da çerçevesi ve istikameti belirsiz bir eylem olması, bilincinin başka hâllerindeyken de rantabilite hesaplarını ve bilançoları gözden geçirerek böylesine etkili düşünen bir adamın dikkatinden kaçamazdı; bu hâl, bir tek onun kişiliğinde bir sınırlandırmaya tâbi oluyordu ve Arnheim kendinden oldukça emin olsa da durumu aklı için pek tatmin edici sayılmazdı. Sebebi, herhalde, hayatın bu halden haberdar gözlemciye her tarafta gösterdiği akıldışı bakiyeye hamlediyordu; omuzlarını silkiyor ve kendini, yaşadığı zamanda her şeyin sınırsızlığa doğru ilerlediğini söyleyerek sakinleştirmeye çalışıyordu; hatta bu arada kimse, içinde bulunduğu yüzyıla hâkim olan zaafların ötesine geçemeyeceği için, Homeros veya Buda gibi fenomenleri kıskanmaksızın kendinden üstün görüyor ve büyük insanlara mahsus tevazu erdemini uygulamak adına benzersiz bir fırsat bile buluyordu: ama edebî başarısı veliahtlık hayatında kritik bir değişiklik yaratmadan zirveye ulaşırken o akıldışı bakiye büyüyor, elle tutulur sonuçların eksikliği ve hedefini şaşırarak başlangıçtaki arzusunu unutmuş olmanın verdiği hoşnutsuzluk Arnheim'ı bunaltacak derecede artıyordu. Eserlerini gözden geçirdi, onlardan memnun olması mümkün görünse bile bazen bütün bu düşünceler yüzünden etkileri özlemle devam eden bir kökten koparılmış olduğunu hissediyordu, bu kökle arasında günbegün kalınlaşan, mücevher bir duvar vardı sanki.

Son zamanlarda başına gelen bu türden nahoş bir şey onu derinden incitmişti. Artık kendisine eskisi kadar, çok görmediği aylaklık etme saatlerini devlet yapıları ile devlet idrakinin örtüşmesi hakkında bir makaleyi sekreterine daktilo ettirmek amacıyla kullanmış ve "Suskunluğu görürüz bu yapının duvarlarında" diye bir cümleyi, demin istemeden hayalinde canlanan Roma kançılaryası görüntüsünün bir anlığına tadını çıkarmak için "suskunluğu" kelimesinden sonra kesmişti ama müsveddeye tekrar baktığında sekreterin, alışkanlık gereği önden giderek, "Suskunluğu görürüz, ruhun–" yazdığını fark etti. O gün Arnheim daktilo ettirmeyi burada kesip ertesi gün de cümleyi sildirdi.

Arka planında böylesi bir hacim ve derinlik olan tecrübeler karşısında bedenen bir kadına bağlanmış aşkı biraz olağan surette tecrübe etmenin ne gibi bir değeri olurdu? Maalesef Arnheim bunun hayatını özetleyen, zihne giden bütün yolların ruhtan çıktığı ama hiçbirinin geri dönmediği şeklindeki anlayış kadar önemi olduğunu itiraf etmek zorunda kaldı! Elbette birçok kadın onunla yakın ilişkisi olduğu için kendisini şanslı saymıştı ama bu kadınlar asalak tabiatlı olmadıkları müddetçe hep faal ve kültürlü kadınlar veya sanatçılar olmuşlardı, çünkü kendi kendini geçindiren kapatma türü bir kadınla kurulan ilişkiler açıklığa dayandığı için onlarla anlaşmak mümkündü; mizacının ahlâkî ihtiyaçları Arnheim'ı hep, sezginin ve sezgiyle birlikte gelen, kadınlarla yaptığı kaçınılmaz tartışmaların aklın verdiği belli bir desteğe sahip olduğu ilişkilere götürmüştü. Ama Diotima, ahlâkını aşan, gizli hayatını kavrayan ilk kadındı, bu yüzden de ona kimi zaman âdeta kıskançlıkla bakıyordu. Sonuçta bir memur karısından başka bir şey değildi, gerçi tarzı harikaydı ama iktidar bahşedebilecek o en yüce insanî eğitimden mahrumdu ve Arnheim, birine tamamen bağlanmak isteyecek olsa Amerikan yüksek maliyesinden veya yüksek İngiliz aristokrasisinden bir kadın olmasını isterdi. Öyle anları oluyordu ki içinde, aile terbiyesinin son derece iptidai bir ayrımı, tüyler ürpertici saflıkta bir çocukluk kibri veya ilk defa devlet okuluna götürülen bakımlı bir çocuğun kapıldığı dehşet gün yüzüne çıkıyor; büyüyen aşkı gözüne, tehditkâr bir ayıp gibi görünüyordu. Böylesi anlarda iş-

lerini, ancak ölüp gitmişken tekrar geri dönen bir ruhun sahip olabileceği demir gibi bir üstünlükle ele alınca, paranın herhangi bir şeyden arındırılması lazım gelmeyen serinkanlı aklını, aşka kıyasla olağanüstü temiz bir güç olarak görüyordu.

Ama bu, Arnheim için, bir mahkûmun, nasıl olup da özgürlüğünü, ölümüne savunmadan kaptırdığını anlamadığı vaktin gelişinden başka bir kapıya çıkmıyordu. Çünkü Diotima, "Dünya hadiseleri nedir? *Un peu de bruit autour de notre âme*!.."* deyince Arnheim hayat binasının sarsıldığını hissetmişti.

* (Fr.) "Ruhumuzun etrafını sarmış ufak tefek sesler". *-y.h.n.*

87

MOOSBRUGGER DANS EDER

Bu arada Moosbrugger hâlâ eyalet mahkemesinin nezarethanelerinden birinde yatıyordu. Avukatı bir hamle daha yapmıştı ve davayı fazla hızlı sonuçlandırmamaları için ilgili makamların kapılarını aşındırıyordu.

Moosbrugger'se buna gülüp geçiyordu. Can sıkıntısından gülümseyip duruyordu.

Can sıkıntısı düşüncelerini beşik gibi sallıyordu. Gerçi normalde yok ederdi ama Moosbrugger'inkileri harekete geçiriyordu. Yine de bu defalık, bir oyuncunun kuliste oturup sahneye çıkışını beklemesine benziyordu.

Moosbrugger'in büyük bir kılıcı olsaydı, onu eline aldığı gibi sandalyenin başını uçururdu. Masanın da kellesini alırdı, pencerenin de, kovanın da, kapıların da. Sonra başını uçurduğu her şeyin üzerine kendi başını koyardı, çünkü bu hücrede bir tek kendi başı vardı, bu da iyiydi aslında. Geniş kafatası ve alnına düşen posta benzer saçlarıyla başının o şeylerin üstünde nasıl duracağını hayal edebiliyordu. O zaman da o şeylerden hoşlanıyordu.

Keşke oda daha büyük, yemekler de daha iyi olsaydı!

Burada kimseyi görmediği için gerçekten mutluydu. İnsanlara zor katlanıyordu. Çoğunlukla öyle bir tükürür ya da omuzlarını

öyle bir kaldırırlardı ki ümidinizi hepten yitirir, yumruğunuzla duvara delik açmanız gerekiyormuş gibi sırtlarına bir tane geçirme isteği duyardınız. Moosbrugger Tanrı'ya değil kendi aklına inanırdı. Ebedî hakikatleri küçümsercesine sık sık hâkim, karabaş, jandarma diye adlandırırdı. İşini kendi görmesi gerekiyordu, böyle olunca da bazen herkes yoluna taş koyuyor gibi bir izlenime kapılıyordu! Önünde sık sık gördüğü şeyler vardı: Mürekkep hokkaları, yeşil bez, kurşunkalemler, sonra da duvardaki imparator portresi ve adları artık her neyse onlar; kendi sıralamasında bunlar Moosbrugger'e, üzeri ot ve yapraklar yerine bu iş böyle olur hissiyle örtülmüş bir bubi tuzağı gibi geliyordu. Sonra da aklına çoğu zaman, dışarıda bir çalılığın bir nehrin dirseğinde duruşu, bir su kuyusunun gıcırdayan tulumbası, iç içe geçmiş bazı yerlerin parçaları gelirdi; bir yığın hatıraydı bunlar ve yaşarken hoşuna gittiklerini hiç fark etmemişti. Hayallere dalıyordu: "Onlara anlatacaklarım olurdu!" Genç birinin hayalleri gibi. Onu o kadar sık içeri tıkmışlardı ki hiç yaşlanmamıştı. "Bir dahaki sefere daha iyi bakmam gerekecek," diye düşündü Moosbrugger, "yoksa beni anlayàcakları falan yok." Sonra katı bir tavırla gülümsedi ve kendi hakkında, oğlu için hâkimlere, işe yaramazın tekidir, onu bir içeri atın da belki aklı başına gelir! diyen bir baba edasıyla konuştu.

Elbette artık hapishanedeki düzenlemelere kızdığı yahut bir şeylerin canını yaktığı da oluyordu. Ama o zaman hapishane hekimine görünebiliyor veya müdürle görüşebiliyor, böylelikle her şey, içine düşen sıçanın teki ölünce onun üstünü kaplayan su gibi yeniden belli bir düzen bularak sükûnete kavuşuyordu. Şüphesiz bunu, kalkıp da böylesi bir resimle tasavvur etmiyordu ama yansımaları olan ve hiçbir şeyden rahatsızlık duymayan büyük bir su birikintisi misali etrafa yayılma arzusunu –bunu ifade edecek sözleri bulamasa bile– artık hemen her zaman duyumsuyordu.

Kullanabildiği sözler "Hı hı, he he" gibi homurtulardan ibaretti.

Masa Moosbrugger'di.

Sandalye Moosbrugger'di.

Parmaklıklı pencere ve kilitli kapı da kendisiydi.

Maksadında asla akıldışı ya da olağanüstü bir şeyler yoktu. Lastik şeritler kaybolup gitmişti. Her şeyin veya yaratığın sırtında, bir şeye çok yaklaşmak istediğinde gerilen lastik bir şerit vardır. Bu şerit olmasa her şey sonunda iç içe girip karışabilirdi zira. Ayrıca her hareketin içinde de insana tam olarak istediğini yaptırmayan bir lastik şerit vardır. İşte bu lastikler birdenbire kaybolmuşlardı. Yoksa kaybolan sadece lastiklerin yarattığı engellenme hissi miydi?

Herhalde bunu tam olarak ayırt etmenin imkânı yoktu, değil mi? "Mesela kadınlar çoraplarını lastikle tutturur. Alın işte!" diye düşündü Moosbrugger. "Bacaklarında muska taşır gibi lastik taşırlar. Gömleklerinin altında. Kurtlar üstüne tırmanmasın diye meyve ağaçlarının etrafına çizilen halkalar gibidir bunlar."

Ama bunları sadece laf arasında söylemişti. Sakın Moosbrugger'in herkese eyvallah etmeye ihtiyacı olduğu sanılmasın. O taraklarda bezi olmazdı pek. İçi dışı birdi onun.

Artık her şeye hâkimdi, her şey hakkında hüküm verebiliyordu. Öldürülmeden önce her şeyi yoluna koymaktaydı. İstediğini düşünebilirdi, o an, "Yat, oğlum!" komutu alan iyi eğitimli bir köpek kadar itaatkârdı. Hapiste olmasına rağmen kendisini muazzam derecede güçlü hissediyordu.

Çorba tam vaktinde geldi. Moosbrugger'i tam vaktinde uyandırıp gezmeye çıkardılar. Hücredeki her şey tam bir disiplin içinde ve yerli yerindeydi. Bazen bu durum bir hayli inanılmaz geliyordu ona. Meseleyi tuhaf biçimde tersyüz edince bu düzeni bizzat yarattığı izlenimine kapılıyor, hâlbuki düzenin kendisine dayatıldığını biliyordu.

Başkaları böyle tecrübeleri, yazın çitlerin gölgesinde yatarken, arılar vızıldayıp güneş apaydınlık göklerde ufak ve haşin bir tavırla dolanırken yaşar; o zaman dünya bu insanların etrafında mekanik bir müzik kutusu gibi döner. Moosbrugger'deyse bunu, hücresinin ona sunduğu geometrik manzara dahi sağlayabiliyordu.

Bu sırada iyi bir yemek yemeye delicesine hasret kaldığını fark etti; rüyasında görüyor, zihni başka meşgalelerden ayrılır ayrıl-

maz gündüz vakti bile âdeta tekinsiz bir istikrarla güzel bir tabak domuz kızartmasının konturları gözünün önüne geliyordu. Böyle zamanlarda Moosbrugger, "İki tabak olsun!" diye emrediyordu. "Hatta üç!" Bunu öyle şiddetle ve hayalini hırsla büyüterek düşünüyordu ki o an midesi bulanacak gibi doluyor, muhayyilesinde tıka basa yemek yiyordu. Başını iki yana sallayarak, "Neden," diye düşündü, "daha yemek yemeyi tasavvur ettiği anda çatlayacak gibi oluyor insan?" Dünyanın tüm lezzetleri, yemek ile çatlamak arasında yer alır; nasıl bir dünyaydı burası böyle, bu mekânın ne kadar dar olduğu yüz örnekle ispatlanabilirdi! İşte sadece biri: Kişinin sahip olmadığı bir kadın, geceleyin ayın gitgide yükselmesi ve kalbi emip durması gibidir ama ona sahip oldun muydu, çizmeyle yüzünü tekmelemek istersin. Neden? Bu soruyla sık sık karşılaştığını hatırladı. Şöyle cevap verilebilirdi: Kadınlar hem kadın hem erkektirler, çünkü erkekler kadınların peşinden koşarlar. Ama Moosbrugger'e soru soranlar bunu da asla hakkıyla anlamak istemiyorlardı. Neden insanların ona komplo kurduklarını vehmettiğini de öğrenmek istiyorlardı. Sanki kendi vücudu bile onlarla ittifak hâlinde değilmiş gibi! Kadınlarda çok açıktır. Ama vücudu, erkeklerle dahi, Moosbrugger'in kendisinin anlaştığından daha iyi anlaşıyordu; laf lafı açar, yol yordam bilinir, gün boyu kimin eli kimin cebinde, belli değildir, derken tehlike yaratmadan kurulan ilişkide o ince çizgi göz açıp kapayıncaya kadar aşılır: Bunu başına açan vücuduysa, başını kurtaracak olan da vücudu olmalıydı! Moosbrugger –hatırlayabildiği kadarıyla– sinirlenmiş veya korkmuştu ve kollarıyla birlikte göğsü, öne atılması emredilen koca bir köpek gibi fırlamıştı. Ötesini Moosbrugger de anlayamıyordu; ne yazık ki nezaket ile bıkkınlık arasındaki mesafe kısadır ve daha da azalmaya başlamaya görsün o saat kısacık kalıverir.

Meramlarını yabancı kelimelerle anlatabilen ve onu boyuna muhakeme eden insanların sık sık, "Ama bu yüzden insan insanı öldürür mü?!" ithamlarıyla karşılaştığını çok iyi hatırlıyordu. Moosbrugger omuzlarını silkiyordu. Üç kuruş için öldürülen insanlar vardı veya birisinin aklına öyle esti diye bir hiç uğruna öldürülenler de. Ama Moosbrugger kendini bilirdi, öyle biri değildi. Bu itham zaman geçtikçe onu etkisi altına almıştı; an

geliyor, içinin neden bu kadar daraldığını veya bunu nasıl tarif etmesi gerektiğini öğrenmek istiyor, bu yüzden kan yine beynine sıçramasın diye zorla da olsa kendisine alan açması gerekiyordu. Düşünüp taşındı. Ama düşünüp taşınmak da böyle değil miydi? Düşünmek için iyi bir zaman yakalandığında zevkten gülümsüyordu, o kadar. Kafasının içinde artık düşünceler kaynamıyor, aniden yalnızca tek bir düşünce var oluyordu. Söz konusu fark, küçük bir çocuğun paytak yürüyüşü ile güzel bir hanımın salınışı arasındaki fark kadar büyüktü. Âdeta efsunlu bir durumdu bu. Akordeon çalınır, masada ışık vardır, yaz gecesinin içine, etrafta uçuşan kelebekler doluşur: Böylelikle bütün fikirler tek bir fikrin ışığına düşer veya yaklaştıkları vakit Moosbrugger onları iri parmaklarıyla kavrayıp ezerdi; bir anlığına parmağının arasındakiler küçük ejderhalar kadar garip görünürlerdi gözüne. Moosbrugger'in kanından bir damla, dünyaya düşmüştü. İçerisi zifiri karanlık olduğundan kanı görünmüyordu ama görünmezliğin içinde Moosbrugger olup biteni hissediyordu. Dışarıdaki karmaşa doğrulup düzelmeye başladı. Kıvrımlar düzleşti. Dünyanın Moosbrugger'e normalde sıkça eziyet eden o dayanılmaz vızıltısının yerini sessiz bir dans aldı. Olan biten her şey artık güzelleşiyordu; tıpkı çirkin bir kızın artık bir başına öylece dikilmeyip başkaları elini tutunca, oyun halkasına katılıp dönerek, yüzünü başkalarının aşağı baktığı bir merdivenden yukarıya çevirdiğinde güzelleşmesi gibi. Tuhaftı, Moosbrugger gözlerini açınca ve her şeyin dans ederek ona itaat ettiği böylesi bir anda, tutup da yakınında bulunan insanlara baktığında, onları da güzel buluyordu. O zaman Moosbrugger'e komplo kurmuyor, bir duvar teşkil etmiyorlardı ve insanlar ile eşyanın yüzlerini birer külfetmişçesine eciş bücüş eden şeyin yalnızca Moosbrugger'i gölgede bırakma çabası olduğu anlaşılıyordu. O zaman da Moosbrugger onların önünde dans ediyordu. Vakûr bir tavırla ve âdeta görünmez hâlde dans ediyordu; o ki ömrü boyunca kimseyle, gitgide istiğrak ve uyku hâlini alan, Tanrı'nın annesinin kucağına, sonunda da bizzat Tanrı'nın sükûnetine dönen müziğin; o mucizevî inanılmazlıkta ve ölümü andıran bir rahatlama hâline bürünen müziğin yarattığı hareketle dans etmemişti; kimse görmeden, her şey

dışarıda kalana ve içinden dışarı çıkana dek, donun işe yaramaz hâle getirdiği bir örümcek ağının eşyanın üstünde asılı durması gibi kaskatı bir incelikle günlerce dans etti.

İnsan bunları tecrübe etmedikçe nasıl olur da diğerleri hakkında hüküm vermek ister?! Moosbrugger'in kabına sığamadığı, kolay geçen o günler ve haftalardan sonra uzun zindan hayatı zamanları gelip çattı. Bunlara kıyasla devletin nezarethanelerine zindan denmezdi. Sonrasında düşünmeye niyetlendiğinde her şey, içinde acı verecek şekilde büzüştü. İnsanların ona nasıl düşünmesi gerektiğini söylemeye çalıştığı işçi yurtlarından ve halk eğitim merkezlerinden nefret ederdi; o ki düşüncelerin, içinde nasıl iri iri adımlar atabildiğini hâlâ hatırlamaktaydı! Sonra kurşun tabanlar üzerinde bütün dünyada sürüklendi, ümidi işlerin yine başka bir hâl alacağı bir yer bulmaktı.

Bugün bu ümidin ardından ancak küçümsemeyle gülümseyebiliyordu. Yaşadığı iki durumun ortasını bulmayı asla başaramadı, bulsa belki orada kalabilirdi. Bıkmıştı artık. Ölümü muazzam bir keyifle bekliyordu.

Üstelik nereleri görmüştü. Bavyera'yı, Avusturya'yı, hatta Türkiye'yi. Yaşadığı müddetçe gazetelerde neler neler okumuştu. Bütüne bakıldığında hareketli bir zamandı. Aslında bu zamanda yaşadığı için gizliden gizliye epey gurur da duyuyordu. Tabiî böyle bakıldığında keyifliydi ama tek tek ele alınca karman çorman ve can sıkıcı bir meseleydi; öyle veya böyle yol onun tam içinden geçmişti, sonradan geriye dönüp baktığınızda bu yolu bir hayli net görebiliyordunuz, tâ doğumdan ölüme kadar. Moosbrugger asla idam edileceğini düşünmemişti; o, diğer insanların yardımıyla kendi kendini idam ediyor, böylece olacakları görüyordu. Her şey bir şekilde, bütün olarak özetlenmişti: Şoseler, şehirler, jandarmalar ile kuşlar ve ölüler ile onun ölümü. Kendisi bunları tam anlamıyordu, hele öbürleri, bu konuda daha fazla konuşabiliyor olsalar da Moosbruger'in anladığından bile daha azını kavrıyorlardı.

Tükürdü ve üstüne mavi çarşaf serilmiş bir fare kapanına benzeyen göğü düşündü. "Slovakya'da böyle yuvarlak ve büyük fare kapanları yapıyorlar," diye aklından geçirdi.

88

BÜYÜK ŞEYLERLE İLİŞKİ

Daha önce çeşitli vesilelerle dile getirilen bir durumdan bahsedilmesinin vakti geldi de geçiyor; söz konusu durum şu şekilde formüle edilebilir: Zihin için büyük şeylerle kurduğu ilişkiler kadar tehlikeli hiçbir şey yoktur.

Bir insan ormanda gezer, dağa çıkar ve dünyanın ayakları altına serilmiş olduğunu görür, ilk defa kucağına verilen çocuğuna bakar veya herkesin imrendiği bir mevkii işgal etme mutluluğunun tadını çıkarır; biz de sorarız: Bu esnada kafasında neler olmaktadır? Muhakkak ki birçok derin ve mühim şey... yahut en azından ona öyle gelir; gelgelelim zihni kafasından geçenleri, deyiş yerindeyse oldukları gibi kabul edecek kadar dikkatli değildir. Onu önden ve dışarıdan manyetik bir kabuk gibi kuşatan hayranlık uyandırıcı bir olgu, fikirlerini zihninden çekip alır. Bakışları binlerce ayrıntıya takılsa da silahındaki tüm mermileri boşaltmışçasına keyfi yerindedir aslında. Dışarıda, ruhun ve güneşin içine işlediği derin ya da büyük bir saat, dünyayı galvanizli gümüşle en ince yapraklarına ve damarlarına kadar kaplar; fakat çok geçmeden dünyanın şahsî olan diğer ucunda belli bir manevi malzeme eksikliği kendini gösterirken âdeta büyük, yusyuvarlak ve bomboş bir "O" ortaya çıkıverir. Bu durum ebedî ve yüce

her şeyle temas hâlinde olmanın dışında beşeriyetin ve tabiatın zirvesinde olmanın da standart bir işaretidir. Büyük şeylerden oluşan grupları seçen kimseler –bunların arasında bilhassa, kendilerine dair herhangi bir şeyin küçük olmadığı büyük ruhlar da vardır– ellerinde olmadan en derin yönleri genişletilerek yayvan bir yüzey biçiminde ortaya çıkarlar.

Büyük şeylerle ilişki tehlikesini bu sebeple manevi enerjinin muhafazası kanunu olarak nitelemek de mümkündür, bu da oldukça genelgeçer bir açıklamaya benzer. Yüksek mevkilerdeki, oldukça nüfuzlu kimselerin konuşmaları, bizim sıradan konuşmalarımıza nazaran çoğunlukla daha bir içerik yoksunudur. Oldukça vakûr nesnelerle fazlasıyla yakın bağlantıları olan fikirler ekseri, bu imtiyazları olmasa bir hayli geri kalmış sayılacak gibi görünür. En çok değer verdiğimiz millet, barış, insanlık, erdem gibi olgular, sırtlarında zihnin en bayağı florasını taşır. Bu, çok ters bir dünya sayılabilir ama bir konunun arz ettiği önem ile ele alınma biçiminin öneminin ters orantılı olduğu farz edilirse bu dünya da bir düzen dünyası olur.

Ne var ki, Avrupa'nın entelektüel hayatının anlaşılmasına bu denli katkısı olabilecek bu kanun her zaman gün gibi ortada durmaz ve bir büyük mevzular grubundan yeni bir tanesine geçişte büyük mevzuların yardımına ihtiyaç duyan zihin, sadece hizmetçi üniformasını değiştirmesine rağmen bir devrimciye bile benzetilebilir. Böylesi bir geçiş, kendilerine has kaygıları ve zaferleri de olsa, burada sözü edilecek insanlar tarafından fark edilebilmekteydi. Bu anlamda Arnheim'ın fevkalâde önemsediği bir mevzuyla başlayacak olursak, mesela baskı üstüne baskı yapan kitaplar o dönemlerde de vardı ama daha o zaman bile yükselen bir baskı grafiğine sahip kitaplara büyük saygı gösterilse de en çok değer verilen şeyler kitaplar değildi. Futbol veya tenis gibi nüfuzlu sektörler vardı ama teknik yüksekokullarda bu alanlarda kürsü açmakta henüz tereddüt ediliyordu. Sözün kısası, vaktiyle Amerika'dan patatesi getirip Avrupa'da sürekli baş gösteren kıtlığın sonunu başlatan kişi rahmetli kabadayı Amiral Drake miydi yoksa biraz daha az rahmetli, çok kültürlü ve bir o

kadar da kavgacı olan Amiral Raleigh mi? Yahut isimsiz İspanyol askerleri mi, hatta cesur madrabaz ve köle tüccarı Hawkins olabilir miydi? Bu adamları sırf patatesten dolayı insanların sadece gökkuşağının izahını doğru yaptığını bildikleri fizikçi Şirâzî'den daha önemli saymak uzun zaman kimsenin aklına gelmemiştir ama burjuva çağıyla birlikte böylesi başarılara verilen payelerde kıstaslar değişmeye başlamış, değişim Arnheim'ın devrinde epey ilerleme kaydetmiş ve eski peşin hükümlerle önlerine sadece set çekilmişti. Yeni ve sarih bir tapınma meselesi olarak etkinin niceliği ile niceliğin etkisi hâlen, aristokrasinin eskiyen ve körelen bir tavırla büyük niteliğe tapınmasıyla mücadele etse de bu tapınma, tasavvur âleminde en harika uzlaşmaları, aynı zamanda da "büyük zihin" tasavvurunu ortaya çıkarmıştı; nitekim insan ömrünün sonunda tanıştığımız şekliyle değerlendirildiğinde söz konusu tasavvurun da kişinin kendi anlamı ile patatesinkinin bir sentezi olması gerekmekteydi, çünkü insanlar, dehanın kimsesizliğinin yanı sıra bir bülbülün herkesçe anlaşılır olma özelliğine de sahip bulunması gereken bir beşeri beklemekteydiler.

Bu sebeple ortaya neyin çıkacağını önceden söylemek güçtü, zira büyük şeylerle ilişkili olmanın tehlikesi çoğunlukla ancak o şeylerin büyüklükleri kısmen sölpüyünce anlaşılır. Yapılan partilere majestelerinin adını kullanarak küçümseyici tavırlarla muamelede bulunan odacıya gülümsemekten daha kolayı yoktur ama bugünü yücelterek yarın adına muamelede bulunan adamın odacı olup olmamasının önemi ekseriyetle yarından sonraki gün gelmeden bilinmez. Büyük şeylerle ilişkili olmanın tehlikesinde pek nahoş bir nitelik vardır, eşya değişir ama tehlike hep olduğu gibi kalır.

89

ZAMANA AYAK UYDURMAK LAZIMDIR

Dr. Arnheim, şirketinde çalışan ve geleceklerini önceden haber veren iki yöneticiyi kabul edip onlarla uzun uzun görüştü; sabah saatlerinde sekreteri bekleyen dosyalar ve hesaplar salonun orta yerinde dağınık hâlde duruyorlardı. Arnheim'ın, delegelerin dönüş yolculuğu için öğleden sonra trenini kullanmaları yönünde bir karar vermesi gerekiyor, Arnheim her zamanki gibi bugün de, her ne olursa olsun belli bir gerilim oluşmasını sağlayan böylesi durumların tadını çıkarıyordu. "On yıla kadar," diye düşündü, "teknoloji öyle ilerleyecek ki şirketin hususi seyahat uçakları olacak; o zaman ben de Himalayalar'daki yazlığımdan çalışanlarımı yönetebileceğim." Gece kararlar alıp gündüz vaktinde de onları bir daha gözden geçirmesi ve olur vermesi gerektiği için şu an özgürdü; kahvaltısını odasına getirtmişti; sabah purosunu içerken, geçen akşam Diotima'nın evinde düzenlenen ve vaktinden biraz erken ayrılmak zorunda kaldığı toplantıyı düşünerek zihnini rahatlatıyordu.

Bu defaki son derece eğlenceli bir cemiyet olmuştu; ziyaretçilerin çoğu otuz yaşın altında, bazısı en fazla otuz beş yaşındaydı, hemen hepsi bohem ama meşhur kişilerdi, gazetelerce tanınmaktaydılar; sadece şehir sakinleri değil dünyanın dört bir ya-

nından, Kakanya'nın en yüksek sosyetesinden bir kadının, ruhu dünyaya açtığı haberinin cazibesine kapılan misafirler gelmişti. Bazen insanın neredeyse bir kafede oturduğuna inanası geliyor ve Arnheim, evinin dört duvarı arasında korkuyor gibi görünen Diotima'yı hatırladığında gülümsüyordu fakat bütüne bakıldığında bunun oldukça iç açıcı ve her halükârda olağanüstü bir deney olduğunu sanıyordu. Kodamanların bir sonuç çıkmayan toplantılarının ardından hayal kırıklığına uğrayan arkadaşı, Paralel Faaliyet'e en yeni ruhu kazandırmak için kararlı bir hamle yapmış, Arnheim'ın bağlantıları da bu konuda çok işine yaramıştı. Arnheim dinlemek zorunda kaldığı konuşmaları hatırlayınca başını sallamakla yetiniyor, sohbetleri hiç aklı başında bulmasa da içinden, "Gençliğe boyun eğmeli," diyordu, "gençliği öylece reddetmek insanı zor duruma düşürür." Yani, şayet söylemekte mahzur yoksa, bundan ciddi anlamda keyif alıyordu, çünkü tek sefer için bu kadarı biraz fazla olmuştu.

Neydi şu cehennem olasıca şey? Tecrübe. Bundan maksatları, on beş yıl önce, yaydığı sıcaklık ve gerçekliğe yakınlığı sebebiyle empresyonizmin, mucizevî bir bitki bulmuşçasına hayallere kapıldığı şu şahsî tecrübelerdi. Şimdiyse empresyonizmi yumuşaklık ve budalalık olarak görüyorlardı. Duyulara hâkim olunmasını ve bir zihin sentezi yapılmasını talep ediyorlardı!

Genel anlamda bu sentez muhtemelen atalarının zamanındaki şüphe, psikoloji, araştırıp tahlil etme ve edebiyat eğilimlerinin zıddıydı, öyle mi?

Anlaşıldığı kadarıyla sentezden maksatları pek felsefî amaçlı değildi; sentez denince akıllarına daha ziyade genç kemik ve kasların engel olmadan hareket etme ihtiyacı geliyordu; eleştiri yaparak her türlü rahatsızlığının önüne geçtikleri bir hoplayıp zıplama eyleminden ibaretti. İşlerine geldiğinde senteze lanet okumaktan da geri kalmıyorlardı, hem de işin içine analizi ve düşünme eyleminin tüm safhalarını da katarak. Sonra zihnin tecrübenin özsuyuyla yüceltilmesi gerektiğini öne sürüyorlardı. Elbette bunu yapanlar çokluk başka bir gruba mensup kimselerdi ama heyecana kapılınca bazen kendileri de bu iddialara katılıyordu.

Ne enfes lafları vardı! Entelektüel atılganlık talep ediyorlardı. Dünyanın bağrını deşecek cevval bir düşünce biçimi arzuluyorlardı. Kozmik insanın sivriltilmiş beynini... Daha neler duymuştu acaba?

Mekanikleştirilmiş bir güç vasıtasıyla Amerikalıların yarattığı çalışma planını referans alarak insanın yeniden biçimlendirilmesini.

Hayatın en ısrarcı dramatik yanına bağlı lirizmi.

Makine çağına layık bir ruh sayılacak teknikçiliği.

Blériot –diye haykırmıştı biri– şu an saatte elli kilometre hızla Manş Denizi'nin üstünde süzülüyordu! Bu "elli kilometre" şiiri yazılmalı, bütün o diğer çürük edebiyat da bir kenara atılmalıydı!

Hızlanmacılığı talep ediyorlardı, spor benzeri biyomekaniği ve sirk cambazı inceliğini esas alarak tecrübe hızını azami seviyede arttırmak demekti bu!

Filmlerle birlikte fotojenik yenilenmeyi.

Sonra biri, insan esrarengiz detaylarla dolu kapalı bir mekândır, bu yüzden kâinatla arasında koni, daire, silindir ve küp vasıtasıyla bir bağlantı kurulmalıdır, dedi. Ama bu kanaatin temelinde yatan ferdiyetçi sanat anlayışının sona yaklaştığına dair muhalif bir fikir de öne sürülüyordu; yola çıkmış olan yeni insana, yeni sosyal yapılar ve yerleşimler aracılığıyla yeni bir ikamet hissi vermek lazımdı. Böylelikle ferdiyetçi ve sosyal taraflar dışında üçüncü bir taraf daha ortaya çıktı ve hakiki anlamıyla sosyal sanatçıların ancak dindar sanatçılar olabileceğini iddia etti. Bunun üzerine yeni mimarlardan oluşma bir grup öne geçti, çünkü mimarinin amacı dindi; dinin yan etkisi de vatan sevgisi ve toprağına bağlılıktı. Kübik gruptan destek bulan dindar grup bu görüşe itiraz etti; sanat bağımsız değil merkezî bir meseleydi, kozmik yasaların gerçekleştirilmesiydi; konuşmanın ilerleyen kısımlarında kübik grup dindarlardan desteğini çekip mimarların safına geçerek kişinin kâinatla arasındaki en iyi ilişki, ferdî olanı geçerli ve tipik kılan mekân formlarıyla kurduğudur iddiasını savundu. Sonra şöyle bir cümle telaffuz edildi: İnsanın ruhuna bakmak ve onu üç boyutlu olarak sürgün etmek lazımdır. Ar-

dından birisi kavgacı ve baskın bir tavırla toplantıdakilere on bin tane aç insanın mı yoksa bir sanat eserinin mi daha önemli olduğunu, bunlardan hangisine inandıklarını sordu. Gerçekten de, hemen hepsi bir nevi sanatçı olduğundan insanlığın manen ancak sanatta şifa bulabileceği fikrini savundular, uzlaşamadıkları tek nokta bu şifanın mahiyeti ve ondan dolayı Paralel Faaliyet'e yöneltilecek taleplerdi. Şimdiyse yine asıl sosyal grup ileri atılıp yeni sesler çıkarmaya başladı. Bir sanat eseri mi yoksa on binlerce insanın muhtaçlığı mı önemlidir sorusu, on bin sanat eseri tek bir insanın muhtaçlığına denk midir sorusuna evrildi. Pek sağlam sanatçılar, sanatçının kendisini çok fazla önemsememesini gerekli görüyorlardı; istekleri, sanatçının kendi kendilerine tapınmayı bir kenara bırakması, aç ve sosyal olmasıydı! Hayat, en büyük ve biricik sanat eseridir, dedi biri. Güçlü bir itiraz yükseldi buna karşılık: Birleştirici olan şey sanat değil açlıktır! Bunun üzerine uzlaştırma amacı güden bir başkası, kişinin sanatta kendisini çok büyük görmesinin en hakiki çaresinin sağlıklı bir zanaat temeli olduğunu hatırlattı. Bu uzlaştırıcı sözlerden sonra biri, bitkinlikten veya karşılıklı tiksintiden ortaya çıkan sessizliği kullandı ve tekrar sakince, insan ile mekân arasında irtibat kurulmadığı müddetçe herhangi bir şey yapılmasının mümkün olduğunu mu sanıyorlar, diye sordu. Soru, teknikçiliğin, hızlanmacılığın ve saire tekrar sazı eline almasının işaretini verdi ve tartışma uzunca bir süre iyice dallanıp budaklandı. Fakat en nihayetinde uzlaştılar, çünkü artık evlerine gitmek ve bu şekilde bir sonuca ulaşmak istiyorlardı; bu yüzden karşılıklı olarak aşağı yukarı şu şekilde ifade edilebilecek bir iddia üzerinde mutabık kaldılar: Çağımız beklentilerle doluydu, sabırsızdı, serkeşti ve bîçareydi; gelmesini umduğu Mesih ise henüz görünürde yoktu.

Arnheim bir an düşündü.

Toplantı sırasında etrafında sürekli birileri olmuştu; çevresindeki kalabalıktan ağır işiten veya kendisini pek saydıramayan kimseler ayrıldığında, yerlerine hemen yenileri geliyordu. Bu noktada şurası kesindi ki muaşeret adabına kısmen aykırı olan bu tartışmada her daim açıkça ifade edilmese de, Arnheim

bu yeni topluluğun merkezine yerleşmişti. Topluluğun fertlerini yeni yeni meşgul eden konuya, çok zamandan beridir vâkıftı. Küp konusunda her şeyi bilirdi; çalışanları için bahçeli evler yaptırmıştı; çalışma prensipleri ve tempoları da dâhil olmak üzere makinelere de aşinaydı; ruha bakma konusunda konuşabilirdi, yeni yeni yeşeren film endüstrisine de para yatırmıştı. Üstelik bu tartışmanın içeriğini zihninde tekrar kurarken, konuşmanın hiç de hafızasının bilinçsizce ortaya koyduğu kadar düzenli seyretmediğini fark etti. Böylesi konuşmaların kendilerine has gidişatları vardır, sanki taraflar gözleri bağlanarak bir köşeye yerleştirilmiş de ellerine silah diye sopalar tutuşturularak bir çizgi üzerinde yürümeleri istenmiştir; mantığı olmayan, karışık ve yorucu bir manzara oluştururlar. Ama bu, hepsi büyük ölçekte eşyanın gidişatının bir tasviri değil midir zaten? Bu tasviri de ortaya çıkaran olsa olsa, hepi topu bir karakolun etkinliğine denk düşecek mantıkî emir ve yasaklar değil zihnin düzensiz dürtüleridir. Kendisine gösterilen dikkati hatırlayınca Arnheim işte bunları merak edip yeni düşünme tarzının, şüphesiz esnek bir zihinle çok ilham verici olacak bazı serbest çağrışımlara kapılmaya benzetilebileceği sonucuna vardı.

Normalde kendisini böylesi hissî zayıflıklara kaptırmasa da bir istisna yaparak ikinci bir puro yaktı. Kibriti henüz puronun ucundaydı ve ilk nefesi çekmek için yüz kaslarına ihtiyaç duyuyordu ki o anda gece kendisiyle konuşan tıknaz generali hatırlayınca gülesi geldi. Tuhaf görünüşlü sevimli generalin –iç geçirerek, âdeta filozof edasıyla!– (kendisi Prusyalı generallerden çok farklı konuşuyordu; elbette daha laubaliydi ama üstünde eski bir kültürün çekiciliği de vardı! Şurası da hiç şüphesiz ilave edilmeliydi ki bu, batmaya yüz tutmuş bir kültürdü) o akşam yapılan ve itiraf etmek gerekirse kısmen de olsa sıradışı bir pasifist eğilim içerdiklerini zannettiği konuşmalar hakkında beyan ettiği mahrem fikrini, ailesinin, top ve zırh levhası üreten bir fabrikası olduğu ve ciddi bir olay çıkması durumunda muazzam miktarda cephane üretmeye hazırlıklı bulundukları için Arnheim epey iyi anlamıştı.

Generalin, oradaki tek subay olması sebebiyle kendini bulunduğu ortama ait hissetmediği açıktı, kamuoyunun mütemadiyen değişmesinden dert yanıyordu çünkü insan hayatının kutsallığı hakkındaki bazı açıklamalar hayli rağbet görüyordu. İlkin, "Bu insanları anlamıyorum," diyerek Arnheim'a yönelmiş ve uluslararası alanda kabul gören bir entelektüel olarak kendisini aydınlatmasını rica etmişti. "Bu yeniyetmelerin dünyadan bîhaber oldukları hâlde generalleri eli kanlı diye nitelemelerinin sebebini anlamıyorum. Normalde buraya gelen yaşlıca beyleri gayet iyi anladığımı düşünüyorum, gerçi muhakkak ki o beylerin de askerlikle hiç alâkaları yok. Mesela şu meşhur şairden –adının ne olduğunu bilmiyorum–, Yunan tanrıları, yıldızlar ve insanın ölmez duyguları hakkındaki mısraları yazdığı söylenen şu iri yarı, yaşlı ve göbekli adamdan bahsediyorum. Ev sahibesi bana, normalde bu adamın en kötü ihtimal, zekâyı ortaya çıkaracak bir çağda gerçek bir şair olabileceğini söyledi. Ne diyordum, evet, yazdıklarını hiç okumadım ama şairin arz ettiği önem esasen, ufak tefek şeylerle uğraşmamasından ileri geliyorsa onu kesinlikle anlayabilirim, nitekim askeriyede biz de böylelerine strateji uzmanı deriz nihayetinde. Şu amiyane örneği vermeme müsaade buyurun; bir başçavuş, elbette bölüğündeki her bir adamın iyi olmasına dikkat etmek zorundadır; oysa strateji uzmanının hesaba kattığı en küçük birlikte binlerce insan vardır ve daha yüce bir amaç gerektirdiği takdirde o, bir defada bu birliklerden on tanesini feda etmek zorunda kalır. Bence birinci durumdaki askere 'eli kanlı' derken ikincisine 'ebedî bir değerler bütünü' tanımı yakıştırmanın bir mantığı yoktur, sizden ricam, şayet mümkünse bunu bana açıklamanızdır!"

Bu şehir ve bu toplum içerisindeki garip konumu Arnheim'da normalde özenle kontrol altında tuttuğu alay etme arzusunu körüklüyordu. Arnheim belli etmemeye çalışsa da, bu tıknaz adamın kimi kastettiğini biliyordu; ayrıca mesele bu da değildi, Arnheim'a kalsa bu saygın kesimin daha birkaç başka çeşidini gösterebilirdi göstermesine ama söz konusu kesim bu akşam kötü bir intiba uyandırmıştı, işin bu tarafı gözden kaçacak gibi değildi.

Arnheim, hoşnutsuzlukla bunları düşünürken purosunun dumanını bir süre aralık dudaklarının arasında tuttu. Bu çevrede bulunmak kendisi için de pek kolay olmamıştı. Tüm saygınlığına rağmen bazı kötü lafların kendisini işaret ettiğini hissettiği olmuştu. Kötülenen şeyler çoğunlukla onun da gençliğinde sevdiklerinden daha aşağı kalmıyordu, bu gençler de yalnızca kendi nesillerinin fikirlerini seviyordu, o kadar. Bu farkındalığı çok tuhaf bir his hâlinde yaşıyordu, aynı demde onun da gizliden gizliye dâhil olduğu bir geçmişi pervasızca alaya alan gençler tarafından saygı görmeyi hani neredeyse tekinsiz saymak mümkündü; Arnheim bu sırada içinde esneklik, dönüşüm kabiliyeti, girişkenlik ve hatta iyi gizlenmiş bir vicdan azabının yürekli pervasızlığını sezinledi. Kendisini bu yeni nesilden ayıranın ne olduğunu düşündü hızlıca. Gençler aslında karşılaştıkları her şeyde birbirleriyle çelişiyorlardı, tek ortak noktaları objektiflik, entelektüel sorumluluk, mutedil kişilik meselelerini ele almalarıydı.

Bu noktada, Arnheim'ın onların gördüğü zarardan âdeta zevk almasına olanak sağlayan özel bir durum vardı. Şahsî yönlerinin gereğinden fazla önemsenmesiyle sivrilen bazı akranlarının fazlaca büyük görülmesinden oldum olası hoşlanmamıştı. Onun gibi asil bir hasım elbette düşünürken bile isim vermezdi ama Arnheim kimi düşündüğünü net olarak biliyordu. Arnheim'ın gizliden gizliye sevdiği ve şu an zihninde alıntıladığı Heine'nin deyişiyle, "Sade, mütevazı bir genç, parlak heveslere teşne", "mısralarını işlerken gösterdiği çabalarını ve şiirdeki gayretini... çektiği acı zahmetleri, tarifsiz ısrarı, garazkâr uğraşlarını övmeli...", "Müzler ona şirin gelmez ama elinde dilin dehası vardır", "Katlanması gereken korkutucu zorlamayı büyük bir sözlü eylem olarak tanımlar..." Arnheim'ın olağanüstü bir hafızası vardı, ezberinden sayfalarca alıntı yapabilirdi. Konudan saptı. Heine'nin, çağdaşı bir adamla mücadele ederken ancak günümüzde tam anlamıyla itibarı teslim edilmiş tezahürleri daha o günden dile getirmesine hayranlık duyuyor ve büyük Alman idealist zihniyetinin ikinci temsilcisine, yani generalin şairine yönelmesi Arnheim'ı bir şeyler yapmaya özendiriyordu. Bu, cılız bir vuruşun ardından zihnine inen okkalı darbeydi. Söz konusu şairin vakûr idealizmi,

orkestraların en tepeye yerleştirilmiş lokomotif kazanına benzeyen ve laftan anlamaz homurtular ve tıkırtılar çıkaran büyük, pes sesli üflemeli çalgıları andırıyordu. Bu çalgılar tek sesle binlerce ihtimalin üzerini kapatır. İçlerine üflenen nefeslerle, ebedî hislerle dolu koca koca paketler saçarlar dört bir yana. Mısralarında benzer tavırlarla üflemeyi beceren kişi –diye düşündü Arnheim, biraz acı duyarak– bizim için bugün yazar değil şair sayılır. Öyleyse neden general de sayılmasındı ki? Böylelerinin ölümle arası gayet iyidir, ayrıca yaşama ânının tadını layıkıyla çıkarmak için daima birkaç bin ölüye ihtiyaç duyarlar.

Ama o sırada biri, hesaba çekilecek olsa generalin gül kokulu bir gecede aya bakıp uluyan köpeğinin bile şöyle cevap verebileceğini iddia etmişti: Ne istiyorsunuz, ay değil mi bu? Ben de türümün ezelden gelen hislerini açığa vuruyorum; tıpkı bunu yapmasıyla meşhur olan beyler gibi! Evet, hatta hislerinin hiç şüphesiz oldukça tecrübeli, ifadesinin pek tesirli, bununla birlikte halkın anlayacağı kadar da sade olduğunu ekleyebilirdi; düşüncelerine gelince, onlar galiba duygularından geri kalmakta ama bu da bütünüyle yürürlükte olan gerekliliklere uymaktaydı ve edebiyat için şimdiye dek herhangi bir engel teşkil etmemişlerdi.

Arnheim, nahoş bir teessürle purosunun dumanını, kişi ile dış dünyanın arasından kısmen kaldırılmış sınır bariyerleri olarak bir anlığına açık kalan dudaklarının ardında bir kez daha alıkoydu. Bu bir hayli saf şairlerden birkaçını, böylesinin yakışık alacağını düşünerek her fırsatta övmüş, eline geçen bazı fırsatlarda parayla da desteklemişti ama şu an fark ettiği üzere bütün o tumturaklı mısraları yazmış bu adamlara pek katlanamıyordu. "Aslına bakılırsa, kendilerine bile bakamayan bu, asalet armalarındakilere benzer figürlerin ait olduğu yer, son orokslar ve kartallarla birlikte tabiat parkıdır!" Geçip giden akşamın da gösterdiği gibi bu insanları desteklemek artık çağdışı sayıldığından, Arnheim'ın düşünceleri faydasız denemeyecek biçimde sona erdi.

90

İDEOKRASİNİN TAHTTAN İNDİRİLMESİ

Ruhları bir pazar yerine benzeyen zamanlarda, içinde bulundukları dönemle hiç alâkası olmayan şairlerin o çağın tam zıddı sayılması, muhtemelen güzel bir nedene dayandırılmış bir tezahürdür. Söz konusu şairler çağdaş düşüncelerle üstlerini başlarını kirletmez, âdeta saf şiiri ortaya koyar ve alacaklılarıyla, büyüklüğün artık nesli tükenmiş şivesiyle konuşurlar, sanki ebediyetten yeryüzüne geçerken şöyle bir uğramak için dönmüşlerdir, tıpkı üç yıl önce Amerika'ya gidip vatanını ziyarete geldiğinde çat pat Almanca konuşan bir adam gibi. Bu tezahür, boş bir çukurun üstüne sırf dengelensin diye boş bir kubbe konulması tezahürüyle aşağı yukarı aynıdır; yüce boşluk, sıradanını ancak büyüteceğinden ötürü de, en nihayetinde, böyle bir kişilere-tapınma-devrinin peşinden, sorumluluk ve büyüklüğün güdümündeki varlık bütününden temelli yüz çevrilen başka bir dönemin gelmesi kadar tabiî bir şey olamaz.

Arnheim prova yaparcasına bir dikkatle, uğrayacağı zararlara karşı kendisini emniyete almış olmanın verdiği rahatlıkla, yaklaşmakta olduğunu tahmin ettiği bu gelişme konusunda yolunu bulmaya çalışıyordu. Ne var ki küçümsenecek bir iş değildi bu. Son yıllarda Amerika ve Avrupa'da gördüğü her şeyi düşünüyor-

du; yeni dans tutkusunu düşündü, Beethoven eşliğinde artık daha hareketli mi dans ediliyor yoksa yeni şuhluğa ritim mi katılıyordu; azami ölçülerdeki manevi ilişkilerin asgari derecede çizgiler ve renklerle ifade edilmesi gerektiği resim sanatını; anlamı bütün dünyaca bilinen bir jestin, görünüşündeki küçük bir yenilikle tüm dünyayı kendinden geçiren sinemayı ve en nihayetinde sıradan insanın, daha o zamanlar bile spora olan inancıyla tepinen bir çocuğun araçlarıyla tabiatın geniş bağrını ele geçirdiğini zannedişini düşündü. Tüm bu tezahürlerde göze çarpan taraf, alegori denince şayet her şeyin aslında hak ettiğinden daha fazla anlama sahip olduğu manevi bir ilişki anlaşılıyorsa alegoriye duyulan şöyle böyle bir eğilimdir. Çünkü bir miğfer ile çapraz duran iki kılıcın, Barok toplumuna, tüm tanrıları ve tanrıların hikâyelerini hatırlatması yahut elin falanca adamının filanca kontesi değil de bir savaş tanrısının bekâret ilahesini öpmesi gibi, günümüzde de elâlem öpüştüğü vakit, zamanın temposunu veya porsuk ağaçlarının bulunduğu yolların üstüne kurulmuş Olympos yerine, artık hiç şüphesiz ki modern karmaşanın kendisini oluşturan düzinelerce yeni tasavvur kalıbını barındıran bir koleksiyondaki herhangi bir şeyi yaşar. Sinemada, tiyatroda, dans pistinde, konserde, arabada, uçakta, suda, güneşte, terzi atölyeleri ve tüccar yazıhanelerinde durmadan izlenimler, ifadeler, tavırlar, davranışlar ve tecrübelerden ibaret muazzam bir yüzey meydana gelmektedir. Tek tek incelenir ve dışarıdan bir gözle değerlendirilirse bir hayli biçimli olduğu anlaşılacak olan bu olay, her şeyin yüzeye çıkmaya çabaladığı ve burada birbirleriyle bağ kurduğu, harıl harıl çalışan bir vücuda benzerken iç tarafı biçimsiz ve çalkantılıdır, durmaksızın itiş kakışların yaşanmasıyla da geri kalır. Şayet Arnheim zamanının birkaç yıl ötesine bakabilecek olsaydı, günün birinde kadınların etekleri ile saçları kısalmaya başlayıp da Avrupalı genç kızlar bir süreliğine bin yıllık yasaklardan muzun kabuğunun sıyrılması misali soyunduklarında; bin dokuz yüz yirmi senelik Hıristiyan ahlâkı, sarsıcı bir savaştan artakalan milyonlarca ölünün ve kadının utanma duygusu üstüne mırıldanıp duran Alman şiirleri ormanının bu yaşananları bir saat bile erteleyecek hâlde olmadığını görebilirdi. Hatta pek ih-

timal vermeyeceği başka değişikliklerin de yaşandığını görmüş olurdu; burada esas mesele bunlardan hangisinin kalıcı olacağı yahut hangilerinin yok olup gideceği değildir. Terzi dükkânları, moda alanında yaşananlar ve tesadüflerle dolu bir yol yerine filozoflar, ressam ve şairlerin arasından geçen, manevi gelişimin sorumluluklarla dolu yolunu tutarak hayat şartlarında böylesi devrimler yapmanın ne kadar büyük ve muhtemelen de beyhude çabalar gerektirdiğinin düşünülmesi yeter, çünkü buradan hareketle beynin verimsiz dikbaşlılığıyla kıyaslandığında yüzeyin payına ne denli büyük bir yaratma gücü düştüğü ölçülebilecektir.

İşte bu, ideokrasi ile beynin tahtlarından indirilmesi ve zihnin periferiye naklidir ki Arnheim'ın zannınca da son mesele budur. Hayatın hep bu yolu tuttuğu su götürmez bir gerçektir; bu gidişat insanın yapısını daima dışarıdan içeriye doğru değiştirmiştir ama şöyle bir fark da vardır: Önceki dönemlerde kişi bunun tam tersine, içeriden dışarıya doğru da bir şeyler meydana getirmeye kendisini yükümlü hissetmiştir. Generalin, şu an memnuniyetle andığı köpeği bile hiçbir zaman başka bir gelişmeyi kavrayacak durumda olmayacaktır, çünkü geçen asrın istikrarlı ve itaatkâr erkeği, insanın bu sadık refakatçisini kendi suretine göre şekillendirmiş olsa da, köpeğin saatlerce dans eden kuzeni olan bozkır horozu bile her şeyi anlardı. Bozkır horozu tüylerini kabartıp tırnaklarıyla eşelendiğinde muhtemelen bir bilginin, bir düşünceyi çalışma masasında bir sonrakine bağlamasından daha çok ruh ortaya çıkmaktadır. Zira son tahlilde tüm düşünceler; eklemler, kaslar, bezeler, gözler, kulaklar ve bütün bunların yuvası olan ten çuvalının, bütüne bakıldığında kendisinden edindiği müphem izlenimlerin tamamından meydana gelir. Geçen asırlar belki de akıl ile izana, itikada, kavrama ve karaktere çok fazla değer vererek feci bir hata yaptı; bu durum tıpkı, talimatlarını dışarıdan alan yardımcı makamlardan ibaret olmalarına rağmen sırf ofisleri merkezde diye sicil dairesi ile arşivi, resmî bir dairenin en önemli kısmı saymaya benzer.

Derken Arnheim, muhtemelen aşkın içinde uyandırdığı hafif çözülme tezahürlerinden esinlendiğinden olacak, birdenbire bu

karmaşıklıkları düzene sokacak kurtarıcı fikrin aranacağı muhiti buldu: Fikrin, hasılat artışı tasavvuruyla sevimli bir alâkası vardı. Bu yeni zamanda düşünce ve tecrübe hasılatının arttığı inkâr edilemezdi ve bu artış, zaman alan manevi çalışmalardan kaçınmanın tabii sonucu olarak ortaya çıkıyor olmalıydı. Arnheim, zamanın beyninin arz ve taleple, uzun uzadıya düşünen kişinin ise işleri halleden tüccarla ikame edildiğini düşündü ve gayriihtiyari, kendi kendilerine bağlanıp çözülen muazzam bir tecrübe üretiminin, her sarsıntıda bütün parçaları titreyen bir tür asabi keşkülün, en ufak bir dokunuşta bile muazzam bir gümbürtü koparan devasa bir tamtamın heyecan verici manzaralarının keyfini çıkardı. Bu resimlerin birbirlerine tam uymaması, Arnheim'ın onlarla eşleştirdiği rüya benzeri ruh hâlinin sonucuydu, çünkü Arnheim'a öyle geliyordu ki rüyaya benzetilebilecek hayat tam da böyle bir hayat olurdu; bu rüyada kişi bir yandan dışarıda ve akla gelebilecek en mucizevî olayların yanı başındayken, içeride aslında sessizce durmaktadır ve beraberinde, vakumuna kapılan bütün hislerin mavi ampuller gibi ışıldadığı seyreltilmiş bir benlik vardır. İnsanın etrafında düşünen olgu hayattır ve o hayat insan için, şayet aklını kullanırsa güçlükle de olsa kaleydoskop hâlinde bir araya getiremeyeceği bağlantıları dans ede ede kurar. Böylelikle Arnheim tüccar olarak, bir yandan da eli kulağında bekleyen bir zamanın serbest maddi ve manevi trafiğinden el ve ayak dâhil olmak üzere yirmi parmağının uçlarına dek heyecan duyarak düşüncelere daldı ve zamanın kolektif ve panlojik bir şeylere gebe olması, eskiyen ferdiyetçiliği bırakarak, bütün üstünlük ve icat kabiliyetiyle, Cennet Bahçesi'nin taşraya mahsus geri kalmışlığına değişikliklerle dolu modern bir program getirmek niyetini taşıyan beyaz ırkın, cenneti reforma uğratmaya yönelik bir dönüş yolunda bulunması gözüne hiç de ihtimaldışı görünmedi.

Ona rahatsızlık veren tek bir şey vardı. Rüya görürken, olup bitenlerin içine bütün kişiliği ortadan ikiye ayıran açıklanamaz bir duygu yerleştirmeye muktedirsek, aynı yeteneğe uyanıkken de sahip olabilirdik. Bunun için tek şart, on beş, on altı yaşlarında ve okula gidiyor olmaktı. O zaman da insanda, malûm,

büyük çalkantılar ve yüreklendiren zorlamalarla dolu, eğri büğrü bir tecrübe olur; duygular çok hareketli olsalar da henüz pek birbirinden ayrışmış durumda değillerdir; sevgi ve öfke, insanın mutluluğu ve istihzası, kısaca kâh bütün dünyayı kaplayan kâh bir hiçe dönüşerek büzüşüp kalan tüm ahlâkî mücerretler, kendi içinde kıvranan olaylardan ibarettir; hüzün, şefkat, büyüklük ve yüce gönüllülük kubbe kubbe, boş ve yüksek semalar yaratır. Peki, gerçekte olup biten nedir? Dışarıdan, yani düzen içindeki dünyadan hazır bir şablon gönderilir –bir söz, bir mısra, şeytanî bir gülüş, Napoléon, Caesar, İsa veya belki de yalnızca anne babanın mezarında dökülen gözyaşları gönderilir– ve şimşek misali, bir anda kurulan bir bağlantıyla ortaya bir "eser" çıkar. Bu acemi işi "eser"i kolaylıkla göz ardı etsek de o, her hattıyla duyguların kâmil bir ifadesi, niyet ile gerçekleşmenin tastamam örtüşmesi ve genç bir adamın tecrübelerinin büyük Napoléon'un hayatına mükemmelen dâhil olmasıdır aslında. Gelgelelim büyükten küçüğe uzanan bağlantılar bir şekilde tersine döndürülemez görünür. Bunu hem rüyalarda hem de gençlikte, büyük bir nutuk verdiğimizde ve uyanırken talihsiz bir şekilde son kelimeleri yakalayıp da bunların aslında hiç de göründüğü kadar sıradışı olmadıklarını fark edince yaşarız. Kişi bu hâldeyken kendine bakınca o dans eden horozunki kadar ışıltılar saçan birini görmez, tek yaptığı, generalin defalarca takdirine şayan olmuş köpeciği gibi duygularla dolup taşarak aya bakıp ulumak olur.

Yani burada her şey yolunda olamaz –diye düşündü Arnheim, kendini cesaretlendiriyordu– ama şüphesiz ki kişi, zamanına tüm ciddiyetiyle ayak uydurmalıdır, diye de uyanıklıkla ekledi, zira sonuçta, kendini ispatlamış bu imalat prensibini hayatın üretimine de uygulamaktan daha akla yatkın bir ihtimal var mıydı?

91

KUR ARTIŞI VE DÜŞÜŞÜNE YÖNELİK ZİHİN SPEKÜLASYONU

Tuzzilerin evindeki buluşmalar artık düzenli ve yoğun bir içerikle devam ediyordu.

Şube Müdürü Tuzzi, Konsülde "kuzen" ile konuştu. "Biliyor musunuz, tüm bunların daha önce de yaşandığı olmuş."

Gözleriyle, kendisine yabancılaşan evini dolduran insan kalabalığına işaret etti. "Hıristiyanlığın başlarında, İsa'nın doğduğu asırda. O zamanlar Hıristiyan, Levanten, Helen ve Yahudilerin olduğu bu kaynayan kazanda sayısız tarikat kurulmuş," dedi ve saymaya başladı: "Âdemîler, Kabilîler, Ebionîler, Kollyrisîler, Arkhonîler, Efhitisîler, Ofitisîler..." Tuzzi, bir kimsenin, yaptığı işteki aceleci selaseti ölçülü biçimde gizlemek istediğinde kapıldığı tuhaf ve telaşlı bir ağırlıkla, erken Hıristiyanlık ve Hıristiyanlık öncesi ittifakların uzunca bir listesini çıkardı; bu yaptığı, karısının kuzenine temkinle, evimde olup bitenler hakkında özel sebeplerden ötürü gösterdiğimden daha fazlasını biliyorum, demek istediği izlenimini uyandırıyordu.

Sonra, saydığı isimleri açıklamak suretiyle sözlerine devam etti; tarikatlardan biri bekâreti yüceltip evliliğe karşıyken, bir diğeri hedefine sefahat ayinleriyle ulaşmayı arzuluyordu. Biri-

nin mensupları kadın bedenini şeytan icadı saydıkları için kendilerini kötürüm bırakırken, diğerlerinin kilise toplantılarında kadınlar ile erkekler çırılçıplak bir araya geliyorlardı. Cennette Havva'yı baştan çıkaran yılanın ilahî bir kimse olduğu sonucuna varan ve kılı kırk yarmayı seven müminler livata yapıyorlardı; diğerlerininse bakirelere tahammülü yoktu, çünkü bilimsel kanaatlerine göre Tanrı'nın annesinin İsa haricinde daha başka çocuklar da doğurmuş olması lazımdı, dolayısıyla bakirelik tehlikeli bir yanılgıydı. Bir taraf bir eylemde bulunurken, bir diğer taraf tam tersini yapıyordu her defasında, üstelik hepsinin aslında sebepleri de kanaatleri de birbirinin aynıydı.

Tuzzi bunları, tuhaf olsalar da tarihî olaylara yaraşır bir ciddiyetle ancak gizliden gizliye erkek fıkrası anlatır gibi bir tonla dile getiriyordu. Duvara yaslanmışlardı; şube müdürü, hafif fakat gergin bir gülümsemeyle sigarasının kalan kısmını kül tablasına attı, hâlâ dalgın dalgın kalabalığa bakıyordu ve sanki tam da bir sigara içimlik vaktin el verdiği ölçüde bir şeyler anlatmak istemiş gibi konuşmasını şu sözlerle bitirdi: "Bence o zamanlar hüküm sürmüş fikir ayrılıkları ve sübjektif görüşler, bugün edebiyatçılarımızın tartışmalarını andırmıyor değil. Yarınsa mazide kalmış olacaklar. Tam vaktinde olgunlaşan muhtelif tarihî şartlar sayesinde siyasî etkinliği olan dinî bürokrasi sistemi ortaya çıkmamış olsaydı, bugün Hıristiyanlık inancının esamisi okunmazdı..."

Ulrich bu sözlere hak verdi. "Parası muntazaman cemaatçe ödenen inanç memurları resmî talimatların alaya alınmasına izin vermezler. Aslında sıradan niteliklerimize haksızlık ettiğimizi düşünüyorum; bu niteliklerin güvenilirliği olmasa tarih asla meydana gelemezdi, çünkü entelektüel çabalar sonsuza dek ihtilaflı ve temelsiz kalırdı."

Şube müdürü işkillenerek başını kaldırdı, sonra da tekrar başka yöne çevirdi. Bu nevi ifadeleri fazla bağımsız buluyordu. Karısının kuzenini ancak birkaç zamandır tanıyor olmasına rağmen ona gözle görülür bir nezaket ve yakınlıkla davranıyordu. Buraya sürekli girip çıkıyor, evinde cereyan eden olayların ortasında, yüce anlamını herkesin nazarından sakladığı başka,

kapalı bir dünyada yaşıyormuş gibi bir intiba uyandırıyor ama kimi zaman da bir şeylere karşı koyamıyormuş gibi görünüyor ve kendisini, belli belirsiz de olsa bir anlığına birine göstermek zorunda kalıyordu; işte bu kez de bu talihli kişi sohbet etmeye başladığı kuzen olmuştu. Bu durum, takdir görmekten mahrum bırakılmanın insanî bir sonucuydu ve karısıyla ilişkisinde de ara sıra yaşanan şefkat nöbetlerine rağmen Tuzzi bu mahrumiyete katlanmak zorunda kalıyordu. Diotima ona şefkat gösterdiğinde onu küçük bir kız gibi öpüyordu; belki de kendisinden çok daha küçük bir oğlanı, Tanrı bilir hangi duygulanımla öpücüklere boğan on dördündeki bir kız gibi. Tuzzi'nin kıvır kıvır bıyıklarının altında kalan üst dudağı, gayriihtiyari, utançla büzülüyordu. Evinde hüküm sürmeye başlayan yeni şartlar da karısıyla arasındaki ilişkiyi daha imkânsız hâllere sokuyordu. Diotima'nın onun horlamasından şikâyet ettiği zamanı asla unutmamıştı, bu arada Arnheim'ın yazılarını da okumuştu ve haklarında konuşmaya hazırdı. Adamın yazdıklarından bazılarını takdir edebiliyor, birçoğunu hatalı olarak nitelendiriyor; bazı taraflarını ise, yazılanların yazarı zarara uğratmasının kati olduğunu bilmenin verdiği o kendinden emin sükûnetle karşılıyor ve anlamıyordu: Ama böylesi meselelerde tecrübeli biri olarak hüküm vermeye ve hükmüne saygı duyulmasına alışkındı; Diotima'nın ona her defasında karşı çıkacağına dair şu an mevcut bulunan ümidinin, yani onunla bu kadınsı tartışmaya tenezzül etmek zorunda olma gerekliliğinin, mahremiyetini o kadar haksız yere ihlâl ettiğini hissediyordu ki konuşmaya dili varmıyor, hattayarı bilinçli arzularında Arnheim'la vuruşmayı bile tercih eder oluyordu.

Tuzzi güzel, kahverengi gözlerini birden sinirle kıstı ve ruh hâllerine daha çok dikkat etmesi konusunda kendine telkinde bulundu. Yanındaki kuzen (Tuzzi'ye göre çok fazla yakınlaşılacak bir adam değildi!) aslında gerçek bir içerikle dolu olmayan akrabalık düşüncesinden ötürü karısını andırıyordu. Tuzzi zaten çoktandır şunu da fark etmişti; Arnheim bu genç adamı dikkatli bir şekilde şımartıyor, Ulrich'se bu durumdan apaçık tiksindiğini belli ediyordu: Bunlar içerik bakımından pek zengin olmayan iki gözlem olsa da Tuzzi'yi açıklanamaz bir eğilimle sakinleştirmeye

yetiyordu. Kahverengi gözlerini iri iri açarak bir şey görme amacı gütmeden bir müddet puhukuşu gibi odaya baktı.

Öbür yandan, karısının kuzeni de aynen Tuzzi gibi aşinalıktan kaynaklanan sıkılganlıkla önüne bakıyordu, konuşmaya ara verildiğini fark etmemişti bile. Tuzzi bir şeyler denmesi gerektiğini hissediyordu; kendini güvende hissetmiyordu, suskunluğunun kendisini ele vereceğini zanneden kuruntularından çok çekmiş biri gibi tedirgindi. İnanç memurları hakkında söylenen cümle içeri girebilmek için o âna dek kulağının önünde beklemek zorunda kalmışçasına gülümseyen şube müdürü, "Herkes için kötü düşünmekten ne kadar hoşlanıyorsunuz," dedi, "herhalde, akrabalıktan ötürü duyduğu sempatiye rağmen karım da yardımınızı kabul etmekten biraz çekindiği için haksız sayılmaz. Teşbihte hata olmaz, hemcinsleriniz hakkındaki düşünceleriniz kur düşüşüne yönelik spekülasyonlara meylediyor."

Ulrich memnuniyetle, "Mükemmel bir ifade bu," diye cevap verdi, "bana pek yaraşmadığını tevazu göstererek belirtmem gerekse de! Çünkü insanlar için daima kur artışı veya düşüşü yönünde spekülasyon yapan, dünya tarihi olmuştur; düşüşe yönelik spekülasyonları hile ve zorbalıkla, artışa yönelik olanlarıysa, aşağı yukarı eşiniz hanımefendinin de burada uygulamaya çalıştığı üzere, fikirlerin kuvvetine inanmakla olmuştur. Şayet sözlerine güven olursa Dr. Arnheim da artışçılardan. Hâlbuki bu melekler korosunda sizin, profesyonel bir düşüşçü olarak bilmekten memnuniyet duyacağım hisleriniz olmalı."

Şube müdürünü ilgiyle süzdü. Tuzzi sigara tabakasını cebinden çıkarıp omuzlarını silkti. "Bu konuda karımdan farklı düşünmem gerektiğini zannetmeniz neden?" diye karşılık verdi. Konuşmanın kendisine dönmesini tasvip etmek istemiyordu ama cevabıyla bu dönüşü daha da güçlendirmişti; bereket versin, öbürü bunun farkına varmayıp devam etti. "Biz, öyle veya böyle girdiği her kabın şeklini alan bir kitleyiz!"

Tuzzi, "İşte bu boyumu aşar," diye yuvarlak bir karşılık verdi.

Ulrich memnun oldu zira bu söz kendi tavrının tam zıddını ifade ediyordu; entelektüel tahrike karşılık vermediği gibi şahsı-

nı peşinen korumaya almaktan başka bir savunma aracı da olmayan veya o aracı kullanmak istemeyen bir adamla konuşmanın adamakıllı keyfini çıkarıyordu. Başlarda Tuzzi'den duyduğu tiksinti, evindeki uğraşlardan duyduğu çok daha büyük tiksintinin baskısıyla epeydir tersine dönmüştü; tek anlamadığı, Tuzzi'nin buna neden katlandığıydı. Türlü tahminler yürüttü. Onu yavaş yavaş ve bir hayvanı gözlemlercesine, açık bir ihtiyaçtan ötürü konuşan insanlardaki sözün bahşettiği rahatlatıcı vukuf olmaksızın tanımaya başladı. Başlarda hoşuna giden; orta boylu denebilecek bu adamın kupkuru görünüşünden ve asla bir memura ait olmayan fakat yaptıkları sohbetlerden anlaşıldığı kadarıyla Tuzzi'nin lanse ettiği kişiliğine de hiçbir surette uymayan koyu renkli, güçlü ve bir güvensizlik hissini ele veren gözleri olmuştu; tabiî pek de nadir rastlanan bir durum olmadığından bu gözlerin bir oğlan çocuğunun, farklı erkeksi hatlarının arasında iç âlemin kullanılmayan, kilit vurulmuş ve çoktan unutulmuş kısmına açılan bir pencereye benzeyen bakan gözleri olduğu farz edilirse, durum değişir. Kuzenin gözüne ilişen bir başka detaysa Tuzzi'nin teninin kokusuydu; üstünde Çin'i andıran yahut kuru ahşap kutulardan veya güneş, deniz, egzotik yerler, kabızlık ve berberin mahrem esintisinin etkilerinin karışımı bir koku vardı. Bu koku Ulrich'i düşüncelere gark ediyordu; tanıdığı yalnızca iki insanın şahsına münhasır kokuları vardı: Biri Tuzzi, diğeri de Moosbrugger'di. Tuzzi'nin keskin ve narin aromasını zihninde canlandırıp, bir yandan da teninde sanki hiçbir şeyi örtmeyen incecik bir pudra kokusunu barındıran Diotima'yı düşününce tutkunun zıtlıklarına ulaşılıyor, bu iki kişinin biraz komik ama gerçek birlikteliği, söz konusu zıtlıklara katiyen uymuyor görünüyordu. Tuzzi'nin ret cevabına karşılık vermeden önce düşünceleri eşyaya karşı o güvenli addedilen mesafeye ulaşıncaya kadar Ulrich düşüncelerini geri çekmek zorunda kaldı.

O an içinde bulundukları durum daha iyisine el vermediği için, topluluk arasında muhatabının canını sıkmak zorunda kalmanın verdiği üzüntüyü dile getiren o biraz zorlama ancak kararlı tonda, "Haddimi aştım," diyerek söze girdi tekrar, "karşınıza geçip diplomasinin ne olduğunu tanımlamaya çalışmakla

kesinlikle haddimi aştım ama yanlışımı düzeltmek isterim. Demek istediğim şu: Diplomasi güvenilir bir sosyal düzene ancak yalancılık, korkaklık, yamyamlık, kısacası insanlığın o sağlam alçaklıklarının kullanılmasıyla ulaşılabileceğini farz eder; o isabetli ifadenizi bir kez daha kullanacak olursak, diplomasi kur düşüşüne yönelik idealizmdir ve bence bunun büyüleyici derecede melankolik bir yanı var, çünkü yüce güçlerimizin güvenilmezliği, önümüzde yamyamlığın da, saf aklın eleştirisinin de yolunu aynı ölçüde açıyor."

Şube müdürü çekinerek, "Maalesef," dedi, "diplomasi düşünceniz çok romantik, birçok insan gibi siz de siyaseti entrikayla karıştırıyorsunuz. Zaruri olduğu, yani diplomasi henüz acemi hükümdarların tekelinde olduğu sıralarda düşünceniz belki doğruydu ama her konuda vatandaşın görüşünün dikkate alındığı bir devirde doğru değildir. Biz melankolik değil, optimistiz. İyi bir geleceğe inanmamız lazım, aksi takdirde diğer insanların vicdanından katiyen farklı olmayan kendi vicdanımıza hesap veremeyiz. İlla yamyamlık sözünü kullanacaksanız tek diyebileceğim, dünya yamyamlıktan kurtarıldıysa bu diplomasinin kazanımıdır; bunu yapabilmek içinse yüce bir şeye inanmak lazımdır."

Kuzen, lafı hiç dolandırmadan, "Siz neye inanırsınız?" diye sözünü kesti Tuzzi'nin.

"Yapmayın canım!" dedi Tuzzi. "Artık çocuk değilim ki buna öyle doğrudan cevap vereyim! Yalnızca şunu demek istedim: Bir diplomat, çağının entelektüel akımlarıyla özdeşleşmeyi ne kadar iyi bilirse mesleğini icra ederken o kadar rahat olacaktır. Tersinden bakıldığında, insanlığın son çağları göstermiştir ki zihnin her yönden ilerleyişi ne kadar büyük olursa diplomasiye de o kadar ihtiyaç duyulur; nihayetinde tabii olan da bu değil midir zaten?!"

Ulrich, itidalli bir sohbet yürüten iki beyefendinin arz etmeyi arzulayacağı manzaranın el verdiği ölçüde hararetle, "Tabii?! Ama bu dediğiniz benim maksadımla aynı kapıya çıkıyor!" diye haykırdı. "Ben, maneviyatın ve iyiliklerin, varlıklarını kötülüklerin ve maddiyatın yardımı olmaksızın ilelebet sürdüremeyeceğini üzüntüyle belirttim, hâlbuki sizin verdiğiniz cevap aşağı

yukarı, ne kadar ruh varsa o kadar dikkat gerekir, demeye geliyor. O zaman şöyle diyelim: Bir insana adi herifin tekiymiş gibi davranabilir ama bu davranışla ona bir şey yaptıramazsınız; yine bu kişiyi heyecanlandırmak da mümkündür ama heyecanını kullanarak bazı şeyleri yaptırabilirsiniz. Dolayısıyla biz iki metot arasında gidip gelir ve ikisini zaman zaman birbirine karıştırırız; mesele bundan ibaret. Bana öyle geliyor ki sizinle itiraf etmek istediğinizden daha öte bir mutabakat yakaladım."

Şube Müdürü Tuzzi soruyu soran can sıkıcı adama döndü; hafifçe gülümseyince bıyıkları yukarı kalktı, ışıldayan gözlerinde müstehzi bir ifade vardı; sohbeti bu noktada bitirmeyi arzuluyordu, çünkü böylesi sohbetler kaygan zemin kadar güvenliksiz, amaçsız ve çocukların buzda kızak kayması kadar çocukçaydı. "Bakın, muhtemelen barbarlık olarak değerlendireceksiniz," diye karşılık verdi, "ama size açıklayayım: Aslında yalnızca profesörlerin felsefe yapmasına müsaade edilmeli! Elbette saygın ve büyük filozoflarımızı tenzih ederim, onlara saygım çoktur, hepsinin eserlerini okumuşumdur ama böyleleri ancak kırk yılda bir gelir. Profesörlerimiz ise felsefe konusunda ehildirler, felsefe onların mesleğidir, başka bir şeylerinin olması da gerekmez; en son öğretmenlere de ihtiyaç vardır ki meslek ölmesin. Bunlar haricinde Avusturyalıların, vatandaş her konuya kafa yormamalıdır şeklindeki o eski düsturu doğru çıkmıştır. Avusturyalıların bir şeylere kafa yormalarından ortaya nadiren iyi sonuçlar çıkar, onda da ukalalığa kaçarlar."

Şube müdürü sigara sarıp konuşmayı bıraktı; artık "barbarlığını" mazur göstermeye ihtiyacı kalmamıştı. Ulrich onun ince ve esmer tenli parmaklarına baktı, Tuzzi'nin sergilediği arsız ahmaklıktan mest olmuştu. Kibarca, "Binlerce yıldır kiliselerin, son zamanlarda da sosyalizmin, kendi topluluklarına uyguladığı o çok modern prensibi dile getirdiniz," dedi. Tuzzi, kuzenin bu sözleriyle ne kastettiğini anlamak için fark ettirmeden başını kaldırdı. Sonra kuzenin yeniden uzunca bir mülahazada bulunmasını bekledi ve bu bitmek bilmez entelektüel patavatsızlığa peşin peşin sinirlendi. Ama kuzen, Mart İhtilali öncesinden kal-

ma zihniyeti taşıyan yanındaki adamı haz duyarak seyretmekten başka bir şey yapmadı. Uzun zamandır Tuzzi'nin, karısının Arnheim'la ilişkisine belli sınırlar içinde müsaade etmek için bazı sebepleri olduğunu zannediyordu, bununla ne elde etmek istediğini bilse çok memnun olacaktı. Belirsizlik devam etti. Belki de Tuzzi, tıpkı Paralel Faaliyet'ten şimdiye kadar imkânları nispetinde uzak duran, bununla birlikte oyunda en azından ufak bir payları olmasını da ihmal etmeyen bankalar gibi davranıyor, bu sırada da ayan beyan ortada olmasına rağmen Diotima'nın yaşadığı ikinci baharı fark etmiyordu. Ama fark etmemesi esasen pek mümkün değildi. Ulrich yanındaki adamın yüzündeki derin kırışıkları ve çizgileri seyredip, sigaranın ucunu ısırırken çene kaslarının aldığı sert biçime bakmaktan zevk duyuyordu. Bu adam, Ulrich'in içinde, saf erkeklik tasavvurunu uyandırıyordu. Durup durup kendi kendine konuşmaktan biraz bıkmıştı, az konuşan biri olmayı hayalinde canlandırma zevkindense hoşlanıyordu. Tuzzi daha çocukken de diğer çocuklar çok konuşunca onlara katlanamamıştır kesin, diye düşündü; hâlbuki bu çocuklar sonraları büyüyüp entelektüel olurken, ağzını açmaktansa dişlerinin arasından tükürmeyi yeğleyen çocuklar arasından öyleleri çıkıyordu ki ne faydasız şeyler düşünmekten hoşlanıyor ne de eylemde, entrikada, sıradan tahammül veya savunmada olmazsa olmaz duyuş ve düşünüş hâlinin tazminini arıyorlardı, bu hâlleri onları o kadar utandırıyordu ki düşünce ve duyguları yalnızca başkalarını yanıltmak için kullanmaktan hoşlanıyorlardı. Elbette kendisine böyle bir şey söylenecek olsa Tuzzi bunu çok duygulu bir şeymiş gibi geri çevirirdi, çünkü ne bu yönde ne de diğerinde abartılara ve olağandışılıklara izin vermemek gibi bir prensibi vardı. Şahsiyetiyle en çok neyi temsil ettiği konusunda onunla konuşmak ancak, bir müzisyen, aktör veya dansçıya asıl maksadının ne olduğunu sormak kadar mümkündü. Ulrich de o an en çok, söze gerek kalmadan pantomim yoluyla aralarındaki fikir birliğini göstermek için şube müdürünün omzuna hafifçe vurmayı ya da saçlarını yumuşakça okşamayı isterdi.

Ne var ki onun doğru değerlendiremediği tek bir nokta vardı: Tuzzi sadece çocukken değil şu anda ve bulunduğu yerde de diş-

lerinin arasından erkeksi bir tavırla tükürme ihtiyacı duyuyordu. Çünkü hemen yanı başındaki belli belirsiz teveccühte, bir şeyler sezinliyor ve bu durum onu rahatsız ediyordu. Felsefe hakkında beyan ettiği fikre yabancı bir dinleyici için, görüşüne pek de hoş olmayan türlü türlü şeylerin karıştığını kendi de biliyordu; "kuzene" (hangi sebeptendir bilinmez, Ulrich'i hep böyle adlandırıyordu) duyduğu güveni böyle laubali bir biçimde ispatlaması için herhalde şeytan dürtmüştü onu. Geveze erkeklere katlanamıyordu ve şaşkına dönerek, acaba bu adamı bilmeden, nihayetinde karısının tarafında bir müttefik olarak kazanmak isteyip istemediğini merak etti; bunu düşününce teni utançla karardı, çünkü böylesi bir yardımı reddetmekteydi. Ardından gayriihtiyari, rastgele bir bahane uydurarak beceriksizce maskelenmiş birkaç adımla Ulrich'in yanından ayrıldı.

Fakat sonra fikrini değiştirip geri döndü ve sordu: "Dr. Arnheim neden bunca zamandır aramızda diye hiç düşündünüz mü acaba?" Karısıyla kurulacak her bağlantıyı ihtimaldışı gördüğünü en iyi böyle bir soruyla göstereceği vehmine kapılmıştı birden.

Kuzen ona arsızca, afallayarak baktı. Doğru cevap o kadar akla yatkındı ki başkasını bulmak zordu. "Sizce," diye sordu duraksayarak, "bunun gerçekten de özel bir sebebi mi var? Varsa da ticarî bir sebeptir herhalde?"

Tuzzi cevaben, "Bir iddiada bulunamayacağım," dedi, diplomat olduğunu tekrar hissetmişti. "Ama başka bir sebebi olabilir mi?"

Ulrich nazikçe, "Aslında elbette başka sebebi olamaz," diye teslim etti. "Mükemmel bir gözlemde bulunmuşsunuz. İtiraf etmem lazım, benim aklıma hiçbir şey gelmemişti; bunun aşağı yukarı Arnheim'ın edebî eğilimleriyle alâkalı olduğunu zannediyordum. İhtimaldışı denemez galiba."

Şube müdürü bu lafa dalgın bir gülümsemeyle karşılık vermekle yetindi. "O zaman bana şunu açıklamalısınız, Arnheim gibi bir adamın hangi sebepten edebî eğilimleri olur?" diye sordu ama sorar sormaz pişman oldu, çünkü kuzen yine etraflı bir cevaba girişti. "Hiç dikkatinizi çekmedi mi," dedi, "bu günlerde, gariptir, çok sayıda insan yolda kendi kendisiyle konuşuyor?"

Tuzzi umursamazca omuz silkti.

"Bir sıkıntıları var. Şurası açık ki yaşadıklarını ya tam yaşayamıyor ya kendi içlerinde tam yaşayamadıklarında arta kalanları dışarı atıyorlar. Böylelikle de, bence, aşırı bir yazma ihtiyacı doğuyor. Belki bizzat yazma eyleminde bu kadar bariz görülmüyor bu, çünkü kabiliyete ve pratiğe göre değişir fakat yazarken, kaynağının çok ötesine geçen bir şeyler meydana geliyor, ne var ki keyfiyet, okurken su götürmez biçimde anlaşılıyor; günümüzde hemen hiç kimse okumaz oldu, herkes sırf ret veya kabul şeklinde sapıkça bir tavırla kendi fazlalıklarını atmak için yazarı kullanıyor."

Bu sefer Tuzzi, dikkat kesilerek, "Yani, Arnheim'ın hayatında bir sıkıntı olduğunu mu kastediyorsunuz?" diye sordu. "Son zamanlarda kitaplarını okudum, sırf meraktan, çünkü birçok kişi ona siyasette büyük şans veriyor fakat itiraf etmeliyim, kitaplarının ne gerekliliğini ne de amacını anlayabiliyorum."

"Soruyu daha da genelleştirebiliriz," dedi kuzen. "Bir insan para ve nüfuz bakımından her şeye sahip olabilecek kadar zenginken neden yazar? Aslında gayet safça şunu sormam gerekirdi, profesyonel anlatıcılar neden yazarlar? Olmamış bir şeyi olmuş gibi anlatırlar. Burası açık. Ama bunlar hayata, dilencinin zengine duyduğu türden bir hayranlık mı beslerler? Nihayetinde dilenci de kendisinin zengin için ne kadar önemsiz olduğunu anlata anlata bitiremez, değil mi? Yoksa temcit pilavı gibi aynı şeyleri söyleyip dururlar mı? Yahut gerçekte ulaşamadıkları veya katlanamadıkları bir şeyi hayal gücünde üreterek mutluluk hırsızlığı mı yaparlar?"

Tuzzi, "Siz hiç yazmayı denemediniz mi?" diyerek sözünü böldü.

"Beni rahatsız edecek kadar yazmadım hiç. Çünkü asla yazmak zorunda kalmayacak kadar mutlu olmam. Yakın zamanda yazma ihtiyacı duymayacak olursam, büsbütün anormal mizacım dolayısıyla, kendimi öldürmeyi kafaya koydum!"

Bunu öyle ciddi bir sevecenlikle söyledi ki şakası, istemeden, dalgaların üzerinden aştığı bir taşın ortaya çıkması gibi sohbetin akışından sıyrıldı.

Tuzzi bunu fark etti, incelik duygusuyla sohbetin akışını çabucak kuruverdi tekrar. "Kısacası meselenin bütününe bakınca," diye tespitte bulundu, "bununla kastettiğiniz şey, benim, memurların ancak emekliye ayrılınca yazmaya başladıklarına dair iddiamla aynı. Ama bunun Dr. Arnheim'a uyan tarafı neresi?"

Kuzen sustu.

Tuzzi birden, sesini alçaltarak, "Biliyor musunuz, Arnheim, böylesi bir fedakârlıkla iştirak ettiği bu girişim hakkında tamamıyla kötümser düşünüyor, hiç de 'kur artışı' yönünden bakmıyor?!" dedi. Birdenbire Arnheim'ın daha en başlarda kendisi ve karısıyla konuşurken Paralel Faaliyet'in istikbaline dair oldukça şüpheli ifadelerde bulunduğunu hatırlamıştı; bunun onca zaman sonra tam da şu an aklına gelmesi, nasıl olduğunu bilmese de gözüne diplomasisinin başarısı olarak göründü, hâlbuki Arnheim'ın buradaki ikametinin sebeplerine ilişkin şimdiye dek hemen hiç bilgi toplayamamıştı.

Kuzenin şaşkınlığı tam anlamıyla yüzünden okunuyordu.

Belki de safi sevecenliktendi bu, susmaya devam etmek istiyordu çünkü. Ama bu iki beyefendi böylelikle, hemen sonra yanlarına yaklaşan misafirler yüzünden birbirlerinden ayrılınca, her halükârda ilham verici bir sohbette bulundukları izlenimini muhafaza ettiler.

92

ZENGİN İNSANLARIN HAYATTAKİ KURALLARI

Arnheim'ın başkalarından gördüğü ölçüde dikkat ve hayranlık, muhtemelen başka birini şüpheye ve güvensizliğe sevk eder, o kişi bunları parasına borçlu olduğu zehabına kapılabilirdi. Ama Arnheim şüpheyi soylu olmayan bir zihniyetin alâmeti sayardı ve onun konumundaki bir adam ancak apaçık ticarî malûmata dayanarak şüphe duymaya kalkışabilirdi, ayrıca zenginliğin de bir karakter niteliği olduğuna kaniydi. Her zengin, zenginliğini karakterinin bir özelliği olarak değerlendirir. Tabiî her fakir de böyledir. Bütün dünya bu noktada sessiz bir fikir birliğine varmıştır. Bu konuda tek zorluk çıkaran mantıktır; mantık paraya sahip olmanın insana bazı nitelikler bahşedebileceğini ama paranın asla tek başına insanî bir nitelik olamayacağını iddia eder. Kazın ayağı ise hiç de öyle değildir. Her insanın burnu kaçınılmaz olarak hemen, elde edilen yüklü ve net gelirlerle birlikte gelen bağımsızlığın, emretme ve her yerde kendisi için en iyisini seçme alışkanlığının, dünyayı belli belirsiz hor görmenin ve gücün verdiği sorumluluğun daima farkında olma mecburiyetinin kokusunu duyar. Böyle bir insanın görünüşünü değerlendirerek onun, dünyanın farklı güçlerinin bileşiminden oluşan bir seçkiyle beslenip günbegün yenilendiğini anlar. Para bu insanın dış

görünüşünde, çiçeğin özsuyunun içinde dolaşması gibi dolaşır; bu görüntüde ne nitelik bahşetmek ne alışkanlık edinmek ne de dolaylı yahut ikinci el olarak adlandırılabilecek bir şey bulunur. Banka hesabını ve kredileri ortadan kaldırdınız mı parası kalmaması bir yana, zengin adam durumu kavradığı gün solan bir çiçeğe dönüşür âdeta. Eskiden zenginliğinin sağladığı nitelik konusunda olduğu gibi, bu noktada da istikrarsızlık, güvenilmezlik, işe yaramazlık ve fakirliğin sarmaladığı is bulutu misali kokan hiçliğin o tarifsiz niteliğini doğrudan doğruya fark eder. Demek ki zenginlik, yok etmeden parçalarına ayrılamayacak, şahsî ve sade bir niteliktir.

Gelgelelim, bu nadir niteliğin etkileri ve vesile olduğu ilişkiler olağanüstü girifttir ve onlara hâkim olmak büyük bir ruhanî güç ister. Zengin olmayı ancak fakir kimseler tatlı bir düş olarak görürler; zenginlerse bu niteliğe sahip olmayanlarla rastlaştıkları her fırsatta zenginliğin ne denli sıkıntılı bir durum olduğuna dair yeminler ederler. Mesela Arnheim, aslında firmasındaki her teknik veya ticarî departman müdürünün özel yetenekler bakımından kendisini katbekat aşması konusunda sık sık kafa yoruyor ve her defasında da, yeterince yüksek bir mevkiden bakınca fikir, bilgi, sadakat, kabiliyet, basiret ve benzerlerinin elde bol bol bulunduğu için satın alınabilecek nitelikler olarak göründüğünü biliyor; hâlbuki bunları kullanabilme yeteneğine vâkıf olmak için, ancak belli yükseklikte bir sosyal çevrede doğup büyümüş az sayıda kimsede bulunan niteliklere de vukufun şart olduğunu fark edince içi rahatlıyordu. Zenginlerin çektiği hemen hemen aynı seviyedeki bir başka zorluk da herkesin onlardan para istemesidir. Paranın bir kıymeti yoktur; bu doğru. Zengin bir adam birkaç bin veya on bin markın varlığını da yokluğunu da pek hissetmeyecektir. O hâlde zenginler de her fırsatta, paranın bir insanın değerini asla değiştirmeyeceğini seve seve belirtirler; bununla asıl anlatmak istedikleri bir gün paraları olmasa da benliklerinin yine şimdiki kadar değerli olacağıdır. Bunu söylerken başka biri onları yanlış anlamaya kalksa hemen gücenirler. Ne yazık ki bu, özelikle zekâ bakımından donanımlı insanlarla münasebetlerinde başlarına sık sık gelir. Tuhaftır, böylelerinde

çoğu zaman para olmaz, sadece plan ve yetenek bulunur, yine de bundan ötürü kıymetlerinde bir azalma olduğunu hissetmezler. Üstelik hiçbirisi için, paranın bir kıymetinin olmadığını belirten zengin bir dosttan, bilmem hangi iyi amaç için zenginliğiyle kendilerini desteklemesini rica etmekten daha akla yatkın bir eylem daha yoktur. Zengin adamın onları esasen fikirleriyle, becerisiyle ve karizmasıyla desteklemek istediğini anlayamazlar. Ayrıca bu şekilde zengin adamı paranın mahiyetiyle tezada düşürürler, çünkü paranın tabiatında da tıpkı hayvanlarda olduğu gibi bir çoğalma arzusu vardır. Kişi parasıyla kötü bir yatırım yapabilir; bu durumda para haysiyetini kaybeder; eskisi henüz yeni gibi olsa da yeni bir araba alınabilir, polo atlarının eşliğinde dünyadaki en pahalı kaplıca otellerinde konaklanabilir, yarışlarda ve sanat alanında ödüller verebilir veya bir gecede yüz misafiri için, yüz ailenin bir yıl boyunca geçinebileceği kadar para harcanabilir; kişi, bütün bunları yaparak, parasını ekincinin tohumları misali etrafa saçar ve o paralar katlanarak kendisine geri döner. Ama parayı hiç işine yaramayacak amaçlar ve insanlar için gizlice harcamak... İşte buna para suikastı demek yanlış olmayacaktır. Belki bu amaçlar iyi, uğruna para harcanan insanlar benzersizdir; o zaman da zaten para haricinde başka şeylerle de teşvik edilebilecekleri anlamına gelir bu. İşte Arnheim'ın prensiplerinden biri de buydu, söz konusu prensibi ısrarla uygulaması da ona, devrinin entelektüel gelişimine üretken ve faal bir katkıda bulunarak şöhret kazanma ayrıcalığını getirmişti.

Arnheim, bir sosyalist gibi düşündüğünü söyleyebilirdi; zaten birçok zengin, sosyalistler gibi düşünür. Sermayelerini borçlu oldukları şeyin toplumun tabii bir yasası olmasına bir itirazları yoktur, ayrıca insana anlamını verenin mülkiyet olmadığına; aksine, mülkiyete anlamını verenin insan olduğuna tam anlamıyla kanaat getirmişlerdir. Kendilerinin var olmayacakları gelecekte mülkiyetin sona ereceği konusunda rahatlıkla tartışırlar ve sosyal bir karaktere sahip oldukları fikri, çoğu karakter sahibi sosyalistin gelmesi zaten kaçınılmaz olan devrimi gayet emin bir şekilde beklerken, o zamana dek fakirlerdense zenginlerin arasında bulunmayı tercih etmeleri gerçeğiyle güçlenir. Arnheim'ın

parayla üstesinden geldiği tüm ilişkileri tasvir edilmek istenirse bu açıklamalar daha uzun uzun devam ettirilebilir. İktisadî faaliyet, sair zihin faaliyetlerinden tecrit edilebilecek bir olgu değildir; Arnheim'ın, entelektüel ve sanatkâr dostlarına, ısrarla rica etmeleri hâlinde tavsiye dışında para da vermesi herhalde normal sayılırdı fakat onlara parayı ne her istediklerinde ne de yüklü miktarlarda verirdi. Bu dostlar, dünya üzerinde sadece ondan para rica edebildiklerini belirterek, bunun için gerekli zihin niteliklerine sahip olan tek kişinin o olduğunu söylerler, o da dostlarına inanırdı, çünkü sermaye ihtiyacının tüm insanî ilişkilere nüfuz ettiğine ve nefes alıp verme ihtiyacı kadar tabiî olduğuna emindi. Diğer yandan, bu dostların paranın ruhanî bir güç olduğuna dair fikirlerine de bu gücü yalnızca hassas bir çekimserlikle uygulamak suretiyle mukabelede bulunurdu.

Zaten insana neden hayranlık duyulur veya insan neden sevilir ki? Bu, sebeplerinin izahı güç olan, bir yumurta gibi oval ve kırılgan bir sır değil midir? Sevgi bir otomobil vesilesiyle değil de bir bıyık sayesinde gelişirse, insan daha mı hakiki sevilir? Kişinin, güneyin kavruk tenli çocuklarından biri olduğu için uyandırdığı sevgi, bir başkasının ülkenin sayılı girişimcilerinden birinin oğlu olmasıyla uyandırdığı sevgiden daha mı şahsîdir? Arnheim'ın, modaya uyan hemen her erkeğin sinekkaydı tıraş olduğu o devirde de, eskiden olduğu gibi ufak ve sivri bir top sakal ile kısa kesimli bıyıkları vardı: Yüzündeki, yabancı bir misafir olmakla birlikte yine de ona ait olan bu küçük his, kendisini hepten unutarak istekli dinleyicilerin karşısında konuşurken, Arnheim'ın da bilmediği sebeplerden olsa da, sevimlilikle, sahip olduğu parasını hatırlatıyordu ona.

93

SİVİL AKLA BEDEN EĞİTİMİ YOLUYLA YANAŞMAK DA ZOR BİR İŞTİR

General uzun zamandır, bu entelektüel arenanın etrafındaki duvar kenarına dizilmiş sandalyelerden birinde; "hamisi" de –Ulrich'e böyle hitap etmekten hoşlanıyordu– yanında oturuyordu. Aralarındaki boş sandalyenin üzerinde büfeden kaptıkları ferahlatıcı içeceklerle dolu iki kupa duruyordu. Generalin açık mavi ceketi, otururken yukarı kıvrılmış ve göbeğinin üstünde, endişeyle kırışan bir alında beliren çizgileri andıran kırışıklar oluşmuştu. İki adam susmuş, karşılarında devam eden bir konuşmayı dinliyorlardı.

"Beaupré'nin oyununun," diyordu biri, "dâhiyane olduğunu söylemek gerek; oyunu yazın bu şehirde, geçen kış da Riviera'da seyrettim. Hata yaptığında şansı yaver gidiyor. Hatta sık sık hata yapıyor, oyun tarzı ve yapısı itibariyle gerçek bir tenis oyununa ters düşüyor ama olağanüstü yetenekli olan bu adam normal tenis kanunlarının dışında kalıyor."

"Bilime göre oynanan tenisi, sezgilerle oynanana yeğlerim," diye bir itiraz geldi, "mesela Braddock. Belki mükemmellik diye bir şey yoktur ama Braddock ona çok yakın."

İlk konuşmacı karşılık verdi: "Beaupré'nin dehası, onun plansız ve dâhiyane karmaşası, bilimin yolda kaldığı yerde zirveye ulaşıyor!"

Üçüncü bir adam şöyle konuştu: "Deha demek belki biraz fazla oldu."

"Siz ne demek istersiniz? Bir adama, en ihtimaldışı olduğu anda topa doğru müdahale etme ilhamını veren, dehadır!"

"Bence de," diye yardıma geldi Braddock taraftarı, "elinde tenis raketi mi yoksa halkların kaderlerini mi tutuyorsun, kişilik kendini bu noktada göstermelidir."

"Yok, yok; deha çok fazla!" diye şiddetle karşı çıktı üçüncü.

Dördüncü kişi müzisyendi. Dedi ki: "Çok yanlışınız var. Sporun barındırdığı hakiki düşünme yetisini göz ardı ediyorsunuz, anlaşılan hâlâ mantıklı ve sistematik düşünmeye meyillisiniz. Bu düşünce de, müziğin duyguları zenginleştirmek, sporunsa iradeyi terbiye etmek için var olduğunu düşünenlerin peşin hükmü kadar eskimiştir. Ama saf hareketle gerçekleştirilen performans o kadar büyülüdür ki insan ona korunması olmadan dayanamaz; bunu müzik olmayınca sinemada da görürsünüz. Müzik manevî harekettir, hareket bakımından muhayyileyi teşvik eder. Müziğin büyülü yanını kavrayınca spora deha atfetmekte bir saniye tereddüt edilmeyecektir; deha yalnızca bilimde yoktur, bilim beyin akrobasisidir!"

"Demek ben haklıymışım," dedi Beaupré hayranı, "Braddock'ın bilimsel oynayışında deha bulunduğunu reddetmem doğruymuş."

Braddock'ın hayranı da, "Ama bilim kavramının," diye savunmaya geçti, "yeniden canlandığını düşünmek gerektiğini de gözden kaçırıyorsunuz!"

"Acaba hangisi diğerine üstün geliyor?" diye sordu biri.

Bunu kimse bilmiyordu; ikisi de sık sık birbirlerini yeniyordu ama kimsenin aklında tam rakamlar yoktu.

Biri, "Arnheim'a soralım," diye teklifte bulundu.

Ardından grup dağıldı. Üç sandalyedeyse suskunluk devam etti. Nihayet General Stumm düşünceli bir tavırla dedi ki: "Af-

federsiniz, baştan beridir dinliyorum ama müzik hariç bütün bunları muzaffer bir general için de söyleyebiliriz, değil mi? Peki bunları tenisçi yapınca dâhiyane oluyor da neden general yapınca barbarlık addediliyor?" Hamisi ona Diotima'nın evinde bir de beden eğitimini denemesini salık verdikten beridir, aslen bundan duyduğu tiksintiye rağmen sivil fikirlere açılan bu ümitvâr yolda nasıl ilerleyebileceğine kafa yormuştu ama maalesef her seferinde görmek zorunda kaldığı üzere, bu yoldaki engeller de fevkalâde büyüktü.

94

DIOTIMA'NIN GECELERİ

Diotima, Arnheim'ın bütün bu insanlara bariz bir memnuniyetle katlanmasına şaşırıyordu, çünkü duygularının durumu, birkaç kez şu sözlerle ifade ettiği şeye fazlasıyla uymaktaydı: Dünya işleri *un peu de bruit autour de notre âme*'dan başka bir şey değildi.

Etrafına bakıp da evinin, dünya ve zihin soylularıyla dolu olduğunu gördüğünde bazen bir duygu karmaşası yaşıyordu. Hayatının hikâyesinden geriye bir tek alçaklık ile yükseklik arasındaki olağanüstü zıtlık, kızlık zamanında mensup olduğu orta sınıfın yarattığı kısıtlanmalarla ürkekleşen ruh hâli ve şimdi de ruhu kamaştıran başarısı kalmıştı. Artık baş döndürücü derecede dar bir basamağın üstünde durmasına rağmen, belki daha yukarı çıkılabilir ümidiyle ayağını bir kez daha kaldırma isteği hissediyordu. Güvensizlik onu cezbediyordu. Etkinliğin, zihnin, ruhun ve rüyanın hep aynı olduğu bir hayata adım atma kararıyla boğuşuyordu. Esasında artık, Paralel Faaliyet'i taçlandıracak bir fikrin bir türlü ortaya çıkmıyor olmasından hiç endişe duymuyordu; evrensel Avusturya da pek umurunda değildi; insan zihninin her büyük tasarısı mukabilinde bir karşı tasarı olması tecrübesi bile artık onu korkutmuyordu. Eşyanın gidişatı, eşyanın önemli olduğu yerde mantıklı değildir; bu gidişat daha ziyade yıldırımı ve

ateşi hatırlatır, Diotima da etrafını sardığını hissettiği büyüklükle ilgili hiçbir şey düşünemiyor olmaya alışmıştı. Ona kalsa faaliyeti olduğu gibi bırakır ve tıpkı küçük bir kız için bütün zorlukların, onları bir kenara koyup da babasının kucağına atıldığında bir anda kaybolması misali Arnheim'la evlenirdi. Ama yaptığı işlerin dışarıda tarifsiz biçimde büyümesi ona engel oluyordu. Karar verecek vakit bulamıyordu. Olayların dışarıdaki ve içerideki bağlantıları iki bağımsız dizi hâlinde ilerliyor, Diotima'nın onları bağdaştırma teşebbüsleri boşa çıkıyordu. Bu durum, görünüşte eskisine nazaran daha mutlu ilerleyen evliliğine benziyordu artık, ne var ki ruhanî her şey bir çözülme hâlindeydi.

Karakteri gereği Diotima'nın aslında kocasıyla açık açık konuşması gerekirdi ama ona söyleyebileceği bir şey yoktu. Arnheim'ı seviyor muydu? Onunla ilişkisine o kadar çok isim konabilirdi ki şu fazlasıyla basmakalıp olanları dahi istisnai olarak düşünceleri arasında yer alıyordu. Daha hiç öpüşmemişlerse de ruhlarının olağanüstü kucaklaşmalarını itiraf etse bile, Tuzzi anlamazdı. Arnheim'la arasında artık anlatılacak bir şeyler kalmamasına bazen kendisi de şaşıyordu. Fakat Diotima, genç kızlığında edindiği bir alışkanlık olarak yaşlıca adamlara hırsla imrenme huyunu asla tamamen bırakmamıştı ve elle tutulur olmasa da anlatılacak kadar somut olayları, duygularını yüksek bir entelektüel seviyedeki genel gözlemler hâlinde açıklayacak olsa bunu fazlasıyla takdir edecek olan sevdiği adamdansa gözüne kendisinden daha genç görünen ve biraz da küçümsediği kuzeniyle yapmayı tasavvur etmesi daha mümkündü. Diotima o zaman sendeleyip hayat şartlarını temelden değiştirecek bir duruma düşeceğini ve içeri nasıl girdiğini tam hatırlayamadan yeni bir dört duvar arasında uyanacağını biliyor ama bir şekilde uyanık kalmasını sağlayan etkilere maruz kaldığını hissediyordu. İçinde bulunduğu zamanda yaşayan klasik bir Avusturyalının Alman kardeşine duyduğu nefretten pek de uzak sayılmazdı. Bu nefret, artık klasikleşen ve nadiren görünen biçimiyle aşağı yukarı, Goethe ile Schiller'in saygı duyulan kafalarının tamamen masumane bir tavırla, titrek pudingler ve soslarla beslenip bu gıdaların gayriinsanî içeriğinin de bazı yönlerine sahip olan

bir bedenin tepesine konması gibi bir tasavvura denk düşüyordu. Diotima'nın çevresinde Arnheim'ın başarısı ne kadar büyük görülse de bu başarıya karşı bir muhalefetin de hareketlendiği gözünden kaçmıyordu, bu muhalefet ilk şaşkınlık döneminin ardından herhangi bir grup içerisinde sivrilmiyor veya gün yüzüne çıkmıyor, yine de Diotima'yı kuruntularıyla huzursuz ediyor, kendi tavrı ile örnek aldığı bazı kimselerin çekimserliği arasında mevcut bulunan farkı da ona açık ediyordu. İmdi, halkların nefreti aslında çoğunlukla kendilerine duydukları nefretten başka bir şey değildir; kendi tezatlarından oluşan alacakaranlığın derinlerinden çıkarılarak uygun bir kurbana bağlanmışlardır. İşte bu, bir şifacının, şeytanın meskeni ilan ettiği bir sopayı kullanarak hastalığı hastanın bedeninden çekip çıkardığı ve işe yaradığını ezelden ispatlamış olan usûlün tâ kendisidir. Başka her şey bir tarafa, sevdiği adamın Prusyalı olması Diotima'nın gönlünü tam olarak tasavvur dahi edemediği korkularla birbirine katıyordu, evlilik hayatının sıradan sağlamlığından bu kadar barizce ayrılan bu kararsızlığı ihtiras olarak adlandırmakta herhalde çok da haksız sayılmazdı.

Diotima uykusuz geceler geçiriyordu; bu gecelerde Prusyalı bir sanayici ile Avusturyalı bir şube müdürü arasında gidip geliyordu. Yarı rüya görür hâlde Arnheim'ın o büyük, ışıl ışıl hayatı gözlerinin önünden öylece geçiyordu. Diotima sevdiği adamın yanında yeni tazimlerin olduğu bir semada uçuyordu sanki, ne var ki bu semanın rengi nahoş bir Prusya mavisiydi. Bu arada o siyah gecede Şube Müdürü Tuzzi'nin sarı vücudu hâlâ yanında yatmaktaydı. Diotima bu ten rengini yalnızca, eski Kakanya kültürünün her ne kadar kocası bu kültüre dair çok az şeye vâkıf olsa da siyahlı sarılı bir sembolü olarak görüyordu. Fonda asil dostu Kont Leinsdorf'un sarayının Barok cephesi vardı; Beethoven'in, Mozart'ın, Haydn'ın, Prens Eugen'in yakınlığı firardan önce evini özleyen sıla hasreti gibi cephenin etrafında süzülüyordu. Diotima bu dünyadan ayrılmasına neden olacak adımı atmaya hemencecik karar veremiyordu, hâlbuki bunu yapamadığı için kocasından neredeyse nefret ediyordu. Ruhu, güzel ve iri bedeninde, geniş ve müreffeh bir ülkedeymişçesine çaresizce bekliyordu.

Diotima kendine, "Kimseye haksızlık edemem," dedi. "Memur olan ve kendini mesleğine adamış bu adam artık uyanık, açık ve yenilikçi sayılmayabilir ama belki gençliğinde böyle olmak için imkân bulabilirdi." Diotima, yeni evlendikleri zamanları hatırladı. Şube Müdürü Tuzzi o zamanlar bile delikanlılık çağını çoktan bitirmişti. İyi niyetle, "Konumunu ve kişiliğini, çalışkanlıkla ve görevine sadakatle kazandı," diye düşündü, "bununla birlikte, kişiliğini kazanırken hayatını feda ettiğini bile sezemiyor."

Toplumda bunun gibi bir zafer kazandığından beridir kocasına daha hoşgörülü yaklaşıyor, onun hakkındaki düşüncelerinde tavizler veriyordu. "Kimse salt akıl ve fayda insanı değildir; herkes canlı bir ruhla yaşayarak işe başlamıştır," diye fikir yürüttü. "Ama günlük hayat meşgaleleri nedeniyle bir yerlere saplanıp kalır, olağan tutkular yangın misali başını sarar ve soğuk dış dünya, içinde ruhunun sönüp gittiği bir soğukluk meydana getirir." Diotima belki de bunları vakitlice kocasının yüzüne vurmayacak kadar mütevazı davranmıştı. Çok üzücüydü bu. Şube Müdürü Tuzzi'nin boşanma gibi bir skandala karışmasına neden olacak cesareti asla bulamayacağını seziyordu, göreviyle bu kadar hemhal olmuş bir adamı böyle bir skandal çok derinden sarsardı.

Birden kendine, "O hâlde zinayı yeğlerim!" dedi.

Zina... Birkaç zamandır bunu düşünüyordu.

İnsanın görevini kendisine dikte edilen yerde yapması verimsiz bir fikirdir; koca koca kuvvetleri boş yere harcamasına neden olur; hakiki görev, yerini seçmek ve şartları bile isteye biçimlendirmektir! Madem sabırla kocasının yanında kalmaya mahkûm ediyordu kendini; o hâlde biri faydasız diğeri verimli iki talihsizliği vardı Diotima'nın, üstüne düşen görev karar vermekti. Gerçekten de o zamana dek asla, bildiği tüm zina tasvirlerine yapışan o utanç verici aşüfteliklerin ve nahoş hafifmeşrepliklerin üstesinden gelememişti. Kendisini bu şekilde hayal dahi edemiyordu. Adı çıkmış bir otelin kapısından geçmek ona batağa düşmek gibi geliyordu. Hışırdayan eteğiyle yabancı merdivenlerden sessizce çıkmak: Vücudundaki ahlâkî bir sekine buna karşı koyuyordu. Alelacele kondurulmuş öpücükler de en az kaçarcasına kanat

çırpan sevgi sözleri kadar aykırıydı mizacına. Felaketleri tercih ederdi. Birlikte son yürüyüşler, boğazda düğümlenen veda sözleri, sevgili ile annelik görevleri arasındaki derin çatışmalar, işte fıtratına uyanlar daha çok bunlardı. Ama kocasının tutumluluğu yüzünden çocuk da yapmamışlardı, zaten çocukları olması gibi bir trajedinin de engellenmesi lazımdı. Böylelikle, işler o raddeye varacak olursa, Rönesans tarzında ilerlemekte karar kıldı. Kalbe saplanmış hançerle yaşanacak bir aşk. Bunu pek tasavvur edebildiği söylenemezdi ama samimi bir şey olduğu su götürmez bir gerçekti; arka planda, üstlerinde bulutların süzüldüğü, çatlayan sütunlar. Suç ve suçluluk duygusunun aşılması, ıztırapla kefaret bulmuş şehvet bu resimde titreşiyor ve Diotima'nın içini daha önce tatmadığı bir yücelik ve huşuyla dolduruyordu. "İnsanın, eline geçecek en yüce fırsatları bulduğu ve gücünü en iyi ortaya koyduğu yer neresiyse, kişi oraya aittir," diye düşündü, "çünkü bütün hayatını en yoğun şekilde yüceltebileceği yer de orasıdır."

Gecenin fırsat tanıdığı ölçüde kocasını inceledi. Nasıl ki göz, bir tayftaki ultraviyole ışınları algılamazsa bu akılcı insan da ruhtaki bazı gerçeklikleri hiç fark etmezdi!

Şube Müdürü Tuzzi her şeyden habersiz, sakince nefes alıyordu; hak ettiği sekiz saatlik şuursuzluk sırasında Avrupa'da önemli bir şey gelişme yaşanamayacağı düşüncesiyle kendisini uyutmuştu. Diotima da bu huzur hâlinin etkisinden çıkmadan vazgeçme fikrini bir kez olsun aklından geçirmedi. Arnheim'a veda, büyük ve asil ıztırap sözleri, sınır tanımaz bir vazgeçiş, Beethoven'vari bir ayrılık: Böylesi beklentiler karşısında kalbinin güçlü adaleleri kasılıyordu. Uzaktaki maviye çalan dağların hüznüyle dolu titrek ve bir güz ışıltısıyla parlayan konuşmalar dolduruyordu geleceği. Ama vazgeçmek ve evliyken başkasıyla yatmak?! Diotima yastıklarının üstünde âdeta sıçradı, siyah saçları vahşice kıvrılmaktaydı. Şube Müdürü Tuzzi'nin uykusu artık masumiyeti değil tavşan yutmuş yılanı andıran bir uykuydu. Az kalsın Diotima onu uyandırıp bu yeni meseleden dolayı yüzüne karşı onu terk etmek zorunda olduğunu, terk etmek istediğini haykıracaktı!! Çelişkili durumunda böylece isterik bir sahneye

sığınması anlaşılır olurdu ama o an bedeni bunu yapmayacak kadar sağlamdı, bedeninin Tuzzi'nin yakınlığına olağanüstü bir dehşetle cevap vermediğini hissediyordu. Bu eksiklik karşısında belli belirsiz bir ürperti duydu. Yok yere yanaklarından yaşlar akacakken, tuhaftır, tam da bu durumdayken, Ulrich'i düşünmek, yüreğine su serpmişti. Şu sıralar kuzenini hiç düşünmüyordu ama o gerçekliği bertaraf etmek isterken Arnheim'ın onu gözünde büyütüyor olması fikrini dile getirişinde anlaşılmaz bir ton vardı, Diotima'nın o zamanlar duymazdan geldiği fakat böylesi gecelerde tekrar gün yüzüne çıkan muallak bir ton. Kendi kendine sinirle, "Olacakları çok fazla umursamamaktan başka bir anlama gelmiyor ki bu," dedi, "dünyanın en sıradan şeyi!" Bu düşüncesini bu kadar kötü ve basitçe tercüme ederken, bir taraftan söz konusu sözleri aslında anlamadığını biliyor ve bilinciyle birlikte çaresizliğini de felç edici bir uyku hapına benzettiği rahatsızlık da tam olarak bu noktada ortaya çıkıyordu. Zaman kara bir çizgi misali sessizce ilerliyor, Diotima teselli bularak çaresizliğinin devam etmemesinin bir şekilde takdire şayan görülebileceğini hissetse de artık tam olarak farkına varamıyordu.

O gece düşünceleri, uyanıkken de uyku sırasında da karsttaki sular misali akıyordu, düşünceleri bir müddet sonra tekrar sakince gün yüzüne çıkınca, Diotima az önceki taşkınlığın bir rüyadan ibaret olduğu sanrısına kapıldı. Karanlık dağ kütlesinin ardında kaynayan küçük nehir, Diotima'nın nihayet içine kaydığı durgun akıntıyla aynı değildi. Öfke, tiksinti, cesaret ve korku akıp gitmişti, böylesi duygular içinde barınamazdı, yoklardı: Ruhların mücadelelerinde kimsenin kabahati yoktur! Ulrich de unutuldu yine. Çünkü var olan bir tek, ruhun son sırları, sonsuz özleyişiydi. Ruhun ahlâklı olması kişinin amellerinden bağımsızdır. Bilincin ve tutkunun eylemleriyle de alâkası yoktur. Tutkular da sadece *un peu de bruit autour de notre âme*'dır. İnsan krallıkları fethedebilir veya kaybedebilir ama ruh asla yerinden kımıldamaz, yazgısına ulaşmak için insanın elinden bir şey gelmese de, kader bazen varlığın derinlerinden, sessiz sakin ve kâinatın musikisi misali günbegün büyür. Nihayetinde Diotima hiç olmadığı kadar uyanık vaziyette ama yüreği güvenle dolu olarak yatıyordu.

Bu düşüncelerin gözden kaçırdığı sonuçları dışında bir de meziyetleri vardı: Diotima'yı, en uykusuz gecelerinde bir süre meşgul ettikten sonra çabucak uyutuyorlardı. Aşkının kadifeden bir hayal gibi, yıldızları aşan sonsuz bir karanlığa geçtiğini seziyordu, kendisinden de Paul Arnheim'dan da ayrılamayacak bir hâlde, ona dokunmaya yönelik hiçbir planı ve niyeti olmaksızın hem de. Uykusuzluğuyla mücadele etmek için komodinin üstünde tuttuğu ama heyecan anlarında unuttuğundan ötürü daima ancak bu son anda kullandığı şekerli su dolu bardağa uzanmaya zar zor vakit bulabildi. İçerken çıkardığı hafif ses, sesi hiç duymayan kocasının uykusunun yanında, âşıkların bir duvarın ardında fısıldaşması gibi kabardı; sonra Diotima dalgınlıkla başını tekrar yastığına koyup kendini varoluşun suskunluğuna bıraktı.

95

BÜYÜK YAZAR, ARKADAN GÖRÜNÜŞ

Herkesçe neredeyse bahsi açılmayacak kadar bilinen bir şeydir: Diotima'nın meşhur misafirleri, girişimlerinin ciddiyetinin büyük çabalar sarf etmelerini gerekli kılmadığına kanaat getirdiklerinden beri normal insanlar gibi davranıyorlardı: Evinin her daim gürültü ve fikirlerle dolduğunu gören Diotima da hayal kırıklığına uğramıştı. Yüce bir ruh olduğundan, kişinin özel hayatında meslekî hayatının tersine davranışlar sergilemesine müsaade eden dikkat kanununu bilmiyordu. Siyasetçilerin, toplantı salonunda birbirlerini hırsız ve dolandırıcı olarak niteledikten sonra, büfeye geçince yan yana kahvaltı ettiklerini bilmiyordu. Birer hukukçu olarak talihsiz birini ağır bir cezaya çarptıran hâkimlerin, duruşma bittikten sonra, o kişiye insan vasıflarıyla ilgi gösterip elini sıktıklarını muhtemelen biliyordu ama bunda asla eleştirecek bir yan bulamamıştı. Dansözlerin müstehcen mesleklerini icra ettikleri zamanlar haricinde çoğunlukla birer ev hanımı havasında kusursuz bir yaşam sürdürdüklerini duymuşluğu vardı, hatta bunu bir bakıma dokunaklı buluyordu. Hükümdarların zaman zaman, sıradan bir insan olmak için taçlarını çıkarmaları da ona güzel bir sembol gibi geliyordu. Ama zihin hükümdarlarının da kendilerini tanıtmaksızın gezintiye

çıktıklarını fark ettiğinde bu ikircikli davranışı garip buldu. Erkeklerin, çalışma alanları dışında bulunduklarında mesleklerini icra ederken dönüştükleri adamın farkında değilmişçesine bir tavır takınma eğilimlerinin temelinde yatan kanun nedir, buna yol açan hangi tutkudur? İşlerini bitirip de toplandıklarında tıpkı yazı malzemelerinin çekmeceye saklandığı ve sandalyelerin masaların üzerinde durduğu, derli toplu bir büroya benzerler. Bir erkek, içinde iki farklı adam barındırır ve acaba akşam büründükleri karakter mi yoksa sabah takındıkları kimlik mi gerçek benlikleridir, bilinmez.

Diotima'nın etrafına topladığı bütün erkeklerin candan sevdiği âşığından hoşlanmaları, hele de gençlerle samimi ilişkilerinin olması her ne kadar gururunu okşasa da, Arnheim'ın bu becerilerini görmek bazen cesaretini kırıyordu; Diotima'ya göre bir zihin hükümdarı ne sıradan kültür seçkinleriyle ilişkisini bu hâllere getirmeli ne de düşüncelerin hareketli pazarında erişilebilir olmalıydı.

Bunun sebebiyse aslında Arnheim'ın bir zihin hükümdarı değil büyük bir yazar olmasıydı.

Büyük yazar zihin hükümdarının halefidir ve zihin dünyasında hükümdarın zenginlerin yerini alması anlamına gelir, bu ikame de siyasi âlemde gerçekleşir. Nasıl ki zihin hükümdarı hükümdarlar devrine aitse, büyük yazar da büyük mücadele gününün ve dev ticaret hanlarının kurulduğu devre mensuptur. O, zihnin büyüklüklerle bağlantısının özel bir hâlidir. Bu yüzden de büyük bir yazardan en azından motorlu bir taşıta sahip olması beklenir. Çokça seyahat etmeli, bakanlarca kabul edilmeli, konferanslar vermelidir; kamuoyunun sembol isimleri üzerinde hafife alınmayacak bir vicdanî gücü temsil ettiği izlenimini bırakmalıdır; yurtdışında insancıllığın ispat edilmesi lazım olduğunda o, milletin ruhunun maslahatgüzârı olur; evindeyken hatırı sayılır misafirler ağırlar fakat bütün bunları yaparken bir yandan da, zorlandığını belli etmemesi gereken bir sirk cambazının oynaklığıyla halletmek zorunda olduğu işlerini düşünmelidir. Çünkü büyük yazar asla çok para kazanan bir yazarla bir tutulamaz. Asla yılın veya ayın "en çok okunan kitabını" bizzat onun yazması

gerekmez, böylesi bir değerlendirmeye itirazının olmaması yeterlidir. Çünkü bütün ödül heyetlerinde yeri hazırdır, bütün ödül ilanlarına imza atar, önsözleri yazar, yaş günlerinde konuşmalar yapar, yaşanan önemli olaylar hakkında fikrini beyan eder ve birilerinin işi ne kadar ilerlettiğini göstermek amacıyla birçok etkinliğe çağrılır. Çünkü büyük yazar, faaliyetlerinin hiçbirinde bütün milleti değil, ancak milletin ilerici kesimini, neredeyse çoğunluk sayılabilecek seçkin sınıfı temsil eder, bu da onun etrafını kalıcı bir zihnî gerilimle sarıp sarmalar. Bunun sebebi elbette, zihnin büyük sanayiine açılan bugünkü eğitimdir, aynı şekilde sanayi de zihni, siyaseti ve kamu vicdanına hâkimiyeti gerektirir; bu iki tezahür, tam ortada birbiriyle buluşur. Dolayısıyla büyük yazarlık rolü sözgelimi belli bir kişiye işaret etmez, toplumun satranç tahtasındaki bir figürü temsil eder, beraberinde de devrin yarattığı oyunun kuralları ile üstünlüğü getirir. Bu devrin iyilik için canla başla çalışan insanları, filanca kişide ruh olmasının işlerine pek yaramadığı fikrindedirler (etrafta o kadar çok ruh vardır ki biraz daha az olmuş çok olmuş, bir önemi yoktur, her halükârda herkes kendi şahsı adına yeterince ruhu olduğunu zanneder). İşlerine yarayan esas şey ruhsuzlukla mücadelenin gerekliliğidir, bu mücadele için de ruhun gösterilmesi, görülmesi ve etkili bir hâle getirilmesi şarttır; bu amaç için belki artık pek çok kişinin anlayamayacağı büyücek bir yazardansa bir büyük yazar daha elverişli olduğundan herkes imkânı ölçüsünde, büyüklüğün tam olarak büyük olana erişebilmesi için katkıda bulunur.

Mesele böyle anlaşılırsa Arnheim'ın bu cihette, gayet mükemmel olsa da, aslında deneme amaçlı ilk tecessümlerden birini teşkil etmesinden dolayı ona kabahat bulmak doğru değildi, bununla birlikte yine de büyük yazarlık için belli bir istidat gerekliydi. Çünkü çoğu yazar, elinden gelse, büyük yazar olmak için taklalar atardı fakat burada yaşanan şey dağlardakine benzer: Graz ile Sankt Pölten arasında Monte Rosa'yla aynı sayılabilecek birçok dağ vardır, ne var ki çok alçaktırlar. Demek ki büyük yazarlığın olmazsa olmaz şartı kişinin hem yükseğe hem alçağa hitap eden kitaplar veya tiyatro eserleri yazmasıdır, bu şart değişmez. Kişi iyilik yaparak etki etmeden önce bizzat etkin olabilmelidir;

bu esas, büyük yazarlığın temelidir. Ayrıca, yalnızlığın ayartmalarına karşı çıkan mucizevî bir prensip, deyim yerindeyse Goethe'nin etkinlik prensibidir: Kişi dünyanın yalnızca iyi tarafında hareket etse yeterlidir, diğer her şey kendiliğinden oluverir. Çünkü bir yazar bir kez etki göstermeye başlarsa hayatında manidar bir dönüşüm gerçekleşir. Yayıncısı, bez veya bozulmamış kâğıt ticareti yapsa bambaşka kazançlar elde edebilecek yerde yayıncılık işine giren tüccarlar trajik bir idealiste benzer diye dert yanmayı bırakır. Eleştiri camiası bu insanda, kendi malzemelerine uygun bir detay keşfeder, çünkü eleştirmenler çoğunlukla kötü kimseler değil devrin elverişsiz şartları nedeniyle şairane yanlarını kaybetmiş insanlardır ve dertlerini dökebilmek için gönüllerini bir şeye bağlamaları gerekir; işte bunlar, tam da gafil avlamaları gereken manevî eğilimlerine göre savaş veya aşk şairleridir ve bu amaçla sıradan bir yazarın kitabındansa bir büyük yazarın eserini seçmeleri gayet anlaşılır bir durumdur. İmdi, elbette her insanın çalışma becerilerinin bir sınırı vardır, bu becerinin vereceği en iyi sonuçlar her yıl büyük yazarın kaleminden çıkan kitaplara kolaylıkla dağılır, böylelikle söz konusu kitaplar da, asla sırf yorumdan ibaret kalmayıp, daha ziyade bir nevi yatırım değeri taşıyan eleştirici tefsirlere vesile olarak millî kültür refahının tasarruf bankalarına dönüşür, oysa sair tüm kitaplar için geriye kalan nispeten az bir sermayedir. İşler ancak ihtiyaçlarını büyük bir adam üzerinde gören denemeci, biyograf ve popüler tarihçilerle zirveye ulaşır. Affınıza sığınarak söyleyelim, köpekler o çok adi amaçları için kalabalık bir yeri tenha bir kayalığa tercih eder; ya adlarının unutulmamasını sağlamak gibi yüce bir dürtüsü olan insanlar, neden tenha olduğu aşikâr bir kayalığı seçsinler ki?! Büyük yazar, daha ne olduğunun farkına varmadan tek başına bir varlık olmaktan çıkar, bir simbiyoz, en zarif anlamıyla millî çalışma topluluğunun bir ürününe dönüşür ve yaşamın verebileceği en güzel sigortaya erişir: Onun gelişimi sayısız başka insanınkiyle sımsıkı birbirine bağlanmıştır.

Büyük yazarların karakterlerinde çoğunlukla genel bir çizgi olarak tipik bir âdap duygusunun görülmesinin sebebi de muhtemelen budur. Onlar yazının mücadeleci araçlarından ancak iti-

barlarını tehdit altında görünce faydalanırlar; sair her durumda davranışları itidalli ve lütufkârdır. Onları övmek için söylenen boş sözlere katışıksız bir hoşgörüyle yaklaşırlar. Başka yazarlar hakkında konuşmaya kolay kolay tenezzül etmezler; bunun yerine iddiasız kabiliyetlerden birini cesaretlendirmeyi yeğler, yüksek mertebedeki bir yazarı ise nadiren överler. İddiasız kabiliyet dedikleri, yüzde kırk dokuz yetenek ve yüzde elli bir yeteneksizlikten ibarettir, bu karışım sayesinde de güce ihtiyaç duyan ama güçlü bir adamın da zararının dokunabileceği her şeyde o kadar maharet kazanırlar ki kısa veya uzun vadede her biri edebiyat alanında nüfuzlu insanlara dönüşürler. Ama böyle söyleyince tasvirimiz yalnızca büyük yazara mahsus niteliklerin ötesine geçmiş oluyor sanki? Güzel bir atasözü vardır: Para parayı çeker derler. Daha, büyük yazar olmadan önce kitap tanıtımcısı, sanat yazarı, radyo idarecisi, film montajcısı veya bir edebiyat dergisinin yayıncısıyken sıradan bir yazarın bile günümüzde başının ne kadar kalabalık olduğunu tasavvur etmek güçtür; onlardan bazıları, arkasındaki delikten üfleyince şişen plastik eşekleri yahut domuzları andırırlar. Büyük yazarların böylesi şartları özenle ölçüp biçtikleri ve bu şartlar vesilesiyle, sahip olduğu büyüklere saygı gösteren adamakıllı bir toplum yaratmak için uğraştıkları görüldüğünde onlara teşekkür etmek gerekmez mi? Hayatı, mevcut hâline ilgi göstererek asilleştirirler. Hele bunun zıddını, yani yazı yazan ama bütün bunları yapmayan bir adam tasavvur etmeye çalışın. Samimi davetleri reddetmesi, insanları küstürmesi, övgüyü övülen biri gibi değil de bir hâkim gibi değerlendirmesi, tabiî gerçekleri bir kenara atması ve etkin olabileceği büyük fırsatları, sırf büyük oldukları için şüpheyle karşılaması gerekir. Bu hediyeler karşısında kafasındaki zor ifade edilen, zor değerlendirilebilecek olaylardan başka sunacağı bir şeyi yoktur; nitekim büyük yazarların bulunduğu bir çağın da buna pek bir değer vermesi gerekmezdi! Böyle bir adamın toplumun dışında kalmaması ve bunun doğuracağı tüm sonuçlarla gerçeklikten kaçınması lazım gelmez miydi?! – Ne olursa olsun, Arnheim'ın fikri böyleydi.

96

BÜYÜK YAZAR, ÖNDEN GÖRÜNÜŞ

Büyük yazarın hayatındaki asıl zorluk, fikir hayatında ticarî davranılsa da eski geleneklere uyarak idealist konuşulmasından ortaya çıkar; Arnheim'ın hayat gailelerinde belirleyici bir yer işgal eden de işte ticaret ile idealizm arasındaki bu bağlantıydı.

Günümüzde böylesi çağdışı bağlantılar her yerde görülmektedir. Mesela ölüler tırısa kalkmış benzinli arabayla mezarlığa nakledilirken, motorlu güzel bir cenaze arabası söz konusu olunca arabanın kaputuna, üzerinde çapraz şövalye kılıçlarıyla birlikte miğfer bulunan bir sembol koymaktan vazgeçilmez, bu her alanda böyledir; insanın tekâmülü bir hayli uzatılmış bir süreçtir ve daha, takriben iki nesil önce insanın ticarî mektuplarında bile yazısını türlü tumturaklı ifadelerle süslemesi gibi, bugün de aşktan tutun saf mantığa kadar bütün ilişkiler, en az psikolojik veya dinî üslupla ifade edilebileceği kadar iyi bir arz talep, teminat ve ıskonto diliyle de ifade edilebilir ama edilmemektedir. Sebebiyse yeni dilin henüz netleşmemiş olmasıdır. Gözünü para bürümüş insanlar günümüzde zor bir konumdadır. Bunlar varlıklarının eski güçlerine vâkıf olmak isterse, yaptıkları işi büyük fikirlere bağlamak zorunda kalırlar; hilafsız inanılan büyük fikirlerse günümüzde artık mevcut değildir, zira günümüzün şüpheci yakla-

şımları ne tanrıya, ne insaniyete, ne taca ne de ahlâklı olmaya inanır – yahut hepsine birden inanır fakat nihayetinde ikisi de aynı kapıya çıkar. Yani pusuladan olduğu gibi büyüklükten de mahrum kalmak istemeyen tüccarın, demokrasinin hünerini kullanıp büyüklüğün ölçülemez etkisini, etkinin ölçülebilir büyüklüğüyle ikame etmesi gerekecektir. Büyük sayılan büyüktür; son kertede tek başına, büyük olduğu esaslı reklamlarla bağır çağır duyurulan şey de büyüktür ve devrin çekirdeğinin bu en iç kısmını zorlanmadan yutmak herkesin harcı değildir. Arnheim da bu işin nasıl yapılacağını öğrenmek adına birçok teşebbüste bulunmuştu.

Okumuş biri bu noktada, mesela Ortaçağ'daki bilim ve Kilise ilişkisini düşünebilir. O zamanlarda bir filozofun, başarılı olmak ve çağdaşlarının düşüncesini etkilemek istiyorsa, Kilise'yle barışık olması gerekiyordu ve müptezel özgür düşünceler, bu zincirlerin o filozofun büyüklüğe ulaşmasını engelleyeceğini varsayabilirdi; gelgelelim tam tersi oldu. Uzmanların görüşüne göre bu noktada ortaya yalnızca Gotik bir düşünce güzelliği ortaya çıkmıştı ve bu şekilde şayet ruhunu zarara uğratmadan Kilise'ye saygı duyanlar olmuşsa, reklamlara duyanlar neden olmasındı? Etkili olmak isteyen kişi böyle bir yolla da bunu sağlayamaz mı? Arnheim, yaşadığı zamana çok fazla eleştiri getirmemenin büyüklük göstergesi olduğuna kaniydi! Çok iyi bir binicinin, en iyi ata sahip olsa bile, atıyla çekişirse bir engeli aşması, düldülünün hareketlerine uyum gösteren bir biniciden daha zor olur.

Başka bir örnek verelim: Goethe! –Bir ikincisinin dünyaya kolay kolay gelmeyeceği türden bir dâhi, bir yandan da ticaretle uğraşan Alman bir ailenin asalet unvanı kazanmış oğlu ve Arnheim'ın Goethe'yi duyuşuna göre bu milletin yarattığı ilk büyük yazardı. Arnheim birçok hususta onu örnek alırdı. En sevdiği hikâyesiyse, gizliden gizliye sempati duymakla birlikte zavallı Gottlieb Fichte'yle olan meşhur ilişkisiydi, Fichte Jena'da felsefe profesörüyken disiplin cezasına çarptırıldığında Goethe onu yarı yolda bırakmıştı, çünkü Fichte Tanrı ve ilahî meselelere ilişkin fikrini, görgülü şiir üstadının hatıratında belirttiğine göre, "bü-

yüklükle ama belki de pek yakışık almayacak bir üslupla" açıklayıp savunmasında "yumuşak başlılıkla" kendisini bu dertten kurtaracak yerde "ihtirasla işe koyulmuştu." Arnheim olsa tam olarak Goethe gibi davranmaz, Goethe'yi örnek göstererek tüm dünyayı, doğru olan yalnızca Goethe'nin tavrıdır, diye ikna etmeye çalışırdı. Tuhaftır ama büyük bir adam gerçekten kötü bir şey yaptığında, kendisinden daha az büyük bir adamın doğru davranmasından daha fazla sempati kazandığı hakikatiyle yetinmez; kanaati uğruna kayıtsız şartsız mücadele etmenin hem verimsiz olacağını hem de derinlik ve tarihî ironi barındırmayan bir davranış addedileceğini ifade eder ve tarihî ironiye gelince buna da Goethe'vari ironi, yani aradan zaman geçince hak verilen faal bir mizahla şartlara ciddi ciddi uyum sağlamanın ironisi derdi. Günümüzde, aradan yaklaşık iki nesil geçtikten sonra, namuslu, samimi ve biraz abartılan Fichte'nin uğradığı haksızlığın çoktan, onun önemine hiçbir katkıda bulunmamakla birlikte, Goethe'nin öneminden de –kendisi kötü davranmış olmasına rağmen– uzun vadede kaydadeğer bir şey eksiltmeyen şahsî bir mesele hâlini aldığı düşünülürse, itiraf etmek gerekir ki zamanın bilgeliği gerçekten de Arnheim'ın bilgeliğiyle örtüşmektedir.

Önceki iki örneğin derin anlamını da açacak üçüncü bir örnek –Arnheim daima iyi örnekler veren biriydi– Napoléon'dur. Heine onu, *Seyahat Manzaraları* kitabında o kadar çok Arnheim'ın fikirleriyle örtüşen bir tarzda tasvir eder ki tasvirini Arnheim'ın da ezbere bildiği yazarın kendi sözleriyle aktarmak en iyisi olacaktır.

Heine, Napoléon'dan bahsederek, "Böylesi bir zihin," der, Napoléon'dan bahsetmektedir ama diplomatik yapısını daima, gizliden gizliye hayranlık duyduğu nesneden razı olmadığını bilen bir meraklının keskin zekâsıyla savunduğu Goethe hakkında da konuşuyor olabilir, "böyle bir zihin Kant'ın, bizimki gibi değil de sezgi sahibi bir müdrike hayal edebileceğimizi söylerken işaret ettiği zihindir. Bizim yavaşça, analitik düşünceyle ve uzun çıkarımlarla idrak ettiğimizi, o zihin bakar bakmaz derinlemesine kavramış olur. Onun, zamanı, hâlihazırda bulunanı anlamak,

zamanın ruhunu okşamak, bu ruhu asla tahkir etmeyip onu daima kullanmaktaki kabiliyeti de buradan gelir. – Ama zamanın bu ruhu sadece devrimci olmakla kalmayıp devrimci ve karşı devrimci olmak üzere iki görüşün buluşmasıyla oluşturulduğundan, Napoléon da hiçbir zaman tamamıyla devrimci veya karşı devrimci davranmamış, bilakis daima içinde birleşen bu iki görüş, bu iki esas ve bu iki çaba muvacehesinde davranmıştır, buna göre de mütemadiyen tabii, basit, yüce davranmış, asla şiddetli bir nobranlıkla değil hep sakin bir yumuşaklıkla hareket etmiştir. Asla entrika çevirmemiştir, hamleleri her zaman kitleleri anlama ve yönetme mahareti sayesinde etkili olmuştur. – Karmaşık ve ağır entrikaya meyledenler ancak küçük, analitik zihinlerdir, oysa sentezci ve sezgili zihinler, zamanın kendilerine sunduğu araçları mucizevî bir dehayla öyle bir bağlarlar ki bu araçları kendi amaçları için hızlıca kullanabilirler."

Heine'nin maksadı, hayranı Arnheim'ın anladığından biraz farklı olabilirdi ama Arnheim onun sözlerinin, duygularına tercüman olduğunu hissediyordu.

97

CLARISSE'İN ESRARENGİZ GÜÇLERİ VE ÖDEVLERİ

Clarisse odadadır, Walter yanından ayrılmıştır; elinde elması, üzerinde de geceliği vardır. Bunlar, yani elma ile gecelik, dikkat gösterilmemiş ince bir gerçeklik ışınının bilincine aktığı iki kaynaktır. Moosbrugger, Clarisse'e neden müzikal görünüyordu? Bilmiyordu. Belki bütün katiller müzikaldir. Kont Leinsdorf Hazretleri'ne, bu meseleden ötürü mektup yazdığını bilmektedir; aşağı yukarı içeriğini de hatırlar fakat mektuba erişimi yoktur.

Niteliksiz Adam'sa müzikal değildi demek?

Aklına doğru dürüst bir cevap gelmediğinden bu düşünceyi bir kenara koyup yürümeye devam etti.

Bir müddet sonra ise aklına şu geldi: Ulrich niteliksiz bir adam. Niteliksiz bir adam da elbette müzikal olamaz. Ama müzikten anlamadığı da söylenemez, değil mi?

Yürümeye devam etti.

Ulrich onun hakkında şöyle demişti: Sen hem bir kız çocuğu hem de bir kahraman gibisin.

Clarisse tekrarladı: "Hem bir kız çocuğu hem de bir kahraman gibi!" Yanaklarını ateş bastı. Bu sözden, anlayamadığı bir görev doğuyordu.

Düşünceleri, boğuşuyormuşçasına iki yöne atılıyordu. Çekildiğini ve itildiğini hissediyor ama nereye ve nereden olduğunu bilmiyordu; sonunda, nasıl olduğunu bilmiyordu ama bu durumdan geri kalan hafif bir şefkat, Walter'i aramaya gitmesi için aklını çeldi. Ayağa kalktı, elmayı kenara koydu.

Walter'e sürekli eza vermek içini acıtıyordu. Ona acı çektirebildiğini daha on beş yaşındayken fark etmişti. Tek yapması gereken, bir şeyin gerçekte Walter'in iddia ettiği gibi olmadığını kendinden emin bir biçimde haykırmasıydı. Walter bunu görünce ürperiyordu, hem de söylediği bir o kadar daha doğru olsa bile! Walter'in kendisinden korktuğunu biliyordu; delirebileceğinden korkuyordu. Bunu bir kez ağzından kaçırmış, sonra hemen lafı çevirmişti; Clarisse ise o günden beri Walter'in gerçek düşüncesinin bu olduğunu biliyordu. Üstelik bunu çok güzel buluyordu. Nietzsche diyordu ki: "Güçlülerin kötümserliği diye bir şey var mı? Ya çetin, tüyler ürpertici ve fena olana duyulan entelektüel bir ön merak? Ahlâka aykırı iptilanın derinliği? Dişe dokunur düşman olarak korkunçluğa duyulan istek?" – Böylesi sözler, düşününce Clarisse'in ağzında süt kadar yumuşak ve güçlü olan, şehevi bir heyecan yaratıyor, Clarisse o heyecanı handiyse yutamıyordu.

Walter'in çocuk isteyişini düşündü. Walter bu isteğinden de korkuyordu aslında. Clarisse'in günün birinde delirebileceğini sanıyorsa, korkusu gayet anlaşılırdı. Clarisse ne kadar şiddetle karşı koysa da içinde Walter'e karşı bir şefkat uyanıyordu. Ama Walter'i aramak istediğini unutmuştu. Şu an vücudunda bir şeyler oluyordu. Göğüsleri kabardı, kol ve bacaklarındaki damarlarına yoğun bir kan hücum etti, mesanesinde ve bağırsaklarında belirsiz bir baskı olduğunu hissediyordu. Cılız vücudu peşi sıra içe doğru derinleşti, hassaslaştı, canlandı, yabancılaştı; kucağında bir çocuk nurani yüzüyle gülümseyerek yatıyordu; Tanrı'nın annesinin, omuzlarından zemine dökülen altın elbisesi ışıltılar

saçıyor, cemaat şarkı söylüyordu. İçinden çıkmıştı bu çocuk, Rab dünyaya gelmişti!

Ama bundan hemen sonra vücudu, ağacın kamayı içinden dışarı fırlatması gibi, aralanan bu resmin üzerine tekrar hızla kapandı; Clarisse narindi, kendindeydi, bir şeylerden tiksiniyor ayrıca kıyıcı bir neşe de hissediyordu. Walter'in işini bu kadar kolaylaştırmayacaktı. "Zaferinin ve hürriyetinin çocuk hasreti çekmesini istiyorum!" dedi içinden. "Kendini aşarak canlı anıtlar inşa edesin. Ama önce benim bedenime ve ruhuma inşa edilmen gerek!" Clarisse gülümsüyordu; bu onun, üstü iri bir taşla örtülü ateş kadar dar bir alana yayılan gülümsemesiydi.

Sonra babasının Walter'den korktuğu geldi aklına. Yıllar öncesine gitti. Buna alışıktı; Walter'le birbirlerine, "Hatırlar mısın?" diye sormaktan hoşlanırlar, ardından, geçmişin ışığı büyülü bir şekilde uzaklardan o âna akardı. Güzeldi böylesi, hoşlarına gidiyordu. Belki de bu yaptıkları, insanın saatler boyu isteksizce yürüyüp sonra geri dönmesiyle aynıdır, yürünen bütün o boş yollar aniden perspektife dönerek güzel bir tatmin hissi yaratır ve öylece durur ama ikisi bunu asla böyle görmüyor, hatıralarını fazlasıyla önemsiyorlardı. Bu yüzden de Walter kendisinden korkarken, artık iyice yaşlanan ressam babasının, Clarisse'e göre vaktiyle zorba biri olan bu adamın, evine yeni zamanı getiren Walter'den korkması Clarisse'e muazzam ilham verici ve karmaşık geliyordu. Bu, koluyla arkadaşı Lucy Pachhofen'i kavrayıp, "Baba," demek zorunda olması, derken de babasının Lucy'nin sevgilisi olduğunu bilmesine benziyordu, çünkü o olay da aynı sıralarda cereyan etmişti.

Clarisse'in yanaklarını yine ateş bastı. O tuhaf iniltiyi, dostuna anlattığı o garip iniltiyi zihninde canlandırmak benliğini hummalı bir şekilde meşgul ediyordu. Bir ayna alıp babasının onun yatağına geldiği gece, dudaklarını korkuyla sıkı sıkıya bastırarak yüzünün almış olacağı ifadeyi tekrar bulmaya çalıştı. Bu imtihan sırasında bağrından kopan sesi tekrar meydana getirmeyi başaramıyordu. Bu sesin tıpkı o zamanki gibi bugün de bağrında yatıyor olması gerektiğini düşündü. Sakınmasız ve pervasız bir sesti bu

ama bir daha hiç yüzeye çıkmamıştı. Aynayı kenara koyup yalnız olduğu bilincini, her şeyi yoklayan gözlerle güçlendirerek dikkatle etrafına bakındı. Sonra parmak uçlarıyla elbisesini açıp içine bakarak garip hâlleri olan o siyah, kadifemsi beni aradı. Kasığın kıvrıldığı yerde, uyluk bitiminde yarı saklanmış vaziyette ve o kısımda biraz düzensizce sağa sola savrulan tüylerinin hemen kıyısındaydı beni; elini üzerine tuttu, bütün düşünceleri kafasından kovdu ve gerçekleşecek değişiklik için pusuya yattı. Derken değişikliği hemen sezdi. O değişiklik şehvetin yumuşak akıntısı değildi, kolu bir erkek kolu gibi kaskatı kesildi; tam anlamıyla kaldıracak olsa onunla her şeyi yerle bir edeceği fikrine kapıldı! Bedenindeki bu kısma şeytanın gözü diyordu. Babası oraya gelince vazgeçmişti. Şeytanın gözünde bir nazar vardı ki elbiseleri deler geçerdi; bu nazar erkekleri "gözüyle kavrar", onları büyülercesine çeker ama Clarisse istemediği müddetçe kımıldamalarına izin vermezdi. Clarisse bazı kelimeleri tırnak işareti içinde, tıpkı yazı yazarken bazı kelimelerin altını mürekkeple kalın kalın çizmesi gibi vurgulayarak düşünürdü; böyle vurgulu kelimelerin tıpkı kolunun gerginliğine benzer, gergin bir anlamı olurdu. Gözle bir şeylerin kavranabileceğini kim düşünürdü ki? Ama Clarisse bu kelimeyi hedefe gönderebilecek bir taş gibi elinde tutan ilk insandı. Kolunun yıkıcı kuvvetinin bir parçasıydı bu. Bütün bunlar yüzünden, üzerine kafa yormak istediği iniltiyi unutmuş ve zihni, küçük kız kardeşi Marion'a kaymıştı. Daha dört yaşındayken geceleri Marion'un ellerini bağlamak gerekiyor, aksi takdirde elleri, farkına varmadan, hoşlandığı bir şeyin verdiği zevkle, iki genç ayının arı kovanı asılı bir ağaca dalması gibi yorganın altına giriyordu. Sonra bir defasında Clarisse'in, Walter'i Marion'dan zorla ayırması gerekmişti. Şehvaniyet Clarisse'in ailesinde, şarapçılar arasında dolanan şarap şişeleri misali kol geziyordu. Kaderdi bu. Omuzlarında ağır bir yük vardı. Ama yine de düşünceleri geçmişin sayfalarında dolaşmaya çıktı, kolundaki gerilim tabii hâline geçerek açıldı, eli de unutulmuşçasına öylece kucağında kaldı. O zamanlar Walter'e henüz siz diye hitap ediyordu. Aslında ona çok şey borçluydu. Dışarıda, sadece soğuk ve keskin hatlı mobilyalara tahammülü olan ve odalarına hakikatin temsil

edildiği resimler asan yeni insanlar olduğu mesajını o getirmişti evlerine. Clarisse'e yüksek sesle kitap okurdu: Peter Altenberg ve küçük kızlar hakkında kısa hikâyeler gibi. Bu kızlar kara sevdalı lale tarhları arasından lastik fırlatırlar ve tatlı bir masumiyet saçan, kestaneşekeri kadar parlak gözlere sahiptirler; o andan itibaren Clarisse de biliyordu ki kendisine hâlâ çocuksu görünen cılız bacaklarının, "bilmem kimin" *skerzosu*[*] kadar anlamı vardı.

O sıra hepsi birlikte bir sayfiyede yaşıyorlardı, büyükçe bir yerdeydiler, tanıdıkları çok sayıda aile o göl kıyısında villa kiralamıştı, bütün yatak odaları, davet edilen erkekli kızlı arkadaşlarla iki misli doluydu. Clarisse, Marion'la uyuyordu, şu an İsviçre'de meşhur bir adam olan ama o zamanlarda bütün annelerin eğlence üstadı ve idolü saydıkları Dr. Meingast bazen saat on birde, ay ışığında gizlice turalamaya çıkar ve laflamak için odalarına gelirdi. O zamanlar Clarisse kaç yaşındaydı? Doktorun öğrencisi, Marion ile Clarisse'ten sadece birkaç yaş büyük olan Georg Gröschl de geldiğinde on beş, on altı veya on dört, on beş arası yaşlarındaydı herhalde? Dr. Meingast o akşam dalgındı; ay ışıkları, duyarsızca uyuyan anne babalar ve yeni insanlarla ilgili bir konuşma yapmakla yetinip aniden ortadan kayboldu, sırf kendine hayran o iri kıyım ve kısa boylu Georg'u kızların yanına getirmek için gelmiş gibiydi. Georg bir şey söylemiyor, muhtemelen gözünün korktuğunu hissediyordu; o zamana dek Meingast'la sohbet eden iki kız da susuyordu. Herhalde sonra Georg karanlıkta dişini sıkarak Marion'un yatağına yanaşmış olacaktı. Odaya dışarıdan biraz aydınlık giriyordu ama yatakların durduğu köşelerde, ne idüğü belirsiz gölge yığınları uzuyor, Clarisse olup bitenleri seçemiyordu; tek idrak ettiği, Georg'un yatağın yanında dimdik duruyormuş gibi görünürken Marion'a doğru baktığıydı. Sonrasında Georg, Clarisse'e sırtını döndü, Marion da çıt çıkarmıyordu, sanki orada değildi. Uzun uzun böyle devam etti. Ama sonunda Marion eskisi kadar az hareket ederken, Georg bir katil gibi gölgesinden ayrıldı ve odanın ayın aydınlattığı orta kısmında bir anlığına omzu ve yan tarafı soluk biçimde görünür oldu. Sonra da çabucak yatağı-

[*] Neşeli havası olan müzik parçası anlamında İtalyanca müzik terimi. –*ç.n.*

na yatan ve yorganı çenesine kadar çeken Clarisse'in yanına gitti. Clarisse farkındaydı, Marion'un yanında yaptığı o gizli kapaklı şey şimdi tekrar edecekti. Dilini yutmuş gibi yatağının başında dikilmiş ve Clarisse'in zannettiği kadarıyla, dudaklarını sıkı sıkıya birbirine bastırırken genç kız beklemekten kaskatı kesilmişti. Nihayet eli bir yılan gibi sokulup Clarisse'e dokunmaya başladı. Başka neler yaptığını Clarisse anlamadı; yaptıklarına dair bir fikri yoktu ve heyecanına rağmen Georg'un hareketlerinden seçebildiği çok az şeye de bir anlam veremedi. Kendisi o an hiç şehvet duymuyordu, o his ancak sonradan gelmişti. O sırada sadece güçlü, isimsiz, kuşkulu bir heyecan mevcuttu; Clarisse üstünden ağır bir yük arabasının yavaş mı yavaş geçtiği bir köprüdeki titreyen bir taş misali sessizce duruyor, hiçbir şey diyemiyor ve başına gelenlere gıkını çıkarmıyordu. Georg onu bıraktıktan sonra vedalaşmadan ortadan kayboldu; her iki kardeş de kendi başına gelenin kardeşine de olup olmadığını kesinkes bilmiyordu; birbirlerini ne yardıma çağırmış ne de katılmaya davet etmişlerdi ve bu olayın lafını açmadan yıllar geçti.

Clarisse elmasını yeniden bulmuştu, elmayı kemiriyor, küçük küçük parçaları iyice çiğniyordu. Georg kendini hiç ele vermemiş veya olup biteni üstlenmemişti, belki tek yaptığı, ilk zamanlar şurada burada taş gibi manidar bakışlar atmaktı. Bugünse o çocuk gelecek vaat eden zarif bir hükümet hukukçusu olmuştu, Marion da evlenmişti. Ama Clarisse, Dr. Meingast'la daha neler neler yaşamıştı; doktor yurtdışına çıkınca, o kinik tavrını bırakmış ve üniversitelerin dışında insanların meşhur dedikleri filozoflardan olmuştu, etrafında sürekli erkekli kızlı öğrencilerden bir grup tutuyordu. Walter ile Clarisse'e geçenlerde bir mektup yazmıştı, mektupta bir süreliğine, taraftarlarınca rahatsız edilmeden çalışabilmek niyetiyle yakın bir zamanda memleketi ziyaret etmek istediğini bildiriyordu; kendisini evlerinde ağırlayabilirler mi, diye de sormuştu, çünkü "tabiat ile büyükşehrin sınırında" yaşadıklarını duymuştu. Belki de Clarisse'in düşüncelerinin bugün tutturduğu bütün yolların asıl kaynağı da buydu. "Tanrım, ne tuhaf zamanlardı!" diye düşündü. Artık şunu da biliyordu: Lucy'yle geçirdiğinden bir önceki yazdı. O zamanlar

Meingast canı ne zaman istese Clarisse'i öperdi. Öpmeden önce kibarca, "Müsaadenizle, sizi bir öpeyim!" derdi, Clarisse'in diğer kız arkadaşlarını da öperdi, hatta Clarisse bir tanesini biliyordu ki o gün bu gündür, yalandan önüne eğdiği gözlerini düşünmek zorunda kalmaksızın o kızın eteğine bakamazdı. Meingast bunu Clarisse'e kendisi anlatmıştı ve Clarisse –o zamanlar daha on beş yaşındaydı!– tamamen yetişkin biri olan Dr. Meingast'a, kız arkadaşlarıyla yaşadığı maceraları anlatınca, "Pisliğin tekisiniz!" demişti. Bu adi kelimeyi kullanıp ona sövmekten çizmeleri giyip atına mahmuz vurmuşçasına zevk almıştı. Yine de buna rağmen iş oraya varınca kendisinin de karşı koyamayacağından korkuyordu; Meingast ondan öpücük rica edince karşı koyamıyor, çünkü aptalca bir intiba bırakmaktan çekiniyordu.

Ama Walter onu ilk kez öptüğünde gayet ciddi, "Böyle şeyleri asla yapmayacağıma anneme söz verdim," dedi. İşte fark buydu: Walter, İncil kadar güzel ama epey çok konuşuyordu; geniş bir bulut öbeğinin ayı kuşatması gibi sanat ve felsefe de Walter'i çevreliyordu. Walter ona kitap okuyordu. Ama aslında durmadan ona, bütün arkadaşları arasında sadece ona bakıyordu. Başlarda ilişkileri bundan ibaretti, ilişkileri tıpkı ayın bir kişiye bakmasıyla o kişinin ellerini kavuşturması gibiydi. Birbirleriyle ilişkileri gerçekten de daha sonra el sıkışmalarla devam etti; artık bir şey söylemeden el sıkışıyorlardı, bu harekette eşsiz bir bağlayıcı kuvvet vardı. Clarisse, Walter'in eliyle bütün vücudunun temizlendiğini hissediyordu; Walter elini bir kez dalgın ve soğuk bir tavırla verecek olsa, Clarisse mutsuz oluyordu. "Bundan aldığım zevki bilemezsin!" diye ricada bulunuyordu Walter'den. O sıralar birbirlerine gizlice sen diye hitap ediyorlardı. Walter, Clarisse'in içinde dağlar ve böcekler konusunda bir anlayış geliştirirken Clarisse tabiatta o zamana dek yalnızca, babasının veya onun meslektaşlarından birinin resmedip sattığı manzaraları görmüştü. Bir süre sonra ailesini eleştirmeye başladı; kendisini yenilenmiş ve farklı hissediyordu.

Clarisse artık şu skerzo meselesinin ne olduğunu da tam olarak hatırlıyordu: "Bacaklarınız, *Fräulein* Clarisse," dedi Walter,

"gerçek sanatla babanızın yaptığı bütün resimlerden daha alâkalı!" Yazlıkta bir piyano vardı, piyanoyu birlikte çalıyorlardı. Clarisse çalmayı ondan öğreniyordu; arkadaşlarını ve ailesini aşmak istiyordu; güzel yaz günlerinde kürek çekmek veya havuza girmek yerine nasıl olup da piyano çaldığına kimse anlam veremiyordu ama Clarisse ümidini Walter'e bağlamıştı, daha o zamandan onunla bir an önce evlenmeyi, "onun karısı" olmayı kafaya koymuştu; çalarken hata yaptığında Walter ona çıkışacak olsa içi kaynıyor, bununla birlikte hevesi yeniden galip geliyordu. Walter de ona bazen gerçekten çıkışıyordu, çünkü zihin taviz nedir bilmez; bununla birlikte yalnızca piyano başındayken çıkışıyordu. Müzik haricinde hâlâ Clarisse'in Meingast tarafından öpüldüğü oluyor ve Walter'in kürek çektiği bir mehtap gezisinde tamamen kendi isteğiyle başını, yanında, dümenin orada oturan Meingast'ın göğsüne yaslıyordu. Meingast böyle işlerde muazzam becerikliydi, Clarisse işin nereye varacağını bilmiyordu; oysa Walter, piyano dersinden sonra kapıda dururlarken, son anda onu arkadan kavrayıp da ikinci kez öptüğünde Clarisse nefes alamıyormuş gibi çok fena bir hisse kapılmış, kendisini süratle onun elinden kurtarmıştı; buna rağmen öbürüyle ne olursa olsun, bunu kaybetmemeyi kafaya koymuştu.

Bu işlerin gidişatı zaten bir tuhaftır: Dr. Meingast'ın nefesinde direnci eriten, insanın fark etmeden kendisini mutlu hissettiği saf, hava kadar hafif bir şeyler vardı. Oysa kararlarında olduğu gibi hazımda da zorluk çeken Walter'in nefesinde bir tutukluk olduğunun uzun süredir farkındaydı Clarisse. Nefesi kısmen çok sıcak kısmen de yanık gibi kokuyor, insanı bezdiriyordu. Böylesi bedenî ve ruhanî işler baştan beridir aralarında tuhaf bir rol oynamıştı, Clarisse de buna hiç şaşırmıyordu, çünkü ona göre bu durumlara uygun en tabiî ifade, Nietzsche'nin bir insanın bedeninin onun ruhu olduğunu söylemesiydi. Clarisse'in bacaklarında kafasından daha fazla deha yoktu, bacaklarındaki deha da aynıydı, bacakları dehanın ta kendisiydi; eli, Walter ona dokunduğu anda tepeden tırnağa akan ama yanında hiçbir söz taşımayan bir niyet ve teminatlar akımını harekete geçiriyordu; gençliği de bir kereliğine, benliğinin ilk farkına vardığı zamanlarda

ebeveyninin kanaatleri ile diğer budalalıklarına karşı direniyor ve direncini, çetin bir vücudun, sıkı ahlâkî kuralları olan önceki neslin pek çok sevdiği şatafatlı gelin yatakları ile Türklerin görkemli halılarını hayal meyal olsun hatırlatan her hissi küçümseyici körpeliğiyle gösteriyordu. Bu yüzden de bedenî olan, Clarisse'in başka insanlardan daha farklı gördüğü bir rol oynamaya devam ediyordu.

Ama Clarisse bu noktada hatıralarına dur dedi; aslında tam olarak o dur dememiş, daha ziyade hatıraları onu birdenbire, hiçbir sona yaklaşma sinyali olmaksızın şimdiki zamana bırakıvermişti. Çünkü bütün bunları ve peşi sıra gelenleri niteliksiz arkadaşına anlatmak istemişti. Belki Meingast bu hatıralarda fazla büyük bir alanı işgal ediyordu, çünkü o hareketli yazın üstünden çok az bir zaman geçtikten sonra ortadan kaybolup yurtdışına çıkmıştı. Sonra karakterinde, hafifmeşrep bir hovardadan popüler bir düşünür yaratan muazzam bir dönüşüm başlamıştı. Clarisse de o günden bu yana ona hepi topu birkaç kez ayaküstü denk gelmiş ama görüştüklerinde geçmişi yâd etmemişlerdi. Ama kendi tarafından baktığında, Meingast'ın dönüşümünde ne kadar payı olduğunu pek seçemiyordu. Meingast'ın ortadan kaybolmasından önceki haftalarda aralarında neler yaşanmamıştı ki: Walter olmadan, Walter'in kıskançlığıyla, Walter'i yok sayarak, Walter'i tahrik ederek, onu azdırarak geçen saatleri; manevi fırtınalar, bir fırtına karşısında erkeği ve kadını akıldan eden daha da delice saatler ve tüm tutkuları ifraz etmiş olan ve yağmur sonrası arkadaşlığın temiz havasında yemyeşil çimenler misali uzanan zevk-u-sefa saatleri izlemişti. Clarisse birçok şeye sesini çıkarmamıştı, sessiz kalmaktan haz almadığı da söylenemezdi ama bu meraklı çocuk sonradan, kendi tarzında, o dizginlenemeyen dosta fikrini söylemek suretiyle kendini savunmuş ve Meingast, çekip gitmeden önceki son zamanlarında, Walter'le rekabetinde asil ve kederli bir tavır takınarak hem nazik hem de ciddi hareket etmişti; Clarisse bugün, İsviçre'ye gitmeden önce Meingast'ın varlığını bulandıran her şeyi kendi üstüne çekip, bu sayede onun böyle beklenmedik bir varlığa dönüşmesine imkân sağlamış olduğuna emindi. Bu görüşü, müteakiben Walter'le arasında yaşananlarla

güçlendi; Clarisse, üzerinden çok zaman geçmiş bu ay ve yılları artık birbirinden tam ayıramıyordu ama şu veya bu olayın ne zaman olduğu da nihayetinde fark etmiyordu. Bütüne bakıldığında Walter'e o dirençli yaklaşımından sonra, gezmeler, itiraflar ve manevî işgallerin geldiği coşkulu bir zamana girmişlerdi; bu dönem bir yandan da, hem iffetlerinden bir şeyler yitiren hem de kararlı ve cesur davranmak açısından eksikleri olan iki âşığın sürüklendiği o sayısız, küçük, hem sefa hem de cefa veren taşkınlıklarla dolu bir zamandı. Sanki Meingast günahlarını onlara, daha yüce anlamıyla bir kez daha yaşanıp en yüce anlama ulaşarak paramparça olsunlar diye miras bırakmıştı, ikisi de durumu böyle değerlendiriyordu. Clarisse bugün, Walter'in aşkını, bu aşktan çok zaman tiksinecek kadar umursamaması sayesinde, onu böylesine mecnun eden aşk arzusunun yarattığı sarhoşluğun, hulûlden başka bir şey olamayacağını çok daha açık görüyordu; hulûlün de zaten, bedensiz bir şeyin, bir anlamın, bir görevin, bir kaderin, seçkinler için yıldızlar arasında hazırlandığı şekliyle bir bedene kavuşması demek olduğunu biliyordu.

Utanmıyordu, o zaman ile şimdiyi kıyasladığında ağlasa yeriydi ama Clarisse asla ağlayamazdı. Dudaklarını birbirine bastırır ve ortaya, gülümsemeye benzer bir şey çıkardı. Koltuk altına kadar öpülmüş kolu, şeytan gözünün gözetimindeki bacağı, sevgilisinin helakiyle binlerce kez değişmiş ve bir ip gibi döne döne tekrar eski hâlini alan esnek bedeni, aşkın o mucizevî refakat hissini koruyordu: İnsanın her tavrında esrarengiz bir önem arz ediyormuşçasına davranmasıyla ortaya çıkan bir histi bu. Clarisse öylece oturmuş, kendini oyun arasındaki bir aktrise benzetiyordu. Bununla birlikte, olacakları da bilmiyordu ama en yüce anlarda sevdiğin için nasılsan öyle kalmanın, bütün âşıkların bitmek bilmez görevi olduğuna emindi. Hem Clarisse'in kolu vardı, bacakları vardı, gelmesi kaçınılmaz olan işareti hemen algılamak için başı tekinsizce hazır ve nazır, bedeninin üstündeydi. Clarisse'in maksadını anlamak belki zordu ama ona zorluk çıkarmıyordu. Kont Leinsdorf'a mektup yazarak Nietzsche yılı ilan edilmesini ve aynı zamanda meşhur kadın katilinin serbest bırakılmasını, belki de herkesin etrafa saçılmış günahlarını bir

noktada birleştirmek zorunda olanların çileli yollarını hatırlatmak için duruşmaların halka açılmasını talep etmişti; artık bunu neden yaptığını da biliyordu. İlk sözü söylemek gerektir. Muhtemelen meramını iyi ifade edememişti ama ziyanı yoktu; asıl mesele işe başlamak, sonra da sabır ve tevekkülle sona erdirmektir. Tarih, dünyanın zaman zaman –bunun ardında "ezelden ebede" sözü yakında olmalarına rağmen görülmeyen çanlar misali çınlıyordu– çalışmaya ve yalana ortak olamayan, bu yüzden de sevimsizce dikkat çeken insanlara ihtiyaç duyduğunu göstermiştir. Buraya kadar mesele oldukça açıktı.

Sevimsizce dikkat çeken insanların dünyanın baskısını hissettikleri de açıktır. Clarisse insanlığın yarattığı büyük dâhilerin hemen her zaman çekecek çileleri olduğunu bilir ve hayatındaki bazı günlerin ve haftaların sanki ağır bir plaka üzerine çekiliyormuş gibi kurşun kadar ağır bir baskı altında kalmalarına da şaşırmaz. Ne var ki bu his her defasında gelip geçiyordu, zaten herkeste durum böyledir: Kilise, bilgeliği ile matemi bir araya getirip daha önce de olduğu gibi yarım yüzyılların cesaretsizlik ve hissizlikle dolup taşmasını önlemek için matem zamanları diye bir şey bile başlatmıştır. Clarisse'in hayatında daha zor olan, fazlasıyla serbest ve karşı baskı görmeyen anlara gösterdiği muameledir; bu anlarda olanları tabiri caizse yoldan çıkarmak için bazen bir kelime yeter. İşte o zaman Clarisse kendini kaybeder, nerede olduğunu söyleyemese bile yok olmuş da değildir; daha ziyade olağan tasavvurların kavrayamayacağı bir şekilde içe doğru, vücudunun dünyada işgal ettiği mekânda bulunan daha derin bir mekânda var olur ama kelimelerin geçtiği yolda bulunmayan bir şey için kelime aramak boş bir çabadır; Clarisse bir süre sonra zaten yine başka kelimelere erişecektir, aradaki tek fark başının burun kanamasından sonra olduğu gibi biraz sersemlemesi olacaktır, hepsi bu. Clarisse bazen yaşadığı anların tehlikeli olduğunu kavrar. Açıktır ki bunlar birer hazırlıktır, provadır. Clarisse, zaten alışkın olduğu üzere, tıpkı bir yelpazenin açılıp kapatılması ve bir katın diğerinin biraz yanında biraz da altında kalması gibi aynı anda çok şey düşünüyordu. Tüm bunlar karman çorman olduğunda da insanın bir çırpıda sıvışmaya ihtiyaç duyması an-

laşılır bir şeydir; bu ihtiyaç pek çok insanın içinde vardır ama ona uymazlar işte.

Demek Clarisse hazırlıkları ve alametleri, başka insanların hafızaları veya demir gibi sindirimleriyle övünmeleri gibi yaşıyordu; bu gibi insanlar cam kırığı yeseler onu bile sindireceklerini söylerler. Ama Clarisse birkaç kez, gerçekten bir şeyleri üstlenebileceğini ispatlamıştır; kuvveti, babasının, Meingast'ın, Georg Gröschl'in üzerinde göstermiştir kendini, Walter'le ise biraz daha uğraşmak lazımdı, çünkü bu noktada, duraklamaya başlasa da hâlâ akan bazı şeyler vardı ama Clarisse birkaç zamandır kuvvetini Niteliksiz Adam üzerinde ispatlamak niyetindeydi. Ne zaman niyetlendiğini söyleyemezdi; niyeti Walter'in ortaya attığı, Ulrich'in de rıza gösterdiği bu isimle alâkalıydı. Şunu itiraf etmesi gerekirdi: Geçmiş yıllarda, her ne kadar iyi arkadaş olsalar da ona asla ciddi ciddi dikkat etmemişti. Ama "Niteliksiz Adam"... İşte bu isim ona mesela piyano çalmayı, daha doğrusu insanın piyano çalarken, tamamen gerçek birer tutku olmasalar da hızla yaşadığı tüm o melankolileri, sevinçten havaya sıçrayışlarını ve öfke nöbetlerini hatırlatıyordu. Kendini bu hislere yakın hissediyordu. Oradan yola çıkınca da hiç dolanmadan, canla başla yapılmayan her şeyden kaçınmak gerektiği iddiasına varılıyordu, Clarisse de bu iddiayla evliliklerinin dalgalanmakta olan derin gerçekliğinin tam ortasına ulaşmış oluyordu. Niteliksiz bir adam hayata "Hayır," demez, "Henüz olmaz!" der ve kendini sonraya saklar; Clarisse bunu bütün hücreleriyle kavramıştı. Belki de kendisinin dışına çıktığı tüm anların anlamı, Tanrı'nın annesi olması gerektiğiydi. Daha bir çeyrek saat önce yüzüne yerleşen ifadeyi hatırladı. "Belki her anne Tanrı'nın annesi olabilir," diye düşündü, "engel olmaz, yalan söylemez ve etkili olmaz da bunun yerine en derinlerinde bulunan şeyi çocuk hâlinde bedeninden çıkarırsa şayet! Kendisi için hiçbir şeye ulaşmaması şartıyla!" diye de üzülerek ekledi. Çünkü bu düşünce ona asla saf bir hoşluk bahşetmiyor, içini sefa ve cefa hâlinde ikiye bölünmüş olan, kendini bir şeylere feda etme duygusuyla dolduruyordu. Fakat hayali, bir ağacın dallarında birdenbire mum gibi ışıldayan yaprakların arasından bir resim ortaya çıkarken, hemen sonrasında

dalların yine birbirine kavuşmasına benzemişse de, ruh hâli artık ebediyen değişmişti. Bir tesadüf, bir sonraki an, ondan başka her insan için önemsiz olacak bir keşfi, ben kelimesinde anneyle alâkalı bir şeyler olduğu keşfini hediye etti ona; bunun Clarisse için anlamı, yazgısının aniden yıldızlara yazılmış olması kadar büyüktü. Kadının, adamı hem anne hem sevgili olarak özümsemesi gerektiğine yönelik muhteşem düşünce Clarisse'in içini yumuşatıyor ve onu heyecanlandırıyordu. Bu düşüncenin nereden çıktığını bilmiyordu ama söz konusu düşünce, direncini kırmakla birlikte ona güç de veriyordu.

Ama Niteliksiz Adam'a henüz zerre kadar güvenmiyordu. Bu adam söylediği çoğu şeyde aslında dediğini kastetmiyordu. Fikirlerinin hayata geçirilemeyeceğini veya hiçbir şeyi ciddiye almadığını iddia ettiğinde bu tavrı da aslında bir gizlenmeden ibaretti, Clarisse bunu gayet net anlıyordu; birbirlerinin kokusunu almışlardı, birbirlerini işaretlerle tanıyorlardı, hâlbuki Walter bazen bunlar yüzünden Clarisse'in delirdiğini zannediyordu! Bununla birlikte Ulrich'in içinde şedit bir fenalık, dünyanın oyalanışına şeytanca bir bağlılık vardı. Ulrich'in kurtarılması gerekiyordu. Clarisse'in gidip onu alması lazımdı.

Walter'e, onu öldürmesini söylemişti ama bunun pek bir manası yoktu, zira maksadının ne olduğunu tam bilememişti. Bununla birlikte maksadı aşağı yukarı, onu kendi kendisinden çekip koparmak için bir şeyler yapılması lazım, hiç engel tanımamalı mealinde bir şeyler içeriyordu.

Clarisse'in onunla mücadele etmesi lazımdı.

Güldü, burnunu ovuşturdu. Karanlıkta bir sağa bir sola yürüyordu. Paralel Faaliyet'te bir şeylerin olması lazımdı. Ama ne olacağını henüz kestiremiyordu.

98

BİR DİL HATASIYLA MAHVOLAN BİR DEVLETTEN

Zamanın treni, raylarını kendi önünde yuvarlayan bir trendir. Zamanın nehri, kıyılarını beraberinde taşıyan bir nehirdir. Onunla seyahat eden kişi sağlam zemin üstündeki sağlam duvarlar arasında hareket ederse de zemin ve duvarlar, seyahat edenlerin hareketleriyle birlikte, fark edilmeden şiddetli bir devinim içerisinde olur. Bunun henüz düşünceleri arasında yer almamış olması, Clarisse'in kalp huzuru için paha biçilmez bir şanstı.

Ama Kont Leinsdorf da bu düşünceye karşı koruma altındaydı. Ondan, reel politika yaptığına dair inancıyla korunmaktaydı.

Günler yuvarlanıp üst üste bindi ve haftaları inşa etti. Haftalar da oldukları yerde kalmadı, zincire yeni halkalar ekledi. Boyuna bazı gelişmeler oluyordu. Olayların ardı arkası kesilmeyince de insanın üzerinde kolayca, reel bir şeylere sebep olduğuna dair bir intiba uyanır. Nitekim Leinsdorf'un sarayının görkemli odalarının da akciğer hastası çocukların hayrına verilen büyük bir şenlikte halka açılması gerekti ve bu olayın öncesinde kont hazretleri ile kâhyaları arasında, belli işlerin halledilmesinin gerektiği belli günlerin adının geçtiği detaylı toplantılar yapıldı. Aynı zamanda polis de bütün sosyetenin katıldığı bir yıldönümü ser-

gisi düzenliyordu, emniyet müdürü davetiyeyi götürmek üzere kont hazretlerini bizzat ziyarete gitmişti, Kont Leinsdorf sergiye gelip karşılandığında, müdür onun yanında "gönüllü yardımcısı ve fahri sekreterinin" olduğunu gördü, adamı gereksiz yere bir kez daha müdürle tanıştırdılar ki bu da ona efsanevi insan hafızasını göstermek için fırsat tanıdı, çünkü komiser her on vatandaştan birini şahsen tanıması veya en azından hakkında malûmat sahibi olmasıyla ünlüydü. Diotima da kocasının eşliğinde davete katıldı, salondaki herkes imparatorluk hanedanının bir ferdini bekliyordu. Aralarından bazıları kendisine takdim edildi; herkes hep bir ağızdan, serginin çok başarılı ve büyüleyici olduğunu dile getiriyordu. Sergi, duvarlarda asılı duran resimlerin ve cam dolaplar ile sehpalarda sergilenmekte olan, büyük suçların işlendiği hatıra eşyalarının samimi bir karmaşasından ibaretti. Hatıralar arasında hırsızlıkta kullanılmış aletler, kalpazanlara ait tezgâhlar, iz bulmakta birilerine yardımcı olmuş kayıp düğmeler, ünlü katillerin trajik suç aletleri ve aletlere ilişkin efsaneler vardı; duvarlardaki resimlerse bu korku cephaneliğinin aksine, polislerin yaşamından hoş motifler sergiliyordu. Resimlerde yaşlı bir teyzeyi karşıdan karşıya geçiren iyi yürekli polis, nehrin sürükleyip getirdiği cesede bakan ciddi polis, ürken atları dizginleyen cesur polis, "Emniyet Dairesinin Şehrin Koruyucusu Olarak Alegorisi", karakoldaki şefkatli memurların arasında duran kaybolmuş çocuk, kucağında yangından kurtardığı kız çocuğunu taşıyan ateşler arasında kalmış polis ve "İlk Yardım", "Tek Başına Nöbet" gibi daha nice böyle resim, yanlarında da 1869 hizmet yılına kadar görev yapmış tüm yürekli polislerin fotoğrafları, hayat hikâyeleri ve polis kurumu ile mensuplarının çalışmalarını tek tek yücelten çerçeveli şiirler görülüyordu. Kurumun en kıdemli amiri, Kakanya'da "içişleri" gibi psikolojik bir isme sahip olan o bakanlığın başı, açılış konuşmasında polis ruhunu hakikaten halka ait bir şey olarak nitelendiren bu tasvirlere işaret etti ve yardımseverlik ile disiplinin bir arada bulunduğu bu ruha duyduğu hayranlığın, sanat ile hayatın, hislere karşı özensizlik gibi ödlekçe bir külte meylettiği bir zamanda aslında ahlâkın hayat pınarı olduğunu belirtti. Kont Leinsdorf'un yanında duran Dioti-

ma modern sanatı teşvik etme gayretlerinin baltalandığını sezdi ve Kakanya'da bu bakanın fikirlerinden farklı görüşler de olduğu yönündeki bağlayıcı unsuru hissettirmek adına yumuşak ama amansız bir yüz ifadesiyle boşluğa bakmaya özen gösterdi. Konuşma sırasında onu Paralel Faaliyetin fahri sekreterinin saygın düşünceleriyle belli bir mesafeden gözlemleyen kuzeni birden, o tıklım tıklım kalabalığın içinde bir elin hafifçe ve dikkatle koluna dokunduğunu hissedince o yöne dönüp yanındaki kişinin Bonadea olduğunu görünce hayretler içinde kaldı. Bonadea açılışa kıdemli adliye memuru olan kocasıyla gelmişti ve vefasız dostuna yaklaşmak için bütün herkesin bakan ile karşısında dikilen arşidüke yöneldiği ânı değerlendirmişti. Bu yürekli saldırının öncesinde uzun planlamalar yapılmıştı; mecazi konuşalım, şehvetinin hercai bayrağını, boşta kalan uca tutturmak gibi melankolik bir ihtiyaca kapıldığı bir anda, sevgilisinin kendisinden yüz çevirmesiyle mutsuzluğa gömülen Bonadea'nın son haftalarda aklı fikri onu tekrar elde etmekteydi. Ulrich ondan kaçınıyordu, zoraki görüşmelerini de yalnız kalmayı tercih edenden ziyade görüşmeyi talep edene zararı dokunacak şekilde yapıyorlardı; böylelikle Bonadea, sevgilisinin her gün girip çıktığı çevreye zorla da olsa dâhil olmayı kafasına koymuştu ve bu niyeti bir yana, kocasının Moosbrugger denen o feci katille olan teknik ilişkilerini ve dostunun bu katilin yazgısını bir şekilde hafifletmek maksadını, her iki yönde de manevî bağ kurmak üzere kendi lehine kullanmak gibi ikinci bir amacı daha olmuştu. Bu yüzden de nüfuzlu kesimlerin akıl hastası suçlulara ihtimam gösterilmesine duydukları ilgi ve alâkasıyla kocasının başını az ağrıtmamıştı; polis sergisinin kurulduğu ve serginin törenle açılacağı ilan edilince de kocasını, kendisini de oraya götürmeye ikna etmişti, çünkü sezgileri ona, bu serginin uzun zamandır aradığı, Diotima'yla tanışmasını sağlayacak hayır organizasyonu olduğunu söylüyordu. Bakan konuşmasını bitirip de dinleyiciler dağılmaya başlayınca Bonadea, afallamış sevgilisinin yanından ayrılmadı ve baktıkça karşı konulmaz bir tiksinti duysa da, Ulrich'in refakatinde o kana bulanmış, korkunç aletlere bakmaya başladı. "İnsan isterse bütün bunların önüne geçebilir, demiştin," diye fısıldadı ve bu

sözlerle, ebeveynini ne kadar dikkatli dinlediğini göstermek isteyen uslu bir çocuk gibi Ulrich'e bu konu hakkındaki son teferruatlı görüşmelerini hatırlattı. Biraz sonra gülümsedi, kalabalık kendisini itip kakınca iyice Ulrich'e yanaştı ve bu ânı, "Bir defasında her insanın doğru şartlar altında her türden zayıflığa kapılmaya meyilli olduğunu söylemiştin!" diye kulağına fısıldamak için kullandı. Ulrich, yanında yürümek için gösterilen bu baskıcı tavrın kendisini mahcup ettiğini hissediyor ve eski sevgilisi, çekinmeden giriştiği dikkat dağıtma teşebbüslerine rağmen Diotima'nın olduğu yöne ilerliyordu. Ulrich de kalabalığın arasında Bonadea'ya engel olamadığı için artık şundan emindi: Bu iki kadının tanışmasına şimdiye kadar taş koymuş olsa da bugün bu karşılaşmanın önünü açmaktan başka çaresi kalmıyordu. Bonadea tam, merkezinde Diotima ile kont hazretlerinin bulunduğu bir grubun yanı başındayken, vitrinlerden birinin önünde yüksek sesle bağırdı: "Baksanıza, Moosbrugger'in bıçağı!" Sahiden de bıçak oradaydı ve Bonadea bıçağa hayranlıkla bakıyordu, sanki büyükannesinin çekmecelerinden birinde ilk kotiyon nişanını keşfetmişti; o an Ulrich, aceleyle karar verip münasip bir bahaneyle kuzininden bir lütufta bulunmasını rica etti, kendisiyle tanışmayı çokça arzulayan ve bütün iyi, hakiki ve güzel çabaların tutkulu bir hayranı olarak tanıdığı bir hanımefendiyi ona takdim etmek istiyordu.

Yani günler ve haftalar böylece geçerken pek bir şey yaşanmadığı söylenemezdi, kendisiyle alâkalı diğer konularla birlikte aslında polis sergisi de bu dönemin en küçük parçasıydı. Mesela İngiltere'de, buradaki toplulukta hakkında ziyadesiyle konuşulan çok daha muazzam bir şeyler yapılıyordu: Meşhur bir mimar, kraliçe için bir kukla ev inşa etmiş ve kendisine bizzat armağan etmişti; evin içinde ünlü ve modern ressamların minyatür portrelerinin asılı olduğu bir metre uzunluğunda bir yemek odası, musluklarından sıcak ve soğuk suların aktığı yatak odaları ve tamamen altından yapılmış, kraliçenin kraliyet ailesinin fotoğraflarını yapıştırabileceği küçük bir kitabın yanı sıra mikroskobik ölçülerde basılmış birer demiryolları ve gemi güzergâhları kitapçığı ile tanınmış yazarların kraliçe için kendi elleriyle yaz-

dıkları şiir ve hikâyelerin olduğu yaklaşık iki yüz adet küçücük kitabın da bulunduğu bir kütüphane vardı. Diotima'nın elinde görülmeye değer her şeyi nefis tasvirlerle gösteren, yeni çıkmış, iki ciltlik harika bir İngilizce eser görülüyordu ve salonuna sosyetenin en üst sınıflarından katılımların artmasını da bu esere borçluydu. Bunların dışında da birçok şey oluyor, olup bitenlerin adını hemencecik koyamıyordunuz, dolayısıyla yaşananlar ruha musallat olan trampet sesleri misali, köşe dönülmedikçe görülemeyen bir şeyin habercisi gibi geliyordu. O sıralar imparatorluk ve kraliyet telgraf memurları, Pasif Direniş adını verdikleri bir grev başlattılar: Memurların, memuriyet talimatlarını dikkatle gözetmelerinden ibaret olan son derece rahatsız edici bir olaydı. Sonrasında anlaşıldı ki kanuna titizlikle uymak bütün işleri en dizginsiz anarşinin dahi yapabileceğinden çok daha süratle durma noktasına getiriyordu. Bugün bile hatırlanacağı üzere, eskicinin birinden aldığı bir üniformayla subay kılığına giren, yolda bir devriyeyi durdurup bu devriyenin ve Prusya itaatkârlığının yardımıyla şehirdeki bir bankayı soyan Prusya'daki Yüzbaşı von Köpenick'le birlikte Pasif Direniş, ağzı buran, bir yandan da dile getirilmek istenen hoşnutsuzluğun dayandığı fikirlerin bilinçaltında sarsılmalarını sağlayan bir olguydu. Gelen havadisler arasında majestelerinin hükümetinin başka bir majestenin hükümetiyle beraber; içeriğinde barışı, iktisadî gelişimi, içten bir işbirliğini ve herkesin haklarına saygı duyulmasını sağlayacak şartlarla birlikte bu hakların tehlikede olması veya tehlikeye girmesi ihtimaline karşı tedbirlerin yer aldığı bir sözleşmeye imza atması haberi de vardı. Şube Müdürü Tuzzi'nin amiri olan bakan, sözleşmeden birkaç gün sonra bir konuşma yapmış ve modern sosyal gelişmeye kayıtsız kalmamalarının ve hanedanların ortak menfaatleri çerçevesinde toplumdaki yeni oluşumlara karşı cephe almaları gereken anakaradaki üç imparatorluğun sıkı bir dayanışma kurmasının gerekli olduğunu ispatlamıştı: İtalya, Libya'daki silahlı bir kalkışmaya karışmıştı; Almanya ile İngiltere'nin Bağdat meselesi vardı; Kakanya, Sırbistan'ın denize doğru yayılmasına izin vermeyeceğini, gelgelelim demiryolu bağlantısına müsaadesi olduğunu dünyaya göstermek için güneyde belli

başlı askerî hazırlıklara başlamıştı; bu türden tüm havadislerin yanında dünyaca ünlü İsveçli aktris Fräulein Vogelsang'ın, daha önce hiç Kakanya'ya vardıktan sonraki ilk gecesinde olduğu kadar iyi uyumadığını ve onu kalabalığın coşkusundan koruyan ama sonra elini şükranla sıkmak için kendisinden izin isteyen polis memurunu gördüğüne çok sevindiğini itiraf etmesi de aynı oranda değer taşıyordu. Yani böylelikle düşünceler yine polis sergisine kayıyordu. Birçok şey olup biterken toplum hepsinin farkındaydı. İnsan bir işi kendisi yapınca iyi buluyor, başkaları yapınca sakıncalı görüyordu. Tek tek bakınca bu durumu okul çocukları bile anlardı ama bütüne bakıldığında aslında olup bitenleri birkaç kişi hariç kimse tam olarak kavrayamıyordu, onlar da aslında bilip bilmediklerinden emin değillerdi. Birkaç zaman sonra bütün bunlar değişik yahut tersine bir dizilişle vuku bulsa kimse aralarında bir fark göremezdi, istisnai birkaç değişiklik vardı ama onlar da zaten zaman geçtikçe anlaşılmaz biçimde geride kalıp tarih salyangozunun sümük izlerini oluşturmaktaydı.

Bu şartlar altında –şayet aslında neler olduğunu ortaya çıkarmak istiyorsa– yabancı bir elçiliğin zor bir görevle karşı karşıya kalacağı anlaşılacaktır. Diplomatik temsilcilere kalsa, Kont Leinsdorf'tan akıl alırlardı ama kont hazretleri onlara zorluk çıkarıyordu. Yaptığı işte sağlam dürüstlüğün bahşettiği o tatmini her gün yeniden buluyor ve yüzü, ona bakan yabancılara, ilerleyen süreçlerin düzenindeki ışıl ışıl sakinliği sunuyordu. Birinci Daire yazıyor, İkinci Daire cevap veriyordu; İkinci Daire cevap verdiğinde Birinci Daire'ye bunun haberinin iletilmesi gerekiyordu, en iyi yol sözlü bir görüşme yapılmasını sağlamaktı; birinci ve ikinci daireler uzlaştıklarında yapılabilecek hiçbir şey olmadığı tespit ediliyor, böylelikle boyuna, yapılacak işler çıkıyordu. Ayrıca sayısız küçük meseleye de dikkatle eğilmek gerekiyordu. Zira akla gelecek tüm bakanlıklarla işbirliği içinde çalışılmaktaydı; kiliseyi incitmek istemiyorlardı; ayrıca belli kimselerle sosyal ilişkilerin gerekliliklerine de riayet edilmeliydi; kısacası, özel hiçbir şey yapılmayan günlerde bile birçok işin halledilmesi gerekiyordu ki büyük faaliyetler içinde olunduğu izlenimi uyansın. Kont hazretleri bunun kıymetini biliyordu. Kendisi her zaman,

"Kader bir adamı ne kadar yukarılara koyarsa," derdi, "bu adam esas meselenin, birkaç basit esasla birlikte sağlam irade ve planlı eylem olduğunu o kadar rahat anlar." Hatta bir defasında "genç dostuna" bu tecrübesinden daha ayrıntılı bahsetti. Meseleyi Almanların birleşme gayretlerine bağlayıp 1848 ila 1866 yılları arasında çok sayıda aşırı zeki insanın siyasete karıştığını itiraf etti: "Ama sonra," diye devam etti, "Bismarck denen adam geldi, gelişinin de hiç olmazsa bir iyi yanı oldu, nasıl siyaset yapmak gerektiğini gösterdi. Salt konuşarak ve açıkgözlü davranarak bu iş olmaz! Karanlık taraflarına rağmen, geldiği günden beri onun sayesinde, Alman lisanının eriştiği her yerde siyaset yapılırken konuşmaymış, açıkgözlükmüş, bunların bir işe yaramayacağını, esas siyasetin düşünerek ve eylemle yapılacağını artık herkes biliyor!"

Kont Leinsdorf benzer ifadeleri konsülde de dile getiriyor ve bazen gözlemcilerini konsüle yollayan dış güçlerin temsilcileri de kontun niyetleri hakkında tam anlamıyla fikir sahibi olmakta güçlük çekiyordu. Arnheim'ın iştirakine de, Şube Müdürü Tuzzi'nin mevkiine de önem atfediliyor, genel olarak bu iki adam ile Kont Leinsdorf'un arasında gizli bir mutabakat olduğu sonucuna varılıyor, mutabakatın siyasî hedefi ise şimdilik, şube müdürünün karısının pankültürel çabalarıyla ortaya koyduğu hararetli eğlencelerin ardında gözlerden uzak tutuluyordu. Kont Leinsdorf'un en ufak bir zorluk çekmeden tecrübeli gözlemcilerin bile meraklarını başka yöne çekmekteki başarısına bakılırsa, sahip olduğunu iddia ettiği o reel politika yeteneğini reddetmek katiyen mümkün değildi.

Ama şenlik vesilesiyle fraklarına altın işlemeli yapraklar ve benzeri rütbe işaretleri takan beyler bile mesleklerinin reel politikayla alâkalı peşin hükümlerine riayet ediyor ve Paralel Faaliyet'in arka planında ne olduğunu öğrenmeye çalışırken elle tutulur bir şeyler bulamadıklarından, dikkatlerini çok geçmeden Kakanya'daki açıklanmamış çoğu tezahürün sebebini teşkil eden ve "kurtarılmamış milletler" adı verilen şeye çeviriyorlardı. Günümüzde milliyetçiliğe, ordu tedarikçilerinin bir icadıymış gibi

bakılıyorsa da söz konusu kavrama aslında daha geniş bir açıklama getirmek gerekiyor, Kakanya da bu konuda önemli bir katkıda bulunuyordu. Aynı anda hem krallık hem imparatorluk olan bu çifte monarşinin sakinleri zor bir görevle karşı karşıya kalıyordu; kendilerini bir yandan Avusturya-Macaristan imparatorluk ve krallığının bir yandan da Macaristan krallığı veya Avusturya imparatorluk ve krallığının vatanseverleri olarak görmeleri gerekiyordu. Böylesi zorluklarla karşılaşınca sloganlarının "birleşik kuvvetlerle!" yani diğer bir deyişle *viribus unitis* olmasına şaşmamalıydı. Ama Avusturyalıların bunun için Macarlardan çok daha büyük kuvvetlere ihtiyacı vardı. Çünkü Macarlar başından beri sadece Macar'dılar, ne var ki dillerini anlamayan başka insanların yanında, ilaveten Avusturya Macar'ı sayılıyorlardı; oysa Avusturyalılar ne başından beri ne de aslen bir şey değillerdi ve başındakilerin görüşlerine göre kendilerini Avusturya Macar'ı veya Avusturyalı Macar hissetmeleri gerekiyordu – ama bunun için doğru dürüst bir kelime bile yoktu. Zaten Avusturya diye bir yer de yoktu. Macaristan ile Avusturya'nın iki yakası birbirine ancak kırmızı, beyaz, yeşil bir ceketle sarı-siyah bir pantolon kadar uyuyordu; ceket başlı başına bir parça, pantolonsa 1867 yılında paramparça edilmiş ve artık mevcut olmayan sarı-siyah takımın kalıntısıydı. O gün bu gündür Avusturya pantolonunun resmî dildeki adı "İmparatorluk Şurası'nda temsil edilen krallıklar ve ülkeler" idi ve elbette bu isim herhangi bir anlama gelmiyordu, birkaç isimden oluşan bir tamlamadan ibaretti, çünkü bu krallıklar, mesela şu Shakespeare'vari Volinya ve İlirya krallıkları uzun süre önce yıkılmış ve sarı-siyah takım henüz bütün olarak mevcutken bile aslında hiç var olmamıştı. Bundan dolayı birisi bir Avusturyalıya kökenini sorunca elbette, Ben İmparatorluk Şurası'nda temsil edilen ve artık var olmayan krallık ve ülkelerin birinin vatandaşıyım, diye cevap veremiyordu – tek başına bu sebepten bile Leh'im, Çek'im, İtalyan'ım, Friaul'üm, Seferad'ım, Sloven'im, Hırvat'ım, Sırp'ım, Slovak'ım, Ruten veya Eflaklı'yım demeyi tercih ederdi, işte bunun adına da milliyetçilik deniyordu. Deve mi yoksa kuş mu olduğunu bilmeyen bir devekuşu düşünün; kendi hakkında fikri olmayan bir varlık olsun, o zaman

yerine göre kendi kuyruğundan bile iflah olmaz şekilde korkabilmesi anlaşılır olacaktır ama Kakanyalıların da birbirleriyle böyle bir ilişkileri vardı ve kendilerine, birbirlerinin bir isim edinmesini birleşmiş kuvvetlerle engelleyen uzuvların yarattığı korkuyla bakıyorlardı. Dünya var olduktan beridir hiçbir varlık bir dil hatasından ölmemişti ama şunu itiraf etmek gerekir ki Avusturyalı ve Macar olan Avusturya-Macaristan çifte monarşisi tarif edilememekten ötürü mahvolmuştur.

Yabancı biri için Kont Leinsdorf gibi tecrübeli ve mümtaz bir Kakanyalının bu zorluklara nasıl katlandığını öğrenmek hepten kıymetsiz olmayacaktır. İlkin, uyanık zihniyle, Macaristan'ı özenle tecrit ediyor ve bilge bir diplomat olarak ondan tıpkı bir gün pişmanlık duyacağını ümit etseler bile arzuları hilafına evden ayrılan oğullarından hiç bahsetmeyen ebeveynler gibi asla bahsetmiyor, geri kalanlarıysa milliyetler veya Avusturya kavimleri diye adlandırıyordu. Çok hassas bir icattı bu. Kont hazretleri devlet hukuku okumuş ve devlet hukukunda hemen tüm dünyada yaygın bir tarif bulmuştu: Bir halk ancak kendi devlet yönetim biçimine sahipse millet sayılma talebinde bulunabilirdi, konta göre de bundan, Kakanya milletlerinin olsa olsa milliyetler olduğu sonucu çıkıyordu. Diğer yandan Kont Leinsdorf biliyordu ki insan, ancak bir milletin kurduğu toplum düzeninde kendi tam ve hakiki yazgısını bulabilirdi, kont bundan kimsenin mahrum kalmasını istemediği için milliyet ve kavimlerin üstüne bir devlet düzeni kurmanın zaruri olduğu sonucuna varıyordu. Üstelik fani gözler her an göremese de ilahî bir düzenin varlığına inanıyor, hatta bazen devrimci sayılabilecek modern damarı tuttu mu, yeniçağda bu kadar güçlü bir devlet fikrinin belki de Tanrı'nın koyduğu azamet düşüncesinin şu an başlamakta olan gençleştirilmiş bir tezahürden pek farklı olmadığını bile düşünebiliyordu. Öyle veya böyle – reel politikacı olarak çok ileri götürülen düşünceleri reddediyordu, aslında Kakanya Devleti fikrinin dünya barışı fikriyle aynı olduğunu söyleyen Diotima'nın görüşüne bile rıza gösterebilirdi fakat asıl mesele şuydu ki bir defa doğru dürüst bir adı olmasa bile Kakanya Devleti vardı ve bu devlete bir de Kakanya halkı uydurulması lazımdı. Kont bu gerekliliği

hep şu örnekle izah ederdi: Okula gitmeyen bir kimse öğrenci değildir ama boş dursa dahi okul okuldur. Halklar, onları tek bir halka çevirecek Kakanya okuluna ne kadar başkaldırırlarsa, kontun gözünde okul o kadar zaruri bir ihtiyaca dönüşüyordu. Bu halklar, millet olduklarını şiddetle vurguluyor ve kaybolup gitmiş tarihî haklarını geri istiyorlardı; sınırları ötesindeki akraba kavimleriyle flört ediyor ve imparatorluğun kurtulmak istedikleri bir hapishane olduğunu uluorta söylüyorlardı. Oysa Kont Leinsdorf onlara, bir o kadar yatıştırıcı bir tavırla kavim diyordu; nasıl onlar kendi durumlarındaki eksikliği vurguluyorlarsa kont da bunu öyle vurguluyor ama yine de kavimlerden Avusturya Devleti halkını yaratmak suretiyle onları tamamlamak istiyordu. Planına uymayan veya fazlaca kışkırtıcı bulduğu şeyleri, kendine has tavrıyla henüz erişilememiş bir olgunluğun sonuçları olarak gösteriyor ve buna karşı yapılacak en iyi şeyin, akıllıca teslimiyet ile cezalandırıcı bir yumuşaklığın bilgece bir karışımının uygulanması olduğunu belirtiyordu.

Bu yüzden Kont Leinsdorf Paralel Faaliyet'i hayata geçirdiğinde faaliyet, bu milliyetlerce derhal esrarengiz bir Pangermanist darbe olarak karşılanıp kont hazretlerinin polis sergisine gösterdiği ilgi, gizli polis teşkilatıyla ilişkilendirilip birbirlerine duydukları sempatinin güçlendirilmesi olarak yorumlandı. Yabancı gözlemciler tüm bunları biliyorlardı, Paralel Faaliyet hakkında istemedikleri kadar çok korkunç şeyler duymuşlardı. Onlara aktris Vogelsang'ın karşılanmasından, kraliçenin kukla evinden ve grevdeki memurlardan bahsedilirken veya yeni yayınlanan devlet anlaşmaları sorulurken dahi akıllarında hep bunlar vardı. Bakanın, konuşmasında kullandığı disiplin ruhu tabiri istendiği takdirde, bir tür ilan olarak görülebilseydi bile, bu gözlemciler, adından çokça bahsettiren polis sergisinin açılışında tarafsız bir kontrol yapılırsa, muhtemelen not düşülecek en ufak bir şeyin olmadığı fikrini edinmişlerdi, bununla birlikte, herkes gibi onlar da şu an için gözden kaçan genel ve belirsiz bir şeylerin olduğunu düşünüyorlardı.

99

YARIM AKILLILIĞA VE ONUN VERİMLİ ÖBÜR YARISINA DAİR; İKİ ÇAĞIN BENZERLİĞİ, SEVECEN BİR VARLIK OLAN JANE TEYZE VE YENİÇAĞ DENEN MUZİPLİK ÜZERİNE

Fakat konsülün toplantılarındaki olaylara dair derli toplu bir görüş sahibi olmak da imkânsızdı. O sıralar, toplumun önde gelenleri genel olarak aktif bir ruh taraftarıydılar; beyin takımının göbek takımının idaresini ele geçirme görevi anlaşılmıştı. Ayrıca dışavurumculuk denen bir şey de vardı; ne olduğu tam açıklanamıyordu ama adı üstünde, bir şeyi dışa doğru vurmak demekti; belki konstrüktif hayalleri dışa vurmak demekti, ne var ki sanat geleneğiyle kıyaslandığında bu hayaller aynı zamanda destrüktifti, o yüzden onlara sadece strüktif de denebilirdi, strüktif dünya görüşü hiçbir sorumluluk kabul etmez ve kulağa da gayet saygın gelmektedir. Ama hepsi bu kadar değildi. O sıralar insanlar, yüzlerini hem güne hem dünyaya dönmüşlerdi, içten dışa ama aynı zamanda da dıştan içe doğru; entelektüellik ve ferdiyetçilik çoktandır köhne ve eksantrik sayılıyordu, aşk yine gözden düşmüştü ve insanlar ucuz sanatın, arınmış eylem insanlarının ruhlarına girince yarattığı sağlıklı kitle etkisini yeniden keşfetmek üzerey-

diler. Göründüğü kadarıyla "kişinin olduğu şey" de en az "giydikleri" kadar hızla değişmektedir ve bu ikisinin ortak noktası, muhtemelen modayla uğraşan iş adamları da dâhil kimsenin bu "kişinin" asıl sırrını bilmemesidir. Buna isyan eden biri, muhakkak ki bir faradizasyon makinesinin kutupları arasına düşüp sağı solu şiddetle seğiren ve sarsılan ama hasmını idrak edemeyen bir adam gibi gülünç bir izlenim bırakacaktır. Çünkü hasım, mevcut ticarî durumu çabucak fark ederek istismar edenler değildir; hasımları oluşturan, bizzat genel durumun sıvı veya hava benzeri, yani katı olmayan hâlidir, bu hâlin sayısız alandan akıp bir araya toplanmasıdır, onun sınırsız bağlanma ve dönüşüm kabiliyetidir ki buna bir de alıcı tarafından, hâkim, taşıyıcı ve düzenleyici prensiplerin eksikliği veya işe yaramaması durumu da eklenir.

Tezahürler böyle değişirken tutunacak dal bulmak, samanlıkta iğne aramak kadar zordur; yine de bunlar içinde, aynı kalıyor gibi görünen bir şey vardır. Mesela hareketli bir insan, bir tenisçiyi dâhiyane diye nitelediğinde ne olur? Bir şeyi atlamış olur. Ya bir yarış atına dâhiyane derse? Bir şeyi daha atlamış olur. İster bir futbolcuya teknik, bir eskrimciye zeki desin, ister bir boksörün trajik mağlubiyetinden bahsetsin; daima bir şeyleri atlamış olur. Hep abartır ama abartmasına yol açan şey yanlışlıktır, tıpkı küçük bir şehirde insanların tasavvurlarındaki yanlışlığın, bir iş hanı sahibinin oğlunun çelebi sayılmasının sebebi olması gibi. Onun söylediğinin en azından bir tarafı doğru olacaktır; hem, neden bir şampiyonun yaşattığı şaşkınlıklar bir dâhininkileri; düşünceleri de tecrübeli bir araştırmacının fikirlerini hatırlatmasın ki? Herhangi başka bir şey, hatta bundan çok daha fazlası elbette doğru olmayacaktır ama bu kısım, pratikte hiç hissedilmez veya ancak belli belirsiz hissedilir. Kesinlik hissi vermediği düşünülür, es geçilir ve atlanır; günümüz de kişi bir yarış atını veya tenisçiyi dâhiyane buluyorsa, bu onun deha hakkındaki fikrinden ziyade, herhalde bütün o yüce kesime duyduğu güvensizlikten kaynaklanıyordur.

Şimdi Jane Teyze'den bahsetmenin tam sırası: Ulrich, bu teyzeyi Diotima'nın ödünç verdiği eski aile albümlerini karış-

tırırken ve albümdeki yüzleri Diotima'nın evinde gördükleriyle kıyasladığında hatırladı. Çünkü Ulrich küçükken bir koca teyzesinde sıkça uzun uzun vakit geçirirdi, Jane Teyze ise kim bilir ne zaman onunla arkadaş olmuştu. Kendisi aslen teyze falan değildi; çocukların piyano hocası olarak eve gelmiş, pek saygınlık kazanmasa da çok sevilmişti, çünkü söylediğine göre insan müzik için doğmamışsa piyano alıştırmaları yapmak pek önemli değildi. Prensibi buydu. Çocuklar ağaca tırmanınca sevinci daha büyük oluyor, bu şekilde de hem iki neslin teyzesi hem de yılların geriye dönük tesiriyle, hayal kırıklığına uğramış velinimetinin gençlik arkadaşı oluyordu.

Mesela Jane Teyze, daha o zamanlar bile kırkında olan küçük Nepomuk Amca için zamanın silemediği duygularla dolarak öyle büyük bir hoşgörü ve hayranlıkla, "Ah, şu Mucki yok mu!" derdi ki sesi, bu sesi bir kez duymuş birinin kulaklarında bugün bile çınlardı. Jane Teyze'nin sesi sanki una bulanmış gibiydi; çıplak bir kolu incecik una daldırmışsınız gibi. Paslı, hafif paneli bir ses; bunun sebebi çok fazla sade kahve ve yanında da uzun, ince ve ağır Virginia purosu içmesiydi ki ikisi beraber yaşıyla birleşince dişlerini karartmış ve ufacık kalmalarına neden olmuştu. Yüzüne bakıldığında sesinin tınısının ayrıca, tenini bir gravür gibi baştanbaşa geçen sayısız, küçük, narin çizgilerle alâkası olması gerektiği de zannedilebiliyordu. Yüzü uzun, ifadesi mülayimdi, sonraki nesiller için hiç değişmemişti, zaten Jane Teyze'nin hiçbir şeyi pek değişmemişti. Ömrü boyunca sadece tek bir elbise giymişti, elbette dolabında kat kat aynı elbiseden olması muhtemeldi; elbisesi aslında yere kadar uzanan, hiçbir bedenî taşkınlığa aman vermeyen ve çok sayıdaki küçük, siyah düğmeleriyle bir papazın cüppesi gibi kapanan, fitilli, siyah ipekten dar bir kılıf gibiydi. Üst tarafından kısa, kolalı, dik bir yaka çıkıyordu; köşeleri kıvrıktı, boynun etsiz derisi altındaki gırtlağı, purosundan çektiği her fırtla köşelerin aralarında hareketli oluklar oluşturuyordu; dar kolları beyaz, kolalı manşetlerle son buluyordu; teyzenin tepesinde ise kızıla çalan sarı ve biraz da kıvırcık saçları ortadan ayrılmış bir erkek peruğu vardı. Yıllar geçtikçe saç çizgisinin altından peruğun zeminî belirginleşmişti ama işin daha dokunak-

lı tarafı, renkli saçların altında ihtiyarlayan şakakları görmekti, Jane Teyze'nin ömrü boyunca hep aynı yaşta kalmadığının tek göstergesi işte bu şakaklardı.

O günlerden itibaren moda olan erkeksi kadın cinsini Jane Teyze'nin onlarca sene önceye çekmiş olduğu zannedilebilirdi ama hâl böyle değildi, çünkü onun erkeksi göğsünde çok kadınsı bir yürek bulunuyordu. Onun vaktiyle çok meşhur bir piyanist olup sonraları zamana ayak uyduramadığı da zannedilebilirdi, çünkü böyle bir hâli vardı ama bu da doğru değildi, Jane Teyze asla bir piyano hocasından fazlası olmamıştı, hem erkeksi başı hem de cüppesi, onun kızlık çağında, kısa bir süreliğine birkaç kez sosyetede rastladığı Franz Liszt'e bayılıyor olmasından ileri geliyordu; ismi de, nasıl olduğu bilinmese de, bir süre sonra İngilizce şeklini almıştı. Çünkü âşık bir şövalyenin asla daha fazlasını arzulamaksızın ihtiyarlık çağına dek hanımefendisinin giydiği renkleri taşıması gibi o da bu rastlantıya sadakatle bağlanmıştı; bu hâl, Jane Teyze'nin popüler olduğu yıllardaki üniformasını emeklilikte de giymeye devam etmesinden daha dokunaklıydı. Hayatının, saygı duymaları sıkı sıkıya tembihlendikten sonra ailedeki çocuklara, âdeta bir takdis törenindeymiş gibi anlatılan sırrında da bu tarzdan bir parça vardı. Jane sevdiği ve ailesi istememesine rağmen evlendiği adamı bulduğunda artık genç kızlık çağından çoktan çıkmıştı (çünkü müşkülpesent bir ruhun tercihte bulunması uzun sürer), bu adam da elbette, taşra şartlarının bayağı beceriksizliği sağ olsun, bir fotoğrafçıdan ibaret olsa da öyle veya böyle sanatçı sayılırdı. Ama daha evlenir evlenmez bir dâhi gibi borçlanmaya ve tutkuyla içmeye başladı. Jane Teyze onun için mahrumiyetlere katlanıyor, onu meyhaneden çıkarıp tanrıların yoluna döndürüyor, gizlice veya dizinin dibinde yüzüne karşı ağlıyordu. Kuvvetli ağzı ve gururlu saçıyla bu adam gerçekten bir dâhi gibi duruyordu; şayet Jane Teyze ümitsizliğinin ihtirasını ona aktarabilme yeteneğine sahip olsaydı adam, günahlarının verdiği mutsuzlukla Lord Byron kadar büyük olurdu. Ama fotoğrafçı, duyguların aktarımına zorluk çıkardı ve bir yıl sonra, hamile bıraktığı köylü hizmetçileriyle birlikte kaçarak Jane'i terk etti, çok geçmeden de perişanlık içinde öldü. Jane,

kocasının muazzam saçlarından bir tutam kesip sakladı, geride bıraktığı gayrimeşru çocuğu himayesine alıp fedakârlıklar içinde büyüttü; kendisi geçip giden bu günlerden nadiren bahsederdi, çünkü hayattan, şayet muazzamsa, bir de iyi olması istenemezdi.

Kısacası, Jane Teyze'nin hayatında romantik anormallikler azımsanmayacak kadar çoktu. Ama sonraları, fotoğrafçı o dünyevî kusurları sebebiyle Jane Teyze'nin üzerindeki etkisini çoktan kaybetmişken Jane Teyze'nin ona duyduğu aşkın kusurlu cevheri de belli ölçüde çürümüş, geriye aşkın ve heyecanın ebediyete kadar süren şekli kalmıştı; uzaklardan bakınca bu tecrübe yarattığı etki bakımından gerçekten muazzam bir tecrübeden pek de farksız değildi. Fakat Jane Teyze böyleydi işte. Maneviyatı pek dişe dokunur cinsten değildi belki ama ruhu pek güzeldi. Tavırları kahramancaydı, böylesi tavırlar da ancak sahte içeriklere sahip oldukları sürece nahoştur; bomboş kalınca yine ateşle oynamaya, kör inanca dönüşürler. Jane Teyze sadece çay, sade kahve ve günlük iki fincan et suyuyla yaşıyordu ama siyah cüppesiyle küçük şehrin caddelerinden geçerken insanlar durup arkasından bakmazlardı, zira düzgün bir insan olduğunu biliyorlardı; hatta bundan da öte, ona belli bir hürmetleri vardı, çünkü temiz birisiydi ve buna rağmen hakkında hemen hiçbir ayrıntı bilinmese de, anlaşılan, gönlünden geçtiği gibi görünmek kabiliyetini muhafaza etmişti.

İleri yaştaki ölümünün üzerinden çok zaman geçen Jane Teyze'nin hikâyesi de demek böyleydi; koca teyze ölmüş, Nepomuk Amca ölmüş, acaba bütün bu insanlar ne diye yaşamışlar? diye merak etti Ulrich. Ama Jane Teyze'yle bir kez daha konuşabilmek için şu an neler vermezdi. Ailesinin, nasıl olduysa Diotima'nın eline geçmiş fotoğraflarının bulunduğu kalın ve eski albümleri karıştırıyor, bu yeni resim sanatının başlarına doğru ne kadar sayfa çevirirse, insanlar kendilerini bu sanata o kadar gururla sunmuşlar gibi geliyordu ona. Görüldüğü üzere ayaklarını, kâğıttan sarmaşıkla sarmalanmış karton kaya parçalarının üzerine koyuyorlardı, subaysalar bacaklarını açıp kılıcı bacak aralarında tutuyorlardı; kızlarsa ellerini kucaklarına koyup gözlerini iri iri

açıyorlardı. Serbest tavırlı erkeklerinse pantolonları cesur bir romantizm örneği göstererek ütü çizgisi olmadan, duman misali yerden kıvrım kıvrım yükselirken ceketlerinde yuvarlak bir atılış, burjuva frakının kaskatı vakarını def eden saldırgan bir taraf oluyordu. 1869 ila 1870 yıllarında, bu teknolojinin başlangıç safhasındaki zorluklar aşıldıktan sonraki günler olmalıydı. Kırklı yılların devrimi çoktandır ıssız bir devir olarak geçmişte kalmıştı, artık hayatın yeni içerikleri vardı ve bunların ne olduğu günümüzde pek bilinmiyordu; yeni burjuvanın, kendi devrinin başında ruhunu aradığı gözyaşları, kucaklaşmalar ve itiraflar da artık yoktu ama dalganın kuma vurması gibi bu asillik şimdi elbiselere ve özel atılganlık içeren hareketliliğe erişmişti. Bunun belki daha iyi bir ismi vardır ama hakkında şimdilik yalnızca fotoğraflar bulunmaktadır. Fotoğrafçıların kadife ceketler giydikleri, bıyıklarını burdukları ve ressam gibi durdukları zamanlardı, ressamlar da büyük kartonlar tasarlarlar ve üzerlerinde önemli figürlerle bölük bölük talimler yaparlardı; özel şahıslar için de o sıralar, kendine has bir ebedileştirme tekniğinin icat edilmesinin zamanı gelmiş gibi görünüyordu. Bir tek şunu eklemek lazımdır ki başka bir devrin insanları kendilerini hiç bu devrin insanları kadar dâhiyane ve olağanüstü hissetmemişlerdir, hâlbuki aslında sadece bu devirde, insanlar arasında şimdiye kadar olmadığı kadar az sayıda sıradışı kimse çıkmış veya çıkanlar öbürlerinin arasından sivrilmeyi nadiren başarmışlardır.

Bir fotoğrafçının sırf içki içiyor, yakası açık geziyor ve sahip olduğu ruhanî asaleti en modern tekniğin yardımıyla objektifinin karşısına geçen tüm çağdaşları üzerinde ispat ediyor diye kendini dâhiyane saydığı bu çağ ile her şeyi aşan toparlanma kabiliyetleri yüzünden yarış atlarının, samimiyetle, dâhiyane sayıldığı başka bir çağ arasında bir alâka olup olmadığını Ulrich sık sık merak ediyordu. Bu iki devir farklı görünür; şimdiki zaman, geçmişi gururlanarak küçümser, gerçi geçmiş tesadüf eseri şimdiki zamandan sonra gelmiş olsaydı, o da gururlanarak şimdiki zamanı küçümserdi ama aslına bakılırsa her ikisi de neredeyse aynı kapıya çıkar. Çünkü her ikisinde de yanlışlık ve belirleyici farkların atlanması en büyük rolü oynar. Büyük olanın bir parça-

sı bütünün yerine konur – hakikatin gerçekleşmesi için alâkasız bir analojidir bu– ve büyük bir lafın içi boşalmış mahfazası günün modasına göre doldurulur. Diotima'nın salonunda konuşan insanlar hiçbir konuda hepten haksız sayılmazlardı, çünkü fikirleri bir çamaşırhanede görülebilecek suretler kadar bulanıktı. "Hayatın içinde, kanatlarıyla havada süzülen kartal misali duran bu fikirler yok mu!" diye düşündü Ulrich. "Ah, özleri itibariyle çok uzaklara uzanan çetin sıradağlar kadar narin görünen bu sayısız ahlâk ve sanat fikri!" Bu fikirler bu insanların dillerinde dönüp dönüp çoğaldı; kazara bir diğerine geçilmeden, bir müddet bile konuşulabilen bir fikir yoktu.

Bu tür insanlar her devirde kendilerine Yeniçağ'ın insanları demişlerdir. İnsanların, içine Aiolos'un rüzgârlarını toplamak istedikleri tulum gibi bir kelimedir bu da; işleri yoluna koymamanın, yani kendi gerçek yollarına değil bir münasebetsizliğin muhayyel terkibine koymanın daimi özrüdür bu kelime. Bununla birlikte aynı kelime bir itiraf da barındırır. Görevlerinin dünyaya düzen getirmek olduğuna dair kanaatleri bu insanlarda en tuhaf şekliyle yaşamaktadır. Bu amaçla giriştikleri işe yarım akıllılık denecekse, o zaman isimsiz olan diğer hâlin yahut bir isim verirsek eğer yine bu yarım akıllılık hâlinin aptallığa varan ve asla tam ve doğru olmayan yarısının bitmez tükenmez bir yenilenme gücüne ve verimliliğe sahip olması da dikkate değerdir. Bu yarıda hayat vardı, dönüşüm, sükûnetsizlik ve konum değişikliği vardı. Ama bunun nasıl olduğunu herhalde kendileri de seziyordu. Gelişmeler onları sarsıyor, kafalarının içinde uğulduyordu; onlar gerginliğin hükmettiği bir çağa aittiler, o çağda yolunda gitmeyen bir şeyler vardı, herkes kendini akıllı sayıyor ama yine de hepsi verimsiz olduğunu hissediyordu. Bu yetmez gibi bir de kabiliyetleri olunca –eksiklikleri bu ihtimali asla elemiyordu– kafalarının içi, sanki havayı ve bulutları, demiryollarını, telgraf tellerini, ağaçları, hayvanları ve canım dünyamızın bütün o hareketli çehresini dar ve puslu bir pencereden gördükleri izlenimine kapılırdı da kimse bunu kendi penceresinden öyle kolay kolay fark etmez ama diğerlerinin pencereleri hemen dikkatlerini çekerdi.

Ulrich bir defasında şaka yollu onlardan maksatlarının ne olduğuna dair net bilgiler isteme gafletinde bulunmuştu; bunun üzerine hepsi Ulrich'e ayıplarcasına bakmış, arzusunu mekanik bir hayat görüşü ve şüphecilik olarak yaftalamış ve en karmaşık şeyin ancak en basit yoldan çözülebileceği iddiasını öne sürmüşlerdi: Böylelikle Yeniçağ, şimdiki zamandan kopar kopmaz, oldukça basit bir görünüm kazanacaktı. Arnheim'ın tersine Ulrich bu türden kimseleri etkilemiyordu, Jane Teyze olsa yüzünü okşar ve "Ben onları çok iyi anlıyorum, ciddiyetinle onları rahatsız ediyorsun," derdi.

100

GENERAL STUMM DEVLET KÜTÜPHANESİNE SIZAR VE KÜTÜPHANECİLER, KÜTÜPHANE GÖREVLİLERİ VE ENTELEKTÜEL DÜZEN HAKKINDA BİLGİ TOPLAR

General Stumm, "arkadaşının" başarısızlığını gözlemlemişti ve onu teselli etmeye koyuldu. Konsüldekileri öfkeyle, "Bu nasıl amaçsız bir keşmekeş böyle!" diye azarladı, destek bulmamasına rağmen bir süre sonra heyecanla ama belli bir rahatlıkla derdini açmaya başladı. "Hatırlarsın," dedi, "Diotima'nın aradığı kurtarıcı fikri ayaklarına sermeyi kafaya koymuştum. Sonradan herkesin çok fazla önemli fikri olduğu ortaya çıktı gerçi ama nihayetinde bir tanesi en önemli olmak zorunda; mantıklı, öyle değil mi? Yani tek mesele bu fikirleri düzene sokmak. Bunun Napoléon'a yaraşır bir karar olduğunu kendin söylemiştin. Hatırlıyor musun? Sonra tam da senden bekleneceği gibi bana bir dizi mükemmel tavsiye vermiştin ama tavsiyelerini yerine getirme fırsatım olmadı. Yani, kısacası, meseleyi bizzat ele aldım!"

Bir kişiyi veya konuyu gözüne tam kestirmek istediğinde kelebek gözlüğünün yerine tercih ettiği kemik gözlüğünü takmıştı.

Kumandanlığın en önemli şartlarından biri hasmının gücü hakkında net bir fikir edinebilmektir. "Yani ben de," diye anlattı general, "dünyaca ünlü saray kütüphanemize giriş izni temin ettirdim ve kim olduğumu söyleyince bana güler yüzle hizmet etmeye koyulan bir kütüphanecinin rehberliğinde düşman hattına sokuldum. Devasa kitap hazinesini sonuna kadar arşınladık; şunu açıkça söyleyebilirim ki çok da sarsılmadım, kitap safları garnizonlardaki geçit resminden daha fena değildi. Ne var ki bir süre sonra aklımdan bir hesap yapınca beklenmedik bir sonuca ulaştım. Anlıyorsun ya, önceleri şöyle düşünürdüm: Her gün bir kitap okursam –gerçi çok yorucu olur ama günün birinde nihayete ererdi– işte o zaman birkaç şeyi atlasam bile fikir hayatında belli bir mevki talep edebilirdim belki. Gezintimiz bir türlü bitmeyince kütüphaneciye, bu çılgın kütüphanede kaç kitap olduğunu sordum ve kütüphanecinin cevabı, Ne sandın ya, oldu. Üç buçuk milyon kitap, diye cevap verdi!! Söylediğine göre o sıra aşağı yukarı yedi yüz binlerdeydik, o andan itibaren durmadan hesap yaptım; – seni zahmete sokmayayım, bakanlığa gidince bir kez daha kâğıt kalemle hesapladım. Okuma niyetimi hayata geçirmem için bu şekilde on bin yıla ihtiyacım olurdu! İşte o anda bacaklarım âdeta oldukları yere çivilendi, dünya bana tam anlamıyla bir tezgâhtan ibaretmiş gibi geldi. Artık sakinleşmiş olmama rağmen seni temin ederim: Bir şeyler tâ en başında beri yanlış!

"Bütün kitapları okumaya gerek olmadığını söyleyebilirsin şimdi. Benimse sana cevabım şu olur: Savaşta da tek tek bütün askerleri öldürmeye gerek yoktur ama her bir asker zaruridir! Bunun üzerine sen de, bütün kitapların da gerekli olduğunu söyleyeceksindir. Ama anlıyor musun, bu işte bir yanlışlık var, çünkü doğru olamaz; nitekim ben de kütüphaneciye sordum!

"Sevgili dostum, düşündüm ki bu adam bu kadar milyon kitabın arasında yaşıyor, her birini tanıyor, nerede durduklarını biliyorsa bana da yardım edebilmesi lazımdır. Elbette, dünyanın en güzel fikrini nasıl bulurum? diye bodoslama sormak istemedim. Aksi takdirde sorum, kulağa bir masalın ilk cümlesi gibi gelirdi, bunu fark edecek kadarına aklım eriyor, üstelik çocukken

bile masallara katlanamazdım ben, ama ne yaparsın, sonuçta ona benzer bir şeyler sormak zorundaydım! Öte yandan içimdeki görgü duygusu, ona doğruyu söylemekten, yani maruzatımı söylemeden önce faaliyetimizle ilgili bilgi verip adamdan bana bu faaliyetin en değerli hedefinin izini bulmamda yardım etmesini rica etmekten alıkoydu, bunu yapacak gücü kendimde göremedim. Neyse, nihayetinde ufak bir hileye başvurdum. 'Ah,' –diye gayet masumane konuşmaya başladım– 'ah, bu sonsuz kitap deryasında nasıl olup da her zaman doğru kitabı bulabiliyorsunuz acaba, diye soracaktım, unuttum!' – biliyor musun, bu noktada Diotima olsa ne yapardı, diye düşünüp ona göre konuştum ve sesime birkaç kuruşluk da hayranlık tonu kattım ki adam zokayı yutsun.

"Derken adamın avuçları kaşındı ve, General acaba neyi bilmeyi arzu ederler, diye sordu hevesle. Sorusu beni biraz mahcup etti. –'Ah, neler neler'– dedim ben de kelimeleri uzata uzata. 'Demek istediğim, hangi mesele veya hangi yazarla ilgileniyorsunuz? Savaş tarihiyle mi?' dedi.

"'Elbette hayır, daha ziyade barış tarihiyle.'

"'Tarihiyle mi? Yoksa güncel pasifist literatürle mi?'

"'Yok,' dedim, 'mesele o kadar basit değil. Mesela insanlığın bütün büyük fikirlerinin bir derlemesi olabilir, acaba böyle bir şey var mı?' diye sordum kurnazca; hatırlarsın, bu alanda ne işler yaptırmıştım. Adam sustu. 'Veya en önemli fikrin gerçekleştirilmesi hakkında bir kitap?' dedim. 'Teolojik etik yani?' dedi. 'Teolojik etik de olabilir ama içinde eski Avusturya kültürü ve Grillparzer hakkında da bir şeyler geçmeli,' diye istekte bulundum. Biliyor musun, gözlerimde öyle bir bilgi iştahı ışıldamış olmalı ki adam aniden, her şeyi silip süpüreceğimi sanmışçasına korkuya kapıldı; sonra düşünceler arasındaki rastgele her bağlantı ve aktarmayı kurmaya yarayacak demiryolu güzergâhları gibi gelişigüzel bir şeyler daha geveledim ve bunun üzerine görevli son derece kibarlaşıp beni katalog odasına götürmeyi ve yalnızca kütüphanecilerin kullanmasına müsaade olduğu için aslında yasak olmasına rağmen beni orada yalnız bırakmayı teklif etti. Yani gerçekten de kütüphanenin can damarına ulaşmıştım. Şöyle söy-

leyeyim, bir kafatasının içine girmiş gibi bir hissiyata kapıldım; etrafımda kitap gözleri olan raflardan başka bir şey yoktu, her yanda sağa sola çıkmak için merdivenler, sehpaların ve masaların üstünde sırf kataloglar ve bibliyografyalar; yani bilginin bütün özü oradaydı. Hiçbir tarafta okunacak adamakıllı kitap yoktu, sadece kitaplar hakkındaki kitaplar vardı: Ortalık epey bir beyin fosforu kokuyordu; bu kez gerçekten bir şeylere ulaştığım fikrine kapıldığımı söylersem hayal kurmuş olmam! Ama adamın beni yalnız bırakmak istemesini elbette çok tuhaf buldum, handiyse tekinsiz bir histi bu; huşu verici ve tekinsiz. Adam, bir merdivene maymun gibi tırmanıp bir kitaba uzandı, aşağıdayken de o kitabı gözüne kestirdiği belliydi, kitabı bana getirip dedi ki: 'General, işte size bir bibliyografyalar bibliyografyası –ne olduğunu biliyor musun?– son beş yılda etik meselelerin, bilhassa da ahlâk teolojisi ve edebiyattaki ilerlemeleri ele alan kitap ve çalışmaların alfabetik fihristlerinin alfabetik fihristi– veya buna benzer bir şeyler söyledikten sonra yanımdan ayrılmak istedi. Ama onu tam vaktinde ceketinden yakalayıp sımsıkı sarıldım. 'Kütüphaneci efendi,' dedim, 'sizi katiyen bırakmam, önce bir söyleyin bakalım, bu' –gaflete kapılıp tımarhane dedim, çünkü aniden tımarhanede olduğum hissine kapılmıştım– 'nasıl oluyor da,' dedim, 'kitaplarla dolu bu tımarhanede yolunuzu buluyorsunuz?' Beni yanlış anlamış olacak ki bakışları hemen kılıcıma takıldı; sonradan delilerin başkalarına deli demekten hoşlandıkları iddiası geldi aklıma, öyle yahut böyle artık adamı durdurmanın imkânı yoktu. Sonra beni sağlam bir korkuttu. Ben onu bırakmayınca aniden doğruldu, tiril tiril pantolonunun içinde âdeta şahlanmıştı, derken sanki bu duvarların sırrını ifşa etmesi gerekirmiş gibi her kelimeyi iyice uzatarak, 'General,' dedi, 'nasıl olup da her kitabı tanıdığımı mı bilmek istiyorsunuz? O zaman söyleyeyim: Hiçbirini okumuyorum!'

"Biliyor musun, bu kadarı benim için gerçekten de fazlaydı! Ama adam afalladığımı görünce meseleyi izah etti. Bütün iyi kütüphanecilerin sırrı buymuş, kendilerine emanet edilen literatürden asla kitap başlıkları ve içindekiler kısmından fazlasını okumazlarmış. 'İçeriğe dalan kütüphanecinin işi bitiktir!' diye bilgi verdi. 'Asla alanını kuşatan bir bakış kazanamaz!'

"Nefes nefese şunu sordum: 'Demek asla kitapların bir tanesini bile okumuyorsunuz?'

"'Asla, kataloglar hariç tabiî.'

"'Ama doktora yapmışsınız?'

"'Elbette. Hatta üniversitede hocayım; kütüphanecilik dalında dışarıdan ders veriyorum. Kütüphanecilik de başlı başına bir bilim dalıdır,' diye açıkladı. 'Sizce, general,' diye sordu, 'kitapları dizmek, muhafaza etmek, başlıklarını düzenlemek, ilk sayfadaki baskı hatalarını ve yanlış bilgileri düzeltmek gibi işlemler için kaç sistem vardır?'

"İtiraf etmem lazım, görevli beni yalnız bıraktıktan sonra yapmak istediğim sadece iki şey vardı: Ya hüngür hüngür ağlayacak ya sigara yakacaktım ama bulunduğum mekânda ikisini de yapmama izin yoktu! Sence ne olmuştur?" diye keyifle devam etti general. "Ben şaşkın şaşkın beklerken muhtemelen bizi uzun süredir gözetlemekte olan yaşlı bir görevli yanıma yaklaştı, ayaklarını sürüyerek birkaç kez nazikçe etrafımda dolandıktan sonra olduğu yerde durdu, bana baktı ve ya kitap tozlarıyla yahut bahşişten aldığı tatla epey yumuşamış bir sesle konuşmaya başladı: 'General beyefendi ne isterler?' Bir jestle adamı savuşturdum ancak ihtiyar devam etti: 'Harp okulundan sık sık ziyaretimize gelenler olur: General beyefendi elan hangi konuya merak buyurmuşlar, söylemeleri yeter? Julius Caesar, Prens Eugen, Kont Daun? Yoksa modern bir şeyler mi olsun? Savunma kanunu mesela? Yahut bütçe müzakereleri?' Seni temin ederim, adam öyle aklı başında konuşuyor, kitapların içerikleri hakkında o kadar çok şey biliyordu ki ona bahşiş verip bunu nasıl becerdiğini sordum. Sence ne demiştir? Bana yine, harbiyelilerin bazen, yazılı ödevleri olunca kendisine gelip kitap istediklerini anlattı; 'sonra kitapları geri getirdiklerinde biraz küfür ederler,' diye devam etti, 'çalışmaları gereken dersin nasıl bir saçmalık olduğunu söylerler, bu sırada bizim gibiler de bir sürü şey öğrenir. Yahut bazen eğitim bütçesi hakkında rapor kaleme alması gereken milletvekili beyefendi gelir ve geçen yılki raporu yazan milletvekilinin hangi dosyalardan faydalandığını sorar. Veyahut on beş yıldır belli böcek türle-

ri hakkında yazılar yazan piskopos beyefendi ya da bir kitabı üç haftadır istediğinden ama alamadığından yakınan bir üniversite profesörü gelir; o zaman da kitabın başka bir yere konmuş olabilme ihtimaline rağmen sağlı sollu bütün rafların elden geçirilmesi gerekir, tâ ki kitabın iki yıldır aslında profesörün evinde olduğu ve iade edilmediği ortaya çıkana kadar... Tüm bunlar yaklaşık kırk yıldır böyle sürüp gidiyor; insan elinde olmadan kimin ne istediğini veya isteğiyle alâkalı neler okuduğunu aklında tutuveriyor.'

"'Şey,' dedim ben de, 'sevgili dost, okumak için ne aradığımı size yine de o kadar kolayca anlatamam!'

"Tahmin et, ne cevap vermiştir? Bana tevazula baktı, başını sallayarak şöyle dedi: 'Çok rica ederim, efendim, elbette mümkündür. Daha geçenlerde bir hanımefendi benimle konuştu, kendisi de aynını söyledi; belki general beyefendi kendisini tanırlar, hanımefendi hariciye nezaretinden Şube Müdürü Tuzzi beyefendinin karısıdır?'

"Hadi, buyur bakalım. Beynimden vurulmuşa döndüm! İhtiyar, durumu fark edince Diotima'nın ayırttığı bütün kitapları yanıma getirdi. Artık kütüphaneye gidince sanki gizli bir ruhanî düğün törenindeymişim gibi oluyor; yeri geldikçe sayfa kenarına kurşunkalemle bir işaret veya kelime konduruyorum ve biliyorum ki Diotima ertesi gün onu bulacak ve ne anlama geldiğine kafa yorarken aklına girenin kim olduğundan haberi bile olmayacak!"

General duyduğu memnuniyeti açık eden kısa bir ara verdi. Ama sonra kendisini toparladı, yüzüne acı çekercesine ciddi bir ifade yerleşti ve konuşmasına devam etti: "Şimdi kendini olabildiğince toparla, sana bir şey soracağım. Hepimiz, çağımızın gelmiş geçmiş neredeyse en düzenli devir olduğuna kaniyiz. Gerçi bir defasında Diotima'nın karşısında bunun bir peşin hüküm olduğunu söylemiştim ama bu peşin hüküm tabiî ki bende de var. Zihinlerinde gerçekten güvenilir bir düzene sahip olan yegâne insanların kütüphane görevlileri olduğunu da bu şekilde görmek zorunda kaldım; sana soruyorum – yok, sormuyorum; bunu vaktiyle konuşmuştuk zaten ve son tecrübelerimden sonra elbette bu konuyu tekrar düşündüm; şimdi şunu söylüyorum: Konyak içtiğini hayal et, olur mu? Belli durumlarda içmek iyidir. Ama il-

kinin ardından bir tane daha içiyorsun, bir tane daha, sonra bir daha; dediklerimi takip ediyor musun? Bu durumda önce sarhoş olursun, sonra titremeli hezeyan gelir, en sonunda da şerefine bir cenaze töreni düzenlenir, diyakoz da mezarının başında, görevine canla başla sarılan biri olduğundan bahseder. Hayal ettin mi? Eğer ettiysen söylenecek başka şey yok, şimdi de su hayal et: Sürekli daha fazlasını içmen gerektiğini hayal et, en son boğulursun. Şimdi de bağırsağın düğümlenene kadar yemek yediğini hayal et. Şimdi de ilaçları, kinin, arsenik veya afyonu düşün. Bunlar da nesi? diye soracaksın. Ama sevgili dostum, en mükemmel teklifim şimdi geliyor: Düzeni hayal et. Veya iyisi mi önce büyük bir fikri hayal et, sonra ondan daha büyüğünü, ardından daha da büyük olanını, sonra gitgide hep daha büyüğünü; bu kalıba uyarak zihninde sürekli olarak daha ileri bir düzeni canlandır. O düzen ilkin yaşı geçmiş bir kızın odası kadar zarif ve mirî bir at ahırı kadar temizdir; sonra harp nizamındaki bir tugay kadar muazzamdır, sonra gece vakti gazinodan çıkıp yıldızlara, 'Tüm dünya, dikkat! Sağa dön!' emri vermek kadar harikadır. Veya diyelim ki düzen en başta, bacakları sürekli birbirine dolanan bir er gibidir; ona önce yürümeyi öğretirsin, sonra rüyanda, terfi sırasını bozarak Harbiye Nezareti'ne yükselmene benzer ama şimdi sadece evrensel bir insanlık düzenini, kısacası mükemmel bir medenî düzen hayal et: İddia ediyorum ki bu düşünce donarak ölmek gibidir, ölüm sertliğidir, mehtaptır, geometrik bir salgındır!

"Benim şu kütüphane görevlisiyle de bu konuda sohbet ettik. Kavramların ve bilme yeteneğinin sınırları hakkında Kant veya benzeri birilerini okumamı tavsiye etti. Ama aslında artık bir şey okuyasım yok. İçimde acayip bir his var: En büyük düzene sahip olduğumuz askeriyede neden her an hayatımızı feda etmeye hazır olmamız gerektiğini anlıyorum artık. Nedenini ifade edemem. Düzen, bir şekilde ölümcül darbe ihtiyacına dönüşüyor. Şu an samimiyetimle söylüyorum, sonunda tüm bu çabaları kuzininin başına ona çok zarar verecek bir iş açacak ve elimden bir şey gelmeyecek, diye de endişeleniyorum! Dediklerimi takip ediyor musun? Bilim ile sanatın büyük ve hayranlık uyandıran düşünceler noktasındaki dolaylı başarılarına elbette saygım var, buna diyecek lafım yok!"

101

DÜŞMAN AKRABALAR

Bu sıralarda Diotima da kuzeniyle bir kez daha görüştü. Odalarının içinde kıyasıya dönen çetin hortumların ardında, bir akşam Ulrich'in, kenarındaki küçük bir bankta oturduğu duvarın dibinde bir sessizlik lagünü meydana gelmişti, Diotima da yorgun düşmüş bir dansçı gibi gelip kuzeninin yanına oturdu. Çok zamandır yaşanmayan bir şeydi bu. Beraber çıktıkları gezintilerin ardından sanki bunların sonucusuymuşçasına Diotima onunla "görev harici" münasebetlerini kesmişti.

Diotima'nın çehresinde sıcaktan veya yorgunluktan minik benekler oluşmuştu.

Ellerini banka dayayarak, "Nasılsınız?" dedi ve aslında akabinde muhakkak başka bir şeyler söylemesi gerektiği hâlde susarak başını biraz eğdi ve dümdüz ileri baktı. Bir boks tabiri kullanmakta beis yoksa, "bayılacak kadar darbe yemiş" gibi bir izlenim uyandırıyordu. Böyle eğilirken elbisesinin düzgün durmasına bile özen gösterdiği yoktu.

Kuzeni karman çorman olmuş saçları, çiftçi önlüğünü ve çıplak bacakları düşünüyordu. Üstündeki sahte sıvayı dökünce, geriye kuvvetli ve güzel bir parça insan kalıyordu Diotima'dan,

Ulrich köylülerin yaptığı gibi kuzininin elini avucuna almamak için kendini zor tuttu.

"Demek Arnheim sizi mutlu etmiyor," diye bir tespitte bulundu sükûnetle.

Belki de Diotima'nın bu tahmine itiraz etmesi gerekirdi ama içinde tuhaf bir hareketlilik vardı, sustu ama bir süre sonra şöyle karşılık verdi: "Arkadaşlığı beni çok mutlu ediyor."

"Arkadaşlığı sizi biraz bezdiriyormuş gibi bir izlenime kapıldım."

"Aman, ne demezsiniz?!" Diotima doğruldu, hanımefendi tavrını takınmıştı yeniden. "Beni asıl bezdiren kim, biliyor musunuz?" diye sordu, rahat bir sohbet ortamı yaratmaya çabalıyordu. "Şu arkadaşınız, hani general olan! Ne istiyor bu adam? Neden buraya geliyor? Neden bana sürekli dik dik bakıyor?"

"Sizi seviyor!" diye karşılık verdi kuzeni.

Diotima asabi bir tavırla güldü. Ardından sözlerine devam etti: "Biliyor musunuz, onu görünce tepeden tırnağa ürperiyorum. Bana ölümü hatırlatıyor!"

"Tarafsız baktığınızda sıradışı derecede hayat dolu bir ölüm!"

"Anlaşılan tarafsız değilim. Bunu kendime izah edemiyorum. Ama bana hitaben konuştuğunda ve 'mükemmel' bir vesileyle 'mükemmel' fikirleri 'mükemmel' hâle getirdiğimi açıkladığında paniğe kapılıyorum. Tarifsiz, anlaşılmaz, âdeta bir kâbusun içindeymişim gibi bir korku doluyor yüreğime!"

"Ona karşı mı?"

"Ya neye karşı olacak?! Adam tam bir sırtlan!"

Kuzenin gülesi geldi. Diotima âdeta bir çocuk gibi, adamı durmaksızın karalamaya devam ediyordu. "Etrafta sinsice dolanıp güzelim uğraşlarımız boşa çıksın diye bekliyor!"

"Muhtemelen korktuğunuz da bu! Sevgili kuzinim, size bu işin boşa çıkacağını ne kadar zaman önce söylediğimi hatırlıyor musunuz? Bu son kaçınılmaz; hazırlıklı olun!"

Diotima, Ulrich'e böbürlenircesine baktı. Gayet iyi hatırlıyordu; hatta daha da ötesi, şu an, Ulrich ilk kez ziyaretine geldiğinde ona söylediği sözleri de hatırlıyordu, bu sözler o anda canını acıtmaya birebirdi. Bir milleti, hatta aslında dünyayı, maddenin

ortasında manayı hatırlamaya davet edebilmenin büyük bir imtiyaz olduğunu ona ihtar etmişti. Tüketilmiş, eski ruhlu bir şey istememişti; yine de bugün kuzenine yönelttiği bakışlar için azametliden ziyade kuru kibarlık ifadesi daha uygun olurdu. Dünya çapında bir yıl düşünmüş; bir atılım, taçlandırıcı bir kültürel içerik aramıştı: Zaman içinde bu fikre kâh yaklaşmış kâh yine bir hayli uzağına düşmüştü, çokça sendelemiş, çokça ıztırap çekmiş ve son aylarda kendini uzun bir gemi yolculuğundaymış gibi hissetmişti, dalgalar insanı muazzam biçimde kaldırıp indiriyor, bunu da aynı surette defalarca tekrar edip duruyordu; bu yüzden de Diotima neyin önce neyin sonra olduğunu pek ayıramaz hâle geliyordu. Şimdiyse orada, muazzam zorlukların ardından Tanrı'ya şükür ki yerine sabitlenmiş bir bankta oturan ve o an için söz gelimi kuzeninin purosunun dumanına bakmaktan başka bir şey yapmak istemeyen bir insanmışçasına duruyordu; bu hâl Diotima'nın ruhunu öylesine hâkimiyeti altına almıştı ki guruba karşı yaşlı bir adamı hatırlatan bu benzetmeyi kendisi seçmişti. Kendisini büyük ve tutkulu mücadeleleri ardında bırakmış biri gibi görüyordu. Yorgun bir sesle kuzenine şöyle dedi: "Çok şeylere katlandım, çok değiştim."

Kuzeni, "Bana faydası dokunacak mı?" diye sordu.

Diotima ona bakmadan başını iki yana sallayıp gülümsedi.

Ulrich aniden, "O zaman size bir sırrımı ifşa edeyim, generalin arkasındaki kişi ben değilim, Arnheim. Generalin buradaki varlığının kabahatini baştan beridir bana yüklüyorsunuz!" dedi. "Ama beni bu yüzden hesaba çektiğinizde size ne cevap vermiştim, hatırlıyor musunuz?"

Diotima hatırlıyordu. Onu kendinizden uzak tutun, demişti. Arnheim ise, generali nazikçe kabul etmesini söylemişti! O an öyle bir şey hissediyordu ki tarifi mümkün değildi; sanki bir bulutun içinde oturmuştu da bulut çabucak başının üstünden yükselip gitmişti. Derken altındaki bankın sertliğini ve sağlamlığını tekrar hissedip şöyle söyledi: "Bu generalin aramıza nasıl girdiğini bilmiyorum, onu ben davet etmedim. Doktor Arnheim'a da sordum, elbette onun da haberi yok. Bir yanlışlık yapılmış olmalı."

Kuzen pek geri adım atmıyordu. "Generali eskiden tanırım ama tekrar bir araya gelişimiz sizin evinizde oldu," diye açıkladı. "Harbiye Nezareti'nin emriyle burada biraz casusluk ediyor olması da kuvvetle muhtemel ama aynı zamanda size içtenlikle yardım etmek istiyor. Arnheim'ın onun için dikkat çekecek kadar çok zahmete katlandığını bizzat generalden duydum!"

"Çünkü Arnheim her şeye ilgi duyar!" diye karşılık verdi Diotima. "Generali geri çevirmememi salık verdi, zira iyi niyetine inanıyor ve işgal ettiği nüfuzlu mevkiin işimize yarayabileceğini düşünüyor."

Ulrich hararetle başını salladı. "Etrafındaki kıkırdamaları bir dinleyin!" diye o kadar alâkasız çıkıştı ki sözleri etrafındakilerin kulaklarına kadar ulaşınca ev sahibesi mahcup oldu. "Zengin olduğu için sesini çıkarmıyor. Parası var, herkese eyvallah ediyor ve hepsinin gönüllü olarak onun reklamını yapacağını biliyor!"

Diotima ona karşı çıkarak, "Neden böyle bir şey yapsın?!" dedi.

"Çünkü kibirli!" diye devam etti Ulrich. "Hem de fazlasıyla! Bu iddianın tüm içeriğini sizin için nasıl anlaşılır kılarım, bilmiyorum. İncil'deki anlamıyla bir kibir vardır, kuru gürültüden ibarettir! Sol yanından ay Asya üzerinde doğarken, sağ yanından Avrupa günbatımıyla karanlığa gömüldüğü için kendini imrenilesi bulan kişi kibirlidir; bir defasında Marmara Denizi'nde yaptığı bir seyahati bana böyle tasvir etmişti! Muhtemelen ay, âşık bir genç kızın saksısının ardında Asya'nın üzerine doğduğundan daha güzel doğuyordur!"

Diotima etrafta dolanan insanların konuşmalarını duymayacağı bir yer aradı. Sessizce, "Başarısını çekemiyorsunuz," dedi ve Ulrich'i birkaç odadan geçirdi; sonra akıllıca bir hareketle, göze çarpmadan kapıdan geçip sahanlığa çıkmalarını sağladı. Diğer tüm odalar misafirlerle doluydu. "Ona," diye lafa başladı, "neden düşmanlık besliyorsunuz? Bu tavrınızla beni zora sokuyorsunuz."

Ulrich hayretle, "Sizi zora mı sokuyorum?" diye sordu.

"Belki canım sizinle dertleşmek istiyordur? Ama böyle davrandığınız müddetçe size hiçbir sırrımı vermem!"

Sahanlığın ortasında durmuştu. "Lütfen, söyleyeceğiniz ne varsa bana anlatabilirsiniz," diye rica etti Ulrich. "Birbirinize âşıksınız, orasını biliyorum. Sizinle evlenecek mi?"

Diotima, bulundukları güvensiz yere aldırmadan, "Evlenme teklif etti," diye karşılık verdi. Hislerine yenik düşmüştü, kuzeninin yakışıksız samimiyetinden rahatsız olmuyordu.

Beriki, "Ya sizin fikriniz?" diye sordu.

Diotima hesaba çekilen mektep çocukları gibi kızardı. Tereddüt ederek, "Uf, ağır sorumlulukları olan bir soru bu!" diye cevap verdi. "Kişi kendini adaletsizliğe kaptırmamalı. Gerçekten büyük tecrübeler söz konusu olunca insanın yaptıkları pek de önemli değildir!"

Ulrich bu sözleri anlamıyordu, zira Diotima'nın, ihtirasın sesini bastırdığı ve ruhundaki aşkın iki tarafa doğru uzanan bir terazi kolu gibi sallanırken durulup dengeyi bulmasını sağladığı gecelerden bîhaberdi. Bu yüzden de doğrudan konuşmayı bırakmanın şimdilik daha iyi olacağı izlenimine kapılıp dedi ki: "Sizinle Arnheim'la olan ilişkim hakkında konuşmaktan memnuniyet duyarım, çünkü düşmanlık gibi bir fikre kapılmanız, bu şartlar altında beni üzmektedir. Arnheim'ı gayet iyi anladığımı zannediyorum. Evinizde olup bitenleri düşünün bir kere –isteğiniz üzere buna sentez diyeceğim–, Arnheim bu sentezi sayısız defalar yaşamış. Bu sentezin kanaat hâlinde ortaya çıktığı zihin hareketi, bir anda zıt kanaatlerle de ortaya çıkabilir. Büyük ve entelektüel denen bir kişilikte tecessüm ederse de bu kişilik her kesimde gönülden bir hayranlık görmediği takdirde kendini suya atılmış karton kadar güvensiz hisseder. Biz, en azından Almanya'da, saygın kişiliklere duyduğumuz sevgiyle, yeni bir kimsenin boynuna atılıp bir müddet sonra da yine anlaşılmaz sebeplerle onu alaşağı eden sarhoşlar kadar duygulanıyoruz. Yani Arnheim'ın neler hissettiğini çok iyi anlayabiliyorum: Deniz tutmasına benzer bir şeyler hissediyordur; zenginliğin, hele de maharetle kullanılırsa böyle bir çevrede insana neler yaptırabileceğini hatırlayınca, uzun deniz yolculuğundan sonra ilk defa karaya yeniden ayak basmış gibi olur. Teklif, teşvik, arzu, isteklilik ve başa-

rının, zenginliğinin yakınında bulunmak için nasıl çabaladığını fark edecektir, bu da tam anlamıyla bizzat zihnin tasviridir. Çünkü kuvvet kazanmak isteyen düşünceler de kuvvete zaten sahip olan düşüncelere tutunur. Nasıl ifade edeyim, bilemedim; çabalayan düşünce ile ikbalperest düşünce arasındaki fark rahat anlaşılamaz. Ama büyüklükle kurulan bu yanlış bağlantı bir defa dünyevî yoksulluğun ve zihin temizliğinin yerine geçti mi, büyük sayılan da –ki hakkıdır– nihayet reklamlar ve ticarî maharet sayesinde büyük gösterilen de araya girmeye çalışır. İşte, alın size bütün kabahatleri ve masumiyetiyle Arnheim!"

Diotima sivri dilli, "Bugün pek azizlere yaraşır konuşuyorsunuz, tebrikler!" diye karşılık verdi.

"Kabul, Arnheim pek ilgimi çekmiyor ama iç ve dış büyüklüğün karışık etkilerini sineye çekip bundan örnek bir insaniyet ortaya koymak isteyiş tarzı, beni hakikaten de vahşi bir azizlik mertebesine celp edebilir!"

Diotima, "Nasıl da yanılıyorsunuz!" diye şiddetle sözünü kesti. "Zengin bir züppe tasavvur ediyorsunuz şu anda. Ama zenginlik Arnheim için her şeye fevkalâde nüfuz etmiş bir sorumluluk. Başka birinin, kendisine emanet edilmiş bir insanla ilgilendiği gibi ilgileniyor işleriyle. Etkide bulunmaksa onun için derin bir ihtiyaç; dünyaya dostça yaklaşıyor, zira söylediğine göre, harekete geçirilmek için harekete geçmek gerekiyor! Yoksa Goethe mi söylemiştir bunu? Bir defasında bana ayrıntılarıyla anlatmıştı. Ona göre iyi bir şeyler ancak kişinin kendisi bir etkide bulununca ortaya konabilirmiş; itiraf ediyorum, ben de bazen herkesle fazla içli dışlı olduğu izlenimine kapılıyordum."

Bunları konuşurken sadece aynaların ve elbiselerin olduğu boş sofada, bir aşağı bir yukarı yürüyorlardı. Sonra Diotima durdu, elini kuzeninin koluna koydu. "Kaderin her yönüyle öne çıkarttığı bu insanın," dedi, "bir prensibi var: Kişi tek başınaysa, terk edilmiş bir hastadan daha güçlü değildir, diyor! Fikrine katılmamanız kabil mi? İnsan kimsesiz olunca binlerce aşırılığa kapılır!" Bir şeyler arar gibi yere bakarken kuzeninin bakışlarının, iyice indirdiği gözkapaklarının üstünde durduğunu hissetti.

"Kendi adıma da konuşabilirim, son zamanlar çok yalnız kaldım," diye devam etti, "ama aynını sizde de görüyorum. İçerlemiş gibi bir hâliniz var, mutlu değilsiniz. Çevrenizle ilişkiniz kötü, bütün görüşlerinizden anlaşılıyor bu. Kıskanç bir mizacınız var, her şeye muhalif duruyorsunuz. Size samimiyetimle söylemek isterim, Arnheim arkadaşlığını geri çevirdiğinizden yakındı bana."

"Benimle arkadaş olmak mı istiyormuş? Yalan söylüyor!"

Diotima başını kaldırıp güldü. "Hemen aşırıya kaçtınız yine! İkimiz de sizinle arkadaşlık etmeyi arzuluyoruz. Belki tam da böyle biri olduğunuz için istiyoruzdur. Ama meseleyi biraz daha etraflıca ele alayım, Arnheim şu örnekleri kullanmıştı: –" Bir an duraksadı, sonra lafını düzeltti: "Yok, bu kadarı fazla olur. Kestirmeden gideyim: Arnheim diyor ki, insan yaşadığı zamanın kendisine sağladığı araçları kullanmalıdır; hatta daima iki görüşe uygun hareket etmek lazımdır, asla tam devrimci ve tam karşıdevrimci olarak, tamamen severek veya tamamen nefret ederek yahut tek bir merakın peşine düşerek değil kişinin kendi içinde var olan her şeyi açarak davranmak lazımdır: Ama bu, ona yakıştırdığınız gibi, akıllıca bir tutum değil üstünkörü farkları yaran sentetik, basit ve kapsayıcı bir mizacın, bir efendilik mizacının alametidir!"

"Peki, bunun benimle ne alâkası var?" diye sordu Ulrich.

İtirazı skolastik, Kilise, Goethe ve Napoléon hakkındaki bir konuşmanın ve Diotima'nın zihninde yoğunlaşan eğitim sisinin hatırasını parçalamak gibi bir etki gösterdi; Diotima kendisini birden, kuzeninin yanında konuşmanın hararetiyle, onu çekip oturttuğu uzunca ayakkabılığın üstünde tünemiş hâlde buldu; sırtı arkasında asılı duran paltolardan inatla kaçınmaya çalışırken, saçları birbirine girmişti ve düzeltilmeleri gerekiyordu. Diotima saçlarını düzeltirken cevap verdi: "Siz bunun zıddısınız! Dünyayı değiştirip kendi suretinize benzetmek istiyorsunuz! Bu ifade kulağa ne kadar korkunç gelse de sürekli olarak pasif direniş hâlindesiniz!" Ulrich'e fikrini böyle enikonu söyleyebilmiş olmasına çok seviniyordu. Ama şu an oturdukları yerde kalmaya devam edemezlerdi, arada bunu da düşünüyordu, çünkü misafirler, gitmeye hazırlandıklarından veya başka sebeplerden her

an sahanlığa gelebiliyorlardı. "İçiniz eleştiriyle dolu, şimdiye dek güzel bulduğunuz tek bir şeyi dahi hatırlamam," diye devam etti, "günümüzde dayanılmaz olan ne varsa sırf muhalefet olsun diye övüyorsunuz. İnsan, tanrısız dünyamızın cansız çölüne bakıp da içinden biraz olsun duygu ve sezgi kurtarmak istese, sizin uzmanlığı, düzensizliği, negatif varlığı hayranlıkla savunacağınıza emin olabilir!" Bunu söylerken gülümseyerek ayağa kalktı ve başka bir yer aramaları gerektiğinin işaretini verdi. Ya içeriye döneceklerdi yahut sohbete devam etmek istiyorlarsa diğer misafirlerden saklanacaklardı; bulundukları yerden de duvar kâğıdı kaplı bir kapıyı kullanarak Tuzzilerin yatak odasına geçebilirlerdi herhalde ama kuzenini oraya götürmek Diotima'ya fazla mahrem göründü, çünkü davetlerde diğer odalar boşaltılırken bu odada her defasında hesap edilemez bir dağınıklık birikiyordu, bu yüzden geriye sığınacak bir tek hizmetçi kızlara ait iki oda kalıyordu. Normalde hiç girmediği Rachel'in odasını ummadık anda bir defalığına da olsa görmenin çingenelik ile kontrol yükümlülüğünün komik bir karışımı olacağı düşüncesi kararsızlığa son noktayı koydu. Diotima yürür ve teklifi için mazeret gösterirken, sonra da odaya girdiklerinde Ulrich'i lakırdıya boğmaya devam etti: "Her fırsatta Arnheim'ı baltalamak istiyormuşsunuz gibi bir intiba uyandırıyorsunuz. Fikirlerine karşı çıkmanız onu incitiyor. O, günümüz insanının nadide bir örneği. Bu sebeple de gerçeklikle bağlantısı var, bağlantıya ihtiyacı var. Oysa siz sürekli imkânsıza sıçramak peşindesiniz. O kabullenebilen biri ve gayet mutedil; sizse aslında asosyalsiniz. O birlik peşinde, son hücresine kadar kesin bir sonuç için çabalıyor; sizse karşısına biçimsiz bir zihniyet çıkarıyorsunuz. O, olup bitenleri anlıyor; ya siz? Siz ne yapıyorsunuz? Sanki dünya yarın dönmeye başlayacakmış gibi davranıyorsunuz. Öyle konuşmuyor musunuz?! İlk günden beri, büyük işler başarmak için elimize bir fırsat geçtiğini size söylememin hemen sonrasında böyle davranmaya başladınız. Ben bu fırsatı, hepimizi bir araya getirmiş bir yazgı olarak görüp âdeta suskun ve meraklı gözlerle cevap beklerken siz oyunbozanlık etmek isteyen yaramaz bir çocuk gibi davranıyorsunuz!" Zekice sözlerle bu odadaki yakışık almaz durumu bastırma ihtiyacı

duyuyor ve kuzenine biraz mübalağa ederek çıkışırken durumla alâkalı cesaret kazanıyordu.

"Madem böyleyim, beni ne amaçla kullanabilirsiniz ki?" diye sordu Ulrich. Kendisi Rachel'in, yani kısa boylu odacı kızın küçük demir karyolasında; Diotima ise bir kol açıklığı mesafede, küçük hasır sandalyede oturuyordu. Diotima hayret uyandıran bir cevap verdi. "Eğer bir kez olsun size," dedi pat diye, "aşağılayarak ve şirretçe davranabilseydim, eminim ki büyük melekler kadar harika bir tutum sergilerdiniz!" Söylediği şeyden kendisi bile korktu. Tek istediği, Ulrich'in muhalefet sevdasını nitelemek, karşısındaki hak etmediği takdirdeyse iyi yürekli ve sevecen olacağı yönünde şaka yapmaktı fakat tam bu sırada farkına varmadan bir kaynak fışkırmış, telaffuz edildikten hemen sonra Diotima'ya biraz anlamsız gelen, bununla birlikte, şaşırtıcıdır, ona ve kuzeniyle ilişkisine ait görünen sözleri gün yüzüne çıkarmıştı.

Ulrich bunu sezdi, suspus hâlde Diotima'ya bakıyordu; kısa bir aradan sonra şu soruyla karşılık verdi: "Ona aşkınız çok mu, yani hadsiz hesapsız mı?"

Diotima bakışlarını yere çevirdi. "Ne ayıp laflar ediyorsunuz! Abayı yakmış bir körpe değilim ben!"

Ama kuzeni diretiyordu. "Ne olduğunu takriben söyleyebileceğim bir sebepten soruyorum: Merak ediyorum da acaba, bütün insanların –bunu söylerken yandaki salonunuzu dolduran o garabet timsali yaratıkları da düşünüyorum– çırılçıplak soyunup da kollarını birbirlerinin omuzlarına dolayıp konuşacak yerde şarkı söylemelerini arzu ettiğiniz oldu mu? Ama siz de, sıradan, hepsinin yanına gidip kardeşçe duygularla onları dudaklarından öpeceksiniz. Bunu fazla müstehcen bulduysanız, belki bir tek geceliğe razı olabilirim."

Ama Diotima'nın cevabı kesindi: "Çok hoş hayaller kuruyormuşsunuz!"

"Ama bakın, ben, üzerinden çok uzun zaman geçmiş olsa da bu arzuyu bilirim! Şimdiye kadar çok saygın kimseler bunu yaşamış, dünyada işler aslında böyle yürümeli diye iddia etmişlerdir!"

Diotima, "Yapmamanız sizin kabahatiniz o zaman!" diye lafını böldü. "Ayrıca bu durumu o kadar gülünç tasvir etmeye de gerek yok!" Arnheim'la macerasının tabir edilemeyeceğini ve sosyal farkların ortadan kaybolup eylem, ruh, zihin ve rüyanın yekpare olacağı bir hayat arzusu uyandırdığını hatırlamıştı.

Ulrich karşılık vermedi. Kuzinine sigara ikram etti. Diotima sigarayı aldı. Duman bulutları "küçük odayı" doldururken Diotima, bu ziyaretin etrafa üflenmiş izlerini fark ettiğinde Rachel'in ne düşüneceğini aklından geçirdi. Odayı havalandırsa mıydı? Yoksa ertesi sabah ufaklığa bir izahatta mı bulunsaydı? Tuhaftır, Rachel'i düşünmek onu burada kalmaya sevk ediyordu; gitgide garipleşen bu beraberliği bozmaya kalkıyordu ki manevî üstünlüğün imtiyazları ile esrarengiz bir ziyaretin odacısı için açıklanamaz olan sigara kokusu bir şekilde birbirine geçerek Diotima'ya zevk verdi.

Kuzeni onu seyrediyordu. Diotima'yla böyle konuşmuş olmasına şaşıyordu ama devam etti, zira yanında birisinin olmasına hasretti. "Hangi şartlar altında," diyerek tekrar söze girdi, "öyle melek gibi davranabildiğimi size söyleyeyim: Bir kişiye yalnızca bedenen tahammül etmeye değil aynı zamanda o kişinin psikolojik peştamalının altındakileri bile tek bir ürperti duymadan hissetmeyi melek gibi diye nitelemek, fazla iddialı bir ifade olmayacaktır herhalde."

Kuzeninin ailede saldığı kötü ünü hatırlayan Diotima, "Bu kişi kadınsa, o zaman başka!" diye araya girdi.

"Başka falan değil!"

"Haklısınız! Kadının içindeki insanı sevmek dediğim şeye bir hayli ender rastlanıyor!" Diotima birkaç zamandır Ulrich'te, görüşlerinin kendi görüşlerine yaklaşması gibi bir nitelik gözlemliyordu ama Ulrich'in söyledikleri yine de hedefi daima ıskalıyor, asla yeterli gelmiyordu.

Ulrich bu kez inatçı bir tavırla, "Size ciddiyetle tarif edeyim," dedi. Otururken öne eğilmiş, kollarının ön kısımlarını adaleli uyluklarına koymuş, kaşları çatık, yere bakıyordu. "Bugün bile, beni çekiyor veya itiyor diyecek yerde, şu kadını seviyorum, filancadan nefret ediyorum diyoruz. Bir nebze daha titiz davranılsa,

onlarda kişiyi çekme veya itme kabiliyetini uyandıranın kişinin kendisi olduğunu eklemek lazım gelirdi. Bir nebze daha da titiz davranılsa onların benim içimde, bununla alâkalı niteliği ortaya çıkardıklarını eklemek lazım gelirdi. Nitekim bu ilk nebzenin nerede olduğu söylenemez, çünkü söz konusu olan, iki elastik top veya iki yüklü elektrik devresi arasındaki bağlantı kadar karşılıklı ve fonksiyonel bir bağlılıktır. Elbette böyle hissetmek zorunda olduğumuzu da çoktandır biliyoruz ama duyguların bizi çevreleyen güç alanlarındaki sebep ve aslî sebep olmayı hâlâ her şeye tercih ediyoruz; içimizden biri, başka birini taklit ettiğini itiraf etse dahi bunu sanki aktif bir eylemde bulunuyormuşçasına ifade eder! O nedenle size sordum ve bir kez daha soruyorum: Acaba hiç hadsiz hesapsız âşık, öfkeli veya çaresiz hissettiniz mi kendinizi? Çünkü o zaman insan, biraz gözlem yeteneği varsa, çok büyük bir heyecan duyarak kendi durumunun, pencerenin ardındaki bir arıdan veya zehirli sudaki bir tekhücreliden farklı olmadığını gayet iyi kavrar: Kişi bir hareket sağanağına yakalanır, körü körüne oraya buraya koşturur, geçit vermez olana yüzlerce defa çarpar, şansı yaver giderse bir kereliğine açık alana çıkan bir kapıdan geçer, sonrasında da, bu hâli, bilinci donmuşken, tabiî ki planlı bir eylem olarak yorumlar."

"Size, karşı çıkmak durumundayım," dedi Diotima, "söylediklerinizi, bir insanın tüm hayatını belirleyebilecek olan duyguların ümitsiz ve liyakatsizce telakki edilmesinden ibarettir."

Ulrich, hızla başını kaldırarak, "Belki de eski ve can sıkıcı bir hâl almış olan o ihtilaflı mesele aklınızı kurcalıyordur, insan acaba kendi kendinin efendisi midir, değil midir?" diye karşılık verdi. "Eğer her şeyin bir sebebi varsa, o zaman insanın elinden hiçbir şey gelmez gibi bir şey mi? İtiraf etmeliyim ki ömrüm boyunca bu mesele beni on beş dakikalığına dahi ilgilendirmemiştir. Farkına varmadan geride bırakılan bir devrin meselesidir bu; teoloji kaynaklıdır ve günümüzde hâlâ teolojiyle ve putperest yakmakla çok fazla uğraşan hukukçular dışında geriye, sebep soran bir tek aile fertleri kalmıştır; onlar da sadece, uykusuz gecelerimin sebebi sensin veya bahtsızlığının sebebi tahıl fiyatlarının

düşmesiydi, derler, o kadar. Ama bir caniye, vicdanını titrettikten sonra nasıl olup da cinayet işlediğini sorun bakalım! Bilmez; bilincini, eyleminin bir ânında bile kaybetmemiş olsa da bilmez!"

Diotima iyice doğruldu. "Neden sık sık suçlulardan bahsediyorsunuz? Suçtan pek bir hazzediyorsunuz. Bunun bir anlamı olmalı?"

"Yok," diye karşılık verdi kuzen. "Hiç anlamı yok. Aklıma öyle esmiştir. Olağan yaşam, bizim için imkân dâhilinde olan bütün suçların bir ara-durumudur. Madem teoloji kelimesini kullandık, size bir şey sormak isterim."

"Hadsiz hesapsız âşık oldum mu, birini hiç kıskandım mı, diye mi soracaksınız yine?!"

"Hayır. Bir düşünün: Tanrı her şeyi önceden belirliyor ve biliyorsa, insan nasıl günah işler? Eskiden bu soruyu soruyorlardı; bakın, hâlâ bir hayli modern bir mesele bu. Onlar Tanrı'ya ilişkin son derece entrikalı bir tasavvur oluşturmuşlar. İnsanı, hoşlanmayacağı bir yanlışa zorluyor ve buna rızası var diyerek Tanrı'ya hakaret ediyorlar; Tanrı, yapılan şeyi önceden bilmekle kalmıyor –elimizde her zaman böylesi mütevekkil bir sevgiye yönelik örnekler bulunur– bir de insanı o işe sevk ediyor! Bugün hepimiz, birbirimizle benzer bir durum içindeyiz. Benlik bugüne kadar sahip olduğu anlamı, hükümet tasarruflarını belirleyen bir hükümdar olma anlamını yitiriyor, biz de benliğin meşruiyetini, çevresinin etkisini, yapısının çeşitlerini, en yüce faaliyet anlarında ortadan kaybolmasını, yani kısacası, onun bünyesini ve davranışlarını düzenleyen yasaları öğreniyoruz. Dikkat buyurun, kuzinim: Kişilik yasaları diyorum! Bu, kimsesiz zehirli yılanların bir sendika altında birleşmesi veya haydutlar için ticaret odası kurulması gibi bir şeydir! Zira yasalar dünyanın en gayrişahsî varlıkları olduklarına göre yakında kişilik, gayrişahsî olanın muhayyel buluşma noktasından başka bir anlama gelmeyecek ve kişilik için sizin gözden çıkaramadığınız o şerefli konumu bulmak güç olacaktır..."

Kuzeni bunları söylerken Diotima fırsat buldukça itiraz ediyordu: "Ama sevgili dostum, her şeyi olabildiğince şahsi bir yolla yapmak lazımdır!" – Nihayet şöyle dedi: "Bugün gerçekten çok te-

olojiksiniz, bu yönünüzü hiç bilmezdim!" Yine, yorgun bir dansçı gibi oturuyordu. Ne güçlü ve güzel bir kadın; Diotima bunu bir şekilde uzuvlarında hissediyordu. Kuzeninden haftalarca, belki de aylarca uzak durmuştu. Ama aslında yaşıtı olan bu adamdan hoşlanıyordu. Ulrich, sırtında frakı, loş odada, bir tarikat şövalyesi gibi siyah-beyaz kontrast içinde komik duruyordu; bu siyah ile beyazın, çarmıh çilesine benzer bir yanı vardı. Diotima mütevazı odada etrafına bakındı, Paralel Faaliyet ilerlemişti, Diotima büyük, tutkulu mücadeleleri ardında bırakmıştı, bu oda bir görev kadar sadeydi, aynanın köşelerine iliştirilmiş söğüt salkımları ve üzerlerinde herhangi bir yazı bulunmayan renkli kartpostallarla odanın havası yumuşatılmıştı; demek ufaklık aynada kendine bakınca, kartpostalların arasında, büyükşehrin görkemiyle çevrelenen yüzünü görüyordu. Peki, nerede yıkanıyordu bu kız? Şu dar sandığın kapağının altında bakır bir kap duruyor olmalı – diye hatırlayıverdi Diotima, sonra da, bu adam hem istekli hem isteksiz, diye düşündü.

Ulrich'e sakince bakıyordu, nazik bir dinleyiciydi. "Arnheim gerçekten benimle evlenmeye istekli mi?" diye merak etti. İstekli olduğunu geçirdi içinden. Ama üstünde de pek durmadı. Konuşacak o kadar çok şeyi vardı ki. Ama kuzeninin de alâkasız konulardan bahsedecek yerde, çalışmaların nasıl gittiğini sorması gerekirdi. Neden sormuyordu?! Ulrich'e iç mücadelelerinden ayrıntılarıyla bahsedecek olsa anlayacağını zannediyordu. Ona değiştiğini anlattığında, Ulrich alışkanlık gereği, "Bana faydası dokunacak mı?" diye sormuştu. Küstah şey! Diotima gülümsüyordu.

Aslına bakılırsa iki adam da bir hayli tuhaftı. Kuzeni Arnheim'dan neden hazzetmiyordu? Diotima, Arnheim'ın Ulrich'le arkadaş olmak istediğini biliyordu ama haşin ifadelerine bakılırsa Ulrich'in zihni de Arnheim'la meşguldü. Diotima bir kez daha, "Onu nasıl da yanlış anlıyor," diye düşündü, "baş etmek mümkün değil!" Şube Müdürü Tuzzi'yle evlendirilen bedenine artık sadece ruhu isyan etmiyor; vücudu da, üstünde belki de yalnızca özlemin yanıltıcı yansımasının titreştiği bir çölün kenarında, Arnheim'ın tereddütlü ve müfrit aşkıyla zayıf düşen ruhuna isyan

ediyordu. Iztırabını ve zayıflığını kuzeniyle paylaşabilirdi; kuzeninin çoğunlukla ortaya koyduğu o inatçı tek taraflı tavır hoşuna gidiyordu. Arnheim'ın dengeli çok yönlülüğü elbette daha kıymetliydi ama her şeyi tamamen belirsizlik içinde eritmeyi tercih eden teorilerine rağmen Ulrich, karar ânında o kadar duraksamazdı. Diotima bunu hissediyor ama nasıl hissettiğini bilmiyordu; muhtemelen bu duygu, ilk tanışmalarından beri Ulrich için hissettiklerinin bir parçasıydı. O an, Arnheim gözüne muazzam bir zorlama, ruhuna yüklenen harikulade bir külfet, benliğini her bakımdan aşan bir yük gibi görünse de Ulrich'in söylediği her şey öyle bir etki yaratıyordu ki insan âdeta bin türlü bağlantı arasında sorumluluk bağını kaybediyor ve şüpheli bir özgürlük hâline kapılıyordu. Birden kendini olduğundan daha ağır bir duruma sokma ihtiyacı duydu; nasıl olacağını tasvir etmek kolay değildi ama bu hâl ona, genç kızlık zamanlarında bir defasında küçük bir oğlanı kollarına alarak bir tehlikeden kurtarışını hatırlattı, oğlan çocuğu karşı koymaya çalışırken inatla ve durmaksızın dizlerini Diotima'nın karnına vurmuştu. Âdeta bacadan içeri süzülüp bu yalnız, küçük odaya girmişçesine kaşla göz arasında aklına düşen bu hatıranın kuvveti, Diotima'yı hepten şirazeden çıkardı. "Hadsiz hesapsız mı?" diye düşündü. Neden durup durup bunu soruyordu? Sanki kendisi hiç ölçüyü kaçıramazmış gibi! Ulrich'i dinlemeyi unutmuştu, tam zamanı ya da yeri midir bilmeden sözünü kesiverdi, konuştuğu her şeyi bir kenara itti ve sorduğu her şeye, ilk ve son defalığına ve gülerek (ne var ki güldüğünü zannetmesi bu ani ve plansız heyecan içinde pek güven vermiyordu) şu cevabı verdi: "Ama hadsiz hesapsız âşığım ben!"

Ulrich yüzüne bakarak gülümsedi. "Asla olamazsınız," dedi.

Diotima ayağa kalkmıştı, elleri saçlarındaydı, hayretten öylece sabitlenmiş gözlerle Ulrich'e bakıyordu.

Ulrich sakince, "Hadsiz hesapsız olmak için," diye açıkladı, "çok dolaysız ve objektif olmak gerekir. Günümüzde benliğin ne kadar ihtilaflı olduğunu bilerek birbirine tutunan iki benlik vardır, bunun sıradan bir eylem değil de tam anlamıyla aşk olması gerekiyorsa, durumu şu şekilde tasavvur ederim: Söz konusu

iki benlik öylesine iç içe geçmişlerdir ki değiştirilip büyüklüğe ulaşmak isterlerse, biri öbürünün sebebi olur ve bir örtü misali süzülmeye başlarlar. Uzun süre doğru davranmış olsanız da hatalı davranmamak son derece zordur. Dünyada doğruluğun ne olduğunu hissetmek zordur işte! O çok yaygın peşin hükme ters düşse de bunda müşkülpesentliğin de payı olduğu söylenebilir. Hem, size demin söylemek istediğim de buydu. Bana büyük melek olma fırsatını bahşettiğinizde, Diotima, gururumu okşadınız; hem de tüm tevazuuma rağmen, birazdan göreceksiniz. Çünkü insanlar ancak tamamen objektif olurlarsa –ki objektif kelimesi, gayrişahsî kelimesiyle yaklaşık olarak aynı kapıya çıkar– tam anlamıyla âşık da olabilirler. Çünkü ancak o zaman tamamen duygudan ve düşüncelerden ibaret olabilirler; insanı oluşturan tüm unsurlar narindir, çünkü birbirlerine ulaşmaya çabalarlar, ama insanın kendisi öyle değildir. Yani kendinden geçercesine âşık olmak belki de hiç istemeyeceğiniz bir şeydir!.."

Bunları alabildiğine gelişigüzel söylemeye çalışmış, hatta yüz ifadesini kontrol etmek amacıyla bir sigara daha yakmıştı, Diotima da mahcubiyetten, kendisine ikram edilen sigarayı aldı. Gülünç, dik başlı bir tavır takındı ve bağımsızlığını göstermek için dumanı havaya üfledi, çünkü Ulrich'in neyden bahsettiğini anlamamıştı. Ama kuzeninin bütün bunları birdenbire ve bula bula yalnız kaldıkları bu odada söylemesi, söylerken de, vücutlarının bu dar alanda birbirlerine uyguladıkları çekim kuvvetini manyetik bir akım gibi hissetmelerine rağmen Ulrich'in onun elini tutmak veya saçına dokunmak gibi en ufak ve sıradan bir zahmete bile girişmemesi, bu duruma bütün olarak baktığında Diotima'nın üzerinde yine de coşkulu bir etki yaratmıştı. – Ya şimdi?.. diye düşündü. – Ama bu odada ne yapılabilirdi ki? Etrafına baktı. Bir fahişe gibi mi davranacaktı? Ama nasıl yapılırdı bu? Zır zır ağlasa mıydı? Zırlamak mı? Tam okul çağındaki kızların kullandığı bir kelimeydi, birden gelmişti aklına. Onun istediği şeyi aniden yapsa, soyunsa, kolunu omzuna koyup şarkı söylese, ne diyecekti? Arp mı çalsaydı? Ona gülümseyerek bakıyordu. Ulrich, insanın yanında istediği her şeyi yapabileceği arsız erkek kardeş gibi görünüyordu gözüne. Ulrich de gülümsüyordu. Ama gülümsemesi

kör bir pencere gibiydi, çünkü Diotima'yla bu konuşmayı yapmak üzere ayartılmasına müsaade ettikten sonra kendini sadece mahcup hissetti. Yine de bu esnada Diotima'nın içine bu adamı sevme ihtimaline dair bir şeyler doğuyordu; ona kalırsa pek doyurucu olmayan ama heyecan verici bir farklılığı bulunan modern müzik gibiydi bu durum. Kendisinin Ulrich'e göre tabiatıyla daha fazla şey sezdiğini farz etmesine rağmen kuzeninin karşısında dururken bacakları gizliden sıcaklamaya başladı, öyle ki sohbetleri çok uzun sürmüşçesine aniden kuzenine şöyle dedi: "Sevgili dostum, akıl almayacak bir şey yapıyoruz; birkaç saniye buradan çıkmayın, ben önden gidip misafirlerimize tekrar görüneceğim."

102

FISCHEL'İN EVİNDE MÜCADELE VE AŞK

Gerda, Ulrich'in ziyarete gelmesini boşuna bekliyordu. Gerçek şuydu ki Ulrich sözünü unutmuştu veya başka işleri olduğu anlarda hatırlıyordu.

Müdür Fischel homurdanınca Bayan Klementine, "Boş ver onu!" dedi. "Eskiden onun gözünde yeterince iyiydik ama galiba artık kibirli olmaya başladı. Ziyaretine gidersen işleri daha da bozarsın; sonra işleri düzeltemeyecek kadar beceriksizsin çünkü."

Gerda, kendisinden yaşça büyük arkadaşını özlüyordu. Yanına gelmesini arzu ediyor ve gelirse ondan kurtulmayı isteyeceğini biliyordu. Yaşı yirmi üç olmasına rağmen henüz kaydadeğer bir şey yaşamamıştı, babasının desteğini alan ve kendisine çekine çekine kur yapan Bay Glanz ve Cermen-Hıristiyan dostlarıyla yaşadıkları dışında tabiî; onlar da gözüne bazen erkek gibi değil de birer mektep çocuğu gibi görünüyorlardı. Ulrich'i düşününce, "Neden hiç gelmiyor?" diye merak ediyordu. Arkadaş çevresinde Paralel Faaliyet'in Alman halkının manevî çöküşünün başlangıcı anlamına geldiğine kesin gözüyle bakılıyor; Gerda, Ulrich'in bunun parçası olmasından utanıyor, faaliyet hakkında neler düşündüğünü duymak istiyor, ayrıca faaliyeti mazur gösterecek sebepleri olmasını umuyordu.

Annesi, babasına şöyle diyordu: "Bu işe dâhil olma şansını kaçırdın. Gerda için de iyi olur, kafası dağılırdı; Tuzzi'lerin evine yığınla insan girip çıkıyor." Babasının kont hazretlerinin davetiyesine cevap vermeyi ihmal ettiği ortaya çıkmıştı. Acısını çekecekti.

Gerda'nın zihin yoldaşları adını verdiği gençler Penelope'nin talipleri gibi evini mesken bellemişler, evde Paralel Faaliyet'e karşı genç bir Alman'ın neler yapması gerektiğini görüşüyorlardı. Kocası hararetle, Gerda'nın "ruh rehberi" Hans Sepp'i vaktiyle parasını eline sayıp başına bunlar gelsin diye özel hoca olarak tutmadığını öne sürünce Bayan Klementine ondan, "Maliyeci dediğin icabında bir hami anlayışıyla hareket etmek zorundadır!" gibi bir talepte bulundu. – Zira vaziyet şöyleydi: En ufak bir geçim ümidi sunmayan bir üniversite öğrencisi olan Hans Sepp eve hoca olarak gelmiş ve sırf evde hüküm süren zıtlıkları kullanarak kendine bir tiran payesi biçmişti; şimdi de Fischel ailesinin evinde, artık Gerda'nın da arkadaşı olan arkadaşlarıyla, (insanlar arasında ırk konusunda herhangi bir ayrım gözetmediği söylenen) Diotima'nın evinde Yahudilik ruhunun ağına düşen Alman aristokrasisinin nasıl kurtarılacağını görüşüyorlardı. Mesele, Leo Fischel evdeyken çoğunlukla sadece tedbirli bir objektiflikle masaya yatırılsa da, Fischel'in sinirine dokunacak yeterince laf ve prensibin sözü ediliyordu. Sepp ve arkadaşları, büyük semboller yaratması nasip olmamış bir asırda herkesi tekmil felakete sürükleyecek böylesi bir girişimde bulunulmasının kaygısını duyuyorlar ve "son derece manidar, insanî seviyeye yükseltme ve serbest insanlık" gibi sözlerin bile her telaffuz edilişi Fischel'in burnundaki kelebek gözlüğün titremesine yetiyordu. Evinde "hayatı düşünme sanatı, ruhanî olgunlaşmanın yapısı ve eylemlerin süzgeçten geçirilmesi" gibi kavramlar filizleniyordu. Fischel nihayet evinde, haftada bir "arınma saati" yapıldığını anladı. Bu konuda açıklama yapılmasında diretti. Anlaşıldı ki arınmadan maksat hep birlikte Stefan George okunmasıydı. Leo Fischel eski bir ansiklopedide bu kişiyi araştırdı ama nafile. Bu eski kafalı liberali en çok kızdıransa evindeki acemi çaylakların Paralel Faaliyet'ten bahsederken faaliyete katılan bütün bakanlık uzmanlarını, banka müdürlerini ve âlimleri "ayranı kabarmış insancıklar" olarak tanımlamalarıydı; yetmez gibi insaniyeti bile

lafügüzaf ilan ediyor ve yalnızca millete veya onların ifadesiyle milliyet ile örf ve âdetlere gerçek bir kıymet biçiyorlardı.

Bunları Gerda'nın yüzüne vurunca genç kız, "İnsaniyetin ne olduğuna dair bir tasavvurum yok," diye cevap verirdi, "günümüzde artık içi boşalmış bir kavram ama benim milletime gelince, işte o elle tutulur!"

"Milletin demek!" diyerek yeniden söze giren Leo Fischel büyük peygamberler ve Trieste'de avukat olan kendi babası hakkında bir şeyler diyecek olurdu.

O zaman Gerda, "Biliyorum," diyerek sözünü keserdi. "Ama benim milletim ruhanî olandır; bahsettiğim o."

"O zaman aklını başına devşirene kadar seni odana kilitleyeceğim!" derdi babası Leo. "Arkadaşlarının da eve girmesini yasaklayacağım. Disiplinsiz insanlar bunlar, çalışacak yerde durmadan vicdanlarıyla meşgul oluyorlar!"

"Senin kafa yapını," diye cevap verirdi Gerda bu kez, "biliyorum, baba. Siz yaşlılar, bizi besliyorsunuz diye aşağılayabileceğinizi de sanıyorsunuz. Hepiniz ataerkil kapitalistlersiniz."

Babasının kaygılarından ötürü bu nevi sohbetler nadir yaşanmıyordu.

Evin reisi, "Ya ben kapitalist olmasam neyle geçinecektin?!" diye sorardı.

Gerda da çoğunlukla lafın böyle uzadığı zamanlarda, "Her şeyi bilemem," diyerek kestirip atardı. "Ama bilimadamları, eğitimciler, psikologlar, siyasetçiler ve diğer emekçilerin yeni inanç değerleri yaratmak üzere olduklarını biliyorum!"

Belki Müdür Fischel, "Bu psikolog ve siyasetçiler de herhâlde sizlersiniz?!" diye ironik bir soru sormaya yeltenir ama bunu sırf, son sözü söylemiş olmak için yapardı; Gerda'nın akılsızca bir savın sırf alışkanlık yüzünden onu boyun eğmeye mecbur bıraktığını fark etmemesine de her defasında sevinirdi. Birkaç kez böylesi konuşmaların sonunda, evinde gerçekleşen buna muhalif uğraşların hilafına, Paralel Faaliyet'in düzenini dikkatle övmeye başlayacak kadar ileri gittiği bile oldu; tabiî bu durum ancak, Klementine duyacak mesafede olmadığında yaşanıyordu.

Babasının tembihlerine rağmen Gerda'nın direnişine, adanmışlıktan ileri gelen sessiz bir inat bahşeden ve Leo ile Klementine'yi de ilk hissettiklerinde şaşırtan şey, evin içinde süzülen masumane şehvet esintisiydi. Gençler arasında ebeveynlerin amansızca kaçındıkları türlü türlü konulardan konuşuluyordu. Durmadan tartışan benliklerinin eriyip, onların Cermen-Hıristiyan yurttaşlar topluluğu olarak adlandırdıkları muhayyel bir birlik hâlini alan millî his dedikleri bu şeyin bile, büyüklerinin kokuşmuş aşk ilişkilerinin aksine kanatlı Eros'a benzer bir yanı vardı. Çokbilmişlik yapıp "hırsı", kendi deyişleriyle "galiz varoluş zevkinin abartılı yalanını" küçümsüyorlar ama aşırı şehvaniyet ve istiğraktan o kadar çok bahsediyorlardı ki karşılarındaki dinleyicinin ruhunda, ortaya koydukları zıtlık sebebiyle gayriihtiyari olarak şehvet ve kızışmaya yönelik narin düşünceler oluşmasına yol açıyor, Leo Fischel bile onların konuşmalarındaki pervasız şevkin, dinleyiciye fikirlerinin köklerini tâ iliklerine kadar hissettirdiğini itiraf etmek zorunda kalmakla beraber bunda kusurlu bir yan da görüyordu, zira Fischel'e göre, insan büyük fikirlerle karşı karşıya kalınca yalnızca hayranlık duymalıydı.

Klementine ise, "Her şeyi öyle elinin tersiyle itmemelisin, Leo!" diyordu.

Bunun üzerine o da, "Mülkiyet ruhu öldürür iddiası da nesi!" diye karşılık vererek karısıyla tartışmaya tutuşuyordu. "Benim ruhum ölü mü?! Belki seninki yarı ölüdür, çünkü zırvalarını ciddiye alıyorsun!"

"Sen anlamazsın, Leo; kastettikleri şey Hıristiyan inancı, onlar bu hayattan geçip yeryüzünde daha yüce bir hayata erişmek istiyorlar."

"Hıristiyanlık değil bu, delilik!" diye kendisini savundu Leo.

Klementine ise, "Sonunda hakiki gerçekliği realistler değil maneviyata bakanlar görecektir belki de," dedi.

Muhatabı, "Güleyim bari!" diye karşılık verdi. Ama yanılıyordu, aslında ağlıyordu; çevresindeki zihnî değişikliklerin üstesinden gelemeyecek kadar aciz oluşuna içten içe ağlıyordu.

Müdür Fischel artık eskisine göre daha çok temiz havaya ihtiyaç duyuyordu; paydos edince eve gitmek içinden gelmiyor, hava henüz aydınlıkken ofisinden çıktığı zamanlarda mevsim kış olmasına rağmen şehrin parklarından birinde avare avare dolaşmayı seviyordu. Daha stajyerlik zamanlarından beri bu parklara düşkündü. Belediye anlayamadığı bir sebepten, güz biterken parklardaki katlanan ferforje sandalyeleri yeniden boyatmıştı; sandalyeler kar beyazı yollar üzerinde taze yeşil boyalarıyla, birbirlerine yaslanmış vaziyette duruyorlar ve baharın renkleriyle insanın hayal gücünü harekete geçiriyorlardı. Sıkı sıkı giyinen Leo Fischel ara sıra bir oyun alanının veya yürüyüş yolunun kenarında bu sandalyelerden birinde yalnız başına oturuyor ve yanlarındaki ufaklıklar sayesinde, güneşin altında, kış mevsiminde dahi sağlıklı oldukları izlenimi uyandıran mürebbiyeleri seyrediyordu. Çocuklar makara oyunu oynuyor veya birbirlerine küçük kartopları atıyor, küçük kızlar gözlerini kadınlar gibi iri iri açıyorlardı; –ah, diye iç geçirdi Fischel–tam da güzel bir yetişkin kadının çehresinde çocuksu gözleri olduğuna dair harika intibalar uyandıran bakışlar. Oyun oynayan küçük kızları seyretmek ona iyi geliyordu, kızların gözlerinde aşk henüz masal havuzunda yüzüyordu, daha sonra leylek gelip onu havuzdan çıkaracaktı; bazen de mürebbiyeleri seyrediyordu. Gençlik yıllarında, içeri girecek parası olmadığından, henüz hayatın vitrini önünde durur ve ancak kaderinin ona ileride neler bahşedeceği hakkında düşüncelere dalarken sık sık bu manzaranın tadını çıkarırdı. Kaderinin yeterince acınası olduğunu düşünen Leo bir anlığına gençliğin heyecanıyla dolup taşarak yine beyaz safranlar ve yeşil çimenler arasında oturduğunu sanırdı. Sonrasında gerçekliğe dair bilinci yeniden kar ve demirdeki yeşil boyayı incelemeye dönünce, çok tuhaftır, her defasında gelirini düşünürdü; para insana bağımsızlık kazandırırdı ama şu sıralar maaşının tamamı ailenin ihtiyaçlarına ve sağduyulu davranarak açtığı birikim hesaplarına gidiyordu; yani herhâlde öyledir –diye düşündü–, bağımsızlık kazanmak için görevinin dışında başka bir şeyler de yapması lazımdı, belki genel müdürlerin yaptığı gibi borsa konusundaki bilgi birikimini kullanmalıydı.

Fakat böylesi düşünceler, Leo'nun aklına yalnızca oyun oynayan kızları seyrettiğinde doluşur, akabinde asla spekülasyon için gerekli hararetli mizaca bürünemediğinden bu düşünceleri derhâl savuştururdu. Aslen vekildi, müdür unvanı göstermelikti, terfi ümidi yoktu, kendisi gibi zavallı bir emekçinin sırtının tek başına doğrulamayacak kadar eğildiği düşüncesiyle kendini bile isteye hemen yıldırırdı. Tüm bunları düşünme nedeninin parkta geçirdiği süre içinde yaşamın cazibesini temsil eden güzel çocuklar ve mürebbiyelerle arasına aşılmaz bir engel koymak olduğunu bilmiyordu, çünkü onu eve gitmekten alıkoyan neşesiz ruh hâli içindeyken bile Leo, iflah olmaz bir aile babasıydı ve evdeki cehennemî ortamı, Tanrı'nın dengi sayılacak sözde müdürün etrafında pervane olmuş bir melek yuvasına çevirebilmek için varını yoğunu verirdi.

Ulrich de bu parklardan hoşlanır, yolu düşerse uğrardı; nitekim o sıralar yine Fischel'le rastlaştığında adamın aklına derhal Paralel Faaliyet yüzünden evde çektiği çileler geldi. Genç dostunun yaşlı arkadaşlarının davetlerine kıymet vermemesinden duyduğu memnuniyetsizliği ifade etti; zamanla, üstünkörü arkadaşlıkların bile en coşkulu olanlar kadar eski bir yakınlığa dönüşmesinden ötürü bu söylediğine kendisini çok daha rahat inandırabildi.

Eski dostu olan genç adam, Fischel'i yeniden görmenin kendisini gerçekten çok memnun ettiğini öne sürüp tekrar görüşmelerini şimdiye kadar engelleyen gülünç işinden yakındı.

Fischel'se zamanın perişanlığından ve işlerin zorluğundan şikâyet etti. Zaten artık ahlâk diye bir şey de kalmamıştı. Her şey maddiyata dönmüştü, aceleye getiriliyordu.

Ulrich, "Ben de tam size imrenebileceğimi düşünüyordum!" diye cevap verdi. "Ticaret erbabı olmak gerçek bir ruh sanatoryumuna benziyor olsa gerek! En azından fikrî zemini temiz tek meslek!"

"Öyle!" diye onadı Fischel. "Tüccar, insanlığın ilerlemesine hizmet eder ama alın teriyle kazandığıyla yetinir. Onun işi de başka herkesinki kadar kötüdür aslında!" diye karamsar ve melankolik bir tonla ekledi.

Ulrich ona eve kadar eşlik etmeye hazır olduğunu belirtti.

Eve vardıklarında son derece gergin bir havayla karşılaştılar.

Bütün arkadaşlar bir araya gelmişti ve büyük bir laf dalaşı vardı. Bu gençlerin hepsi ya daha liseye gidiyorlardı veya bir yüksekokulda birinci sınıftaydılar, içlerinden bazıları da ticarete atılmıştı. Bu arkadaş çevresinin nasıl olup da bir araya gelebildiğini artık kendileri bile hatırlamıyorlardı. Birer birer toplanmışlardı. Kimileri milliyetçi öğrenci gruplarında, kimileri sosyalist veya Katolik gençlik hareketlerinde, kimileri de Wandervogel* gençlik teşkilatında tanışmışlardı.

Aralarındaki tek ortak noktanın Leo Fischel olduğunu farz etmek pek yanlış olmazdı. Bir düşünce hareketi, şayet süreklilik talep ediyorsa, bir vücudu gerekser, işte o vücut da yeme içme fırsatı sunan, Bayan Klementine'nin de ilişkileri belli ölçüde düzenlediği Fischel ailesinin hanesiydi. Gerda bu hanenin bir üyesiydi; Hans Sepp ise Gerda'ya aitti ve teni pek temiz olmasa da ruhu bir o kadar temiz olan öğrenci Hans Sepp, gençler lider filan tanımadıkları için gerçi grubun başı sayılmazdı ama aralarında en ihtiraslısı oydu. Bazı zamanlar başka yerlerde toplandıkları da oluyor, o zaman Gerda'dan başka kadınlar toplantılara ev sahipliği yapıyordu; yine de hareketin özü, yapı itibariyle tasvir edildiği şekildeydi.

Bütün bunlara rağmen, bu gençlerin ruhunun geldiği kaynak da tıpkı yeni bir hastalığın ortaya çıkışının veya bir şans oyununda sürekli kazanmaya başlamanın kaynağı kadar tuhaftır. Eski Avrupa'da idealizm güneşi sönmeye başlayıp beyaz ruh kardığında birçok meşale elden ele uzatıldı –fikir meşaleleriydi hepsi; çalındıkları veya icat edildikleri yeri ancak Tanrı bilirdi!– ve sağda solda küçük bir ruhanî cemiyet bir aşağı bir yukarı dans eden ateşten gölünü oluşturdu. Böylelikle, harb-ı umuminin bundan bir sonuç çıkarmasından önceki son yıllarda, gençler arasında sevgi ve cemiyet lafı çokça geçmekte, özellikle de Banka Müdürü Fischel'in evindeki genç antisemitler her şeyi kuşatıcı sevgi ve

* 1896'da bugün Berlin'e bağlı Steglitz semtinde burjuva sınıfından öğrenci ve üniversitelilerce kurulan, amacı sanayileşen şehirlerin uzağında romantik ideallerin etkisiyle kendi hayat tarzlarını geliştirmek olan ve büyük gençlik hareketinin başlamasında etki göstermiş teşkilat. –*ç.n.*

birliğin etkisi altında bulunmaktaydılar. Hakiki birlik, manevî bir yasanın etkisinde oluşur; en derin, basit ve kusursuz ilk yasa da sevgi yasasıdır. Önceden de belirtildiği gibi, adi ve şehvani anlamıyla sevgi değildir bu, çünkü maddî mülkiyet Mamon'un icadıdır ve ancak ayırıcı ve anlamsızlaştırıcı bir etki gösterir. Elbette herkesi sevmek de mümkün değildir. Ama gerçek bir insan olarak, kendi sorumluluğunun tamamıyla farkına vararak çabaladığı sürece, her insana saygı gösterilebilir. Bu gençler de işte bu şekilde hep birlikte sevgi adına, her şey hakkında tartışıyorlardı.

Ancak o gün Bayan Klementine'ye karşı birleşik bir cephe oluşmuş, kendini yine öyle genç hissetmek Bayan Klementine'nin hoşuna gitmişti, kadın, evlilikteki sevginin bir sermayenin faiz getirisiyle gerçekten de çok ortak noktası olduğunu içten içe itiraf ediyor ama Paralel Faaliyet'e ilişkin olumsuz eleştirilerde bulunulmasına asla izin vermek istemiyordu, çünkü Aryanlar yalnızca kendi başlarınayken sembol yaratmaya muktedir olmaktaydılar. Bayan Klementine kendini zor tutuyordu, Gerda'nınsa annesinin odadan çıkması bir türlü sağlanamadığı için ona duyduğu öfkeden yanaklarının altında yusyuvarlak kızıl lekeler çıkmıştı. Leo Fischel, Ulrich'le beraber eve girdiğinde; Gerda, Hans Sepp'e konuşmasını bitirmesi için gizli işaretlerle ricada bulunuyordu, Hans Sepp de arayı bularak, "Zamanımız insanları büyük işler başarmayı hiç beceremiyorlar!" diyerek meseleyi, alışıldık bir gayrişahsî formülden tarafa çektiğini sandı.

Talihsizliğe bakın ki o an Ulrich sohbete katıldı ve biraz da Fischel'e beslediği art niyetle, ilerlemeye gerçekten hiçbir surette inanmadığının doğru olup olmadığını sordu Hans'a.

Hans Sepp büyüklenerek, "İlerleme mi?!" diye cevap verdi. "Yüz yıl önce, daha ilerleme dediğiniz şeyler yokken insanların sahip olduğu hayat şartlarıyla şimdiyi kıyaslayın, yeter: Beethoven! Goethe! Napoléon! Hebbel!"

Ulrich, "Hım," dedi, "sonuncusu yüz yıl önce daha süt çocuğuydu."

Müdür Fischel keyifle, "Bu genç beyefendiler rakamlara takılmayı küçümsemekteler!" diye açıkladı. Ulrich duymazdan geldi;

biliyordu ki Hans Sepp onu kıskançlıkla küçümsüyordu ama Ulrich'in Gerda'nın inanılmaz arkadaşlarına söyleyecek bir çift lafı daha vardı. Bu nedenle aralarına oturup devam etti: "İnsanî becerilerin hemen her bir dalında inkâr edilemeyecek o kadar çok ilerleme kaydediyoruz ki, iyiden iyiye, onlara yetişemeyeceğimize dair bir hisse kapılıyoruz; bundan ilerleme yaşamadığımızı hissetmek de mümkün değil midir? Neticede ilerleme dediğiniz, topyekûn gayretlerden ortaya çıkan şeydir ve aslında en başından denebilir ki gerçek ilerleme daima tam da kimsenin istemediği şey olacaktır."

Hans Sepp'in koyu renk perçemi titreyen bir boynuz misali Ulrich'in karşısına dikildi. "İşte kendiniz söylüyorsunuz: Kimsenin istemediğini! Zevzekçe bir telaşe; yüz tane yol var ama tutulacak bir tane yok! Fikir var, ruh yok! Karakter de öyle! Cümle sayfadan fırlıyor, kelime cümleden fırlıyor, bütünlük diye bir şey kalmıyor, der Nietzsche; kaldı ki Nietzsche'nin bencilliği de varlığının değersiz bir yanıdır! Mesela sizin kendi hayatınızda şiar edindiğiniz, geriye kalan tek bir sağlam değer söyleyin bana!"

Müdür Fischel, "Emriniz olur!" diye karşı çıktı; Ulrich ise Hans'a sordu: "Gerçekten geriye kalan son bir değer olmaksızın yaşayamaz mısınız asla?"

"Hayır," dedi Hans. "Ama itiraf edeyim, bu yüzden mutsuzluk içinde yaşamak zorunda kalıyorum."

"Ömürsünüz!" dedi Ulrich gülerek. "Yapabildiklerimizin hepsi, fazlasıyla katı olmamaya ve en yüce bilgiyi beklemeye dayanıyor; Ortaçağ bunu yaptığı için cahil kaldı."

"Tartışmalı olan nokta tam da bu," diye cevap verdi Hans Sepp. "Benim iddiama göre cahil olan bizleriz!"

"Ama itiraf edin, bizim cahilliğimiz, açıktır ki, son derece mutlu ve çok yönlü bir cahilliktir."

Arka taraftan biri sakin bir sesle şöyle homurdandı: "Çok yönlüymüş! Bilgiymiş! Nisbî ilerlemeymiş! Bunlar kapitalizmin lime lime ettiği bir devrin mekanik düşünme tarzına has kavramlar! Size başka bir şey dememe gerek yok–"

Leo Fischel de homurdanıyor, anlaşıldığı kadarıyla Ulrich'in bu saygısız çocuklara çok fazla yüz verdiğini düşünüyordu; çantasından çıkardığı bir gazetenin ardına saklandı.

Ne var ki Ulrich eğleniyordu. "Altı odası, hizmetçi banyosu, vakumlu temizleyicisi ve sair yönleriyle modern burjuva evi, yüksek tavanlı, kalın duvarlı ve güzel kemerli eski evlerle kıyaslandığında ilerleme sayılır mı, sayılmaz mı?" diye sordu.

Hans Sepp, "Hayır!" diye bağırdı.

"Posta arabasına kıyasla uçak ilerleme sayılır mı?"

Müdür Fischel, "Evet!" diye bağırdı.

"Ya el emeğine kıyasla motorlu makineler?"

Hans, "El emeği!" diye; Leo'ysa, "Makine!" diye bağırdı.

Ulrich, "Bence," dedi, "her ilerleme aynı zamanda gerilemedir. İlerleme daima yalnızca belli bir noktaya kadar gider. Hayatımız da bütüne bakıldığında anlamsız olduğundan, yine bütüne bakıldığında onda aslında ilerleme yoktur."

Leo Fischel gazeteyi aşağı indirdi: "Atlantik'i altı günde geçmek mi yoksa bunun için altı haftaya gerek duymak mı daha iyi sizce?!"

"Galiba ben, ikisini yapabilmek de mutlaka ilerlemedir, derdim. Ama bizim genç Hıristiyanlar bunu da inkâr ediyorlar."

Sohbet çemberi, gerilmiş yay gibi kıpırtısız kalakalmıştı. Ulrich sohbeti felç etmişti ama etrafındakilerin saldırganlıkları yerli yerindeydi. Derken sakince konuşmaya devam etti: "Ama tersi de söylenebilir: Tek tek bakıldığında hayatımızda ilerleme varsa, yine tek tek bakıldığında anlam da vardır. Gelgelelim tanrılara insan kurban etmek, cadıları yakmak veya saç pudralamak gibi eylemler de bir zamanlar anlamlı sayılmışsa, şu hâlde daha hijyenik âdetler ve insanca davranmak ilerleme kabul edilse de bu eylemler de anlamlı bir yaşam hissi olarak var olmaya devam ederler. Asıl hata, ilerlemenin, eski anlamı daima ortadan kaldırmak istemesidir."

"Acaba söylemek istediğiniz," diye sordu Fischel, "tiksindirici karanlığı sağ salim atlattıktan sonra insanları kurban etmeye tekrar dönmemiz gerektiği midir?!"

Ulrich'in yerine Hans Sepp, "Karanlık iddiası o kadar kesin değildir!" diye cevap verdi. "Masum bir tavşanı mideye indirirseniz bu karanlıktır ama bir yamyam, kabilesinden olmayan birini dinî ayinlerle huşu içinde yerse, kafasında neler olup bittiğini anlamıyoruz demektir!"

Ulrich de, "Atlattığımız o çağlarda gerçekten de tutulacak bir taraf olmalı," diyerek gence katıldı, "yoksa bunca kibar insan vaktiyle hepsine rıza göstermiş olamazdı. Belki de büyük fedakârlıklarda bulunmadan bunu kendimiz için kullanabiliriz, değil mi? Belki de günümüzde bunca insanı feda etmemizin sebebi, insanların eski fikirlerini en doğru şekilde aşmanın nasıl mümkün olacağı sorusunu kendimize hiç açıkça sormamış olmamızdır!? Bunlar dile getirmesi güç ve içyüzü anlaşılmaz meseleler."

Hans Sepp, bu kez Ulrich'e karşı çıkarak, "Ama sizin düşünce tarzınıza göre arzulanan hedef, her şeye rağmen yalnızca bir toplam veya bilanço olarak kalıyor!" diye lafa atıldı. "Siz de Müdür Fischel gibi burjuvanın ilerlemesine inanıyorsunuz, aranızdaki tek fark sizin bunu anlaşılmasın diye olabildiğince karmaşık ve sapkınca ifade ediyor oluşunuz!" Hans arkadaşlarının ortak fikrini dile getirmişti. Ulrich, aralarında Gerda'nın yüzünü aradı. Fischel'in ve gençlerin hem kendisinin hem birbirlerinin üstüne atılmaya hazır olmalarına bakmaksızın fikirlerini bir kez daha alelade bir üslupla ele almak istiyordu.

Yeniden, "Ama ulaşmaya çabaladığınız bir hedefiniz var, değil mi, Hans?" dedi.

Hans Sepp kısaca, "Bir çaba var. İçimde. Benim sayemde," diye karşılık verdi.

"Peki, ona ulaşacak mısınız?" Leo Fischel bu alaycı soruyu sormadan edememişti ve böylelikle, kendisi hariç herkesin anladığı üzere, Ulrich'in tarafına geçmiş oluyordu.

Hans kaşlarını çatarak, "Bilmem!" diye cevap verdi.

"Siz sınavlarınıza girin: Alın size ilerleme!" Leo Fischel bunu da belirtmekten kendini alamayacak kadar çok gerilmişti; gerginliğinde sadece bu olgunlaşmamış süt çocuklarının değil eski dostunun da payı vardı.

O an oda patlayacak gibi oldu. Bayan Klementine kocasına yalvaran gözlerle bakıyordu; Gerda, Hans'tan önce davranmaya çalıştı, Hans ise söyleyecek laf arıyordu ancak nihayetinde yine Ulrich'e patladı: "Emin olun," diye haykırdı, "esasen sizde de Müdür Fischel'in aklına gelmeyecek tek bir fikir bile yok!"

Ardından dışarı seğirtti, arkadaşları da öfkeli bir reveransla itişip kakışarak peşinden gittiler. Klementine'nin bakışlarının tacizi altındaki Müdür Fischel, sanki ev sahipliği görevini sonradan hatırlamış gibi rol keserek gençlere hoş bir şeyler söylemek için homurdana homurdana sahanlığa geçti. Odada bir tek Gerda, Ulrich ve ortalık durulduğu için sonunda biraz rahat nefes alan Bayan Klementine kalmıştı. Sonra o da kalktı ve Ulrich, şaşkınlıkla kendisini Gerda'yla baş başa buldu.

103

ŞEYTANA UYMAK

Baş başa kaldıkları için Gerda'nın oldukça heyecanlandığı belli oluyordu. Ulrich onun elini tuttu; Gerda, kolu titremeye başlayınca kendini ondan kurtardı. "Hedef dediğiniz şeyin," dedi, "Hans için ne anlama geldiğini bilmiyorsunuz! Dalga geçiyorsunuz; şüphesiz ki basit bir tavır bu. Galiba fikirleriniz daha da bayağılaşmış!" Olabildiğince güçlü bir kelime aramış ama aklına gelen kelimeden korkmuştu. Ulrich yine elini yakalamaya uğraştı; Gerda elini kendine çekti. "Laf olsun diye istemiyoruz bunları!" dedi bir gayretle; bu sözleri şiddetli bir küçümsemeyle dile getirse de vücudu tir tir titriyordu.

"Biliyorum," diye dalga geçti Ulrich, "aranızda olup biten her şey, en yüce talepleri karşılamalı. Beni, gayet nazikçe nitelendirdiğiniz bir davranışa sevk eden de tam olarak budur. Hâlbuki eskiden sizinle konuşmaktan ne kadar haz alırdım, bir bilseniz!"

Gerda çabucak, "Hep aynıydınız!" diye karşılık verdi.

Ulrich basitçe, "Ben hep bocalamışımdır," deyip Gerda'nın yüzünü inceledi. "Size biraz kuzinimin evindeki olaylardan bahsetsem, keyfiniz yerine gelir mi?"

Gerda'nın gözlerinde, Ulrich yakınlarında olduğunda içine düştüğü belirsizlikten bariz biçimde sıyrılan bir şeyler fark edi-

liyordu, zira bunları anlatmasını heyecanla bekliyordu, niyeti, öğrendiklerini derhal Hans'a anlatmaktı ama gizlemeye çalışıyordu. Arkadaşı, biraz da hoşuna giderek bu tavrı fark etti ve havada tehlike kokusu alıp içgüdüleriyle yönünü değiştiren bir hayvan gibi konuşmasına başka bir bahisle başladı. Ulrich, "Hani size ayla ilgili bir hikâye anlatmıştım, hatırlıyor musunuz?" diye sordu. "Öncesinde sizinle yine benzer bir şey paylaşayım."

Gerda, "Bana yine yalan söyleyeceksiniz!" diye tahminde bulundu.

"Mümkün mertebe söylemeyeceğim! Bir şeyin kanun olup olmadığı öğrenilmek istendiğinde dünyada işlerin nasıl yürüdüğünü üniversitede dinlediğiniz derslerden hatırlayacaksınızdır. Ya fizikte ve kimyada olduğu gibi, bazı sebeplere dayanarak bir şeyin kanun olduğu söylenir ve gözlemler asla aranan değeri vermese bile belli bir şekilde o değerin etrafında döner ve aranan değer buradan hareketle hesaplanır. Yahut, hayatta sık sık rastlandığı üzere, bu sebepler bulunmaz ve kanun mu yoksa tesadüf mü, tam olarak anlaşılamayan bir tezahürle karşı karşıya kalınır, böylece söz konusu mesele beşerî bir heyecan kazanır. Çünkü böylesi hâllerde ilkin, yapılan onca gözlemden bir yığın rakam çıkarılır; çıkarılan rakamlar bölümlere ayrılır –hangi rakamlar falanca ile filanca, en yakın ve sonraki değer arasında yer alır gibi ayrımlar yapılır– sonra da bunlardan yola çıkılarak dağıtım dizileri oluşturulur. Tekrar sıklığında sistematik bir artış veya eksilme olup olmadığı anlaşılır; sabit bir dizi veya dağıtım fonksiyonu elde edilerek sendeleme oranı, ortalama sapma ve rastgele bir değerden sapma oranı, merkezî değer, normal değer, ortalama değer, dağılım vesaire hesaplanır ve mevcut vaka bütün bu verilerle incelenir."

Ulrich bunları sakin, açıklayıcı bir ses tonuyla anlattı; bütün bunları kendisi de hatırlamak mı istiyor yoksa Gerda'yı bilimle hipnotize etmekten zevk mi alıyordu, ayırması güçtü. Gerda ondan uzaklaşmıştı; bir koltuğa oturmuş, öne doğru eğilmişti, kaşlarının arasında zorlanmadan mütevellit bir endişe çizgisi belirmişti, yere bakıyordu. Birisi bu kadar uzmanca konuşup da

içindeki öğrenme hırsına hitap edince hoşnutsuzluğu kabuğuna çekiliyordu; Ulrich'in sağladığı basit güvenliğin eriyip gittiğini hissediyordu. Liseyi bitirdikten sonra üniversitede birkaç dönem ders almıştı; artık klasik ve hümanist ruhun eski anlayışları çerçevesine sokulamayacak yığınla yeni bilgiye erişmişti; yeni devir, zemini eski aletlerle işlenemeyecek yeni bir dünya misali önlerinde uzanırken böylesi bir öğrenim usulü günümüzde birçok gençte kendilerini hepten kaybediyorlarmış gibi bir his bırakmaktadır. Gerda, Ulrich'in söyledikleri nereye varacak, bilmiyordu; sevdiği için ona inanıyor, bir yandan da ondan on yaş küçük olduğu ve kendisinin terütaze olduğunu zanneden başka bir nesle mensup bulunduğu için inanmıyor ve tüm bu detaylar Ulrich anlatmaya devam ederken son derece belirsizce birbirine karışıyordu. "Bir de," diye devam etti, "tabiat kanunlarından zerre kadar farkları olmayan gözlemler vardır, vardır ama onları kanun sayabilmemiz için gereken temelden yoksundurlar. Statik rakam dizilerinin düzeni bazen kanunlarınki kadar büyüktür. Sosyoloji derslerinden birinde bu örnekleri muhakkak görmüşsünüzdür. Mesela Amerika'daki boşanma istatistikleri. Veya en değişmez oranlardan olan erkek ve kız çocuğu doğum oranları. Ayrıca askerlik muayenesi gelip de kendini sakatlayarak askerden kaçmaya çalışanların her yıl aşağı yukarı aynı kalan sayısını da bilirsiniz. Veya her yıl Avrupa'daki insanların yaklaşık olarak aynı olan intihar oranlarını da. Hırsızlık, ırza geçme ve bildiğim kadarıyla iflaslar da her yıl aşağı yukarı aynı oranlarda yaşanıyor..."

Gerda'nın direnci burada bir gedik açma teşebbüsünde bulundu. "Yoksa bana ilerlemeyi mi açıklamak istiyorsunuz?!" diye haykırdı ve bu sezgisine alabildiğine alaycı bir eda vermeye çalıştı.

Ulrich'se sözünün bölünmesine müsaade etmeden, "Ne sandınız!" diye karşılık verdi. "Bu duruma biraz esrarengiz bir ifadeyle, büyük rakamlar kanunu deniyor. Anlamı da şu: Biri kendini falanca, öbürü filanca sebepten öldürür ama çok büyük sayılar söz konusu olunca bu sebeplerdeki tesadüfi ve şahsi

yönler ortadan kalkar ve geriye... Evet, geriye ne kalır? İşte size sormak istediğim bu. Zira gördüğünüz üzere geriye kalan, her birimizin fazlasıyla acemi bir tavırla gelişigüzel, ortalama olarak tanımladığımız ama ne olduğuna dair kimsenin en ufak fikrinin olmadığı şeydir. Şunu da eklememe izin verin, bu büyük rakamlar kanununu mantıken de şeklen de, âdeta normal bir durum olarak açıklamaya çalışanlar gibi sebeplerinin birbirleriyle alâkası olmayan tezahürlerdeki bu düzenin olağan düşünme tarzıyla asla açıklanamayacağını iddia edenler de olmuştur; bu fenomen üzerine yapılmış birçok başka analizin yanı sıra, burada sadece münferit olayların söz konusu olmadığı, bütüne dair bilinmeyen bir kanunun da söz konusu olduğu iddiası öne sürülmüştür. Detaylarla başınızı ağrıtmayayım, zaten hepsi aklımda değil ama söz konusu iddianın ardında toplumun anlaşılmamış kanunları mı vardır yoksa tabiatın ironisiyle burada ortaya çıkan, özel bir şey değildir de en yüce anlam kendini en derin anlamsızlığın ortalamasından elde edilebilecek bir şey olarak mı gösterir, bunları öğrenmek şahsen ben fevkalade önemsiyorum. Bu veya benzeri başka bilgilerin yaşama dürtümüz üzerinde belirleyici etkileri olması lazımdır! Çünkü öyle veya böyle, düzenli bir hayat sürme ihtimali tamamen büyük rakamlar kanununa bağlıdır ve bu dengeleyici kanun olmasa bir yıl hiçbir sorun yaşanmazken, ertesi yıl hiçbir şeyin garantisi kalmaz, kıtlık bollukla yer değiştirir, doğum sayısı az veya çok fazla olur; insanlık, cennet ve cehennem ihtimalleri arasında, birisi kafeslerine yaklaştığında küçük kuşların çırpınmaları gibi bir o yana bir bu yana savrulurdu."

Gerda duraksayarak, "Bütün bunlar doğru mu?" diye sordu.

"Onu da siz bileceksiniz."

"Elbette; tek tek değerlendirilirlerse bazı yönlerini biliyorum. Ama demin herkes tartışırken kastettiğiniz bu muydu, onu bilmiyorum. İlerleme hakkında söylediklerinizle sanki herkesi kızdırmak ister gibi bir hâliniz vardı."

"Hep böyle düşünüyorsunuz. Ama ilerlememizin ne olduğu hakkında ne biliyoruz ki... Hiçbir şey! İlerlemenin nasıl olacağına dair birçok ihtimal var, ben de sadece birini söyledim."

"Nasıl olacağına dairmiş! Siz de hep böyle düşünüyorsunuz; asla ne olması gerektiği sorusunu cevaplamaya çalışmayacaksınız!"

"Sizler çok acelecisiniz. Hep bir hedef, bir ideal, bir program yahut mutlak bir şey olsun istiyorsunuz. Sonuçta ortaya çıkansa bir uzlaşmadan, ortalamadan ibarettir, o kadar! Sırf ortalama bir şey ortaya çıksın diye, her daim, olağanüstü olanı yapmanın ve istemenin, uzun vadede yorucu ve gülünç olduğunu itiraf etmek istemez misiniz?"

Aslına bakılırsa bu, Diotima'yla yaptığı konuşmanın aynıydı; sadece dışarıdan farklı görünüyordu ama o görüntünün ardında konuşmaların birbirlerinden hiç farkı yoktu. Karşısında oturanın hangi kadın olduğu da pekâlâ önemsizdi; nihayetinde bu, zaten mevcut olan ruhanî bir güç alanına yerleştirildiğinde belli olayları tetikleyen bir bedenden ibaretti! Ulrich son sorusuna cevap vermeyen Gerda'ya bakıyordu. Gözlerinin arasında küçük bir hoşnutsuzluk çizgisi olmuştu, cılız vücuduyla öylece oturuyordu. Bluzunun dekoltesinden görülen göğüs çatalı da boş ve dikine bir çizgi oluşturuyordu. Kolları, bacakları uzun ve narindi. Yazın erken vuran sertliğiyle kavrulmuş sönük bahar ve böylesine genç bir vücuda hapsedilmiş dikbaşlılığın tüm çarpıcılığıyla birlikte işte bu izlenimi edinmekteydi Ulrich. Tiksinme ve tutulma karışımı tuhaf bir duygunun pençesine düşüyordu, çünkü aniden, bir karar vermeye düşündüğünden daha yakın olduğu ve bu genç kızın da kararına etkide bulunmaya ehil olduğu hissine kapıldı. Sonra gerçekten de elinde olmadan, Paralel Faaliyet'teki gençler vasıtasıyla edindiği izlenimleri anlatmaya başladı ve lafını Gerda'yı şaşırtan sözlerle bitirdi. "Oradakiler de çok radikaller; hem, onlar da beni sevmiyorlar. Ama kısasa kısas yapıyorum, çünkü kendi çapımda ben de radikalim ve her tür düzensizliğe tahammülüm olsa da manevî düzensizliğe katlanamam. Fikirlerin sadece inkişafını değil bir araya getirilişini de görmek isterim. İstediğim, fikrin sadece salınımı değil yoğunluğudur da. İşte sizin, kıymetli dostum, daima neyin olması gerektiği yerine sadece ne olabileceğini anlatıyorum diye kusur bulduğunuz şey

de budur. Ben bu ikisini birbirine karıştırmıyorum. Bu da muhtemelen sahip olunabilecek en çağdışı niteliktir, çünkü günümüzde disiplin ve duygu yaşamı kadar birbirine yabancılaşmış başka bir şey daha yoktur, zaten mekanik titizliğimiz de maalesef işi öyle bir raddeye vardırdı ki kendisini tamamlayacak doğru şeyleri, kanlı canlı hatalar olarak görür oldu. Beni neden anlamak istemiyorsunuz? Muhtemelen anlamaktan hepten âcizsiniz, belki ben de, çağdaş kafanızı karıştırma zahmetine katlanmakla ayıp ediyorum. Ama hakikaten, Gerda, bazen acaba haksız mıyım, diye kendime soruyorum. Belki de aksi gibi, vaktiyle istediğim şeyi şu an yapanlar katlanamadığım kişilerdir. Yaptıklarını belki yanlış yapıyorlar, akılsızca yapıyorlar, biri şuraya biri buraya koşuyor ve her birinin ağzında, dünyadaki tek fikir sandığı bir fikir var; her biri kendisini fevkalâde akıllı sanıyor ve hepsi birden, yaşadıkları çağın verimsizlikle lanetlendiğini zannediyor. Ama belki de tersidir, hepsi aptaldır da ancak bir araya geldiklerinde verimli oluyorlardır? Görünen o ki günümüzde her hakikat, iki zıt yöne ayrılmış birer yalanla dünyaya geliyor, gelgelelim bu da kişiler üstü bir sonuca varmanın bir yolu olabilir! Aradaki denge, yani girişilen teşebbüslerin toplamı o zaman artık, dayanılmaz derecede tekdüzeleşen ferdin kendisinde değil bir deney toplumunda meydana geliyor. Kısacası, kimsesizliğin bazen taşkınlığa sevk ettiği yaşlı bir adama hoşgörülü davranın!"

Bunun üzerine Gerda kaşlarını çatıp, "Şu anlattıklarınıza bir bakın!" diye karşılık verdi. "Neden görüşlerinizi bir kitaba dönüştürmüyorsunuz, böylelikle belki hem kendinize hem bize yardımınız dokunurdu, değil mi?"

"Ama kitap yazmak da nereden çıktı?!" dedi Ulrich. "Beni bir anne doğurdu, mürekkep hokkası değil!"

Gerda, Ulrich'in yazacağı bir kitabın gerçekten birine yardımının dokunup dokunmayacağını merak etti. Arkadaş çevresindeki tüm gençler gibi o da kitapların gücünü gözünde büyütüyordu. İkisi de konuşmayı kesince evde mutlak bir sessizlik hâkim oldu; anlaşılan, Fischel çifti de öfkeli konuklarının ardından evi terk etmişti. Gerda ise erkeğin güçlü vücudunun yakınlığının baskısı-

nı seziyor, tüm inanışlarına rağmen Ulrich'le yalnız kaldıklarında bu baskıyı hep hissediyordu; baskıya başkaldırdı ve titremeye başladı. Ulrich titrediğini fark etti, ayağa kalkıp elini Gerda'nın zayıf omzuna koydu ve şunları söyledi: "Size bir teklifim var, Gerda. Farz edelim, işler ahlâk konusunda da tıpkı kinetik gaz teorisindeki gibi yürüyor olsun: Her şey uçarken kuralsızca birbirine girsin, dilediğini yapsın. Ama bu karmaşadan bir bakıma neyin sebepsiz yere ortaya çıkamayacağı hesaplanırsa o şey tam da gerçekten ortaya çıkan olacaktır! Garip uyuşmalar vardır! Yine farz edelim ki belli oranda fikir günümüzde etrafta uçuşmaktadır; bu oran en muhtemel ortalama değeri verir; bu değer de yavaş yavaş fakat kendiliğinden yer değiştirir, işte bu yer değişikliğine de ilerleme veya tarihî gelişme denir. Ama en önemlisi, buradaki meselenin, ucundan kıyısından bile bizim şahsi ve münferit hareketlerimizle alâkalı olmamasıdır, sağa veya sola gidebilir, yüksek veya alçak, yeni veya eski, fevrî veya bilinçli düşünerek hareket edebiliriz: Ortalama değer için hepsi birdir, din ve dünya ise bize değil bu değere bakar!"

Bunları söylerken onu kollarının arasına almak için hamle yaptı fakat zorlandığını hissediyordu.

Gerda öfkelendi. "İlkin hep düşünceli başlıyorsunuz," diye haykırdı, "ama sonra hep bildiğimiz terane!" Yüzü kızarmış, cildinde benek benek lekeler oluşmuştu, dudaklarının üstü terliyor gibiydi ama öfkesinin güzel bir yanı da vardı. "Bununla ortaya koyduğunuz, tam olarak bizim istemediğimiz şeydir!" İşte o an Ulrich şeytana uydu ve "Mülkiyet öldürücü müdür?" diye sessizce sordu.

Gerda da aynı sessizlikle, "Sizinle bu konuda konuşmak istemiyorum!" diye cevap verdi.

"Ha bir insana sahip olmuşsun ha bir eşyaya, ikisi de bir," diye devam etti Ulrich. "Ben de farkındayım. Gerda, sizi ve Hans'ı sandığınızdan daha iyi anlıyorum. Söyleyin bakalım, Hans'la beraber istediğiniz nedir?"

Gerda muzaffer bir edayla, "Mesele de o ya zaten: Hiçbir şey!" diye haykırdı. "Ne olduğu açıklanamaz. Babam da, 'Ne istediğini

netleştir. O zaman bir saçmalıktan ibaret olduğunu göreceksin,' diye tutturmuş. Belirginleştirildiği takdirde her şey saçmalığa dönüşür! Aklıselim davranırsak asla harcıâlem sözlerin ötesine geçemeyiz! Bu rasyonel tavrınızla siz şimdi yine itiraz edecek bir şey bulursunuz ama!"

Ulrich başını hayır anlamında salladı. Sanki konuyla alâkalıymış gibi yumuşak bir tonla, "Ya Kont Leinsdorf'a karşı yapılacak gösteri ne oldu?" diye sordu.

"Demek casusluk yapıyorsunuz!" diye haykırdı Gerda.

"Farz edin ki casusum, yine de söyleyin, Gerda. Ne düşünürseniz düşünün, bana göre hava hoş."

Gerda mahcup olmuştu. "Özel bir şey değil. Alman gençlerinin bir gösterisi işte. Belki sadece evinin önünden geçip yuhalarlar. Paralel Faaliyet tam bir utanç kaynağı!"

"Neden?"

Gerda omuz silkti.

"Yerinize oturur musunuz?" diye rica etti Ulrich. "Meseleyi büyütüyorsunuz. Gelin, sakin sakin konuşalım."

Gerda itaat etti. Ulrich, "Dinleyin beni, konumunuzu anlayıp anlamadığımı soruyorsunuz," diye devam etti. "Mülkiyetin insanı öldüreceğinden bahsediyorsunuz. Bu ifadeyle ilk düşündüğünüz para ve ebeveyniniz. Elbette öldürülmüş ruhlar bunlar–"

Gerda kibirli bir jest yaptı.

"Öyleyse parayı bırakıp her türlü mülkiyetten bahsedelim. Kendine sahip olan insan, inanışlarına sahip olan insan, başka birinin veya kendi ihtiraslarının veya sadece alışkanlıklarının veya başarılarının kendisine sahip olmasına izin veren insan, bir şeyler fethetmek isteyen insan ve herhangi bir şey isteyen insan: Bütün bunları inkâr mı ediyorsunuz? Gezgin olmak istiyorsunuz. Aylak gezginler, demişti Hans bir defasında, yanılmıyorsam. Başka bir anlam ve varlık amacını kast etmişti? Doğru mu?"

"Söylediklerinizin tamamı son derece doğru; zekâ ruhu taklit edebilir!"

"Ve zekâ mülkiyet grubuna dâhildir, değil mi? Yaşlı bir bankacı gibi ölçer, biçer, böler, toplar, doğru mu? Ama size bugün, içle-

rinde ruhumuzdan kaydadeğer ölçüde unsurlar bulunan bir sürü hikâye anlatmadım mı?"

"Soğuk bir ruhtur bu!"

"Tamamıyla haklısınız, Gerda. İmdi, size söylemem gereken bir tek, neden soğuk ruhların, hatta bankacıların safında durduğumdur."

"Çünkü ödleksiniz!" Ulrich, Gerda'nın konuşurken, ölüm korkusu yaşayan küçük bir hayvan gibi dişlerini gösterdiğini fark etti.

"Tanrı aşkına, evet," diye karşılık verdi. "Ancak başka hiçbir konuda inanmasanız da, şayet bütün kaçış girişimlerinin sonunda kendimi tekrar babamın yanında bulacağıma emin olmasam, bir paratonere çıkarak yahut ufak bir duvardan atlayarak firar edecek kadar erkek olduğuma inanırsınız herhâlde!"

Aralarında bir benzeri geçtiğinden beridir Gerda, Ulrich'le bu tarz sohbetler etmekten kaçınıyordu; bu konuşmada sözü edilen duygular yalnız ona ve Hans'a aitti; Gerda, Ulrich'in alaylarından değil daha iman mı ediyor, küfre mi düşüyor, onu bile anlamadan kendisini savunmasızca Ulrich'in ellerine teslim edecek olan tasdikinden daha çok korkuyordu. Az önce Ulrich'in hüzünlü sözleriyle şaşkınlığa uğradığından beridir bu sözlerin sonuçlarına katlanmak zorunda kalıyordu; içten içe nasıl bocaladığı apaçık fark edilebiliyordu. Ama Ulrich için de durum pek farklı değildi. Bu kızın üzerindeki etkisinden ahlâksızca zevk almak aklından bile geçmiyordu; Ulrich, Gerda'yı ciddiye almıyor, ciddiyetsizliği ruhanî bir tiksinmeyi de tazammun ettiğinden ona çoğunlukla nahoş laflar ediyordu ama birkaç zamandır, her ne kadar ona karşı hararetle dünyanın avukatlığını yapsa da, inanılmaz bir biçimde, kendini ona açma ve içindekileri allayıp pullamadan gösterme yahut içini bir salyangoz kadar çıplak hâlde görme arzusuna kapılır olmuştu. Bundan ötürü yüzüne düşünceli düşünceli bakıp dedi ki: "Bulutların gökte dinlenmesi gibi ben de gözlerimi yanaklarınızın arasında dinlendirebilirdim. Bulutlar gökte dinlenmekten hoşlanırlar mı, bilmem ama son tahlilde Tanrı'nın bizi, birer eldivenmişiz gibi kavrayıp yavaş yavaş parmaklarına geçirdiği anlar hakkında benim bildiklerim de diğer

bütün Hans'larınkiyle aynıdır! Epey kolaya kaçıyorsunuz; içinde yaşadığımız dünyanın negatifini sezinliyor ve kısaca, pozitif dünya ebeveynlere ve büyüklere, bulanık negatifin dünyasıysa yeni gençliğe aittir diye bir iddiada bulunuyorsunuz. Ebeveyninizin casusluğunu yapacak değilim, sevgili Gerda ama dikkatinizi çekerim, bir bankacı ile bir melek arasında seçim yaparken bankacılığın daha reel olan mahiyetinin de önemi vardır!"

Gerda dik dik, "Çay ister misiniz?!" dedi. "Evimizde biraz daha rahat etmenizi sağlayabilir miyim? Annem ve babamın kusursuz kızlarıyla müşerref olun." Kendini yeniden toparlamıştı.

"Farz edelim ki Hans'la evleneceksiniz."

"Ama onunla evlenmek istemiyorum ki!"

"Ama insanın bir hedefi olmalı; geçiminizi sürekli ebeveyninizle zıtlaşmaktan sağlayamazsınız."

"Günün birinde evden ayrılacak, kendi ayaklarımın üstünde duracağım ve onunla dost kalacağız!"

"Ama rica ederim, sevgili Gerda, diyelim ki Hans'la evleneceksiniz veya buna benzer bir şey yapacaksınız; işler böyle devam ederse evlenmeniz zaten kaçınılmaz olacak. Şimdi bir hayal edin, dünyaya sırtınızı dönmüş vaziyette dişlerinizi fırçalıyormuşsunuz, Hans da vergi beyanını hazırlıyormuş."

"Bundan bir şey anlamam mı gerekiyor?"

"Şayet babanız dünyaya sırtını dönmenin ne olduğunu bilseydi, buna evet derdi; ne yazık ki sıradan insanlar sıradışı tecrübeleri hayat gemilerinin karinasında alabildiğine aşağılara saklamayı öyle iyi beceririler ki kendileri bile onların farkına varamazlar. Şimdi daha basit bir soruya geçelim: Hans'ın size sadık kalmasını isteyecek misiniz? Sadakat mülkiyet bütününün bir parçasıdır zira! Yani Hans başka bir kadınla gününü gün ederse buna karşı çıkmamanız gerekir. Hatta uyduğunuz kanunlara göre bunu, kendi durumunuzda bir zenginleşme olarak görmelisiniz!"

"Sanmayın ki," diye cevap verdi Gerda, "biz kendimiz de bu konularda tartışmıyoruz! Tek bir adım atarak yeni biri olamazsınız ama yeni biri olmamak için kendinizce sebepler uydurmak da tam bir burjuva tavrıdır!"

"Babanızın sizden istediği aslında sandığınızdan bambaşka bir şey. Bu konularda sizden ve Hans'tan daha zeki olduğunu bile iddia etmiyor; ne yaptığınızı anlamadığını söylüyor, hepsi bu. Ama zorbalığın çok akıllıca bir mesele olduğunu biliyor; zorbalık dediğimiz eylemin, siz, kendisi ve Hans da dâhil hepinizden fazla akıl barındırdığına inanıyor. Yüksek tahsilini nihayet dertsiz tasasız bitirmesi için Hans'a para teklif etse ne olur? Bir deneme süresinden sonra ona evlilik olmasa da esaslı bir hayır cevabıyla karşılaşmamayı vaat etse? Bunun için de tek şartı, deneme süresi bitene kadar şu an yürüttüğünüz ilişki de dâhil aranızdaki tüm irtibatı kesmek olsa?!"

"Siz de bu iş için geldiniz demek?!"

"Size babanızın düşüncesini açıklamak istedim. Kendisi muazzam üstünlüğü olan karanlık bir tanrı gibidir. Paranın Hans'ı, kendi istediği yere, yani gerçekliği akletmeye yönlendireceğine inanıyor. Ona göre, sınırlı aylık geliri olan bir Hans artık, imkânı yok, sınırsız budalalıklar yapamayacaktır. Ama babanız belki de hayalperesttir. Uzlaşmalara, ortalamalara, sıkıcılığa, ölü rakamlara duyduğum kadar ona da hayranlık duyuyorum. Şeytana inanmam ama inansaydım, onu cennette rekor kıran performansların mimarı bir antrenör olarak tasavvur ederdim. Hem babanıza söz verdim, ensenize öyle çökeceğim ki kuruntularınızdan geriye hiçbir şey kalmayacak, kalacaksa da bu, gerçeklik olacak."

Bunları söylerken Ulrich'in vicdanı hiç rahat değildi. Gerda, karşısında alev alev yanıyordu, gözyaşları ve öfke gözlerinde üst üste tabakalar oluşturmuştu. Birdenbire hem kendisi hem de Hans için serbest bir yol açılmıştı. Ama Ulrich onu ele mi vermişti yoksa onlara yardım etmek mi istiyordu? Bilmiyordu ama iki ihtimal de onu hem mutsuz hem mutlu etmeye uygun göründü. Yaşadığı kafa karışıklığı yüzünden artık Ulrich'e güveni kalmamıştı, Ulrich belli etmese de aralarında kutsal bir bağ olduğunu tutkuyla hissediyordu.

Derken Ulrich ekledi: "Elbette babanız gizliden gizliye size talip olmamı ve dikkatinizi başka yönlere çekmemi arzuluyor."

Gerda güçbela, "İmkânsız!" diye haykırdı.

Ulrich de yumuşakça, "İkimiz arasında böylesi bir şey herhâlde imkânsızdır," diye tekrar etti. "Ama şimdiye kadar olduğu gibi de devam edemeyiz. Ben fazlasıyla ileri gittim." Gülümsemeye çalıştı; bu sırada kendinden fena hâlde tiksindi. Bütün bunları yapmak istemiyordu aslında. Karşısındaki bu ruhun kararsızlığını hissediyor ve aynı ruh, içinde gaddarlık uyandırdığı için kendisini küçümsüyordu.

O saniye Gerda ona dehşet dolu gözlerle baktı. Birdenbire, yanına çok yaklaştığınız bir yangın yeri kadar güzelleşmişti; biçimi neredeyse yoktu, sadece iradeyi felce uğratan bir sıcaklığı vardı.

"Bir gün de siz bana gelin!" diye teklif etti Ulrich. "İnsan burada arzu ettiği gibi konuşamıyor." Erkeksi pervasızlığının boşluğu gözlerinden okunuyordu.

Gerda, "Olmaz," diyerek teklifini savuşturdu. Ama gözlerini kaçırıyor, Ulrich de –gözlerini böyle başka yere çevirmekle sanki yine karşısında yüceliyormuş gibi– üzülerek karşısında duran bu genç kızın güçlükle nefes alan, ne güzel ne de çirkin sayılabilecek bedenine bakıyordu. Büyük bir samimiyetle derin derin iç geçirdi.

104

RACHEL İLE SÜLEYMAN HÜCUMA KALKIYOR

Tuzzi ailesinin evindeki yüce görevler ile bu evde toplanan fikir bolluğunun arasında kıpır kıpır, hareketli ve coşkulu olmakla birlikte Alman olmayan birisinin etkisi görülüyordu. Öyle olsa da Rachel isimli bu küçük oda hizmetlisi, Mozart'ın parçalarındaki odacılara benzemiyor değildi. Giriş kapısını açıyor, pardösüleri almak üzere kollarını hafifçe uzatarak hazır bekliyordu. Bunu gören Ulrich her defasında, bu kızın, Tuzzi'nin evinin bir objesi olduğunun farkında olup olmadığını merak ediyor, onun gözlerine bakmaya çalışıyordu ama Rachel'in gözleri ya yana kaçıyor veya Ulrich'in bakışlarına kadifeden iki kör lekeymişçesine karşı koyuyordu. Ulrich, Rachel'le ilk kez göz göze geldiğinde bu bakışların başka olduğunu hatırlar gibiydi, birkaç defa da böylesi vesilelerde sahanlığın karanlık bir köşesinden, bir çift gözün iki büyük, beyaz salyangoz kabuğu gibi Rachel'i izlediğini gözlemlemişti; bunlar Süleyman'ın gözleriydi ama Rachel'in çekimserliğinin sebebinin bu oğlan olup olmadığı sorusunun cevabı, Rachel'in onun bakışlarına da pek karşılık vermeden misafir gelir gelmez sessizce geri çekilmesiyle muallakta kalıyordu.

Hakikatse merak duygusunun kavrayabileceğinden daha romantikti. Süleyman'ın inatçı şüpheleri Arnheim'ın ışıl ışıl du-

ruşunu karanlık işlere karıştırmayı başardıktan ve Rachel'in Diotima'ya duyduğu çocuksu hayranlık bu vesileyle yıkıma uğradığından beridir, Rachel'in iyi davranmak yönündeki tutkulu isteği ve meslek aşkına dair içinde taşıdığı ne varsa Ulrich'in üzerinde toplanır olmuştu. Süleyman'ın evdeki olayların izlenmesi gerektiğine dair tembihine kanarak işi yokken kapıları, hizmet ederken de etrafı ısrarla dinlemesi ve Şube Müdürü Tuzzi ile karısı arasındaki bazı konuşmalara da kulak kabartmasından ötürü, Ulrich'in, Diotima ile Arnheim arasındaki kısmen düşmanca, kısmen de sevecen konumu Rachel'in gözünden kaçmamıştı; bu konum, her şeyden bîhaber hanımına karşı beslediği isyan ve duyduğu pişmanlık arasında muallakta kalan duygularına da tamamıyla uyuyordu. Ulrich'in, hanımından bir şeyler istediğini çok uzun zamandır fark etmiş olduğunu da gayet iyi hatırlıyordu. Diotima'nın onun hoşuna gidebileceği aklına gelmiyordu. Galiba durmadan –kovulduktan ve kovulmasına rağmen işi nerelere kadar götürdüğünü Galiçya'daki ailesine göstermek istemesinden beridir– on ikiden vurmayı, beklenmedik bir mirasa konmayı, soylu kimselerin terk ettiği bir çocuk olduğunun keşfedilmesini, bir prensin hayatını kurtarma fırsatına ulaşmayı umuyordu – ama hanımının evine girip çıkan bir beyefendinin ilgisini çekmek, onun sevgilisi olmak, hatta onunla evlenebilmek gibi sıradan bir ihtimal aklının ucundan bile geçmemişti. Bu yüzden de Ulrich'e büyük bir hizmette bulunmak için hazır beklemekle yetiniyordu. Ulrich'in generalle arkadaş olduğunu öğrendikten sonra generale davetiye gönderen de Rachel ve Süleyman olmuştu; bununla birlikte davetiye göndermelerinin sebebi olayların hızlandırılması gerektiğini düşünmeleri ve olup bitenlerden sonra bu generali amaçlarına en uygun kişi olarak görmeleriydi. Ama Rachel'le, aralarında perili köşklerdekini andıran gizli bir işbirliği varmışçasına, hareketlerini merakla gözlemlediği Ulrich'le arasında dayanılmaz bir mutabakatın meydana gelmesi kaçınılmazdı, bu mutabakat sayesinde Ulrich'in dudakları, gözleri ve ellerinin gizliden gizliye gözlemlenen tüm hareketleri, Rachel'in, sönük varlığının büyük bir sahnede bulunduğunu fark eden bir insanın tutkusuyla bağlandığı birer oyuncu hâline geli-

yordu. Bu etkileşimin, göğüslerini, anahtar deliğine eğildiğinde dar bir elbisenin sıkması gibi şiddetle sıktığını ne kadar net fark ederse, Süleyman'ın karanlık flört çabalarına karşı pek dik duramadığı için kendisini bir o kadar ahlâksız görüyordu; Ulrich'in merakına, kendini terbiyeli ve örnek bir hizmetçi kız olarak göstermek gibi derin bir saygıyla karşılık vermesinin Ulrich'ce malum olmayan sebebi de buydu.

Tabiatı gereği cilveleşmeye yatkın bu mahlûk neden bu kadar edepli, diye boş yere merak ediyordu Ulrich; bu kızın da, edalı kadınlarda pek de nadir rastlanmayan o buz gibi asilikten muztarip olduğunu zannetmek işten değildi. Arnheim az önce gelmiş, Süleyman sofada bir köşeye çekilivermişti; Rachel her zamanki çabukluğuyla ortalıktan kaybolurken, Ulrich de Arnheim'ın içeri girmesiyle oluşan huzursuzluk ânını salondan çıkıp pardösüsünden mendil almak için kullandı. Işık yine söndürülmüştü ama Süleyman hâlâ oradaydı ve sırf koridordan çıkmış gibi bir izlenim yaratmak için kapı pervazının gölgesine saklanan Ulrich'in kapıyı açıp tekrar kapattığını fark etmedi. Süleyman dikkatle ayağa kalkıp büyük bir zahmetle ceketinin içine sakladığı kocaman çiçeği çıkardı. Güzel, beyaz bir süsendi bu, Süleyman çiçeğe şöyle bir baktıktan sonra parmak uçlarına basa basa mutfağı geçip işe koyuldu. Rachel'in odasının nerede olduğunu bilen Ulrich, genci sessizce takip ederek olanları izledi. Süleyman kapının önünde durdu, çiçeğe öpücük kondurup kapı koluna yerleştirdi, sapını kapı kolunun etrafına aceleyle iki kere dolayıp ucunu da anahtar deliğinden geçirdi.

Yolda çiçeği demetin içinden hiç fark ettirmeden çekip Rachel için saklamak zor olmuştu, Rachel de böyle nazik jestleri takdir etmesini bilirdi. Yakalanıp işten atılmak Rachel için ölüp hesaba çekilmekle birdi: Bu yüzden geçtiği ve beklediği her yerde Süleyman'a karşı tetikte olmak zorunda kalması canını sıkıyor olsa gerekti, ayrıca Süleyman'ın saklandığı yerden çıkıp aniden bacağını çimdiklemesi ve Rachel'in bağıramıyor olması da pek zevk vermiyordu; yine de birisinin tehlikelere göğüs gerip ona özenli davranması, her adımını büyük fedakârlıklara katlanarak

gözetmesi ve zor durumlarda karakterini sınamasının hepten umurunda olmadığı da söylenemezdi. Bu küçük maymun, Rachel'in gözüne anlamsız ve tehlikeli görünen meseleye hız kazandırıyordu; Rachel'in hisleri işte böyleydi, bazen de zihnini dolduran tüm o darmadağın beklentileriyle baş başayken prensiplerinin hilafına, yakın gelecekte önemli bir şeyler yaşanacakmış yaşanmayacakmış, aldırmadan, bu zenci prensin kalın, her yerde kendisini bekleyen, ona, yani hizmetçi kıza hizmet etmek için yaratılmış dudaklarını doya doya sömürmek gibi günahkârca bir isteğe kapılıyordu.

Süleyman bir gün Rachel'e cesur olup olmadığını sordu. Arnheim, Diotima ve Diotima'nın birkaç arkadaşıyla birlikte iki günlüğüne dağ evine gitmiş, Süleyman'ı yanında götürmemişti. Aşçı kadının yirmi dört saat izni vardı, Şube Müdürü Tuzzi de yemeğini lokantada yiyordu. Rachel, Süleyman'a odasında birinin sigara içtiğine işaret eden izleri anlatmıştı, Diotima'nın acaba Rachel bunları görünce ne düşünür, sorusu ise bu iki hizmetkâr tarafından, konsülde faaliyetlerine hız kazandırmalarını gerekli kılan olaylar döndüğü tahminiyle cevaplanmıştı. Süleyman, Rachel'e cesaretinin olup olmadığını sorarken, efendisinden gerçek soyunu ispatlayacak belgeleri aşırmak istediğini de duyurmuştu. Rachel böyle bir evrak olduğuna inanmıyordu ama etrafını saran bu akıl çelen entrikalar, kızın içinde bir şeyler yapılması gerektiğine dair görmezden gelemeyeceği bir ihtiyaç doğurmuştu. Böylece Süleyman onu almaya gelip otele kadar eşlik edeceği zaman, efendileri kendilerine bir görev vermiş gibi bir izlenim yaratmak için Rachel'in beyaz başlığını ve hizmetçi önlüğünü üstünden çıkarmamasını kararlaştırmışlardı. Sokağa çıktıklarında önlüğün dantelli yakasının içinde alev alev yanan bir sıcaklık peyda olunca Rachel'in gözleri dumandan bir şey görmez oldu ama Süleyman yürekli davranıp bir araba çevirdi; Arnheim'ın dikkati son zamanlarda pek dağınık olduğundan Süleyman'ın artık epey parası oluyordu. Böylelikle Rachel de cesaretlendi ve sanki esas görevi ve mesleği küçük bir zenciyle gezmekmiş gibi uluorta arabaya bindi. Kuşluk vakti bomboş olan yolların meşru tek sahipleri zarif giyimli aylaklardı; Rachel yine hırsızlık yapıyormuş

gibi heyecanlanmıştı. Diotima'yı gözlemleyerek öğrendiği üzere arabada dimdik arkasına yaslanmaya çalışıyordu ama üstten yahut alttan, minderler neresine dokunsa içinde karmaşık bir hareketlilik peyda oluyordu. Arabanın üstü kapalıydı, Süleyman da Rachel'in arkasına yaslanmasından istifade ederek ağzının geniş ıstampa yastıklarını kızın dudaklarına bastırdı; pencereden bakılsa içerisi görülebilirdi ama araba hızla ilerliyor ve hoş kokulu bir sıvının hafifçe kaynamasını andıran bir his sarsılan minderlerden süzülüp Rachel'in sırtına akıyordu.

Zenci kendisini otelin kapısına kadar bıraktırmaktan da geri durmadı. Rachel arabadan inince siyah ipek kolluklar takmış, yeşil önlük giymiş otel görevlileri sırıtmaya başladılar; Süleyman parayı öderken kapıcı cam kapının arasından dışarıyı gözetliyor, Rachel de kaldırım taşlarının ayaklarının altında can verdiği vehmine kapılıyordu. Ama sonradan, Süleyman'ın otelde büyük bir forsunun olduğu izlenimine kapıldı, zira devasa sütunlarla çevrelenmiş lobide yürürlerken kimse onları durdurmadı. Koltuklarda tek tük birileri oturuyor, gözleriyle Rachel'i takip ediyorlardı. Hizmetçi kız yine çok utanmaya başlamıştı, derken merdivenlerden yukarı çıkmaya koyulduklarında çok sayıda odacı kızla karşılaştı, onlar da kendisi gibi siyah üniformalar giymişlerdi, başlarında beyaz başlıklar vardı ama giyimleri Rachel'den daha az zarifti, bunun üzerine Rachel kendisini tıpkı bilinmedik, belki de tehlikeli bir adada yolunu şaşırıp ilk kez insanlara rastlayan bir kâşif gibi hissetti.

Ardından hayatında ilk kez pahalı bir otelin odalarını gördü. Süleyman ilkin bütün kapıları kilitledi; sonra kız arkadaşını yeniden öpmek için bahane buldu. Son zamanlarda Rachel ile Süleyman'ın birbirlerine verdikleri bu buselerde çocuk öpücüklerinin sıcaklığına benzer bir şeyler oluyordu; tehlikeli zayıflıklardan öte birer doğrulamadan ibaretti hepsi. Kilitli bir odada ilk kez yalnız kaldıklarında bile hiçbir şey Süleyman'a, durumun romantizmini arttırarak odayı kilit altına almaktan daha acil görünmedi. Bunun üzerine panjurları indirdi, dışarı açılan kapıların anahtar deliklerini tıkadı. Rachel bu hazırlıkları izlerken

öyle heyecanlanmıştı ki cesaretinden ve yakalanma ihtimalinin yaratacağı utançtan başka bir şey düşünemeyecek hâle gelmişti.

Süleyman onu Arnheim'ın dolaplarının ve bavullarının bulunduğu yere götürdü, biri hariç hepsi açıktı. Öyleyse sırrın bu kapalı valizde saklı olabileceği aşikârdı. Zenci açık bavulların anahtarlarını teker teker denedi. Hiçbiri uymuyordu. Anahtarları denerken boyuna zevzekleniyordu; develer, prensler, Arnheim'ın esrarengiz kuryeleri ve ondan duyduğu şüphelere dair ne varsa ağzından dökülüyordu. Rachel'den bir firketesini ödünç alıp maymuncuğa çevirmeye çalıştı. İşe yaramayınca dolap ve çekmeceleri kırarcasına açarak içlerindeki anahtarları alıp önüne serdi, sonra dalgın bir tavırla anahtarların karşısına geçip çömeldi ve yeni bir karara varmak için mola verdi. Alnını ovuşturarak Rachel'e, "İşte, benden nasıl saklandığını görüyorsun!" dedi. "Ama sana önce diğer eşyaları göstereyim."

Bunun akabinde Arnheim'ın bavul ve dolaplarındaki kafa karıştırıcı bolluğu Rachel'in önüne seriverdi, Rachel yere çömelip ellerini dizlerine dayamış ve önündeki eşyalara merakla gözlerini dikmişti. Çok ince zevklerle şımartılmış bir adamın mahrem elbiseleri şimdiye dek görmediği bir şeydi. Kendi efendisi de hiç fena giyinmezdi ama elbise ve çamaşır üreticilerinin en ince icatları için ne parası ne de onlara ihtiyacı vardı; onu bırakın, hanımının bile, zenginliği akıl almaz olan bu adamınki kadar nazenin, kadınlara yaraşır zarafette ve meşakkatli eşyaları yoktu. Rachel'in bu kodamana duyduğu ürpertici saygının bir parçası genç hizmetçinin içinde yeniden uyandı, Süleyman'sa efendisinin eşyalarıyla uyandırdığı muazzam izlenimle kasılıyor, her şeyi ortaya döküyor, bütün cihazları çalıştırıp bildiği bütün sırları hararetle açıklıyordu. Aniden tuhaf bir şeylerin idrakine varmaktan kaçınmayı başaramayan Rachel gitgide daralmaya başladı. Birkaç zamandır Diotima'nın çamaşırları ve ev eşyasının arasında da benzer şeyler gördüğünü iyi hatırlıyordu. Buradakiler kadar çok sayıda ve kıymetli değillerdi ama manastırlara has eski sadelikleriyle kıyaslandıklarında, katı kurallı geçmiştense hâlihazırdaki manzaraya kesinlikle daha yakındılar. O an hanımı ile Arnheim

arasındaki alâkanın sandığı kadar ruhanî olmayabileceğine dair utanç verici bir zanna yenik düştü.

Rachel saç diplerine kadar kızardı.

Diotima'nın hizmetine girdiğinden beridir düşünceleri bu alana temas etmemişti. Gözleri, hanımının vücudunun görkemini, bu görkemin kullanımına dair düşüncelerle bağlantı kurmaksızın, ambalajıyla birlikte yuttuğu bir ilaç gibi yutmuştu. Yüksek tabakadan insan toplulukları arasında yaşamaktan duyduğu tatmin o kadar büyük olmuştu ki aradan geçen zaman boyunca, bu kadar kolay baştan çıkarılabilen Rachel için bir erkek, karşı cinsten gerçek bir insan olarak değil de ancak romantik, romanlara yaraşır bir farklılıkla var olmuştu. Rachel yüce gönüllülüğü içinde çocuklaşmış, yüce gönüllülüğü sayesinde âdeta yeniden, insanın başkalarının büyüklüğüyle kendini kaybedercesine yanıp tutuştuğu, cinsî olgunluğa erişmeden önceki devre dönmüştü; Süleyman'ın aşçı kadının küçümseyerek gülebildiği saçmalıklarının Rachel'de uysallık ve sarhoşça bir zayıflıkla karşılaşması da ancak bu sayede açıklanabilirdi. Ancak böyle yere çömelmiş, Arnheim ile Diotima arasındaki gayrimeşru ilişki düşüncesinin apaçık önünde durduğunu görünce, içinde, gayritabiî bir ruh hâlinden dünyanın güvenilmez cismaniliğine gözlerini açmanın, önündeki engelleri çoktan kaldırılmış olan değişimi tamamlandı.

Kendini kaptırdığı romantizmden aniden kurtulmuştu, biraz sinirlenmiş ve hizmetçi kızların da bazı hakları olduğunu belli eden esaslı bir tavra bürünmüştü. Süleyman, Rachel'in yanında, deposunun önüne çömelmiş, Rachel'in çok hayran kaldığı ne varsa bir araya toplamıştı, aralarından çok büyük olmayanları da hediye niyetine Rachel'in önlük cebine tıkıştırmaya çalışıyordu. Derken ayağa fırladı ve bir çakı yardımıyla kilitli bavulu bir daha kurcaladı. Arnheim dönmeden önce, efendisinin çek defterine büyük bir yolculuk meblağı yazıp Rachel'le kaçmak istediğini anlatıp duruyordu ama öncesinde kâğıtlarını ele geçirmesi lazımdı.

Diz çökmüş Rachel ayağa kalktı, ceplerine tıkıştırılmış bütün hediyeleri kararlılıkla boşaltıp, "Zevzeklik etme! Vaktim kalma-

dı; saat kaç?" dedi. Sesi pesleşmişti. Eliyle önlüğünü ve başlığını düzeltti; Süleyman, Rachel'in, oyununu bozduğunu fark edince aniden onun kendisinden daha yaşlı olduğunu hissetti. Ama Rachel karşı koymasına fırsat tanımadan ona bir veda öpücüğü verdi. Dudakları her zamanki gibi titremiyordu, Süleyman'ın yüzünün o sulu meyvesine yapışmışlardı sadece. O sırada Rachel, küçük Süleyman'ın başını geriye doğru büküyor ve boğmak istercesine sıkı sıkıya tutuyordu. Süleyman kurtlanmıştı, tekrar serbest kaldığında kendini, daha güçlü bir oğlan çocuğu tarafından suyun altına bastırılmış gibi hissetmiş ve ilkin bu nahoş hakaretin öcünü almaktan başka bir şey istememişti. Ama Rachel derhal kapıdan sıvıştı ve kaçarken yakaladığı bakışlar başta ateşli bir ok kadar öfkeli olsa da, sona yaklaşırken yumuşak bir kül hâlini aldı, Süleyman'sa efendisinin eşyalarını yerlerine koymak üzere toparladı, artık pek de ulaşılmaz görünmeyen bir şeyi kazanmayı arzulayan genç bir delikanlı olmuştu.

105

HAT SAFHADA AŞKIN ŞAKASI YOKTUR

Dağ gezisinin akabinde Arnheim her zamankinden daha uzun süre seyahatte kaldı. Kendisinin bizzat, elinde olmadan kullandığı bu "seyahatte" sözü, ifadenin doğrusu "evinde" diye söylenmesi gerektiğinde, tuhaf kaçmaktaydı. Bu nevi birçok sebepten Arnheim, artık acilen bir karara varmasının elzem olduğunu hissediyordu. Disiplinli dimağının şimdiye dek hiç yaşamadığı nahoş gündüz hülyalarından kurtulamıyordu. Hele bir tanesi çok inatçıydı; Diotima'yla birlikte yüksek bir kilise kulesinin tepesinde dururken görüyordu kendisini, manzara bir anlığına tüm yeşilliğiyle ayaklarının altında serili duruyor ve sonra birlikte aşağı atlıyorlardı. Akşamleyin beyefendiliği bir kenara bırakıp Tuzzilerin yatak odasına dalmak ve şube müdürünü vurmak da hemen hemen aynı şey sayılırdı. Onu bir düelloda da yere serebilirdi ama bu, Arnheim'a pek tabiî görünmüyordu; bu fantezi gerçeklik seremonisinin ağırlığının çokça altındaydı ve Arnheim gerçekliğe ne kadar yaklaşırsa, karşılaştığı direnç o denli bir nahoşlukla artıyordu. Sonuçta serbest ve açık bir tavırla Tuzzi'ye giderek karısını ondan istemek de mümkün sayılırdı. Ama şube müdürü buna ne derdi? Bu ihtimal dahi Arnheim için kendini gülünç düşürme ihtimalleriyle dolu bir duruma yönel-

mek anlamına geliyordu. Diyelim ki Tuzzi insanca davransın ve skandal, mümkün mertebe asgari seviyeyle sınırlı kalsın –evet, boşanmalara o sıralar kibar takımında bile ses çıkarılmamaya başladığından, farz edelim hiç skandal çıkmasın–, böyle bile olsa, yaşlı bir bekâr geç kalınmış bir evlilikle kendini daima biraz gülünç duruma düşürecektir, onun bu hâli aşağı yukarı, çeyrek asırlık evliyken çocuk sahibi olan bir çifte benzer. Arnheim, böyle bir şey yapmak istese bile işine duyduğu sorumluluk, en azından sosyeteden Amerikalı bir dul hanım veya saraya yakın bir soyluyla evlenmesini gerektirirdi, burjuvadan bir memurun eski karısıyla değil. Ona göre hissî de olsa her eylem baştanbaşa sorumluluk demekti. İçinde bulunduğu dönem gibi, insanların yaptığı veya düşündüğü şeylerden mümkün olan en az seviyede sorumlu oldukları bir devirde, bu türden itirazlarla karşılanacak olan yalnızca şahsi ikbal hırsı değil, âdeta Arnheimların elinde büyüyen gücünü (aslen para hırsıyla oluşmuşken, sonraları hırsı aşarak kendi aklına, kendi iradesine sahip olan, büyüyüp yerini berkitmek zorunda kalan ve dinlendiği zaman hastalanabilen, paslanan bu yapıyı!) varlığın güçleri ve hiyerarşisiyle ahenk içinde yürütmek için duyduğu kişiler üstü bir ihtiyaçtı ki bildiği kadarıyla Diotima'ya karşı bile bu ihtiyacı asla gizlememişti. Şüphe yok ki bir Arnheim, keçi çobanının tekiyle bile evlenmeye kalkışabilirdi ama bunu ancak tek başına yapabilirdi ama mesele bunun ötesinde, bir davanın şahsi bir zaafa feda edilmesi hüviyetini korumaya devam ederdi.

Buna rağmen Diotima'ya evlenme teklif ederek doğru olanı yapmıştı. Teklifinin sebepleri arasında büyük ve itinalı bir yaşam tarzının kaldıramayacağı zina ihtimallerinin önüne geçmek de vardı. Diotima, minnettarlıkla elini sıkmış ve sanat tarihinin en iyi örneklerini andıran bir tebessümle teklifine, "Kucakladıklarımızı asla en derinden sevmeyiz!.." diye bir karşılık vermişti. Sert bir zambağın kucağındaki cezbedici sarılık kadar çok anlamı olan bu cevaptan sonra Arnheim'ın, ricasına geri dönme kararlılığından bir şeyler eksilmişti. Fakat bunun yerine, içlerinde boşanma, evlilik, zina ve benzeri kelimelerin gün yüzüne çıkmak için garip bir dürtü ortaya koyduğu havadan sudan konuş-

malar geçti aralarında. Bu anlamda Arnheim ile Diotima, zinanın çağdaş edebiyatta ele alınışıyla ilgili onlarca esaslı sohbete girişmişlerdi; Diotima'ya göre bu problem tamamıyla disiplin, başarısızlık ve kahramanca inzivanın derin anlamı duyulmadan, sadece hislerle ele alınmaktaydı, maalesef Arnheim'ın bu konudaki fikri de tam anlamıyla böyleydi; dolayısıyla kişinin derin ahlâkî esrarının anlamının günümüzde genel olarak neredeyse kaybolup gittiğini eklemekten başka çaresi kalmıyordu. Bu esrar, kişinin kendini dilediğini yapmakta serbest görmemesidir. Her şeyin mubah olduğu devirler, aynı devrin insanlarını hep mutsuz kılmıştır. Disiplin, itidal, şövalyelik ruhu, müzik, ahlâk, şiir, form, tabu: Bütün bunların amacı hayata kısıtlı ve belirli bir içerik sağlamaktan daha derin değildir. Sınırsız mutluluk yoktur. Büyük yasaklar olmadan büyük mutluluklara erişilmez. Ticarette bile her kârın peşinden koşulmaz, aksi takdirde bir şey elde edilemez. Tezahürün, gücün, inancın ve kâinatta kendini ufacık bir insan olarak öne sürme görevinin sırrı, sınırlardır. Arnheim meseleyi böylece açtı, Diotima ise bu sözleri tasvip etmekle yetindi. Böylesi anlayışlar sayesinde meşruiyet kavramının, olağan varlıklar için artık çoğunlukla sahip olmadığı bir anlam bolluğuna kavuşması, bir anlamda bu tip anlayışların üzücü sonuçlarındandı. Ne var ki büyük ruhların meşruiyete ihtiyacı vardır. Yüce saatlerde kâinatın dikine katılığı sezilir. Dünyaya hâkim olmasına rağmen tüccar da, irrasyonelliğin taşıyıcıları olarak krallık, asalet ve ruhbana saygı duyar. Çünkü meşru olan, büyük olan her şey gibi basittir, akla ihtiyaç duymaz. Homeros basitti. İsa basitti. Büyük dimağlar mütemadiyen basit esaslara ulaşırlar, hatta insanda, haydi dönün ahlâkî lakırdılara, deme cesareti olmalıdır; dolayısıyla bütüne bakınca, geleneğe karşı durmak kimse için, hakikaten hür ruhlar için olduğu kadar zor değildir.

Böylesi anlayışlar ne kadar hakiki de olsalar başkasının evliliğine zorla müdahale etme niyeti için elverişli değildir. Bu anlamda ikisi öyle bir durumdaydılar ki muhteşem bir köprü onları birbirine bağlıyor ama köprünün ortasındaki birkaç metrelik boşluk kavuşmalarını engelliyordu. Bütün her şeyde aynı kalan ve kişiyi düşüncesizce bir işe veya aşka sürükleyebilen o hırsın

kırıntısına dahi vâkıf olmadığı için çok içerleyen Arnheim, bu üzüntüyle hırs hakkında tafsilatlı bir konuşmaya girişti. Söylediğine göre hırs tam olarak, çağımızda akıl kültürüne denk düşen duygudur. Hiçbir duygu, bu his kadar doğrudan doğruya amacına yönelmez. Bir yere saplanmış ok gibidir, kuş sürüleri misali gittikçe genişleyerek bir o yana bir bu yana uçuşmaz. Tıpkı hesap, mekanik ve vahşilik gibi bu duygu da ruhu fakirleştirir. Velhasıl Arnheim hırstan bahsederken onu ayıplıyor ve aynı zamanda gözleri dağlanan bir köle misali her yerde gürültü patırtı çıkardığını hissediyordu.

Diotima başka yoldan denedi. Arkadaşına elini uzatıp şöyle bir ricada bulundu: "Susalım! Söz gümüşse sükût altındır! İki insan arasındaki hakiki hakikat dile getirilemez. Biz konuşur konuşmaz kapılar kapanıyor; söz gerçekdışı haberler vermeye yarar, konuşmak yaşamın bulunmadığı saatlerde olur..."

Arnheim hak verdi. "Doğru söylüyorsunuz, kendinin farkında olan söz, derûnumuzdaki görünmez eylemlere keyfî ve zavallı bir şekil bahşediyor!"

"Konuşmayınız!" diye tekrar eden Diotima elini Arnheim'ın koluna koydu. "Susmakla birbirimize bir anlık yaşam hediye ettiğimiz hissine kapılıyorum." Bir müddet sonra elini çekerek iç geçirdi: "Öyle dakikalar var ki ruhun tüm saklı cevherleri açıkça ortaya dökülür!"

"Belki bir zaman gelir," diye onun sözünü tamamladı Arnheim, "ki bu zamanın yakın olduğuna dair birçok emare var, ruhlar duyuların aracılığı olmadan birbirlerini görür. Dudaklar ayrılınca ruhlar birleşir!"

Diotima'nın dudakları büzüşüp kelebeklerin çiçeklere saldığı küçük eğri boruya benzedi. Ruh hâli fazlasıyla sersemlemişti. Hafif bir paranoya, bütün yüceltilmiş duygu hâllerindeki gibi muhtemelen aşkın da bir niteliğidir; sözün düştüğü her yerde birçok anlama gelen bir duyuş ışıldar, örtülerine bürünmüş bir ilah gibi ortaya çıkıp suskunluk içinde çözülüp gider. Diotima yalnız ve huzurlu geçirdiği saatlerdeki bu tezahürü bilirdi ama tahammül sınırlarını zorlayıcı manevî mutluluğun sınırına kadar yükseldi-

ği hiç olmamıştı; içinde bu taşkınlığın yarattığı bir anarşi vardı, ilahî bir şeyler ruhunda sanki kızakla kayarmışçasına kolaylıkla hareket ediyordu, hatta birkaç kez bayılacak gibi olmuştu.

Arnheim ona harika sözlerle arka çıkıyordu. Ara ara duraksayıp nefes almasına yardımcı oldu. Sonra aralarında yine manidar düşüncelerin gergin ağı salınmaya başladı.

Bu geniş mutluluğun acı verici yanı bir şeylere odaklanmalarına müsaade etmemesiydi. Arnheim'dan durmadan titreşen dalgalar yayılıyor, halka halka genişleyen dalgalar akışkan bir eylem hâlinde kalıp birbirlerine yanaşmıyordu. Diotima, zina tehlikesini hayatın yerle bir olması gibi kaba bir felakete yeğ tutmayı, hiç olmazsa zihninde, daha hassas ve üstün bir alternatif sayacak duruma gelmişti, Arnheim da bu fedakârlığı kabul edip onunla evlenmemeye ahlâken çoktan karar vermişti; yani şu veya bu şekilde ikisi de birbirlerini her an ele geçirebilirlerdi, durumun farkındaydılar ama bunu karşı taraftan nasıl isteyeceklerini bilmiyorlardı, zira mutluluk, mutluluk için yaratılmış ruhları kaptığı gibi öyle törensi bir yüceliğe ulaştırır ki bu ruhlar eriştikleri mertebede nahoş eylemlerde bulunmaktan kaygı duyarlar ve bu kaygı bulutların üstündeki insanlarda gayet tabiî görünür.

Böylelikle ikisinin de zihni, hayatın önlerine serdiği bütün büyüklük ve güzellikleri son zerresine kadar sömürdüyse de yükselmenin son raddesinde tuhaf bir kırılma yaşadılar. Sair zamanlarda varlıklarını dolduran arzular ve kibir; dinginliğin yuttuğu huylanmalar, hırıltılar ve bütün telaşlarla birlikte, bir vadideki oyuncak evler ve bahçeler gibi aralarında duruyordu. Geriye kalan ise sessizlik, boşluk ve derinlikti.

İşte Diotima, hissiyatının o en yüce zirvesindeyken etrafına bakınıp azap dolu ve akla hayale sığmaz bir şeyler sezerek, "Acaba biz seçilmiş kimseler miyiz?" diye düşündü. Bu düşüncenin daha alt kademelerini tecrübe eden bir tek kendisi değildi, kuzeni gibi güvenilmez bir adam bile onları ağzına alabiliyordu, hem son zamanlarda da haklarında birçok şey yazılmıştı. Ama gelen haberler doğruysa her bin yılda bir kere öyle zamanlar geliyordu ki ruh uyanmaya her zamankinden daha yakın oluyor ve âdeta,

omuzlarına okumaktan ve konuşmaktan bambaşka sınavlar yüklediği fertlerin arasından tek tek geçip gerçekliğin içinde kendini doğuruyordu. Hatta bunları düşünürken aklına birden, davet edilmediği hâlde esrarengiz bir şekilde ortaya çıkan general geldi. Duydukları heyecan aralarında kademe kademe açılırken söyleyecek yeni sözler arayan dostuna sessizce şöyle dedi: "Akıl, iki insan arasındaki tek anlaşma aracı değildir!"

Arnheim karşılık verdi: "Değildir." Bakışları günbatımında dağılan ışık huzmeleri misali Diotima'nın gözlerine enlemesine erişti. "Demin de söylemiştiniz. İki insan arasındaki hakiki hakikat dile getirilemez, her zorlama ona engel olur!"

106

MODERN İNSAN TANRI'YA MI YOKSA DÜNYA ŞİRKETİNİN PATRONUNA MI İNANIR? ARNHEIM'IN KARARSIZLIĞI

Arnheim bir başınadır. Otel odasının penceresinin kenarında dalgın dalgın dikilmekte ve yaprakları dökülmüş ağaçların tepelerine bakmaktadır, ağaçların tepeleri çizgi çizgi örülmüş bir parmaklık oluşturmakta, parmaklığın altından geçen açıklı koyulu insanlar da caddenin o saatlerde başlayan kalabalığında birbirlerine sürtünen iki yılan misali iki hat teşkil etmektedirler. Büyük adamın dudakları gergin bir gülümsemeyle aralanır.

Ruhsuz dediği şeyleri nitelemekte bugüne kadar hiç zorlanmamıştı. Günümüzde ruhsuz olmayan ne vardı ki? Tek tük istisnalar kolaylıkla istisna olarak görülebilmekteydi. Arnheim oda müziği dinlediği bir akşamı hatırladı hayal meyal; sınır ilindeki şatosuna arkadaşları gelmişti, Prusya ıhlamurları mis gibi kokuyordu, arkadaşları maddî durumları gerçekten kötü olan genç müzisyenlerdi, buna rağmen icra ettikleri müzikle coşkularını akşama taşıyorlardı; işte bu müziğin ruhu vardı. Yahut başka bir örnek daha verilebilirdi: Bir süreliğine belli bir sanatçıya tahsis ettiği bir meblağı ödemeyi geçenlerde bırakmıştı. Bu sanatçının

kendisine darılmasını ve piyasada tutunmayı başaramadan yarı yolda bırakıldığını düşünmesini beklemişti; ona, desteğe ihtiyaç duyan başka sanatçılar olduğunun söylenmesi veya buna benzer sıkıntılardan bahsedilmesi gerekiyordu. Oysa adam, Arnheim'ın son seyahatinde ona rastladığında kendisine ters ters bakmakla yetinmiş ve elini kavrayıp şöyle demişti: "Beni zor bir duruma soktunuz ama eminim ki sizin gibi biri derin bir sebebi olmadan böyle şeyler yapmaz!" İşte bu da erkek ruhuydu; nitekim bir başka seferinde Arnheim da bu adam için bir şeyler yapmak için isteksizlik duymadı.

Kısacası bugün bile birçok detayda hâlâ ruh vardı; bu da Arnheim'a her zaman önemli görünmüştü. Ama ruhla doğrudan ve kayıtsız şartsız irtibata geçmek zorunda kalınca, ruh dediği şey samimiyet adına ciddi bir tehdit oluşturuyordu. Gerçekten de ruhların, duyguların aracılığı olmaksızın temasa geçeceği bir zaman mı geliyordu? Manevî bir baskının onu ve harikulade hanım arkadaşını son zamanlarda mecbur bıraktığı şekilde birbirleriyle münasebette bulunmanın, gerçekliğin amaçlarıyla aynı mertebede ve aynı derecede önemli olan herhangi bir amacı var mıydı? Şuuru yerindeyken bir anlığına bile buna inanmazdı, yine de Diotima'nın bu inancına destek olduğunun farkındaydı.

Arnheim garip bir ikilemdeydi. Ahlâkî zenginlik maddî olanıyla kardeş gibidir; Arnheim bunu pekâlâ biliyordu, hem bu kardeşliğin sebebini anlamak da kolaydı. Çünkü ahlâk, ruhu mantıkla ikame eder; bir ruhun ahlâkı varsa o zaman o ruh için aslında ahlâkî bir mesele kalmamıştır, sadece mantıkî meselelerle ilgilenir; yapmak istediği şey acaba falanca emre mi yoksa filancasına mı tâbidir, maksadı filanca şekilde mi yoksa başka türlü mü yorumlanmadır, diye merak eder. Merakını celbeden benzer şeyler de vardır ve hepsi de bir yere bodoslama hücum eden bir kalabalığın jimnastikle disiplin altına alınıp, bir işaretle sağa hamle yapması, kollarını iki yana açması ve dizlerini iyice bükerek eğilmesine benzer. Mantıksa tekrarlanabilir tecrübeleri şart koşar; açıktır ki olayların, hiçbir şeyin tekerrür etmediği bir girdap misali değiştiği bir yerde, A eşittir A veya daha büyük olan

daha küçük değildir, kabîlinden derin bilgileri asla telaffuz edemez, ancak ve ancak hayal görürdük; bu ise her düşünürün ikrah ettiği bir durumdur. Aynısı ahlâk için de geçerlidir, şayet tekrar etmeye müsait bir şey olmasaydı, insana emir de verilemez ve emir verilmediğinde ahlâkın hiçbir zevki olmazdı. Ahlâka ve akla mahsus bu tekrarlanabilme niteliği ise en yüksek ölçüde parada bulunmaktadır; para âdeta bu nitelikten ibarettir ve istikrarlı olduğu müddetçe, dünyanın tüm zevklerini parçalaya parçalaya, alım gücünün küçücük birer yapıtaşı hâline getirir, insan da bu taşları birleştirip istediğine ulaşabilir. Dolayısıyla para, ahlâkî ve aklidir; malum, tersinden bakıldığında da ahlâklı ve akıllı herkesin parası olmadığına göre, bu niteliklerin aslen parada bulunduğu veya en azından paranın ahlâklı ve akıllı bir hayatın taçlandırılması manasına geldiği sonucuna varılabilir.

İmdi, şurası kesindi ki Arnheim tam olarak, eğitim ile dinin, zenginliğin tabiî sonucu olduğunu düşünmüyor, aksine zenginliğin insanları bunlarla yükümlü kıldığını farz ediyordu ama manevî güçlerin, varlığın etkide bulunan güçlerinden her zaman yeterince anlamadığını ve daima hayata bir miktar yabancı kalacağını vurgulamaktan da hoşlanıyor, olaylar hakkında vukuf sahibi bu adam daha bambaşka anlayışlara varıyordu. Çünkü her mülahaza, her göz önünde bulundurma ve ölçüp tartma işlemi, takdir edilecek nesnenin düşünme esnasında değişmemesini de şart koşar; yine de değişimin olduğu yerde keskin zekânın tamamı, değişimin içinde dahi değişmeyecek bir şey bulmak için kullanılmalıdır, bu anlamda para bütün aklî güçlerle benzeşirken bilginler dünyayı paranın kabına göre atomlara, yasalara, hipotezlere ve mucizevî aritmetik işaretlere ayırır, teknisyenlerse bu kurmacalardan bir yeni şeyler dünyası inşa ederler. Emrindeki kuvvetlerin varlığı hakkında epey malûmat sahibi devasa bir sanayici için bu durum, ortalama bir Alman roman okurunun İncil'deki ahlâkî tasavvurları bilmesi kadar normaldi.

Netliğe, tekrarlanabilirliğe, sağlamlığa duyulan ve düşünme ile planlamanın başarıya erişmesi için şart olan bu ihtiyaç –caddeyi seyreden Arnheim böyle düşünmeye devam ediyordu– ru-

hanî alanda daima bir şiddet biçimiyle tatmin edilir. İnsanın içindeki taşın üstüne bina kurmak isteyen kişi sadece alçak nitelik ve tutkulardan faydalanır, zira ancak bencillikle sıkı sıkıya ilişkisi olan şey bakidir ve nerede olursa olsun göz önünde tutulabilir; daha yüce maksatlar güvenilmez, çelişkili ve rüzgâr kadar geçicidir. İmparatorlukların da er veya geç fabrikalar gibi yönetilmesi gerekeceğini bilen bu adam, üstünlük ve hüznün birbirine karıştığı bir gülümsemeyle aşağıdaki, üniformalardan, bit yumurtası büyüklüğündeki gururlu yüzlerden oluşan karmaşaya bakıyordu. Şuna hiç şüphe yoktu: Tanrı aramızda bin yıllık krallığını kurmak için bugün geri dönecek olsa, hesap gününde emrinde sağlam hapishaneler, cezaları infaz edecek polis, jandarma, askerler; elinde vatana ihanet maddeleri, yanında hükümet temsilcileri ve bunlarla alâkalı daha ne varsa onlar için de tedbir alınmadığı takdirde, pratik ve tecrübeli, bir Allah'ın kulu ona itimat etmezdi ki ruhun, sağı solu belli olmaz edimleri iki temel esasla kısıtlansın; söz konusu esaslar da müstakbel cennet sakinini yalnızca korkutmak ve vidaları sıkmak suretiyle veya arzularının tatmin edilmesiyle, kısacası "güçlü metodun" kullanılmasıyla istediğiniz her şeyi güvenilir bir şekilde ona yaptırabilmek demekti.

O zaman Paul Arnheim öne çıkıp Rabb'e şöyle derdi: "Rabbim, neden?! Bencillik insan hayatının en güvenilir niteliğidir. Onun yardımıyla siyasetçi, asker ve kral; senin dünyanı hile ve cebirle kurduğu bir düzene sokmuştur. İnsanlığın melodisidir bu; Sen ve ben bunu itiraf etmeliyiz. Cebri ortadan kaldırmak düzeni yumuşatmak anlamına gelir; bir piç olmasına rağmen insanı büyük işlere muktedir kılmak, işte, budur bizim görevimiz!" Arnheim bunları söylerken Rabb'e tevazula gülümserdi, büyük sırları alçakgönüllülükle takdir etmenin her insan için ne kadar önemli olduğu unutulmasın derdi sakin tavırla. Sonra da konuşmasına devam ederdi. "Ama insanî ilişkileri ele alırken para da şiddet kadar güvenilir bir usûl değil midir? Ve bu usulün safça uygulanmasından vazgeçmemize izin vermez mi? Soyutlaştırılmış şiddettir bu; şiddetin yumuşak, çok gelişmiş, yaratıcı ve özel bir biçimidir. Ticaret hile ve cebre, aşırı imtiyaza ve istismara dayanmaz mı? Tek farkla ki bunlar medenidir, insanın tâ içine bir yere

konmuş, hatta âdeta özgürlük kisvesine büründürülmemiş midir? Parayı elde etmedeki güç hiyerarşisine göre, bencilliğin organizasyonu olan kapitalizm, deyim yerindeyse, senin şerefine geliştirilebildiğimiz en büyük ve büyük olmasına rağmen yine de en insanî düzendir; insanın eylemleri, içlerinde daha düzgün bir ölçü barındırmaz!" Sonra Arnheim Rabb'e, bin yıllık krallığını ticarî esaslara göre tesis etmesini ve krallığın idaresini elbette dünyevî bir felsefe eğitimi de görmüş olması gereken bir toptancıya devretmesini salık verirdi. Çünkü sonuçta salt dindarlık her zaman cefa görmüştür ve savaş zamanlarındaki hayatın çetinliğiyle kıyaslandığında ticarî bir idare, dindarlığa bile büyük menfaatler sağlayacaktır.

İşte Arnheim bunları ifade ederdi, çünkü derinlerinden gelen bir ses, insan için paranın da en az akıl ve ahlâk kadar vazgeçilmez olduğunu açıkça söylüyordu. Yine derinden gelen bir başka ses de, insanın akıl, ahlâk ve rasyonelleştirilmiş tüm yaşamdan pervasızca vazgeçmesi gerektiğini aynı açıklıkla dile getiriyordu. Hele de yolunu şaşırmış bir uydu misali Diotima'nın güneş sistemine düşmekten başka bir ihtiyaç duymadığı baş döndürücü anlarda bu ses, neredeyse diğerinden daha baskın çıkıyordu. O zaman düşüncelerin büyümesi gözüne, tırnakların ve saçların uzaması kadar yabancı ve maneviyattan uzak görünüyordu. Ahlâkî bir hayat ona fazlasıyla cansız geliyor, ahlâk ve düzene karşı gizliden gizliye duyduğu tiksintiyle yüzü kızarıyordu. Arnheim'ın durumunun, yaşadığı çağdan hiç farkı yoktu. Bu çağ paraya, düzene, bilgiye, hesaba, ölçüye, tartıya, velhasıl paranın ruhuna ve akrabalarına hem tapar hem de onların varlıklarından yakınır. Çalışma saatlerinde çekiç vurup hesap yaparken bu saatler dışında esasen acı ve iğrenç bir tadı olan "E, şimdi ne yapıyoruz?" sorusunun zorlamasıyla bir aşırılıktan öbürüne savrulan çocuklar gibi davranır, içinden gelen geri dön ikazını kafasından atamaz. İş bölümü prensibini de bunlara uygular, böylesine sezgiler ve manevî yakınmalar için zamanına has entelektüellere, günah çıkaran ve çıkartanlara sahiptir, günahların affına dair evraklar hazırlarlar, edebî birer günah çıkarma vaizi ve tellalıdırlar bunlar; insan bizzat onlara uymak mecburiyeti duyduğu bir durumda

kalmasa bile, var olduklarını bilmek dahi çok değerlidir; devletin her yıl zemini olmayan kültür tesislerine gömdüğü cümleler ve malî araçlar da aynı ahlâkî fidye türünden çok da başka değildir.

Bu iş bölümü bizzat Arnheim'ın içinde de gerçekleşiyordu. Müdüriyet bürolarından birinde oturup bilanço hesaplarını kontrol ederken ticarî ve teknik tarzdan başka türlü düşünecek olsa utanırdı ama şirketin parası söz konusu olmadığında bu sefer de tersine düşünmese ve insan, sonuçları tamamıyla maneviyattan yoksun ve önemsiz olan intizam, talimat, ölçü birimi ve sair şeylerin yanıltıcı yollarından başka bir yükselişe ehil kılınmalıdır minvalinde bir talepte bulunmasa hicap duyardı. Bu diğer yola din dendiğine şüphe yoktu; Arnheim bu konuda kitaplar yazmıştı. Bu kitaplarda onu efsane, sadeliğe dönüş, ruh âlemi, iktisadın soyutlaşması, eylemin özü benzeri ifadelerle tanımlamıştı, zira dinin çok yönü vardı; aslına bakılırsa Arnheim'ın, önünde büyük görevlerin durduğunu gören bir adamın yapmak zorunda olduğu gibi kendisiyle fedakârca meşgul olduğu vakit şahsında fark ettiği kadar çok yönü vardı o yolun. Ama bu iş bölümünün karar ânında çökmesi de anlaşılan onun kaderiydi. Kendisini duygusunun alevine atmak istediği veya kadim zamanların insanları kadar yüce ve bütün ama hakikaten asil birinin elinden geleceği kadar gamsız, aşkın içtenlikle kavranan özünün gerektirdiği kadar dininde diyanetinde olma ihtiyacı duyduğu anda, kısacası pantolonuna ve istikbaline aldırmaksızın Diotima'nın ayaklarına kapanmak istediği anlarda bir ses ona dur diyordu. Aklın veya kendi kendine yaptığı hesap kitabın, günümüzde nereye bakılsa hayatı büyük kalıplara yerleştirmeye veya duygunun esrarına karşı çıkıp zamansız uyanan sesiydi bu. Ondan nefret ediyor, bir taraftan da haksız olmadığını biliyordu. Çünkü farz edelim ki bu zamanlara balayı densin: Balayları geçtikten sonra acaba Diotima'yla yaşadığı hayat nasıl şekil alacaktı? İşlerinin başına dönecek ve Diotima'yla birlikte hayatın geri kalan ödevlerinin üstesinden gelecekti. Yıllar malî operasyonlar ve tabiatın kollarında istirahat arasında, özvarlığın istemdışı kısmında değişecekti. Belki eylem ile sükûnetin, insanın zaruri ihtiyaçları ile güzelliğin hakikaten de insancıl ve ulvî bir yolla evlenmesi

mümkün olabilirdi. Böylesi çok iyiydi, zaten düşündüğü hedef de herhâlde buydu; Arnheim'a göre, hiçbir arzusu olmaksızın, beline bir tanecik peştamal dolayıp dünyanın ücra bir köşesinde uzanmayı, büsbütün rahatlayıp dalıp gitmeyi bilmeyen kimseler, büyük malî operasyonları yürütecek kudrete sahip olamazdı, gelgelelim Arnheim'ın içinde hiddetlenip duran vahşi ve sessiz bir tatmin hissi de vardı, çünkü bütün bunlar Diotima'nın, içinde uyandırdığı başlangıç ve bitiş hissiyle çelişmekteydi. Onu, yani biraz daha modern, zarif ve yuvarlak hatları olan bu antik kadını gördüğü her gün bir kez daha şaşkınlığa düşüyor, güçlerinin eriyip gittiğini, itidalli, kendi hâlinde ve ahenkle dönen bu varlığı, içinde bir yerlere yerleştirememenin aczini hissediyordu. Durum artık çok insancıl veya sadece insancıl bir duygu olmaktan çıkmıştı. Ebediyetin bütün boşluğunu barındırıyordu. Maşukunun güzelliğine, onu bin yıldan beridir arıyormuş gibi duran ve ona rastladığı anda aniden işsiz güçsüz kalan bir bakışla bakıyor; bakışı bir miskinliğin, âdeta budalaca bir şaşkınlığın hatlarını ayan beyan üzerinde taşıyan bir acz meydana getiriyordu. Artık hisleri bu talep bolluğuna cevap veremez olmuştu, bu bolluk aslında bir havana girip de topla beraber uzaya fırlatılmak arzusundan başka bir şeyle kıyaslanamazdı!

Nezaket sahibi Diotima bunun için de doğru kelimeyi buldu. Bir defasında böylesi bir anda büyük Dostoyevski'nin bile aşk, budalalık ve manevî kutsiyet arasında bir alâka tespit ettiğini hatırlattı; o alâka bir kenara, onun inançlı Rusya'sını arkalarında bırakmayan günümüz insanları, bu düşünceyi gerçekleştirebilmek için herhâlde ancak özel bir kurtuluşa ihtiyaç duyardı.

Arnheim'ın içinden geçenler tam da bu sözlerdi işte.

Bu sözlerin söylendikleri an, üflemekle ses çıkaramadığı tıkanmış bir trompetmişçesine, bir anda insanın kanını beynine sıçratan benlik ve nesneler üstü bir hâlle dolu olan o anlardan biriydi; duvardaki etajerin üstünde duran ve mekânda van Gogh tarzıyla kendini kabul ettiren ufacık fincandan tutun da dile gelmez şeylerle şişip sivrilerek mekânın içine sıkışmış gibi görünen insan bedenlerine kadar hiçbir detayı önemsiz değildi.

Diotima korkuyla dedi ki: "Şu an en çok şaka yapmak isterdim; mizah güzel şey, bütün hırslardan azade, tezahürlerin üstünde dolanıyor!"

Arnheim gülümsedi. Ayağa kalkmış, odada dolanmaya başlamıştı. "Onu parça parça etsem, haykırmaya ve bağırmaya başlasam; elimi boğazıma daldırıp göğsümde atan yüreği onun için yakalasam: Acaba o zaman bir mucize olur muydu?" diye merak ediyordu. Ama harareti soğudukça, kendini dizginlemişti.

Bu sahne bir kez daha her bir detayıyla zihninde canlanmıştı. Bakışları yeniden ayaklarının önüne serilen caddeye takılıp kaldı. "Gerçekten de ilkin bir kurtuluş mucizesi yaşanmalı," dedi kendi kendine, "böylesi şeylerin gerçekleşmesini düşünebilmek için dünyaya evvela başka insanların yerleşmesi lazım." Nasıl ve neyden kurtulmalı bilmecesini çözmek için çabalamadı; öyle veya böyle, her şeyin farklı olması lazımdı. Yarım saat önce başından ayrıldığı çalışma masasına, mektuplarının ve telgraflarının yanına dönüp zili çalarak sekreterini getirmesi için Süleyman'ı çağırdı.

Onu beklerken ve düşünceleri bir ekonomi diktesinin ilk cümlelerini kabataslak belirlerken, yaşadıkları, içinde güzel ve ilişkileri bakımından zengin bir ahlâkî biçim hâlinde billurlaştı. Arnheim, kendinden emin, içinden şunları geçirdi: "Nihayetinde sorumluluğunun farkında bir adam da ruh bağışlayabiliyorsa, ancak faizleri feda edebilir ama sermayesini asla!"

107

KONT LEINSDORF BEKLENMEDİK BİR SİYASÎ BAŞARI YAKALAR

Kont hazretleri tezahüratlar eşliğinde ihtiyar imparator-patriğin etrafında toplanacak Avrupalı devletler ailesinden bahsettiğinde Prusya'yı daima zımnen bu tanımın dışında bırakıyordu. Hatta belki de bunu artık eskisinden daha samimi yapıyordu, çünkü Kont Leinsdorf, Dr. Paul Arnheim'ın bıraktığı izlenimden inkâr edilemeyecek şekilde rahatsız olduğunu hissediyordu; ne zaman arkadaşı Diotima'nın yanına uğrasa ya bu adama ya onun izlerine rastlıyor, tıpkı Şube Müdürü Tuzzi gibi o da, adamın başına neler geldiğini pek bilmiyordu. Diotima artık eskiden hiç olmayan bir şeyi, yani ona ne zaman manalı bakacak olsa, kont hazretlerinin ellerindeki ve boynundaki şişkin damarları ve açık taba rengi, yaşlanan erkeklerin kokusunu yayan teni fark ediyordu; bu büyük beyefendiye hürmette kusur etmese de teveccühünün şualarında, yaz güneşinin kış güneşine dönmesi misali değişiklikler olmuştu. Kont Leinsdorf ne fantezilere ne de müziğe meyleder-di ama Dr. Arnheim'a katlanmak zorunda kaldığından beridir kulaklarında, Avusturya askerî marşlarındaki davul ve zillerin çıkardığına benzer hafif bir çınlama duyduğu yahut gözlerini kapattığında karanlıkta yığınlar hâlinde oynaşan sarılı, siyahlı

bayrakların dalgalanmasının tedirginliğini hissettiği oluyordu. Böyle vatanseverlik vizyonları Tuzzi hanesinin başka dostlarına da tebelleş oluyor gibiydi. Gerçi en azından kulak kabarttığı her yerde Almanya'dan çok büyük saygıyla bahsediliyor ama kont hazretleri, büyük vatanseverlik faaliyetinin, olayların gidişatı içerisinde belki de kardeş imparatorluğa karşı hafiften sivrilebileceğini belli ettiğinde bu saygı, samimi bir gülümsemeyle güzelleştiriliyordu.

Kont hazretleri kendi bölgesinde önemli bir tezahüre rastlamıştı. Bazı ailevi hisler vardır, çok şiddetlidir; savaştan önce Avrupalı devletler ailesinin tamamına yayılmış olan Almanya antipatisi de bu cümledendir. Belki de Almanya, zihnen bir bütün olmaktan en uzak ülke olduğundan herkes ondan tiksinmek için kendince bir sebep bulabiliyordu; eski kültürü yeni zamanın çarkları arasına en çok giren ve sahte altınla ticaret yapmak gibi afili laflar uğruna paramparça edilen ülke Almanya'ydı. Bunun dışında burası kavgacı, gözünü ganimet hırsı bürümüş, kasıntı ve heyecanlı her büyük kitle gibi sağı solu belli olmayanların yaşadığı tehlikeli bir yerdi: Sonuçta tüm bunlar Avrupa'ya mahsus niteliklerdi ve Avrupalılar için olsa olsa biraz fazla Avrupai görünebilirdi. Sanki bazı varlıkların, bozuk idealleri olması ve keyifsizlik, neşesizlik ve günümüzde hayatın ardında bıraktıklarının, geriye cürufları kalan bir yangının artıklarının üzerlerinde birikmesi gerekir. Olabilme ihtimali, bir anda olaya katılan herkesi son derece şaşırtacak şekilde olura döner. Günümüz medeniyeti için fazlasıyla belirleyici olup kişinin kendi yaptıklarından memnun kalmama durumunu, yani başkalarının yaptıklarından duyduğu, erişmesi kolay memnuniyetsizliklerle ikame edebilen, atmosfere dağılmış ve her türlü mahlûkat arasında savrulmakta olan o nefreti, alabildiğine düzensiz bu süreçte ortadan kalkan, doğru olmayan, fazlalık gelen ve zihni tatmin etmeyen hadise oluşturuyor gibidir. Bu keyifsizliği özel varlıklarla özetleme teşebbüsü hayatın en eski psikoteknik aktif sermayesinin bir parçasıdır, o kadar. Bu anlamda büyücü, özenle hazırlanmış fetişi hastanın bedeninden çekip çıkarır, iyi bir Hıristiyan da hatalarını iyi bir Yahudi'ye mâl edip bu Yahudi'nin reklam, faiz, gazete vesaire

gibi şeytan icatları için aklını çeldiğini iddia eder; tarihin seyrinde gök gürültüsünden cadılar, sosyalistler, entelektüeller ve generaller sorumlu tutulmuştur, savaştan önceki son zamanlarda da bu mucizevî süreçteki en muazzam ve popüler araçlardan biri, öbürlerinin yanında solda sıfır kalan istisnai sebeplerden ötürü, Prusya Almanya'sı olmuştur. Dünya sadece tanrısını değil şeytanını da kaybetmiştir. Kötülüğü bozuk ideallere yerleştirdiği gibi iyiliği de ideallere yerleştirir; kişinin, kendi adına yapılamaz saydığı şeyleri yapmasından ötürü de bu ideallere saygı duyar. Kişi kendisi bir koltukta otururken başkalarının yorulmasını seyreder, alın size spor; insanlara akla gelebilecek en tek taraflı mübalağaları söyletir, işte idealizm. Silkelenip kötülüğü üstünden atar, attıklarını bazılarına sıçratır, sıçrattıkları üzerine gelenler de bu bozuk ideallerdir. Böylelikle her şey dünyadaki yerini ve düzenini bulur ama azizleri tazim etme ve günah keçisini mahrumiyetle semirtme tekniği tehlikesiz değildir, çünkü dünyayı, ortalığa dökülmemiş tüm iç mücadelelerin gerilimiyle doldurur. İnsanlar vuruşur veya kardeş olurlar ve bunu tüm ciddiyetleriyle yapıp yapmadıklarını tam olarak bilemezler, zira bir parçaları dışlarındadır ve gerçekliğin biraz ötesinde yahut gerisindeki tüm olaylar, nefret ile aşkın danışıklı dövüşü hâlinde gerçekleşiyormuş gibi görünür. İnsanın sezdiği tüm iyilik ve kötülükler için cennet veya cehennemdeki ruhları sorumlu tutan o eski cin inancı çok daha iyi, doğru ve temiz çalışmıştır ve umulur ki psikotekniğin gelişimi ilerledikçe tekrar ona dönülecektir.

İdealler ve bozuk ideallerle ilişkiler noktasında özellikle Kakanya son derece uygun bir ülkeydi; hayatın orada zaten gerçekdışı bir yanı vardı; kendilerini Beethoven'den operetlere kadar uzanan meşhur Kakanya kültürünün varisleri ve taşıyıcıları olarak gören, ruhen en seçkin Kakanyalılara, İmparatorluk Almanlarıyla müttefik ve kardeş olup da onlara tahammül edememek gayet tabiî görünüyordu. Onları azıcık azarlamadan duramıyorlar, sahip oldukları başarıları düşününce de her defasında kendi ülkelerindeki ahvalden ötürü tasalanıyorlardı. Ülkelerinin ahvali ise esasında, aslen her devlet kadar iyi ve kimisinden de daha iyi bir devlet olan Kakanya'nın asırlar geçtikçe kendine olan heve-

sini kısmen kaybetmiş olmasındandı. Paralel Faaliyet sürecinde dünya tarihinin de diğer bütün tarihler gibi meydana getirildiği birkaç kez fark edilebildi; yani yazarların aklına nadiren yeni bir şeyler gelir, kargaşalar ve fikirler noktasında birbirlerinden kopya çekmekten hoşlanırlar. Fakat bu cümleden olup da şimdiye dek zikredilmemiş bir şey daha vardır ki tarihten alınan zevkin ta kendisidir; buna bir de yazarlar için oldukça mutat olan, iyi tarih yazdıkları kanaati eklenir ki bu, kulaklarını kor kor ateşler içine uzatan ve her eleştiriyi eritip yok eden tutkusudur yazarın. Kont Leinsdorf da bu kanaatteydi ve aynı tutkuya sahipti, bu özellikleri onun arkadaşlığında da görebilirdiniz ama Kakanya'nın geniş kesimlerinde kaybolmuşlardı, insanlar çoktandır onların yerine koyacakları bir şeyler aramaktaydılar. Orada Kakanya'nın tarihinin yerine, hakkında şiirler yazılan milletin tarihi geçmişti, bu tarihi de tamamen, tarihî romanlar ve kostümlü dramlarla sefa süren o Avrupai zevkle işliyorlardı. Böylelikle tuhaf, belki de henüz layığınca takdir edilmemiş bir şey oldu; bir okulun inşası veya istasyon amirliği mevkiinin doldurulması gibi birbirleriyle halletmeleri gereken oldukça sıradan işleri olan insanlar, bunları yaparken 1600 veya 400 yıllarının bahsini açıyor; Kavimler Göçü'nde Alplerin ön kısımlarının iskânı ve Karşı Reformasyon muharebeleri göz önüne alındığında kimin başvurusunun kabul edilmesi gerektiği hakkında tartışıyorlar ve bu tartışmaları, aşağı yukarı her yerde hüküm süren okuryazar kimselerin tarzına uyan şu asillik ve haramzadelik, vatan, sadakat ve erkek gücü tasavvurlarıyla donatıyorlardı. Edebiyata değer vermeyen Kont Leinsdorf, bilhassa Almanların ve Çeklerin yerleştiği Bohemya'daki mülkiyet alanlarında gözüne çarpan bütün çiftçi, zanaatkâr ve şehirlilerin durumlarının ne kadar iyi olduğunu düşündüğünde yaşadığı şaşkınlıktan kurtulamıyor, dolayısıyla da bu kimselerin zaman zaman birbirlerine ve hükümetin bilgeliğine karşı hararetli bir memnuniyetsizliğe kapılmalarını özel bir virüse, tiksinilecek bir kışkırtmaya bağlıyordu; bu kimselerin böylesi nöbetlerin yaşanmadığı büyük aralıklarda ve idealleri kendilerine hatırlatılmadığı vakitlerde herkesle huzur ve barış içinde geçinmeleri de bir o kadar anlaşılmaz görünüyordu.

Devletin buna karşı uyguladığı politika, yani Kakanya'nın şu meşhur milliyetler siyaseti ise, hemen hemen altı ayda bir yaşanan değişimlerle hükümetin kâh itaatsiz bir milliyete ceza vererek muamele etmesiyle kâh onun karşısında bilgece geri çekilmesiyle sonuçlanıyor ve nasıl ki U şeklindeki bir fanusta sıvının yarısı bir yandan yükselip diğer yandan alçalırsa, Alman "milliyetine" gösterilen tavır da buna denk düşüyordu. Söz konusu milliyetin Kakanya'da özel bir rolü vardı, çünkü kitle hâlinde aslında daima sadece tek bir şeyi, devletin güçlü olmasını istemişlerdi. Kakanya tarihinin bir anlamı olması gerektiği inancına en uzun süre tutunanlar Almanlar olmuş ama Kakanya'da işe vatan hainliğiyle başlayıp sonunda bakan olunabildiğini, öte yandan da bakanlık kariyerinin tekrar vatan hainliğiyle devam ettirilebildiğini kavradıkları ölçüde Alman milliyeti de kendisini mazlum bir millet olarak hissetmeye başlamıştı. Belki benzer olaylar sadece Kakanya'da olmamıştır, ne var ki bu devletin kendine mahsus bir yanı vardı, karışıklık için ihtilallere ve devrimlere ihtiyaç duymazdı, çünkü her şey zamanla, kavramlardaki belirsizlik sayesinde, tabiî ve sakin sakin salınan gelişimi içinde cereyan etmeye başlıyordu, sonuçtaysa Kakanya'da yalnızca mazlum milletler ve asıl zalimler olan, mazlumlar tarafından alabildiğine aldatılmış ve eziyet görmüş olduklarını hisseden kişilerden müteşekkil bir kaymak tabaka kalıyordu. Bu tabakadakiler herhangi bir şeyin olup bitmemesinden, âdeta bir tarih eksikliği yaşanmasından derin bir keder duyuyorlardı, artık bir şeyler olması gerektiğine kesinkes emindiler. Mücadele Almanya'ya karşı bile olsa –ki Paralel Faaliyet beraberinde böyle bir sonuç getirecek gibiydi– hayır diyecekleri yoktu, çünkü birincisi, İmparatorluk'taki kardeşlerinin onları daima biraz utandırdığını seziyorlar, ikincisi hükümet çevrelerinde kendilerini Alman gibi hissedip Kakanya'nın partiler üstü görevini ancak böylesine fedakârca bir tavırla öne çıkarabiliyorlardı.

Öyleyse kont hazretlerinin bu şartlar altında, girişimini Pangermanist sayma fikrini aklının ucundan dahi geçirmemesi tamamıyla anlaşılır bir şeydi. Ama girişiminin öyle olduğu, Paralel Faaliyet'in heyetlerince talepleri toplanan "dairelerin yetki

alanındaki halk kesimleri" arasında Slav kabilelerin zamanla eksilmeye başlamasından da anlaşılıyor; yabancı elçiler de Arnheim'a, Şube Müdürü Tuzzi'ye ve Slavlığa karşı Alman darbesine ilişkin gitgide o kadar korkunç haberler işitiyorlardı ki bazen bu haberler hafifletilmiş dedikodular biçiminde kont hazretlerinin de kulağına geliyor, bu da kontun, özel hiçbir şeyin olmadığı günlerde dahi birçok şeyin yapılmasına müsaade edilmemesiyle insanların zor bir eylem içerisinde bulunduklarına dair endişesini doğruluyordu. Ama kont hazretleri bir reel politikacı olduğundan karşı hamle yapmakta tereddüt etmiyor ve bu sırada maalesef öyle cömert bir hesap yanlışı yapıyordu ki yanlışı, başlangıçta devlet idaresiyle alâkalı bir hata görünümü kazanıyordu. Zira o sıralarda propaganda komitesinin başında –bu komite, görevi Paralel Faaliyet'i halka indirmek olan heyetti– kimseler yoktu, Kont Leinsdorf da Baron Wisnietzky'yi bu mevkie tayin etmeye karar verdi; karar verirken düşüncelerini yalnızca, yıllar yıllar önce bakanlık yapmış olan Wisnietzky'nin, Alman partilerce devrilmiş olan ve kurnazca bir Alman karşıtı siyaset izlediği için adı çıkan bir kabinede bulunması üzerine inşa etmişti. Çünkü kont hazretlerinin kendi planı vardı. Daha Paralel Faaliyet'in başındayken, Alman kabilesindeki Kakanyalıların, kendilerini anavatanlarından çok Alman milletine ait hisseden kesimini faaliyete kazandırmak başlıca fikirlerinden biri olmuştu. Diğer "kabileler" Kakanya'yı isterseler hapishane olarak niteleyip Fransa, İtalya ve Rusya'ya duydukları sevgiyi açıktan açığa dile getirsinlerdi –ki zaten getiriyorlardı– ama bunlar abuk sabuk hayallerden başka bir şey değildi ve ciddi hiçbir siyasetçi onları, bazı Almanların, Kakanya'yı coğrafî olarak çembere alan ve bir nesil öncesine kadar fark gözetmeksizin onunla bağlılık hisseden Alman İmparatorluğu'na gösterdiği heyecanla bir kefeye koyamazdı. "Tıpış tıpış gelecekler!" vecizesini, bu Alman dönekler için söylemişti, kendisi de Alman olduğu için, yaptıkları işler Kont Leinsdorf'ta çok acı hisler uyandırıyordu. Bu vecize aynı zamanda vatanseverlik faaliyetinde de destek olarak görülen siyasî bir kehanet mertebesine yükselmişti ve aşağı yukarı, vatanseverlik adına ilkin "diğer Avusturya kabilelerini" kazanmak lazımdır,

gibi bir anlama geliyordu, zira bu iş bir defa başarıldığında bütün Alman kesimleri, kendilerini bu gelişmelere ayak uydurmaya mecbur hissedeceklerdi, çünkü malûm, herkesin yaptığı bir şeye sırtını dönmek, ilk adımı atmaya çekinmeye göre çok daha zordur. Öyleyse Almanlara giden yol önce Almanlara karşı çıkıp diğer milletlere imtiyaz tanımaktan geçiyordu; Kont Leinsdorf bunu fark edeli çok olmuştu ama ancak eylem zamanı geldiğinde işe koyuldu; Leinsdorf'un hükmüne göre doğuştan Polonyalı ama zihniyet bakımından Kakanyalı olan ekselansları Wisnietzky'yi propaganda komitesinin başına geçirmesinin sebebi de tam olarak buydu.

Sonradan isnat edildiği üzere kont hazretleri bu tercihin Alman düşüncesine karşı çıktığını fark etmiş miydi, karar vermesi zordu; ne de olsa bu tercihle hakiki Alman fikrine hizmette bulunduğunu zannetmiş olması da muhtemeldi. Lakin tercihi, artık Alman kesimlerinin derhal Paralel Faaliyet'e karşı hummalı bir çalışmaya girişmeleriyle sonuçlandı, böylelikle faaliyet son tahlilde bir taraftan Alman düşmanı bir darbe olarak görüldüğünden karşı cepheler açılırken, öbür taraftan Pangermanist sayılmakta ve ondan temkinli bahanelerle en başından itibaren imtina edilmekteydi. Böylesi beklenmedik bir başarı kont hazretlerinin de gözünden kaçmadı ve dört bir yanda şiddetli kaygılara sebep oldu. Ne var ki Kont Leinsdorf, bu belayla olağanüstü derecede kamçılandı; hem Diotima hem diğer liderler korkuyla tekrar tekrar kendisine soru sorunca, bu yüreksizlere taş gibi ama görevine sadık bir yüz ifadesi gösterip şu cevabı veriyordu: "Bu denememiz hemen en başından muvaffak olmadı ama büyük işler başarmak isteyenler, anlık başarılara bağlı kalmamalıdırlar; öyle veya böyle Paralel Faaliyet'e duyulan merak artmıştır, sebat edilirse gerisi de gelecektir!"

108

KURTULMAMIŞ MİLLETLER VE GENERAL STUMM'UN "KURTARMA"* SÖZ ÖBEĞİ HAKKINDAKİ DÜŞÜNCELERİ

Büyük bir şehirde, sakinlerinin şahsî arzularını ifade etmek için her an bunca kelime kullanılırken aralarında bir tanesinin hiç lafı edilmez: "Kurtarmak" kelimesi. En tutkulularından tutun da en karmaşıklarına kadar diğer bütün kelimelerin, hatta bariz biçimde istisna sayılacak ilişkilerde geçen ifadelerin bile çok sayıda kopyasıyla hem haykırıldığı hem de fısıldandığı farz edilebilir; mesela, "Karşılaştığım en büyük kaltabansınız" veya "Sizin kadar etkileyici güzellikte ikinci bir kadın yoktur" gibi; böylelikle bu olabildiğince şahsî tecrübelerin, âdeta güzel istatistik eğrileriyle tüm şehre kitleler hâlinde yayılmış oldukları gösterilebilir. Ama hayattaki bir kimse, bir diğerine asla, "Beni kurtarabilirsin!" veya "Kurtarıcım ol!" demez. O kişiyi ağaca bağlayıp yemek vermeye-

* Aslı *erlösen* olan bu kelime, kurtulma veya kurtarmanın gündelik anlamı dışında, Almancada dinî bir anlam sâhasını da kuşatır ve günümüzde Türkçede sadece dinî bağlamda kullanıldığından anlam daralması yaşamış "halâs, halâs etme, halâskâr" kelimeleriyle de ifade edilebilir. Bu sebepten, bilhassa bu bölümde geçen ve kitabın sair yerlerinde aynı bağlama düşen kısımlarda kullanılan "kurtarmak" söz öbeği "halâs" anlamı da birlikte düşünülerek okunmalıdır. –*ç.n.*

bilirsiniz; aylarca boş yere kur yaptıktan sonra onu maşukuyla ıssız bir adaya terk edebilirsiniz; ona senette sahtekârlık yaptırıp ardından hapisten kurtarabilirsiniz: Dünyanın tüm kelimeleri ağzına gelecektir ama gerçekten müteessir olduğu müddetçe, dil açısından itiraz edilecek herhangi bir yanı da olmamasına rağmen kesinlikle kurtarmak, kurtarıcı veya kurtarma sözlerini söylemeyecektir.

Buna rağmen Kakanya tacının altında birleşmiş halklar kendilerine Kurtarılmamış Milletler diyorlardı!

General Stumm von Bordwehr düşünüyordu. Harbiye Nezareti'ndeki mevkii dolayısıyla, Kakanya'nın, ıztırabını çektiği millî zorluklara dair yeterince bilgisi vardı, çünkü bütçe müzakerelerinde bu zorlukların yol açtığı muğlak ve dikkat edilecek türlü türlü cihetlerin etkisinde kalan siyaseti en başta hisseden askeriye oluyordu, daha geçenlerde bakanı sinir küpüne çevirecek bir olay yaşandı ve askeriyeyle alâkalı acil bir yasa tasarısının geri çekilmesi gerekti, çünkü kurtarılmamış milletlerden biri tasarı için gerekli araçların onaylanması konusunda hükümetin, diğer milletlerin kurtarılma ihtiyacını tahrik etmeksizin asla müsaade edemeyeceği millî tavizler verilmesini talep etmişti. Böylelikle Kakanya, dış mihraklara karşı savunmasız kalıyordu, zira söz konusu olan, büyük bir topçu birliği tasarısıydı ve ordunun, menzil bakımından diğer devletlerin toplarına oranla mızrağın yanında bıçak gibi kalan eski püskü toplarını, bu defa diğerlerininkine oranla bıçağın yanında mızrak gibi olacak kadar yeni toplarla ikame edilmesine onay verilecekti; tasarı bir kez daha belirsiz bir zamanda görüşülmek üzere rafa kaldırılmıştı. General von Stumm'un bu yüzden intihara meyledeceği falan söylenemezdi ama çok şiddetli sıkıntılar ilkin çok sayıda ve dağınık görünen ufak tefek meselelerde ifadelerini bulabilirdi; Stumm'un, Diotima'nın evindeki yarı sivil faaliyeti esnasında kurtarma sözünü birkaç zamandır artık gına getirecek kadar çok duymasından ötürü kurtarılmamış olanlar ve kurtarma hakkında düşüncelere dalması da elbette Kakanya'nın, içindeki çekilmez tefrikalarla mahkûm olduğu savunmasızlık ve silahsızlıkla alâkalıydı.

İlk fikri şuydu: Bu kelime, dilbiliminin tam aydınlatamadığı "kabarık kelimeler" grubuna dâhildi. Bu fikri oluşturan, ondaki tabiî asker aklıydı; bu aklın Diotima tarafından allak bullak edilmesi bir yana –çünkü Stumm kurtarmak sözünü ilk kez onun ağzından işitmiş ve mest olmuştu, topçu birliği tasarısına rağmen bu bakımdan kelimenin etrafı bugün bile şirin bir büyüyle çevriliydi, dolayısıyla generalin ilk fikri aslında hayatındaki ikinci fikri oluyordu!– kelime enflasyonu teorisi başka bir sebepten ötürü de pek doğru gelmiyordu: "kurtarma" kelimesinin fertleri, küçük ve sevimli bir ciddiyet eksikliğiyle donatmaya kalmadan ânında oynaya oynaya dile geliverirdi. Öncesinde on dakika beklemekten sabırsızlanmak veya benzeri ufak başka bir sıkıntı yaşanmışsa, şimdiye kadar "Beni gerçekten kurtardın!" gibi cümleler kurmayan olmuş mudur hiç? Bu sayede general şunun farkına varıyordu ki salim aklın, durumun böylesi kelimelerle güvenilmez biçimde garanti edilen ciddiyetini mahzurlu bulmasının sebebi hiç de öyle sanıldığı gibi kelimeler değildi. Sahiden de Stumm, Diotima'nın evi ve siyaset haricinde, kurtarma kelimesini başka nerede duyduğunu kendisine sorduğunda aklına tek gelen, kiliseler, kahvehaneler, sanat dergileri ve Arnheim'ın, hayranlıkla okuduğu kitapları oluyordu. Dolayısıyla böylesi kelimelerle ifade edilen olayın tabiî, basit ve insanî değil soyut ve genel bir karmaşadan ibaret olduğunun farkına varıyor,; kurtarmak ve kurtarılma hasreti çekmek her ne şekilde olursa olsun bir zihnin başka bir zihne yapabileceği bir şey olarak görünüyordu.

General resmî görevinin sevk ettiği büyüleyici fikirlere duyduğu şaşkınlıkla başını salladı. Bürosunun kapısının üstünde duran ve elektrikle çalışan, yusyuvarlak cam diski, önemli bir konferansta olduğunu ifade edecek kırmızı renge çevirdi ve subayları ellerinde dosyalarıyla iç geçirerek eşiğinden dönerlerken, general düşünmeye devam etti. Artık nereye gitse rastladığı entelektüel insanlar mutmain değillerdi. Her şeyde kusur buluyorlardı, nereye baksanız olup bitenler ya çok az ya çok fazlaydı, onların nezdinde ortalıkta doğru namına bir şey yok gibiydi. Generali artık deyim yerindeyse tiksindiriyorlardı. Hep nerede cereyan varsa oraya oturan talihsiz ve hassas insanlara benziyorlardı.

Aşırı bilimselliğe ve bilgisizliğe, kabalığa ve aşırı inceliğe, kavgacılığa ve lakaytlığa sövüyorlardı: Nereye nazar etseler orada muhakkak küçük bir açıklık oluyordu! Düşünceleri asla sükûn bulmuyor, her şeyin hiçbir düzene kavuşmayan ve ebediyen seyyar dolanan kalıntısını algılıyordu. Böylelikle sonunda, yaşadıkları zamanın yazgısında ruhen verimsizlik olduğuna ve bu zamanın ancak özel bir olay veya çok özel biri tarafından bu hâlden kurtarılabileceğine kanaat getiriyorlardı. O sıralar şu entelektüel denen insanlar arasında "kurtarma" söz öbeğinin popülerleşmesi de işte bu şekilde vuku buldu. Çok geçmeden bir Mesih gelmezse işlerin böyle devam edemeyeceğine kaniydiler. Mesih duruma göre tıp Mesih'i oluyordu, bilginler araştırma yaparken insanlar yardım alamadan hastalanıp ölüyorlardı, yani şifa ilmini bu araştırmalardan kurtarmak lazımdı; yahut edebiyat Mesih'i oluyor ve kendisinden milyonlarca insanı tiyatroya çekmesi, çekerken de kayıtsız şartsız manevî yüceliği haiz bir dram yazabilmesi bekleniyordu. İnsanın tek tek her faaliyetinin ancak özel bir Mesih'le aslına döndürülebileceğine dair bu kanaat dışında bir de elbette basit ve hiçbir surette parçalarına ayrılmamış, on parmağında on marifeti olan bir Mesih isteği vardı. Hülasa, harb-ı umumiden hemen önceki bu zaman dilimi tam bir Mesihlik zamanıydı ve koca koca milletler kurtarılmak isteseler dahi, aslında isteklerinin özel ve sıradışı bir anlamı yoktu.

Generale göre şüphesiz ki konuşulan diğer her şey gibi bu sözleri de fazla ciddiye almamak lazımdı. "Mesih bugün dönecek olsa," diyordu içinden, "diğer tüm hükümetler gibi onun hükümetini de devirirlerdi!" Şahsî tecrübelerine göre bu durum insanların çok fazla kitap ve gazete makalesi yazmasından ileri geliyordu. "Subayların, amirlerinin özel izni olmaksızın kitap yazmasını yasaklayan askerî talimat ne kadar da zekice," diye düşündü. Bundan biraz korktu, böylesine şiddetli bir bağlılık nöbeti geçirmeyeli çok olmuştu. Şüphe yoktu ki kendisi de çok fazla düşünüyordu! Düşünmesi sivil ruha temastan kaynaklanıyordu; sivil ruh, sabit bir dünya görüşüne sahip olma avantajını apaçık kaybetmişti. General bunun fazlasıyla farkındaydı, bu sayede şu kurtulma laflarının tamamını artık başka bir cepheden görün-

meye başladı. General Stumm'un zihni, bu yeni meseleyi açıklığa kavuşturmak için eskiden aldığı din ve tarih derslerine doğru yolculuğa çıktı; bu sırada ne düşündüğünü söylemek güçtü ama düşündüklerini zihninden alıp özenle düzleştirsek manzara herhâlde şöyle olurdu: Söze hemen kilise kısmıyla başlayalım, dine inancınız olduğu müddetçe iyi bir Hıristiyan'ı veya dindar bir Yahudi'yi ümit veya refahın istediğiniz katından aşağı atabilirdiniz, deyim yerindeyse her zaman ruhunun ayakları üstüne düşerdi. Bunun sebebi bütün dinlerin, insana hediye ettikleri hayat açıklaması içinde, tanrının bilinemezliği dedikleri irrasyonel ve kestirilemez bir kalıntıyı öngörmeleriydi; fani insanın, hesabı tutmadığında tek yapması gereken, bu kalıntıyı hatırlamaktı, o zaman zihnini tatmin ederek ellerini ovuşturabilirdi. İşte bu ayakları üstüne düşme ve elleri ovuşturma eylemlerine dünya görüşü denir, çağdaş insan bunu unutmuştur. Onun ya hayatı hakkında düşünmeyi hepten bırakması lazımdır ki birçokları bununla tatmin olur; yahut düşünmek zorunda olduğu ve düşünerek görünüşte asla memnuniyetin sonuna varamadığı o tuhaf ikileme düşer. Bu ikilem, çağlar geçtikçe, tıpkı inanca yeniden ve bütünüyle boyun eğme biçimi kadar tekmil bir inançsızlık kisvesine bürünmüştür ve bugün en sık rastlanan şekli de herhâlde, düzgün bir hayat ruh olmadan inşa edilemeyeceği gibi çok fazla ruhla da edilemez kanaatidir. Kültürümüz de bütünüyle bu kanaate dayanır. Öğretim ve araştırma kurumları için malî imkânlar sunmaya son derece özen gösterir ama sunulacak imkânlar zinhar çok fazla olmamalıdır; eğlence, otomobil ve silahlara harcadıkları meblağlara uygun, küçük bir oran belirlenmelidir. Kültürümüz hangi yoldan gitse, liyakatli insanın yolunu açar ama onun çalışmaya da liyakatli olmasını özenle temin eder. Biraz direndikten sonra her fikri kabul eder ama kabulü, o fikrin karşı fikrine de kendiliğinden iyi gelir. Bu durum muazzam bir zayıflık ve ihmalkârlık gibi görünse de zihne, zihnin her şey olmadığını öğretmek de muhtemelen oldukça bilinçli bir çabadır, zira hayatımızı harekete geçiren fikirlerden birinin sadece bir defalığına dahi karşı fikirden, geriye hiçbir şey kalmayacak şekilde icabına bakılacak olsaydı, herhâlde kültürümüz de artık bizim kültürümüz olmazdı!

Generalin şişman ve küçük, çocuksu bir yumruğu vardı; yumruğunu sıktı ve hisleri ona güçlü bir yumruğun zaruretini doğrularken dolgulu bir eldiven takmış gibi yumruğunu yazı masasının tahtasına indirdi. Subay olarak belli bir dünya görüşüne sahipti! Görüşündeki irrasyonel kalıntının adı şerefti, itaatkârlıktı, savaşın başkumandanlığıydı, görev nizamnamesinin III. kısmıydı, hepsinin özeti olaraksa şu kanaate dayanıyordu ki savaş, daha güçlü araçlarla barışın devamını tesis etmek gibi bir şey değildi, bilakis yokluğunda dünyanın varlığını sürdüremeyeceği güçlü bir tür düzendi. Generalin masaya vurmakla sergilediği tavır, şayet yumruk sadece sportif bir hareket olarak görülse ve zihnî bir yönü, zihnin bir tür olmazsa olmaz tamamlayıcısı anlamına da gelmese, biraz gülünç kaçardı. Stumm von Bordwehr sivillikten biraz bıkmıştı. Sivil akla dair güvenilir bakışları olan yegâne insanların kütüphane görevlileri olduğunu tecrübe etmişti. Düzende aşırıya kaçmanın paradoksunu keşfetmişti, düzenin tamamlanması kaçınılmaz biçimde eylemsizlik sonucunu beraberinde getirmek zorunda kalıyordu. Komik bir şeyler, askerde neden hem en büyük düzenin hem de hayatı feda etmeye hazır olma hâlinin bulunduğunun açıklamasını andıran bir şeyler hissediyordu. Anlamıştı ki düzen, dile getirilemez bir bağlantıyla, ölümcül darbeye ihtiyaç duymaya yol açmaktaydı. Kaygılanarak içinden, bu tempoyla çalışmaya devam edemeyeceğini geçirdi! General âdeta isyan ederek, "Hem ruh denilen nedir ki?!" diye merak etti. "Gecenin bir yarısı beyaz bir gömlekle etrafta dolaşmaz ya; öyleyse izlenim ve tecrübelerimize verdiğimiz belli bir düzenden başka ne olabilir?! Ama o zaman," diye yüzünü güldüren bir fikir sayesinde kararlı bir tavırla sonuca vardı, "eğer ruh, düzene konmuş tecrübeden başka bir şey değilse, o hâlde düzenli bir dünyada ona hiç ihtiyaç yoktur!"

Stumm von Bordwehr rahat bir nefes alıp diskin ışığını konferans seçeneğinden müsaite aldı, aynanın karşısına geçti ve astları içeri girmeden önce ruhundaki hareketliliğin tüm izlerini bertaraf etmek için saçlarını eliyle düzeltti.

109

BONADEA, KAKANYA; MUTLULUK VE DENGE SİSTEMLERİ

Eğer Kakanya'da siyasetten bir şey anlamayan, anlamak da istemeyen tek bir kişi varsa hiç şüphesiz Bonadea'ydı; bununla birlikte kurtulmamış milletlerle arasında bir bağ bulunmaktaydı: Bonadea'nın (Diotima'yla karıştırılmamalı; iyi ilahe, iffet ilahesi, tapınağı feleğin cilvesiyle taşkınlıklara sahne olan Bonadea, bir eyalet mahkemesi başkanının veya her kimse, onun karısı ve kendisine ne layık ne de yeterince muhtaç olan bir adamın talihsiz sevgilisidir) bir sistemi vardı, Kakanya'daki siyasetin ise yoktu.

Bonadea'nın sistemi şimdiye dek bir çifte hayat biçiminde var olmuştu. İkbal hırsını yüksek tabakadan denebilecek bir aile çevresi içerisinde dindiriyor, toplumla ilişkilerinde de yüksek tahsilli ve zarif bir hanımefendi sayılmanın memnuniyetini yaşıyordu; zihninin maruz kaldığı bazı ayartmalara ise fazlasıyla gergin bir mizacın kurbanı olduğu veyahut nefsini delilik etmeye sevk eden bir gönlü olduğu bahanesiyle boyun eğiyordu, çünkü gönül delilikleri, etraflarını saran hâller tam anlamıyla kusursuz olmasa bile romantik ve siyasî suçlar kadar şereflidir. Burada gönül; generalin hayatındaki şeref, itaatkârlık ve görev

nizamnamesinin III. kısmıyla veya düzene konmuş her bir yaşam davranışında, aklın düzen getirmeyi başaramadığı her şeyi düzenleyen irrasyonel kalıntıyla aynı rolü oynuyordu.

Fakat bu sistem işlerken bir hata vermişti; Bonadea'nın hayatını iki duruma ayırıyor, aralarındaki geçişler ağır kayıp yaşanmadan gerçekleşmiyordu. Çünkü gönül, hatalı bir hareket karşısında ne kadar belâgatli da olsa sonrasında cesareti bir o kadar kırılıyor, sahibesiyse manik bir kabarışla kuzgunî siyah akan, birbirini de ancak nadiren dengeleyebilen ruh hâlleri arasında boyuna gidip geliyordu. Yine de sistem olmasına sistemdi bu; yani –mesela insanın, zamanın birinde, hayatla hesabını heves ve hevessizliğin otomatik bilançosu olarak heves lehine kapattığına inanmak istemesi gibi– kendi hâline bırakılmış bir dürtü oyunu değildi, bu bilançoyu yanıltacak kaydadeğer zihnî tedbirler barındırıyordu.

Her insanda izlenimlerinin bilançosunu kendi lehine yormaya meyilli böyle bir usûl vardır, hevesin günlük asgari mevcudu bu usulle ortaya çıkar ve olağan zamanlarda yeterli gelir. Yaşama hevesi bu noktada hevessizlikten de ibaret olabilir, yaşamda böylesi malzeme farklarının önemli bir rolü yoktur, çünkü bilindiği üzere, nasıl ki dansların kendi havaları varsa, onlardan aşağı kalmayacak cenaze marşlarının yanı sıra mutlu melankoli denen bir şey de vardır. Muhtemelen tersi de iddia edilebilir, birçok şen insanın mutluluğu, mahzun olanlardan zerre kadar bile fazla değildir, çünkü mutluluk da en az mutsuzluk kadar yorucudur; bu durum aşağı yukarı, havadan daha hafif – veya daha ağır uçma prensibine benzer. Ama akla yatkın bir itirazda daha bulunulabilir; aksi takdirde zenginin parasının fukarayı daha mutlu edeceği düşüncesinin kuruntudan ibaret olduğunu söyleyen hâli vakti yerinde kimselerin o eski bilgeliği haklı çıkmaz mı? Öyle olsa fakir, kendi yaşam sisteminin yerine başka bir tane geliştirme göreviyle karşı karşıya kalırdı; bu yeni sistemin hevese tahammülü de, en iyi ihtimalle, fakirin zaten sahip olduğu o ufak mutluluk fazlasına denk düşerdi. Teorik olarak bunun anlamı, başını sokacak yeri olmayan bir ailenin, buz gibi bir kış gecesinde şayet

soğuktan ölmediyse, sabah güneşinin ilk ışıklarıyla birlikte tıpkı sıcak yatağından çıkmak zorunda olan zengin adam kadar mutlu olacağıdır; pratikteyse mesele, her insanın yükünü semerine yüklenenleri çeken eşek gibi sabırla taşıdığı anlamına gelir, çünkü yükünden bir nebze olsun daha güçlü olan eşek mutludur. Vâkıa, sadece bir başına eşek örneğine bakmakla bile varılabilecek şahsî mutluluğun en güvenilir tarifi budur. Hakikatte ise şahsî mutluluk (veya denge, memnuniyet veya kişinin derunundaki otomatik hedefe artık ne denebilirse) kendi içindeyken, bir taşın duvarın içinde veya bir damlanın, bütün her şeyin kuvvet ve gerilimlerinin geçtiği bir nehrin içinde müstakil olması kadar müstakildir. Bir insanın neyi bizzat yaptığı veya hissettiği, başkalarının onun için düzenli olarak yaptığını ve hissettiğini farz etmek zorunda olduklarına kıyasla devede kulak kalır. Hiç kimse sadece kendi dengesini yaşamaz, herkes kendisini kuşatan tabakaların dengesine dayanır, derken kişinin küçük heves fabrikasına, son derece karmaşık, ahlâkî bir kredi dâhil olur, bunun bahsi daha sonra geçecektir, çünkü bu kredi, topluluğun ruhanî bilançosuna olduğu kadar ferdinkine de aittir.

Bonadea'nın, sevgilisini tekrar ele geçirme çabaları başarıya ulaşamayıp onu, Ulrich'i elinden alanın Diotima'nın zekâsı ve azmi olduğuna inandırdığından beridir bu kadına duyduğu kıskançlık sınır tanımıyordu ama hani hep zayıf insanların başına gelir ya, Diotima'ya hayranlığı sayesinde kaybını kısmen telafi edecek bir açıklama ve tazmin bulmuştu; kaç zamandır bu hâl içindeydi ve Paralel Faaliyet'e yapacağı mütevazı katkılar bahanesiyle bazı bazı Diotima tarafından kabul edilmiş ama evindeki münasebetlere dâhil edilmemişti; Diotima ile Ulrich arasında bu konuda bir anlaşma olması gerektiğini zannediyordu. Dolayısıyla bu ikisinin gaddarlığı yüzünden acı çekiyor, bir taraftan da onları sevdiği için, zihninde, duygularının benzersiz saflığa ve diğerkâmlığa sahip olduğuna dair bir illüzyon meydana geliyordu. Sabahları, kocasının evden gidişini sabırsızlıkla bekledikten sonra, silkinip tüylerini düzelten kuşlar misali sık sık aynanın karşısına oturuyordu. Ardından saçını, Diotima'nın Yunan tarzı topuzuna benzemediği söylenemeyecek bir şekle girene kadar

topluyor, maşayla çektiriyor ve kıvırıyordu. Saçından fırçayla küçük küçük perçemler çıkarıyor, yaptıkları biraz gülünç dursa da farkına varmıyordu, çünkü aynadan ona gülümseyen, genel biçimiyle uzaktan da olsa tanrıları andıran bir çehreydi. Daha sonra hayranlık duyduğu bir varlığın güven, güzellik ve mutluluğu Bonadea'nın içinde, büsbütün tamamlanmış olmasa da esrarengiz bir birleşmenin küçük, alçak ve sıcak dalgalarıyla tıpkı engin bir denizin kenarında oturup ayaklarını suya sokmuşçasına yükseliyordu. Dinî bir tapınmaya benzeyen bu davranış –çünkü insanın iptidai hâllerinde bütün vücuduyla büründüğü tanrı maskelerinden tutun da medeniyetin seremonilerine kadar, inananların taklit ânında bedenlerini saran mutluluk, önemini asla tamamen yitirmez!– Bonadea'nın içinde giderek güçleniyordu, zira zorlama da olsa, Bonadea elbiseleri ve formaliteleri severdi. Yeni bir elbise giyip aynada endamına baktığında, günün birinde söz gelimi kabarık kollu bluzlar, kıvır kıvır kâküller ve uzun çan etekler yerine dizüstü mini etekler ve erkeksi saç kesimlerinin tercih edileceği zamanların gelebileceğini asla hayal edemezdi. Ama bu ihtimali inkâr da etmez, çünkü beyni böylesi bir tasavvuru kabul edebilecek durumda olmazdı. Bonadea aristokrat bir kadının nasıl giyinmesi gerekirse öyle giyinmişti daima, ayrıca her sezon, yeni moda akımlarına, ebediyete duyduğuna benzer bir saygı duyardı. Düşünme kabiliyetinden geçici olarak zorla bir taviz koparılabilse bile saygısından zerre kadar bir şey eksilmezdi. Dünyanın baskısını olduğu gibi benimsiyordu; davetiyelerin bir köşesinden kıvrılıp yeni yıl dilekleri yazılarak arkadaşların evine gönderildiği veya baloda eldivenlerin çıkarıldığı devirler, bunların yapılmadığı devirlerde, başka her çağdaşı için yüz yıl önceki devrin uzaklarda kalmış olması kadar geride, yani tamamıyla akla gelmeyecek, imkânsız ve çoktan geçip gitmiş olan zamanda kalmıştı. Bundan dolayı Bonadea'yı elbisesiz görmek de aynı oranda komikti; elbisesizken her türlü manevî korumadan da bütünüyle soyunmuş oluyor ve üzerine bir deprem kadar insafsızca çöreklenen amansız bir zorlamanın çıplak ganimeti gibi kalıyordu.

Renksiz bir madde dünyasının inkılapları içinde kültürünün bu safha safha çöküşü ise artık sona ermişti ve görünüşüne böylesine sırlarla dolu bir özen sarf etmeye başladığından beridir Bonadea, yirmi yaşından bu yana hiç olmamış bir şey yaşıyor, hayatının gayrimeşru kısmını dul olarak geçiriyordu. Görünüşüne fazlasıyla özen gösteren kadınların nispeten erdemli olduklarına dair o harcıâlem tecrübe herhâlde sineye çekilebilir, çünkü o zaman araç, tıpkı büyük spor kahramanlarının çoğunlukla kötü birer amatör, cengâver kılıklı subayların kötü birer asker ve zekâ fışkıran erkeklerin bazen aptal olmaları gibi amacın yerine geçer ama Bonadea için mesele sadece enerjiyi bölüştürme meselesi değildi, yüzünü çok şaşırtıcı bir randıman fazlasıyla yeni hayatına çevirmişti. Kaşlarını bir ressammışçasına tutkuyla çiziyor, alnı ile yanaklarını hafifçe mineleyip natüralizmden sıyrılmalarını ve kiliselerdeki süslemelere has belli belirsiz yücelik etkisine kavuşup gerçeklikten kopmalarını sağlıyor, yumuşak korsesini vücudunu sallaya sallaya düzeltiyordu; normalde hep biraz zorluk çıkarttıklarını düşündüğü ve fazlaca kadınsı geldikleri için varlıklarından utandığı büyük göğüslerini birdenbire kardeşi gibi sevmeye başlamıştı. Kocası parmağıyla boynunu gıdıklayıp da, "Saçımı mahvedeceksin!" cevabını duyduğunda veya "Koluma girmeyecek misin?!" diye sorup, "Mümkünatı yok, yeni elbisemi giydim!" cevabını aldığında şaşkına dönüyordu. Ama günahın kuvvetiyle vücudu, âdeta kendisini tutsak eden menteşelerden ayrılmıştı ve ışıltılar saçan azıcık seyreltilmiş, sıradışı tavrıyla, sırtından bir yük kalkmışçasına "gerginliğinden" kurtulduğunu hisseden Bonadea'nın yepyeni ve aydınlık dünyasında, baharda beliren yıldızlar misali ortalıkta dolanıyordu. Kocası evlendiklerinden beri ilk kez şüphe duymaya, evinin huzurunu bozan üçüncü birinin var olup olmadığını merak etmeye başlamıştı.

Ama huzurunu bozan, yaşam sistemleri alanındaki bir tezahürden başka bir şey değildi. Zamanın atmosferinin dışına çıkarılarak bir insan suretinin üzerindeki muazzam yaşayışları içinde başlı başına bir biçim olarak düşünüldüğünde elbiseler, burnuna ve dudaklarına hızma takan bir topluma layık tuhaf bo-

rular ve urlardır, hâlbuki onlara, sahiplerine bahşettikleri niteliklerle birlikte bakınca nasıl da çekici olurlar! Bu esnada yaşanan şey bir parça kâğıdın üstündeki eğri büğrü çizgilerin içine büyük, anlamlı bir sözün eklenmesinden daha aşağı değildir. Bir insanın görünmez iyiliğinin ve seçkinliğinin, bulvarda yürürken veya bir çay partisinde tabağa sandviç koyarken, eski dinî resimlerde görüldüğü gibi yumurta sarısı renginde, dolunay büyüklüğünde, havada duran bir aziz halesi gibi aniden kafasının arkasından ortaya çıktığını bir düşünün: Hiç şüphesiz bu, yaşadığınız en muazzam ve sarsıcı tecrübelerden biri olurdu; yine aynı düşüncedir ki görünmez olanı, hatta mevcut bile olmayanı görünür kılmayı sağlayan işte böylesi bir gücü, iyi dikilmiş bir kıyafet misali ortaya koyar!

Böylesi konular borç verdiğimiz parayı fahiş faizlerle geri ödeyen borçlulara benzer; aslında bu anlamda her şey bize borçludur. Çünkü kıyafetlerdeki o nitelik kanaatlerde, peşin hükümlerde, teorilerde, ümitlerde, herhangi bir şeye duyulan inançta, hatta sadece kendisi sayesinde bu niteliğin doğruluğu iliklerine işlediği müddetçe düşüncesizlikte bile vardır. Hepsi de, onlara borç verdiğimiz kabiliyeti bize ödünç vermekle, dünyayı, parıltılarının kaynağı olduğumuz bir ışıkla aydınlatma amacına hizmet eder ve aslına bakılırsa herkeste sırf bu görev için münferit sistemler bulunur. Büyük ve türlü türlü hünerlerle bir körlük yaratır, bunun yardımıyla da en muazzam şeylerle birlikte yaşarken sessiz sakin kalmayı başarırız, zira kâinatın bu her yanı kaskatı kesilmiş asık yüzlerini masa veya sandalye, haykırış veya aman dileyen bir el, sürat veya kızarmış tavuk olarak teşhis ederiz. Başımızın üstünde açık bir gök uçurumu ile ayaklarımızın altındaki hafifçe örtülmüş bir gök uçurumu arasındayken, yeryüzünde durup kendimizi kapalı bir odadaymışız gibi rahat hissedebiliriz. Biliriz ki hayat, mekânın gayriinsanî genişliklerine olduğu kadar atom âleminin gayriinsanî darlıklarına doğru ilerlerken de yolunu kaybeder ama bu ikisi arasında kalan nesneler tabakasına dünyevî şeylermişçesine muamele gösterir, bu yaptığımızın sadece ortalama bir mesafeden edindiğimiz izlenimleri tercih etmek anlamına gelmesine zerre kadar aldırış etmeyiz. Böylesi

bir davranış, akıl irtifaımızın kaydadeğer derecede altında kalsa da duygularımızın bu davranışta bir hayli pay sahibi olduğunu ispatlayan tam olarak budur. Gerçekten de insanlığın aldığı en önemli zihnî tedbirler daimi bir ruh hâlinin muhafazasına yardımcı olur ve dünyanın tüm duyguları, tüm tutkuları, insanlığın neşeli ruh sükûnetini korumak için katlandığı muazzam ama tamamen bilinçdışı güçlüklere nazaran bir hiçtir! Bu konudan bahsetmenin görünüşte pek faydası yoktur, o kadar sorunsuz çalışır. Ama daha yakından bakınca son derece suni bir bilinç durumu fark edilir ve insanın dönen yıldızlar arasında dimdik yürümesini sağlayıp dünyanın neredeyse sonsuz bilinmezliğinin ortasında elini vakûr bir edayla ceketinin ikinci ve üçüncü düğmelerinin arasına sokmasına izin verir. Budalası da bilgesi de dâhil her insanın bunu başarmak için maharetlerini kullanması bir yana, maharetlerin bu şahsî sistemleri toplumun ve büyük ölçekte aynı amaca hizmet eden topluluğun ahlâkî ve entelektüel denge tedbirlerinin içine bir hayli hünerle yerleştirilmiştir. Bu iç içe geçiş büyük tabiattakine benzer, orada da kâinatın bütün güç alanları dünyanın güç alanına tesir eder de kimse fark etmez, çünkü dünyada olup bitenler işin sonucudur; o sonucun zihinde ortaya çıkardığı rahatlamaysa öyle büyüktür ki en bilgeler de, her şeyden bîhaber küçük kız çocukları da hiç rahatsız olmadan kendilerine gayet akıllı ve güzel görünürler.

Ama zaman zaman, bir bakıma duyuş ve isteyişin zorlayıcı hâlleri de denebilecek böylesi memnuniyetlerden sonra içimizi sanki tam tersi bir durum kaplar veya hadi bunu da tımarhane kavramlarıyla ifade edelim, bu hisse kapılınca birden yeryüzünde devasa bir fikir firarı başlar ve firar bittikten sonra bütün insan yaşamı yeni merkezlere ve akslara yerleştirilmiş olur. Bütün ihtilallerin salt saiktan daha derinlere uzanan sebebi, üst üste biriken mahzurlarda değil ruhların suni memnuniyetini desteklemiş olan dayanışmanın yıpranmasında yatar. Buna söylenecek en iyi laf, meşhur bir erken dönem skolastiğinin, Latince dile getirdiği "*Credo, ut intelligam*" sözüdür ve günümüz Almancasına mealen aşağı yukarı şöyle tercüme edilebilir: Rabbim, Tanrım, ruhuma üretim kredisi ver! Çünkü muhtemelen insanlığın bü-

tün amentüleri kredilerle* ilgili bir istisnai durumdan ibarettir, o kadar. Aşkta da işte de, bilimde de uzun atlamada da, bir şeyler kazanmadan, elde etmeden önce inanmak lazımdır, öyleyse bu durum, nasıl olup da bütün bir hayat için geçerli olmaz?! Hayatın düzeni istediği kadar sebepli olsun, temelinde bu düzene gönüllü olarak duyulan bir parça inanç her zaman vardır, hatta bu inanç, bitkilerdeki gibi yeni filizlerin çıktığı yeri işaretler; kendisi için ne hesap ne siperin olduğu bu inanç tükendi miydi, çok geçmeden ardından çöküş de gelir, kredileri kaybolup gidince çağların ve imparatorlukların çöküşü ticarî iflastan farksızdır. Böylelikle ruhanî dengeye temel bakış, güzel Bonadea örneğinden üzücü Kakanya örneğine uzanmış olur. Çünkü hâlihazırdaki tekâmül safhasında Kakanya, Tanrı'nın krediyi, yaşama hevesini, kendisine duyduğu inancı ve bütün kültür devletlerinin bir vazifeleri olduğuna dair o faydalı vehmi yayma kabiliyetini elinden aldığı ilk ülkeydi. Burası akıllı bir ülkeydi ve kültürlü vatandaşları vardı; dünyanın dört bir yanındaki her kültürlü insan gibi bunlar da gürültüyle, hızla, yenilikle, ihtilafla ve hayatımızın görülen-duyulan coğrafyasında başka ne varsa hepsinin birleşiminden ortaya çıkan muazzam heyecanın etkisiyle ne idüğü belirsiz bir ruh hâli içinde dolanıp duruyorlardı; diğer insanlar gibi onlar da her gün, tüylerini ürperten birkaç düzine haber okuyor, bu haberlere feveran, hatta müdahale etmek için hazırlanıyorlardı ama iş asla o raddeye varmıyordu, çünkü birkaç saniye geçmeden bu dürtü, gelen yeni haberlerle bilinçlerinde geri plana itiliyordu. Diğer herkes gibi onlar da etraflarının cinayetler, taammüden adam öldürmeler, ihtiraslar, fedakârlıklar ve yüceliklerle çevrili olduğunu hissediyorlardı ve bütün bunlar, etraflarında oluşan yumağın içinde bir şekilde gerçekleşseler de onlar bu maceralara ulaşamıyorlardı, zira bürolarında veya başka bir mesleki kurumda tutsak misali oturuyor, akşama doğru serbest kaldıklarında da nasıl

* Bir önceki Latince cümlede geçen *credo* kelimesi, anlamca "inan-" kökünden gelmektedir, Almancadaki yine Latince asıllı olan *kredit* kelimesi hem "inanma, itibar, amentü" anlamına hem de finans alanındaki "kredi" anlamına sahiptir. Bu bağlam içerisinde geçen bundan sonraki tüm "kredi" kelimeleri, bu nüans göz önüne alınarak okunmalıdır. -*ç.n.*

başa çıkacaklarını artık bilemedikleri gerilim içerisinde aslında hiç zevk almadıkları eğlencelere dönüyorlardı. Kendilerini Bonadea kadar mutlak biçimde aşka adamasalar da özellikle kültürlü kimselerde ilaveten bir şey daha oluyordu: Kredilerini de dolandırma yeteneklerini de kaybediyorlardı. Gülümsemelerin, iç çekişlerin, düşüncelerin nereye gittiklerini artık kestiremiyorlardı. Ne diye düşünmüş, ne diye gülümsemişlerdi? Fikirleri tesadüftü, merakları çoktandır zaten vardı; ne var ne yoksa, bir şekilde koşarak içine daldıkları bir şema hâlinde havada asılı duruyor, ne herhangi bir şeyi yürekten yapabiliyor ne de bırakıp gidebiliyorlardı, çünkü onlar için birleştirici yasa yoktu. Kültürlü kişi işte bu sayededir ki bilmem hangi kabahatin gitgide büyüdüğünü, artık onu asla taşıyamayacağını hisseden bir insandı; o, kaçınılmaz iflası görüp ya başka herkes kadar yaşamaktan memnuniyet duyacağı bir devirde yaşamaya mahkûm olmaktan yakınan, ya kaybedecek bir şeyi olmayan birinin cesaretiyle, değişiklik vaat eden her fikre atlayan bir adamdı.

Elbette durum tüm dünyada böyleydi ama Tanrı, Kakanya'yı krediden mahrum ettikten sonra özel bir şey yaptı ve kültürün zorluklarını bütün halklara sezdirdi. Göğün muntazam yuvarlaklığından veya benzer şeylerden endişelenmeksizin kendi topraklarında bakteriler gibi yaşamaktaydılar ama bir anda oturdukları yer onlara dar gelmeye başladı. İnsan çoğunlukla bilmez ki, neyse o olabilmek için, olduğundan daha fazlası olabileceğine inanması gerekmektedir fakat bunu bir şekilde kendisinin üstünde ve çevresinde de seziyor olmalıdır, gelgelelim bundan ara sıra aniden mahrum da kalabilir. O zaman muhayyel bir şeyi eksik kalmış demektir. Nitekim Kakanya'da olup biten hiçbir şey yoktu; eskiden olsa, işte eski ve dikkat çekmeyen Kakanya kültürü, diye düşünülürdü ama bu "hiçbir şey" artık hiç uyuyamamak veya hiç anlayamamak kadar tedirgin ediciydi. O yüzdendir ki işler, millî bir kültür söz konusu olduğunda farklı olacaktır, diye kendilerini kandırdıktan sonra entelektüellerin, Kakanya'daki halkları buna ikna etmeleri de kolay oldu. Bu olgu, artık bir tür din ikamesi veya Viyana'daki iyi yürekli imparatorun ikamesi veya haftanın yedi günü vardır gibi anlaşılmaz bir gerçeğin açıklaması oluver-

mişti. Çünkü nice açıklanamaz şeyler vardır, millî marş okunmaya başlandığında hiçbirini hissetmezsiniz. İşte bu elbette iyi bir Kakanyalının, ne olduğu sorusuna coşkuyla, "Hiç!" diye cevap verebileceği andı. Çünkü bu cevabın öyle bir etkisi vardı ki bir Kakanyalının yapılmamış olan ne varsa yapabilmesinin önünü açıyordu! Ama Kakanyalılar peköyle dikbaşlı kimseler değillerdi; her millet, bir diğerini istediği şekle sokmak için ne gerekiyorsa onu yapmaya uğraşmak suretiyle yarıma kanaat ediyordu. Elbette bu noktada kendinizin çekmediği acıları gözünüzde canlandırmanız zordur. Nitekim iki bin yıllık diğerkâm terbiyeyle o kadar özverili olmuşsunuzdur ki işin ucu ne bana ne sana dokunuyor olsa da daima öbüründen taraf olursunuz. Buna rağmen meşhur Kakanya milliyetçiliği denince çok vahşice bir şeyler anlaşılmasın. O, gerçek bir süreçten ziyade tarihî bir süreçti. Buralılar birbirlerinden epey hazzederlerdi; gerçi birbirlerinin kafalarını koparıp yüzlerine tükürdükleri de olurdu ama bunu yapmaları sırf yüksek kültüre riayet ettiklerindendi, tıpkı başkasının yanında karıncayı bile incitemeyecekken çarmıha gerilenin resmi altında, hüküm salonunda bir insanı ölüme mahkûm edebilen insanların olması gibi. Belki şöyle de denebilir: Yüce benlikleri ne zaman istirahate çekilse, Kakanyalılar rahat bir nefes alıyorlar ve kendilerini diğer herkes gibi doğuştan, uslu birer yemek yeme aleti olarak görürken, tarihe hizmet eden aletler sıfatıyla, yaşadıkları tecrübeler karşısında hayretlere düşüyorlardı.

IIO

MOOSBRUGGER'İN PERİŞANLIĞI VE MUHAFAZASI

Moosbrugger hâlâ hapis yatıyor, deli doktorlarının muayeneyi tekrarlamalarını bekliyordu. Bekleyişi koca bir yığın gün demekti. Her bir gün, geldiği vakit, herhâlde kendini belli ediyor ama daha akşam olurken tekrar o yığının arasına karışıyordu. Moosbrugger'in gerçi mahkûmlar, gardiyanlar, koridorlar ve avlularla, küçük bir parça mavi gökyüzüyle, o gökyüzünü baştanbaşa geçen birkaç bulutla, yemekler ve suyla, arada sırada da kontrole gelen bir müdürle teması oluyordu ama bu izlenimler süreklilik arz edemeyecek kadar zayıftı. Ne saati vardı ne güneşi, ne işi ne de vakti. Boyuna acıkıyordu. Altı metrekarelik alanında dolanıp durmaktan sürekli yorgun düşüyordu, burası kilometrelerce dolanıp durmaktan daha yorucuydu. Ne yaparsa yapsın sanki bir tencereyi kartonla karıştırması lazımmış gibi canı sıkılıyordu. Ama her şeyi şöyle bir gözden geçirince sanki gün ve gece, yemek ve yine yemek, vizite ve kontrol, durmadan ve çabucak peş peşe mırıldanarak geçiyormuş gibi geliyor, Moosbrugger de bununla eğleniyordu. Yaşam saatinin düzeni bozulmuştu; ileri, geri oynatılabiliyordu. Moosbrugger bundan hoşlanıyordu, onun için ziyanı yoktu. Çok gerilerde kalanlar ile taze olanlar artık suni bi-

çimde birbirinden ayrı tutulmuyor, şayet birleşirseler de "farklı zamanlarda" diye adlandırılan durumun, mahcubiyetten ötürü ikiz kardeşlerden birinin boynuna bağlanması gereken kırmızı kurdele misali üstüne tutturulmasına gerek kalmıyordu. Önemsiz olan, hayatından çıkıp gidiyordu. Bu hayata dair düşüncelere daldığında içinden yavaş yavaş kendi kendisiyle konuşuyor, konuşurken de ana hecelerle yan hecelere aynı değeri veriyordu; bu, her gün duyulandan bambaşka bir hayat şarkısıydı. Sık sık bir kelimede uzun uzun takılıp kalıyor ve nasıl olduğunu tam bilmese de nihayet terk ettiğinde bu kelime, birkaç zaman sonra birdenbire yine başka bir yerde karşısına çıkıyordu. Aldığı zevkten ötürü gülüyordu, çünkü karşısına çıkanın ne olduğunu kimse bilmiyordu. Varlığında bazı vakitler ulaştığı bu birliğe bir ifade bulmak güçtü. Bir insanın hayatının nehir gibi aktığını tasavvur etmek gerçi kolaydı ama Moosbrugger'in kendi hayatında idrak ettiği hareket, kocaman durgun bir suyun içinden nehir gibi akıyordu. İleri doğru sürüklenirken aniden çark edip geriye de kaçıyor, hayatın asıl akışı ise bu esnada neredeyse yok oluyordu. Bir defasında yarı uyanık bir hâldeyken kendisinin, hayatın Moosbrugger'ini kötü kesimli bir ceket gibi bedeninde taşıdığına dair bir hissiyat olmuştu içinde, şimdi o ceketi hafifçe sıyırınca içinden orman kadar geniş, ipeksi dalgalar hâlinde muhteşem bir astar fışkırıyordu.

Dışarıda neler olduğunu artık bilmek istemiyordu. Bir yerlerde savaş vardı. Bir yerlerde büyük bir düğün kurulmuştu. Belucistan kralı şimdi gelir, diye düşündü. Dört bir yanda askerler talim yapıyor, orospular yürüyor, dülgerler çatı makaslarında dikiliyorlardı. Stuttgart'ın meyhanelerinde bira, Belgrad'dakiler gibi eğik sarı çeşmelerden akıyordu. Yürüyor musun, her yerde jandarma hemen kâğıtlarını sorar. Her yerde insana bir tane damga vururlar. Her yerde tahtakurusu ya vardır ya yoktur. İş vardır yahut yoktur. Kadınlar hep aynıdır. Hastanelerdeki hekimler hep aynı. Akşam işten gelirken caddelerde insanlar olur ama bir şey yapmazlar. Her zaman ve zeminde hep aynısı; insanların aklına bir şey gelmiyor. İlk tayyarenin mavi gökte Moosbrugger'in başının üstünde uçması güzeldi ama sonrasında uçakların ardı

arkası kesilmedi, hepsi birbirinin aynısı gibiydi. Bu onun mucizevî düşüncelerinin tekdüzeliğinden farklıydı. Moosbrugger bunun nereden çıktığını kavrayamıyordu, her yerde yoluna çıkıyordu! Başını iki yana salladı. "Şeytan alsın," diye düşündü, "şu dünyayı!" Veya dünya kahrolsa da fark etmezdi, onun kaybedeceği pek bir şeyi yoktu...

Buna rağmen bazen dalgınmışçasına ağır ağır kapıya gidiyor, dış taraftaki kilit kısmını sessizce kurcalıyordu. Sonra koridor tarafında bir göz, gözetleme deliğinden içeriye bakıyor, ardından da onu azarlayan kötü bir ses yükseliyordu. Böyle hakaretler edilince Moosbrugger çabucak hücresine çekiliyor, sonra da kendini içeri tıkılmış ve çırılçıplak kalmış gibi hissediyordu. İstediğinde içeri girebiliyor, dışarı çıkabiliyorsan, dört duvarın ve demirden bir kapının pek önemi yoktur. Yabancı bir pencerenin önündeki parmaklıklar da pek dert değildir, kerevetin veya tahta masanın sabit yerinde durmasına da ses çıkarılamaz. Ama bunları istediğin gibi kullanamadığın anda saçma sapan bir şey ortaya çıkıverir. İnsan elinden çıkma bu eşyalar, nasıl göründüklerinden bile haberinizin olmadığı bu uşak ve köleler küstahlaşır. Engel teşkil ederler. Bu şeylerin, kendisine nasıl da emirler yağdırdığını fark edince Moosbrugger'in içinden onları parçalarına ayırmak geçiyor ama sonradan bu adalet hizmetkârlarıyla mücadelenin kendisine yaraşmayacağına güç bela ikna olabiliyordu. Ancak ellerindeki seğirme o kadar kuvvetliydi ki hasta olmaktan korkuyordu.

Koca dünyadan altı metrekare seçmişlerdi, Moosbrugger de orada bir aşağı bir yukarı geziniyordu. Oysa sağlıklı ve içeri tıkılmamış insanların düşünüşleri kendisininkine epey benziyordu. Daha yakın zamana kadar onları hummalı bir meşguliyete sevk etmiş olmasına rağmen Moosbrugger'i çabucak unutmuşlardı. Duvara çakılan çivi gibi yerine götürülmüş, bir defa buraya girince de artık kimse onu dikkate almaz olmuştu. Sırada başka Moosbrugger'ler vardı; onlar gerçek Moosbrugger değildi, benzer bile değillerdi ama aynı hizmeti görüyorlardı. Moosbrugger'inki seks suçuydu; karanlık bir hikâye, dehşet verici bir cinayetti; bir

delinin, cezaî ehliyeti yarım olan birinin eylemiydi, aslında herkesin karşılaşmaktan kaçınması gerekecek biriydi o, polis hizmetinin ve adaletin tatmin edici müdahalesiydi... Böylesi genel ve içerik yoksunu kavramlar ve kolay yoldan hatırlatıcı kelimeler, sömürülerek içi boşaltılmış olayı, geniş ağlarının herhangi bir yerine tutturur. Moosbrugger'in adı da eyleminin ayrıntıları da unutuluyordu. Bir "sincap, tavşan veya tilki" oluvermiş, bunun ince ayrımı değerini yitirmişti; kamuoyunun bilinci Moosbrugger'e dair belirgin bir fikri değil birbirine karışan ve çok uzak mesafedeki bir hedefe ayarlanmış bir dürbünün kurşunî parlaklığı misali genel kavramların solgun ve geniş alanlarını muhafaza ediyordu. Kurulan alâkalardaki bu zayıflık ve hayatın her kararı zorlaştıran önemiyle ve ıztırapla ilgilenmeksizin Moosbrugger'den alınan kavramlarla işleyen düşüncelerdeki gaddarlık: İşte onun ruhunun diğer herkesinkiyle olan ortak noktası bunlardı ama bu delinin beyninde rüya olan, kız olan, bilincin aynasında gördüğü dünyanın suretini yansıtmayıp ışığı içinden geçiren zararlı veya tuhaf olan kısım... İşte diğer ruhların da eksiği buydu. Bunların ufak tefek parçalarına da tek tük birkaç kişide rastlanıyordu, o da belli belirsiz bir heyecanın etkisiyle.

Tam olarak Moosbrugger'le –başka biriyle değil–, bir zamanlar dünya üzerinde altı metrekarelik bir alana yerleştirilmiş olan bu Moosbrugger'le, onun beslenmesi, gözetlenmesi, usulüne uygun muamele görmesi, hapishaneye veya ölüme sevk edilmesiyle ilgilenme işi, diğerlerinden çok farklı davranan, nispeten daha küçük bir gruba devredilmişti. Bu grup içinde gözler, görevlerini ifa ederken şüpheyle bakınıyor, sesler en ufak hata karşısında hemen yükseliyordu. Nöbetçiler yanına girerken en az iki kişi oluyorlardı. Koridorda yürütüleceği zamanlarda ona zincir takıyorlardı. Bu küçük mıntıkadaki belli bir Moosbrugger'e yönelen ama gördüğü muameleyle genellikle garip bir çelişki içerisinde bulunan korku ve dikkatin etkisiyle hareket ediyorlardı. Moosbrugger bu dikkatten sık sık şikâyetçi oluyordu. Ama sonra gardiyan, müdür, hekim, papaz... artık itirazlarını duyan her kim olursa, suratı kaskatı kesiliyor ve gördüğü muamelenin talimatlara uygun olduğu cevabını veriyordu. Söz konusu talimatlar dünya-

nın kaybolan ilgisinin ikamesiydi, Moosbrugger de şöyle düşünüyordu: "Boynuna uzun bir ip dolamışlar, ipi kimin çektiğini göremiyorsun." Köşeyi dönse dış dünyaya bağlanacaktı âdeta. Büyücek kısmı onu hiç düşünmeyen, hatta ondan bîhaber olan veya sıradan bir köy yolundaki sıradan bir tavuk, üniversitedeki zooloji bölümü profesörü için ne kadar anlam ifade ediyorsa, Moosbrugger'in de olsa olsa o kadar anlamlı saydığı insanlar onu manen örseleyen kaderi hazırlamak için elbirliği ediyorlardı. Bir sekreter, dosyasına eklenecek ilaveyi yazıyordu. Bir sicil memuru bu ilaveyi hafızasının ustalıklı kurallarına göre ele alıyordu. Bir bakanlık müsteşarı cezanın infazı için son emri hazırlıyordu. Birkaç psikiyatr, belli başlı sara vakalarında görülen, doğuştan gelen psikopatlık ile bunun başka sendromlarla karışmasının arasındaki ayrımı belirlemek için teknik bir tartışma yürütüyorlardı. Hukukçular hafifletici sebeplerin cezayı azaltabilen sebeplerle ilişkisine dair yazı yazıyorlardı. Bir piskopos, genel ahlâkî yozlaşma hakkındaki fikirlerini beyan ediyor, bir av arazisi sahibi Bonadea'nın adil kocasına, tilkilerin fazlaca çoğaldıklarından yakınıyor ve bundan ötürü bu yüksek mevkideki görevlinin hukuk esaslarının esnetilmez oluşuna dair fikri takviye edilmiş oluyordu.

Bir şahsın başına gelenler, tarif edilmesi şimdilik mümkün olmayan böylesi gayrişahsî olayların birleşiminden teşekkül eder. Moosbrugger vakası, yalnızca onu ve öldürdüğü birkaç kişiyi ilgilendiren tüm ferdî romantizmden sıyrıldığında Moosbrugger'den geriye kalan aşağı yukarı, Ulrich'in babasının, oğluna en son yazdığı mektuba eklediği alıntılanmış yazılar fihristinde ifade edilenler kadardır. Söz konusu fihristin görünümü şöyledir: AH. - AMP. - AAC. - AKA. - AP. - ASZ.- BKL. - BGK. - BUD. - CN. - DTJ. - DJZ. - FBgM. - GA. - GS. - JKV. - KBSA. - MMW. - NG. - PNW. - R. - VSgM. - WMW. - ZGS. - ZMB. - ZP. - ZSS. - Addickes a.g.y. - Aschaffenburg a.g.y. - Beling a.g.y. vs. vs. – veya kelime kelime yazılacak olursa: Annales d'Hygiène Publique et de Médicine légale, yay. haz. Brouardel, Paris; Annales Médico-Psychologiques, yay. haz. Ritti... vs. vs. en kısa kısaltmalarla bir sayfa boyunca. Gelgelelim hakikat, cebinize sokulabilecek bir kristal değil içine düşeceğiniz

dipsiz bir sıvıdır. Bu kısaltmaların her birine birkaç yüz veya birkaç düzine matbu sayfanın, her sayfaya bu sayfaları yazan on parmaklı bir adamın, her parmağa on öğrenci ile on muhalifin, her öğrenci ile muhalife on parmağın ve her parmağa şahsî bir fikrin onuncu kısmının eklendiğini düşünün, o zaman konu hakkında küçük de olsa fikir sahibi olursunuz. Hakikat olmadan, bildiğimiz serçe bile çatıdan düşemez. Güneş, rüzgâr, gıda onu oraya götürmüş; hastalık, açlık, soğuk veya bir kedi onu öldürmüştür; hâlbuki bütün bunlar biyolojik, psikolojik, meteorolojik, fizikî, kimyevi, sosyal vb. yasalar olmadan vuku bulamazdı, bununla birlikte böylesi yasaların, ahlâk ve hukuk biliminde olduğu gibi bizzat üretilmek yerine sadece aranması gerçek bir nimettir. Moosbrugger'in şahsına gelince o, bilindiği üzere, maalesef ufacık bir parçasına vâkıf olduğu o yüce insanlık bilgisine büyük saygı duymaktaydı ama durumunu bilse bile asla tamamen kavrayamazdı. Sadece hayal meyal seziyordu. Sallantıda görüyordu. Güçlü vücudu pek de göründüğü kadar sağlam değildi. Gökyüzü ara sıra kafatasından içeri bakıyordu. Tıpkı eskiden çıktığı gezilerde olduğu gibi. Şimdilerde bazen nahoş bir hâl alsa da bütün dünyadan ayrılıp zindanın duvarlarından geçerek üzerine hücum eden kaydadeğer bir neşe yanından asla ayrılmıyordu. Böylelikle Moosbrugger, korkulan bir eylemin vahşi ve hapse tıkılmış sureti hâlinde, ıssız bir mercan adası misali, etrafını görünmez biçimde çevreleyen engin bir makale denizinin ortasında oturuyordu.

III

HUKUKÇULARIN NEZDİNDE YARI DELİ YOKTUR

Ne de olsa bir suçlunun hayatı, bilginleri mecbur bıraktığı yorucu kafa işiyle kıyaslandığında çok kolay sayılır. Davalı, tabiattaki sağlıktan hastalığa geçişlerin esnekliğini lehine çevirir; oysa hukukçunun böylesi bir vakada, "hür irade veya eylemin suç niteliğini fark etmek noktasında tasdik ve ret sebepleri birbirleriyle öylesine kesişir ve birbirlerini öylesine ilga eder ki bütün mantık kuralları göz önüne alınsa dahi ancak sorunlu bir hüküm meydana çıkabilir" diye bir iddiada bulunması lazım gelir. Çünkü hukukçu, mantıkî sebeplerden ötürü "aynı eylem hususunda asla iki durumun birbirine karışması gibi bir örneğin yaşanamayacağını" göz önünde bulundurur ve "ahlâkî özgürlük esasının, fizikî sınırlara bağlı ruh hâlleriyle ilişkisinde, tecrübeye dayalı düşünmenin puslu belirsizliği içinde dağılıp gitmesine" müsaade etmez. O, kavramlarını tabiattan almaz, bilakis tabiatı düşüncenin aleviyle ve ahlâk kanunlarının kılıcıyla deler geçer. İşte Adliye Nezareti'nin, ceza kanunlarının yenilenmesi amacıyla topladığı ve Ulrich'in babasının da içinde bulunduğu heyette, bu sebepten bir tartışmadır kopmuştu ama Ulrich, babasının anlatımını bütün ilaveleriyle birlikte tamamen hazmedene kadar, belli bir

süreye ve onu evlatlık vazifesini ifaya sevk eden birkaç ikaza gerek duyulmuştu.

Ulrich'in "onu seven babasının" –çünkü babası en acı mektuplarını bile böyle imzalıyordu– öne sürdüğü iddiasıyla beraber bulunduğu talep şöyleydi: Kısmen hasta bir kişi ancak, bu kişinin delüzyonları arasında –şayet bunlar birer delüzyon değilse– eylemi haklı gösterecek veya eylemin cezalandırılmasını engelleyecek delüzyonların olduğu da ispatlanabilirse beraat ettirilebilirdi. Oysa Profesör Schwung'un –belki de kırk yıldır ihtiyar babasının dostu ve meslektaşı olduğu için –kaldı ki zaten bu bile şiddetli bir zıtlaşmaya yol açmak için yeterlidir– iddiası ve talebi şuydu: Bir ferdin cezaî ehliyetinin olması ve olmaması hâlleri, o hâller hukuken yan yana bulunamayacaklarına göre, ancak hızla değişerek peş peşe gelebilir, işte fert yalnızca bu durumda, tek tek isteklerine bakılmak suretiyle tam olarak o isteme ânındayken, isteğine hâkim olmasının imkânsızlığı ispatlanabilirse beraat edebilecektir. Tartışmayı başlatan işte bu talepti. Suçlunun, eylemi gerçekleştirdiği anda sağlam iradesinin bir ânının dikkatinden kaçmaması, ceza almasına sebebiyet verebilecek hiçbir delüzyonu gözden kaçırmamasından daha az zor değildir, bunu anlamak bir amatör için kolaydır ama yargının görevi düşünmenin ve ahlâklı davranışın yan gelip yatmasını sağlamak değildir! Her iki âlim de hukukun haysiyetinden aynı ölçüde emin olduklarından ve hiçbiri heyetin çoğunluğunu kendi tarafına çekemediğinden ilkin birbirlerini yanılmakla, sonrasındaysa hızlı bir sıralamayla mantıksızlık, kasten yanlış anlama ve idealizmden yoksun olmakla itham etmişlerdi. Bunu önce kararsız heyetin huzurunda yaptılar ama sonra tartışmalardan ötürü toplantılar sekteye uğramaya, mecburen ertelenmeye ve nihayetinde uzun müddet yapılmamaya başlanınca Ulrich'in babası, "Ceza Kanunu'nun 318. Maddesi ve Hukukun Hakiki Ruhu" ve "Ceza Kanunu'nun 318. Maddesi ve Hukuk İçtihatlarının Bulanık Kaynakları" başlıklı iki risale yazdı, Profesör Schwung da, Ulrich'e ilaveler arasında ulaşan *Hukukun İlmî Dünyası* dergisinde o risaleleri eleştirdi.

Bu tartışma yazılarında çok sayıda "ve" ile "veya" geçmekteydi, çünkü bu iki görüş bir "ve" ile bağlanabilecek mi yoksa bir "veya" ile ayrılmak zorunda mıdır meselesinin "halledilmesi" lazımdı. Heyet uzunca bir aradan sonra tekrar bir araya geldiğinde çoktan, bir Ve, bir de Veya partisi şeklinde bir ayrım olmuştu. Ayrıca ehliyetinin ölçüsü ve mevcut hastalık şartlarında, kişinin kendine hâkim olması için sarf edeceği ruhanî gücün büyüklüğünün artması ve azalmasıyla cezaî ehliyetin de aynı oranda artıp azaltılacağı şeklinde basit bir teklif etrafında buluşan bir parti de vardı. Onun karşısında da bir dördüncü parti vardı, o da önce, failin cezaî ehliyete sahip olup olmadığının tam anlamıyla karara bağlanması gerektiğinde ısrarcıydı, çünkü cezaî ehliyetinin azalması zımnen cezaî ehliyetinin varlığını şart koşardı ve fail, eylemin bir kısmında cezaî ehliyete sahipse o zaman tamamen cezalandırılması lazımdı, zira bu kısım, ceza hukukunca başka türlü kavranamazdı. Bu partiye de başka bir tanesi karşı çıktı; yeni parti gerçi bu esası kabul ediyor ama yarı deli insanlar yaratan tabiatın ona uymadığını vurguluyordu, bu sebeple de bu insanlara hukukun iyi tarafı ancak suçlarını basitleştirmeyi söz konusu etmemek ama cezayı hafifletmek suretiyle, şartları dikkate almak şeklinde gösterilebilirdi. Böylelikle bir de cezaî ehliyet partisi ve akıl sağlığı partisi teşekkül etti, ancak bunlar da yeteri kadar bölününcedir ki tatbiki noktasında ayrılığa düşülmeyen bakış açıları ortaya çıktı.

Günümüzde elbette hiçbir uzman, ihtilaflarını felsefe ile teolojiye bağımlı kılmaz ama birer perspektif olarak, diğer bir deyişle mekân kadar boş olmakla beraber mekân gibi eşyayı bir araya getirmek suretiyle nihai bilgeliğe erişmek için rekabet eden bu iki hasım, her alanda uzman görüşü bildirir. Nitekim en sonunda burada da, acaba her insan ahlâken özgür kabul edilebilir mi şeklindeki itinayla kaçınılan soru, yani o emektar irade özgürlüğü meselesi bütün fikir ayrılıklarının perspektifinin merkez noktasını teşkil ediyor, hâlbuki yine irade özgürlüğü bu ayrılıkların izahının dışında yer alıyordu. Çünkü insan ahlâken özgürse o zaman ceza yoluyla ona, teoride inanmadığı pratik bir zorlama uygulamak lazımdır ama özgür sayılmaz, değiştirilemeyecek bi-

çimde birbirine bağlanmış tabiat olaylarının randevu yeri olarak kabul edilirse o zaman ceza yoluyla içinde etkin bir hevessizlik eğilimi uyandırılabilir; fakat o kişinin, yaptığı şeyleri ahlâken yaptığı söylenemez. İşte bu meseleden ötürü faili iki bölüme ayırmayı teklif eden yeni bir parti daha çıktı; parçalardan biri hâkimi hiç ilgilendirmeyen zoolojik ve psikolojik olanı, öbürüyse bir bünye olmakla birlikte hukuken serbest olan hukukî parçaydı. Bereket, bu parti yalnızca teorisini sunmakla kaldı.

Adalet için, adaleti kısa zamanda tecelli ettirmek güçtür. Heyet aşağı yukarı yirmi bilginden oluşuyordu, basit bir hesapla bu bilginlerin birbirlerine karşı bin türlü tavır alması mümkündü. Islah edilmesi gereken kanunlar 1852 yılından beri yürürlükteydi, üstüne üstlük söz konusu olan, yerine öyle rastgele başka bir tanesi konamayacak, oldukça uzun soluklu bir meseleydi. Ayrıca hukukun sükût hâlindeki yapısı günün yaygın fikir modasının bütün düşünce sıçrayışlarını takip edemezdi; katılımcılardan biri de bu yönde doğru bir tespitte bulunmuştu. Nasıl bir titizlikle çalışılması gerektiği şu noktada ortaya çıkmaktaydı ki istatistik verilerine göre bize zarar vererek suç işleyen her yüz insandan yaklaşık yetmişi adalet mercilerinden kurtulabileceğine son derece güveniyordu; öyleyse bunlar arasından yakalanan dörtte birlik kesim hakkında düşünürken bir o kadar daha dikkatli olunması gerekeceği de makûldür! Elbette bu durumun o günden bu yana biraz düzelmiş olması mümkündür, hem bu raporun asıl amacı, buz kalıplarıyla dalga geçmek değildir, hukukçuların akılları bu kalıplara güzel güzel çiçek açtırır, akıl mevsimleri ılık olan çoğu insan ise onunla alay eder; raporun amacı erkek disiplini, kibir, ahlâkî selamet, itiraza uğramamışlık ve rahatlık, kısacası topyekûn mizaca ait nitelikler ve büyük ölçüde de, söylendiğine göre asla kaybetmeyeceğimizi umduğumuz erdemlerdir fakat bunlar bilgin katılımcıların, akıl melekelerini peşin hükümler olmaksızın kullanmalarını engelliyordu. Küçük bir oğlan çocuğu olan insana, eski okul mürebbileri tarzıyla, ellerine emanet edilmiş bir kimse gibi muamele ediyorlar, onların nezdinde sınıfını iyi notla geçmek içinse sadece dikkatli ve istekli olunması bekleniyordu, bu beklentiye yol açan, bir önceki neslin Mart İhtilali

öncesindeki siyasî hissiyatının ta kendisiydi. Elbette söz konusu hukukçuların psikoloji konusunda bildikleri yaklaşık elli yıl geriden gelmekteydi ama kişinin kendi bilgi tarlasının bir parçasını komşunun aletleriyle işlemek zorunda kaldığı yerde böyle şeyler kolaylıkla yaşanır ve imkânlar el verince de çarçabuk telafi edilir; oysa sürekliliğinden gurur duyduğu için mütemadiyen çağının gerisinde kalan varlık insan kalbidir, özellikle de titiz insanın kalbi. Akıl, hafif ve eskiden kalma bir kalp yetmezliğinden muztaripse, hiçbir vakit olmadığı kadar kurak, sert ve çetin olur!

Bu kalp yetmezliği de sonunda tutkulu bir patlamaya yol açtı. Mücadeleler bütün katılımcıları yeterince zayıflatıp çalışmanın ilerlemesini engelleyince uzlaşma tavsiyesinde bulunan sesler çoğaldı; uzlaşma ise, şiddetli bir zıtlık güzel bir cümleye tutturularak kapatılacağı zaman bütün formüller nasıl görünürse aşağı yukarı öyle görünüyordu. Zihin ve ahlâk niteliklerine göre suç işlemeye muktedir suçluların cezaî ehliyeti olduğunu belirten o meşhur tanımda uzlaşma eğilimi vardı; yani bu nitelikler olmadan olmazdı, bu da olağanüstü bir tanımdı ve suçlulara çok iş çıkarmak, âdeta hapishane kıyafeti giyme hakkını doktorluk unvanıyla taçlandırmak gibi bir avantaja imkân tanıyordu.

Fakat o noktada Ulrich'in babası, yıldönümündeki ılımlılık tehlikesi ve kendisine fırlatılmış bir el bombası saydığı, yumurta kadar yuvarlak bir tanım dolayısıyla, kendisinin sosyal ekole doğru dikkat çekici dönüşü olarak değerlendirdiği şeyi gerçekleştirdi. Sosyal düşünce bize, suç işleyerek "soysuzlaşanın", asla ahlâkı temel alarak değil insan toplumuna verdiği zarara göre yargılanması gerektiğini söyler. Bunun zaruri sonucu suçlu ne kadar zararlıysa cezaî ehliyetinin o kadar katiyetle var olması gerekliliğidir fakat bundan da mantığın zorlamasıyla yine şu sonuç çıkar ki en masum görünüşlü suçluların, yani tabiatları gereği cezanın ıslah edici etkisine en az açık olan akıl hastalarının, en sert cezalarla, olmadı, yıldırma kuvvetinin aynı derecede etkili olması için akıl sağlığı yerinde olanlara verilenlerden daha sert cezalarla tehdit edilmeleri gerekir. Meslektaşı Schwung'un ne yapıp etse bu sosyal düşünceye itiraz edecek bir şey bulamayacağı

kolaylıkla beklenebilirdi. Sanki öyle de olmuştu ama tam da bu sebepten Ulrich'in babası, oğlunu yüksek bir mevkie getirip en yüksek çevrelerle bağlantısını iyilik davası uğruna kullanmak için heyetteki son bulmayan yeni yeni ihtilaflara saplanıp kalma tehlikesi yaşayan hukuk yolunu terk etmesine doğrudan bir vesile teşkil eden araçlara başvurdu. Çünkü meslektaşı Schwung'un tek yaptığı, babasının tezini objektif biçimde çürütmeye çalışmak yerine, derhal art niyetle, "sosyal" kelimesine sarılmak ve son yayınında bu kelimeyi "maddeci" ve "Prusya Devleti ruhu" ithamıyla karalamaktı.

Ulrich'in babası, "Sevgili oğlum," diye yazıyordu, "ben gerçi derhal sosyal hukuk ekolündeki düşüncelerin asla ve kat'a Prusya değil Latin kökenli olduğuna işaret ettim ama iddiam, maddecilik ve Prusya tasavvurlarıyla çabucak ilişkilendirilebileceğinden yüksek mevkilerde infiale yol açacak bir intiba üzerinde şeytani bir kindarlıkla spekülasyonlar yapan bu karalama ve iftira karşısında muhtemelen beyhude kalacaktır. Bunlar artık insanın kendisini savunabileceği ithamlar olmaktan çıkmıştır, etrafa öylesine niteliksiz bir söylenti yayılmaktadır ki yüksek mevkilerde kimse işin aslını araştırmayacak ve meseleyle uğraşmak zorunda kalma zarureti, hem masum kurbana hem vicdansız iftiracıya hayatını zehredecektir. Hâsılı, ömrü boyunca el altından iş çevirmeyi daima hor görmüş olan ben, kendimi senden şunu istemeye mecbur görüyorum..." Mektup benzer laflarla son buluyordu.

112

ARNHEIM, BABASI SAMUEL'İ TANRILARIN ARASINA SOKAR VE ULRICH'İ AVUCUNA ALMAYA KARAR VERİR.

SÜLEYMAN, KRAL BABASINA İLİŞKİN AYRINTILARI ÖĞRENMEK İSTER

Arnheim zili çalmış, Süleyman'ı çağırtmıştı. Onunla sohbet etme ihtiyacı hissetmeyeli epey zaman olmuştu. Afacan çocuk o an otelde bir yerlerde haytalık ediyordu.

Ulrich'in muhalefeti nihayet Arnheim'ı incitmeyi başarmıştı.

Ulrich'in kendisine karşı çalıştığı elbette Arnheim'ın gözünden kaçmamıştı. Ulrich, çalışırken kendinden geçiyordu; ateşin üstündeki su, şekerin üstündeki tuz gibiydi; istemeden, Arnheim'ın etkisini silmeye çabalıyordu. Arnheim, Ulrich'in, hakkında gizliden gizliye uygunsuz veya alaycı laflar etmek için Diotima'nın güvenini bile istismar ettiğine emindi.

Benzer bir şey başına gelmeyeli çok uzun zaman olduğunu kabul ediyordu. Başarılarının olağan metodu buna karşı işe yaramıyordu. Çünkü büyük ve bütünlüklü bir adamın etkisi güzelliğinkine benzer: Nasıl ki balona delik açılamaz veya bir heykelin

başına şapka geçirilemezse o da inkârı pek kaldıramaz. Güzel bir kadın insanın hoşuna gitmemeye başlayınca çirkinleşir, güzel bir adam da dikkat görmeyince belki daha büyük bir şey olur ama büyük bir adam olmaktan çıkar. Arnheim bunları, elhak, bu sözlerle itiraf etmiyordu ama şöyle düşünüyordu: "Muhalefete tahammül yoktur, çünkü muhalefetle tek gelişen akıldır ve bir kimsenin tek sahip olduğu şey akılsa ben o kimseyi hakir görürüm!"

Arnheim, rakibini bir şekilde zararsızlaştırmanın kendisine zor gelmeyeceğini farz ediyordu. Ama onun istediği Ulrich'i kazanmak, etkilemek, eğitmek ve hayranlığını zorla elde etmekti. İşini kolaylaştırmak için Ulrich'i derin ve çelişkili bir hisle sevdiğine kendini inandırmıştı ama bunu neyle açıklayacağını bilmiyordu. Ulrich'ten korkacağı da bekleyeceği de hiçbir şey yoktu; biliyordu ki Kont Leinsdorf ile Şube Müdürü Tuzzi zaten dostları değildi; bunun haricinde her şey, biraz yavaş da olsa, arzu ettiği şekilde ilerliyordu. Ulrich'in karşı etkisi Arnheim'ın etkisi karşısında siliniyor ve deyim yerindeyse dünyevî olmayan bir itirazdan ibaret hâlde öylece kalıyordu; bu karşı etkinin yapabileceği tek şey belki de Diotima'nın kararını, bu harika kadının kararlılığını kısmen felce uğratmak suretiyle ertelemekten ibaret olabilirdi. Arnheim bunu dikkatle meydana çıkarmıştı, gülümsemeden edemedi. Gülümsemesi hüzünlü müydü yoksa art niyetli mi? – Böylesi hâllerde bu tip ufak farkların ehemmiyeti yoktur; Arnheim, hasmının aklî eleştirisi ile muhalefetinin, bilmeden kendi hizmetine çalışmak zorunda kalmasını adil karşılıyordu; bu, derince bir meselenin zaferi, hayatın kendi kendine çözülen muazzam berraklıktaki karmaşalarından biriydi. Arnheim bu karmaşanın, kendisini o genç adamla bağlayan ve onun anlamadığı tavizlere sevk eden feleğin cilvesi olduğunu hissediyordu. Çünkü Ulrich'in gözüne girmenin imkânı yoktu; o, sosyal menfaatlere karşı delicesine duyarsızdı ve arkadaşlık teklifini ya fark etmiyor veya ona kıymet vermiyor gibiydi.

Arnheim'ın Ulrich'in nüktesi dediği bir şey vardı. Bununla kısmen zeki bir adamın hayatın sunduğu avantajları görme acizini ve zihnini ona vakar ve sebat bahşedebilecek büyük konu-

lar ile fırsatlara uydurma hususundaki kabiliyetsizliğini kastediyordu. Ulrich, hayat zihne uyum sağlamalıdır, gibi gülünç ve ters bir zihniyeti temsil ediyordu. Arnheim onu şu an karşısında görüyordu: Kendi boylarında, daha genç, kendi vücudunda saklayamadığı yumuşaklıkları olmayan bir adamdı; yüzünde mutlak bağımsızlığa sahip bir şey vardı; bunu, biraz da kıskanarak onun münzevi bir âlim soyundan gelmiş olmasına bağlıyor, çünkü Ulrich'in kökeninin öyle olduğunu düşünüyordu. Soylulaşma işinin uzmanlarından oluşan, yükselişteki bir hanedanın, haleflerine sağladığına kıyasla para ve nüfuza daha az aldırış eden bir yüzdü bu! Ama bir şeyi eksikti. Onda hayat yoktu, yaşamın izleri korkunç biçimde eksikti! Arnheim bunu apaçık gördüğü an öylesine tedirgin edici bir izlenime kapıldı ki bu sayede Ulrich'e duyduğu tüm meylin bir kez daha farkına vardı; hani neredeyse bu yüzün başına bir bela geleceği kehanetinde bulunmak mümkün olacaktı. Arnheim kıskançlık ve endişeyle karışık bu çelişkili duygu hakkında düşündü; kendisini korkakça emniyete almış birinin duyabileceği cinsten hüzünlü bir tatmin duygusuydu; derken birden şiddetle köpüren bir kıskançlık ve reddediş Arnheim'ın, farkında olmadan aradığı ve kaçındığı düşünceyi ortaya çıkardı. Ulrich'in şartlar gerektirirse muhtemelen ruhunun yalnızca faizlerini değil tüm sermayesini feda edecek bir adam olduğunu anlamıştı! Evet, tuhaftır, Ulrich'in nüktesi denince Arnheim'ın anladığı şeylerden biri de işte buydu. Kendi uydurduğu o sözleri hatırladığı şu an, tamamıyla farkına vardı ki bir adamın âdeta solunabilecek kadar net olan mekânı aşarak ihtirasının cazibesine kapılabileceği tasavvurunu bir nükteye benzetiyordu.

Süleyman sessizce odaya girip efendisinin karşısında durduğunda Arnheim onu neden yanına çağırdığını büyük ölçüde unutmuşsa da kanlı canlı ve boyun eğmiş bir varlıktan yayılan sükûneti seziyordu. Suskun bir tavırla odada bir aşağı bir yukarı yürüyor, bu arada uşağının simsiyah değirmi yüzü de onun hareketleriyle eşzamanlı olarak dönüp duruyordu.

"Otur," diye emreden Arnheim bulunduğu köşede topuklarının üstünde döndü, ardından öylece kalıp söze girdi: "Büyük

Goethe, *Wilhelm Meister*'in bir yerinde belli bir tutkuyla doğru yaşamaya dair bir talimat verir, talimat şöyledir: 'Yapmak için düşünmek; düşünmek için yapmak!' Ne demek olduğunu anlıyor musun? Yok, herhâlde anlayamazsın," diyerek kendi sorusunu kendi cevaplayıp tekrar sustu. "Hayatın tüm hikmetini barındıran bir reçete," diye düşündü, "bana rakip olacak kişi ise reçetenin yalnız bir yarısını, düşünmeyi biliyor!" "Şakalaşmak" lafından bunun da anlaşılabileceği aklına gelmişti. Ulrich'in zaafını görüyordu. Nükte bir dil bilgeliğidir, çünkü bu niteliğin entelektüel kaynağını, onun tekinsiz ve duygu yoksunu mahiyetini niteler; nüktedan daima küstahtır, hissiyatlı kişinin durduğu mevcut sınırları aşar. İşte böylelikle Diotima meselesi ve ruhun sermaye cevheri daha keyifli bir bakış açısı altına toplanmıştı; Arnheim bunları düşünürken Süleyman'a dedi ki: "Hayatın tüm hikmetlerini barındıran bir talimat vardır, o talimat yüzündendir ki seni kitaplardan mahrum ettim ve artık işe koşuyorum!"

Süleyman karşılık vermedi, yüzüne ciddi mi ciddi bir ifade yerleşti.

Arnheim aniden, "Babamı birkaç kez gördün," dedi, "onu hatırlıyor musun?"

Süleyman gözlerinin akını patlatıp belirginleştirmeyi yerinde buldu, Arnheim da düşünceli düşünceli konuşmaya devam etti: "Bak, benim babam hemen hiç kitap okumaz. Sence kaç yaşındadır?" Yine cevabı beklemeyip ilave etti: "Yetmişini çoktan aştı ve hâlâ, nerede şirketimizin menfaatine bir şey varsa eli üstündedir!" Sonra yine suskunlaşarak bir aşağı bir yukarı yürümeye başladı. Babasından bahsetmeye yönelik dizginlenemez bir ihtiyaç hissediyor ama düşündüğü her şeyi söyleyemiyordu. Babasının da arada sırada birtakım işleri batırdığını ondan iyi bilen yoktu ama söylese kimse inanmazdı, çünkü bir kimse, Napoléon olmak namına erişince kaybettiği muharebeleri de kazanır. Bu yüzden babasının yanında tutunabilmek uğruna, Arnheim için, onun seçtiği ruhu, siyaseti ve toplumu ticaretin hizmetine koymak görevinden başka bir imkân kalmamıştı. Genç Arnheim'ın bunca şey bilmesi ve becermesi ihtiyar Arnheim'ın hoşuna gidiyor gibiydi ama karara bağla-

nacak önemli bir mesele varsa, öncelikle günlerce imalat ve maliye tekniği, fikir ve iktisat politikası bakımından masaya yatırılıp incelendikten sonra babası, konuyla ilgili önerileri için Arnheim'a teşekkür ediyor ama tavsiye edilenin zıddını emretmesine de sıklıkla rastlanıyordu; gelen bütün itirazlara tek cevabı ise inatçılığın elini kolunu bağlayan bir gülümseme oluyordu. Çoğunlukla müdürleri bile reddedercesine başlarını sallıyorlar ama her defasında er veya geç ihtiyarın şu veya bu şekilde haklı olduğu meydana çıkıyordu. Bu aşağı yukarı, yaşlı bir avcı veya dağ rehberinin meteorologların konferansını dinlemek zorunda kalıp, sonunda romatizmasının kehanetlerine göre karar vermesine benziyordu; esasında hiç de şaşırtıcı değildi, çünkü ne yapalım ki romatizma bazı konularda bilimden daha güvenilir, mesele de yalnızca tahminin doğruluğundan ibaret değildir, zira olaylar daima düşünüldüğünden farklı gelişir ve asıl önemli olan, olayların serkeşliğiyle kurnazlıkla ve yamanca başa çıkmaktır. Öyleyse aslında eski kulağı kesiklerden olan babasının teorik açıdan tahmin edilemeyecek birçok şeyi bilmesini ve becermesini anlamak Arnheim'a zor gelmemeliydi ama buna rağmen, yaşlı Samuel Arnheim'ın sezgileri olduğunu keşfettiği, sonuçları ağır bir gün geldi çattı.

Arnheim düşüncelerinden sıyrılarak, "İçgüdü nedir, bilir misin?" diye sordu, bir yandan da el yordamıyla sanki bu konuda konuşma isteğine uyduracağı kılıfın gölgesini arıyordu. Süleyman unuttuğu bir iş yüzünden sorguya çekildiği zamanlarda yaptığı gibi gözlerini kırpıştırmaya çalıştı ama Arnheim çabucak lafını düzeltti. "Bugün çok asabiyim," dedi, "sen elbette bilemezsin! Ama şimdi bir şey diyeceğim, iyice kulak ver: Para kazanmak, senin de tahmin edebileceğin gibi, her daim şık hâllerde bulunmamıza vesile olmaz. Hesap yapıp her şeyden menfaat sağlamak yolundaki bu sonsuz uğraşlar, daha mesut çağların oluşturma imkânı bulduğu büyük hayat tarzına karşı çıkar. Cinayeti asil bir cesaret erdemi kılıfına sokmuşlar, ama hesap kitap işleri benzer bir başarıya ulaşır mı, şüpheliyim; hesap kitapta gerçek iyilik, vakar, derin bir tabiat yok; para her şeyi kavramlaştırır, nahoş derecede rasyoneldir; para görünce, ister anla ister anlama, her defasında şüpheyle bir şeyleri yoklayan parmakları, bağırış çağırışları ve

mebzul miktardaki bir akıl varlığını düşünesim geliyor, hepsi de aynı ölçüde dayanılmaz bulduğum tasavvurlar." Konuşmayı bırakıp tekrar sessizliğe büründü. Akrabalarının, çocukken başını okşayıp akıllı başlı bir çocuk olduğunu söylediklerini hatırlıyordu. Hesap kafası. Bu zihniyetten nefret ediyordu! Çil çil altınların üstüne, çalışa çalışa yükselmiş bir ailenin aklı aksediyordu! Ailesinden utanmak aklına bile gelmezdi, tam aksine, hele de yüksek çevrelerde zarafet ve tevazula kökenine bağlılığını belli ederdi ama ailesinin aklından korkuyordu, sanki bu akıl, çabuk çabuk konuşmak ve elini kolunu sallamak gibi, Arnheim'ın insanlığın yüceliklerinde bulunmasını imkânsız kılan bir aile zaafıydı.

Muhtemelen irrasyonele duyduğu saygının temelinde de bu vardı. Aristokrasi irrasyoneldir: Kulağa neredeyse aristokrat aklın noksanları hakkında bir şaka gibi gelse de Arnheim bundan maksadının ne olduğunu biliyordu. Yahudi olduğu için yedek subay olamadığını hatırlaması yetiyordu; bir Arnheim olarak astsubaylık gibi küçük bir mevkii bile işgal edemediği için onu kısa yoldan çürüğe ayırmışlardı, Arnheim bugün bile bunda bir noksan akıllılık görmeyi reddediyor, bu noksana bağlı dürüstlüğü takdir ediyordu. Bu hatıra Süleyman'a verdiği nutku birkaç cümleyle daha da zenginleştirmesini sağladı. "Mümkündür," diye kaldığı yerden devam etti, çünkü ne kadar hoşlanmasa da konuyu saptırma biçiminde bile bir usûl vardı, "mümkün, hatta muhtemeldir ki aristokrasi her zaman, tam olarak bugün aristokrat zihniyet diye adlandırdığımız şeyleri nitelemez. Sonraki zamanlarda aristokrasinin seçkinliğinin üzerine kurulduğu yığınla ülkeyi bir araya toplayacak olursak, aristokrasi günümüzün tüccarından daha az hesapçı veya çalışkandır deme imkânı olmayacaktır, hatta belki de tüccarın işi onlardan daha bile dürüst yapılmaktadır. Ama toprakta bir kuvvet vardır, anlıyor musun; demek istediğim, kesekte, avda, savaşta, cennete inanmakta, köylülükte vardı bu kuvvet, kısacası kafalarını kol ve bacaklarından daha az çalıştıran bu insanların bedenî yaşamında, tabiata yakınlıkta vardı. İşte o kuvvettir ki nihayetinde onları vakur, seçkin ve tüm sıradanlıklardan nefret eden insanlara dönüştürmüştür."

Ruh hâli onu çok fazla konuşmaya mı sevk etmişti, diye düşündü. Süleyman manayı kavramasa bile efendisinin sözleriyle aristokrasiye duyduğu hürmeti azaltabilecek biriydi. Ama o an beklenmedik bir şey oldu. Süleyman bir süre huzursuzca sağa sola kaykıldıktan sonra efendisinin sözünü bir soruyla kesti. "Lütfen söyler misiniz," diye sordu, "benim babam kral mı?"

Arnheim ona afallayarak baktı. "Bir bilgim yok," diye kısmen katı kısmen keyifli bir cevap verdi. Ama Süleyman'ın ciddi, neredeyse öfkeli yüzüne bakarken duygulanmaya benzer bir hisse yenik düştü. Bu delikanlının her şeyi ciddiye almasından hoşlanıyordu; "Hiç şakası yok," diye düşündü, "aslında trajediyle dolu." Şakasızlık nedense yaşamın ağırlığı ve doluluğuyla aynı şeymiş gibi göründü ona. Mülayim bir öğretici tavrıyla oğlana cevap vermeye devam etti: "Babanın kral olduğunu gösteren pek işaret yok, öyle sanıyorum ki sıradan bir işte çalışıyordu, çünkü seni bir sahil kasabasında hokkabazların arasında buldum."

Süleyman merakla, "Peki fiyatım neydi?" diyerek sözünü kesti.

"Sevgili dostum, onca zaman geçmiş, nereden bileyim! Çok olmadığı kesin, yani sanırım. Tabiî, çok değildi! Ama bunları niye umursuyorsun ki? Bizler kendi krallığımızı kendimiz kurmak için doğarız! Belki seni seneye ticaret okuluna yollarım, sonra da bizim büroların birinde çıraklığa başlarsın. Elde edeceklerin elbette sana bağlı ama gözüm hep üstünde olacak. Mesela ileride siyahilerin de söz hakkının olduğu bir yerde çıkarlarımızı temsil edebilirsin; tabiî ki bu konularda çok dikkatle ilerlemek lazım ama her şeye rağmen, siyahi olmayı kendi lehine çevirebilirsin. Ancak çalışmaya başlayınca, doğrudan gözetimim altında geçirdiğin yılların ne kadar faydasının dokunduğunu anlayacaksın. Sana şimdiden şu kadarını söyleyebilirim: Sen hâlâ tabiatın aristokrasisinden aldığı payı yitirmemiş bir ırktansın. Ortaçağ şövalye efsanelerinde siyahi krallar daima dürüst roller oynamışlardır. İçindeki ruh asaletini, vakarını, iyiliğini, dürüstlüğünü, hakikat yolundaki cesaretini ve sabırsızlık, hırs, fesatlık ve günümüz insanının karakterini oluşturan küçük asabi kindarlıktan kendini kollama yolundaki daha büyük cesareti korursan; şayet bunu başarırsan, tüccarlıkta kendi yolunu tuttur-

man kesindir, zira bizim görevimiz dünyaya sadece mal dağıtmak değil daha iyi yaşam şartları da sunmaktır."

Süleyman'la bu kadar samimi konuşmayalı epey olduğundan Arnheim, etrafta bir dinleyici bulunsaydı rezil olacağını hissetti ama kimse yoktu, üstelik söyledikleri yalnızca, kendine sakladığı derin düşünce bağlantılarının üstündeki örtüden ibaretti. Böylelikle aristokrat zihniyeti ve aristokrasinin oluşumuna ilişkin söyledikleri daha içerilerde tam olarak aksi istikamette, kendi sözleriyle aynı yöne doğru yol alıyordu. O an bir düşünce aklına musallat oldu: Dünya var olduktan beridir, sadece ruh saflığı ve düzgün bir zihniyetten meydana gelen bir şey olmamıştı hiç, aksine her şey sadece, zamanla nefsini körelten bir adilikten ortaya çıkıyor, hatta sonunda bu adilikten büyük ve saf zihniyet meydana geliyordu! Çok açıktır ki, diye düşündü, aristokrat kuşakların oluşumu da, bir çöp toplama şirketinin dünyayı kuşatan bir şirketler grubuna dönüşmesi de yalnızca yüce bir insaniyetle alâkası kesin olan ilişkilere dayanır; bununla beraber birinden on sekizinci yüzyıl gibi altın bir çağ, öbüründense Arnheim doğmuştu. Bu nedenle gayet açıktı ki hayat Arnheim'a bir görev veriyor ve Arnheim bu görevi, derin bir çelişkisi bulunan bir soruyla en doğru şekilde özetleyebileceğini zannediyordu: Zihniyetin, büyüklüğü yaratmak için zaruri ve uygun olan adilik ölçüsü nedir? – Fakat bu arada düşünceleri başka bir kademede zaman zaman, Süleyman'a sezgi ve rasyonalizm hakkında söylediklerini takibe devam etmişti ve Arnheim büyük bir canlılıkla birdenbire, babasına ilk kez işlerini sezgiyle yaptığını açıkladığı zamanı hatırladı. O sıralar yaptıklarının hesabını akılla pek veremeyen herkesin nezdinde sezgiyle hareket etmek pek revaçtaydı ve aşağı yukarı şu an tempolu olmakla aynı rolü oynuyordu. Yanlış yapılan veya tam manasıyla başarıldığına kanaat getirilemeyen her şey, sezgi için veya onun vasıtasıyla meydana geldiği bahanesiyle haklı çıkarılıyor, sezgi hem yemek pişirmek hem kitap yazmak için kullanılıyordu ama ihtiyar Arnheim'ın bunlardan hiç haberi yoktu ve hakikaten kendini kaptırıp şaşkınlıkla oğluna bakmıştı. Oğlu için bu büyük bir neşe kaynağı olmuştu. "Para kazanmak," diyordu oğlu, "bizi her zaman asil olmayan bir düşünme tarzına zorluyor. Oysa

muhtemeldir ki biz büyük işadamları, tarih bir dönüm noktası daha yaşayınca kitlelerin idaresini üstlenmeye ehil olacağız fakat ruhen bu işi yapacak durumda olacak mıyız, onu bilmeyeceğiz! Ama dünyada, bunu yapabileceğimize dair bana cesaret veren tek bir varlık varsa, o da sensin, çünkü sende, eski büyük çağlarda, o zamanlar henüz Tanrı'nın idare ettiği kralların ve peygamberlerin sahip olduğu cinsten bir bakış ve isteyiş kabiliyeti var. İşe nasıl koyulduğun muamma ve şöyle söyleyeyim, hesap kitapla içinden çıkılamayan tüm muammalar ister cesaret ve icattan doğsun, isterse yıldızlardan gelsin, hep birdir!" İhtiyar Arnheim'ın kendisine dönen bakışlarının ilk cümlelerinden sonra tekrar gazeteye gömüldüğünü ve oğlu ne kadar işten ve sezgiden bahsettiyse de bir daha kendisine odaklanmadığını Arnheim açıkça görmüş ve incinmişti. Baba oğlun ilişkisi hep böyle olmuştu; Arnheim üçüncü bir düşünme kademesinde, âdeta bu hatıraların fotoğraflarının yansıdığı bir beyazperdede şimdi bile o ilişkiyi sınıyordu. Babasının, şahsını sürekli ezen üstün ticaret kabiliyetinde, daha karmaşık olan oğlu için ulaşılmaz durumda kalacak olan asli bir güç benzeri bir şeyler görüyor, görmesiyle de örnek aldığı kişiyi nafile çabalar sahasından çıkarıp kendine âdeta soyu konusunda asalet vesikası yaratıyordu. Bu çifte hünerle paçayı da kurtarıyordu. Para, yalnızca en iptidai kişilerin tamamen üstesinden gelebileceği, kişiler üstü, efsanevi bir güce dönüyor; Arnheim ceddini, tıpkı saldıkları bütün korkuya rağmen efsanevi atalarını kendilerine kıyasla muhtemelen biraz iptidai bulan eski savaşçıların yaptığı gibi tanrıların arasında sayıyordu. Dördüncü bir kademede ise bu üçüncü kademenin üstünde duran gülümseme hakkında hiçbir şey bilmiyor ve yeryüzünde oynamayı umduğu rolü düşünerek aynı düşünceyi bir kez daha ciddiyetle aklından geçiriyordu. Düşünmenin bu kademeleri elbette, sanki çeşitli çukurlar ve zeminler misali üst üste konulmuşçasına lafzen anlaşılamaz; bunlar düşünmenin, duyguların çetin zıtlıklarının etkisi altında kaldığında farklı yönlerden sel gibi akan geçirgen hareketliliğin ifadesinden başka bir şey değildir. Arnheim'da da zaten ömrü boyunca şaka ve ironiye karşı, muhtemelen bu ikisine yönelik kendisine miras kalan azımsanamayacak istidadından kaynaklanan, âdeta marazi

duyarlılıkta bir tiksinme olmuştu. Arnheim bu tiksinmeyi artık bastırmıştı, onu hep soysuzluğun ve avâm entelektüelliğinin timsali saysa da tam duygularının en soylu ve zekâ düşmanı olduğu şu anda bu tiksinti Diotima'yla ilişkisi içinde kendini gösteriyor, duyguları deyim yerindeyse parmak uçlarının üstünde yükselirken alt tabakadan veya kaba insanların ağzından sıklıkla işittiği aşk hakkındaki o hedefi tutturan esprilerden biri vasıtasıyla mizacındaki ulvî hareketlenmeden sıyrılmaya yönelik cehennemî bir imkânın cazibesine kapılıyordu. Tüm bu kademelerin içinden yükselirken ise birdenbire, Süleyman'ın, hayatın anlaşılmaz bilgeliğinden ardı ardına yumruklar yiyen siyah bir boks topu gibi duran çatık kaşlı ve dikkatli yüzüne baktı. "Kendimi nasıl da gülünç bir duruma soktum böyle!" diye düşündü.

Efendisi bu tek taraflı görüşmeyi bitirirken Süleyman'ın vücudu sandalyenin üstünde gözleri açık uyuyakalmış gibi duruyordu; gözleri hareketlenmişti ama vücudunun, sanki hâlâ onu uyandıracak sözleri bekliyormuşçasına pek kımıldayası gelmiyordu. Arnheim bunu fark etti; siyahi oğlanın bakışlarında, bir kralın oğlunun hangi entrikalarla uşağa dönüştüğüne ilişkin daha net bir şeyler öğrenmeye dair hırslı bir istek gördü. Pençeleriyle öne doğru atılır gibi duran bu bakış Arnheim'a aynı anda, koleksiyonlarını çalan o bahçıvan yamağını hatırlatmaya yetti ve Arnheim, iç geçirerek basit kazanma dürtüsünden herhâlde hep mahrum kalacağını düşündü. O an bu fikrin Diotima'yla ilişkilerini de tek bir kelimeyle nitelemekte olduğu zannına kapıldı. Acı duyarak, hayatının zirvesindeyken dokunduğu her şeyden soğuk bir gölgeyle ayırıldığını hissetti. Yapmak için düşünmek lazımdır prensibini daha demin telaffuz etmişti; bütün büyüklükleri benimseyip bütün küçüklüklere asıl anlamını aşılamak gayretinde olan bir adam için bu, basit bir düşünce değildi. Fakat gölge, asla eksiltmediği iradesine rağmen, arzuladığı nesnelerle arasına girmişti ve şaşırtıcıdır; Arnheim, bu gölgenin, gençliğini sarmalayan o ışık kadar kırılgan ürpertilerle alâkalı olduğunu kesinkes fark ettiğini sanıyordu; sanki yanlış tedavi sonucu bu ürpertilerden ipince bir buz tabakası meydana gelmişti. Ne var ki bu tabakanın Diotima'nın dünyaya sırtını dönmüş kalbi karşısında bile nasıl olup da erime-

diği sorusunun cevabını kendine veremiyordu; oysa yalnızca bir dokunuş beklemişti, bu sırada oldukça nahoş bir acı misali aklına yine Ulrich düştü. Arnheim birdenbire anladı ki bu adamın hayatının üstünde de aynı gölge durmakta ama gölge orada başka bir etki göstermekteydi! İnsanların tutkuları arasında, başka bir adamın varlığından hasetle tahrik olan bir erkeğin tutkularının, gücüne layık bir yer edinebilmesi nadirdir; Arnheim'ın Ulrich'e duyduğu dizginlenemez kızgınlığın, daha derinde bir yerlerde, birbirini tanıyamamış iki kardeşin düşmanca karşılaşmasına benzediğini keşfetmesi hem çok güçlü hem de rahatlatıcı bir histi. Arnheim ikisinin varlığını bu mukayese içerisinde merakla süzdü. Hayattan fayda sağlamaya dönük kaba dürtü, kendisine nazaran, Ulrich'te daha da eksikti, ya o yüce kazanma dürtüsü, hayatın paye ve ehemmiyetlerini kendine mâl etme arzusu yok mu, Ulrich'te sinir bozucu bir şekilde sırra kadem basıyordu. Bu adamda hayatın ağırlığı ve cevherine duyulan ihtiyaç yoktu. Onun su götürmez objektif hırsı objeye sahip olmak için körüklenmiyordu; bunlar Arnheim'a neredeyse kendi çalışanlarını hatırlatacaktı ama çalışanlarının mesleki tutumlarındaki diğerkâmlığa Ulrich'in tarzıyla bakınca, bu tavır Ulrich'te muazzam bir kibre dönüşüyordu. Bu noktada Ulrich'in, daha ziyade bir şeylere sahip olmak istemeyen bir müptela olduğu söylenebilirdi. Belki kendi rızasıyla yoksulluk içinde yaşayan bir mücadele adamı düşüncesi oluşturmak da mümkündü. Bütünüyle teorik bir insandan bahsetmek de mümkün görünüyordu; gelgelelim bu da doğru değildi, çünkü ona aslında teoriden ibaret biri de denemezdi. O sıra Arnheim, ona, entelektüel yeteneklerinin pratik becerilerinin gerisinde kaldığını apaçık izah etmiş olduğunu hatırladı. Ama onu pratik biri olarak görünce, varlığı tamamen imkânsızlaşıyordu.

Arnheim'ın düşünceleri böylece gitti geldi; bu ilk defa olmuyorsa da bugün, kendisine karşı duyduğu ve üstünden atamadığı şüpheye rağmen, herhangi bir meselede Ulrich'e öncelik vermek elinden gelmiyordu; öyle olunca da belirleyici farkın, en muhtemel biçimde Ulrich'in eksiklerinden kaynaklandığı sonucuna vardı. Yine de bu insanda, bütüne bakınca harcanmamış ve serbestçe dolanan bir şeyler vardı; Arnheim da tereddüt ede ede

bu durumun, bizzat sahip olduğu ve bir başkası yüzünden sorgulandığını hissettiği "bütünlüğün sırrını" hatırlattığını itiraf etti. Yoksa bir tek, mütemadiyen ölçüp biçen aklın eriştikleri söz konusu olsaydı, Arnheim'ın, babası gibi gerçekliği fazlasıyla iyi bilen biri sayesinde korkmayı öğrendiği aynı tedirgin edici "nükte" duygusunu, gerçekdışı olana düşkün böylesine bir kimseye uygulamak nasıl mümkün olurdu! "Öyleyse bu adamda bir şeyler hepten eksik!" diye düşünen Arnheim'ın aklında, sanki bu tespiti, söz konusu kesinliğin diğer yüzünden başka bir şey değilmişçesine istemsizce şu düşünce belirdi: "Bu adamda ruh var!"

Bu adam harcanmamış bir ruha sahipti: Buradaki mesele sezgilerin verdiği bir ilham olduğundan, Arnheim'a sorsalar, maksadının ne olduğunu tam olarak söyleyemezdi ama mesele bildiği kadarıyla bir şekilde, her insanın ruhunu zamanla akıl, ahlâk ve büyük fikirler içinde eritmesine varıyordu, geri dönüşü olmayan bir süreçti bu; hem dostu hem düşmanı olan bu adamda bu süreç sona ermemiş, geriye bir şey kalmıştı; bu şeyin müphem cazibesinin ne olduğu tam olarak nitelenememekle beraber, ruhsuz, aklî ve mekanik şeylerden olup artık pek kültür içeriği sayılamayacak unsurlarla sıradışı bağlantılar kurmasından anlaşılıyordu. Üstelik Arnheim tüm bunları düşünüp bir yandan da felsefî eserlerinin ifade tarzına uydururken, düşündüklerinin birazını bile, Ulrich'in sevap hanesine yazmaya bir an olsun vakit bulamamıştı, keşifte bulunmanın yarattığı izlenim işte bu kadar güçlüydü; bu tasavvurları yaratan zihniydi, kendini henüz tize çıkmamış bir sesteki muhtemel parıltıyı keşfeden bir üstat sanıyordu. Düşünceleri, anlaşılan, uzun zamandır yüzüne dik dik bakan ve başka sorular sorma fırsatının geldiğini zanneden Süleyman'ın çehresine denk gelince soğumuşlardı. Bilgilerini böylesine küçük ve dilsiz bir yarı vahşinin yardımıyla özetlemenin herkese vergi olmadığını bilmek, Arnheim'ın, henüz bazı şeylerin belli olmayıp ancak ortaya çıkan sonuçlardan anlaşılabilecek olmasına rağmen muhalifinin sırrını bilen tek kişi olmanın verdiği mutluluğunu arttırıyordu. Tek hissettiği, bir tefecinin, sermayesini yatırdığı kurbanına duyduğu sevgiydi. Belki de içinde aniden, varlığının başka bedende can bulmuş hâline benzeyen bu

adamı her ne pahasına olursa olsun safına çekme niyetini uyandıran da Süleyman'ın görünüşü oldu, velev ki bu amaçla onu evlatlık edinmesi gereksindi! Biçimi daha olgunlaşması gereken bir niyetin, böylesine aceleyle teyit bulmasını gülümseyerek karşılayıp yüzü trajik bir öğrenme hırsıyla seğiren Süleyman'ın sözünü keserek lafı değiştirdi: "Bu kadarı yeter, zaten ısmarladığım çiçekleri Bayan Tuzzi'ye götürmen lazım. Daha soracak bir şeylerin varsa, başka zaman düşünürüz belki."

113

ULRICH, HANS SEPP VE GERDA'YLA, AKLIN ÜSTÜ İLE ALTI ARASINDAKİ HUDUT BÖLGESİNİN KARMA DİLİNDE SOHBET EDER

Ulrich, sosyal ekol hayranlığı sebebiyle kont hazretleri ve yüksek kademelerdeki diğer vatanseverlerle şahsî bir görüşme ayarlamak üzere hazırlıkta bulunmasını isteyen babasının arzusunu yerine getirmek için ne yapması gerektiğini gerçekten bilmiyordu, bu nedenle meseleyi tamamen unutmak maksadıyla Gerda'yı ziyarete gitti. Eve vardığında Gerda'nın yanında Hans'a rastladı, Hans derhal saldırıya geçti. "Müdür Fischel'i himayenize almışsınız?"

Ulrich, bunu Gerda mı anlattı diye bir karşı soru yöneltip kaçamak bir cevap verdi.

Evet, Gerda anlatmıştı.

"Başka sorunuz var mı? Nedenini de duymak ister misiniz?"

"Rica ederim!" dedi Hans.

"O kadar kolay değil, sevgili Hans."

"Bana 'sevgili Hans' demeyin!"

"Peki öyleyse, sevgili Gerda," diyerek Gerda'ya döndü Ulrich, "hiç de o kadar kolay değil. Bundan o kadar çok bahsettim ki beni anladığınızı düşünmüştüm."

"Zaten anlıyorum ama size inanmıyorum," diye cevap veren Gerda, konuşma tarzı ve Ulrich'e bakışıyla, Hans'ın safında verdiği mücadeleye Ulrich'in gönlünü alacak bir hava katmaya çabalıyordu.

Hans konuşmaya hâkim olan bu dostane havayı, "Size inanmıyoruz," diyerek derhal dağıttı, "söylediklerinizde ciddi değilsiniz; bu sözleri bir şekilde kendinize mâl etmişsiniz!"

Hans'ın arsızlığının kaynağının Gerda'yla baş başa konuştuğu konu olduğunu hemen anlayan Ulrich, "Ne?! Kastettiğiniz, tam olarak dile getirilemeyecek bir şey galiba?" diye sordu.

"İnsan niyetinde ciddiyse onu gayet iyi dile getirebilir!"

"Ben muvaffak olamıyorum. Ama size bir hikâye anlatabilirim."

Hans daha da arsız ve kendinden emin bir tavırla, "Yine mi hikâye! Anlaşılan hikâye anlatmakta Homeros Baba'dan aşağı kalmıyorsunuz!" diye bağırdı. Gerda ona yalvarırcasına baktı, Ulrich'se hiç istifini bozmadan devam etti: "Bir zamanlar sırılsıklam âşıktım; aşağı yukarı sizin yaşlarınızdaydım. Aslında o sıralar, bu aşkın parçası olan kadına değil aşkıma, değişen durumuma âşıktım, sizin, arkadaşlarınızın ve Gerda'nın bütün o büyük sırlar dediğiniz şeylerle o sıralarda tanıştım. Anlatmak istediğim hikâye işte budur."

Diğer ikisi hikâyenin bu kadar kısa sürmesine şaşırmıştı. Gerda tereddütle sordu: "Bir zamanlar sırılsıklam âşık mı olmuştunuz?.."

Aynı anda, Hans'ın karşısında genç bir kızın tüyler ürperten merakıyla böyle bir soru sorduğu için kendine kızdı.

Ama Hans lafını böldü. "Böyle şeylerden ne diye bahsedecekmişiz ki! İyisi mi siz bize entelektüel müflislerin avucuna düşmüş kuzininiz neler yapıyor, onu anlatın!"

"Memleketimizin ruhunun bütün dünya karşısında kendisini mükemmelen tasvir edeceği bir fikir arıyor. Teklifiniz varsa yardımına koşmak istemez misiniz? Ben aracılık yapmaya hazırım," diye cevap verdi Ulrich.

Hans alaycı bir kahkaha koyuverdi. "Neden bu teşebbüsü bozacağımızı bilmezden geliyorsunuz?"

"Peki, acaba siz niye ona bu kadar kızgınsınız?"

"Çünkü bu teşebbüs, devletin içindeki Alman varlığına karşı yapılacak büyük bir alçaklık da ondan!" dedi Hans. "Ümit vaat eden bir karşı hareketin gelişmekte olduğunu sahiden de bilmiyor musunuz? Alman Millî Derneği'nin dikkatini sizin şu Kont Leinsdorf'un niyetlerine çektiler. Jimnastikçilerin hepsi Alman ruhunun zedelenmesine itirazda bulundu. Avusturya yüksekokullarındaki silahlı öğrenci dernekleri karteli şu günlerde, yaklaşan Slavlaşma tehlikesine karşı vaziyet alacak, benim de mensubu olduğum Alman Gençlik Birliği ise rahat durmayacak, velev ki sokağa çıkmak zorunda kalalım!" Hans doğrulmuştu, bunları gözle görülür bir gururla anlatıyordu. Ardından ekledi: "Ama şüphesiz ki mesele sadece bunlar değil! Bu insanlar dış şartları gözlerinde büyütüyorlar. Asıl belirleyici olan, burada hiçbir şeyin başarıya ulaşamayacağıdır!"

Ulrich sebebini sordu. Büyük ırkların hepsi, daha var oldukları an efsanelerini yaratmışlardı; Hans sorusuna, ya Avusturya efsanesi var mı? sorusuyla karşılık verdi. Avusturya'nın aslî dini var mıydı? Ya bir destanı? Ne Katolik ne Protestanlık dini bu topraklarda doğmuştu; matbaa ve resim gelenekleri Almanya'dan gelmişti, hanedanının kökeni İsviçre, İspanya ve Lüksemburg olmuştu; teknikse İngiltere ve Almanya kaynaklıydı; Viyana, Prag ve Salzburg gibi en güzel şehirler İtalyanlar ve Almanlar tarafından kurulmuş, askeriye de Napoléon örnek alınarak tesis edilmişti: Böyle bir devlet kendine mahsus herhangi bir şeye teşebbüs etmeye kalkmamalıydı. Onun için tek bir kurtuluş vardı, o da Almanya'ya ilhak olmaktı. Hans, "Artık bizden öğrenmek istediğiniz her şeyi öğrenmişsinizdir herhâlde!" diyerek lafını bitirdi.

Gerda onunla gurur duymakla ondan utanmak arasında kararsız kalmıştı. Yaşananlarda bizzat bir rol oynamaya dönük gayet insanî arzusu genç dostunca çok daha iyi tatmin edilse de Ulrich'e meyli son zamanlarda yeniden canlılık kazanmıştı. Tuhaf olanı, genç kızın kafasının birbiriyle çelişen iki eğilim tarafın-

dan karıştırılmasıydı, kız kurusu mu olacaktı yoksa kendini Ulrich'e mi adayacaktı? Bu ikinci eğilim, yıllardır duyduğu aşkın tabiî sonucuydu, ne var ki aşkı, bir türlü alevlenemeyip ancak yüreksizce için için yanan bir aşktı; hisleri, bir kimsenin, aşkını hak etmeyen birine duyduğu hislere benziyordu; hani hakarete uğramış ruhunuz bedenen boyun eğmeye yönelik küçümsenecek bir düşkünlükten muztarip olur ya, tıpkı o durumdaydı. Bununla tuhaf bir tezat içinde ama belki de huzura duyduğu özlemle ilintili olan bir sezgi vardı içinde; asla evlenip de bütün hayallerinin sonunda yalnız, sakin ve faal bir hayat sürdüremeyeceğine dair bir sezgi... İnanışlarından doğan bir arzu değildi bu, çünkü Gerda'nın aklı, kişiliği konusunda pek net sayılmazdı; daha ziyade bedenimizin aklımızdan çok daha erken kavuştuğu sezgilerden biriydi. Hans'ın onun üzerindeki etkisi de bununla alâkalıydı. Hans silik bir tipti, iri kemikliydi ama yapılı veya kuvvetli sayılmazdı, ellerini sürekli saçına veya elbisesine sürer, her fırsatta küçük, yuvarlak, teneke çerçeveli bir cep aynasına bakardı, çünkü bakımsız yüzünün derisindeki bir sivilce onu daima tedirgin ederdi. Ama Gerda, uğradıkları takibata karşı dik durarak yeraltında, katakomplarda buluşan ilk Romalı Hıristiyanları da tam olarak böyle tasavvur etmekteydi; cep aynası muhtemelen tasavvurunun bir parçası değildi. Tam olarak demek de zaten verdiği örneğin tüm detaylarıyla örtüştüğü anlamına gelmiyordu ama herhâlde Hıristiyanlık tasavvurlarına bağladığı genel bir esası ve korkuyu barındırıyor olsa gerekti; yıkanıp yağlanan putperestler ona hep daha çekici gelmişti ama Hıristiyanların safına geçmek, kişinin, karakterine borçlu olduğu bir fedakârlık anlamına gelmekteydi. Böylelikle daha yüce gereklilikler Gerda için rutubetli, az da olsa tiksindiği bir kokuya dönüşmüştü, işte bu koku, Hans'ın, diyar diyar önüne açtığı efsanevi zihniyete bağlanmaya çok müsaitti.

Ulrich bu zihniyeti çok iyi bilirdi. Onun müteveffa aşçı kadınların ruhunu hatırlatan, öte dünyadan gelen komik haberlerle, Tanrı'nın olmasa bile en azından ruhların, karanlıkta boğazdan aşağı buz gibi kayıp giden bir yemek misali kaşıklamak istedikleri kaba metafizik ihtiyacını tatmin etmesini belki de ispritiz-

maya borçluyduk. Tanrıyla veya Tanrı'nın yoldaşlarıyla şahsen temasa geçmeye yönelik olan ve güya esrime hâlinde gerçekleşen bu ihtiyacı, eski çağlarda, narin ve kısmen de mucizevî biçimine rağmen, kaba dünyevî davranışın son derece olağanüstü ve belirlenemez bir sezgi hâlinde tecrübe edilmesiyle oluşan bir karışımını teşkil ediyordu. Metafizik olan, bu hâlin içine yerleştirilmiş fizikî şey, dünyevî arzuların suretiydi, çünkü bu surette çağdaş tasavvurların, görülebileceğine dair hararetli bir beklenti yarattıkları şeyin görüldüğü zannediliyordu. Gelgelelim, çağlar geçtikçe değişen ve inanılırlığını yitiren aslında zekânın tasavvurlarıdır; bugün biri kalkıp Tanrı'nın onunla konuştuğunu, ona acı çektirerek saçlarından yakaladığı gibi katına yükselttiğini veya tam kavranamayacak ama pek tatlı bir şekilde göğüs kafesine girdiğini anlatsa, yaşantısına atfettiği bu belli başlı tasavvurlara kimse, hele de Tanrı'nın resmî görevlileri asla inanmazlardı, çünkü onlar akıl çağının çocukları olarak coşkun ve isterik taraftarlarca ifşa edilmekten gayet insanî bir korku duyarlar. Bunun sonucunda da ya Ortaçağ'da ve antik zamanlarda yaşanan putperestlikte çok sayıda ve açık seçik mevcut olan tecrübeleri vehim ve hastalık belirtisi saymak zorunda kalırlar yahut bugüne dek mütemadiyen dâhil edildikleri efsanevi ilişkiden bağımsız bir şeylerin bulunduğu yönündeki zannı kabul etmek durumunda olurlar; katı tecrübe esaslarına göre bile inanılır sayılması gereken ve öte dünyayla ilişkilerimiz noktasında bundan hangi sonuçların çıkarılabileceğine dair ikinci bir sorunun daha sırası bile gelmemişken elbette oldukça önemli bir mesele olan saf tecrübe özüdür bu. Teolojik aklın düzenine tâbi olan iman, aklın günümüzde hüküm süren şüphe ve çelişkilerine karşı verdiği çetin mücadeleyi her sâhada kazanmak durumundayken; görünürde efsanevi anlayışın gerçek anlamda çıplak, daha doğrusu geleneksel aklın kavrayabileceği bütün inanç kılıflarından soyulmuş, kadim dinî tasavvurlardan azade, belki de sadece dinî olduğu söylenemeyecek temel tecrübesi, muazzam derecede yaygınlaşmış görünür ve gündüz yolunu şaşırmış bir gece kuşu misali zamanımızda hayalet gibi kol gezen birden fazla biçimi olan o irrasyonel hareketin ruhunu oluşturur.

Hans Sepp'in üstüne düşeni yaptığı daire ve burgaç bu çok çehreli hareketin garip bir kısmından ibaretti. Bu toplulukta biri diğerinin yerini alan fikirler hep birlikte sayılacak olsa –gerçi orada hükmü olan temel görüşlere göre bu yapılamazdı, çünkü buraya hâkim fikirler rakam ve ölçüye sıcak bakmıyorlardı– o zaman deneme ve arkadaşlık evliliğinin, hatta çokkarılılığın ve çokkocalılığın ilk çekingen ve tamamıyla platonik talebiyle karşılaşılırdı; sanat meseleleriyle devam edince nesnesiz, harcıâlem ve ebedi olana yönelen zihniyetle karşı karşıya kalınırdı, bu zihniyet o sıralar ekspresyonizm adı altında kaba görünüm ve kılıftan, "dümdüz dışarıdan bakmaktan" küçümsercesine yüz çevirmekteydi, hâlbuki bu dışarıdan bakışın sadık tasviri, anlaşılmaz biçimde daha bir nesil önce âdeta bir devrim sayılmaktaydı; dış şartlara pek aldırmaksızın, doğrudan, zihnin ve dünyanın "öze bakışını" tabloya çiziktirmeye dönük bu soyut maksada sözleşmeyle bağlandığını, en somut ve kısıtlı sanat, yani folklorik sanat dahi görüyor; Alman ruhu ve bu ruhun hizmet ederken gösterdiği saygı dolayısıyla bu gençler söz konusu sanatı icra etmeye mecbur olduklarını sanıyorlardı; böylelikle insan, zamanın yollarında tek tek toplanan ve zihne bir yuva yapmak için kullanılabilecek en muhteşem başakları ve otları rengârenk sıralar hâlinde bulmuş olacaktı fakat bu noktada hukuk, yükümlülük ve gençliğin yaratıcı gücüne dair bir sürü tasavvur o kadar büyük roller oynamaktaydı ki her birini ayrıntılarıyla zikretmek lazımdı. Söylediklerine göre yaşadığımız dönem, gençliğe hak tanımaz, çünkü reşit olana kadar insanın hakkı hukuku yok gibidir. Anne, baba veya vasi insanı istediği gibi giydirebilir, barındırabilir, besleyebilir, terbiye edebilir ve Hans Sepp'in kanaatince çocuğu, olsun olsun hayvanları koruma kabîlinden hak sağlayan bir kanun maddesinin uzaklardaki sınırını aşmadıkları müddetçe perişan da edebilirlerdi. Nasıl köle efendisine aitse çocuk da ebeveynine aitti ve iktisadî bağımlılığı dolayısıyla da bir mülk, kapitalizmin bir nesnesiydi. Hans'ın, açıklamasını aslen bir yerlerde geçerken gördüğü, sonrasındaysa kendi başına geliştirdiği bu "çocuk üzerindeki kapitalizm," hayretler içindeki ve şimdiye dek evinden başını çıkarmamış öğrencisi Gerda'ya öğrettiği ilk

şeydi. Hıristiyanlık yalnızca kadının boynundaki zinciri hafifletmiş ama genç kızınkine dokunmamıştı; kızın idame ettirdiği bir tür bitki hayatıydı, çünkü zor kullanılarak kendi hayatına yabancılaştırılıyordu: Bu hazırlıktan sonra Hans ona çocuğun, eğitimini özvarlığının yasalarına göre inşa etme hakkını öğretti. Çocuk yaratıcıydı, çünkü büyüme demekti ve kendini yaratmaktaydı. Kral gibiydi, çünkü dünyaya tasavvur, duygu ve hayallerini dayatıyordu. Tesadüfi ve hazır dünya hakkında bir şey bilmek istemiyor, aksine kendi idealler dünyasını kuruyordu. Kendi cinselliği vardı. Yetişkinler çocuğun yaratıcılığını, onun dünyasını çalmak suretiyle mahvederek çocuğu aşina kıldıkları ölü bilgi malzemeleriyle boğup yabancısı olduğu belli başlı hedeflere yönelterek barbarca bir günah işliyordu. Çocuk belli bir amaç gütmüyordu, yaratıcılığı oyundan ve narince büyümekten ibaretti; zor kullanılarak rahatsız edilmezse, hakikaten benimsediği şeyden başkasını kabul etmezdi; dokunduğu her nesne yaşamaktaydı: Çocuk dünyaydı, kâinattı, ifade edemese bile son ve mutlak olanı görürdü. Gelgelelim, amaçları kavramasını öğretmek ve yalan söyleyerek gerçek olan budur dedikleri rastgele sıradanlıklara onu zincirlemek suretiyle çocuğu öldürüyorlardı! Bunlar Hans Sepp'in sözleriydi. Bu öğretiyi Fischel'in hanesine işlemeye başladığında yaşı çoktan yirmi biri bulmuştu, Gerda da ondan küçük değildi. Ayrıca Hans'ın babası epeydir yoktu, onu ve kardeşlerini geçindirdiği küçük bir dükkân işleten annesine her daim aklına estiği gibi kaba davranıyor, dolayısıyla bu yoksul çocuklar için böyle bir ezilenler felsefesine doğrudan yol açacak bir sebep aslında bulunmuyordu.

Gerda da bu öğretiyi kabul ederken, Leo ve Klementine'yle ilişkisinde, müstakbel bir nesli eğitmeye olan mülayim bir pedagojik düşkünlük ile doğrudan mücadeleci bir istismar arasında gidip gelmekteydi. Oysa Hans Sepp çok daha prensipli davranıyor ve şu parolayı belirliyordu: "Hepimiz çocuk olmalıydık!" Çocuğun mücadele konumuna bu kadar inatla sıkı sıkıya bağlanmasının sebebi erken yaşta kendi ayakları üstünde durma ihtiyacından kaynaklanıyor olabilirdi ama esasen gençlik hareketinin o sıralar revaçta olan dili, onun ruhuna tercüman olacak gerçek

bir dilden bekleneceği gibi, ruhunu sözden söze götüren ve her sözde aslında bilinenden fazlasını söyleyen ilk dildi. Böylelikle, hepimiz çocuk olmalıydık cümlesi en önemli anlayışları ortaya koyuyordu. Çünkü çocuk, anne baba olmak için özünü tersine çevirip üstünden atmamalıdır; bu sırf "vatandaş", yani dünyanın kölesi olmak, bağlanmak ve "amaçlanmak" için yapılmaktadır. Bu anlamda insanı asıl yaşlandıran vatandaşlık meseleleridir; çocuk, vatandaşa dönüşmemek için direnir: Bu sayede de yirmi bir yaşındayken çocuk gibi davranamayacak olmanın yarattığı zorluk bir anda ortadan kalkar, çünkü bu mücadele doğumdan ihtiyarlığa kadar sürer ve ancak vatandaşın dünyasının aşk âlemiyle yıkılması sayesinde son bulur. Bu âdeta Hans Sepp'in öğretisinin bir üst kademesiydi, Ulrich de tüm bunları vakit geçirdikçe Gerda'dan öğrenmişti.

Bu gençlerin sevdamız, başka bir deyişle topluluk dedikleri şey ile garip, aşırı dindar, efsaneden uzak efsanevi bir yanı olan bir durumun veya belki de yalnızca âşık olmanın sonuçları arasındaki alâkayı keşfeden o olmuştu; başkaları bilmese de bu durum Ulrich'in içine işliyordu, çünkü o, bu hâlin onlarda bıraktığı izleri gülünç kılmakla yetiniyordu. Şimdi de bu çerçevede Hans'ı anlamaya çalışıp lafı eğip bükmeden Paralel Faaliyet'i neden "Benliğinden tamamen sıyrılmış insanlar topluluğunu" teşvik amacıyla kullanma teşebbüsüne kalkışmadığını sordu.

"Olmaz da ondan!" diye karşılık verdi Hans.

Böylelikle ikisi arasında, uzaktan bakan birinin üzerinde tuhaf bir etki bırakacak olan o konuşma gerçekleşti; diyalogları suçluların kendi jargonlarında ettikleri sohbetleri de andırıyordu, hâlbuki bu jargon da dünyevî ve uhrevî aşkın dillerinin karışımından başka bir şey değildir. Onun için de görüşmeyi kelimesi kelimesine değil de mealen vermek yeğlenecektir: "Benliğinden tamamen sıyrılmış insanlar topluluğu" Hans'ın keşfettiği bir sözdü ama yine de anlaşılırdı, çünkü insan kendini ne kadar benliksiz hissederse dünyevî olgular da bir o kadar aydınlık ve güçlü olur; insan kendini ne kadar hafif kılarsa bir o kadar yükseldiğini hisseder. Bu türden tecrübelere de herhâlde herkes aşinadır

fakat bunları mutluluk, neşelilik, tasasızlık ve benzeri hâllerle karıştırmamak lazımdır, çünkü bunlar, hadi bozuk olmasa bile daha aşağı bir kullanıma uygun olsunlar diye o tecrübelerin birer ikamesi olarak var olur. Belki de gerçek durumu yükselme değil de zırhın düşmesi diye adlandırmak lazımdır; Hans bunu, benliğin zırhının düşmesi olarak açıklıyordu. İnsandaki iki tahkimat kuşağını birbirinden ayırmak lazımdı. Bunlardan biri, insan ne zaman iyi ve özgeci bir şey yapsa aşılabilen ancak anlaşılan alçak bir duvardır. Yüksek olanı, bencillikten en uzak insanın bile benliğinde yer alır; doğrusu mevrus günahtır bu; duyuların her izlenimi, her his, hatta fedakârlık duygusu dahi biz onları uygularken, vermekten çok almakla karşılanır, işte egoizme bulanmış bu zırhtan sıyrılmak da neredeyse mümkün değildir. Hans sayıyordu: Bu anlamda bilgi, yabancı bir şeyin benimsenmesinin ta kendisidir; insan onu bir hayvan misali öldürür, parçalar ve sindirir. Ya kavram, kıpırtısız kalan ölüdür. Kanaat mi, o da bir daha değiştirilemeyecek şekilde donup kalmış ilişkidir. Araştırma tespitle birdir. Karakter, dönüşüm miskinliğiyle. Bir insanı bilmek demek, bir daha onun tarafından asla harekete geçirilememek demektir. İçyüzüne bakış, yalnızca bakıştan ibarettir. Hakikat başarılı, objektif ve gayriinsanî düşünme denemesidir. Bütün bu ilişkilerde öldürme, donma, mülk isteği, katılaşma ve bencilliğin objektif, korkak, sinsi ve sahte bir diğerkâmlıkla karışımı bulunur! Hans sadece masum Gerda'yı tanıdığı hâlde, "Aşkın kendisinin bile," diye sordu, "sahip olma arzusundan veya kendini bir hesap kontrolüne teslim etmekten bir farkı var mıdır?"

Ulrich pek bütüncül olmayan bu iddialara temkinle ve üzerlerinde birtakım değişiklikler yaparak katılmaktaydı. Zarara uğramanın ve kendini elden çıkarmanın bile bizim için bir kara gün akçesi bırakacağı doğruydu; failsiz fiil olmadığı sürece her eylemde egoizmin soluk, âdeta gramer kurallarıyla uyumlu gölgesi yapışıp kalmaktaydı.

Ama Hans, bunları şiddetle reddediyordu. O ve arkadaşları, insanın nasıl yaşaması gerektiği konusunda tartışıyorlardı. Bazen herkesin ilkin nefsi, ancak ondan sonra başkaları için yaşa-

ması gerektiğini kabul ediyorlar, bir başka sefer herkesin esasen yalnız bir arkadaşı olabileceğine, bu arkadaşın da başka bir arkadaşa ihtiyaç duyacağına kanaat getiriyorlar, buna göre insan topluluğu onlara, bir renk tayfı, halka halka birbirine bağlanan bir birlik yahut daire biçiminde birbirine kenetli bir ruh bağlantısı olarak görünüyordu ama en çok inanmak istedikleri şey, bencilliğin sadece gölgesinin hissedildiği ruhanî bir topluluk anlayışı yasasının ve manevî, muazzam ve henüz istismar edilmemiş bir hayat kaynağının mevcut oluşuydu. İşte bu kaynağa tuhaf imkânlar atfediyorlardı. Ağaç ormanda mücadele eder ve ormanın himayesindeyken kendini öylesine silik hisseder ki bu, hassas insanların günümüzde kitledeki karanlık sıcaklığı, onun tahrik kuvvetini ve bilinçdışı dayanışmasının moleküler seviyede görünmez olaylarını duyuşundan farksızdır; bu olaylar hassas insanlara, aldıkları her nefeste, ne en büyük ne de en küçük varlıkların yalnız olduğunu hatırlatır. İşte Ulrich'in durumu da böyleydi; hayatın kendi kendini inşa ettiği dizginlenmiş egoizmin düzenli bir bünye yarattığını ancak topluluğun nefesinin yalnızca belirsiz bağlantıların timsali olarak kaldığını gayet net görüyordu; kendi adına konuşursa, inzivaya meyilli bir insandı ama Gerda'nın genç dostlarının aşılması gereken büyük duvarla alâkalı abartılı iddialarını öne sürmesi, tuhaftır, içine işliyordu.

Hans gözlerini boş boş ileriye dikmiş, inandığı düsturları kâh mırıltılar hâlinde kâh gümbür gümbür ortaya döküyordu. Yaradılışın içinden gayritabiî bir ayrılış geçmekte ve onu her iki yarısı bu ayrılıkla kuruyan bir elma misali bölmekteydi. Bu yüzden kişinin, vaktiyle tabii kabul ettiği şeyi suni ve gayritabiî bir şekilde bugün kendine mâl etmesi gerekiyordu. Fakat bu ayrılış bir açılmayla, değiştirilmiş davranışla ortadan kaldırılabilirdi, çünkü bir kimse kendini ne kadar unutur, yok eder, kendinden ne kadar uzaklaşabilirse içinden, topluluğa fayda sağlayacak o denli büyük bir kuvvet açığa çıkar, âdeta sahte bir bağlılıktan azat edilir; aynı zamanda topluluğa ne kadar yanaşırsa o kadar çok kendisi olması gerekir, çünkü Hans'ı dinlediğiniz vakit bir şeyi daha öğreniyordunuz: Esas orijinallik batıl bir benzersizlikle alâkalı değildi ancak kendini açmakla, gösterdiğin alâkayı ve fedakârlığı

derece derece arttırmakla, hatta belki de insanın tam da bu şekilde erişmeye muktedir olacağı, dünyanın büsbütün benimsediği mütekâmil benliksizler topluluğunun en yüksek mertebesine çıkmakla mümkün olurdu.

Görünüşte içi herhangi bir şeyle doldurulamayacak bu cümleler, Ulrich'in nasıl olup da onlara gerçek birer içerik kazandırılacağına dair hayaller kurmasına neden oluyor fakat o, Hans'a soğuk bir tavırla sadece, bu açılma ve benzeri şeyleri icraata nasıl dökmek istediğini soruyordu.

Hans'ın sözlerinin haddi hesabı yoktu; duyuların benliği yerine aşkın benlik, natüralist olanın yerine gotik benlik, tezahürlerin yerine özlük âlemi, mutlak tecrübe gibi Hans'ın tarifsiz tecrübelerin timsaline isnat ettiği daha nice muazzam ismi vardı ve sırası gelmişken belirtmek gerekir ki tüm bu tecrübeler, meselenin zarar görmesine ve aynı zamanda değerinin yükselmesine yarayan yaygın alışkanlıklardı. Ara sıra, belki de sık sık hayalini kurduğu durum asla kısa dalgınlık anlarından daha uzun müddet tutunamadığı için, olmayacak olanı yapıyor, öte dünyanın günümüzde, daldan dala konarak cismaniliğin üstünde ve anlaşılacağı üzere tespit edilmesi zor bir bakışla kendini en belirgin hâliyle açığa vurduğunu, bu bakışın görüldüğü varlıklarınsa olsa olsa büyük sanat eserleri olduğunu iddia ediyordu; hayatın şu veya bu tabiatüstü işaretlerini nitelemek için en sevdiği kelime olan sembolü kullanıyor, son olarak da dağıtılmış Cermen kanı taşıyıcılarına ithaf edilen Cermen tecrübesi sözünü yarattığı noktaya varıyordu; "Hey gidi günler" ayarında böylesi zarif bir varyasyonla, özde olanı mütemadiyen kavrayışın geçmişte kaldığını ve günümüzün o kavrayıştan mahrum bırakıldığını rahatlıkla açıklamayı başarıyordu, zaten tartışma da tam olarak bu iddia sonrasında çıkmıştı.

Ulrich hurafelerle dolu bu zevzekliğe sinirlenmişti. Hans'ın nasıl olup da Gerda'yı cezbedebildiği, uzun zaman cevapsız bir soru olarak kalmıştı. Gerda konuşmaya pek katılmaksızın öylece oturuyordu, rengi solmuştu. Hans Sepp'in büyük bir aşk teorisi vardı, Gerda da bu teoride muhtemelen kendisinin teşkil etti-

ği derin anlamı buluyordu. Ulrich –insanın kendini bu tür konuşmalara kaptırmamasına yönelik bir sürü ikazla– konuşmayı yönetmeye devam etti; bir insanın en yüksek duyuş mertebesi, ne kişinin önüne gelen her şeyi kendine mâl ettiği olağan egoist davranışta ne de arkadaşların iddia ettiği gibi nefsin açılmak ve dışa vurulmak suretiyle yüceltilmesi denebilecek şeyde meydana gelmekteydi; aksine o, haddizatında asla bir şeylerin değişmediği, durgun su gibi sakin bir mertebeydi.

Gerda kendine gelerek bununla ne kastettiğini sordu.

Bunun üzerine Ulrich, zoraki olarak kısmen başka kisvelere büründürse de aslında Hans'ın başından beri tek bahsettiğinin aşk olduğu cevabını verdi: Azizlerin aşkı, keşişlerin aşkı, daima bir çözülme, gevşeme, hatta tüm dünyevî ilişkilerin tersyüz edilmesi diye tasvir edilmiş olup sadece bir duygu değil düşüncenin ve duyuların değişmesi de demek olan, arzuların sahillerini terk etmiş aşktan bahsediyordu.

Gerda ona baktı, kendisininkini aşan bilgisiyle aşkı da bir şekilde tecrübe edip etmediğini veya bu gizliden gizliye sevdiği insanın, pek belli etmeden şuracıkta, yanı başında otururken bedenleri ayrı iki varlığı birleştiren o acayip ışınlardan saçıp saçmadığını yoklamak istiyordu sanki.

Ulrich bu sınamayı sezinledi. Sanki selasetle ama kelimelerin özlerine kök salmadan hariçten konuşmaya devam edebileceği yabancı bir dilde sohbet ediyormuş gibi hissediyordu kendini.

"Normalde davranışa konan sınırların aşıldığı böylesi bir durumda," diyordu, "kişi her şeyi anlar, çünkü ruh yalnızca kendine ait olanı kabul eder; bir anlamda ruh, öğreneceği her şeyi önceden bilir. Sevenler birbirlerine yeni bir şeyler söyleyemezler; onlar için bir şeyi bilmek de yoktur. Çünkü seven, sevdiği insan hakkında, onun vesilesiyle tarifsiz bir manevî etkinliğe dâhil edildiğinden başka bir şey bilmez. Sevmediği bir insanı bilmekse onun için, o insanı, üzerinde güneş ışıklarının kıpırdandığı ölü bir duvar gibi sevgiye dâhil etmek demektir. Cansız bir şeyi bilmek, onun niteliklerini ardı ardına gözlemlemek değildir, bilakis bir örtünün düşmesi veya algılanabilir dünyaya ait olmayan bir

sınırın kaldırılması demektir. Cansız şey dahi, bütün bilinmezliğiyle ama güven içinde, sevenlerin dostluğuna dâhil olur. Tabiat ve sevenlerin kendilerine has ruhları göz göze bakışırlar; bunlar aynı eylemin iki yönüdür, iki yöne doğru bir akıştır, iki ucun birden yanışıdır. Kendisiyle ilişkisi olmayan bir insanı veya nesneyi bilmek ise, işte bu, hiç mümkün değildir, çünkü bilgi almak eşyadan bir şeyler götürür, eşya suretini korur ama o andan sonra küle dönüyormuş gibi bir hâl alır, bir parçası buhar oluverir, geriye bir tek mumyası kalır. Bu yüzden sevenler için hakikat de yoktur; hakikat bir çıkmaz sokaktır, bir sondur, yaşadığı müddetçe, bir alevin ışık ile karanlığın koyun koyuna yattığı nefes alan köşesine benzeyen, düşüncenin ölümüdür. Her şeyin ışıdığı yerde münferit bir şey nasıl belirir?! Her şeyin fazla fazla bulunduğu yerde güvenlik ve belirginlik sadakası ne diye var olur? Hem, sevenlerin artık birbirine ait olmadığı, bunun yerine göz göze ve iç içe geçmiş hâlde karşılarına çıkan her şeye kendilerini armağan etmek zorunda kalmasını bir kez olsun yaşadıysan, söz konusu sevdiğin kişi bile olsa, kalkıp da bir şeyi nasıl sadece kendin için arzulayabilirsin?"

İnsan bu dile bir kez hâkim olunca, onu güçlük çekmeden kullanmaya devam edebilir. Sanki elinizde, narin ışıltısı hayatın başkalarıyla olan ilişkilerinin üstüne düşen bir ışık varmış gibi dolaşırsınız ve bu ilişkilerin hepsi her günkü sabit ışıklarında sahip oldukları olağan tezahürler yalnızca ham birer yanlış anlaşılmadan ibaretmişçesine durur. Mesela sevenler için kullanıldığında "sahip olmak"* sözüyle gösterilen tavır ne kadar imkânsız görünüverir! Ya prensiplere sahip olmak istemek daha güzel arzuları mı ifşa eder? Peki, çocukların saygısına, düşüncelere kendiliğinden sahip olmak? Avını bütün vücuduyla yere bastıran ağır bir hayvanın bu çolpa saldırı tavrı ise, kapitalizmin temel ve bedenî ifadesini hakkını vererek karşılar ve dışarıda sevgi ve inziva; kimsesiz, kardeş gibi iki olgu hâlinde dururken, bu ifadede, burjuva hayatına sahip olanlar ile düşünenlerin ve sanatçıların

* Almanca *besitzen* fiili, etimolojik olarak "bir şeyin üstüne/etrafına oturmak" anlamına gelirken, anlam genişlemesine uğramıştır ve bugün "sahip olmak" manasında kullanılmaktadır. –*ç.n.*

bu duruma getirdiği kabiliyetli ve bilgili kimseler arasındaki bağ kendini işte böyle gösteriverir. Ya bu kardeşler, beraber durduklarında, hayatın hedef ve amaçlarının tam tersi olarak hedefsiz ve amaçsız değiller midir? Ama hedef ve amaç kelimeleri nişancıların dilinden gelmedir: Öyleyse hedefsiz ve amaçsız demek aslî anlamı içinde, öldüren olmamak gibi bir şey demek değil midir? Sırf dilin bıraktığı izi takip etmekle bile –belirsiz ama ifşa edici bir izdir bu!– nereye baksanız, kabaca değiştirilmiş anlamın nasıl da tamamen kaybolup gitmiş daha temkinli ilişkilerin yerine zorla geçtiğini görürsünüz. Her yerde hissedilen, hiçbir yerde yakalanamayan bir bağ gibidir bu; Ulrich o bağı daha fazla konuşarak takip etmekten vazgeçti ama bir yerlerden çekince dokunun tamamının altüst olacağına ve doğru yerin nerede olduğu bilgisinin de kaybolduğuna inandığı için Hans'ı ayıplayamazdı. Hans, Ulrich'in sözünü defalarca kesip tamamlamıştı.

"Bu tecrübelere araştırmacı olarak bakmak isterseniz onlarda bir banka memurunun gördüklerinden daha farklı bir şey görmeyeceksiniz! Tüm ampirik açıklamalar sadece zahiridir ve insanı, duyularla kavranan aşağı malumatlar dairesinden dışarı çıkaramaz! Sizdeki bilme isteği dünyayı tabiat güçlerinin parmaklarını gayriihtiyari oynatışına irca etmek istiyor, o kadar!" İtirazları ve mülahazaları hep böyleydi. Kâh kaba kâh şiddetli bir tavır takınıyor; davasını kötü sunduğunu hissediyor, bunun kabahatini Gerda'yla yalnız kalmasını engelleyen bu yabancı adamın varlığına yüklüyordu, çünkü biliyordu ki Gerda'yla baş başa kalsa aynı sözler bambaşka hâllere bürünür, pırıl pırıl sularda yıkanır, daireler çizen doğanlar misali yükseklere çıkardı; aslında büyük bir gün yaşadığını hissediyordu. Aynı zamanda Ulrich'in, onun yerine bu kadar rahat ve tafsilatlı konuştuğuna şaşırıyor ve güceniyordu. Esasında Ulrich hiç de titiz bir araştırmacı gibi konuşmuyor, sorumluluğunu alabileceğinden çok daha fazlasını söylüyor, buna rağmen inanmadığı bir şeyi söylediği intibaına kapılmıyordu. Bundan duyduğu ve bastırdığı öfke onu teşvik ediyordu. Böyle konuşmak için tuhaflık derecesinde keyifli, çabucak tutuşan bir ruh hâlinde olmak lazımdı, Ulrich'in ruh hâli de, söz konusu ruh hâli ile saçları havaya kalkmış, cildi bakımsız, hareketleri çirkin

ama enerjik olan ve boş laflarıyla saçtığı zehrin içine, kalbin üzerinden sıyırılmış zara benzeyen deruni bir örtü asılmış bulunan Hans'ın görünüşü arasında yer alıyordu fakat esasına bakılırsa Ulrich, ömrü boyunca bu meselenin bu iki izlenimi arasında bulunmuş ve ezelden beri bu konu hakkında, bugün olduğu kadar akıcı konuşabilecek ve kendine de kısmen inanacak durumda olmuştu, mamafih bu inanç asla oyunculuk yeteneğinin ötesine geçmemişti, çünkü şu anda bile konuşma hevesi ve hevessizliği birbirine ne şekilde ayak uydursa da Ulrich bu yeteneğin içeriğine inanmıyordu.

Bu yüzden Gerda onun ara sıra bir parodi oyuncusu gibi konuşmaya kattığı alaycı itirazlara aldırmıyor, artık, kapısını bizzat araladığı fikrinin etkisinde bulunuyordu. Ona neredeyse kaygıyla bakıyordu. Ulrich konuşurken, "İtiraf ettiğinden çok daha yumuşak," diye düşündü ve eliyle göğsünü yoklayan küçük bir çocuğun karşısındaymış gibi bir hisse kapılması Gerda'yı savunmasız bıraktı. Ulrich, Gerda'nın bakışlarını yakaladı. Hans'la arasında olup biten hemen her şeyden haberdardı, çünkü Gerda bunlardan endişeye kapılıyor ve en azından Ulrich'in kolaylıkla devamını getirebildiği imalı anlatışlarla kendini onlardan kurtarma ihtiyacı duyuyordu. Normalde genç âşıkların hedef edindikleri ele geçirme eyleminde, tiksindikleri ruhanî kapitalizmin başlangıcını görüyorlar ve bedenlerin tutkusunu küçümsediklerini sanıyor ama burjuva ideali olarak şüpheli gördükleri bilinci de küçümsüyorlardı. Böylelikle hem cismanî olmayan hem yarı cismanî bir sarmaş dolaşlık meydana geliyordu; kendi ifadeleriyle birbirlerini tasdike çalışıyorlar, varlıklarında birbirlerini seyretmekten, yekdiğerinin göğsünün ve alnının arkasındaki görünmez dalga oyununun içine kayıp anlaştıklarını sandıkları anda birbirlerini iç içe taşıdıklarını ve bir olduklarını hissetmelerinden doğan o narin, titrek birleşmeyi hissediyorlardı. Pek de öyle ümitvâr olmayan saatlerdeyse birbirlerine duydukları sıradan hayranlıkla yetiniyorlardı; o zaman karşılıklı olarak meşhur resim veya sahneleri hatırlıyor, öpüşünce –hani derler ya– binlerce yılın onları seyretmesine hayret ediyorlardı. Çünkü birbirlerini öpüyorlardı; âşıkken vücudun içinde eğilip bükülen

benliğin kaba hissini gerçi mide bulantısı kadar aşağı görüyorlardı ama uzuvları pek de ruhlarının görüşlerinin etrafında eğilip bükülmüyor, sorumluluk alıp iyice birbirlerine yanaşıyorlardı. Sonrasında ikisi de büsbütün şaşkınlığa düşüyorlardı. Kırılgan felsefeleri yakınlarda kimsenin olmaması bilinciyle odalardaki loşluğa, sarmaş dolaş vücutların süratle artan çekim gücüne karşı koyamıyor, kız olması hasebiyle daha olgun sayılan Gerda, o zaman kucaklaşmanın tamamlanması arzusunu tıpkı bir ağacın baharda çiçek açmasını engelleyen bir şeylere karşı duyacağı türden bir şiddetle hissediyordu. Çocuk öpücükleri kadar tatsız ve ihtiyarların sevişmeleri kadar sınırsız bu yarım yamalak sarılmalar, ikisini de her defasında paramparça ediyordu. Hans duruma daha iyi uyum sağlıyordu, çünkü iş biter bitmez, olanları zihniyetinin sınanması olarak görüyordu. "Sahip olanlardan olmak bize göre değil," diye öğretiyordu Gerda'ya, "biz bir basamaktan öbürüne yürüyen gezginleriz." Gerda'nın tatminsizlikten tüm bedeninin titrediğini fark edince bunu zaaf, hatta Cermen harici kökeninin kalıntısı saymaktan geri durmuyor; erkek yüreğini, eski kaburgası tarafından inanca tekrar yabancılaştırılacak olan dindar Âdem'e benzetiyordu. İşte o zaman Gerda onu hor görüyordu. Muhtemelen en azından eskiden Ulrich'e bundan olabildiğince çok bahsetmesinin sebebi de o hor görüş olsa gerekti. Gerçek bir erkeğin, Gerda'ya hakaret ettikten sonra gözyaşlarıyla yıkanan yüzünü bir çocuk gibi onun bacaklarının arasına gömen Hans'tan hem daha azını ve hem daha fazlasını yapacağını seziyordu; yaşadıklarından bir yandan gurur bir yandan bıkkınlık duyarak Ulrich'e bunlar hakkında malûmat veriyor ve söyleyecekleriyle bu acı verici güzelliği mahvediyormuşçasına endişeli bir ümit besliyordu.

Oysa Ulrich onunla nadiren, beklediği gibi konuşuyor, çoğunlukla teskin ediyordu, çünkü Gerda'nın bu teskinlerden ötürü ondan güvenini esirgemesine rağmen, Ulrich şunu çok iyi biliyordu: Gerda, kendisine karşı, sürekli bir teslimiyet arzusu içinde bulunuyordu ve ne Hans ne de bir başkası Gerda'nın mizacı üzerinde kendisininki kadar büyük bir etkiye sahip olabilirdi. Durumunu ise şu şekilde temize çıkarıyordu: Kendi yerinde kim

olsa, çapraşık kirlozun teki olan Hans'tan sonra, Gerda'nın üzerinde bir kurtuluş etkisi yaratacağını düşünürdü. Ama aklından bunları geçirip de birdenbire zihninde bütün düşüncelerinin somutlaştığını hissettiği sırada kendine gelen Hans bir kez daha hücuma geçmeyi denedi. "Lafın kısası," dedi, "bir düşünceyi ara sıra kavramların bir nebze üstüne taşıyan şeyi, kavramlarla ifade etmeye çalışarak, işlenebilecek en büyük hatayı işlediniz; herhâlde allame biri ile bizim aramızdaki fark da bu olsa gerek. Önce yaşamayı öğrenmeli, belki sonra düşünmeyi de öğrenebilir insan!" diye gururla ilave etti ve Ulrich gülümseyince cezalandırıcı bir yıldırım şiddetiyle ağzından şu sözler döküldü: "İsa'nın gözü on iki yaşındayken açıldı ve daha doktorasını bile yapmamıştı!"

Bunu duyan Ulrich duygularına hâkim olamayıp konuşmama yükümlülüğünü ihlâl ederek, ona, yalnızca Gerda'dan duymuş olabileceği malûmatları ifşa eden bir tavsiye verdi. Cevabı şöyleydi: "Madem öyle yaşamak istiyorsunuz, işi neden sonuna dek vardırmıyorsunuz, bilmiyorum. Ben olsam Gerda'yı kollarıma alır, aklımdaki tüm mahzurları uzaklaştırır ve vücutlarımız ya küle dönene veya duyuların dönüşümünü takip edip tasavvur edemeyeceğimiz şekilde kendi içlerinde altüst olana dek onu bırakmazdım!"

Kıskançlıktan içi sızlayan Hans yüzünü ona değil Gerda'ya döndü. Gerda'nın rengi atmış, mahcup olmuştu. "Ben olsam Gerda'yı kollarıma alır, sıkıca tutardım" sözleriyle Ulrich'in kendisine gizlice bir vaatte bulunduğuna dair bir izlenime kapılmıştı. "Öbür yaşamın" en tutarlı nasıl tasavvur edileceğinin şu an onun için hiç önemi yoktu, Gerda şundan emindi: Ulrich gerçekten istese her şeyi olması gerektiği gibi yapardı. Gerda'nın ihanetini hissederek öfkelenen Hans, Ulrich'in bahsettiği şeyin başarıya ulaşacağını inkâr etti; vakti değildi, hem ilk ruhların da ilk uçaklar misali, şimdilerdeki gibi vadiden değil bir dağın tepesinden hareket ederek uçuşa geçmesi lazımdı. Belki de en yüce şey başarıya ulaşabilsin diye önce, öbürlerini esaretten kurtaran birinin gelmesi lazımdı! Bu kurtarıcının asla kendisi olamayacağı onun gözünde tam olarak karara bağlanmış değildi ama bu kendi me-

selesiydi, o meseleyi bir kenara koyarsa, hâlihazırdaki seviyesizlik bir kurtarıcı yaratılabileceğini inkâr mahiyetindeydi.

Şimdi de Ulrich günümüzde kaç tane kurtarıcı olduğuna dair bir şeyler söylüyordu. Önüne gelen her dernek başkanı kurtarıcı sayılıyordu! Bizzat İsa bile gelse, eskisine göre onun da daha kötü olacağına kaniydi; ahlâklı gazeteler ve kitap kulüpleri hitabını çok duygusuz bulur, büyük dünya basını kapılarını ona açmazdı! Böylelikle her şey başa dönmüş, sohbet başlangıçtaki konumunu almıştı, Gerda'ysa bu sırada âdeta pelteye dönmüştü.

Ama bir şey değişmiş, Ulrich fark ettirmese de biraz tökezlemişti. Aklı söylediklerinde değildi. Gerda'ya baktı. Vücudu gergin, cildi yorgun ve donuktu. Evde kalmışlığın Gerda'nın varlığına verdiği o baygın hava birdenbire Ulrich'in gözünde belirginlik kazandı, hâlbuki kendisini seven bu genç kızla birleşmesine ket vuran başlıca âmil muhtemelen hep ondaki bu hava olmuştu. Açıktı ki Hans da topluluğa dair sezgilerindeki yarı cismanîlikle buna etkide bulunuyordu, ondaki bu yarı cismanîlikte de evde kalmışlık hissiyatına pek uzak olmayan bir şeyler bulunuyor olsa gerekti. Ulrich, Gerda'dan hoşlanmıyor ama yine de onunla konuşmayı sürdürme isteği duyuyordu. Bunun akabinde Gerda'yı kendisini ziyarete davet ettiğini hatırladı. Gerda bu teklifi unuttu mu yoksa teklif hâlâ hatırında mı, hiç belli etmiyordu, Ulrich de bunu gizlice soracak fırsatı bulamadı. Bu hâlle birlikte, huzursuz bir üzüntü ve insanın çok geç fark ettiği bir tehlikenin yanından geçip gittiğini hissetmesine benzer bir rahatlama çöktü üzerine.

114

İLİŞKİLER VAHİMLEŞİR. ARNHEIM GENERAL STUMM'A ÇOK LÜTUFKÂR DAVRANIR.

DIOTIMA SINIRSIZLIĞA YÖNELMEYE KOYULUR.

ULRICH OKUDUĞU GİBİ YAŞAMA İMKÂNININ HAYALLERİNİ KURAR

Kont hazretleri ısrarla Diotima'nın, yetmişli yıllarda bütün Avusturya'yı aynı heyecan noktasında birleştirmiş olan meşhur Makart Korteji'ne ilişkin bilgi edinmesini istemişti; kendisi halıların asıldığı arabaları, ağır süsler takılmış atları, trompetçileri ve insanların onları gündelik hayattan çekip alan Ortaçağ kıyafetlerinden duyduğu gururu gayet net hatırlıyordu. İşte Diotima, Arnheim ve Ulrich'i, çağdaş tasvirler için arayıp taradıkları saray kütüphanesinden çıkaran da bu olmuştu. Diotima'nın dudak bükerek kont hazretlerine peşinen söylediği gibi yaşadıkları tecrübe zor bir tecrübeydi; böylesi ruhanî ıvır zıvırlarla insanları günlük hayatlarından koparmak artık mümkün değildi, derken güzel kadın, refakatçilerine parlak güneş ışığından ve o kokuş-

muş zamandan yola çıkılıp uzun bir mesafe katedildikten sonra başlayalı daha birkaç hafta olan 1914 yılından memnuniyet duyma ihtiyacını bildirdi. Diotima merdivenlerde, eve yayan gitmeyi arzuladığını açıklamıştı fakat daha gün ışığına çıkar çıkmaz kütüphanenin kapısından girmek üzere olan generale tesadüf ettiler, general böylesi ilmî bir faaliyette birilerinin ona rastlamasından epey gururlandığı için, derhal, geri dönmeye ve dönüş yoluna düşen Diotima'nın maiyetine şahsını da katmaya hazır olduğunu dile getirdi. Bu yüzden de Diotima daha birkaç adım atmışken yorulduğunu söyleyip araba istedi. Ama hemen boş bir araba bulamayınca hepsi de kütüphanenin önündeki meydanda ayakta kaldılar; meydan tekneye benzer bir kare biçimi oluşturuyor, karenin üç tarafını muhteşem eski duvarlar sınırlandırırken uzunlamasına alçak bir sarayın önündeki dördüncü kenardan demiryolu gibi parıldayan, otomobil ve atlı arabaların bulunduğu asfalt bir yol geçiyor, arabalardan hiçbiri onların gemi kazazedeleri misali verdikleri işmar ve işaretlere aldırmıyordu, nihayet onlar da yorulduklarından veya artık unuttuklarından olacak, işaretlerini ara ara ve gittikçe azalarak tekrar etmeye başladılar.

Arnheim'ın da koltuğunda büyük bir kitap vardı. Bu memnuniyet duyduğu bir tavırdı; ruha karşı hem mütevazı hem saygılıydı. Generalle neşeli neşeli konuşuyordu. "Sizin de kütüphane meraklısı olmanıza sevindim; ruhu zaman zaman kendi evinde ziyaret etmek lazım," diye açıklama yaptı, "ama makam mevki sahibi erkekler arasında böylelerine artık çok ender rastlanıyor!"

General Stumm kütüphaneye çok aşina olduğunu söyledi.

Arnheim söylenenleri takdire şayan buldu. "Artık bir tek yazarlar kitap okuyor, başkaları okumuyor," diye devam etti. "General, yılda kaç kitap basılıyor diye hiç merak ettiniz mi? Hatırladığım kadarıyla yalnızca Almanya'da günde yüzün üstünde. Yine yılda binden fazla dergi kuruluyor! Herkes yazıyor; herkes her düşünceyi işine geldi mi kendisininmiş gibi kullanıyor; bütün bunların sorumluluğunu düşünen yok! Kilise nüfuzunu kaybetti kaybedeli yaşadığımız kaosta otorite kalmadı. Eğitimde örnek alınacak kişi ve fikir yok. Bu şartlar altında duyguların ve ahlâkın demir

atmadan kayıp gitmesi ve en sağlam insanın bile sendelemeye başlaması gayet normal!"

Generalin dili damağı kurudu. Aslında Dr. Arnheim'ın ona hitaben konuştuğu söylenemezdi; daha ziyade dikildiği meydanda sesli düşünüyordu sadece. General birçok insanın bir yerlere koştururken sokakta kendi kendine konuştuğunu hatırladı, daha doğrusu birçok sivilin öyle yaptığını, çünkü onları asker olsalar içeri atarlar, subay olsalar psikiyatri koğuşuna yollarlardı. İmparatorluğun başkentinin âdeta orta yerinde alenen felsefe yapılması Stumm'da utanç verici bir izlenim bırakıyordu. Meydanda, güneşin altında, bu iki adamdan başka bir tek dilsiz bir adam daha dikiliyordu, bu adam tunçtandı ve büyük bir taşın üstünde duruyordu; general kimin temsili olduğunu hatırlayamadığı heykeli ilk kez o anda fark etmişti. Bu durum dikkatini çekince Arnheim, adamın kim olduğunu sordu. General af diledi. "Saygı gösterelim diye dikmişler onı buraya!" dedi muazzam adam. "Ama öyledir ya! Her dakika kurumlar, sorular ve talepler arasında gezinir, onların yalnızca son parçasını biliriz, dolayısıyla hâl durmadan geçmişe uzanır; müsaadenizle şöyle söyleyeyim, altına bodrum yapılmış zamana dizlerimize kadar gedik açar, gediği de hâlin tâ kendisi sayarız!"

Arnheim gülümsedi, sohbeti sürdürüyordu. Dudakları güneşin altında durmadan kıpırdıyor, gözlerindeki ışıltılar, sinyal veren vapurların ışıkları misali değişip duruyordu. Stumm tekinsiz bir hisse kapıldı; bütün milletin karşısında meydanın ikram tepsisinde üniformayla dikilirken sohbetteki bunca olağandışı değişim karşısında dikkat gösterdiğini hep yeni baştan belli etmekte biraz zorlanıyordu. Kaldırım taşlarının arasındaki yarıklarda otlar bitmişti; geçen yıldan kalmaydılar ve karda beklemiş ceset misali muazzam derecede taze duruyorlardı; birkaç adım ötede asfaltın arabalar tarafından çağa uygun biçimde pırıl pırıl temizlendiği düşünülünce taşların arasında ot bitmesi olağanüstü tuhaf ve rahatsız edici geliyordu. General, biraz daha dinlemek zorunda kalırsa, dizlerinin üstüne çöküp herkesin karşısında ot yiyebileceği gibi endişe verici bir fikirden ıztırap duymaya başladı. Nedeni belirsizdi ama bir korunma bulma umuduyla Ulrich'e ve Diotima'ya bakındı.

İkisi bir duvarın köşesine gerilmiş ince bir gölge örtüsünün altına kaçarak kendilerini kurtarmışlardı; tek duyulan, aralarında alevlenen tartışma sırasında söyledikleri sözleri anlaşılmaz kılan karık sesleriydi.

"Bu ümitsiz bir görüş!" dedi Diotima.

Ulrich meraktan ziyade gayriihtiyari, "Ne?" diye sordu.

"Hayatta ferdiyet diye bir şey de vardır!"

Ulrich yan yan Diotima'nın gözlerine bakmaya çabalıyordu. "Yüce Tanrım," dedi, "bu konuyu daha önce konuştuk ya!"

"Sizin kalbiniz yok! Aksi takdirde sürekli böyle konuşuyor olmazdınız!" Diotima bunu yumuşakça söyledi. Isınan zeminin taş levhalardan yükselen havası Diotima'nın, yanına yaklaşılamaz ve başkalarına kapalı bir biçimde uzun eteklerle sarmalanmış, bir heykelin bacaklarını andıran bacaklarından yukarı çıkıyordu. Bir şey fark ettiğine dair bir emare yoktu. Herhangi bir insana veya erkeğe yönelik olmayan bir sevecenlik vardı üzerinde. Ama gözlerinin feri kaçmıştı. Yine de bu hâli, belki de yanlarından geçenlerin bakışlarına maruz kaldığı için yaşadığı çekimserliğinin etkisiydi. Ulrich'e dönüp güçbela şöyle dedi: "Görev ve tutku arasında seçim yapması gereken bir kadın, karakterinden destek alamayacaksa neyinden alabilir ki?!"

"Seçim yapmak zorunda değilsiniz!" diye karşılık verdi Ulrich.

"Haddinizi aşıyorsunuz; kendimden bahsetmiyordum!" diye fısıldadı kuzini.

Ulrich buna cevap vermeyince bir müddet düşmanca bir tavırla aynı anda meydana doğru baktılar. Sonra Diotima şöyle sordu: "Ruhumuz dediğimiz şeyin, normalde içinde bulunduğu gölgeden dışarı adım atabilmesini mümkün görür müsünüz?"

Ulrich ona afallayarak baktı.

"Özel ve imtiyazlı kimselerde yani," diye lafını tamamladı Diotima.

Ulrich inanmayarak, "Yoksa başka âlemlerle irtibat kurma yolu mu arıyorsunuz?" diye sordu. "Arnheim sizi medyumlarla mı bir araya getirdi?"

Diotima hüsrana uğramıştı. "Beni böyle yanlış anlayacağınızı beklemezdim!" diye sitem etti. "Gölgeden dışarı adımını atmak derken mecazilikten, kimi zaman olağandışılığı duyumsadığımız pırıltılı gizlerden bahsetmiştim. Bu şey ağ gibi gerilmiş, ne tuttuğu ne de bıraktığı için bize acı veriyor. Sizce bunun daha farklı olduğu zamanlar yaşanmamış mıdır tarihte? Maneviyat artık daha güçlü ortaya çıkıyor, tek tük insanlar aydınlık bir yoldan gidiyorlardı; işin özü, eskiden dendiği gibi onlar kutsi bir yol tutuyorlar, mucizeler gerçek oluyordu, çünkü mucizeler gerçekliğin daima mevcut olan farklı bir hâlinden başka bir şey değildir!"

Diotima bütün bunların, özel bir hava katılmaksızın âdeta gerçekliğe yapışarak söylenebilmesindeki netliğe hayret etti. Ulrich içten içe öfkeleniyordu ama aslında derinden derine ürpermişti. Demek bu koca tavuk da sonunda aynen benim gibi konuşacak raddeye geldi, öyle mi? diye meraka kapıldı. Diotima'nınkiyle kendi ruhunu yine yerdeki küçük bir solucanı gagalayan koca bir tavuk suretinde karşısında gördü. Hani çocuklarda olur ya, koca karılardan korkarlar, işte o korkunun başkaca ve tuhaf bir hisle karışan bir çeşidine kaptırdı kendini; akraba olduğu bir insanla aptalca mutabık kalmanın, ruhunu kelimenin tam anlamıyla tüketmesi hoşuna gitmişti. Bu mutabakat elbette tesadüfen gelişmişti ve saçmalıktan ibaretti; Ulrich ne akrabalığın büyüsüne ne de en ağır sarhoşlukla dahi kuzinini ciddiye alma ihtimaline inanıyordu. Ama son zamanlar bazı değişiklikler yaşıyordu; yumuşuyor, daima saldırı altında olan ruh hâli tavsıyor ve dönüşüm meyli; sevecenlik, rüya, akrabalık veya Tanrı bilir neye doğru evirilme meyli gösteriyordu; bu meyil, kendisiyle mücadele hâlindeki zıt bir ruh hâlinin, bazen doğrudan içinden kötü niyetli bir havanın sökün edip çıkmasıyla da ifadesini buluyordu.

Bu yüzden şu anda da kuziniyle dalga geçiyordu. "Buna inanıyorsanız ya alenen ya gizlice ama olabildiğince çabuk Arnheim'ın 'tastamam' sevgilisi olmanızı sizin göreviniz sayarım!" dedi.

Diotima, "Lütfen, susun! Size bundan bahsetme hakkı tanımadım!" diye çıkıştı.

"Ama bahsetmem lazım! Yakın zamana dek Arnheim'la aranızda ne tür bir ilişki olduğunu anlayamıyordum. Ama artık açıkça görüyorum, bana ciddi ciddi aya uçmak isteyen biri gibi geliyorsunuz; sizden bu kadar çılgınlık hiç beklemezdim."

"Size ölçüsüz olabileceğimi söyledim!" Diotima pervasızca boşluğa bakmaya çalışıyor ama güneş, gözbebeği ile gözkapağını komik bir ifadeyle birbirine yaklaştırıyordu.

"Bunlar," dedi Ulrich, "aşk açlığının, tatmin olunca geçen hezeyanları." Arnheim'ın, kuziniyle ne yapmak niyetinde olabileceğini merak etti. Teklifinden pişman olup geri çekilişini bir komediyle örtmeye mi çalışıyordu? Ama seyahate çıkıp bir daha dönmemesi daha kolay olurdu; ömrü boyunca ticaretle haşır neşir olmuş bir adam bunun için gerekli aldırışsızlığı herhâlde ortaya koyabilirdi, değil mi? Arnheim'da, yaşlıca bir adamda olsa tutkuya işaret edecek bazı emareler gözlemlediğini hatırladı. Yüzü bazen kurşunî bir sarıya dönüyor, sölpük ve yorgun görünüyor, yüzüne, vakitöğlen olmuşken yatağın hâlâ düzeltilmediği bir odaya bakar gibi bakıyordunuz. Bunun en kolay, aşağı yukarı aynı güçteki tutkuların öne geçmek için boş yere mücadele edildiğinde ortaya çıkan zararların ifadesiyle açıklanabileceğini tahmin ediyordu. Ama Arnheim'ı avucuna alana benzer bir güç tutkusunu tasavvur edemediği için aşkın buna karşı aldığı tedbirlerin kuvvetini de kavrayamıyordu.

"Garip birisiniz!" dedi Diotima. "Her defasında insanın beklediğinden farklı davranıyorsunuz! Bana meleklerin aşkından bahseden siz değil miydiniz?"

Ulrich, dalgın dalgın, "Yani sizce bunu başarmak gerçekten mümkün mü?" diye sordu.

"Elbette sizin tarif ettiğiniz gibi olmaz!"

"Demek Arnheim sizi melek gibi seviyor?!" Ulrich sessizce gülmeye başladı.

Diotima kızarak, "Gülmesenize!" diye rica etti; sesi neredeyse tıslar gibi çıkmıştı.

"Neden güldüğümü bilmiyorsunuz ki," dedi özür dileyerek. "Hani derler ya, heyecanla gülüyorum. Arnheim'la ikiniz ince

düşünceli kimselersiniz; şiir seviyorsunuz, hatta bazen neredeyse bir nefhanın sizi sıyırıp geçtiğine emin oluyorum; bir şeylerin nefhasının ama mesele de o ya, neyin? Şimdi de idealizminizin el verdiği bütün titizlikle o şeyi sıkıştırmak niyetindesiniz?!"

Diotima, "Siz hep, insan titiz ve esaslı olmalıdır, talebinde bulunmaz mısınız?!" diye karşılık verdi.

Ulrich biraz afallamıştı. "Delirmişsiniz siz!" dedi. "Sözümü bağışlayın ama delirmişsiniz! Gelgelelim, *siz* deliremezsiniz!"

Bu arada Arnheim generale, dünyanın iki kuşaktan bu yana gelmiş geçmiş en büyük inkılabın içinde bulunduğunu bildirmişti: Ruh bitiyordu.

Bu söz generali rahatsız etti. Yüce Tanrım, gene yeni bir şey çıkarmıştı! Gerçeği söylemek gerekirse o saate kadar Diotima'ya rağmen, "ruh" diye bir şey olmadığını düşünmüştü; harp okulunda ve alayda böylesi papaz lakırdılarına kulak asılmazdı. Ama bir top ve zırh imalatçısı ruhtan sanki yanında duruyormuşçasına sakince bahsettiğinde generalin gözleri kaşınmaya ve şeffaf havada kasvetli kasvetli dolanmaya başladı.

Ama Arnheim açıklama yapması için ricada bulunulmasını beklemiyordu; kelimeler dudaklarından, kısa kesilmiş bıyığı ile sivri sakalı arasındaki solgun pembe yarıktan dışarı dökülüyordu resmen. Söylediğine göre ruh, kilise dağıldıktan beridir, yani takriben burjuva kültürünün başlangıcından itibaren bir büzüşme ve yaşlanma sürecine girmişti. O günden beridir tanrıyı, sağlam değer ve idealleri kaybetmişti, bugün de insan ahlâksız, prensipsiz, hatta aslında tecrübeleri bile olmadan yaşayacak hâle gelmişti.

General, insanın ahlâkı olmadı mı neden tecrübeleri de olmuyormuş, tam anlayamıyordu. Ama Arnheim elinde taşıdığı büyük domuz derisi cildi açtı; cilt, kütüphanenin dışında Arnheim kadar sıradışı birinin bile yanına verilemeyecek bir yazmanın kıymetli bir tıpkıbasımını barındırıyordu. General yatık kanatları iki sayfaya yayılmış bir meleğin, koyu renk toprak, altunî gök ve bulutlar gibi istiflenmiş tuhaf renklerle kaplı bir yaprağın ortasında durduğunu görüyordu; baktığı, erken Ortaçağ döneminden

kalma en etkileyici ve muhteşem resimlerinden birinin suretiydi ama resmi bilmediği ve kanatlı avlar ile onların tasvirlerinden mükemmelen anladığı için, ne bir insan ne de çulluk olan kanatlı ve uzun boyunlu bu varlığın galiba, refakatçisinin generalin dikkatini çekmek niyetiyle kullandığı bir yanılgı olması gerekirdi.

Ne var ki Arnheim parmağıyla resmi işaret edip düşünceli bir tavırla dedi ki: "İşte, Avusturya faaliyetini yaratan kadının dünyaya iade etmek istediği şey karşınızda!.."

"Demek öyle?!" diye cevap verdi Stumm. Demek resmi hafife almıştı, sözlerini tartarak söylemesi lazımdı.

"Tam anlamıyla kusursuz bir sadelikteki bu ifade büyüklüğü," diye devam etti Arnheim, "zamanımızın yitirdiği şeyi apaçık gözler önüne seriyor. Bunun yanında bilimimiz neye yarar? Kırpıntı! Ya sanatımız? Aktarıcı bir vücudu olmayan aşırılıklar! Ruhumuzda eksik olan şey birliğin sırrıdır ve işte bu yüzden, her ne kadar bunu tamamen uygulanabilir bulmasam da, Avusturya'nın dünyaya birleştirici bir örnek, müşterek bir fikir bağışlaması planından etkileniyorum. Ben Almanım. Günümüz dünyasında her şey gürültülü ve hoyratça ama Almanya'da daha da gürültülü. Bütün ülkelerde insanlar ister çalışsınlar ister eğlensinler, sabahtan akşama kadar didinip duruyorlar ama bizimkiler daha erken kalkıyor, daha geç yatıyorlar. Bütün dünyada hesabın ve kuvvetin aklı, ruhla bağını yitirmiş; gelgelelim Almanya'da bizler, en fazla tüccara ve en güçlü askerlere sahibiz." Mest olmuşçasına meydanın etrafına baktı. "Avusturya'da bütün bunlar henüz o kadar gelişmemiş. Burada hâlâ bir geçmiş var, insanlar aslî sezgilerinin bir parçasını muhafaza etmişler. Şayet hâlâ mümkünse Alman varlığının rasyonalizmden kurtuluşu ancak buradan sağlanabilir. Ama korkarım," diye ekledi iç geçirerek, "başarılması çok güç. Büyük fikirler günümüzde çok fazla dirençle karşılaşıyor; büyük fikirlerin işe yaradığı tek şey, birbirlerinin istismar edilmesini engellemek; âdeta fikirlerle silahlanmış bir ahlâkî barış durumunda yaşıyoruz."

Yaptığı espriye güldü. Sonra aklına bir şey daha geldi: "Bakın, Almanya ile Avusturya arasındaki demin bahsettiğimiz fark bana

bilardoyu hatırlatıyor: Bilardoda da hisler yerine hesapla oynamaya kalkıştığınızda her şeyi ıskalarsınız!"

Generalin tahminince silahlı ahlâkî barış ifadesiyle gururunun okşandığını hissetmesi gerekiyordu ve dikkat kesildiğini ispatlamayı arzuladı. Bilardodan biraz anlardı; "Rica ederim," dedi bu yüzden, "ben karambol ve bowling oynarım ama daha hiç Alman ve Avusturya oyun teknikleri arasında bir fark olduğunu duymadım?"

Arnheim gözlerini yumup düşündü. "Ben de hiç bilardo oynamam," dedi sonra, "ama topun yukarı veya aşağı, sağa veya sola çekilebildiğini bilirim; ikinci topa tam isabet ettirebilir veya teğet geçebilirsiniz; hafif veya şiddetli vurabilirsiniz; güçlü veya zayıf blöf yapabilirsiniz; muhakkak ki böyle daha nice ihtimal vardır. Bu unsurların her birini rastgele kademeleriyle hayal edebilirim, o zaman da neredeyse sonsuz sayıda kombinasyon imkânı olur. Bu imkânları teorik açıdan araştırmaya kalksam o zaman matematik ve hareketsiz cisimlerin mekaniği yasalarının haricinde elastikiyet öğretisi yasalarını da dikkat almam gerekir; malzemenin katsayılarını bilmem gerekir, sıcaklığın etkisini; motor tepilerinin koordinasyonu ve kademelendirilmesi için en hassas ölçüm metotlarına sahip olmam gerekir. Ayrıca mesafe tahminim verniye kadar kesin ve kombinasyon yeteneğim sürgülü hesap cetvelinden daha hızlı ve güvenilir olmalıdır; hata hesaplaması, serpme genişliği ve her iki topun doğru düzlemde denk gelmesini sağlayacak hedefin bile sarih bir hedef olmayıp bir merkez konumun etrafına yerleştirilmiş, yeterli görülebilecek bir keyfiyetler öbeği teşkil etmesi durumundan hiç bahsetmiyorum bile."

Arnheim yavaş yavaş ve damlatma şişesinden bir bardağa bir şeyler boşaltılıyormuş gibi muhatabını dikkat kesilmeye zorlayarak konuşuyor, karşısındakini tek bir ayrıntıdan bile mahrum etmiyordu.

"İşte görüyorsunuz ya," diye devam etti, "sahip olmamın ve yapmamın mümkün olmayacağı bazı niteliklere sahip olmam, bazı şeyler yapmam gerekirdi. Bu şekilde basit bir karambol vu-

ruşu sürecini hesaplamak istediğimizde bile nasıl da ömürlük bir görevle karşılaşacağımızı takdir edebilecek kadar matematikten anlıyorsunuzdur illa ki; aklımız bizi yarı yolda bırakacaktır! Buna rağmen, ağzımda sigara, aklımda bir melodi, efendime söyleyeyim, kafamda şapka, masaya yanaşır, durumu gözlemleme zahmetine bile girmez, istekayı vurur ve görevi hallederim! General, aynı şey hayatta sayısız defalar cereyan eder! Siz yalnızca Avusturyalı değilsiniz, subaysınız da, beni anlamanız lazım: Siyaset, namus, savaş, sanat, hayatın tüm belirleyici olayları aklın ötesinde gerçekleşir. İnsanın büyüklüğünün kökleri irrasyonelliktedir. Muhtemelen biz tüccarların hesap yaptığını zannediyorsunuzdur ama yapmayız: Aksine biz –kastettiğim elbette önde gelenlerdir; küçükler kuruş hesabı dahi yapabilirler– gerçekten başarılı fikirlerimizi her tür hesaplamayla alay eden bir sır olarak görürüz. Duyguyu, ahlâkı, dini, müziği, şiirleri, şekli, disiplini, şövalyeliği, açıksözlülüğü, samimiyeti ve hoşgörüyü sevmeyen kişi... inanın bana, böyle birisi asla büyük kalibreli bir tüccar olamaz. Bu sebeple savaşçılık mevkiine daima hayranlık beslemişimdir; hele de kadim geleneklere dayanan Avusturya savaşçılığına; ayrıca hanımefendinin yanında olmanıza da çok seviniyorum. İçimi rahatlatıyor. Sizin nüfuzunuz genç dostumuzunkinin yanında pek önemlidir. Bütün büyük şeyler aynı niteliklere dayanır; büyük yükümlülükler birer nimettir, General!"

Stumm'un elini gayriihtiyari sıkıp şunu ekledi: "Gerçek büyüklüğün daima sebepsiz olduğunu çok az insan bilir. Demem o ki: Güçlü olan her şey basittir!"

Stumm von Bordwehr'in nefesi kesilmişti; tek bir kelimeyi bile anladığını sanmıyor, kütüphaneye seğirtip saatlerce, bu büyük adamın söz konusu etmek suretiyle gururunu okşamak istediği tüm bu bakış açıları hakkında kitap okuma ihtiyacı duyuyordu. Fakat sonuçta bu bahar fırtınasıyla beraber aklında birdenbire şaşırtıcı bir berraklık hâsıl olmuştu. "Hay aksi, senden bir şeyler istiyor!" dedi içinden. Başını kaldırdı. Arnheim kitabı hâlâ iki eliyle tutuyordu ama artık ciddi ciddi bir arabaya el etmeye koyulmuştu; yüzü hareketlenmiş, demin başka biriyle

fikir teati etmiş bir adamın suratı gibi hafiften kızarmıştı. General büyük laflar edilince insanın saygıdan susmasına benzer bir tavırla sessizleşmişti; şayet Arnheim ondan bir şey istiyorsa o zaman General Stumm da zat-ı şahanelerinin menfaatine Arnheim'dan bir şey isteyebilirdi! Bu düşünce öyle imkânlar sunuyordu ki Stumm ilkin bunlar gerçekten doğru mu diye düşünceye dalmaktan vazgeçti. Ama kitaptaki melek, akıllı General Stumm biraz altlarına baksın diye, aniden boyalı kanatlarını kaldırmış olsaydı bile general kendini daha şaşkın ve mutlu hissedemezdi!

Bu arada Diotima ile Ulrich'in bulunduğu köşede şu soru sorulmuştu: Diotima gibi zor durumda olan bir kadın feragatte mi bulunmalı, kendine hâkim olamayıp zina mı etmeli yoksa üçüncü ve karışık şıkkı seçip belki bedenen bir adama, ruhen başka bir adama mı ait olmalıydı yahut belki de bedenen kimseye ait olmamalı mıydı? Bu üçüncü durum hakkında deyim yerindeyse ortada metin yoktu, yalnızca bir müziğin yüksek tınısı mevcuttu. Ayrıca Diotima hâlâ ısrarla, asla kendimden değil "kadının birinden" bahsettim diye diretiyor, öfkelenmeye hazır bakışları, sözleri ne zaman bu ikisini bir kefeye koymaya kalksa Ulrich'e mani oluyordu.

Onun için Ulrich de lafı dolandırıyordu. "Hiç köpek gördünüz mü?" diye sordu. "Gördüm sanıyorsunuz! Hâlbuki tek gördüğünüz az veya çok haklılık payıyla gözünüze köpek olarak görünen bir şeydi. Köpeklerdeki tüm niteliklere sahip değildi, onda başka bir köpekte olmayan şahsî bir şeyler illa ki vardı. Hâl böyleyken hayatta 'doğru olanı' nasıl yapabiliriz? Asla doğru olmayan, bununla beraber doğru bir şeyden daha azı veya fazlası olan bir şeyi yapabiliriz sadece.

"Hem bir kiremit, çatıdan kanunda yazdığı gibi düşmüş müdür hiç? Asla! Laboratuvarda bile nesneler, olmaları gerektiği gibi göstermez kendilerini. Kuralsızca dört bir yana saparlar; bunu, uygulamanın hatası olarak görüp uygulamanın ortasında hakiki bir değer olduğunu zannetmemiz de belli ölçüde kurmacadır.

"Yahut belli taşlar bulur, ortak niteliklerinden ötürü onlara elmas deriz. Ama taşlardan biri Afrika, diğeri Asya'dandır. Birini

topraktan çıkaran zencidir, diğeri Asyalı. Belki de bu fark o kadar önemlidir ki müşterekliği ortadan kaldırabilir? 'Elmas artı şartlar hâlâ elmastır' denkleminde elmasın pratik değeri o kadar büyüktür ki şartlarınki onun yanında hiç olur, bununla beraber olayın tersyüz olabileceği ruhanî şartlar da düşünülebilir.

"Her şeyin genellikten nasibi vardır, üstelik o şey buna rağmen özel kalır. Her şey hakikidir, ne var ki aynı zamanda vahşidir ve hiçbir şeye benzemez. Bana öyle geliyor ki bu, rastgele bir yaratığın şahsîyönünün başka hiçbir şeyle örtüşmediği tarafıdır. Size geçenlerde, ne kadar hakiki şeyler keşfedersek geriye o kadar az şahsîlik kalır, demiştim, çünkü ferdîliğe karşı uzun zamandır yürütülen bir mücadele vardır, ayağının altındaki zemin kaydırılmaktadır. Her şey rasyonelleştirilince bizden geriye son olarak ne kalacak, bilmem. Belki bir şey kalmaz ama belki de şahsiyete yüklediğimiz sahte anlam ortadan kalkınca en muhteşeminden bir maceraya atılır gibi yeni bir şahsiyete kavuşuruz.

"Velhasıl, nasıl karar vereceksiniz? 'Kadının biri' yasaya göre mi davranacak? O zaman doğrudan burjuva yasasına göre hareket edebilir. Ahlâk, görüldüğü yerde harfiyen ve kaçamak yapmaksızın izlenmesi gereken, bütünüyle haklı, ortalama ve kolektif bir değerdir. Fakat münferit vakalar ahlâkla karara bağlanamaz, onlar dünyanın tükenmezliğinin ne kadarına sahipse ahlâktan da o kadar az nasiplenmiştir!"

"İyi bir nutuk çektiniz!" dedi Diotima. Kendisinden beklenenlerin yüksekliğiyle içinde belli bir tatmin duygusu uyanıyor ama üstünlüğünü gelişigüzel konuşmamakla göstermeyi arzuluyordu. "Peki, bahsettiğimiz durumdaki bir kadın gerçek hayatta ne yapmalıdır?" diye sordu.

"Rahat bırakmalıdır!" diye karşılık verdi Ulrich.

"Kimi?"

"Ne olursa! Kocasını, âşığını, fedakârlığını, karmakarışıklığını."

Belki de Arnheim'dan vazgeçmek gibi yüce bir niyetin kolunun kanadının, Tuzzi'yle aynı odada yatması gibi basit bir gerçekle kırılmasının kendisine her gece acı verici bir şekilde ha-

tırlatıldığını hisseden Diotima, "Bunun ne anlama geldiğine dair gerçekten fikriniz var mı?" diye sordu. Kuzeni bu düşüncenin bir tarafını yakalamış olmalıydı ki kısa yollu, "Benimle denemek ister misiniz?" diye sordu.

Diotima kelimeleri yaya yaya, "Sizinle mi?" diye cevap verdi; kendini zararsız bir alayla korumaya çalışıyordu: "Acaba bu konuda nasıl bir tasavvurunuz olduğuna dair bir teklifte bulunmak ister misiniz?"

Ulrich ciddi ciddi, "Derhal!" diyerek hazır olduğunu bildirdi. "Çok kitap okuyorsunuz, değil mi?"

"Elbette."

"Okurken yaptığınız nedir? Cevabı hemen vereyim: Anlayışınızın işinize gelmeyeni dışlaması. Yazar da aynını yapmıştır. Keza rüyalarınızda veya hayallerinizde de dışlarsınız. Öyleyse tespitim şudur: Güzellik veya heyecan, kişinin serbest bırakmasıyla dünyaya gelir. Açıktır ki gerçekliğin ortasındaki tutumumuz bir uzlaşma, duyguların birbirlerini tutkuyla inkişaf etmekten alıkoyup bir nebze griye çaldıkları vasat bir durumdur; bu tutuma henüz sahip olmayan çocuklar da bu yüzden yetişkinlerden hem daha mutlu hem daha mutsuzdurlar. Hemen şunu da ilave edeyim: Aptallar da dışlarlar; malûmunuz, aptallık mutlu eder. Öyleyse ilkin şunu teklif ediyorum: Sanki siz ve ben, bir yazarın kitabının sayfalarında rastlaşan karakterlermişiz gibi birbirimizi sevmeye çalışalım. Yani her halükârda, gerçekliği yusyuvarlak yapan bütün o yağlı iskeleyi serbest bırakalım."

Diotima itiraz etmeden duramayacaktı; konuşmalarını şahsiyete fazlaca dokunan bu mecradan çıkarmayı arzuluyor, ayrıca temas ettikleri meselelerden biraz anladığını da göstermek istiyordu. "Çok güzel," diye cevap verdi, "ama iddia edildiğine göre, sanat gerçeklikten ayrılıp istirahate çekilmektir, amacı tazeleyerek gerçekliğe geri dönmektir!"

"Ben de o kadar akılsızım ki," diye karşılık verdi kuzeni, "iddia ediyorum, 'istirahat' diye bir şey olmamalıdır! Nasıl bir hayat ki bu, istirahatlerle delik deşik edilmesi gerekiyor! Bize fazla güzel talepler yönelttiği için bir resme delik açar mıydık?! Ebedî

saadette tatil günlerinin olması öngörülmüş müdür? İtiraf ediyorum, bazen uyku tasavvuru bile bana nahoş geliyor."

Örneği benimseyen Diotima, "İşte, bakın," diyerek kuzeninin sözünü kesti, "söylediğiniz ne kadar da gayritabiî! Dinlenme ve mola ihtiyacı olmayan bir insan! Arnheim'la aranızdaki farkı hiçbir örnek daha iyi aydınlatamaz! Bir tarafta eşyanın gölgesini bilmeyen, öbür tarafta gölgeleri ve güneş ışığıyla bütün insaniyetten gelişerek ortaya çıkan bir zihin!"

Ulrich istifini bozmadan, "Hiç şüphesiz abartıyorum," diye itiraf etti, "konunun ayrıntılarına girince meseleyi daha açık göreceksiniz. Mesela büyük yazarları hatırlayalım. İnsan, hayatını onlara göre ayarlayabilir ama onları cendereden geçirip hayat elde edemez. Onlar, kendilerini harekete geçireni öyle katı bir kalıba dökmüşlerdir ki satır aralarına kadar preslenmiş metal gibi dururlar. Ama aslen söyledikleri nedir? Kimse bilmez. Kendileri bile asla tek bir seferde bilememişlerdir. Onlar, üzerlerinde arıların uçuştuğu tarlalar gibidirler; aynı anda kendileri de, sağa sola uçuşmaktadırlar. Düşünce ve duyguları hakikatlerin veya icabında ispat edilebilecek yanılgıların ve gözlemlemek istediğimizde kendi kafalarına göre bize yanaşan veya elimizden kaçan değişken varlıklar arasındaki geçişin tüm kademelerine vâkıftır.

"Bir kitabın fikrini o fikri çevreleyen sayfadan koparmak imkânsızdır. Bu fikir bize bir insanın, başkalarının zincirine bağlıyken yanımızdan sürüklenip götürülen ve kısa süreliğine manidar biçimde ortaya çıkan yüzü gibi göz kırpar. Herhâlde yine biraz abartıyorum, o zaman şimdi size şunu sorayım: Hayatımızda şu tasvir ettiğimizden farklı olan ne vardır? Kesin, ölçülebilir ve tanımlanabilir izlenimleri bir kenara bırakırsak hayatımızı isnat ettiğimiz diğer tüm kavramlar, donuklaştırılmış metaforlardan başka bir şey değildir. Erkeklik gibi basit bir kavram bile kaç tasavvur arasında çalkalanır ve sendeler! Her nefes alışla suretini değiştiren bir esinti gibidir bu; sabit bir şey yoktur, ne bir izlenim ne bir düzen. Velhasıl, dediğim gibi, edebiyatta işimize gelmeyeni dışlamaktan elimize geçen, hayatın aslî durumunu yeniden tesis etmekten başka bir şey olmaz."

"Sevgili dostum," dedi Diotima, "bu mülahazalar bana asılsız geliyor." Ulrich bir an durmuştu, bu sözler de işte o âna denk geldi.

"Evet, öyle galiba. Umarım çok yüksek sesle konuşmamışımdır," diye karşılık verdi Ulrich.

Diotima biraz alayla, "Çabuk, sessiz ve uzun konuştunuz," diyerek lafını tamamladı. "Ama buna rağmen söylemek istediğinize dair tek kelime etmediniz. Bana yine ne açıkladınız, biliyor musunuz? Gerçekliğin bertaraf edilmesi gerektiğini! İtiraf edeyim, sanırım çıktığımız gezilerden birinde bu sözü ağzınızdan ilk duyuşumdan sonra uzun zaman unutamadım; neden, bilmiyorum. Ama bu işi nasıl becereceğinizi maalesef yine söylemediniz!"

"Söylersem en az bir bu kadar daha konuşmam gerekeceği aşikâr. Ama bunun kolay olacağını mı sanıyorsunuz? Yanılmıyorsam Arnheim'la kaçıp bir tür kutsiyete sığınmak istediğinizden söz etmiştiniz. Demek bunu ikinci bir tür gerçeklik olarak tasavvur ediyorsunuz. Benim söylediğimse gerçekdışılığın tekrar ele geçirilmesinin gerekliliğidir; gerçekliğin artık manası kalmadı!"

"Arnheim buna pek razı gelmezdi ama!" dedi Diotima.

"Elbette gelmezdi; aramızdaki zıtlık da bu ya. O yiyip içtikten sonra uyuyup büyük Arnheim olması ve sizle evlensin mi evlenmesin mi bilmeyişine bir anlam kazandırmak istiyor, bunun için de ezelden beri ruhun tüm hazinelerini toplamış." Ulrich aniden bir ara verdi, arası suskunluğa döndü.

Bir müddet sonra soruyu değiştirerek tekrar sordu: "Sizinle şu an bu sohbeti neden yaptığımı bana söyleyebilir misiniz? Şu an çocukluğumu hatırlıyorum. İnanmayacaksınız ama ben uslu bir çocuktum; sıcak ve mehtaplı bir geceye hâkim hava kadar yumuşaktım. Bir köpeğe veya bıçağa sırılsıklam âşık olabilirdim ve–" Bu cümleyi de bitirmedi.

Diotima ona şüpheyle baktı. Ulrich'in bugün aksini söylerken vaktiyle "duygunun kesinliğinden" ne kadar taraf olduğunu hatırladı yeniden. Hatta bir defasında Arnheim'ı duyularının yeterince saf olmamasıyla itham etmişti, bugünse "rahat bırakmaktan" taraf oluyordu. Arnheim müphem bir şekilde, insan asla

tamamen nefret etmemeli veya *tamamen sevmemelidir* derken Ulrich'in "tatil yapmayan hisler" safında bulunması Diotima'yı tedirgin ediyordu! Bu düşünce yüzünden kendisini çok güvensiz hissediyordu.

"Gerçekten de sınırsız duyuş diye bir şey olduğuna inanıyor musunuz?" diye sordu Ulrich.

"Ah, sınırsız his hiç olmaz mı!" diye karşılık veren Diotima'nın ayakları yeniden yere bastı.

Ulrich, dalgınlıkla, "Bakın, ben ona pek inanmıyorum," dedi. "Tuhaftır, sık sık bundan bahsediyoruz ama ömür boyu sanki içinde boğulacakmış gibi kaçındığımız şey de tam olarak aynı şeydir." Diotima'nın dinlemeyip huzursuzca, gözleri araba arayan Arnheim'dan tarafa baktığını fark etti.

"Korkarım," dedi Diotima, "onu generalden kurtarmalıyız."

Ulrich, "Bir araba tutup generali ben hallederim," diye bir teklifte bulundu fakat tam gidecekken Diotima elini onun koluna koydu ve gayretlerinden ötürü onu nazikçe ödüllendirmek için yumuşak bir tasviple, "Sınırsız olandan başka her his değersizdir," dedi.

115

GÖĞSÜNÜN UCU GELİNCİK YAPRAĞI GİBİDİR

Çok istikrarlı zamanlardan sonra fırtınalı değişimlerin geleceğini söyleyen kanuna uygun olarak Bonadea da bir düşüş yaşadı. Diotima'ya yanaşma çabaları beyhude kalmış, rakibiyle dost olup Ulrich'i kenarda bırakarak cezalandırma niyeti boşa çıkmıştı; ne hayaller adadığı bir fanteziydi hâlbuki bu. Kendini küçük düşürüp sevgilisinin kapısını yeniden çalmak zorunda kaldı ama sevgilisi sanki işleri öyle ayarlamıştı ki birileri tarafından boyuna rahatsız ediliyor, hak etmediği hâlde yeniden gelmesinin sebebini açıklamaya çalıştığı hikâyeler Ulrich'in ihtirassız nezaketine çarpıp parçalanıyordu. Bu nezaketten ötürü korkunç bir rezalet çıkarma isteğiyle yanıp tutuşsa da erdemli tutumu ona engel oluyor; dolayısıyla Bonadea zaman geçtikçe, kendini zorladığı tercihlere karşı büyük bir tiksinti duyuyordu. Doyumsuz şehvetten ağırlaşan kafası, maymun kıllarını andıran bu kabuk, geceleri tabiatın yanılgısıyla içe doğru büyümüş bir hindistancevizi misali omuzlarında duruyor, en sonunda da Bonadea elinden şişesi alınmış bir ayyaş gibi öfkeden kendini kaybediyordu. İçinden Diotima'ya sövdü; onu sahtekâr, tahammül edilmez kadın diye nitelendiriyor; hayal gücü, asil ve kadınsı yüceliği bir uzmanın laflarıyla donatıyordu, bu yüceliğin büyüsü de Diotima'nın sır-

rıydı. Ona mutluluklar bahşeden bu görünüşü taklit etmek, artık Bonadea'nın hapishanesi olmakta, Bonadea hapisten firar edip ıssız özgürlüğe kaçmaktaydı; saç maşası ve ayna, ondan ideal bir suret çıkarma güçlerini kaybediyor, böylelikle içinde bulunduğu suni bilinç hâli de göçüp gidiyordu. Hayatındaki çatışmalara rağmen Bonadea'nın daima tadını çıkarttığı uyku bile artık akşamları kendini biraz naza çekiyordu, marazi bir uykusuzluğa benzettiği bu durum ona o kadar yabancıydı ki aynı durumdayken ciddi ciddi hasta olan herkesin hissettiğini, yani ruhun kaçarak, bedeni yaralı bir varlıkmışçasına ortada bıraktığını hissediyordu. Bonadea verdiği mücadeleler içinde kor gibi yanan kumların üzerindeymişçesine ateşler içinde yatarken Diotima'da hayranlık duyduğu bütün o zekice gevezelikler kilometrelerce uzaktaymış gibi geliyor, Bonadea onları tüm samimiyetiyle küçümsüyordu.

Ulrich'i bir kez daha ziyaret edip etmemeye karar veremediğinden onun aşkını tabiî yoldan geri kazanmak için bir plan daha kurdu ve önce planın sonunu hazırladı: Ulrich kendisini baştan çıkaran kadının yanındayken Bonadea zorla içeri girecekti. Diotima'nın evinde yaptıkları görüşmeler, gerçekten kamu yararına bir şey yapmak yerine birbirleriyle sevişmek için birer bahaneden ibaretti, burası açıktı. Oysa Bonadea kamu yararına bir şey yapacaktı, böylelikle planının başlangıcı da hazır oluyordu: Artık kimse Moosbrugger'i umursamıyor, diğerleri koca koca laflar ederken adam mahvolup gidiyordu! Bonadea dar gününde kurtarıcısının yine Moosbrugger olmasına bir an bile şaşmadı. Şayet hakkında kafa yorsaydı adamı dehşet verici bulurdu ama tek düşündüğü şuydu: "Madem Ulrich adamla bu kadar alâkadar, o zaman onu unutmayacaktır!" Planıyla biraz daha meşgul olunca aklına hemen iki ayrıntı daha geldi: Ulrich'in bu katilden bahsederken, insanda daima masum olan ikinci bir ruh vardır, cezaî ehliyeti olan birinin daima başka seçeneği de olur ama olmayanda asla başka seçenek yoktur gibi bir iddiada bulunduğunu hatırlıyordu; Bonadea'nın bundan çıkardığı sonuç, Moosbrugger'in cezaî ehliyetinin olmaması, sonrasında da masum olduğunun ispatlanmasını istediği gibi bir şeydi, Ulrich de bu masumiyeti kaybetmişti ve şifa bulması için tekrar kazanması gerekiyordu.

Bir cemiyete katılacakmış gibi şık giyinen Bonadea, planını hayata geçirmek için kaç akşam Diotima'nın evinin pencerelerinin önünde dolandı ve tüm cephedeki pencerelerin, içeride bir faaliyet olduğunu gösterecek biçimde aydınlanması için çok fazla beklemesi gerekmedi. Kocasına, davetli olduğunu ama asla uzun kalmadığını anlatmıştı; cesaretini toplayamadığı birkaç günde, bu yalanla, davetli olmadığı bir evin önünde akşam akşam bir aşağı bir yukarı yürümesiyle, çok geçmeden merdivenlere yaklaşmasını sağlayacak cesareti buldu kendinde. Tanıdıklarca görülebilir, tesadüfen oradan geçen kocası tarafından gözetlenebilirdi; kapıcının dikkatini çekebilir, polisin teki onu sorgulama fikrine kapılabilirdi; gezintisi ne kadar sık tekrarlanırsa bu tehlikeler gözüne o kadar büyük görünüyor, daha fazla tereddüt ederse günün birinde bir hadise yaşanması ihtimali de o derece artıyordu. Hâlbuki Bonadea'nın kapı dinleyip ve görülmek istediği yollarda yürümesi nadir rastlanan bir hadise değildi ama o zamanlar bilinci, koruyucu melek misali yanında olmuştu; ulaşmak istediği şeyin kaçınılmaz bir parçasıydı bu, ne var ki bu kez beklenmediği bir eve zorla girecekti ve neyle karşılaşacağı tam bir muammaydı. Kendini, yapacaklarını başta tam olarak tasavvur etmemiş fakat şartların yardımıyla bir silahın patlamasının ve havada uçuşan tuzruhu damlalarının parıltısının heyecana pek faydasının olmadığı bir durumda kalmış bir suikastçı gibi hissediyordu.

Bonadea'nın böyle dramatik niyetleri yoktu ama nihayet zile basıp içeri girdiğinde zihni benzer bir münzevilik içinde bulunuyordu. Küçük Rachel dikkat çekmeden Ulrich'e yanaşmış, birilerinin dışarıda onunla konuşmayı arzuladığını bildirmiş fakat bu "birilerinin" yabancı ve örtülere sarınmış bir hanımefendi olduğunu ifşa etmemişti, Ulrich'in arkasından salonun kapısını kapattığında Bonadea yüzündeki örtüyü kaldırdı. O an Moosbrugger'in kaderinin hiçbir ertelemeyi kaldırabilecek durumda olmadığına tamamen kaniydi ve Ulrich'i kıskançlıktan kıvranan bir maşuk gibi değil de bir maraton koşucusu gibi nefes nefese karşıladı. Hiç sıkılmadan, kocasının kendisine dün, yakında Moosbrugger'in kurtarılacak bir tarafının kalmayacağını söylediği yalanıyla hikâyesini tamamladı. "Bu müstehcen katil türü

kadar," diye lafını bitirdi, "nefret ettiğim başka şey yoktur; buna rağmen burada bir yabancı gibi görülme ihtimalini göze aldım, çünkü senin derhal evin hanımı ve nüfuzlu konuklarının yanına geri dönüp hâlâ bir şeyler elde etmek istiyorsan meseleni dile getirmen lazım!" Kendisini neyin beklediğini bilmiyordu. Ulrich duygulanarak teşekkür edecek, Diotima'yı dışarı çağıracak, Diotima da ikisiyle beraber tenha bir odaya mı çekilecekti? Belki de çıkan sesler bekleme odasına gitmek için Diotima'nın aklını çelecek, giderken de herhalde onun, yani Bonadea'nın, Ulrich'in asil duygularının icabına bakacak en liyakatsiz kişi olmadığını mı belli edecekti! Bonadea'nın gözleri nemli nemli parlıyor, elleri titriyordu. Yüksek sesle konuşuyordu. Ulrich çok mahcup olmuştu, Bonadea'yı sakinleştirmek ve onu buradan olabildiğince çabuk ayrılması gerektiğine ikna etmenin bir yolunu düşünmek maksadıyla vakit kazanmak için, ümitsiz bir çare olarak boyuna gülümsüyordu. Durum zordu, Rachel yardıma gelmemiş olsa belki de Bonadea'nın bağırma veya ağlama nöbetlerine tutulmasıyla son bulabilirdi. Küçük Rachel baştan beridir ışıl ışıl ve iri iri açılmış gözlerle, ikisinin yakınlarında bir yerde dikiliyordu. Yabancı, güzel ve vücudundaki gerginlik dışarıdan anlaşılan hanımefendi, Ulrich'le konuşmayı talep edince ortada garip bir bağlantı olduğunu hemencecik tahmin etmişti. Konuşmanın büyücek bir kısmını dinlerken Moosbrugger'in adı, kulağına kurşun misali hece hece düştü. Bu duyguları anlamamasına rağmen hanımefendinin keder, istek ve kıskançlıkla kuvvetli sarsıntılar yaşayan sesinden büyülenmekteydi. Daha kadının Ulrich'in sevgilisi olduğunu tahmin ettiği an Ulrich'e duyduğu aşk ikiye katlandı. Sanki birileri olanca sesiyle şarkı söylüyor, kendisi de şarkıya eşlik etmesi gerekiyormuşçasına bir eylemin cazibesine kapıldığını hissediyordu. Böylelikle ketumluk talep eden bir bakışla bir kapıyı açıp ikisini misafirlerin kullanmadığı tek odaya girmeye davet etti. Bu, hanımefendisine karşı yaptığı ilk aleni sadakatsizlikti, çünkü yaptığı keşfedilse nasıl karşılanacağına dair hiç şüphesi yoktu, yine de dünya o kadar güzeldi ve olağanüstü heyecanlar insanı öyle dengesizleştiriyordu ki bunları düşünme fırsatı bulamamıştı.

Işık yanıp da Bonadea'nın gözleri nerede bulunduklarını yavaş yavaş algıladığında bacakları az kalsın gövdesini taşıma kuvvetini kaybedecekti; kıskançlığın allığı yanaklarına vurdu, çünkü etrafına bakındığı yer Diotima'nın yatak odasıydı: Çoraplar, saç fırçaları ve bir kadın katılacağı davet için alelacele ve tepeden tırnağa üstünü değişip de odacı kızın etrafı toplamaya vakti olmadığında veya şu an da olduğu gibi ertesi gün her şeyin zaten inceden inceye yapılması gerektiğinde, işler ertelendiği zaman geriye ne kalırsa ortalıkta onlar vardı, çünkü büyük şenlik akşamlarında sair odaları boşaltmak için yatak odası da mobilya ardiyesi olarak kullanılıyordu. Havada sıkış tıkış konmuş mobilyaların, pudra, sabun ve esansların kokusu vardı. Ulrich gülerek, "Ufaklık aptallık etmiş; burada kalamayız!" dedi. "Zaten senin gelmemen lazımdı, çünkü Moosbrugger için yapılacak bir şey yok."

Bonadea sesi neredeyse kısılarak, "Buraya kadar zahmet etmemeliydin, diyorsun yani?" diye tekrarladı. Gözleri fıldır fıldır dönüyordu. Şayet alışkın olmasa bu kız Ulrich'i evin en mahrem yerine götürme fikrine nasıl kapılırdı, diye ıztıraplı bir meraka kapıldı. Fakat bu delili Ulrich'in yüzüne vurmaya bir türlü cesaret edemedi, onun yerine yeknesak bir sitemle şöyle demeyi yeğledi: "Böylesine haksızlıklar olurken rahat uyumayı becerebiliyorsun demek? Ben gecelerdir uyumuyorum, seni aramaya karar vermem ondandır!" Odaya sırtını dönmüştü, pencerenin kenarında duruyor, dışarıdan gözlerine vuran yansımalı opaklığa dik dik bakıyordu. Ağaçların tepeleri yahut avlunun derin kısımları olmalıydı bunlar. Heyecanına rağmen odanın caddeye bakmadığını bilecek kadar nerede olduğunun farkındaydı; öbür pencerelerden buraya bakan olabilirdi, şu an vefasız sevgilisiyle, perdeler açıkken, ışığın altında, rakibinin yatak odasındaki meçhul ve karanlıkta kalan seyircilerin karşısında durduğunu zihninde canlandırması Bonadea'yı çok heyecanlandırdı. Şapkasını çıkarmış, paltosunu geriye atmıştı, alnı ve göğüslerinin sıcak uçları pencerenin soğuk camlarına değiyor, şefkatli gözyaşları gözlerini ıslatıyordu. Oradan yavaşça ayrılıp tekrar dostuna döndü ama bakmış olduğu yumuşak ve boyun eğmez karanlığın bir parçası da şu an bilinçsiz bir derinliği olan gözlerinde kalmıştı. Dokunaklı

bir sesle, "Ulrich!" dedi, "Sen kötü biri değilsin! Kötü rolü yapıyorsun! Elinden geldiğince iyi olmamak için kendini zorluyorsun!"

Durum Bonadea'nın bu kıyas kabul etmeyecek zeki laflarıyla yeniden tehlikeli bir hâl aldı; vücuduna böylesine hâkim bir kadının, manevî zarafetle, teselliye duyduğu gülünç özlem değildi bu; burada bizzat bu vücudun güzelliği, aşkın yumuşak vakarına olan hakkını dile getiriyordu. Ulrich yanına gitti, kolunu omzuna doladı; tekrar karanlığa sırtlarını dönüp dışarıya bu kez beraber bakmaya başladılar. Evden sızan bir parça ışık, uçsuz bucaksız görünen zifiri karanlıkta çözülüp gitmişti; bu durum yoğun sisin havayı yumuşaklığıyla doldurmasına benziyordu. Kışın sonlarında olmalarına rağmen hangi sebeptendir bilinmez Ulrich, şiddetli bir şekilde, hafif bir serinliğin hâkim olduğu bir ekim gecesine bakıyormuş izlenimine kapılıyor; şehir ona, bu geceyle muazzam bir battaniye misali sarmalanmış gibi geliyordu. Sonra aklına, battaniyelerin de ekim gecelerine benzediğinin söylenebileceği geldi. Teninde mülayim bir güvensizlik hissedip Bonadea'yı iyice yanına yanaştırdı.

"Şimdi içeri gidecek misin?" diye sordu Bonadea.

"Ve Moosbrugger'e yapılacak haksızlığı önleyecek miyim? Hayır, ona yapılanların gerçekten haksızlık olup olmadığını bile bilmiyorum! Zaten hakkında ne biliyorum ki? Onu bir defa bir duruşmada hayal meyal gördüm, bir de hakkında yazılmış birkaç şey okudum. Bu tıpkı rüyamda göğsünün ucunun gelincik yaprağı gibi olduğunu görmeme benziyor. Rüyamda gördüm diye gerçekten öyle olduğuna inanabilir miyim?"

Düşüncelere daldı. Bonadea da düşünüyordu. Ulrich'in düşüncesi şöyleydi: "Makûl bakıldığında bile insan, öbürleri için gerçekten de bir dizi teşbihten başka anlam taşımıyor." Bonadea düşüne düşüne şu sonuca vardı: "Hadi buradan gidelim!"

Ulrich cevaben, "İmkânsız," dedi, "nerede olduğumu merak ederler ve ziyaretinle ilgili laf çıkarsa kıyamet kopar."

Susmalar, dışarı bakmalar ve bir fark gözetmeksizin, ekim gecesi de ocak gecesi de, battaniye, acı veya mutluluk da olabilecek bir şey ikisini yeniden birleştirdi.

"Neden hiçbir zaman akla ilk geleni yapmıyorsun?" diye sordu Bonadea.

Ulrich birdenbire geçenlerde görmüş olacağı bir rüyayı hatırladı. Nadiren rüya gören veya en azından rüyalarını pek hatırlamayan insanlar zümresindendi, bu hatıranın kaşla göz arasında açılıp onu içine almasıyla tuhaf bir hisse kapıldı. Kaç defa boş yere dik bir dağ yamacını aşmayı denemiş, her seferinde şiddetli baş dönmesi hissederek geriye savrulmuştu. Şu an başka izahı olmaksızın biliyordu ki bu tecrübesi, rüyanın hiçbir yerinde yer almayan Moosbrugger'le alâkalıydı. Aynı zamanda, bir rüyanın sık sık birçok manaya gelebilmesi gibi, cismanî surette, zihninin, son zamanlar konuşmalarında ve ilişkilerinde kendini durmadan dışa vurmuş olan ve tamamıyla, herhangi bir noktanın ötesine geçemeyen ve yol olmaksızın yapılan bir yürüyüşe benzeyen nafile teşebbüslerine delalet ediyordu. Rüyasının, düz bir taş ve kayan toprağı, şurada burada tutunacak bir dal veya hedef olarak yerleştirilmiş tek tük ağaçları, üstüne bir de yürürken yükseklik farkının süratle artmasını tasvir ederken sergilediği yapmacıksız tabiîliğe gülesi geldi. Aynı başarısızlıkla daha yüksekten ve daha alçaktan gitmeyi de denemiş ve yanında yürüyen birisi, vazgeçelim, aşağıda, vadinin tabanında zaten rahat ve halka açık bir yol var, dediğinde baş dönmesinden midesi bulanmaya başlamıştı. Açıktı! Üstelik yanındaki bu kişinin Bonadea olmaması için hiçbir sebep yok gibi geliyordu Ulrich'e. Belki rüyasında gerçekten de göğüs ucunun gelincik yaprağı gibi olduğunu görmüştü; aranıp duran duyguları için geniş bir tırtıklı yüzeyi yahut koyu mora çalan bir vişneçürüğü rengi de olabilecek alâkasız bir şey, rüyasındaki bu sahnenin henüz aydınlanmamış bir ucundan sis misali kopuverdi.

O an bilincin, bir bakışta bütün kulisleri ve oralarda olup biten her şeyle birlikte, asla tarif edilemeyecek olsa bile görülebildiği o aydınlığı bastırdı. Bir rüya ile o rüyanın ifade ettiği şey arasında var olan ilişki malûmuydu, zira bu ilişki bir analoji yahut zihnini sık sık meşgul etmiş metafor ilişkisinden başka bir şey değildi. Metafor, bir hakikat bir de yalan barındırır; insanın hissiyatın-

da ikisi kopmayacak biçimde birbirine bağlıdır. Metaforu olduğu gibi alıp gerçekliğin tarzına uyarak ona duyularla şekil verirseniz ortaya rüya ile sanat çıkar ama gerçek ve dolu dolu hayatla aralarında camdan bir duvar vardır. Metaforu akılla ele alıp doğru olmayanı tam olarak örtüşenden koparırsanız, o zaman da ortaya hakikat ile bilgi çıkar ama bu kez duyguyu tahrip edersiniz. Organik bir şeyi iki parçaya bölen bakteri türlerinde olduğu gibi insan türü de metaforun aslî yaşama hâlini sabit birer gerçeklik ve hakikat maddesine; sezgi, inanç ve suniliğin camdan atmosferine ayırır. Sanki bunlar arasında üçüncü bir ihtimal yok gibidir ama pek fazla düşünmeden işe koyulduğunuz zaman belirsiz şeyler sık sık arzu edilen sonuca ulaşmaz mı?! Düşünce ve ruh hâllerinin onu sık sık dolaştırdığı sokakların karmaşasında Ulrich, her şeyin ondan neşet ettiği bir meydanda durduğu hissine kapılıyordu. Neden hiçbir zaman akla ilk geleni yapmadığı sorusunun cevabı olarak Bonadea'ya bunların hepsinden bir parça söylemişti. Bonadea muhtemelen söylenenleri anlamıyordu ama büyük bir gün yaşadığı muhakkaktı; bir süre düşündü, kolunu Ulrich'in koluna iyiden iyiye sokuşturarak özet geçip şöyle bir karşılık verdi: "Rüyada da düşünmezsin, bir hikâyeyi yaşarsın!" Büyük ölçüde doğruydu. Ulrich, Bonadea'nın elini sıktı. Aniden kadının gözlerine yaşlar hücum etmişti yine. Yanaklarına yavaş yavaş akıyorlardı, akan yaşların tuzuna bulanmış teninden aşkın nitelenemez rayihası yayılıyordu. Ulrich bu rayihayı soluyor, bu kaygan ve gizli saklı şeye boyun eğip her şeyi unutmaya can atıyordu ama kendini toparlayıp Bonadea'yı şefkatle kapıya doğru götürdü. O an kadının başka bir niyetinin daha olduğunu anlamıştı, onu yarım yamalak sözlerle atlatamayacağı kesindi. "Artık gitmelisin," dedi yavaşça, "bana darılma, bir daha ne zaman görüşebiliriz, bilmiyorum, şu sıralar kendimle çok işim var!"

Ve bir mucize yaşandı; Bonadea hiç direnç göstermedi, sinirden mehabetli laflar da etmedi. Artık kıskanmıyordu. Bir hikâye yaşadığını hissediyordu. Ulrich'i kollarıyla sarabilirdi; sezinlediğine göre onu yeryüzüne indirmek lazımdı, Bonadea'ya kalsa çocuklarına yaptığı gibi Ulrich'in de alnından koruma amaçlı haç çıkarırdı. Yaşadıklarından öyle hoşlandı ki bunun bir son olduğu

aklına gelmedi. Şapkasını taktı ve Ulrich'i öptü, sonra peçesinin arkasından bir kez daha öptü, peçenin ipleri öpücüğüyle kor hâlindeki parmaklıklar kadar ısındı.

Evdeki davetliler yavaş yavaş ayrılmaya başladığı hâlde kapıda nöbet tutup kulak kesilen kızın yardımıyla, kimseye fark ettirmeden Bonadea'yı yollamayı başardılar. Ulrich bunun karşılığında Rachel'in avucuna bahşiş niyetine yüklü bir miktar para sıkıştırıp gösterdiği dikkati birkaç kelimeyle takdir etti; Rachel her iki olaydan ötürü öyle heyecana kapılmıştı ki parmakları fark etmeden, parayla beraber uzunca bir süre Ulrich'in elini de tutmuş, sonunda Ulrich gülmeden edememiş ve yüzü aniden pancar gibi olan kızın omzuna nazikçe vuruvermişti.

116

HAYATIN İKİ AĞACI VE KESİNLİK İLE RUH İÇİN GENEL SEKRETERLİK TALEBİ

O akşam Tuzzi'nin evine eskisi kadar çok misafir gelmemişti; Paralel Faaliyet'e katılım tavsıyor, gelenler de eskisinden daha erken ayrılıyorlardı. Son anda kont hazretlerinin gelmesi bile –kont endişeli ve kasvetli bir izlenim bırakmıştı, keyfi yerinde değildi, çünkü milliyetçilerin, eserine karşı bir hareket hazırlığında olduklarına dair endişe verici haberler almıştı– bu çözülmeyi durduramadı. Kontun gelişinin özel bir havadis anlamına gelebileceği beklentisiyle biraz duraksama oldu ama kont konuyla alâkalı bir şey söylemeyip üstüne misafirlerle de pek ilgilenmeyince son kalanlar da gittiler. Bu yüzdendir ki Ulrich geri dönüp de odaların boşalmaya yüz tuttuğunu fark edince korktu, çok geçmeden metruk odalarda bir tek "en yakın çevreden insanlar" kalmış, bunlara da yalnızca eve henüz gelmiş olan Şube Müdürü Tuzzi eklenmişti.

Kont hazretleri tekrarladı: "Seksen sekiz yaşındaki bir barış hükümdarı için sembol de denir; bu lafın ardında büyük bir fikir var ama ona siyasî bir içerik de kazandırmak lazım. Yoksa gösterilen ilginin azalması gayet tabiîdir. Yani, bakın, ben üstüme dü-

şeni yaptım; Alman milliyetçileri Wisnietzky yüzünden öfkeli, çünkü Slav sevdalısı olduğunu söylüyorlar; Slavlar da öfkeli, çünkü bakanlığı zamanında koyun postuna bürünmüş bir kurt gibi davrandığını anlatıyorlar: Lakin bundan çıkan tek sonuç, onun gerçekten vatansever ve partiler üstü bir şahsiyet olmasıdır, ben onu bırakmayacağım! Buna mukabil, işlerin kültürel tarafının da ivedilikle tamamlanması lazım ki insanların elinde müspet bir şeyler olsun. Halkın katılımcı kesimlerinin arzularının tespitine yönelik yaptığımız anketimiz çok yavaş ilerliyor. Avusturya Yılı veya Dünya Yılı falan çok güzel olsa da sembolik nitelikteki her şeyin peyderpey hakiki bir cihet kazanması lazımdır; yani iş, sembol olarak kaldıkça hissiyatımı harekete geçirebilir ama benim hiçbir şeyden haberim yoktur, derken yüzümü hissiyat aynasından çevirip bu arada gözüme girmiş olan bambaşka bir şey yaparım. Maksadımın ne olduğu anlaşılıyor mu? Sevgili hanımefendimiz akla gelebilecek tüm zahmetlere katlanıyor, aylardır burada gerçekten bilinmeye değer konular hakkında konuşuluyor ama katılım buna rağmen giderek azalıyor; yakında bir karar vermek zorunda kalacağımızı hissediyorum; ne kararı bilmem, belki Stephan Kilisesi'ne ikinci bir kule inşası veya Afrika'da imparatorluk ve krallığımız için bir koloni kurulması, hiç fark etmez. Çünkü eminim ki işler son anda bambaşka bir hâl alabilir: Asıl mesele katılımcıların icat kabiliyetinin kaybolmaması için, deyim yerindeyse tam vaktinde harekete geçirilmesi zaruretidir!"

Kont Leinsdorf faydalı konuştuğunu hissediyordu. Cevap vermek üzere Arnheim herkes adına söz aldı. "Belli başlı anlarda düşünmeyi, geçici bile olsa bir eylemle canlandırmanın gerekliliğine ilişkin söylediklerinizdeki gerçeklik payı gün gibi ortadadır! Bu cümleden hareketle, burada toplanan entelektüel takım içinde birkaç zamandır değişime uğramış bir havanın hüküm sürmesi de hakikaten manidardır. Başlarda sıkıntıları çekilen çapraşıklık kayboldu; neredeyse hiç yeni teklif gelmez oldu, eskileri de pek zikredilmiyor, en azından ısrarla savunuldukları yok. Öyle bir intiba var ki daveti kabul etmekle herkeste bir mutabakata varma yükümlülüğü aldığına dair bilinç uyanmış, dolayısıyla şöyle böyle kabul edilebilecek her teklifin herkesçe tasvip edilmesi ümidi var."

Kont hazretleri bu arada farkına vardığı Ulrich'e dönerek, "Sevgili doktor, bizde durum nedir?" dedi. "O noktada da bir netlik oluşuyor mu?"

Ulrich hayır cevabı vermek zorundaydı. Yazılı fikir teatisi şahsî olana göre çok daha zevk alınarak uzatılabiliyor, gelen ıslahat teklifleri de azalmıyordu; böylelikle Ulrich hâlâ dernek kurup dernekleri kont hazretlerinin namına muhtelif bakanlıklara sevk ediyordu fakat bakanlıkların derneklerle meşgul olma konusundaki hevesli tavrı son zamanlarda gözle görülür derecede azalmıştı. Ulrich'in raporu böyleydi.

Kont hazretleri, salondakilere dönerek, "Bunda şaşılacak bir şey yok!" dedi. "Halkımızın devlet zihniyeti inanılmaz derecede yüksektir ama insanları, dile getirdikleri her hususta tatmin edebilmek için ansiklopedileri dolduracak kadar bilgili olmak lazımdır. Bu kadarı bakanlara fazla geliyor, bu da gösteriyor ki tepeden müdahale etmemizin gerektiği an gelmiştir."

Arnheim, "Bu cümleden olarak," diye yeniden sözü aldı, "General von Stumm'un konferansa katılanların son günlerde gittikçe daha fazla dikkatini çektiği kont hazretlerine kaydadeğer görünmüş olmalıdır."

Kont Leinsdorf generale ilk kez baktı. "Ne diye?" diye sordu ve sorusundaki nezaketsizliği saklamak için hiç çaba sarf etmedi.

Stumm von Bordwehr mahcup olarak, "Ama beni utandırıyorsunuz! Niyetim katiyen bu değildi!" diye geçiştirdi. "Konferans odasında askere düşen görev çok mütevazıdır, bence bunda bir hikmet de var. Ama kont hazretleri hatırlayacaktır, tabiri caizse yalnızca askerlik görevimi ifa etmek için daha ilk oturumda bir ricada bulunmuştum, özel bir fikir bulmak noktasında heyetin aklına başka bir şey gelmezse topçu sınıfımızın modern topları, bahriyemizin de gemileri, yani muhtemel bir memleket savunmasında kullanılmak üzere yeterince gemisi olmadığı, düşünülebilir demiştim ..."

"E–?" diye lafa giren kont hazretleri hoşnutsuzluğunu açık açık ortaya koyan Diotima'ya şaşkın ve meraklı bir bakış yöneltti.

Diotima nelere kaldık demek istercesine güzel omuzlarını kaldırıp indirdi; akıl almaz güçlerin yardımıyla yolunu bulan

tıknaz generalin, nereye baksa kâbus gibi ortaya çıkmasına artık neredeyse alışmıştı.

Stumm von Bordwehr elde ettiği başarı bakımından tevazuuna yenik düşmemek için, "Son zamanlarda da," diye lafına devam etti, "böyle bir teklifle işe başlanacak olsa teklife taraftar olacak sesler yükselmeye başladı. Ordu ve bahriyenin hem müşterek hem de nihayetinde büyük bir fikir olduğu söylendi, muhtemelen majesteleri de tekliften memnuniyet duyar. Ayrıca Prusyalıların da gözleri fal taşı gibi açılırdı – Bay von Arnheim, lütfen kusura bakmayınız!"

Arnheim gülümseyerek, "Hayır, hayır, Prusyalıların gözleri fal taşı gibi falan açılmaz," diye savuşturdu. "Ayrıca söylemeye bile gerek yoktur ki böyle Avusturya'ya mahsus meselelerden bahsedildiğinde beni yok sayabilirsiniz. Ben yalnızca büyük bir tevazula, konuşulanları dinleme iznimden istifade ediyorum."

General lafını, "Öyle veya böyle," diyerek bitirdi, "gerçekten de lafı eğip bükmeden askerî bir plana karar verilmesini en basit yol olarak gören sesler yükselmeye başladı. Şahsen ben buna ikinci, belki de büyük bir sivil fikrin ilave edilebileceğini söylemek isterim ama dediğim gibi, asker lafa karışmamalıdır. Sivillerin düşünmesiyle ortaya daha iyisinin çıkmayacağını söyleyen sesler en yüksek entelektüel cenahtan yükseldi."

Kont hazretleri son olarak gözlerini kırpmadan dinlemişti, içindeki yorucu ve sıkıntılı hareketliliği yalnızca, gayriihtiyari başparmağını çevirmeye davranmaktan kendini alıkoyamaması ele veriyordu.

Duymaya alışkın olmadıkları Şube Müdürü Tuzzi, yavaşça ve sessizce araya girdi: "Hariciye nazırının itirazı olacağını sanmam!"

Kont Leinsdorf ironik ve gergin bir tavırla, "Demek daireler aralarında anlaştılar bile?!" diye sordu. Tuzzi sevecen bir kayıtsızlıkla şöyle cevap verdi: "Kont hazretleri daireler hakkında latife buyuruyorlar. Harbiye Nezareti, Hariciye'yle uzlaşmaya varmaktansa dünyanın silahsızlanmasını tercih ederdi!" Sonra anlatmaya devam etti: "Kont hazretleri son on yılda Genelkurmay

Başkanlığı'nın teşvikiyle Güney Tirol'de üretilmiş olan savunma tesisi hikâyesini biliyorlardır? En son teknolojinin kullanıldığı tesis kusursuz olacakmış. Tesisi elbette elektrik yüklü engeller ve büyük aydınlatma cihazlarıyla da donatmışlar, cihazların elektrik ihtiyacını karşılamak için yerin altına dizel motorlar bile yerleştirmişler; yani bir şeylerden geri kaldığımız söylenemez. Talihsizlik o ki motorları topçu departmanı sipariş etmiş, yakıtı ise Harbiye Nezareti'nin yapı işleri departmanı tedarik ediyor, çünkü talimatlar böyle, o yüzden de tesis faaliyete geçirilemiyor, zira iki departman motorları çalıştırmakta kullanılan kibrit, yakıt olarak görülüp yapı işlerince mi tedarik edilmelidir yoksa motor aksamından sayılıp topçu sınıfının iş sâhasına mı düşer, bir türlü karara varamıyor."

Tuzzi'nin dizel motoru gazlı motorla karıştırdığını ve gazlı motorlarda bile kibrit ateşinin artık çoktandır kullanılmadığını bilmesine rağmen Arnheim, "Büyüleyici!" dedi; bu da ofislerde dönüp dolaşan, sevimli bir kendi kendisiyle alaycılık barındıran şu hikâyelerden biriydi, şube müdürü ise hikâyeyi, hikâyede geçen aksiliği neşeyle ele alan bir sesle aktarmıştı. Herkes gülümsedi veya güldü, en çok da General Stumm neşelenmişti. "Ama tek kabahat sivil hükümeti teşkil eden beylerde," diyerek şakayı devam ettirdi, "çünkü bütçede tam karşılığı olmayan bir şey almak istediğimizde Maliye Nezareti bize hemen, meşrutî idareden hiç anlamadığımızı söylüyor. Onun için de, Allah korusun, bütçe yılı bitmeden savaş çıkacak olsa hareketin ilk günü daha güneş doğarken müstahkem mevzilerdeki kumandanlara telgrafla kibrit alma yetkisi vermemiz gerekecek, dağlardaki oyuklarında kibrit satın almayı başaramazlarsa o zaman da hizmet erlerinin kibritleriyle savaşa girmelerinden başka çare kalmayacak!"

Galiba general kantarın topuzunu biraz fazla kaçırmıştı; şakasının ince örgüsünün arasından birdenbire yeniden, Paralel Faaliyet'in içinde bulunduğu durumun tehditkâr ciddiyeti belirginleşti. Kont hazretleri düşünceli düşünceli, "Zaman geçtikçe–" dedi ama zor durumlarda sözü başkalarına bırakmanın daha akıllıca olduğunu hatırlayıp cümlesini yarıda bıraktı. İçerideki

altı kişi sanki bir kuyunun ağzında durup içine bakıyorlarmış gibi bir an sustu.

Bunun üzerine Diotima dedi ki: "Hayır, imkânsız!"

Herkes gözleriyle neden diye sorarcasına ona döndü.

"Bu söylenenle Almanya'nın itham edildiği şeyi yapmış, yani silahlanmış oluruz!" diyerek cümlesini bitirdi. Ruhu anlatılan anekdotları duymamış veya unutmuş ve generalin başarısına takılıp kalmıştı.

Kont Leinsdorf minnettar ve kederli, "O zaman ne yapılacak?" diye sordu. "En azından geçici bir şeyler bulmamız lazım!"

Arnheim sanki hanım dostunun ithamına özürle karşılık vermesi gerekirmiş gibi, "Almanya nispeten saf ve gücüyle çalım satan bir ülkedir," dedi. "Eline barutu ve sert içkiyi vermişler bir defa."

Tuzzi, kendisine fazlasıyla pervasız gelen bu metafora gülümsedi.

"Almanya'nın, faaliyetimizce kuşatılacak kesimlerde artan bir antipatiyle karşılaştığı inkâr edilemez." Kont Leinsdorf araya bu lafı sıkıştırma fırsatını kaçırmadı. "Hatta maalesef çoktan kuşatılmış kesimlerde bile!" diye de mucizevî bir ilavede bulundu.

Arnheim'ın buna şaşırmadığını açıklaması kontu hayrete düşürmüştü. Arnheim, "Biz Almanlar," diye cevap veriyordu, "hayırsız bir milletiz. Sadece Avrupa'nın kalbinde oturmakla kalmıyor, bu kalple ıztırap da çekiyoruz..."

Kont hazretleri elinde olmadan, "Kalp mi?" diye sordu. Kalp yerine beyin denmesini beklemişti, kendisi öyle demeyi tercih ederdi. Ama Arnheim kalpte ısrarcıydı. "Hatırlar mısınız," diye sordu, "birkaç zaman önce Prag Belediyesi Fransa'ya büyük bir sipariş verdi, hâliyle biz de teklifte bulunmuştuk ve siparişi daha iyiye, daha ucuza tedarik edebilirdik. Duygular düzleminde antipatidir işte bu. Ayrıca ifade etmeliyim ki bu antipatiyi tamamıyla anlıyorum."

Konuşmasına devam edemeden Stumm von Bordwehr neşeyle sözü aldı ve durumu açıkladı. "Bütün dünyada insanlar didinip duruyor ama Almanya'da daha çok," dedi. "Tüm dünyada gürül-

tü çıkarıyorlar ama en çok da Almanya'da. Her yerde ticaret bin yıllık kültürle alâkasını yitirdi ama en fenası Reich'ta yaşandı. Her tarafta güzelim gençliği kışlalara tıkıyorlar ama Almanlarda herkestekinden çok kışla var. Bu yüzden de," diye lafını bitirdi, "Almanya'nın çok gerisinde kalmamak bir anlamda bizim için bir kardeşlik görevidir. Söylediklerim çelişik geliyorsa affınızı dilerim, ne yapalım ki günümüzde zekânın böyle çapraşıklıkları vardır!"

Arnheim doğrularcasına başını salladı. "Belki de Amerika bizden daha da kötüdür," diye ilave etti, "orada işler en azından tamamen safiyane, bizdeki manevî parçalanmışlık onlarda yok. Biz her bakımdan ortanın halkıyız, dünyanın tüm motifleri bizde kesişiyor. Sentezin bizim için çok acelesi var. Biliyoruz. Bizde bir tür günah bilinci var. Ama bunu hemen baştan söylediğim için adalet adına, başkaları adına ıztırap çekmemiz, onların hatalarını âdeta örnek olarak üstümüze almamız, bir anlamda dünya için günaha girmemiz veya çarmıha gerilmemiz veya adına her ne denirse, işte böyle tavizler de vermemiz gerekiyor. Herhâlde Almanya'nın altüst olması, başa gelebilecek en manidar şey olurdu. Zannederim, bahsettiğiniz bölünmüş ve göründüğü kadarıyla biraz da tutkulu olan aleyhimizdeki yorumlarda bunlara dair bir sezgi mevcut!"

Bu noktada Ulrich müdahil oldu. "Beyler, Alman muhibbi akımları hafife alıyorsunuz. Güvenilir bir kaynaktan öğrendiğime göre çok yakın zamanda faaliyetimize karşı şiddetli bir eylem yapılacak, çünkü faaliyetimiz memleketin bazı kesimlerinde Alman aleyhtarı görülüyor. Kont hazretleri Viyana halkını sokaklarda görecekler. Baron Wisnietzky'nin tayini protesto edilecek. Tuzzi ve Arnheim beyefendilerin gizli bir uzlaşma içinde oldukları, kont hazretlerinin ise Almanların Paralel Faaliyet'teki nüfuzunu baltaladığı farz ediliyor."

Şu an Kont Leinsdorf'un bakışlarında bir kurbağanın sükûnetini ve bir boğanın gerginliğini andıran bir şeyler vardı. Tuzzi'nin gözleri yavaş ve sıcak bir tavırla dönerek merakla Ulrich'e odaklandı. Arnheim içtenlikle gülerek ayağa kalktı; şube müdü-

rüne nezaket ve muziplikle bakıp böylelikle ikisine isnat edilen abeslikten ötürü özür dileyebilmeyi arzu ederdi ama başarılı olamayınca yüzünü Diotima'ya döndü. Bu arada Tuzzi, Ulrich'i kolundan tutmuş, bu havadisi nereden aldığını soruyordu. Ulrich bunun bir sır olmadığını, ortalığa yayılan ve birçoklarının inandığı, kendisininse birinin evindeyken öğrendiği bir söylenti olduğu cevabını verdi. Tuzzi yüzünü Ulrich'inkine yaklaştırarak bulundukları ortamdakilerden başka tarafa dönmeye zorladı; böylelikle korunma sağlayarak birden Ulrich'in kulağına fısıldadı: "Arnheim'ın neden burada olduğunu hâlâ bilmiyor musunuz? Kendisi Prens Mosyutof'un samimi bir dostu ve çarın katında *Persona grata*.* Rusya'yla irtibatı var, buradaki faaliyeti de pasifist amaçla etkileyecekmiş. Hepsi deyim yerindeyse gayrıresmî olarak Rus çarının hususi girişimiyle. İdeolojik bir mesele. Tam size göre, dostum!" diye de alayla lafını bitirdi, "Leinsdorf'un bundan haberi yok!"

Şube Müdürü Tuzzi haberi resmî yollardan öğrenmişti. Habere inanıyordu da, çünkü pasifistliği güzel bir kadının zihniyetine yakışacak ve Diotima'yı alevlendirenin Arnheim olmasını ve Arnheim'ın, başka hiçbir yerde kendi evindeki kadar kalmamasını açıklayan bir hareket sayıyordu. Neredeyse kıskanacaktı. "Entelektüel" eğilimleri ancak belli bir dereceye kadar mümkün görüyor fakat bu dereceye ulaşılıp ulaşılmadığını ortaya çıkarmak için hileye başvurmaktan hiç hoşlanmıyordu, bu yüzden de kendini karısına güvenmeye zorlamıştı; bu hareketinde örnek bir erkeklik hissinin cinsî hislerden daha güçlü olduğu ortaya çıkıyorsa da cinsî hisleri de, şayet yaşamın sorumluluklarını ihmal etmek istemiyorsa, meslek sahibi bir erkeğin içinde hâlen, karısını takip etmeye vaktinin olmayacağının ilk kez farkına varmasına yetecek kadar kıskançlık uyandırıyordu. Gerçi kendi kendine, bir makinistin bile trendeyken karısı olamazken, bir imparatorluğu yöneten bir adamın hiç olamaz, diyor ama bu şekilde içinde kalakaldığı soylu bilgisizlik, diplomasiye yine uy-

* (Lat.) İstenen, aranan, beklenen kişi; daha yaygın kullanımı, istenmeyen kişi anlamına gelen *Persona non grata* hâlidir. -ç.n.

muyor ve Tuzzi'nin mesleki bakımdan kendine duyduğu güveninin bir parçasını çalıyordu. Bu yüzden de onu tedirgin eden her şey zararsızca aydınlığa kavuşur gibi olunca kendine olan güvenine büyük bir minnettarlıkla yeniden kavuştu. Hatta karısı Arnheim'da sıradan bir insandan başka bir şey görmeyip çarın elçisi olduğunu sezmezken kendisinin, Arnheim hakkındaki her şeyi bilmesi karısı için küçük bir cezaymış gibi geliyordu; Tuzzi karısından büyük bir zevkle yine ufak açıklamalarda bulunmasını rica etti, o da lütfen ve sabırsızlıkla izahatta bulundu, Tuzzi ise görünüşte zararsız bir dizi soru tasavvur etmişti ve aldığı cevaplardan kendine göre sonuç çıkaracaktı. Kocası, "kuzene" de bunların birkaçından bahsetmek isterdi, onun için de şu an, Kont Leinsdorf konuşmanın idaresini tekrar eline alınca, isteğini karısını ele vermeden nasıl gerçekleştireceğini şöyle bir gözden geçirdi. Oturan tek kişi oydu, problemler arttıkça artarken kontun içinde olup bitenleri kimse gözlememişti. Fakat mücadele iradesi toparlanmış görünüyordu, top sakalını burdu, yavaş ve kendinden emin, "Bir şeyler olmalı!" dedi.

"Kont hazretleri bir karara mı vardılar?" diye sordular.

Kısaca, "Aklıma bir şey gelmedi," diye karşılık verdi kont, "ama buna rağmen bir şeyler olmalı!" İstediği olmadıkça yerinden kımıldamayacak bir adam gibi öylece oturuyordu.

Bu sözlerden öyle bir güç yayılıyordu ki herkes, kumbaraya sıkışıp bütün sallamalara rağmen delikten çıkmak nedir bilmeyen bir metelik misali bir titreme hissediyordu.

Arnheim dedi ki: "Ah, insan yönünü böylesi olaylara göre tayin etmemeli!"

Leinsdorf karşılık vermedi.

Paralel Faaliyet'e bir içerik sağlayacak tekliflerin bütün hikâyesi bir kez daha tekrar edildi.

Kont Leinsdorf'un buna cevabı, her defasında başka bir konumu olup yine de geriye doğru aynı yolu kateden bir sarkaç gibiydi: "Kiliseyi hesaba katarsak bunu yapamayız. Masonları dikkate alırsak da yapamayız. Merkez Mimarlar Derneği itiraz etti. Bu konuda Maliye Nezareti'nin çekinceleri var." Tartışmalar bu şekilde devam etti gitti.

Sohbete iştirak etmeyen Ulrich kendini öyle bir durumda buldu ki sanki şuracıkta konuşan beş kişi, demin, Ulrich'in duygularını aylardır kuşatma altında tutan akışkan bir bulanıklıktan billurlaşarak sıyrılmışlardı. Diotima'ya, gerçekdışılığı ele geçirmek gerektiğini söylemesinin veya bir başka sefer, gerçekliği bertaraf etmek lazım geldiğini belirtmesinin anlamı neydi?! İşte, Diotima orada oturuyordu, hatırında böyle cümleler vardı, Ulrich hakkında kim bilir neler düşünüyordu. Nasıl olmuştu da ona, bir kitapta geçen karakterler gibi yaşamanın lazım geldiğini söyleyebilmişti? Bunu çoktan Arnheim'a yetiştirmiş olacağını tahmin etti!

Ama herkes gibi Arnheim'ın da saatin kaç olduğunu veya bir şemsiyenin ne kadar ettiğini bildiğini tahmin ediyordu! Ne var ki o an, öbürleriyle arasında her iki tarafa eşit mesafede bir bakış açısı varsa da henüz basık ve gaip bir bilinç hâlinin beraberinde getireceği cinsten bir garabete dönüşmemişti, aksine Ulrich, daha önce Bonadea'nın yanındayken de idrak ettiği, hayatına zorla giren o aydınlığı hissediyordu. Çok da uzun sayılmayacak bir süre önce, güzün, Tuzzilerle yarış pistine gitmişti, o sıra bahislerdeki büyük ve şüpheli kayıplarla alâkalı bir olay oldu ve barışçıl seyirci kitleleri bir anda meydana akın eden ve yalnızca kendilerine ait olanları mahvetmeyip kasaları da yağmalayan bir deryaya dönüştü; bu derya, zararsız ve alışageldik bir eğlenceye katılmak niyetinde olan insan topluluğuna ancak polis müdahalesiyle geri döndürülebildi. Böylesi hadiselere bakınca metaforları ve hayatın alabileceği, kaybolmaya yüz tutmuş sınır biçimlerini ihtimal dâhilinde veya haricinde düşünmek gülünçtü. Ulrich içinde, hayatın kaba saba ve kara günlerle dolu bir süreç olduğuna dair yara almamış, taptaze bir anlayış hissetti, söz konusu süreçte insanın bugünle yeterince uğraşması gerektiği için yarını pek fazla düşünmemesi lazımdı. İnsanların dünyasının muallakta kalmayıp veciz bir sağlamlık istediğini görmezden gelmenin imkânı var mıydı? Zira bu dünya her düzensizlikte hemencecik şirazesinin kayacağından korkmak zorundadır! Hatta daha da fazlası, bu kadar iyi bir gözlemci, kaygı, dürtü ve fikirlerden oluşan ve fikirleri olsun olsun kendini haklı çıkarmak için istismar eden veya birer uyarıcı olarak kullanan bu hayat karışı-

mının, tabiî hareketini ve sınırlandırmasını belirlediği fikirlere, hepten biçimlendirici ve bağlayıcı tesir gösterdiğini nasıl takdir edemezdi! Şarap pekâlâ üzümden çıkarılır ama cansız ağaçtan yapılmış muazzam parlaklıktaki sıra sıra sırıkları ile çiğ ve yavan toprağına bakınca bir üzüm asması, şarap dolu bir havuzdan çok daha güzel değil midir! "Kısacası kâinat," diye düşündü, "bir teorinin hatırına meydana gelmemiştir," tam, şiddetten, diyecekti ki beklediğinden farklı bir söz araya giriverince düşüncesi şöyle sona erdi: "kâinat, şiddet ve aşktan meydana gelir ve bu ikisi arasındaki olağan bağlantı hatalıdır!"

Yine o an şiddet ve aşk, Ulrich için tam olarak sıradan kavramlar değildi. Kötülüğe ve sertliğe duyduğu eğilim namına ne varsa şiddet kelimesinde yatıyor, şiddet her inançsız, teknik ve uyanık davranışın dışa yansıması anlamına geliyordu; sert ve soğuk bir zorbalık, tâ mesleki eğilimlerine kadar nüfuz etmişti, o sebeple, belki de matematikçi olmaktan maksadının kıyıcılık olmadığı söylenemezdi. İkisinin birbiriyle alâkası ağacın, gövdeyi kaplayan çalılıkla ilişkisine benziyordu. Şayet kişi aşktan, olağan anlamında bahsetmeyip adı anılınca vücudunun en küçük zerresine kadar aşk yoksunluğundan farklı bir hâle özlem duyuyorsa veya kendinde her niteliğin olduğunu yahut hiçbirinin olmadığını hissediyorsa veyahut hayat –burada ve şimdi var olduğuna dair tıka basa kuruntularla dolu, son kertedeyse çok belirsiz, hatta basbayağı gerçekdışı bir hâldir hayat!– gerçekliğin teşekkül ettiği birkaç düzine pasta kalıbının üstüne çullanıyorsa veyahut da içlerinde döndüğümüz bütün dairelerde bir parça eksik kalıyor ve tesis ettiğimiz bütün sistemler arasında biri bile sükûnetin sırrına eremiyorsa, ne kadar farklı olsa da bunlar bir ağacın dört bir yana doğru uzanıp gövdeyi saklayan dalları kadar birbiriyle alâkalıdır.

Ulrich'in hayatı bu iki ağaçta ayrı ayrı büyüyordu. Hayatının ne zaman o çetin hercümerç ağacı sembolüne yakalandığını söyleyemezdi ama erken olmuştu, çünkü daha olgunlaşmamış Napoléon'vari planları bile hayatı eylem ve vazifesi için bir ödev olarak gören adamı gösteriyordu. İsterse mevcut düzenin reddi veya değişmeli bir yeni düzen çabası olarak, ister vücudu atle-

tik biçimde hazırlamaya dönük mantıkî, ahlâkî veya salt bir istek olarak kendini göstermiş olsun, bu hayata saldırma ve hükmetme dürtüsü her zaman açık seçik belli olmuştu. Ulrich'in zaman geçip giderken denemecilik, ihtimal duygusu ve titiz kesinliğin aksine muhayyel kesinlik dediği ne varsa, tarih icat edilmelidir, dünya tarihi yerine fikirlerin tarihi yaşanmalıdır, asla tamamıyla gerçekleşmeyecek şeyi ele geçirmeli, sonunda da sanki insan değilmişsiniz de önemsiz her şeyi, geri kalan kısımlar büyülü bir şekilde elbirliği etsin diye koyuvermiş bir kitap karakteriymişsiniz gibi yaşamak lazımdır talepleri – işte, düşüncelerine şekil veren, sıradışı vahameti içerisinde gerçekliğe düşman tüm bu anlayışların ortak noktası, gerçekliğe besbelli ve insafsız bir ihtirasla nüfuz etmek istemeleriydi.

Gölgeleri ve rüyaları daha çok andırdıkları için tanınmaları daha zor olanlar, diğer ağaçtaki ilişkilerdi; bunlar Ulrich'in hayatını temsil ediyordu. Sebebi, dünyayla çocuksu bir ilişkinin, güven ve fedakârlığın aslî hatırası olabilirdi; bu durum, ahlâkın perişan otlarının fışkırdığı saksıda başka nelerin olduğunu geniş bir dünya olarak görmüş olmanın verdiği sezgiyle yaşamaya devam etmişti. Binbaşının karısıyla yaşadığı ve maalesef biraz gülünç olan diğer hikâye, hiç şüphesiz ki varlığının mülayim gölgelik tarafında ortaya çıkmış olan, tam tekâmüle yönelik biricik teşebbüsü oluşturuyor, aynı zamanda da bitmek bilmeyen tersine bir gelişimin başlangıcını işaret ediyordu. O gün bugündür ağacın yaprakları ve dalları yüzeyde savrulup duruyordu, ağacın kendisiyse kayıptı ve hâlen var olduğu ancak böyle işaretler üzerinden anlaşılabiliyordu. Varlığının bu âtıl yarısı belki de en belirgin olarak, bir gölge gibi faal ve girgin diğer yarının sadece geçici süreyle yararlı olacağına ilişkin gayriihtiyari itikadında meydana çıkmıştı, faal yarıya gölgesi vuran bir varsayımdı bu. Giriştiği her şeyde –bundan fizikî tutkular da anlaşılabilir, zihnî olanlar da– nihayetinde, asıl sonlarına ulaşamayan hazırlıkların tutsağı olduğunu zannetmiş, yıllar geçtikçe hayatının da bir lambanın yağı misali gereksizleştiği hissine kapılmıştı. Açıktı ki gelişimi iki yola ayrılmıştı, yollardan biri gün ışığında duruyor, öbürü karanlık bir zindanda yatıyordu ve içini uzun zamandır,

belki de gerektiğinden fazla sıkan, etrafını kuşatan ahlâkî durgunluk, bu iki yolu birleştirmeyi asla başaramamış olmasından başka bir şeyden kaynaklanıyor olamazdı.

Bu yolların bağlanmasının imkânsızlığının, en son edebiyat ile gerçekliğin, metafor ile hakikatin gergin ilişkisinde belirmiş olduğunu hatırlayan Ulrich birdenbire bütün bunların, son zamanlarda en alâkasız kişilerle yaptığı, amaçsız yollar misali birbirine girmiş konuşmalardan birindeki tesadüfi bir fikirden çok daha fazlasını ifade ettiğini gördü. Çünkü metafor ve vuzuhun bu iki temel davranış şeklinin ayrılması insanlık tarihi kadar eskiydi. Vuzuh, uyanık düşünme ve davranma yasasıdır; bu yasa hem mantığın zorlayıcı sonucunda hem de kurbanını önünde adım adım ilerleten şantajcının beyninde hüküm sürer ve ilişkiler vazıh bir şekilde biçimlendirilemezse hayatın çöküşle sonlanacak zaruretinden neşet eder. Oysa metafor rüyada hüküm süren tasavvurlarla bağlantılıdır; bu bağlantı, ruhta yer alan, sanatın ve dinin sezgilerinde eşyanın akrabalığının denk düştüğü kaygan mantıktır ama olağan merak ve nefret, örtüşme ve reddediş, hayranlık, bağlılık, liderlik ve bunlara karşı hayatta hangi tezahürler varsa; insanın kendisiyle ve tabiatla kurduğu, henüz salt objektif olmayan, belki de asla olmayacak bu çeşitli ilişkiler, metaforlarda olduklarından daha farklı kavranamaz. Şüphesiz ki yüce insaniyet denen şey, metaforun ve hakikatin bu iki büyük yaşam yarısını, önce dikkatle ayırmak suretiyle birbiriyle kaynaştırma çabasından başka bir şey değildir. Ama kişi, bir metaforda, belki de hakiki olabilecek her şeyi yaldızdan ibaret kısımlarından ayırırsa, işte o zaman çoğunlukla biraz hakikat kazanmış ve metaforun tüm değerini tahrip etmiş olur; dolayısıyla bu ayrım manevî tekâmülde kaçınılmaz kabul edilmelidir, ne var ki söz konusu ayrımın etkisi, en derinlerindeki güçleri ve ruhları süreç esnasında buhar bulutu gibi firar eden bir maddenin kaynatılıp kıvama getirilmesiyle aynı etkiyi göstermiştir. "Ahlâkî hayatın kavram ve kuralları kaynatıla kaynatıla perişan olmuş metaforlardan ibarettir, etraflarında da mutfağın dayanılmaz yoğunluktaki insanlık buğusu çalkanır" intibaını reddetmek günümüzde bazen zor olabilmektedir ve bu noktada konudan sapmaya müsaade varsa

söylenebilecek tek şey, belli belirsiz her şeyin üstüne yayılmış bu izlenimin, çağın içtenlikle, sıradanlığa tapınıyordum dediği şeyi doğurmuş olmasıdır. Çünkü günümüzde yalanların ana kaynağı, zaaftan çok hayatı alt eden bir adamın yalan söylemeyi becermek zorunda olduğuna dair kanaattir. İnsanlar şiddet yanlısıdır, çünkü şiddetin vuzuhu, sonuçsuz kalan uzun bir konuşmadan sonra kurtuluş etkisi yaratmaktadır. İnsanlar gruplar hâlinde birleşirler, çünkü itaat insanın kendi kanaatiyle çoktandır yapmayı başaramadıklarını yapmasına izin verir ve sevgi hemencecik uykuya dalarken, bu grupların hiddeti insanlara kan davasının asla dinmeyen mütekabiliyetini hediye eder. Bunun, insanlar iyi midir kötü müdür sorusundan çok, insanların yüceliği ve alçaklığı kaybetmiş olmalarıyla alâkası vardır. Bu parçalanmışlığın başkaca çelişkili sonuçlarından yalnızca biri de, günümüzde güvensizliğin zihne karşı takıp takıştırdığı abartılı zihin süsleridir. Dünya görüşünün, siyaset gibi onu pek hazmedemeyen eylemlerle baş göz edilmesi, her bakış açısında ivedi bir tavır oluşturmak ve her tavrı bir bakış açısı saymaya yönelik umumî iptila, her kademeden mutaassıbın, kendilerine nasip olmuş bir bilgiyi dört bir yanda, aynalı kabindeymişçesine tekrar etme ihtiyacı: Bütün bu adi tezahürler, olmaları muhtemelse bile aslında insaniyet çabası değil insaniyetin çöküşü anlamına gelir. Böylelikle bütüne bakıldığında, tüm insanî ilişkilerden, evvela bu ilişkilerde yanlış yer etmiş ruhu tamamen ayırmak gerektiğine dair bir intiba oluşur; Ulrich bunu düşündüğü anda, hayatının şayet bir anlamı varsa o anlamın, insaniyetin iki temel dairesinin onun içinde kendilerini bölük pörçük göstermeleri ve etki bakımından birbirleriyle karşı karşıya durmaları olduğunu hissetti. Günümüzde açıktır ki böyle insanlar doğmakta ama henüz sadece hareket edebilmektedirler; Ulrich ise yalnızken, parçalara ayrılmış şeyi yeniden bir araya getirmeye muktedir değildi. Düşünce deneylerinin değeri hakkında kendini hiçbir yanılgıya kaptırmadı; pekâlâ muhtemeldi ki düşünceleri asla tutarlılıkla birbirlerine eklenmeyecekti ama olanlar sanki merdivenlerin üst üste konması gibiydi; en tepeleri ise elbette hayattan fersah fersah uzak bir irtifada sallanıp duruyordu. Buna karşı derin bir nefret duydu.

Belki de aniden Tuzzi'ye bakması bu sebeptendi. Ulrich, şube müdürünün şu sözlerini, kulağı sabahın ilk seslerine açılıyormuşçasına işitti: "Sizin söylediğiniz gibi günümüzde büyük insanlığın ve sanatın başarıları var mıdır yok mudur, hükmünü verecek olan ben değilim ama bir şeyi iddia edebilirim ki o da, dış siyasetin hiçbir ülkede bizdeki kadar zor olmadığıdır. Belli ölçüde tahmin edilebilir ki Fransızların siyaseti yıldönümünde bile, rövanş ve sahip oldukları müstemleke düşüncelerinin, İngilizlerinki ilerleme tarzlarına verilen adla bir satranç tahtası olan dünyada piyonla şah çekmelerinin, nihayet Almanlarınki de her zaman net anlaşılamayan bir şekilde güneşteki yerimiz dedikleri şeyin güdümünde olacaktır. Ama bizim yaşlı monarşimiz kanaatkârdır, bu yüzden de o güne kadar hangi görüşleri benimsemeye mecbur edilebileceğimizi hiç kimse kestiremez!" Sanki Tuzzi insanları frenleyip ikaz etmek istiyordu. Anlaşılan, konuşmasında istihzai bir maksat yoktu; istihza aroması sadece, dünyadaki kanaatkârlığın büyük bir tehlike olduğu fikrini sunarken kuru kabuğunu kullandığı saf objektiflikten yayılıyordu. Ulrich kahve çekirdeği ısırmışçasına aniden ayıldığını hissetti. Bu arada Tuzzi ise ikaz maksadını daha da katılaştırmıştı ve konuşmasını bitirmekteydi. "Günümüzde," diye başladı sorusuna, "büyük siyasî fikirleri gerçekleştirmeye kim cesaret edebilir ki?! Bunu yapacak kişinin karakterinde az da olsa suça ve iflasa bir meyil olmalıdır! Bunu istemez misiniz? Diplomasi de zaten eldekileri muhafaza etmek için vardır."

"Muhafaza etmek savaşa götürür," diye karşılık verdi Arnheim.

"Olabilir," dedi Tuzzi. "Muhtemelen yapılabilecek tek şey savaşa sürüklendiğimiz ânı iyi seçmektir! İkinci Aleksander'ın hikâyesini hatırlar mısınız? Babası Nikolay despottu ama eceliyle öldü; oysa Aleksander, hükümetini kurduğu gibi derhal liberal reformlar yapmaya başlayan yüce gönüllü bir hükümdardı. Peki sonuç: Rus liberalizminden Rus radikalizmi doğdu ve Aleksander üç başarısız suikast girişiminin ardından dördüncüsüne kurban gitti."

Ulrich Diotima'ya bakıyordu. Diotima etine dolgun vücuduyla dimdik, dikkatli ve ciddi ciddi oturmakta, kocasının sözlerini tasdik etmekteydi. "Doğru. Ben kendi çabalarımızda da manevî radikalizmden şu intibaı edindim ki bu akıma elini veren kolunu alamıyor."

Tuzzi gülümsüyordu; sanki Arnheim'a karşı küçük bir zafer kazanmıştı.

Dudakları, patlamış gonca gibi nefes almak için aralık duran Arnheim lakayt bir tavır takınmış, oturuyordu. Diotima ise bedenin kilit vurulmuş bir kulesi gibi derin bir vadi üzerinden ondan tarafa baktı.

General kemik gözlüğünü temizliyordu.

Ulrich ağır ağır konuşarak şöyle dedi: "Bunun sebebi, hayatın manasını yeniden tesis etmeye ehil olduğunu hisseden herkesin çabalarının günümüzde tek bir ortak yanı olmasıdır: Sadece şahsî görüşleri değil hakikatleri de kazanabilecekleri hâlde düşünme eylemini hor görürler; karşılığında da görüşlerin tükenmezliğinin önemsendiği yerde hazır kavramlara ve yarım hakikatlere sarılırlar!"

Buna kimse karşılık vermedi. Hem kim, neden karşılık verecekti ki? Söylenenler laftan ibaretti. Gerçek olansa altı kişinin bir odada oturup önemli bir görüşmede bulunmalarıydı; bu gerçeğe görüşme esnasında konuştukları da konuşmadıkları da, hatta söz konusu gerçekle denkliği olmaksızın aynı zamanda duygu, sezgi ve imkân da dâhildi; hem de söz gelimi, az önce önemli bir belgenin altına imzasını kondurmuş takım elbiseli bir kişinin vücudundaki karaciğer ile midenin karanlık hareketlerinde olduğu gibi dâhildiler. Dolayısıyla bu hiyerarşiyi zedelememek lazımdı, gerçeklik işte buydu!

Eski dostu Stumm, temizlemeyi bitirdiği gözlüğünü takıp Ulrich'e baktı

Ulrich bütün bu insanlarla her daim oyun oynadığını zannetmiş olmasına rağmen kendini onların arasında birdenbire çok yalnız hissetti. Birkaç hafta veya ay öncesinde aynı şu anda olana benzer bir şeyler hissettiğini hatırlıyordu: Yaradılışından kaynaklanan küçük bir nefesin, içine düştüğü taşlaşmış mehtaplı manzaraya direnmesi yok muydu, hani neredeyse hayatının tüm belirleyici anlarına böylesi bir hayret ve kimsesizlik etkisinin eşlik ettiğini düşünecekti. Ama içine bu kez ona sıkıntı veren his korku muydu? Hisleri hakkında kafası bir türlü netliğe kavuşamıyordu; hisleri ona aşağı yukarı, hayatında bir kez bile hakikaten bir karara varmadığını ve yakın zamanda varmak zorunda kalacağını söylüyordu ama bunları uygun kelimelerle tasavvur edemeyip huzursuzluk içinde hissetmekle kaldı, sanki bir şey onu aralarında oturduğu bu insanlardan koparıp almak istiyor, onları hiç önemsemiyor olmasına rağmen iradesi aniden kolları ve bacaklarıyla buna karşı koyuyordu!

Bu arada yaşanan suskunlukla reel politikacının görevlerini hatırlayan Kont Leinsdorf ihtar edercesine konuştu: "Öyleyse ne olacak? Faaliyetimizin karşılaşacağı tehlikelerin önüne geçmek için en azından geçici olarak belirleyici bir şeyler yapmamız lazım!"

O an Ulrich saçma bir teşebbüste bulundu. "Kont hazretleri," dedi, "Paralel Faaliyet için sadece tek bir görev var: Genel bir kültür envanterinin başlangıcını oluşturmak! 1918 yılına mahşer günü denk gelip de eski manevî defterler kapanıp yenileri açılacak olsa ne lazım gelirse aşağı yukarı onu yapmalıyız. Majestelerinin adına kesinlik ve ruh için dünyevî bir genel sekreterlik kurun; yoksa öncesinde diğer görevlerin hiçbiri halledilemez veya hepsi ancak yanıltıcı görevlerden ibaret olur." Ulrich ayrıca, dalgınlık dakikalarında zihnini meşgul eden şeylerden birkaçını da sözlerine ekledi.

Böyle konuşurken yalnızca herkesin gözlerinin yuvalarından uğramakla kalmayıp şaşkınlıktan hepsinin birden oturdukları yerden fırlayacağını sandı; ev sahibinden sonra şimdi de Ulrich'in bir anekdot anlatması bekleniyordu fakat nükte gelme-

yince Ulrich, budalaca oyununa biraz gücenerek bakan iki eğik kulenin arasındaki küçük bir çocuk gibi kalakaldı. Sadece Kont Leinsdorf'un yüzünde dostane bir ifade belirdi. "Çok doğru," dedi şaşkınlıkla, "ama hakiki bir şeyler elde edene dek imaların ötesine geçme yükümlülüğümüz var; kültür ve sermaye sahipleriyse bizi öylece yarı yolda bıraktılar!"

Arnheim, bu asilzadeyi Ulrich'in şakalarına inanmaktan koruması gerektiğini zannetmekteydi. "Dostumuz belli bir fikre kapılmış," diye açıkladı, "doğru yaşamın, bir tür sentetik üretim olduğuna inanıyor, tıpkı sentetik kauçuk veya azot gibi üretilebileceğine. Ama insan zihninde" –kusursuz bir beyefendilikle gülümseyerek Ulrich'e döndü– "maalesef bir kısıtlama mevcuttur, onun yaşam biçimlerini laboratuvar kobayları gibi yetiştiremezsiniz, büyük bir tahıl tanesi en fazla birkaç fare ailesini yaşatmaya yeter!" Diğerlerinden bu cüretkâr benzetme için af diledi ama Kont Leinsdorf'a uyduğu, ziraat ve toprak soyluluğuyla alâkalı bir yönü bulunup, bununla beraber uygulama sorumluluğu hem olan hem olmayan fikirler arasındaki farkı da canlılıkla ifade ettiği için benzetmesinden memnundu.

Ama kont hazretleri öfkeyle başını salladı. "Ben doktor beyi gayet iyi anlıyorum," dedi. "Eskiden insanlar hazır buldukları ilişki ağları içerisinde büyürlerdi, bu da kendi kendilerini bulmaları konusunda güvenilir bir yoldu ama günümüzde, her şeyin temelinden ve zemininden koparıldığı bu çalkantılı zamanda tabiri caizse, ruhu imal ederken geleneksel zanaatları fabrika zekâsıyla ikame etmek lazımdır." İşittikleri, bu asilzadenin ağzından ara sıra şaşırtıcı biçimde çıkan kaydadeğer cevaplardan biriydi; bunu söylemeden önce de şaşkınlıkla Ulrich'e dik dik bakıp durmuştu.

Arnheim üstüne basa basa, "Ama doktor beyin söyledikleri tatbik edilmesi kabil olmayan şeylerdir!" dedi.

Kont Leinsdorf saldırgan bir tavırla kestirip atarak, "Neden olmayacakmış!" dedi.

Diotima araya girdi. Konttan, sanki kimsenin dile getirmek istemeyeceği bir şeyi, yani aklını başına devşirmesini rica edermiş

gibi, "Ama kont hazretleri," dedi, "kuzenimin bütün söylediklerini zaten denedik! Bugünküler gibi bu yorucu büyük lafların farkı ne?!"

Tahrik olan kont, "Öyle mi?" diye karşılık verdi. "Bu zeki adamlardan bir şey çıkmayacağını en başında tahmin etmiştim! Psikanalizmiş, izafiyet teorisiymiş, bilmem neymiş, hepsi kendini beğenmişlik! Herkes dünyayı kendi tarzınca doğrultmak istiyor! Şöyle diyeyim, doktor bey belki meramını hepten kusursuz ifade etmedi ama temelde çok haklı! Yeni bir devir başladı mı hep yeni bir şeyler yapılır ve yapılanlardan asla aklı başında bir sonuç çıkmaz!"

Paralel Faaliyet'in hedefi tutturamayan seyrinin yol açtığı gerginlik sökün etmişti. Çünkü Ulrich ruhtan bahsetmeye başlayınca Kont Leinsdorf pek bir şaşırmış ama sonra işittikleri epey hoşuna gitmişti. "Arnheim gibilerinin ruhtan bu kadar söz etmeleri," diye düşündü, "sahtekârlıktan ibaret; gerek yok, din zaten bunu yapıyor." Ama Arnheim'ın da beti benzi atmıştı. Kontun kendisine hitap ederken kullandığı ses tonunu o zamana dek yalnızca generalle konuşurken duymuştu. Arnheim buna eyvallah edecek adam değildi! Ama kont hazretlerinin Ulrich'in safına geçerken sergilediği kesin tavır, onu elinde olmadan etkilemişti ve Ulrich'e karşı hissettiği acı verici duyguları tekrar uyandırıyordu. Onunla dertleşmek isteyip de herkesin önünde münakaşaya düşmeden önce buna fırsat bulamamış olması kafasını karıştırıyordu; tam da bu şekilde Kont Leinsdorf'a dönmeyip onu öylece bir yanda bıraktı ve kimsenin ondan görmeye alışkın olmadığı şiddetli bir bedenî heyecanın tüm belirtileriyle Ulrich'e döndü. Katı bir tavırla ve nezaketi terk ederek, "Bütün bu söylediklerinize kendiniz inanıyor musunuz acaba?!" diye sordu. "Yapılabileceklerine inanıyor musunuz? Sahiden de 'analoji kanunlarınca' yaşanabileceği fikrinde misiniz? Öyleyse, şayet kont hazretleri size tam salahiyet verse ne yaparsınız?! Söylesenize, ısrarla rica ediyorum!"

Utanç verici bir andı. Tuhaftır, Diotima'nın aklına birkaç gün önce gazetede okuduğu bir hikâye geldi. Bir kadın, yıllardır evli-

liğin gereklerini "yerine getirmeyen", bununla beraber boşanmaya da yanaşmayan yaşlı kocasını öldürmesi için sevgilisine fırsat verdiğinden ötürü korkunç bir cezaya çarptırılmıştı. Bu olay tıbbî somutluk sayılabilecek durumu ve belli ölçüdeki aykırı çekiciliğinden ötürü dikkatini celp etmişti; şartlara bakıldığında her şey o kadar anlaşılırdı ki insan, bu kişilerden hiçbirini yardımlaşma noktasında sahip oldukları sınırlı imkânlardan ötürü suçlu göremiyor, kabahati daha ziyade böylesi durumlara vesile olan, tabiata aykırı bir bütünde arıyordu. Nasıl olup da şu an aklına bunun geldiğini kavrayamıyordu. Ama son zamanlar Ulrich'in çok fazla "sallantılı ve muallak" mesele anlattığını da hatırlayıp kuzeninin bunlara daima bir arsızlık atfetmesine de ayrıca öfkelendi. Kendisi de, imtiyazlı kimselerde ruhun, mecaziliğinden kurtulabildiğinden bahsetmişti, bu yüzden kuzeninin de en az kendisi kadar hatta belki de aynı derecedeki bir tutkuyla işkillendiğini zannetti. Bütün bunlar kafasında veya Kont Leinsdorf'un arkadaşlığının metruk mekânı olan göğsünde bir anda, mahkûm edilen kadının hikâyesiyle öylesine iç içe girdi ki Diotima, dudakları aralık, öylece kalakaldı ve Arnheim ile Ulrich'e mukayyet olunmazsa, hatta belki de mukayyet olunmayıp bir de müdahil olunursa korkunç şeylerin yaşanacağı hissine kapıldı.

Ulrich ise Arnheim'ın saldırısı esnasında Şube Müdürü Tuzzi'ye dönmüştü. Tuzzi, şen merakını yüzündeki kahverengi kırışıkların arasında güçbela saklıyordu. Görünüşe bakılırsa evdeki tüm bu harala gürele, kendi tezatlarına çarparak paramparça oluyor, diye düşünüyordu. Ulrich'e de sempati beslemiyordu; bu adamın konuştukları mizacına tamamen aykırıydı, çünkü Tuzzi, bir erkeğin değerinin iradesinde veya mesleğinde saklı olduğundan emindi, en azından duygu ve düşüncelerde olamayacağı kesindi; hele hele metaforlar üzerinden böylesine herzeler konuşmayı resmen terbiyesizlik addediyordu. Belki Ulrich bunu sezinliyordu, çünkü bir defasında Tuzzi'ye, şayet hayattan tatile ayrıldığı bu bir yıl bir sonuca varmazsa kendini öldüreceğini söylediğini hatırlamıştı; tam olarak bu kelimeleri kullanmamışsa da fikrini, utanacağı kadar açık ifade etmişti ve mahcup olduğunu hissediyordu. Yine, kararın yakın olduğuna dair nispeten

sebepsiz bir izlenime kapıldı. O an Gerda Fischel'i düşünüyordu ve Gerda'nın ziyarete gelip konuşmalarına kaldığı yerden devam etme ihtimalini fark etti. Birden kafasına dank etti, Ulrich sadece oyun oynamış olsa da kelimelerin son haddine kadar ulaşmışlardı, bunun ötesine atılabilecek yalnızca bir adım daha vardı: Kızın muallaktaki arzularına sevecenlikle eğilmek, manen kayışı çözmek ve "ikinci kuşatmayı" aşmak. Delilikti bu, Gerda'yla o kadar ileri gitmenin asla mümkün olmayacağına, onunla sırf, yanındayken kendini güvende hissettiği için bu kadar içli dışlı olduğuna emindi. Alelade, gergin bir neşenin yol açtığı garip bir durumda bulunuyor, bu durumda Arnheim'ın asabi yüzünü görüyor, onun kendisini, "gerçekliğe dair görüşleri" olmamakla ve –"affedersiniz, böylesine sert 'ya biri ya öbürü' şeklindeki ifadelerin fazlasıyla gençlere mahsus"– olmasıyla itham etmesini kavrıyor ama hiç cevap verme ihtiyacı duymuyordu. Saatine baktı, yatıştırıcı bir tavırla gülümsedi ve vaktin çok ilerlediğini, karşılık verilmeyecek kadar geç olduğunu belirtti.

Böylelikle diğerleriyle ilk kez tekrar irtibat kurmuş oldu. Hatta Şube Müdürü Tuzzi ayağa kalktı ve bir şeyler yaparak bu terbiyesizliği neden sonra üstünkörü geçiştirdi. Bu arada Kont Leinsdorf da sakinleşmişti; Ulrich, "Prusyalı'yı" baştan savmaya muvaffak olsa sevinirdi ama olmayınca da ses çıkarmadı. "Biri başka birinin hoşuna gitti mi, gidiyor demektir!" diye düşündü. "Öbürü istediği kadar zekice konuşsun, kâr etmez!" Ulrich'in o an hiç de zekice görünmeyen yüz ifadesini seyrederken Arnheim'a ve onun "bütünün sırrı" dediği şeye pervasızca ama farkında olmadan yanaşarak lafı toparladı ve ilave etti: "Hani insanın neredeyse, kibar ve sempatik birinin hiç budalaca bir şeyler konuşamayacağını veya yapamayacağını söyleyesi geliyor!"

Herkes hızla ayaklandı. General kemik gözlüğünü üniformasının ceplerinden birine yerleştirmek için beyhude uğraştıktan sonra pantolonundaki silah kılıfına koydu, çünkü bu sivil bilgelik aleti için hâlâ uygun bir yer bulamamıştı. Herkesin yaptığı zengin kalkışını ima ederek, bir yandan omuzdaş edasıyla bir yandan da eğlenerek, Tuzzi'ye hitaben, "İşte silahlı fikir barışı!" dedi.

Gitmeye davrananları yalnızca Kont Leinsdorf bir kez daha vazifeşinas bir tavırla alıkoydu. "Peki, şimdi netice olarak hangi konuda hemfikiriz?" diye sordu, kimse cevap bulamayınca da etrafı sakinleştirerek ekledi: "Neyse, sonuçta göreceğiz, değil mi!"

117

RACHEL'İN KARA GÜNÜ

İçindeki erkeğin uyanması ve Rachel'i baştan çıkarma kararı Süleyman'ın kanını, yaban hayvanı karşısındaki avcı veya kurbanlık karşısındaki kasap misali dondurmuştu ama Süleyman hedefine nasıl ulaşabileceğini, bu esnada nasıl hareket etmesi ve beraberlik için hangi şartların yerine getirilmesi gerektiğini bilmiyordu; tek kelimeyle, erkeğin iradesi ona oğlan çocuğunun bütün zayıflığını hissettiriyordu. Rachel de neler yaşanacağını biliyordu ve Bonadea macerasını atlattıktan sonra Ulrich'in elini unutarak avucunda tutuğu günden beridir ele avuca sığmıyordu yahut deyim yerindeyse, Süleyman'ın da üstüne bir çiçek yağmuru gibi yağan büyük bir erotik dalgınlıkla doluydu. Ne var ki şartlar onlar için elverişli değildi ve gecikmelere sebebiyet veriyordu; aşçı kadın hastalanmıştı, onun yokluğunda Rachel'in fedakârlık yapması gerekiyor, evdeki trafik de epey iş çıkarıyordu, gerçi Arnheim sık sık Diotima'nın yanına geliyordu ama muhtemelen ufaklıklara daha çok dikkat etmeye karar vermişlerdi, çünkü Arnheim, Süleyman'ı nadiren yanında getiriyor, getirdiğinde de birbirlerini ancak birkaç dakikalığına ve efendilerinin huzurunda görüyor, masum ve asık yüz ifadeleri takınmak zorunda kalıyorlardı.

Bu dönemde âdeta küsüştüler, çünkü bağlı bulunduğu zincirin çok kısa olmasının acısını herkes karşısındakine hissettiriyordu. Üstelik yüreğini sıkıştıran dürtü Süleyman'ın şiddetli nöbetler geçirmesine sebep oluyordu; geceleyin otelden sıvışmayı planlıyordu, efendisi öğrenmesin diye çarşaf çaldı ve çarşafı kesip biçerek kumaştan bir merdiven yapmaya çalıştı ama başaramayıp haşat ettiği nevresimi ışıklığa atarak ortadan kaldırdı. Sonra uzun uzadıya, evin dış cephesindeki figürlerle pervazları kullanarak nasıl aşağı inilebileceğini ve yukarı tırmanılabileceğini düşündü boş yere, gündüz yollardayken kendi çapında meşhur olan şehrin mimarisinden turistik fayda ve zorluklardan başka bir şey gördüğü yoktu; bu planları ve planlardaki engelleri kısaca ve fısıldayarak paylaştığı Rachel ise akşamleyin ışığını söndürdüğünde sık sık duvarın dibinden Süleyman'ın dolunay şeklindeki kapkara yüzünün ortaya çıktığını gördüğünü sanıyor veya cırıldayan bir ses duyuyor, odasının penceresinden boş geceye doğru iyice sarkarak o sese çekingenlikle cevap veriyor, sonrasındaysa gecenin boşluğunu dinlemek zorunda kalıyordu. Ama artık bu romantik rahatsızlıklara içerlemiyor, kendini aygın baygın bir hüzünle onlara veriyordu. Bu ayılıp bayılmalar aslında Ulrich'eydi, Süleyman ise sevilmeyen fakat bunu dikkate almaksızın kişinin kendini teslim edebileceği bir adamdı ki Rachel'in bu konuda hiç şüphesi yoktu; Rachel'in onunla bir araya gelmesine izin verilmemesi, son zamanlarda seslerinin pek fazla çıkmaması ve aynı anda ikisinin de efendilerinin gözlerinden düşmüş olmaları gecenin belirsizlik, tekinsizlik ve feryatlarla âşıklar üzerinde yarattığına benzer bir etkiye yol açıyor, kor hâlindeki tasavvurlarını bir mercek gibi topluyor, merceğin ışıkları altındaysa rahat bir sıcaklıktan çok insanın takat getiremeyeceği bir hararet hissediliyordu.

Bu noktada halat merdivenler yapıp tırmanma hayalleriyle dikkatini dağıtmayan Rachel, daha pratik olan taraftı. Belli belirsiz kurduğu dönmemek üzere kaçıp gitme hayali çok geçmeden, gizlice birlikte geçirecekleri bir geceye, geceye de ulaşamadıkları için gözetlenmeden yalnız kalabilecekleri bir çeyrek saate dönmüştü; nihayet, başarısızlıkla sonuçlanan uzun entelektüel

toplantılardan sonra "işleri" onları sonuca dair endişeli mülahazalarını görüşmeye sevk edip de çoğunlukla başka bir şeye ihtiyaç duymaksızın bir saat daha alıkoyunca ne Diotima ne Kont Leinsdorf ne de Arnheim böyle bir saatin dört çeyrek saatten ibaret olduğunu düşünmez oldular. Ama Rachel hesabını yapmıştı; aşçı kadın hâlâ görevine tam anlamıyla dönmediği ve erkenden istirahate çekilmeye müsaadesi olduğu için genç meslektaşı, kimsenin asla nerede bulunduğunu bilemeyeceği kadar çok işi olması gibi bir imtiyazın tadını çıkarıyor ve bu süre zarfında imkânlar el verdiğince odacılıktan azat ediliyordu. Denemek için –elbette intihar edemeyecek kadar ödlek kişilerin, tâ ki bir tanesi kazara başarılı olana dek mahsustan intihar teşebbüsünde bulunmaları gibi– keşfedilmesi ihtimaline karşı vazifeşinas bir bahaneyi hazırda bulunduran Süleyman'ı birkaç kez gizlice içeri almış ve sadece evin dış cephesinden tırmanmanın değil bu yolun da odasına girmeye imkân tanıdığını ona ihsas ettirmişti. Fakat genç âşıklar henüz, bekleme odasında beraberce gerinmenin ve kulak kesilip durumu gözlemlemenin ötesine geçememişlerdi, tâ ki odadaki seslerin harman döverken çıkan sesler kadar muntazaman birbirini takip ettiği ve Süleyman'ın bir romandan alıntıladığı harika bir cümleyle, artık sabredemeyeceğini açıkladığı bir akşam gelene dek.

O akşam odanın sürgüsünü çeken de Süleyman olmuştu; sonrasındaysa ışık yakmaya cesaret edemeyip önce birbirlerinin karşısında kör kör dikildiler, sanki görme nimetiyle birlikte karanlık bir parktaki heykeller gibi bütün duyularından da mahrum kalmışlardı. Süleyman galiba, çığlığı bassın diye Rachel'in elini sıkmayı veya bacağını çimdiklemeyi düşünüyordu, çünkü şimdiye kadarki erkeklik zaferlerinin niteliği hep böyle olmuştu ama kendini zorlaması gerekiyordu, zira gürültü çıkaramazlardı, buna rağmen çekine çekine küçük ve kaba bir girişimde bulununca Rachel'den aldığı karşılık sabırsız bir lakaytlıktan ibaret oldu. Çünkü şimdiden bütün hayalleri tarafından terk edilmişçesine burnu ve alnı buz keserken, Rachel, beline dokunup onu ileri ittiren yazgının elini hissediyordu. O an Süleyman da kendi benliği tarafından tamamen terk edildiğini ve beceriksiz olduğunu iliklerine kadar hissetti; karanlıkta böylece karşı karşıya

durmanın nasıl bir sona ulaşacağını önceden kestirmek zordu. Nihayet asil ama biraz da tecrübeli olan Rachel'in baştan çıkarma rolünü üstlenmesi gerekti. Bunu yaparken eski sevgisinin yerine Diotima'ya duyduğu garaz imdadına yetişti, çünkü hanımının yüce zevklerine katılmakla yetinmeyi bırakıp kendi aşk meşk işlerini sürdürmeye başladığından beridir Rachel çok değişmişti. Süleyman'la buluşmalarını örtbas etmek için yalan söylemekle kalmıyor, masumiyetini gözlemlemek için sergilenen dikkatin öcünü almak maksadıyla Diotima'nın saçlarını tararken tarakla birkaç teli kasten koparıyordu. Ama onu artık en çok kızdıran eskiden en çok heyecan duyduğu şeydi, yani miadını doldurunca Diotima'nın ona hediye ettiği iç gömleği, külot ve çorapları giymek zorunda olmaktı, çünkü iç çamaşırlarını üçte bir oranında küçültüp hepten yeni bir şekle soksa da onları giyince kendini zindandaymış gibi görüyor, ahlâkın boyunduruğunu çıplak bedeninde hissediyordu. Ama bu kez içinde bulunduğu durumda gereksediği kurnaz fikri ona veren tam olarak bu hisler oldu. Çünkü Süleyman'a çok önceden hanımının çamaşırlarında birkaç zamandır fark edilir değişiklikler olduğundan bahsetmişti ve siyasî bakımdan acilen gerekli olan ipucunu bulmak için ona çamaşırları göstermesi bile yetti. Süleyman'a karanlıkta paçalı donunun beyaz ay ışığı renkli kıvrımlarını göstererek, "Bunlara bakınca ne kadar kötü olduklarını görebilirsin," dedi, "ve eğer aralarında bir şey varsa, o zaman bizde yazılan savaş hikâyesinde de beyefendiyi aldatıyorlar demektir!" Oğlan narin ve tehlikeli çamaşırı eliyle yoklarken Rachel nefes nefese ilave etti: "Bahse girerim, Süleyman, senin donun da tenin kadar karadır; hep böyle dediklerini işittim!" Süleyman alınsa da yumuşak davranarak tırnaklarını kızın bacaklarına geçirdi, Rachel'in kurtulmak için ona doğru bir hareket yapması gerekti, şuydu buydu derken bir şeyler daha söylemek veya yapmak zorunda kaldı ama pek başarılı olamadı ve sonunda küçük sivri dişlerini kullanarak Süleyman'ın çocukça kendi yüzüne yapışan ve her hareketinde muzipçe karşısına dikilen suratına koca bir elma gibi davrandı. O an Rachel bu çabalarından, Süleyman da beceriksizliğinden utanmayı unuttu ve aşkın havada süzülen fırtınası karanlığın içinde vızıldadı.

Fırtına, âşıkları bırakırken onları sertçe yere indirdi; duvarların içinden geçip kayboldu, aralarındaki karanlık bu günahkârların üstlerini başlarını kapkara eden bir parça kömür gibiydi. Saatin kaç olduğunu bilmiyorlar, aradan geçen zamanı gözlerinde büyütüyor ve korkuyorlardı. Rachel'in son ürkek öpücüğü Süleyman'ın ağzında sarkıntılık gibi bir tat bıraktı; ışığı yakmayı arzu ediyor, alacağını alan, şimdi de var gücünü sağ salim kaçmaya hasreden bir hırsız gibi davranıyordu. Utana sıkıla ve çabucak elbisesini düzelten Rachel dipsiz ve hedefsiz gözlerle ona baktı. Birbirine girmiş saçları gözlerinin önüne düşüyor, namus sevdasının şu âna dek unutmuş olduğu bütün o büyük resimleri neden sonra ilk kez gözlerinin önünde beliriveriyordu. Akla gelebilecek bütün erdemlere sahip olmanın dışında yakışıklı, zengin ve maceracı bir sevgili arzulamıştı, işte karşısında Süleyman duruyordu, pek düzgün giyimli değildi, korkunç derecede çirkindi ve Rachel anlattıklarının tek kelimesine bile inanmıyordu. Belki de birbirlerinden ayrılmadan önce etli ve gergin yüzünü karanlıkta bir süre daha avuçları arasında tutmaktan hoşlanırdı ama ışık yanınca Süleyman'ın tek ifade ettiği şey yeni bir sevgiliydi, binlerce erkekten büzüşe büzüşe biraz gülünç, küçük bir bacaksıza dönmüş, diğer tüm erkekleri safdışı etmiş biriydi, o kadar. Rachel ise yine, bu olayı etrafa yayabilecek bir çocuktan çok korkan iğfal edilmiş bir hizmetçi kızdı. Bu dönüşüm onu bir iç bile geçiremeyecek kadar çok ürkütmüştü. Süleyman'ın giyinmesine yardım etti, çünkü oğlan, kafa karışıklığı içinde çok düğmeli dar ceketini kenara atmıştı, Rachel ona şefkat duygusuyla değil bir an evvel aşağı inebilmek için yardım ediyordu. Her şey korkunç derecede raydan çıkmış gibi geliyordu ona, olayın fark edilmesine katlanamazdı. Buna rağmen, işleri bitince, Süleyman ona dönüp muazzam bir kahkaha kopardı, çünkü sonuç itibariyle yaptığından epey gurur duyuyordu; Rachel çabucak yanına bir kibrit kutusu aldı, ışığı söndürdü, sürgüyü sessizce açtı ve kapıyı açmadan önce Süleyman'a fısıldadı: "Bana bir öpücük daha vermen lazım!" Çünkü yakışık alan buydu ama ikisi de öpücükten sanki dudaklarına diş macunu sürülmüş gibi bir tat aldı.

Bekleme odasına vardıklarında vakitlice gelmelerine ve kapının ardındaki konuşmaların az önceki gibi devam ediyor olmasına bir hayli şaşırdılar; misafirler kalkarken Süleyman ortalıktan kaybolmuştu, yarım saat sonra ise Rachel, hanımının saçlarını büyük bir özenle, âdeta o eski, alçakgönüllü sevgisiyle tarıyordu.

Diotima, "İkazlarımın etkili olmasına sevindim!" diye onu övdü ve birçok meseleden doğru dürüst memnun kalmayan bu kadın, küçük hizmetçisinin eline nazikçe vuruverdi.

118

MADEM ÖYLE, ÖLDÜR ONU!

Walter üzerine iş elbiselerinin yerine daha iyi kıyafetler geçirmişti, kravatını Clarisse'in, yeni moda kıvrımlı çerçevesine rağmen ucuz, muhtemelen de kabarcıklı camından ötürü çarpık ve sığ bir görüntü aksettiren tuvalet aynasının önünde bağladı. "Gayet haklılar," dedi öfkeyle, "şu meşhur faaliyet, sahtekârlıktan ibaret!"

"Bağırsalar ellerine ne geçecek?!" dedi Clarisse.

"Bugün hayattan insanına eline ne geçiyor ki zaten?! Sokağa çıkarlarsa en azından bir zincir oluştururlar; birbirlerinin varlığını hissederler! En azından düşünmüyor ve yazı yazmıyorlar: Yaptıklarından bir sonuç çıkacağı muhakkak!"

"Sence faaliyet sahiden de bu öfkeyi hak ediyor mu yani?"

Walter omuz silkti. "Gazetede Alman aracıların başbakana ilettiği önergeyi okumadın mı? Alman halkının hakarete uğramasından ve haklarının yenmesinden falan bahsediliyor? Ya Çek tayfasının müstehzi kararını okumadın mı? Yahut Leh vekillerin seçim bölgelerine gittiklerine dair kısacık haberi: Satır aralarını okuyabiliyorsan, son haber en önemlisi, çünkü kararlarda daima belirleyici rol oynayan Lehler, hükümeti yarı yolda bırakıyorlar! Ortam gergin. Ortak bir vatanseverlik faaliyetiyle herkesi tahrik etmenin zamanı değildi!"

"Bu sabah şehirdeyken," diye anlatıyordu Clarisse, "atlı polislerin geçtiğini gördüm; kadının biri anlattı, koca bir alay bir yerlerde saklanıyormuş!"

"Elbette. Asker de kışlada hazır bekliyor."

"Sence bir olay çıkar mı?!"

"Bilemezsin ki!"

"Milletin üzerine at mı sürecekler? İnsanların atların arasında kaldığını tasavvur etmek bile çok nahoş!"

Walter kravatını bir kez daha çözüp yeniden bağladı. "Hiç böyle bir şeye katıldın mı?" diye sordu Clarisse.

"Üniversitedeyken."

"Sonrasında hiç katılmadın mı?"

Walter başını iki yana salladı.

Clarisse bir kez daha emin olmaya çalışarak, "Bir olay çıkarsa kabahati Ulrich'indir diyordun az önce?" dedi.

Walter, "Öyle demedim!" diye itiraz etti. "Maalesef siyasî olaylar onun umurunda bile değil. Ben sadece şunu söyledim: Düşüncesizce böyle bir şeye yol açmak tam da onun tarzı, bütün bunların sorumluluğunu taşıyan kesimle çok içli dışlı!"

Clarisse, "Ben de şehre gelmek istiyorum!" diyerek lafı değiştirdi.

"Katiyen olmaz! Altüst olursun!" Walter çok kesin cevap vermişti; bürodayken gösteride olabileceklere dair kulağına birçok şey çalınmıştı ve Clarisse'i uzak tutmak istiyordu. Çünkü büyük bir kalabalıktan yükselen bu isteri ona göre bir şey değildi; Clarisse'e böyle durumlarda hamileymiş gibi muamele etmek lazımdı. Kocasına karşı kapanan sevgilisinin ürkek hırçınlığına ansızın hamileliğin ahmakça sıcaklığını sokan bu tasavvurla yutkunuverdi. Kendi kendine, biraz da gururlanarak, "Ama olağan kavramların ötesine geçen böylesi bağlantılar da vardır!" diyerek Clarisse'e şunu teklif etti: "Şayet memnun olacaksan, ben de evde kalırım."

"Hayır," diye karşılık verdi Clarisse, "en azından sen orada olmalısın."

Yalnız kalmak istiyordu. Walter eli kulağında bekleyen gösteriden bahsedip böyle şeylerin nasıl göründüğünü tasvir ettiğin-

de her biri tek tek hareket eden pullarıyla, bir yılan canlanmıştı gözünde. Peşinen bol keseden atmadan önce bu manzarayı kendi gözleriyle görmeyi arzuluyordu.

Walter koluyla Clarisse'i sardı. "Ben de evde kalayım mı?" sorusunu yineledi.

Clarisse, Walter'in kolundan sıyrılıp duvardaki raftan bir kitap aldı ve Walter'i duymazdan geldi. Nietzsche'sinin bir kitabıydı bu. Ama Walter onu bırakacak yerde nazikçe sordu: "Zihnini neler meşgul ediyor, bir bakayım!"

Vakit akşamüzerine yaklaşmaktaydı. Evlerinde hafif bir bahar havası vardı, sanki camların ve duvarların boğuklaştırdığı kuş cıvıltıları işitiliyordu; vernikli zeminden, kumaş kaplamalardan ve cilalı pirinç mandallardan aldatıcı çiçek rayihaları yükseliyordu. Walter elini kitaba uzattı. Clarisse kitabı iki eliyle sarıp parmağını kaldığı sayfanın arasına koydu.

İşte bu evlilikte hiç eksik olmayan o "korkunç" tecrübelerden biri daha cereyan ediyordu. Hepsinin örneği aynıydı: Bir tiyatroda sahne ışığı söner ve karşılıklı iki loca aydınlatılır; localardan birinde Walter, öbüründe Clarisse, erkekler ile kadınların arasından belirip öylece dururlar; aralarında görünmez insanlarca ısıtılan kara bir uçurum... Derken Clarisse ağzını açar, sonra Walter cevap verir ve herkes nefesini tutarak kulak kesilir, çünkü seyrettikleri, hiçbir insanın muktedir olmadığı cinsten görüntülü ve sesli bir oyundur.

– Walter rica edercesine elini uzatırken birkaç adım ötede duran Clarisse parmağını, açmış bulunduğu sayfaya sıkıştırdığı sırada olan da tam olarak buydu. Clarisse, rastgele de olsa güzel bir yeri tutturmuştu; hani üstadın, iradenin çöküşünün yol açtığı, hayatın tüm eserlerinde ayrıntılar dört bir yanı sararken bütünün aleyhine dışa vuran fakirleşmeden bahsettiği yeri. "Hayat ite kaka ufak eserlerin içine sıkıştırılmıştır, geriye kalansa yaşamdan yoksundur": Bu cümle hâlâ hatırındaydı, Walter, onu tekrar rahatsız etmeden önce bir çırpıda göz attığı genel bütünün ise yalnızca, manasının aşağı yukarı yöneldiği istikameti hatırlıyordu; orada da elverişsiz bir zaman olmasına rağmen büyük bir

keşifte bulundu. Zira üstat bu kısımda gerçi bütün sanatlardan, hatta insan hayatının tüm biçimlerinden bahsediyor ama sadece edebiyattan örnek veriyordu; Clarisse genel tabloyu anlamadığı için Nietzsche'nin, düşüncelerinin tamamını kuşatmadığını keşfetti, çünkü düşünceleri müzik için de geçerliydi!! Keşfi sırasında kocasının hastalıklı piyano icrasını sanki yanı başında canlı canlı çalıyormuş gibi duyuyordu; düşünceleri Clarisse'e kaydığı anda, yahut üstattan başka bir alıntı yapacak olursak, "tâli bir ahlâkî meyil" içindeki "sanatçıya" galip geldiği anda, duraklayarak seslerin hissî bir şekilde askıda bekleyişini dinliyordu. Clarisse, Walter'in kendisini sessizce arzuladığını hissetmeyi başarıyor, müziğin yüzünden âdeta akıp gittiğini görebiliyordu. O zaman Walter'in yalnızca dudakları parlıyor ve sanki parmağını kesmiş de bayılacakmış gibi bir hâle bürünüyordu. Gergin gergin gülümseyerek elini uzatırken duraladığı şu an içerisinde de tıpkı böyle görünüyordu. Elbette Nietzsche bu kadarını bilemezdi, bununla birlikte Clarisse'in tesadüfen tam da bu olaya temas eden bir sayfayı açmış olması bir işaret gibiydi; Clarisse tüm bunları bir anda hem duyup hem görerek kavrayınca içinde bir ilham fişeği çaktı, Walter'in ayaklarının altına gömdüğü, kendisininse ancak tabanlarına kadar erişen Nietzsche Dağı'nın zirvesine dikiliverdi! Ne yaratıcı olan ne de zihne erişebilen çoğu insanın "uygulamalı felsefesi ve şiiri", küçük ve şahsî bir değişimin böylece parıltılar saçarak büyük ve yabancı bir fikirle kaynaşıp içinde erimesinden ibarettir.

Bu arada Walter ayağa kalkmış, Clarisse'e yaklaşıyordu. Katılmak istediği gösteriyi boş verip onun yanında kalmaya kararlıydı. Yaklaşırken Clarisse'in isteksizce duvara yaslanıp dikildiğini gördü; bir erkekten çekinen bir kadının kasten sergilediği bu tavır ne yazık ki kadının tiksinme duygusunu erkeğe geçiremiyor, bilakis erkeğin zihninde, bu tiksintinin sebebi olmaya müsait tasavvurları uyandırıyordu. Çünkü erkek denen varlık emrederek, kendisine karşı koyan kişiye isteğini dayatabilmeliydi; nitekim Walter için de bu erkekliğini ispat etme ihtiyacı bir anda, gençliğinde içinde var olan o özel olma hususundaki batıl inancın sağa sola saçılmış bakiyeleriyle mücadele etmek kadar önem ifade

eder olmuştu. İçinden inatla, "Özel olmak gerekmez!" dedi. Bu kuruntuyu üzerinden atamıyor olmayı korkaklık addetmeye başladı. İçindeki hissi küçümseyerek, "Hepimizin bazı taşkınlıkları var," diye düşündü. "İçimizde hastalıklı, tüyler ürpertici, başıboş ve kötücül şeyler var; her birimizin özel olarak yapabileceği bir şeyler var mutlaka ama ne olduklarının hiç önemi yok!" Bu hafiften bozulmuş yumruları ele alıp da organik bir biçimde eritmek suretiyle onlarla, kolaylıkla yatışan burjuva kanını biraz tazelemek yerine olağandışılığı daha da geliştirmenin insanî görevlerden biri olduğu vehmi Walter'i öfkelendiriyordu. Böyle düşünüyor; müzik ve resim sanatlarının asillere mahsus bir eğlence aracı olmaktan öte bir anlam taşımayacağı günlerin gelmesini bekliyordu. Çocuk sahibi olmayı arzulamak bu yeni görevlerindendi; gençliğinde içini dolduran, bir ateş yakıp titanı getiren kişi olma isteği, "İlkin herkes gibi olmak lazımdır" inancını biraz abartarak kabul etmesi sonucunu doğuruyordu nihayetinde; çocuk sahibi olmadığı için şu an utanıyordu, Clarisse kabul edecek ve geliri imkân verecek olsa beş çocuk isterdi, çünkü sıcak bir topluluğun merkezinde olmayı hararetle istiyor, can taşıyan büyük insan ortalamasını vasatlıkta aşmayı arzuluyordu, hem de arzusundaki isteğindeki tezatlara aldırmaksızın.

Ama anlaşılan o ki dışarı çıkmak için hazırlanmadan önce çok fazla düşünmüş veya uyumuş olması hasebiyle için yüzünü ateş basan Clarisse, Walter'in kitabına yanaşma sebebini hemen fark etti; acı verici tiksinme alâmetlerine rağmen iki tarafın koordinasyonundaki bu incelik Walter'i derhâl esrarengiz bir surette harekete geçirince de zorbalığı müteessir olup bayağılığı tekrar parçalarına ayrıldı. Ürkerek, "Neden bana ne okuduğunu göstermek istemiyorsun? Konuşsak ya!" dedi.

Clarisse, "İnsanlar 'konuşamaz'!" diye tısladı.

Walter, "Delirdin mi sen!!!" diye haykırdı. Kitabı, açık tuttuğu o sayfa kaybolmadan elinden almak istiyordu. Clarisse ise kitabı inatla sıkı sıkıya tutuyordu. Ama bir süre birbirleriyle mücadele ettikten sonra Walter'in aklına, "Acaba kitaptan istediğim nedir?!" sorusu geldi ve Clarisse'i bıraktı. Şayet Clarisse, serbest

kaldığı an, karşı karşıya kaldığı şiddetten kaçınmak için sırtını kaskatı bir çitin arasına sıkıştırması gerekiyormuş gibi kendini duvara iyice bastırmamış olsaydı mesele aslında kapanacaktı. Nefes alamıyordu, rengi solmuştu, Walter'e boğuk sesle şöyle haykırdı: "Bizzat bir şey başarmaya çalışmak yerine varlığını bir çocukla devam ettirmek istiyorsun!"

Dudakları, Walter'e bu cümleyi zehirli bir ateş püskürtürcesine kustu, Walter de gayriihtiyari yeniden, "Konuşsak ya!" diye inleyiverdi.

Hâkimiyetini birdenbire yine ele geçirdiğini sesini, ağır bir porselen kâse Walter'le ikisinin ayakları arasına düşmek üzereymişçesine hedefinin bilincinde olarak kullanmak suretiyle, "Konuşmak istemiyorum, midemi bulandırıyorsun!" diye cevap verdi. Walter bir adım gerileyip hayretle ona baktı.

Clarisse, bu sözleri söylerken bir art niyeti yoktu. Yalnızca iyi niyetle veya rehavete kapılarak pes edebileceğinden kaygılanmıştı; pes etse Walter onu hemen yumak gibi sarıp kendine bağlardı, böyle bir şey asla olamazdı, hele de Clarisse'in bütün meseleyi karara bağlamak istediği böyle bir anda... Olaylar iyice "sivrilmişti"; Clarisse, insanların sokağa çıkma nedenini açıklamak için Walter'in kullandığı bu kelimenin altının kalın çizgilerle çizildiğini hissediyordu, çünkü düğünde onun eserlerini hediye ettiği için Nietzsche'yle doğrudan ilişkili olan Ulrich, bir olay çıkması hâlinde, bu sivriliğin yöneleceği karşı cephede bulunuyordu; Nietzsche de az önce Clarisse'e bir işaret vermiş ve Clarisse kendini "yüksek bir dağın tepesinde" dururken tasavvur etmişti, yüksek bir dağ dedikleri de zaten yeryüzünün sivrilerek yükselmesinden başka neydi ki?! İşte bunlar hemen hemen başka kimsenin şifresini çözemeyeceği gayet tuhaf bağlantılardı, kendisi bile onları net olarak algılayamıyor ama tam da bu yüzden Walter'i evden kovmak ve yalnız kalmak istiyordu. Şu an yüzünde harlanan vahşi nefret, katışıksız ve ciddi bir kin değil kişiliğinin de belli belirsiz katılımıyla madden çılgıncasına ilerleyen bir nefret, Walter'in de tanıdığı cinsten bir "piyano öfkesiydi", böylelikle Walter'in de benzi, bir müddet afallamış hâlde

karısına dik dik baktıktan sonra geç gelen bir solgunlukla aniden attı, dişlerini gösterip karısının kendisinden tiksiniyor olmasına cevaben şöyle haykırdı: "Dehaya karşı kendini kolla! Özellikle de sen, iyi kolla!"

Clarisse'ten çok daha yüksek sesle bağırıyor, bu karanlık kehaneti kendisine bile tüyler ürpertici geliyordu, çünkü kehanet kendine Walter'in gırtlağından, Clarisse'ten bile daha güçlü bir şekilde bir yol açıvermişti, derken Walter, aniden odadaki her şeyin güneş tutulmuşçasına karardığını fark etti.

Durum Clarisse'i de etkilemişti. Birdenbire sustu.

Güneş tutulması kadar güçlü olan bir fevrilik tabiî ki basit bir mesele değildi ve meydana gelişi ne şekilde olursa olsun, Ulrich'e duyduğu kıskançlık, Walter'in içinde hiç beklenmedik şekilde tek hamlede paramparça olmuştu. Peki, onu neden dâhi olarak nitelemişti? Herhâlde ne kadar yakın zamanda hurdahaş olacağına dair en ufak fikri olmayan bir küstahlıktan dem vurduğu bir anlam yüklemişti buna. Walter'in gözünün önünde birdenbire eski görüntüler belirdi: Üniformasıyla eve gelirken Ulrich; Walter, ondan daha büyük olmasına rağmen hâlâ parklardaki taştan heykellere şiirler yazarken gerçek kadınlarla ilişkiye giren barbar çocuk. Daha sonra, eve titizlik, sürat ve çeliğin ruhuyla alâkalı yeni havadisler getiren Ulrich'in görüntüsü geldi ama hümanist Walter için bu da bir barbar sürüsünün istilasından ibaretti. Genç dostu karşısında Walter bedenen ve girişkenlik yönünden daha zayıf olmaktan dolayı gizliden gizliye hep rahatsızlık duymuş ama aynı zamanda kendinde ruhu, öbüründeyse yalnızca kaba arzuyu görmüştü. Ve aralarında daima, bu anlayışı güçlendiren şöyle bir ilişki olmuştu: Walter güzelin veya iyinin etkisindeydi, Ulrich'se başını iki yana sallıyordu. Böyle intibalar kalıcıdır. Walter görmek için Clarisse'le mücadele ettiği açık sayfaya bakmayı başarsaydı, bu sayfada o yaşam iradesini bütünden alıp ayrıntılara sıkıştırarak tarif eden parçalanmada, kendi sanatındaki düşünme bağımlılığını asla Clarisse'in anladığı şekliyle göremez, aksine bunun, arkadaşı Ulrich'i mükemmelen tarif ettiğine kanaat getirirdi, hem de tecrübeyle ilgili modern batıl

inançlara mahsus olarak ayrıntıların fazlaca büyütülmesinden başlayıp benliğe doğru bu barbarca dağılmanın devamına kadar her noktasıyla... Ki Walter buna niteliksiz adam veya adamsız nitelik diyor, üstelik Ulrich de, bu nitelemeyi kibri içerisinde tasvip ediyordu. Walter'in dâhi diye aslında yererek kastettiği, işte hep bunlardı, çünkü Walter, kendini yalnız bir şahsiyet olarak görebilecek birisi varsa ancak kendisi olabileceği zannındaydı fakat o, insanın tabiî görevine geri dönmek için bundan vazgeçmişti, vazgeçerken de arkadaşını koca bir çağ geride bıraktığını hissediyordu. Ama Clarisse hakaretleri karşısında suskun kalırken Walter, "Ulrich'in lehine tek bir kelime ederse katlanamam!" diye düşünüyor ve nefretle öylesine titriyordu ki vücudunu sarsanın âdeta Ulrich'in eli olduğunu hissediyordu.

Duyduğu abartılı heyecan içinde şapkasını kapıp kaçmayı tasavvur etti. Hiç farkına varmadan sokak sokak gezecekti. Hayalinde binalar, hep birlikte rüzgârın estiği yöne yatıyordu. Adımları ancak bir süre sonra yavaşladı, artık yanlarından geçtiği insanların yüzlerine bakıyordu. Yüzüne dostça bakan bu suretler onu sakinleştiriyordu. Bilinci bu hayalî tecrübenin dışında kaldığı ölçüde Walter de Clarisse'e maksadının ne olduğunu anlatmaya koyuldu. Ama sözleri ağzından çıkmak yerine gözlerinde ışıldıyordu. Zaten kardeşi saydığı insanların arasında bulunma mutluluğu nasıl tarif edilirdi! Clarisse olsa, senin özel bir yanın yok, derdi. Ama Clarisse'in sarp özbilincinde insanlığa aykırı bir şeyler vardı, Walter bu bilincin kendisine yönelttiği küstahça beklentileri artık yerine getirmek istemiyordu! Aşkın ve şahsî kanunsuzluğun aşikâr çılgınlığı içerisinde sürüklenmek yerine Clarisse'le beraber bir düzene hapsedilmek için çok acı verici bir istek duyuyordu. "Kişi, olduğu ve yaptığı her şeyin altında, başkalarıyla tezada düştüğünde bile, onlara yönelen temel bir hareketin varlığını hissetmelidir." Vereceği cevap aşağı yukarı böyle olurdu. Çünkü Walter'in insanlardan yana şansı hep açık olmuştu; kavga ettiklerinde bile insanlar Walter'in, Walter de onların cazibesine kapılırdı, dolayısıyla, "İnsan topluluğunda nihayetinde dediğini her zaman yaptıran dengeleyici, liyakati ödüllendiren bir kuvvet mündemiçtir" şeklindeki kısmen sığ düşünce,

Walter'in hayatında sebatkâr bir kanaate dönüşmüştü. Aklına kuşları ayartan insanlar geldi; kuşlar onların yanlarına uçmaktan hoşlanır ve böylesi insanların yüz ifadelerinde de çoğu zaman kuşları andıran bir taraf olur. Zaten her insanın, açıklanamaz biçimde bağlantısının bulunduğu bir hayvanının olduğu kanaatindeydi; bu fikri belli bir bilimsel gözleme dayanmıyordu ama Walter müzikal insanların bilimin alanının dışında kalan birçok şeyi sezdiğini sanıyordu, ayrıca daha çocukluğundan itibaren kendi hayvanının balık olduğundan emindi. Balıklar içinde daima korkuyla karışık bir hayranlık hissi uyandırmıştı, tatil başlayınca onlarla hep elbirliği ederdi; sonra saatlerce su kenarında dikilir ve tâ ki dehşete teğet geçen bir isteksizlikle aniden son bulana değin onları avlayarak yaşadıkları habitattan çıkarır ve cesetlerini hemen yanına, çimlerin üzerine koyabilirdi. Mutfakta balık yapmak ise en erken tutkularındandı. İçleri temizlenen balıkların kılçıkları sandal biçimli, sırlanmış, yeşilli beyazlı bir mutfak aletine yerleştirilir, içi yarıya kadar suyla doldurulurdu ve bu kılçıklar, kim bilir mutfak kanunlarının hangi maddesiyle alâkalı bir sebepten tâ yemek hazırlanıp onlar da çöpe dökülene kadar o kabın içinde kalırlardı; esrarengiz biçimde bu kap Walter'i kendine çeker ve Walter çocuksu bahanelerle saatler boyunca tekrar tekrar kabın başına döner dururdu, doğrudan doğruya ne yaptığını soran olursa da dilini yutmuşçasına ses çıkaramazdı. Bugün olsa verebileceği cevap şu olabilirdi: Balıkların büyüsü iki farklı unsura ait olmamalarıdır, onlar bütünüyle bir unsurda bulunur. Balıklar yine, hep derinlerde gördüğü şekilleriyle gözünün önüne geldi; Walter gibi, bir zeminin sınırındayken aynı zemin üzerinde bir başkasına doğru hareket etmiyorlardı (düşüncesini enikonu işleyerek, "Ne orayı ne burayı benimsemek!" diye geçirdi aklından Walter; insanın, tek temas noktasının ayağının ufacık tabanı olduğu bir yeryüzüne ait olması ve içindeyken düşeceği ama temelinden sarstığı bir boşluğa bütün vücuduyla yükselmesi gibi!) etraflarını çevreleyen kendi alanlarında havaları, besin kaynakları, düşmanlarına duydukları korku, sevgilerinin belirsiz hattı ve de mezarları vardı; kendilerini hareket ettiren şeyin içinde savruluyorlardı, insan da ancak rüyadayken veya belki de

yana yakıla anne karnının koruyucu şefkatine kavuşma isteği duyarken yaşıyordu bu durumu – ki buna inanmak daha o sıralarda moda olmaya başlamıştı. Ama o zaman balıkları öldürüp içlerini boşaltmasının nedeni neydi? Ona tarif edilemez, âdeta ilahî bir zevk veriyordu bu! Sırlarla dolu Walter bunun nedenini bilmiyordu! Ama Clarisse bir defasında balıkları su burjuvaları olarak tanımlayıvermişti!? Walter alınarak ürperdi. İçinde bulunduğu ve tüm bunları düşündüğü bu hayalî durumda sokaklarda koşturup karşısına çıkan insanların yüzlerine bakarken hava tam balık tutmalıktı; gerçi henüz tam manasıyla yağmur yağdığı söylenemezdi ama nem vardı ve ancak şimdi şimdi fark ettiği üzere kaldırımlar ve yollar bir süredir koyu kahverengine dönmüştü. Üzerlerinde hareket eden insanlarsa artık siyahlara bürünmüşlerdi, melon şapkalar takıyorlardı ama yakaları yoktu; Walter bunu şaşırmadan kabullendi; öyle veya böyle, hiçbiri burjuva değildi, görünüşe bakılırsa fabrikadan geliyorlar, seyrek gruplar hâlinde yürüyorlardı, henüz paydos etmemiş olan diğer işçiler, Walter gibi aceleyle aralarından öne geçmeye çalışıyorlar ve Walter bunu fark edince çok mutlu oluyordu. Yalnızca çıplak boyunları ona, pek tekin bulmadığı, rahatsız edici bir şeyi hatırlatıyordu. Derken hayalindeki bu karede aniden yağmur bastırdı, insanlar itişmeye başladılar, havada içleri deşilmişçesine beyaz beyaz parlayan bir şeyler vardı; gökten balıklar düşüyor, küçük bir köpeği adını seslenerek yanına çağıran tek bir sedanın titrek, şefkatli ve pek de oraya aitmiş gibi gelmeyen haykırışı her şeyin üstünde dolanıyordu.

Bu son değişiklikler Walter'den o kadar bağımsızdı ki onu bile şaşırtmıştı. Düşüncelerinin hayalden ibaret olup resim kareleri hâlinde akıl almaz bir süratle ilerlediğinin farkına varmamıştı. Başını kaldırıp genç karısının hâlâ tiksintiyle buruş buruş duran yüzüne baktı. Kendini hiç güvende hissetmiyordu. Bir suçlamayı enine boyuna açıklamak istediğini hatırladı; ağzı hâlâ aralık duruyordu. Ama aradan dakikalar mı, saniyeler mi yoksa saniyenin yalnız binde biri mi geçmişti? Bilmiyordu. Bu sırada gururu, buz gibi bir banyodan sonra tende peyda olan belirsiz ürperti misali Walter'i az da olsa ısıttı; bunun anlamı aşağı yukarı şöyleydi:

"Nelere kadirim, görün!" Ama toprak altında kalan hissiyatının püskürmesiyle birlikte kendini çok mahcup hissetti; daha az önce düzene konmuş, kendine mukayyet olan ve büyük bir çevrede payına düşenle yetinenlerin manen düzensiz olanlardan çok daha yüksek bir mevkide bulunduğundan bahsetmek isterken şimdi kanaatleri altüst olmuş ve hayat volkanının çamuru üzerlerine yapışmıştı! Onun için de, ayıldığından beridir en güçlü hissi aslında korkuydu. Korkunç bir şeylerin kapıda olduğuna kesin gözüyle bakıyordu. Bu korkunun mantıklı bir dayanağı yoktu; hâlâ kısmen de olsa o hayal dünyasında bulunan Walter'in tek şüphesi Clarisse ile Ulrich'in onu kendi resminden koparıp alma ihtimalleriydi. Bu ayaktayken rüya görme hâlinden kurtulmak için zihnini topladı, öfkesinin felce uğrattığı konuşmanın akıllıca devam etmesini sağlayacak bir şeyler diyecekti; dilinin ucunda bir şeyler de vardı ama geç kaldığına, bu arada haberi olmadan başka şeyler konuşulup yaşandığına dair bir sezgi onu alıkoydu ve aniden, zamanda ileri giderek Clarisse'in kendisine şöyle dediğini işitti: "Ulrich'i öldürmek mi istiyorsun? Madem öyle, öldür onu! Çok vicdanlısın; sanatçı ancak vicdanı olmazsa iyi müzik yapabilir!"

Walter çok uzun bir süre söylenenleri anlamlandıramadı. Bazen bir şeyi ancak ona bizzat cevap verirseniz kavrayabilirsiniz, Walter ise cevap vermekte tereddüt ediyordu, çünkü ifşa edeceğinden korkuyordu. Bu güvensizlik içerisinde Clarisse'in gerçekten de, az önce yaşadığı korkutucu hayalî kaçışın sebebini teşkil eden şeyi dile getirdiğini kavradı veya bu kanaati kendine dayattı. Şayet bütün istedikleri yapılacak olsaydı Walter'in tek arzusunun Ulrich'in ölüsünü görmek olacağı konusunda haklıydı. Aşk gibi çabucak çözülüp gitme âdetinde olmayan arkadaşlıklarda, şayet bu arkadaşlıklar kişinin değeriyle fazlaca alâkalıysa, böyle şeylere pek de ender rastlanmaz. Hem kastedilen çok da kanlı bir ölüm değildi, çünkü Walter, Ulrich'in öldüğünü tasavvur ettiği anda, kaybettiği dostuna duyduğu gençlikten kalma sevgi kısmen de olsa tekrar gün yüzüne çıkmıştı; nasıl ki tiyatroda vatandaşın bir cürüm öncesinde yaşadığı tutukluk büyük bir suni duyguyla ortadan kaldırılırsa, Walter de trajik bir çözüm düşünürken kurban

rolü biçilen kişinin başına da bazen güzel şeyler gelebildiği izlenimine kapılmış gibiydi. Korkak olmasına ve kan görmeye dayanamamasına rağmen kendini çok neşeli hissediyordu. Ulrich'in kibrinin yerle bir olmasını içtenlikle arzuluyordu ama bu amaca erişmek için kılını bile kıpırdatmazdı. Ama ne kadar uğraşılsa da düşüncelerde aslen mantık yoktur; tezatlara gösterilen dikkati insan denen şiire, ancak gerçekliğin hayalden yoksun direnişi kazandırabilir. Belki de Clarisse, içinde fazla burjuva vicdanı olmasının sanatçı için engel teşkil edebileceğini iddia ederken haklıydı. İşte karısına kararsızca ve direnerek bakan Walter'in içinde bütün bunlar bir anda oluverdi.

Ama Clarisse hararetle tekrarladı: "Eserinin önünde engel teşkil ediyorsa, Ulrich'i ortadan kaldırabilirsin!" Sanki bunu özendirici ve eğlenceli buluyordu.

Walter ellerini ona uzatmak istedi. Kolları tutulmuş gibiydi ama bu sırada Clarisse'e yaklaştı, karısı da kulağına, "Nietzsche ile İsa'yı mahveden, işlerinin yarım olmasıydı!" diye fısıldadı. Bütün bunlar saçmalıktı. İsa'nın konuyla ne alâkası vardı?! İsa'yı mahveden, işinin yarım olmasıydı da ne demekti?! Böyle benzetmeler ancak ayıplanmayla karşılanabilirdi. Yine de Walter bu dudakların her hareketinden hâlâ tarifsiz derecede bir kışkırtıcılığın yayıldığını hissediyordu; anlaşılan bileğinin hakkıyla vardığı, insanların çoğunluğuna uyma kararı, bastırdığı şiddetli bir istisnai konum ihtiyacı tarafından boyuna saldırıya uğruyordu. Clarisse'i gücünün el verdiği kadar sıkıca kavrayıp kımıldamasına engel oldu. Gözleri Walter'in gözlerinin karşısında iki küçük disk gibi duruyordu. Birkaç kez peş peşe, "Bu fikirler aklına nereden geliyor, bilmem!" dedi ama bir karşılık alamadı. Konuşurken istemeden Clarisse'i kendine çekmiş olmalıydı, zira Clarisse on parmağının on tırnağını bir kuş gibi yüzüne geçiriverdi, yani artık Clarisse'e daha fazla yaklaşması mümkün değildi. "Çıldırmış!" diye düşündü Walter. Ama yine de Clarisse'i bırakamıyordu. Ne idüğü belirsiz bir çirkinlik sarmıştı yüzünü. Hiç çıldıran birini görmemişti ama herhâlde böyle görünüyorlardır, diye düşündü.

Sonra aniden inleyiverdi: "Onu seviyorsun?!" Bu ne dikkat çekecek kadar orijinal, ne de aralarında ilk kez tartıştıkları bir iddiaydı ama Clarisse'in hasta olduğunu düşünmektense Ulrich'i sevdiğini kabullenmeyi tercih ederdi, ayrıca bu fedakârlık hissi, erken dönem Rönesans hareketine has ince dudaklı güzellik anlayışına daima hayran kaldığı Clarisse'in Walter'e ilk kez çirkin gelmesiyle de hepten alâkasız değildi, bu çirkinlik de belki yine, Clarisse'in yüzünün Walter'e duyduğu aşkın şefkatli korumasından çıkıp da rakibinin kaba aşkıyla sarmalanmasıyla alâkalıydı. Bu sayede yeterince karmaşa yaratılmış oluyor ve bu karmaşalar hem genel hem özel anlamı olan benzeri görülmemiş bir olgu hâlinde kalbi ile gözü arasında titreşip duruyordu ama "onu seviyorsun" cümlesini telaffuz ederken inleyişinin insanlıkdışı bir havada olması belki de Clarisse'in deliliğinin ona da bulaşmış olmasındandı, bu hâl Walter'in içine korku salıyordu.

Clarisse kendini yavaş yavaş kurtarmasının ardından ona bir kez daha gönüllü olarak yanaştı ve cevap olarak, şarkı söylercesine tekrar tekrar, "Senden çocuk istemiyorum; senden çocuk istemiyorum!" dedi. Derken de Walter'i birkaç kez özensizce ve hızla öptü.

Sonra gitti.

Sahiden, "Walter, benden çocuk istiyor mu?" diye merak ettiği olmuş muydu? Walter onun böyle bir şey söylediğini kesin olarak hatırlayamıyorsa da bu ihtimali âdeta kulaklarıyla duydu. Kıskanç bir tavırla piyanonun karşısında dikiliyor, tek taraflı olarak bir sıcak, bir soğuk esintiler hissediyordu. Bunlar dehanın ve cinnetin cereyanları mıydı? Yoksa boyun eğişin ve nefretin mi? Aşkın ve zihnin olmasınlar sakın? Clarisse'in yolunu açıp üstünden geçsin diye yüreğini bu yola koyabileceğini de hayal edebiliyordu, zorbaca sözlerle onu ve Ulrich'i yok edebileceğini de. Ulrich'in yanına mı koşsaydı yoksa şu an yeryüzü ile yıldızlar arasındaki ebedî bir mücadeleye dönüşebilecek senfonisini yazmaya mı başlasaydı yahut önce Wagner'in yasak müziğinin perili havuzunda hararetini az da olsa söndürse miydi, kararsızdı. İçinde bulunduğu ifade edilemez durum bu düşüncelerle

gitgide çözülmeye başladı. Piyanonun kapağını kaldırdı, bir sigara yaktı ve düşünceleri gittikçe daha fazla dağılırken parmakları tuşların üzerinde Saksonyalı sihirbazın tüyleri diken diken eden müziğine başladı. Bu yavaş boşalma bir müddet sürdükten sonra karısıyla beraber saçma bir durumda bulundukları kafasına epey dank etti fakat bunun, üzerinde bıraktığı utanç verici etkiye rağmen biliyordu ki durumu ona da anlatmak için Clarisse'i aramaya çıkmak, aradan bu kadar az zaman geçmişken beyhude olacaktı. Birden canı insanların arasına karışmak istedi aslında. Şapkasını başına geçirdi ve başlangıçtaki amacını gerçekleştirmek; şayet bulmayı başarabilirse herkesin heyecanına ortak olmak üzere şehre indi. Yoldayken iç âleminde şeytanî bir birliği kumanda ettiğine ve birliğin kaptanı olarak diğerlerinin yanına katılacağına dair bir hisse kapıldı. Ama daha tramvaya bindiği anda hayat gözüne gayet olağan göründü; Ulrich'in karşı tarafta bulunmak zorunda olması ve belki Kont Leinsdorf'un şatosuna saldırılması ihtimali, Ulrich'in söz gelimi bir sokak lambasına asıldıktan sonra kalabalığın ayakları altında ezilmesi, oysa bir başka sefer olduğu yerde tir tir titrerken Walter tarafından kurtarılıp himaye edilmesi; bütün bunlar olsa olsa, Walter'in tekrar sakince nefes alarak yakınlık hissettiği bütün o sabit ücretleri, durakları ve ikaz çanlarıyla birlikte yolculuğun parlak düzeni üstüne düşen gündüzün hayal meyal gölgelerinden ibaretti.

119

KARŞI TEDBİR VE BAŞTAN ÇIKARMA

O sıralar olaylar sanki sona doğru hızla akın ediyor gibiydi, Arnheim meselesinde karşı tedbir alarak sabırla beklemiş olan Müdür Leo Fischel için de doyuma ulaşma vakti gelmişti. Ne yazık ki o sırada Bayan Klementine evde değildi, dolayısıyla Fischel'in borsadaki olaylar hakkında çoğunlukla iyi bilgiler veren bir öğlen gazetesini elinde tutarak kızı Gerda'nın odasına girmekle yetinmesi gerekti; rahat bir sandalyeye oturdu, kısa bir makaleyi işaret edip asude bir tavırla şöyle sordu: "Entelektüel maliyecinin neden aramızda olduğunu şimdi anlıyor musun, çocuğum?"

Ailesindeki kadınların bu zengin zevzeği ciddi bir iş adamı olarak görüp ona duydukları hayranlığı hiç umursamadığını göstermek için evdeyken Arnheim'a hitaben hep bu lafı kullanırdı. Nefret feraset bahşetmese de borsa söylentileri çoğunlukla gerçek çıkar; Fischel'in bu adama duyduğu antipati, yarım ağızla söylediğini derhal doğru biçimde tamamlamasını sağlıyordu. "E, anlıyor musun?" diye tekrarlayıp kızını, bakışlarındaki zafer ışıltısını görmesi için zorlamaya çalıştı. "Galiçya'daki petrol yataklarını holdinginin kontrolüne almak niyetinde!"

Hemen akabinde Fischel tekrar ayağa kalktı, köpeği ensesinden yakalarmış gibi bir tavırla gazetesini katladı ve işi sağlama

almak için birkaç kişiye telefon etmek aklına geldiğinden derhal odadan çıktı. Az önce okuduğunu aslında hep düşünmüş gibi bir his vardı içinde (görüldüğü üzere borsa notlarının etkisi edebiyatınkiyle aynıydı) ve sanki böylesine akıllı bir adamdan zaten başka bir şey beklenemezmiş gibi Arnheim'dan memnuniyet duyduysa da bu arada Arnheim'ı o zamana dek zevzeğin teki olarak görmüş olduğunu da tamamen unutmuştu. Verdiği haberin önemini Gerda'ya açıklamak zahmetine girmek istemedi; söyleyeceği her söz vakıaların diline ancak engel teşkil ederdi. "Galiçya'daki petrol yataklarını holdinginin kontrolüne almak niyetinde!" Bu basit cümlenin dilindeki ağırlığıyla geri çekildi ve bir tek, "Sabreden insan her daim hedefine erişiyor!" diye düşündü, borsanın tüm hakikatleri gibi ebedî hakikatleri en doğru şekilde tamamlayan eski bir kuraldı bu.

Dışarı çıkar çıkmaz, söyledikleri Gerda'nın üzerinde bir hırçınlık hâlinde kendini gösterdi; Gerda o saate dek etkilendiğini veya hayrete düştüğünü dahi görme zevkinden babasını mahrum bırakmıştı, daha sonra bir dolabı aceleyle açtı, paltosunu ve şapkasını çıkardı, aynanın karşısında saçını başını düzeltti ve oturduğu yerden kalkmadan şüphe içinde suratını inceledi. Ulrich'in yanına koşmaya karar vermişti. Babası o bilgiyi verdiği anda özellikle Ulrich'in bu haberi olabildiğince çabuk öğrenmesi gerektiğini düşünmüştü, çünkü Diotima'nın çevresinde olup bitenlerden, babasının verdiği havadisin Ulrich için ne kadar önemli olduğunu anlayabilecek kadar haberdardı. Ve kararını verdiği anda sanki duygu dünyasına, uzun süre hareketsiz kalmış bir kalabalığın eylemine benzer bir ivme karışmışçasına bir hisse kapıldı; o zamana dek Ulrich'in davetini unutmuş gibi rol yapmaya çalışmıştı ama duygu dünyasının anlaşılmaz kalabalığında ilk hisleri yavaş yavaş yerlerinden ayrılmaya başlayınca daha uzaktaki duygular arasında karşı konulmaz bir itiş kakış başladı ve Gerda kararsız kaldı, ne var ki karar, onun iradesini umursamaksızın verilmişti bile.

Son günlerde hatları daha da keskinleşen yüzünü aynada seyrederken, "Beni sevmiyor!" dedi kendi kendine. Bu sırada hâlsiz-

ce, "Böyle görünürsem sevemez de zaten!" diye düşündü. Ve aynı anda inatla ekledi: "O buna değmez! Hepsi benim kuruntumdan ibaret!"

İçini büsbütün cesaretsizlik sarmıştı. Son zamanlar yaşanan olaylar yüzünden epey yıpranmıştı. Ulrich'le aralarındaki basit ilişkiyi, sanki yıllar boyunca tüm dikkatlerini bu işe vererek karmaşıklaştırmışlardı. Hans da çocuksu şefkatiyle Gerda'nın sinirlerini harap ediyordu; Gerda ona sert, hatta bazen küçümsercesine davranıyor ama Hans, karşısındakini kendine zarar vermekle tehdit eden bir oğlan çocuğu gibi daha sert karşılık veriyor ve kız arkadaşı tarafından sakinleştirilmesi gerekince ona sarılıp âdeta gölgesiyle dokunuyor, işte bu dokunuş da Gerda'nın omuzlarının çökmesine, teninin tazeliğini kaybetmesine yol açıyordu. Gerda, şapkasını almak için dolabını açtığında bütün bu eziyetlere son vermişti, aynanın karşısındaki endişesi de, çabucak ayağa kalkıp bu kaygıdan zerrece kurtulmaksızın dışarı seğirtmesiyle son buldu.

Ulrich onun içeri girdiğini gördüğünde zaten her şeyi biliyordu; yetmezmiş gibi Gerda tıpkı Bonadea'nın ziyarete geldiğinde taktığı gibi bir peçe bağlamıştı yüzüne. Gerda'nın bütün bedeni titriyor ancak titremeyi yapmacık bir umursamazlıkla gizlemeye çalışıyorsa da bu tavır fazlasıyla eğreti görünüyordu.

"Yanına geldim, çünkü az önce babamdan çok önemli bir şey öğrendim," dedi.

"Fazlasıyla tuhaf!" diye düşündü Ulrich. "Birdenbire senli benli olduk!" Bu metazori sen hitabına hiddetlenen Ulrich, sinirini belli etmemek için bu hitabı şöyle açıklamaya çalıştı: Gerda'nın abartılı tavrı, şüphe yoktu ki ziyaretindeki uğursuzluk belirtilerini, hatta bütün o özel anlamı yok etmek içindi; ziyareti böylece akıllıca ama biraz gecikmiş bir olaymış gibi görünecekti, ne var ki bütün bunlardan, istenenin tam tersi anlaşılıyor, böylelikle genç kızın tavrı açıkça maksadını aşıyordu. Yoldayken Ulrich'in yanına gelişini düşünüp bunun yaratacağı şaşkınlık için kendini hazırlayan Gerda, "Aslında uzun zamandır senli benliyiz ama sürekli birbirimizden kaçındığımızdan olacak, yüz yüze birbirimize bu şekilde hitap etmiyorduk!" diye açıklamada bulundu.

Ama Ulrich kolunu Gerda'nın omzuna dolayıp onu öperek kestirmeden gitti. Gerda yumuşayan mum misali teslim oldu. Nefesi, Ulrich'e uzanan parmakları, şuursuz birine aitti. Ulrich'in içini o anda baştan çıkarıcılığın gaddarlığı kapladı, kendi vücudu tarafından infazcılarının ellerindeki bir mahkûm gibi sürüklenen bir canın kararsızlığının karşı konmaz cazibesine kapıldığını hissediyordu. İkindi üzeri kış güneşi, pencerelerin arasından, kararan odaya donuk bir ışık saçarken Ulrich, odanın aydınlık bölümlerinden birinde dikilmiş, kızı kollarında tutuyordu; genç kız keskin hatlı yüzünü, sarı saçlarını ışığın yumuşacık yastığından çekti, yüzünün rengi öyle pasteldi ki neredeyse ölü gibi görünmekteydi. Ulrich, saçları ile elbisesinin yakası arasında açıkta kalan yerleri boydan boya yavaş yavaş öptü, öperken hafif bir isteksizliğin üstesinden gelmesi gerekmişti, tâ ki genç kızın dudaklarına değene kadar; kızın dudakları öyle bir karşılık veriyordu ki Ulrich bunu bir çocuğun zayıf kollarıyla yetişkin birinin boynuna sarılışına benzetti. İhtirasın pençesindeyken tüyleri, yırtıcı bir kuşa yakalanmışçasına dikilen bir güvercini andıran Bonadea'nın güzel yüzünü ve Diotima'nın tadına varamamış olduğu heykelimsi şirinliğini düşündü; bu iki kadının armağan etmek istediği güzellik yerine gözleri şu an, tuhaftır, Gerda'nın hararetle eciş bücüş olan, çaresizce çirkinleşen suratını görüyordu.

Ne var ki Gerda'nın bu yarı baygınlığı uzun sürmedi. Gözlerini sadece bir anlığına kapattığını sanmıştı ve Ulrich yüzünü öperken, yıldızların, zamanın ve mekânın sonsuzluğunda duruyormuş gibi bir hisse kapılmış; olayın süre ve sınırına dair bir fikir edinememişti ama Ulrich'in çabasının ilk tavsamasında Gerda, kendine gelip yine ayakları üstünde dikildi. Bunlar demin verdiği ve hissettiği kadarıyla karşılık da bulan, yapmacıklık ve kuruntu olmakla kalmayıp aynı zamanda gerçek bir tutkunun ilk öpücükleriydi ve vücudundaki yansımaları o kadar muazzamdı ki o an onu bir kadına dönüştürdükleri söylenebilirdi. Ama bu olay da tıpkı diş çektirmeye benzer: Sonrasında vücut eskisine göre daha eksik olsa da rahatsızlık veren şey nihai olarak ortadan kaldırıldığı için insanda daha büyük bir eksiksizlik hissi uyanır;

Gerda'nın durumu da aynısını andırdığından genç kız taptaze bir netlikle doğruldu. Dostuna, "Sana ne söylemeye geldiğimi henüz sormadın bile!" diye açıkladı.

Ulrich biraz süklüm püklüm, "Beni sevdiğini!" diye karşılık verdi.

"Hayır, arkadaşın Arnheim'ın kuzenini aldattığını; âşık rolü oynuyor ama niyetleri bambaşka!" Sonra ona babasının keşfini anlattı.

Basitliğine rağmen bu bilgi Ulrich'i derinden sarstı. Ruhanî tüylerini yayarak gülünç bir hayal kırıklığına yelken açan Diotima'yı uyarma yükümlülüğü hissetti. Çünkü bu resmi biçimlendirirken duyduğu kötücül doyuma rağmen güzel kuzinine acıdığını hissediyordu. Ama Baba Fischel'e gösterdiği samimi takdir, merhametine baskın çıktı, onu büyük bir kedere boğmak üzereyken ticarî aklına hayranlık duydu; güvenilir, eski moda ve güzel fikirlerle donatılmış bu ticarî zekâ yeni moda büyük bir adamın sırlarını en basit şekilde açıklamayı başarmıştı. Böylelikle Ulrich'in havası Gerda'nın varlığının yönelttiği narin taleplerden alabildiğine uzaklaşmıştı. Daha birkaç gün önce bu kıza yüreğini açabileceğini düşünmüş olmasına şaşıyordu; "İkinci kuşatmayı aşmak," diye geçirdi aklından, "Hans'ın, iki aşk müptelası meleğe dair küfürbaz tasavvura koyduğu ad işte bu!" – ve kafasında, hayatın bu günlerde Leo Fischel'in ve onunla aynı zihniyette olanların makûl gayretleriyle buluştuğu alelade suretin son derece düz ve sert sathının âdeta parmaklarıyla okşuyormuşçasına keyfini sürüyordu. Böylece, "Baban bir harika!" cümlesi, verdiği tek cevap oldu.

Getirdiği haberin önemi iliklerine işleyen Gerda'nın beklentisi farklı olmuştu; verdiği bilginin yaratacağı etkiden ne beklediğini bilmiyordu ama aşağı yukarı bir orkestrada tüm sazların aynı anda ses çıkarmaları ve savrulmaları gibi bir şeyler olsa gerekti; bununla beraber Ulrich'in aniden belli belirsiz takındığı lakaytlık Gerda'ya bir kez daha acı vermiş ve Ulrich'in onun karşısında daima vasat, olağan ve ayıltıcı olguların avukatına dönüştüğünü hatırlatmıştı. Çünkü bu arada, bunun bizzat kendi ruhunda ör-

neğini bulduğu sevda yakınlaşmasının yalnızca dikenlerle kaplı bir çeşidi olduğuna kendini ikna etmişse de, artık –iç âlemindeki biraz çocuksu ifadesiyle, "birbirlerini sevdikleri o anda"– çaresiz ve uyarıcı bir netlikle, her şeyini feda ettiği adamın aslında kendisini yeterince ciddiye almadığını görüyordu. Bunun üzerine, inşa ettiği güvenin koca bir parçası yeniden ortadan kaybolduysa da "ciddiye alınmayışı" aslında haddinden fazla hoşuna gidiyordu; Hans'la ilişkisini ayakta tutabilmek uğruna aşması gereken bütün zorlukları ortadan kaldırıyor ve Ulrich babasını övünce, gerçi nasıl yapabildiğini kavrayamıyor ama Hans'tan ötürü babası Leo'yu incitmek suretiyle zedelediği belli belirsiz bir düzenin yeniden kurulduğunu hissediyordu. Gerda'nın, attığı yanlış bir adımla kutladığı aile ocağına biraz sıradışı dönüşünün yarattığı hafiflik dikkatini o kadar çok dağıttı ki Ulrich'in koluna hafif bir direnç gösterip dostuna şu sözleri yöneltti: "Birbirimize önce insanca kavuşmalıyız; geri kalanı bir şekilde hallolacaktır!" Bu sözler "eylem topluluğunun" yaptığı bir programdan alıntıydı ve o an için Hans Sepp ile çevresinden geriye kalan son şeydi.

Ulrich, kolunu tekrar omzuna koymuş, çünkü Arnheim hakkında öğrendiklerinden sonra kendisini önemli olayların beklediğini ama önce Gerda'yla aralarındaki ilişkinin bir sona kavuşturulması gerektiğini hissetmişti. Bu sırada içindeki tek duygu, buna bir son vermek için yapılması lazım gelenleri yerine getirmek zorunda olmanın nahoşluğuydu, o yüzdendir ki itilen kolunu derhal ama bu kez zor kullanmadan ve sözden daha tesirli olan, her tür direnmeyi boşa çıkaracak o sessiz lisanla bir kez daha Gerda'nın omzuna doladı. Gerda, o kolla birlikte üzerine yayılan erkeksi tavrın yarattığı ürpertinin sırtından aşağı kaydığını hissetti; başını eğmiş, inatla kucağına bakıyordu, sanki kucağında, olayı taçlandıracak şey vuku bulmadan önce Ulrich'e "insanca kavuşmasını" sağlayacak düşünceleri, bir önlüğün içindeymişçesine bir arada tutuyordu; fakat bir yandan suratının gitgide budala ve şapşal bir ifadeye büründüğünü hissediyor, sonunda da boş birer kâse misali yukarı çevrilen gözleri, kendisini baştan çıkaran adamın gözlerinin altında kalıyordu.

Ulrich eğilip bu yüzü, bedeni harekete geçiren pervasız öpücüklere boğdu. Gerda iradesi yokmuşçasına ayağa kalkıp kendini bıraktı. Ulrich'in yatak odasına kadar katetmeleri gereken yaklaşık on adımlık mesafe vardı, kız ağır yaralı yahut hastaymış gibi ondan destek alıyordu. Ayak sürümeden gönüllüce gitmesine rağmen bir ayağı, diğeri önüne geçtiğinde onu sanki yadırgıyordu. Gerda böylesine bir heyecana rağmen daha önce hiç bu türden bir boşluk yaşamamıştı; kanı çekiliyor sandı, her yanı buz kesmişti, bir aynanın yanından geçti ama ayna, görüntüsünü sanki çok uzak bir mesafeden yansıtıyordu, buna rağmen yüzünün soluk olmakla beraber al al lekelerle dolduğunu fark etti. Çoğu zaman kazalarda gözlerin aynı anda olup bitenlere karşı aşırı duyarlı bir algıya kavuşması gibi Gerda da aniden bir erkeğe ait yatak odasının tüm detaylarını idrak etmeye başladı. Biraz daha akıllı ve hesaplı davransa buraya evin hanımı olarak taşınabileceğini tasavvur etti; buna çok mutlu olurdu ama menfaat için değil yalnızca kendini hediye etmek istediği için geldiğini ifade edebilecek kelimeleri aradı; bulamayınca içinden, "Her şey olacağına varsın!" diyerek elbisesinin yakasını açtı.

Ulrich onu bırakmıştı; soyunurken ona aşkın şefkatli yardımını sunmak gelmedi içinden, kenarda dikilip kendi kıyafetlerini çıkardı. Gerda, adamın, sırım gibi uzanan güçlü ve cebbarlık ile güzelliğin dengesini barındıran vücudunu idrak etti. İç çamaşırları hâlâ üstünde olmasına rağmen tüylerinin ürperdiğini korkarak fark etti. Yine yardımına koşacak kelimeleri aradı; yürekleri parçalayacak bir vaziyette öylece dikiliyordu! Söylemek istedikleri Ulrich'i hayalindeki gibi kendisine âşık etmeliydi, hem de sonsuz tatlılıkta bir çözülmeye neden olmalıydı ki ona erişmek için yapmak üzere olduğu şeyi yapmasına aslında gerek kalmamalıydı. Durum hem enfes hem belirsizdi. Gerda kendisini Ulrich'le beraber bir süre, toprağında dizi dizi hercaimenekşelerin bulunduğu ve tek bir işaretiyle birden ayaklarının dibinde ışıklar saçan mumların olduğu engin bir tarlada tasavvur etti. Ama buna dair tek kelime edemediği için şaşırtıcı derecede çirkin ve acınacak hâlde olduğunu hissetti, kolları titriyordu, tamamen soyunabilecek durumda değildi, kanı çekilmiş dudaklarını, farkında

olmadan anlamsız hareketler yapmamak için sıkı sıkıya birbirine bastırmıştı.

Hâl böyleyken Gerda'nın çektiği azabı ve çokça taviz verilerek bu noktaya kadar getirilen her şeyin mahvolma tehlikesini fark eden Ulrich, ona doğru yürüyüp omuz bağlarını çözdü. Gerda bir oğlan çocuğu gibi usulca yatağa girdi. Ulrich bir anlığına çıplak bir gencin hareketlerini gördü kızda; bu hareketlerin aşkla alâkası, bir balığın bir an görünüp kaybolmasından daha belirgin sayılmazdı. Gerda'nın artık önlenemeyecek bir olayı olabildiğince çabuk atlatmaya karar verdiğini belli belirsiz tahmin ediyordu ve onu izlerken, yabancı bir vücudun içine tutkuyla girmenin, çocukların kabahat işleyecekleri gizli saklı yerlere karşı duyduğu çekimin bir uzantısı olduğu aniden kafasına fazlasıyla net bir biçimde dank etti. Elleri hâlâ kızın korkuyla ürpermiş teninde geziniyor ama kendisini kaptırmasını sağlayacak yerde onun daha da ürktüğünü hissediyordu. Kısmen gevşek olsa da körpeliğini de tamamen kaybetmemiş bu vücudu beğenmedi; yaptığı işi çok anlamsız buluyordu, elinden gelse yataktan firar ederdi fakat kaçmamak için işine yarayacak, o anda kalmasına yardımı dokunacak her türlü düşünceyi denemek zorunda kaldı. Böylece günümüzde ciddiyetsiz, inançsız, aldırışsız ve doyumsuz davranmak için ne tür sebepler varsa hepsiyle, çaresizlikle dolu bir acelecilikle kendini kandırdı; hiç karşı koymadan bu işe kapıldığında duyduğu hissin aşkla uzaktan yakında alâkası yoktu, daha ziyade boşluğun, hayatın bütün pencereleri ardında kendini evinde hisseden ecinnilerine karşı duyulan ve bir kıyımı, bir seks cinayetini, hatta şayet mümkünse bir seks intiharını hatırlatan kısmen delice duygulardı.

Nedendir bilinmez, aklına birdenbire, geceleyin serserilerle yaşadığı kavga geldi, bu kez elini daha çabuk tutmak istiyordu ama aynı anda dehşet verici bir şey başladı. Gerda, iç dünyasında ulaşabildiği ne varsa iradeye çevirip ıztırabını çektiği utanç verici korkusunu bastırmak maksadıyla kullanmıştı, içinde idam edilecekmiş gibi bir his vardı; Ulrich'in yanı başında, alışkın olmadığı bir biçimde çırılçıplak durduğunu ve ellerinin teni-

ne dokunduğunu hissettiğinde vücudu irade namına neyi varsa üzerinden attı. Göğsünün derinlerinde bir yerlerde hâlâ dile gelmez bir arkadaşlık hissi vardı; Ulrich'i sarmalamak, saçlarını öpmek, dudaklarıyla onun sesini takip etmek için zayıf ve kırılgan bir arzu duyuyor ama onun hakiki özüne temas ederse kendi benliğinin, sıcak bir avuca düşen minik bir kar tanesi gibi eriyip gideceğinden şüphe ediyordu; yine de söz konusu olan kişi aslında, her zamanki gibi giyinmiş ve Gerda'nın ailesinin evinin bildik odalarında dolanan Ulrich'ti, hasmane yanını tahmin ettiği, Gerda'ya düşünecek zaman tanımamasına rağmen yaptığı fedakârlığı ciddiye almayan bu çıplak adam değildi. Derken, Gerda birden bağırdığını fark etti. Bir çığlık boşlukta bir buhar bulutu, bir sabun köpüğü gibi asılı duruyor ve arkasından başkaları da geliyordu. Hepsi, göğsünden sanki bir şeyle mücadele ediyormuşçasına kopup gelen küçük çığlıklardı, tiz "I" seslerinin yuvarlanıp uzadığı iniltilerden ibarettiler. Dudakları hararetle büzüşüyordu, ölümcül bir şehvet içindeymişçesine ıslaktılar; o an yataktan fırlamak istedi ama ayağa kalkamıyordu. Gözleri ona itaat etmiyor ve etrafa engel olamadığı işaretler saçıyordu. Ceza alacağı yahut doktora götürüleceği için kendini çığlıklar atarak paralayıp iki büklüm ederken tek adım atacak takati dahi kalmayan bir çocuk gibi esirgenmesi için yalvarıyordu âdeta. Ellerini göğsüne yerleştirmiş, uzun uyluklarını kasılarak içe doğru bastırırken tırnaklarıyla da Ulrich'i tehdit ediyordu. Kendi vücudunun Gerda'ya duyduğu öfke korkunçtu. Bu sırada hissettiği, tastamam bir tiyatro oyununun içinde olduğuydu ama izleyici koltuklarının bulunduğu karanlık kısımda tek başına, terk edilmiş vaziyette oturuyor, kaderinin şiddetle ve çığlık çığlığa oynanıyor olmasını, hatta elinde olmadan oyuncular arasında bizzat yer almasını engelleyemiyordu.

Ulrich dehşete kapılarak bakışlarını, tuhaf bir katılıkla yüzüne bakan sulanmış gözbebeklerine çevirip arzu ile yasağın, ruh ile ruhsuzluğun tarifsizce sarmaş dolaş olduğu tuhaf hareketleri donakalarak seyretti. Siyah tüylerin yüzeyi kaplarcasına yoğunlaştıkları yerdeki kızarıklıkla birlikte solgun beyaz tenin üzerinde bıraktığı izlenim Ulrich'in gözüne hayal meyal ilişti. Yavaş ya-

vaş, bir isteri kriziyle karşı karşıya olduğunun farkına vardı ama krize karşı ne yapacağını bilmiyordu. İnsanın içini ürperterek acı veren bu çığlıkların daha da yükselebileceğinden korktu. Aynı şekilde şiddetle bağırmanın, belki de ani bir darbenin, böylesi bir krizin döngüsünü kırabileceğini hatırladı. Bu dehşet verici tecrübeyle kaynaşan ve önlenebileceği hâlde erişilmez olan bir şey Ulrich'in belki de gençten bir erkeğin Gerda'nın daha da içlerine girmeye çalışacağını düşünmesine neden oldu. "Belki de kriz böylelikle atlatılabilir," diye geçirdi aklından. "Belki de bu ahmak kız, bir defa böylesi bir şeye giriştiyse itirazlarına boyun eğmemek lazımdır!" Hiçbirini yapmadı ama sinir bozucu düşünceler aklını kurcalamaya devam etti, çünkü elinde olmadan Gerda'ya sürekli avutucu sözler söylüyor, ona hiçbir şey yapmayacağına söz veriyor ve henüz başına bir şey gelmediğini açıklayarak af diliyordu. Dehşet içinde gelişigüzel söylenen bu sözler Ulrich'e o kadar gülünç ve yakışıksız geliyordu ki konuşurken kucağını minderlerle doldurup çıkardığı sesleri durdurmanın mümkün olmadığı bu ağzı tıkama ihtimalinin baştan çıkarıcılığına karşı koymak durumunda kalıyordu.

Nihayet kriz kendiliğinden duruldu, Gerda'nın vücudu sakinleşti. Gözleri nemlenen genç kız yatakta doğruldu, küçük göğüsleri şuuru henüz yerine gelen bedeninden bitkin bitkin sarkıyordu, Ulrich'se rahat bir nefes alıp bir kez daha üstesinden gelmesi gereken bu tecrübedeki gayriinsanî ve yalnızca fizikî tarafa duyduğu tiksintiyi hissetti. Gerda sonunda olağan şuuruna tekrar kavuştu; insanın uykudan uyanmadan önce gözlerini bir müddet açık tutarak öylece kalması gibi Gerda'nın da gözlerinde bir şeyler açılmıştı; olup biteni anlamaksızın bir saniye kadar dik dik karşıya baktı, sonra çırılçıplak oturduğunu fark etti, Ulrich'e baktı ve kanı suratına dalga dalga hücum etti. Ulrich onun kulağına fısıldadıklarını bir kez daha tekrarlamaktan daha iyi bir yol bulamamıştı; kolunu Gerda'nın omzuna attı, kızı teselli ederek göğsüne doğru çekip olanları umursamamasını rica etti. Gerda krize girmeden önceki hâline dönmüştü ama varlığının her zerresinde tuhaf bir solgunluk ve terk edilmişlik vardı sanki; açık yatak, kulağına hararetle bir şeyler fısıldayan bir adamın kollarındaki

çıplak vücudu ve onu buraya getiren duyguları: Tüm bunların ne anlama geldiğini galiba biliyordu ama bir bildiği daha vardı ki o da, bu aralıkta isteksizce ve bölük pörçük hatırladığı tüyler ürpertici birtakım hadiselerin yaşandığıydı. Ulrich'in sesinin artık daha şefkatli geldiğini fark etmesine rağmen bunu, onun gözünde artık hasta bir genç kız olmasına hamletti ve kendisini hasta edenin de bizzat Ulrich olduğunu düşündü. Yine de Gerda için hepsi birdi, artık tek kelime bile etmek zorunda kalmadan oradan çıkmaktan başka arzusu yoktu. Başını eğdi ve Ulrich'i ittirerek kendisinden uzaklaştırdı, el yordamıyla iç gömleğini bulup bir çocuk gibi veya artık kendini önemsemeyen biri gibi başından geçirdi. Ulrich giyinmesine yardım ediyordu. Hatta külotlu çorabını bile bacaklarına bizzat geçirdi, kendisi de bir çocuğu giydiriyormuş gibi bir izlenime kapılmıştı. Gerda ilk kez yeniden ayağa kalktığında sendeledi. Hafızası şu an geri döneceği baba evinden hangi hislerle çıktığını hatırlatıyordu. Sınavı geçemediğini hissetti, pek mutsuz ve mahcuptu. Ulrich'in söylediklerine en ufak bir karşılık vermiyordu. Şu an yaşananlardan çok uzaklarda bir yerde, Ulrich'in kendisini kastederek mahsustan, yalnızlık beni taşkınlıklara sevk ediyor, diye bir vecize söylediği geldi hatırına. Ulrich araba çağırmayı teklif etti, Gerda başını iki yana sallamakla yetinerek karşılık verdi, şapkasını dağınık saçlarına aldırmadan başına geçirip Ulrich'in yüzüne dahi bakmadan yanından ayrıldı. Ulrich, kızın peçesi elinde evden ayrılışını izlerken toyluk ettiği hissine kapıldı, çünkü bu durumdayken yanından ayrılmasına izin vermemeliydi ama aklına Gerda'yı alıkoyabilecek bir bahane de gelmedi, kaldı ki zaten kendisi de, ona yardım etmeye çalıştığı sırada yarı çıplaktı ve çıplaklığı, durumunun ciddiyeti ve sonradan başına gelecekler hakkında bir karar verebilmek için, önce tamamen giyinmesi gerekiyormuş gibi bir eksiklik hissi yaratıyordu.

120

PARALEL FAALİYET KARGAŞA YARATIR

Walter şehir merkezine ayak bastığında havada bir hâller vardı. İnsanlar her zamankinden farklı yürümüyorlar, arabalar ve tramvaylar sair zamanlardaki gibi ilerliyordu; belki sağda, solda olağandışı bir hareketlilik fark ediliyor ama daha ne olduğunu idrak edemeden yeniden dağılıp gidiyordu; buna rağmen her şey, sonu belli bir istikameti işaret eden küçük bir nişaneyle donatılmış gibiydi ve Walter, daha birkaç adım atmıştı ki bu nişaneyi kendi üstünde de hissetti. O istikameti takip edince sanat departmanı memuru, mücadeleci bir ressam ve müzisyen, hatta ve hatta Clarisse'in acı çeken kocası olmak şeklindeki bütün o belirli hâllerin hiçbirinin içinde bulunmayan bir kişiye yer açıldığını fark etti; eylemleri ve çalım satan süslü püslü binalarıyla beraber caddeler de kendi üstünde teşhis ettiğine benzer bir "ön durum"a bürünüyor, zira Walter'in üzerinde de aşağı yukarı, yüzeyleri bir sıvı içinde tavsamaya başlayıp bir önceki hâline geri dönen billurumsu bir şekil intibaı bırakıyorlardı. Walter gelecek olan yenilikleri reddetmek konusunda ne kadar eski kafalıysa, kendi adına mevcut durumu hakkında hüküm vermeye de o kadar hazırdı ve düzende sezinlediği çözülme, onu iyi yönde teşvik ediyordu. Rastlaştığı büyük kalabalıklar ona rüyasını hatırlatıyordu; hare-

ketlilikleriyle aceleleri olduğu izlenimi uyandırıyor ve Walter'in gözüne akıl, ahlâk ve mantıklı güvencelerle sağlanan olağan aidiyetten çok daha aslî görünen bir aidiyet bu insanları serbest ve gevşek bir topluluğa dönüştürüyordu. Walter bağı çözülen ama etrafa dağılmayan büyük bir çiçek demeti tasavvur etti; kıyafetleri üzerinden alınınca sözleri de kalmayan, onlara ihtiyaç da duymayan ve güler yüzlü çıplaklığı ortaya çıkan bir vücudu düşündü. Fakat biraz sonra adımlarını hızlandırarak hazırda tutulan büyük bir polis birliğine denk gelince de rahatsız olmadı. Gördüğü manzara çok sayıdaki kırmızı yakaları, atından inmiş binicileri, yerlerine geçtiklerini veya yerlerinden ayrıldıklarını bildiren ekiplerinin hareketleriyle alarm bekleyen ve duyularını savaşçı edasıyla harekete geçiren bir ordugâh gibi mest etti Walter'i.

Bu barikat hattının ardında, hat henüz kapanmamış olmasına rağmen gözüne hemen caddenin karanlık silueti ilişti; yollarda neredeyse hiç kadın görülmüyor, ortalığa hâkim olan belirsizlik, normalde bu sokakları hareketlendiren aylak subayların alaca bulaca üniformalarını da yutmuşa benziyordu. Ama aynı kendisi gibi başka birçok kimse de şehrin içlerine girmeye gayret ediyordu, hareketlerinin bıraktığı izlenimse artık başka bir hâl almıştı; kuvvetli bir rüzgârın ardında sürüklediği süprüntü ve kırpıntıları hatırlatıyorlardı. Walter biraz sonra bunlardan oluşan ve göründüğü kadarıyla yalnızca merakla değil bu olağandışı tahriki takip etmeye devam etmek ile geri dönmek arasında kararsız kalarak bir arada duran ilk grupları da gördü. Sorduğu sorulara muhtelif cevaplar alıyordu. Başvurduğu kimileri, devlete olan aşırı bağlılıklarını belirtmek için gösteri yapmak üzere olduklarını açıklıyordu; kimilerine göre de gösteri fazla girişken bazı vatanseverlere karşı yapılıyordu, keza herkesi saran bu heyecan, birçoklarının sandığı gibi hükümetin, Slavların arzularını teşvik eden uysallığına Alman halkının duyduğu heyecan mıdır yoksa hükümete taraf olup iyi niyetli bütün Kakanyalıları bitmek bilmez huzursuzluklara karşı ayaklanmaya çağırma telaşı mıdır sorusu karşısında kanaatler de farklı farklıydı. Hepsi, Walter gibi kendini olayın akışına bırakmış kimselerdi, Walter zaten ofiste konuşulanları dinlese, bu insanlardan öğreneceğinden daha azını öğrenmezdi ama üs-

tesinden gelemediği bir gevezelik etme arzusuyla durmadan soru soruyordu. İster aralarına katıldığı insanlar neler olduğunu kendilerinin de bilmediğini söylesinler, ister gülüp bu kadar meraklı olmasıyla dalga geçsinler; Walter, ne kadar ilerlerse, artık bir şeyler yapılması gerektiğine yönelik o ilk cümlenin aynı oranda büyük bir ağızbirliğiyle söylendiğini işitiyor fakat kimse ne yapılabileceğini açıklamaya gönüllü olmuyordu. Bu şekilde ne kadar ilerlerse, baktığı yüzlerde o denli yoğun oranda akılsızca taşan ve aklı aşıp üstünden akan bir şeyler fark ediyor, hakikaten de insanları içine çeken o yerde olup bitenler önemsizmiş ve herkesi kendinden geçirecek kadar olağandışı bir şey olması yeterliymiş gibi geliyordu; bu "kendinden geçiş" yalnızca, kelimenin çok olağan ve ufacık bir heyecanı tasvir eden o hafifletilmiş anlamıyla anlaşılabilecek olmasına rağmen onda, unutulmuş esrime ve ışıma hâlleriyle uzaktan bir akrabalık, deyim yerindeyse kıyafetlerden ve tenden çıkmak için artan bir bilinçdışı temayül seziliyordu.

Böylece Walter tahminlerde bulunup kendisine pek uymayan şeyler konuşarak diğerlerinin arasına katıldı, bu kişiler bekleyen ve kararsızlıkla yürümeye devam edenlerin yer aldığı parça parça dökülen gruplardan ayrılarak olayın tahminen yaşanacağı sâhaya doğru hareket eden ve yoğunluğu ile manevî kuvveti, belli bir niyeti olmaksızın gözle görülür derecede artan bir hat oluşturmaktaydılar. Ama düzensiz hattın görülemeyen bir ucundan diğerine kadar daha belirli bir heyecan dalgası ilerlerken bütün bu duygulanımların hâlâ, yuvasının etrafında usulca dolanırken bir yandan da her an içine girerek ortadan kaybolmaya hazır olan tavşanları andıran bir tarafı vardı. Bir şeylere karışmış olan ve "muharebeden" çıkıp gelen bir grup öğrenci veya başkaca gençler bu noktada büyük kalabalığa dâhil olmuştu; anlaşılmayan şeyler işitiliyor, önden arkaya doğru kopuk kopuk mesajlar geliyor, sessiz heyecan dalgaları akın ediyordu; mizaçlarına ve idrak ettikleri şeylere göre öfke veya kaygı, kavga hevesi veya ahlâkî bir buyruğun varlığını duyumsuyorlar ve şimdi de ite kaka öyle bir hâlde ilerliyorlardı ki onları harekete sevk eden tasavvurlar, bir hayli olağan olmakla birlikte her birinde farklı görünüyor olsalar da bilinçlerine hükmeden konumlarına rağmen beyinlerinden

ziyade adalelerine nüfuz edip hepsinde müşterek canlı bir kuvvetle birleşecek kadar az önem taşıyorlardı. Bu hâl şu an hattın ortasında bulunan Walter'e de bulaştı ve çok geçmeden sarhoşluğun ilk anlarına benzeyen heyecanlı, boş bir ruh hâline büründü. Belli bazı anlarda kendi başlarına buyruk insanlardan, tek amaca hizmet eden ve iyilikte de kötülükte de en büyük aşırılıkları gerçekleştirmeye muktedirken düşünmekten âciz bir kitle yaratan bu değişikliğin nasıl meydana geldiği pek bilinmez, hem de kitleyi oluşturan insanlar çoğu zaman ömürleri boyunca hiçbir şeye ölçülü ve ağırbaşlı olmak kadar önem vermemiş olsalar da. Muhtemelen duyguları için başka çaresi olmayan bir kitlenin rahatlama konusunda ısrarcı olan heyecanı, beklenmedik anda açılan her yola girer ve ihtimal, örnek olup yolu açanlar da aralarındaki en asabi, en hassas ve direnci en zayıf, aynı zamanda da aşırılıklara ve ani zorbalıklara veya dokunaklı soyluluklara da en fazla muktedir olanlardır; bunlar kitle içindeki en ufak direnç noktalarıdır ama onlardan etrafa yayılmaktan ziyade bizzat aralarında dolanarak yükselen çığlık, ellerine geçen taş ve kapıldıkları his, heyecanlarını birbirine katarak dayanılmaz seviyelere çıkaran kimselerin birbirlerini şuursuzca itip kaktığı yolu açar ve çevrelerindeki her eylemi, herkesçe kısmen zorlama kısmen de özgürleştirme olarak duyumsanan bir kitle eylemi kalıbına döker.

Üstelik bütün müsabakaların seyircilerinde olduğu kadar, bir nutku dinleyenlerde de gözlemlenebilecek bu heyecanlar boşaltılırken yaşanan psikoloji, önem noktasında, o heyecanlara duyulan temayülün hangi sebeplerden ortaya çıktığı sorusuna cevap olmaya yaklaşamaz bile, çünkü hayatın anlamında sorun olmasaydı, anlamsızlığında da, eblehliğe eşlik eden tezahürlerde de olmazdı. Nitekim Walter de bunun, kolay kolay kimsenin olamayacağı kadar farkındaydı. Ayrıca kafasında birçok ıslahat fikri dolaşıyor, bu fikirler o sırada topyekûn ortaya çıkıyor, bu kendini kaptırmışlığa yavan ve fena bir hisle biteviye karşı koyduğu gibi bir yandan da hayranlık duyuyordu. Bilincinin aydınlandığı bir anda Clarisse'i düşündü. "İyi ki burada değilmiş," diye geçirdi içinden, "bu baskıya dayanamazdı!" Ama aynı anda bıçak gibi batan bir sızı bu düşüncesini devam ettirmesine izin vermedi;

Clarisse'in, üzerinde bıraktığı gayet belirgin delilik izlenimini hatırlayıvermişti. "Belki de bunu şimdiye dek fark etmediğim için asıl deli olan benimdir!" diye düşündü. "Sürekli onunla yaşarsam yakında ben de delireceğim!" diye düşündü. "İnanılır gibi değil!" dedi kendi kendine. "Ama kesinliği su götürmez!" diye geçirdi içinden. "Sevimli yüzü ellerimin arasındayken eciş bücüş oluyor!" diye düşündü. Ama artık bütün bunları doğru dürüst düşünemiyordu, çünkü çaresizlik ve ümitsizlik, bilincini köreltiyordu. Tek hissettiği, bu kalabalığa kapılmaktansa, duyduğu sızıya rağmen Clarisse'i sevmenin kıyas kabul etmeyecek kadar güzel olduğuydu, derken korkusundan kaçınarak, birlikte yürüdüğü sıranın daha da içlerine girdi.

Bu arada Ulrich, Walter'den farklı bir yoldan giderek Kont Leinsdorf'un sarayına ulaşmıştı. Cümle kapısına döndüğünde girişte bir çift nöbetçi duruyor, avludaysa güçlü bir polis karakolu bulunuyordu. Kont hazretleri Ulrich'i sakince karşıladı, halktaki infialin hedefi olduğuna dair bilgilendirildiği belliydi. "Bir lafımı geri almalıyım," dedi. "Bir defasında size, birçok insan bir şeyden tarafsa, ortaya işe yarar bir şeyler çıkacağından fazlasıyla emin olabilirsiniz, demiştim. Elbette istisnaları vardır!"

Sarayın vekilharcı, Ulrich'ten hemen sonra yukarı çıkıp az önce ellerine ulaşan bir haberi getirdi; kalabalık saraya yaklaşıyordu, vekilharç temkinli olduğu kadar endişeli denebilecek bir tavırla haberin peşinden hemen kapı ve pencereleri kapatmanın gerekip gerekmediğini sordu. Kont hazretleri başını iki yana salladı. Gayet mütevazı, "Hiç olur mu?!" diye cevap verdi. "Öyle yaparsak sevinirler, çünkü korktuğumuzu sanırlar. Hem polisin gönderdiği tüm memurlar da burada!" Fakat Ulrich'e dönüp ahlâken incinmişçesine şöyle konuştu: "Buyursunlar, pencerelerimizi kırsınlar! Dedim ya, zeki adamlardan bir şey çıkmaz diye!" Sanki içinde, oturaklı bir sükûnetin altına gizlediği derin bir garaz işlemekteydi.

Yürüyüş alayı yaklaşırken Ulrich pencere kenarına geçmişti. Caddenin köşesinde polisler de yürüyor ve yürüyüşe katılmayanları, uygun adım marşın kaldırdığı bir toz bulutu gibi kenara ittiriyorlardı. Kalabalık arasında sıkışmış at arabalarının görüldüğü

de oluyor, buyurgan bir akıntı arabanın etrafını sonu gelmeyen siyah dalgalarla sarıyor, dalgaların üstlerinde aydınlık yüzlerin çözülen serpintilerinin dans ettiği hissediliyordu. Eylemcilerin lideri sarayı görünce, sanki verilen bir emirle adımlarını yavaşlattı, tıkanma dalga dalga geriye doğru ilerledi, arkadan gelen saflar âdeta birbirinin üstüne bindi ve bir anlığına, bir darbe indirmeden önce şişen kaslarınkine benzer bir manzara oluştu. Az sonra da darbe boşlukta vınladı, oldukça inanılmaz görünüyordu, çünkü sesi duymadan önce koca koca açılmış ağızların görüldüğü bir öfke çığlığından ibaretti. İnsanlar meydana adım attıkları anda yüzleri kademe kademe yukarı kalktı, ayrıca bu arada daha uzaktakilerin bağırtısı, yakına gelenler tarafından bastırıldığı için ötelere bakıldığında, bu sessiz tiyatronun durmadan tekrar ettiği görülebiliyordu.

Bir an Ulrich'in arkasına geçen Kont Leinsdorf, "Halkın gırtlağı!" dedi, öyle ciddi konuşmuştu ki sanki bu söz, her gün duyulan cinsten kalıp bir ifadeydi. "Acaba bağıra çağıra ne söylüyorlar? Gürültüden anlayamıyorum."

Ulrich, en çok, "Yuh!" çektiklerini söyledi.

"Tamam da, başka bir şey yok mu?"

Anlaşılmaz yuhalamalar arasından sık sık "Kahrolsun Leinsdorf!" diye uzun ve tiz bağırışların duyulduğunu ona söylemedi; hatta birkaç kez değişmeli olarak, "Yaşasın Almanya" ve "Çok yaşa, Arnheim!" dediklerini de işittiğini sanmış ama çok emin olamamıştı, çünkü pencerenin kalın camı sesleri boğuklaştırıyordu.

Ulrich, Gerda kaçtıktan hemen sonra buraya gelmişti, çünkü kulağına gelen ve Arnheim'ı beklentilerin ötesinde ifşa eden bilgileri en azından Kont Leinsdorf'a bildirme ihtiyacı duyuyordu ama şimdiye değin ağzından bu konu hakkında tek kelime çıkmamıştı. Pencerenin altındaki karanlık hareketliliğe bakıyor ve subaylık zamanına dair bir hatırayla birlikte içinde bir küçümseme hissi peyda oluyordu, çünkü kendi kendine, "Bir bölük askerle meydanı tertemiz edebilirsin!" demekteydi. Söyledikleri âdeta gözünde canlandı, sanki bu tehditkâr ağızlar, korkunun dehşetin içerisinde aniden dağıldığı salyalar akıtan tek bir ağızdan ibaret-

ti; kenarları pörsüyor, yılgınlaşıyor, dudakları tereddütle dişlerin üzerine çöküyordu; derken birdenbire hayal gücü bu tehditkâr ve kara kalabalığı, aralarına köpek girince çil yavrusu gibi dağılan tavuklara çevirdi! Bütün bunlar iç âleminde, kötülüklerin tamamı sanki bir kez daha çetin bir şekilde kırılmışçasına bir his uyandırıyordu ama ahlâkı önemseyen insanın, duyarsızca gaddarlık edenlerin karşısında geri çekilmesini seyretmenin verdiği o her zamanki eski tatmin hissi, iki tarafı da keskin bir duyguydu.

Ulrich'in arkasında bir o yana bir bu yana giden ve etrafta buna imkân verecek bir şey olmasa da tuhaf bir hareketten ötürü Ulrich'in gerçekten de keskin bir aletle canını yaktığı zannına kapılan Kont Leinsdorf, "Neyiniz var acaba?" diye sordu, cevap alamayınca da olduğu yerde dikilerek başını sallayıp şunları söyledi: "Majestelerinin halka belli ölçüde karar verme hakkı bağışlamak niyetiyle cömertçe bir tercihte bulunmasının üstünden henüz çok vakit geçmediğini unutmamalıyız; zât-ı şahanelerinin alicenaplıkla sunduğu güvene layık olacak siyasî olgunluğun henüz toplumun her kesiminde oluşmadığı ise kolaylıkla anlaşılıyor! Zannederim bunu daha ilk toplantıda söylemiştim!"

Ulrich bunları duyunca, kont hazretlerini de Diotima'yı da, Arnheim'ın dalavereleri hakkında bilgilendirme arzusundan vazgeçti; bütün muhalifliğine rağmen kendini ona diğer herkesten daha yakın hissediyordu ve kocaman bir köpeğin, kendisinden küçük olan ve inim inim inleyen bir başka köpeğin üzerine çökmesi misali Gerda'nın üstüne atıldığını hatırlamak–: bu hatıranın o andan beridir içine mütemadiyen acı verdiğini ancak şimdi fark ediyor ama Arnheim'ın Diotima'ya yaptığı alçaklık aklına gelir gelmez hatırası zayıflayıveriyordu. Bir vücudun, kendisini sabırsızlıkla bekleyen iki kişiye feryat figan sergilediği bir piyeste de istendiği takdirde komik yanlar bulunabilirdi; zaten Ulrich'in, Kont Leinsdorf'u umursamaksızın yerine mıhlanmışçasına seyrettiği aşağıdaki bu insanların oynadığı da komediden ibaretti! Büyülendiği kısım işte buydu. Öyle dursalar da bir yerlere saldırıp birilerini parçalayacakları yoktu. Son derece ciddi anlamda sinirlendiklerini belli ediyorlardı ama ciddiyetleri, rastge-

le ateşlenen tüfeklerin üzerine yürüyecek seviyede değildi; hatta normal bir itfaiyenin ciddiyeti kadar bile değildi! "Yok, bunların yaptıkları," diye düşündü, "daha ziyade bir kült eylemi, derin bir alınganlıkla oynadıkları kutsal bir oyun, ferdin son detayına kadar titizlenmesine gerekçe teşkil etmeyecek topluluk eylemlerinin hem medenî hem gayrimedenî bir kalıntısı!" diye düşündü. İmrendi. "Kendilerini alabildiğine nahoş kılmaya çalıştıkları şu anda bile ne kadar hoşlar!" diye düşündü. Kalabalığın yalnızlığa karşı temin ettiği koruma, aşağıdan yukarı doğru ışıl ışıl yükseliyordu ve Ulrich'in o koruma olmadan yukarıda durmaya mecbur kalması –caddeden bakıp da evin cephesine yerleştirilmiş camın ardındaki suretini görüyormuşçasına bir süreliğine kanlı canlı hissettiği şekilde–yazgısının bir cilvesiymiş gibi geldi. Bu yazgı, diye geçiriyordu içinden, şu an öfkeye kapılsa veya hazırda tutulan nöbetçileri Kont Leinsdorf'un yerine alarma geçirip bir başka sefer aynı insanlarla dostane bir beraberlik kursa, daha iyi bir yazgı olurdu, çünkü çağdaşlarıyla iskambil oynayan, ticaret yapan, kavga eden ve eğlencelerini paylaşan kişi, soysuzlaşmadan onlara ara sıra silah da doğrultabilir. Hayatın bir tür geçinme hâli vardır, her insana, kim olduğuna bakmadan payına düşeni yaptırır ve size yaptığını aynı şartlarda diğerlerine de yapar: Ulrich işte bunu düşünüyordu. Bu, belki de biraz tuhaf bir kuraldır ama tabiî bir dürtüden daha az güvenilir sayılmaz, zira görünen odur ki her kimden insanî edebin aşina kokusu yayılır da o kişi bu mutabakat yeteneğine vâkıf olamazsa ve her kim yalnız, pervasız ve ciddiyse, etrafındakileri, tehlikesiz olsa da tiksinti uyandıran bir tırtılmışçasına tedirgin eder. Aynı kişi o an kimsesiz birinin hem gayritabiîliğinden hem de onun, tabiî ve müşterek duygularla kışkırtılmış kalabalığın hareketiyle heyecana kapılabilen zihin oyunlarından duyduğu derin tiksinmenin sıkıntısını hisseder.

Bu arada gösterinin şiddeti artmıştı. Kont Leinsdorf, odanın arka tarafında asabi asabi bir aşağı bir yukarı yürüyor ve zaman zaman diğer pencereden dışarı şöyle bir bakış atıyordu. Belli etmek istemese de çok ıztırap çekiyor gibiydi; âdeta yuvalarından fırlayan gözleri iki sert taş bilye misali yüzünün yumuşak evleklerinde duruyor ve belinde kavuşturduğu kollarını kont ara sıra, sanki yaman

sınavlardan geçiyormuşçasına esnetiyordu. Ulrich aniden dışarıdakilerin, pencerede dikilip dururken onun gölgesini kont sandıklarını fark etti. Aşağıdaki herkesin bakışları ona dönüktü, sopalar şiddetle onun bulunduğu tarafa sallanıyordu. Yolun kıvrılıp kulislerde kaybolacakmış gibi bir izlenim uyandırdığı birkaç adım sonrasında çoğu pes etmeye başlamıştı bile; seyirci olmadan tehdide devam etmek anlamsız kalırdı ve gayet tabiî olarak aynı anda yüzlerindeki öfke de kayboldu, hatta bazıları vardı ki gülüyor, gezmeye çıkmışlar gibi şen şakrak ilerliyorlardı. Bunu gözlemleyen Ulrich de güldü ama sonradan gelenler, gülenin kont olduğunu sanıp da öfkeleri feci derecede artınca Ulrich'in gülüşü tüm yüzünü kapladı.

Ancak aniden içinde peyda olan tiksinti gülüşünü soldurdu. Gözleri bir tehditkâr ağızlara, bir şen suratlara bakıp da ruhu bu izlenimleri karşılamaya devam etmekten kaçınırken, Ulrich içten içe garip bir değişim geçirdi. "Bu hayata artık göz yumamam, ona artık başkaldıramam!" diye düşündüyse de aynı anda, duvarında koca koca resimleri, uzun ampir çalışma masası, zilin kordonunun ve pencerelerdeki perdelerin kaskatı dikliğiyle arkasındaki odanın varlığını duyumsadı. Artık oda az da olsa, Ulrich'in tâ en öndeki açıklığında durduğu küçük bir sahneye benziyor, olaylar dışarıda daha büyük sahnede cereyan ediyor ve bu iki sahne, aralarında Ulrich'in duruyor oluşuna aldırış etmeksizin tuhaf bir tarzda birleşiyordu. Sonra arkasında uzandığını bildiği odanın varlığı büzüştü ve kıvrılarak dışarı sarktı, sarkarken Ulrich de, bu izlenimin içinden veya yumuşacık bir şeymiş gibi etrafından geçerek akıyordu. "Mekân garip biçimde tersyüz oluyor!" diye düşündü. İnsanlar arkasından geçiyorlardı, Ulrich'se onların içinden geçerek bir hiçliğe vardı ama belki de onun önünden ve arkasından geçiyorlar ve Ulrich'i bir derenin hem değişken hem benzer dalgaları gibi su içinde bırakıyorlardı: Ancak kısmen kavranabilecek bir olaydı bu; en çok dikkatini çekense içinde bulunduğu durumun camsı, boş ve sakin yanıydı. "İnsan, kendi mekânından çıkıp saklı bir ikinci mekâna geçebilir mi?" diye düşündü, çünkü tesadüf onu gizli bir bağlantı kapısından geçirmiş gibi bir hissiyat içindeydi.

Bu hayalleri öyle cevval hareketlerle üstünden attı ki Kont Leinsdorf hayretler içinde kalakaldı. "Bugün neyiniz var böyle?!" diye sordu. "Sizi bu kadar sarsmasına izin vermeyin! Fikrim değişmedi: İster acı versin ister vermesin, Almanları, Alman olmayanlar üzerinden kazanmalıyız!" – Bu hitap üzerine Ulrich en azından tekrar gülümseyebildi, bunun üzerine kontun kırışıklar ve çıkıntılarla şekillenmiş yüzünü minnettar bir ifadenin kapladığını gördü. Uçakla yeryüzüne indiğinizde yaşadığınız özel bir an vardır; zemin, saatlerce daraltıldığı o haritamsı düzlükten sıyrılıp yuvarlak ve dolgun hatlarla belirginleşmeye başlar ve dünyevî şeylerin yeniden kazandığı eski anlam zeminden bitiyormuş gibi görünür: Ulrich işte kendisine bunun hatırlatıldığını görüyordu. Ama aynı anda aklından anlaşılmaz bir şekilde suç işleme kararı geçti, kararı belki de yalnızca biçimsiz bir fikirdi, çünkü bu fikre bağladığı hiçbir tasavvur yoktu. Moosbrugger'le alâkası olması mümkündü, çünkü Ulrich kaderin tıpkı iki kişinin bir parktaki aynı banka oturuvermeleri kadar tesadüfen kendisiyle bir araya getirdiği bu mecnuna yardım etmiş olmayı isterdi. Ama esasen bu "canide" tek bulduğu, kendini dışlama veya başkalarının arasında uysal uysal idame ettirilen hayatı terk etme ihtiyacıydı. Devlet veya insan düşmanı zihniyet denen bu bin bir biçimde sebeplendirilmiş ve hak edilmiş his, aniden meydana gelmez, hiçbir şeyle ispat edilmez, sadece var olurdu, o kadar; Ulrich o hissin hayatı boyunca kendisine eşlik ettiğini hatırlıyor ama bu şiddete eriştiğine ender rastlanıyordu. Şimdiye kadar yeryüzündeki bütün esaslı inkılaplarda, zarara uğrayanın nadiren düşünen insan olduğu pekâlâ söylenebilirdi; o inkılaplar yeni bir kültür yaratma vaadiyle başlar, ruhun o güne dek eriştiklerini, düşman işgaline uğranmışçasına ortadan kaldırır ve eski yüksekliğini aşamadan bir sonraki inkılaba yenik düşer. Bu anlamda kültür devirleri denen şey, akamete uğramış girişimlerin geri dönüş işaretlerinden oluşan uzunca bir diziden başka bir şey değildir; bu dizinin dışına çıkma düşüncesi Ulrich için yeni değildi! Yeni olan sadece bir kararın, hatta deyim yerindeyse, meydana gelmek üzereymiş gibi görünen bir eylemin güçlenen belirtileriydi. Bu tasavvura bir içerik kazandırmak için zerre kadar uğraşmadı; bir

süreliğine içini, artık bezdiği bu genel ve teorik olguların ardından gitmeyeceği, aksine kanıyla, kolları ve bacaklarıyla katılacağı şahsî ve faal işlere girişmek zorunda olduğu hissi doldurdu tamamen. Biliyordu ki bilincinin henüz idrak etmemiş olduğu bu garip "suç" işleme ânında dünyaya göğüs geremeyecekti ama bunun neden tutkulu narinlikte bir duygu olduğunu ancak Tanrı bilirdi; aynı duygu pencerelerin önünde ve ardında olup bitenlerin birbirine karışmasına dair o inanılmaz mekân hatırasıyla birleşiyor, Ulrich her an o hatıranın zayıf yankısını uykusundan uyandırabiliyor ve söz konusu birleşmenin sonucunda, şayet hakkında daha çok düşünmeye vakti olsa Ulrich'in belki de, talip oldukları ilahelerce yutulan kahramanların efsanevi şehvetlerine irca edebileceği, anlaşılmaz ve heyecan verici bir dünyevî ilişki oluşuyordu.

Ama bunun yerine düşünceleri, o sırada kendi mücadelesini vermekte olan Kont Leinsdorf tarafından kesintiye uğradı. "Bu hiddete göğüs germek için olduğum yerde kalmalıyım," diye söze başladı, "o yüzden buradan ayrılamam! Ama siz, azizim, olabildiğince çabuk kuzininizin yanına gitmelisiniz ki yaşananlardan ürküp de belki şu bizim gazetecilerden birine, şu an hiç yerinde olmayacak bir beyanatta bulunmasın! Ona belki de dersiniz ki–" karar vermeden önce bir kez daha düşündü – "Evet, iyisi mi ona şunu söyleyin: Her güçlü ilacın güçlü tesirleri olur! Sonra ona deyin ki: Hayatı düzeltmek isteyen kişinin kritik günlerde bir tarafını yakmak veya kesmekten ürkmemesi lazımdır!" Bir kez daha düşündü; düşünürken de tedirgin edici bir kararlılık içinde görünüyor, tam bir şey diyecek olduğunda tekrar düşünmeye karar verince top sakalı yukarı aşağı oynuyordu. Ama nihayet tabiatındaki iyilikten bir parça gedik açtı da lafına devam etti: "Ama korkmasına hiç gerek olmadığını da izah etmelisiniz! Çünkü vahşi adamlardan korkmaya asla lüzum yoktur. İçlerinde gerçekten ne kadar fazla şey olursa ellerine fırsat verilince gerçek şartlara da o kadar rahat uyum sağlar onlar. Bilmem sizin de dikkatinizi çekti mi ama dümene geçince muhalefet etmeyi bırakmayan bir muhalefet olmamıştır şimdiye kadar; bu öyle sanıldığı gibi olağan bir şey değildir, çok önemli bir şeydir, çünkü şöyle söyleyeyim, bundan ortaya çıkan, siyasetin fiilî, güvenilir ve devamlı yanıdır!"

121

GÖRÜŞME

Ulrich, Diotima'nın evine gelince kapıyı açan Rachel, hanımefendinin evde olmadığını ama Dr. Arnheim'ın geldiğini ve hanımefendisini beklediğini söyledi. Ulrich pişman küçük dostuna baktığında, yüzünün al al olduğunu fark etmeden, içeri girmek istediğini belirtti.

Dışarıda hâlâ huzursuzluk hâkimdi; pencerenin kenarında dikilen Arnheim, selam vermek için Ulrich'e döndü. Tereddütle aranan bu beklenmedik ve tesadüfi buluşma yüzünü aydınlattı ama dikkatli olmak istiyor, arzuladığı başlangıç noktasını bulamıyordu. Ulrich de lafa hemen Galiçya'daki petrol yataklarından girmek konusunda karar veremeyince iki adam ilk selamlama sözlerinden biraz sonra susup nihayet birlikte pencerenin kenarına geçtiler ve sessizce aşağıdaki kargaşayı izlediler.

Bir müddet sonra Arnheim söze girdi: "Sizi anlayamıyorum; hayatla iştigal etmek yazı yazmaktan bin kez daha önemli değil mi?!"

Ulrich kısaca, "Ben yazı yazmam ki," diye karşılık verdi.

"İyi yapıyorsunuz!" –Arnheim kendini cevaba uydurdu– "Yazmak da inciler gibi hastalıktır. Bakınız–" Bakımlı parmaklarının ikisiyle caddeyi işaret etti, hızına rağmen kısmen Papa'nın takdisini andıran bir hareketti bu. "Kâh tek tek ve kâh sürüler hâlinde

geliyorlar, zaman zaman da içlerinden ağzını açıp bağıran birisi çıkıyor! Aynı adam şartlar farklı olsa yazı yazabilirdi; hakkınız var!"

"Ama siz de bizzat meşhur bir yazar değil misiniz?!"

"A, onun hiç önemi yok!" – Ama her şeyi sevecen bir tarzla muallakta bırakan bu cevaptan sonra Arnheim, vücudunu enine doğru iyice çevirip göğüs göğse gelecek şekilde yüzünü Ulrich'e döndü ve kelimelerini yaya yaya telaffuz ederek dedi ki: "Size bir şey sorabilir miyim?"

Hayır demenin elbette imkânı yoktu ama Ulrich gayriihtiyari biraz mesafeli durduğundan bu retorik nezaket, içini tekrar ısındıran bir ilmek etkisi yarattı. "Umarım," diye söze başladı Arnheim, "son küçük münakaşamızdan ötürü gücenmemiş, sık sık benimkilerle çelişiyor gibi görünseler de görüşlerinize gösterdiğim alâkaya binaen beni mazur görmüşsünüzdür. O zaman size şunu sorayım, gerçekten de –hiç lafı uzatmayayım– insanın kısıtlı bir reel vicdanla yaşaması gerektiği fikrinde ısrarcı mısınız? Meramımı doğru ifade ettim mi?"

Ulrich'in cevap verirken gülümsemesi, bilmiyorum, daha neler söyleyeceğini bekliyorum, der gibiydi.

"Âdeta kararsızlık içinde iki dünya arasını yurt edinen metaforlar misali muallakta bırakılan bir hayatın sözünü ediyordunuz, değil mi? Ayrıca kuzininiz hanımefendiye de olağanüstü büyüleyiciliği olan muhtelif şeyler söylediniz. Beni böyle meselelerden anlamayan Prusyalı bir tüccar ve militarist olarak görmeniz çok incitici olurdu. Ama söz gelimi diyorsunuz ki, gerçekliğimizi ve tarihimizi oluşturan şey sadece, kendi benliğimizdeki lakayt bir bölümdür; ben aşağı yukarı şöyle anlıyorum, olup bitenlerin şekil ve tiplerini yenilemek lazımdır ve o zamana dek elâlemin başına neler geldiğinin, sizin nazarınızda pek bir önemi yoktur, değil mi?"

Ulrich temkinli bir tavırla itiraz etti. "Demek istediğim," diye lafa girdi, "bin balyası teknik açıdan oldukça kusursuz imal edilen ama imalatı, gelişimiyle kimsenin ilgilenmediği eski kalıplara göre yapılan bir malzemeyi anımsatıyor söylediklerin iz."

"Başka bir deyişle," diye araya girdi Arnheim, "iddianızı şöyle anlıyorum: Dünyanın hiç şüphesiz ki pek tatmin edici olmayan hâlihazırdaki durumu, liderlerin, insanın tüm kuvvetini iktidar sâhalarını fikirlerle doldurmaya yöneltmek yerine dünya tarihi yapmak zorunda olduklarını sanmalarından ileri gelmektedir. Belki bu durumu bodoslama üretim yapan ve piyasayı düzenleyecek yerde kendini piyasaya göre ayarlayan bir fabrikatöre benzetmek daha doğru olabilir! Görüyorsunuz ya, fikirleriniz zihnimi fazlasıyla meşgul ediyor. Ama tam da bu yüzden şunu anlamanız lazım: Dört bir yana yayılmış işletmelerin faaliyetlerine devam etmelerini sağlayacak kararlar vermeye mecbur bir adam olarak, bu düşünceler, tabiri caizse bazen muazzam etkiler gösteriyor üzerimde! Mesela şu yapıp ettiklerimizin reel öneminden vazgeçmemizi, tıpkı dostumuz Leinsdorf'un nefis bir ifadeyle söylediği gibi, eylemlerimizin 'geçici olarak kesin' karakterini bir kenara bırakmamızı talep edişiniz; hâlbuki gerçekte bundan vazgeçmek mümkün değildir!"

"Benim bir şey istediğim yok," dedi Ulrich.

"Ah, herhâlde daha fazlasını istiyorsunuz! Deney bilincini istiyorsunuz!" Arnheim bunu canlılık ve sıcaklıkla söyledi. "Sorumlu liderler tarih yapmaya değil başka deneylere esas teşkil edebilecek deney protokolleri doldurmaları gerektiğine inanmalıdırlar! Bu fikre hayran oldum ama ya söz gelimi savaşların ve ihtilallerin durumu ne olacak? Deney yapılıp çalışma planından çıkarıldıklarında ölüleri tekrar uyandırabilir miyiz?!"

Ulrich artık konuşmanın, sigara içmenin çekiciliğinden farkı olmayan ve devam ettirmesi için insanı kışkırtan cazibesine kapıldı ve karşılık verdi, yapıldıktan elli yıl sonra hiçbir deneyin çekilen zahmete değmeyeceği bilinse dahi insan muhtemelen her şeyi, başkalarını teşvik edebilmek için tüm ciddiyetiyle ele almak zorundaydı. Ama bu 'perforajlı ciddiyet' de hiç sıradışı bir şey değildi; insan, hayatını bir hiç karşılığında yeterince sık riske atıyordu. Öyleyse psikolojik bakımdan deneye dayalı bir hayat imkânsız diye nitelenemezdi; eksik olan sadece, belli ölçüde sınırsız sorumluluk alma iradesiydi. "Belirleyici fark işte

buradadır," diye sözünü bitirdi. "Eskiden âdeta, belli ön şartlardan hareketle tümdengelime dayalı bir duyuş varmış, o devirler geçti; günümüzde yönlendirici bir fikir ve bilinçli bir tümevarım işlemi olmadan da yaşanıyor, maymun misali, bodoslama deney yapılıyor!"

Arnheim samimiyetle, "Mükemmel!" diye hakkını teslim etti. "Ama müsaadenizle bir soru daha sorayım: Kuziniinizin tekrar tekrar söylediğine göre marazi tehlikeleri olan bir insana hararetli bir ilgi duyuyormuşsunuz. Laf arasında belirteyim, gayet iyi anlıyorum. Hem böylelerine doğru dürüst muamele gösterilmiyor, insan toplumunun onlara davranışı utandıracak seviyede ihmalkâr. Ama hâl böyleyken ve geriye bu insanın ya masumca öldürülmesi yahut masumları öldürmesi tercihi kalırken: Elinizden gelse idamından önceki gece onun kaçmasına izin verir miydiniz?"

"Hayır!" dedi Ulrich.

"Hayır mı? Sahiden hayır mı?!" diye sordu Arnheim, birden hararetlenmişti.

"Bilmiyorum. Zannederim, hayır. Elbette düzeni bozuk bir dünyada doğru bildiğim gibi davranamayacağım bahanesine sığınabilirim ama ne yapmam gerektiğini bilmediğimi de size itiraf etmek isterim."

Arnheim düşünceli bir tavırla, "Bu adamın kesinlikle zararsız hâle getirilmesi lazım," dedi. "Ama adam nöbet geçirirken, bütün güçlü asırlarda ilahî olana yakın görülmüş şeytanîliğin meskeni oluyor. Eskiden olsa nöbet geçirdiğinde adamı çöle yollarlardı; o zaman belki cinayet de işlerdi ama İbrahim'in İshak'ı kurban ederken kurduğu büyük hayalle yapardı bunu! İşte! Bugün bunların üstesinden nasıl geleceğimizi bilmiyoruz ve samimiyetle söylediğimiz hiçbir şey yok!"

Arnheim belki de bu son sözleri söylemeden edememişti ve maksadının ne olduğunu tam olarak kendi de bilmiyordu; Ulrich'in, Moosbrugger'i kurtarır mıydı sorusuna hiç takılmadan evet cevabı vermek için ortaya pek "ruh ve budalalık" koymaması hırsını kırbaçlamıştı. Ama sohbetin aldığı seyri, kendisine bek-

lenmedik şekilde neredeyse Leinsdorf'un sarayındaki "kararını" hatırlatan bir işaret olarak görmesine rağmen Ulrich, Arnheim'ın Moosbrugger düşüncesini savurganca allayıp pullamasına kızdı ve her iki durum da ona merakla, kuru kuruya, "Siz onu serbest bırakır mıydınız?" sorusunu sordurdu.

Arnheim gülümseyerek, "Hayır," diye karşılık verdi, "ama size başka bir teklifte bulunacaktım." Karşı koyacak vakit bırakmadan devam etti: "Dürüst olmak gerekirse, beni inciten güvensizliğinizi bir kenara koymanız için size ne zamandır bu teklifi yapmak istiyorum; hatta sizi kendi safıma çekmek istiyorum! Büyük bir iktisadî teşebbüs içeriden nasıl görünür, bir fikriniz var mı? Tepede iki yer vardır: İşletmenin idaresi ve yönetim kurulu; çoğunlukla bu ikisinin üstünde de üçüncü bir yer, yani buralardaki ismiyle icra heyeti vardır, önceki ikisinin bazı kısımlarının birleşiminden oluşur ve her gün veya hemen her gün bir araya gelir. İcra heyetine elbette hisse çoğunluğunun güvendiği insanlar yerleştirilmiştir–" Ulrich için ancak şimdi ara veriyordu ve verdiği ara, şimdiye kadar bir şeyin dikkatini çekip çekmediğini sınamak içindi sanki. "Dedim ki, hisse çoğunluğu, güvendiği kimseleri yönetim kuruluna ve icra heyetine görevlendirir," diye yardım etti, "hisse çoğunluğu denince belirli bir şeyler tasavvur ediyor musunuz?"

Etmiyordu; memurlar, vezne, kuponlar ve belge benzeri kâğıtlar ihtiva eden malî işler hakkında belirsiz ve kabaca bir tasavvuru vardı.

Arnheim bir kez daha yardımcı oldu. "Hiç yönetim kurulu seçtiniz mi? Tabiî ki seçmediniz!" –diye yine kendisi ekledi– "Seçmeyi düşünmenin de anlamı olmazdı, çünkü siz asla bir işletmenin hisse çoğunluğuna sahip olmayacaksınız!" Bunu öyle kesin söyledi ki Ulrich neredeyse böylesine önemli bir niteliğin eksikliğinden ötürü utandığını hissedecekti; zaten tek bir adımla ve zahmet çekmeksizin konuyu şeytanlardan yönetim kurullarına getirmek de tam Arnheim'a göre bir fikirdi. Gülümseyerek devam etti: "Size şimdiye dek bir kişinin adını vermedim, bir anlamda en önemli kişinin! 'Hisse çoğunluğu' dedim, kulağa zararsız bir çokluk gibi

geliyor: Yine de hemen her zaman bu, tek bir kişidir ve kendi yerine önden gönderdiği kişilerce gizlenen, ismi verilmeyen ve umumun büyük bir kısmının tanımadığı aslan payının sahibidir!"

Elbette Ulrich, artık yavaş yavaş, bunların her gün gazetede okunabilecek cinsten şeyler olduğunun farkına varıyordu ama ne de olsa Arnheim anlattıklarına gerilim katmayı beceriyordu. Ulrich merakla, Lloyd Bankası'nın hisse çoğunluğunun kimde olduğunu sordu.

Arnheim sakince, "Bilinmiyor," diye karşılık verdi. "Daha doğrusu, işin içinde olanlar elbette biliyor ama bu konudan bahsetmek pek mutat değildir. Gelin, meselenin özüne dönelim: Böylesi iki kuvvetin, yani bir tarafta işi yaptıranın, diğerinde idarenin olduğu her yerde, ahlâkî ve güzel olup olmadığına bakılmaksızın akla gelebilecek bütün arttırma araçlarının sonuna kadar kullanıldığına dair kendiliğinden bir görüntü ortaya çıkar. 'Kendiliğinden' derken ciddiyim, çünkü bu görüntü şahsî âmillerden son derece bağımsızdır. İşi yaptıran kişi, yapanla doğrudan temasa geçmez; idarî organlar da şahsî sebeplerle değil birer memur olarak iş yaptıkları için geri plandadır. Bu ilişkiyi günümüzde yalnızca malî işlerde değil her yerde bulabilirsiniz. Emin olun; dostumuz Tuzzi'ye kalsa yaşlı bir köpeği bile vuramaz ama vicdanı hiç sızlamadan birilerini savaşa gönderebilir, dostunuz Moosbrugger'i de binlerce kişi ölüme yollayacak, çünkü üç kişi hariç bu işi kendi eliyle yapmaya kimsenin ihtiyacı yoktur! Ustalıkla geliştirilmiş bu 'dolaylılık' sayesindedir ki günümüzde her bir ferdin olduğu gibi, tüm toplumun vicdanî rahatlığı da teminat altına alınmaktadır; basılan düğme her daim beyaz ve güzeldir; hattın öbür ucuna da yine kendi şahısları adına düğmeye basmayan başkaları çıkar. Sizce iğrenç mi? Bu sayede binlercesini öldürür veya sefalete sürükleriz, dağ gibi acılara yol açarız ama böylelikle, bir iş de görmüş oluruz! Hani neredeyse bu noktada, yani sosyal işlerin görülme biçiminde, muazzam ve tehlikeli bir tarzda da olsa, insan vicdanının eskisi gibi uygun gördüğü amaç ve göze aldığı araçlar diyerek ikiye bölünmesinden başka bir şeyin ifadesini bulmadığını iddia edesim geliyor."

Ulrich, Arnheim'ın, bundan tiksinip tiksinmediği sorusuna omuz silkmişti. Arnheim'ın bahsettiği ahlâkî bilinç bölünmesi, günümüz yaşam biçiminin bu en korkunç tezahürü her zaman var olmuştur ama, yalnızca genel iş bölümünün bir sonucu olarak dehşet verici bir vicdanî rahatlığa erişmiştir ve bu hâliyle genel iş bölümünün muazzam kaçınılmazlığıyla da benzerliği vardır. Açıkçası buna öfkelenmek Ulrich'in hoşuna gitmiyor; mesele, inadına, üstü başı toz içinde kalmış bir ahlâkçı, yolda durup söv-düğü sırada yüz kilometre süratle yanından geçmenin yaratacağı komik ve hoş hissi uyandırıyordu içinde. Bu yüzden de Arnheim susunca ilkin şöyle söyledi: "İş bölümünün her şekli geliştirile-bilir. Yani bana sorabileceğiniz soru, 'bence iğrenç' olup olmadı-ğı değil, geriye dönmek zorunda kalmadan daha oturaklı şartlara ulaşılabileceğini düşünüp düşünmediğim sorusu olmalıdır!"

"Sizin şu genel envanteriniz yok mu!" diye lafa girdi Arnheim. "İşlerin bölünmesini mükemmelen organize etmişiz ama bunu yaparken özetleme mercilerini ihmal etmişiz; ahlâkı ve ruhu en yeni patentlere uyarak biteviye tahrip ediyor, dinî ve felsefî ge-leneklerin eski kocakarı ilaçlarıyla da bir arada tutabileceğimi-zi sanıyoruz! Bu şekilde alay etmekten hoşlanmam," diye lafını düzeltti, "şakaları da çoğunlukla çok müphem görürüm ama biz de oradayken Kont Leinsdorf'a getirdiğiniz, vicdanın yeniden or-ganize edilmesi gerektiği teklifini asla sadece şaka olarak görme-dim!"

Ulrich kabaca, "Şakaydı ama," diye karşılık verdi. "Mümkün olduğunu sanmam. Avrupa dünyasını şeytanın inşa ettiğine, Tanrı'nın da rakibine neler yapabildiğini göstersin diye izin ver-diğine inanırım, daha iyi!"

"Hoş fikir!" dedi Arnheim. "Ama size inanmak istemeyince bana niye kızdınız o zaman?"

Ulrich cevap vermedi.

Arnheim sakin ve dikbaşlı, "Demin söylediklerinizin, doğru bir hayata yaklaşabilmemizin yoluna dair bir süre önce dile getirdi-ğiniz gayet girişken fikirle de çelişiyor," diye devam etti. "Hem tek tek fikirlerinize katılıp katılmamam bir yana, iç dünyanızda

faal eğilimlerin ve kayıtsızlığın birbirine ne kadar çok karıştığı da dikkatimi çekiyor."

Ulrich buna da cevap vermeyi gerekli görmeyince Arnheim, bir terbiyesizliğin hak ettiği ölçüde nezaketle dedi ki: "Günümüzde, hemen her şeyin bağlı olduğu iktisadî kararlarda, kişinin bizzat ahlâkî sorumluluğu da ne kadar çok aklında tutması gerektiğine ve söz konusu kararların böylelikle ne kadar cazipleştiklerine dikkatinizi çekmek istedim, o kadar." Bu azarlayıcı tevazuda bile Ulrich'i kazanmaya çalıştığını gösteren hafif bir baskı mevcuttu.

"Affedersiniz," diye cevap verdi Ulrich, "söylediklerinizi hakkında düşündüm." Sanki hâlâ düşünmeye devam ediyormuş gibi ilave etti: "Birisi bir kadının vücudunu kocasına bırakmayı en akıllıca yol addederken ruhuna esrarengiz duygular fısıldarsa bunu da çağın dolaylılığı ve bilinç bölünmesi olarak mı görürsünüz, bilmek isterdim?"

Bunları duyan Arnheim'ın rengi biraz attı ama kontrolünü kaybetmedi. Sakince karşılık verdi: "Ne kastettiğinizi kesin olarak bilmiyorum. Ama sevdiğiniz bir kadından bahsediyor olsanız bunu söyleyemezdiniz, çünkü gerçekliğin şekli prensiplerin kabataslak çiziminden daima daha zengindir." Pencerenin yanından ayrılmıştı, Ulrich'i oturmaya davet etti. "Kolay kolay pes etmiyorsunuz!" –hem takdir hem teessüfe benzer bir tonda devam etti– "Ama biliyorum ki ben sizin için şahsî bir muhalifken çok hasmâne bir unsur teşkil ediyorum. Şahsen kapitalizmin en amansız muhaliflerinin, sıra ticarete gelince en amansız hizmetkârları olmalarına hayli sık rastlanır; hatta kendimi de biraz onlardan sayabilirim, aksi takdirde size bunları söylemeye kalkışmazdım. Sınır tanımayan ve tutkulu insanlar bir kez taviz vermeyi gerekli gördüklerinde verikleri tavizin çoğunlukla en yetenekli savunucuları olurlar. Bu yüzden niyetimi her halükârda sona erdirmek istiyor ve size şunu teklif ediyorum: Şirketimin iştiraklerine katılın."

Teklifini kasten dağdağaya vermedi, aksine bu sürprizin basit etkisini –ki bu etkiden kesinlikle emindi– vurgulamaksızın ve hızlı hızlı konuşarak hafifletmek ister gibiydi; Ulrich'in hayretler

içindeki bakışlarına herhangi bir şekilde karşılık vermeden, şimdilik kesinlikle şahsî bir yorumda bulunmak istemediği teklifi kabul edilecek olursa, halledilmesi gereken tüm detayları âdeta tek tek saydı. "Tabiî ki başlarda," dedi yumuşakça, "idarî bir pozisyon üstlenecek tecrübeniz olmayacaktır, zaten muhtemelen buna hevesiniz falan da yoktur; onun için size kendi yanımda bir mevki sunmak isterim: Genel sekreterim olun, size tahsis etmek istediğim bir mevki bu. Umarım teklifimi hakaret olarak görmüyorsunuzdur, çünkü bu pozisyonu rüşvet mahiyetinde bir maaşla donatmayı düşündüğüm falan yok ama zaman geçtikçe, yaptığınız işte, arzuladığınız her geliri elde etme imkânı bulacak ve eminim, bir yılın sonunda beni şimdikinden bambaşka şekilde anlayacaksınız."

Arnheim konuşmasını bitirince asabileştiğini hissetti. Aslında şu an Ulrich'e gerçekten de böyle bir teklif sunmuş olmasına şaşırıyordu, teklifi reddedilse rezil olacak, kabul edilmesiyse memnuniyet verici sayılmayacaktı. Çünkü karşısında duran kişinin, kendisinin başaramayacağı bir şeyi yapacak durumda olması tasavvuru sohbet esnasında kaybolmuş, bu adamı baştan çıkarıp tahakkümü altına sokma ihtiyacı, ihtiyacını dile getirip rahatladığından beridir anlamını yitirmişti. Bu adamın "nüktesi" dediği bir şeyden korkması gözüne gayritabiî göründü. O, yani Arnheim, büyük bir adamdı, büyük adamlar için de hayatın kolay olması lazımdır! Mümkün olduğu müddetçe başka her büyüklükle iyi geçinir, maceraya kalkışıp herkese başkaldırmaz ve her şeyi şüpheli görmezdi, görmesi mizacına aykırı olurdu ama öte yandan elbette bazı güzellikler ve şüpheler de vardır ve insan onlardan mümkün olduğunca fazlasını yanına çeker. Arnheim şimdiye dek hiç, mucizevî bir destek ve köstek örgüsü olan batı kültürünün kesinliğini şu an olduğu kadar çok hissetmemişti. Şayet Ulrich bunu görmüyorsa o zaman maceraperestin tekinden başka bir şey değildi; Arnheim'ın kendisini onun yüzünden neredeyse şunları düşünecek hâle getirmesi –: Ama kelimeler, zihninde sessiz sedasız saklı olmalarına rağmen burada Arnheim'a kifayet etmedi; Ulrich'i evlatlık olarak yanına almayı düşünmüş olması tasavvurunu açık seçik belirtmeyi bir türlü beceremedi.

Çok kalmamıştı, bu da nihayetinde insanın hesabını vermek zorunda olmadığı sayısız birçok düşünceden biriydi, hayatında yaşadığı bir üzüntüyle ortaya çıkarılmıştı, muhtemelen insan asla mutlu olacağı şeyi bulamadığı için her faal hayatın dibinde kalan türden bir üzüntüydü bu; belki de o düşünce kafasında asla böylesine saldırıya açık bir vaziyette yer almamış, Arnheim yalnızca bu şekli verebileceği bir şeyler hissetmişti: buna rağmen hatırlamak istemiyordu, kafasında bas bas bağırırcasına net olarak yalnızca, Ulrich'in yaşını kendi yaşından çıkardığında o kadar büyük bir fark kalmadığı düşüncesi, arkasında da gölgede kalmış ikinci bir düşünce olarak Ulrich'in onu Diotima'ya karşı uyarmaya yarayacağı düşüncesi vardı! Ulrich'le ilişkisini daha önce de sık sık, insanın bakınca ana kraterde hazırlık yapan olayların tekinsizliğini gördüğü bir yan kratere benzettiğini hatırladı, ilişkilerinin burada patlamasından ise biraz tedirgin oldu, çünkü söz bir kez ağızdan çıkmıştı ve tahakkuk edeceği yolu açıyordu. Arnheim'ın aklından, "Ya kabul ederse," diye bir düşünce geçti, "ne olur?!" Böylelikle Arnheim'ın yalnızca evhamıyla önem bahşettiği gençten bir adamın kararını beklemek zorunda kaldığı o gergin anlar sona yaklaşmaya başladı. Arnheim oklava yutmuş gibi oturuyordu, dudakları düşmanca aralanmıştı, düşünüyordu: "Şayet önüne geçilemezse bir şekilde yoluna koyulur."

Duygu ve düşünceler bu yolu katederken durum olduğu gibi kalmadı, peş peşe sorular ve cevaplar geldi.

Ulrich katı bir tavırla, "Ticarî açıdan meşru görülmesi pek mümkün olmayan bu teklifi," diye sordu, "hangi niteliklere borçluymuşum?"

"O konuda yanılıp duruyorsunuz," diye karşılık verdi Arnheim. "Benim olduğum yerde ticarî meşruiyet akçede aranmıyor; sizinle yaşayabileceğim kayıp, umduğum kazanca kıyasla önemsizdir!"

"Beni son derece meraklandırıyorsunuz," dedi Ulrich, "kazanç sağlamasına vesile olduğumu söyleyen nadir çıkar. Belki hizmet ettiğim bilim dalı için kazanç sağlayabilirdim ama bildiğiniz gibi orada da hayal kırıklığı yaşattım."

"Olağanüstü derecede akıllı olduğunuzu," diye cevap verdi Arnheim (dışarıdan bakıldığında her zamanki sakin ve sarsılmaz ses tonuyla konuşuyordu hâlâ), "kendiniz de pekâlâ biliyorsunuz; benim söylememe gerek yok. Ama işletmelerimizde daha keskin ve güvenilir zekâların olması da ihtimaldışı değildir. Hâlbuki belli sebeplerden ötürü sürekli yanımda olmasını istediğim, sizin karakteriniz, sizin insanî niteliklerinizdir."

"Niteliklerim mi?" Ulrich'in gülesi geldi. "Biliyor musunuz, arkadaşlarım benim için Niteliksiz Adam derler?"

Arnheim'ın elinden, aşağı yukarı, "Bana bilmediğim şeylerden bahsedin!" anlamına gelecek ve sabırsızlık ifade eden küçük bir jest kaçtı. Sözleri plana ve maksada uygun devam ederken yüzünden omuzlarına kadar inen bu ani harekette memnuniyetsizliği kendini hissettiriyordu. Ulrich bu ifadeyi yakaladı, Arnheim'ın onu tahrik etmesi o kadar kolaydı ki şimdiye kadar kaçınsa da konuşmaya tam anlamıyla samimi bir hava kattı. Bu arada tekrar ayağa kalkmışlardı, Ulrich etkiyi daha iyi gözlemleyebilmek için muhatabından birkaç adım uzaklaşıp şöyle söyledi: "Bana o kadar manidar sorular sordunuz ki karar vermeden önce benim de bilmek istediklerim var." Sonra da Arnheim'ın davetkâr hareketi üzerine açık ve net devam etti: "Burada ilerlemekte olan 'faaliyetle' alâkalı her şeye katılımınızın –ki Bayan Tuzzi de bendeniz de faaliyete nazaran ancak bir ilaveden ibaret kalırız!– Galiçya'daki petrol yataklarının büyük bir kısmını elde etme amacını taşıdığı geldi kulağıma?"

Yetersiz kalmaya başlayan ışıkta görülebildiği kadarıyla Arnheim'ın benzi atmıştı, yavaşça Ulrich'e yaklaştı. Beriki bir nezaketsizlikle karşılaşmak üzere olduğu izlenimine kapılıp temkinsiz açık sözlülüğü yüzünden karşısındakine, tam da rahatsız olacağı anda konuşmanın devamını getirmeyi reddetme imkânı verdiği için üzüntü duydu: Bu yüzden de alabildiğine sevecen bir tavırla dedi ki: "Elbette arzum sizi kırmak değildir ama görüşmemizi aldırışsız yürütmezsek asla tam anlamını kazanmayacaktır!

Bu birkaç kelime ve o bir parçacık yol için gereken zaman Arnheim'ın tekrar kendisine gelmesine yetti; gülümseyerek yaptığı bir hareketle Ulrich'e yaklaştı, elini, hatta aslında kolunu onun omzuna koydu ve sitemkâr bir ifadeyle, "Böylesi bir borsa söylentisine nasıl aldanırsınız!" dedi.

"Kulağıma gelenler söylenti değil, gayet hatırı sayılır birinden öğrendiklerim."

"Evet, bundan bahsedildiğini ben de duydum: Ama nasıl olur da inanırsınız! Elbette sadece zevkimden gelmedim buraya; ne yazık ki işleri tamamen bir kenara koyma lüksüm hiç olmuyor. Birkaç kişiyle bu petrol yatakları hakkında konuştuğumu da inkâr etmeyeceğim fakat rica ederim, bu itirafım hakkında ketum davranın. Zira aslolan bu değil!"

"Kuzinim," diye devam etti Ulrich, "petrollerinizden bîhaber. Kocası burada bulunma amacınıza ilişkin kulağı kirişte beklemesini söyledi, çünkü sizin çarın aracısı olduğunuzu zannediyorlar ama eminim ki kuzinim bu diplomatik görevi iyi ifa edemiyordur, zira sırf kendisinden ötürü burada bulunduğunuza çok emin!"

"Bu kadar kaba olmayın!" Arnheim koluyla Ulrich'in omzuna hafif ve dostça bir tavırla vurdu. "Her söylenenin daima bir yan anlamı olabilir ama bu konuda konuşma tarzınız, sözüm ona hicvinize rağmen, mektepli çocukların terbiyesiz samimiyetinden farksızdı!"

Omzundaki bu kol Ulrich'i işkillendiriyordu. Birinin kendisine sarıldığını hissetmek gülünç ve nahoş bir histi, hatta bu hisse acınası dense yeriydi ama Ulrich'in uzun zamandır arkadaşı olmamıştı, belki de bu yüzden durum ona biraz karmaşık geliyordu. Omzundaki kolu aşağı indirebilse sevinecekti ve elinde olmadan da çaba gösterdi ama küçük hoşnutsuzluk işaretlerinin farkına varan Arnheim'ın, durumu belli etmemek için kendini zorlaması gerekti, Ulrich de Arnheim'ın zor durumunu hissettiği için nezaketen sessiz kaldı ve gevşek çekilmiş bir seddin içine gömülüp seddi ikiye yaran büyük bir ağırlık gibi üstünde gitgide daha tuhaf bir etki bırakmaya başlayan bu temasa katlanma-

ya çalıştı. Ulrich bu kimsesizlik bendini etrafına istemeden inşa etmişti, şimdi de açılan bir gedikten içeri yaşam, başka birinin nabzı sızıyordu, aptalca bir histi, gülünçtü ama yine de biraz heyecan vericiydi.

Gerda'yı düşündü. Gençlik arkadaşı Walter'in, içinde, bir insanla sanki koca dünyada sempati ve antipatiden başka farklar yokmuş gibi yeniden ve dizginlenmeyen bir bütünlük içinde hemfikir olabilme isteğini uyandırışını hatırladı. Artık vakit çok geçti ama o istek, içinde yeniden kabarıyor, birer gümüşî dalgaymışçasına akıntı boyunca aşağı inen su, hava ve ışık dalgaları âdeta yekpare gümüşe dönüyordu. Bu hâl öyle sersemleticiydi ki boyun eğmemek ve müphem durumunda bir yanlış anlaşılmaya yol açmamak için kendini kollaması gerekti. Ama adaleleri kasılınca Bonadea'nın şöyle söylediğini hatırladı: "Ulrich, sen kötü biri değilsin! Sadece iyi olmamak için kendini zorluyorsun!" – O gün şaşırtacak kadar akıllı davranan ve "Rüyada da düşünmezsin, sadece yaşarsın!" cümlesini de söyleyen Bonadea'nın. Ulrich ise, "Çocuktum, mehtaplı bir gece havası kadar yumuşaktım..." demişti. Şimdi de gözünün önüne aslında başka bir resmin geldiğini hatırlıyordu: O resim, yanan bir magnezyum ışığının tepesiydi, çünkü nasıl ki o tepe saçıla saçıla ışığa dönüşerek parçalanırsa Ulrich de kalbini öyle tanıdığını sanıyordu ama üstünden çok zaman geçmiş ve bu teşbihi dile getirmeye pek cesaret edememiş, başka bir teşbihe yenik düşmüştü; üstelik, yenilgisini Bonadea'yla değil Diotima'yla konuşurken yaşadığı şimdi aklına geliyordu. "Hayatın farklı noktaları, köklerine bakınca birbirlerine çok yakın duruyor," diye geçirdi içinden ve içyüzü pek anlaşılmaz sebeplerden arkadaşı olmayı teklif eden adama baktı.

Arnheim kolunu geri çekmişti. Yine, sohbete ilk başladıkları pencere kenarında duruyorlardı; caddedeki lambalar huzurlu bir hava içinde yanmaya başlamıştı ama vuku bulan olayların etkili hareketliliği de seziliyordu. Ara sıra, bir araya toplanmış insan sürüleri geçmeye, hararetle konuşmaya, bazı bazı da birinin ağzı açılıp bir tehdit veya peşinden gülüşmelerin geldiği tereddütlü bir "Yuh!" savrulmaya devam ediyordu. İnsan, ortamda yarı ya-

rıya bir baygınlığın hâkim olduğu izlenimini ediniyordu. Bu huzursuz caddenin ışığında, odanın kararmış görüntüsünü çevreleyerek dimdik aşağı inen perdelerin arasında Ulrich, Arnheim'ın vücudunu gördü ve kendi vücudunun kısmen aydınlık, kısmen karanlık ve bu çift yönlü anlam tarafından tutkuyla keskinleştirilmiş vaziyette orada dikildiğini hissetti. Ulrich, Arnheim için söylendiğini duyar gibi olduğu çok yaşa nidalarını hatırladı ve ister bu olaylarla alâkası olsun, ister olmasın; düşünceli bir tavırla caddeye bakarken takındığı Sezar'a yaraşır bir sükûnet tavrıyla Arnheim, ânın tablosu içinde hâkim figür etkisi yaratıyor, varlığını da her bakışta hissediyor gibi görünüyordu. Onun yanındayken insan, kendini bilmek nedir, anlıyordu: Bilinç, dünyanın kaynaşan ve ışıyan yanını düzene koymaya muktedir değildir, çünkü bilinç ne kadar keskin olursa dünya da, en azından geçici olarak, o kadar sınırsızlaşır ama kendini bilme hâli dünyaya bir rejisör gibi girer ve onu suni bir mutluluk birliğine kavuşturur. Ulrich bu adamın mutluluğunu kıskanıyordu. Şu an gözüne hiçbir şey onu bir cinayete kurban etmekten daha kolay görünmüyordu, çünkü bu adam, bir şeyleri tasvir ihtiyacıyla eski metinleri de ayartıp sahneye çıkarıyordu! "Al bir hançer ve gerçekleştir onun kaderini!": Bu sözler kötü bir aktörün tonlamasıyla Ulrich'in kulağına doluyordu ama durumu gayriihtiyari öyle bir ayarladı ki vücudunun yarısı Arnheim'ın arkasında kaldı. Boynunun ve omuzlarının karanlık ve geniş düzlüğünü karşısında görüyordu. Hele de boynu çok tahrik ediyordu. Eli vücudunun sağ yanındaki ceplerde çakısını aradı. Ayak parmaklarının üstüne yükseldi ve Arnheim'ı teğet geçen bakışlarını tekrar caddeye çevirdi. Dışarının loşluğunda insanlar, vücutlarını harekete geçiren bir dalga tarafından kum gibi sürükleniyorlardı. Bu gösteriden herhâlde bir şeyler çıkması lazımdı; derken gelecek, bir dalgayı önden yollayıp insanların arasına kişiler üstü ve yaratıcı bir şekilde nüfuz etti, gelgelelim her zamanki gibi son derece belirsiz ve ihmalkâr bir nüfuzdu bu: Ulrich gördükleri karşısında benzer hisler duyuyordu ve kısa bir süreliğine gördükleri tarafından alıkondu, ne var ki midesi bulanacak kadar yorgundu, eleştiride bulunamayacaktı. Tekrar dikkatle tabanlarının üstüne bastı, ona bu yolu daha

önceden aksi istikamette katettiren düşüncelerden utandıysa da çok önemsemedi ve Arnheim'ın omzuna hafifçe vurup, "Teşekkür ederim, artık bıktım, yeni bir şeyler deneyesim var ve teklifinizi kabul ediyorum!" dememek için kendini zor tuttu.

Ama bunu da gerçekten yapmayınca iki adam Arnheim'ın sorusuna verilecek cevabı bir kenara bıraktılar. Arnheim konuşmayı daha önceki bir yerinden tekrar ele aldı: "Arada filme gider misiniz? Gitmelisiniz!" dedi. "Belki şu anki hâliyle henüz çok büyük bir geleceği yok ama daha büyük ticarî menfaatleri –mesela elektrokimya veya boya sanayinin menfaatleri olabilir– filmle bir arada düşünebilirseniz; yirmi, otuz yıl sonra öyle bir gelişme göreceksiniz ki hiçbir şey onu durduramayacak. Sonra üretimdeki her arttırma ve çoğaltma unsuru olaya dâhil edilecek ve şairlerimiz veya estetik uzmanlarımız kendilerine ne pay biçerlerse biçsinler AEG veya Alman renklendirme sanayiine dayalı bir sanat ortaya çıkacak. Korkunç, azizim! Yazı yazar mısınız? Yok, bunu zaten demin sormuştum. Ama neden yazmıyorsunuz? Haklısınız. Geleceğin şairi ve filozofu gazeteciliğin çemberinden geçerek çıkacak! Hâlâ dikkatinizi çekmedi mi, gazetecilerimiz gitgide daha iyileşirken şairlerimiz kötüleşiyor? Şüphe yok ki kanuna uygun bir gelişme; ilerlemeler var, ne olduğu konusunda benim hiç şüphem yok: Büyük şahsiyetler çağı sona eriyor!" Öne eğildi. "Suratınız ne hâl alıyor, seçemiyorum; attıklarım hep karanlığa gidiyor!" Biraz güldü. "Genel bir kültür envanteri talep ediyordunuz: Buna inancınız var mı? Hayatın zihinle düzenlenebileceğini mi sanıyorsunuz?! Elbette, hayır dediniz: Ama size inanmıyorum, çünkü eşsiz bir adam olduğu için şeytana bile sarılabilecek birisiniz!"

"Bu alıntı nereden?" diye sordu Ulrich.

"*Haydutlar*'ın yasaklanan önsözünden."

"Tabiî ki yasaklanandan olacak," diye düşündü Ulrich, "normalinden olur mu!"

Arnheim, esaslı hafızasından, "İğrenç günahın, üzerinden sarkan büyüklüğünden ötürü cezbettiği zihinler," diye iktibasa devam etti. Yeniden duruma hâkim olduğunu ve artık hangi se-

beptendir bilinmez, Ulrich'in boyun eğdiğini hissediyordu; yanındaki artık düşman bir keskinlik değildi, tekliften söz etmeye de gerek yoktu, talihi yaver gitmiş, mesele kapanmıştı; gelgelelim, nasıl ki bir güreşçi, hasmının yorulduğunu tahmin etmesi üzerine tüm ağırlığını verirse o da teklifin bütün ağırlığının etkisini devam ettirme ihtiyacı duyup konuşmayı sürdürdü: "Beni artık başlangıçtakine göre daha iyi anlayacağınızı sanıyorum. Yani size tüm samimiyetimle kendimi bazen yalnız hissettiğimi itiraf ediyorum. İnsanlar 'yeni' oldular mı fazla iktisadî düşünürler ama iktisadî aileler ikinci veya üçüncü nesle geçtiler mi hayal güçlerini yitirirler. Artık içlerinden bir tek; kusursuz idareciler, çilingirler, avcılar, subaylar ve soylu damatlar çıkar. Tüm dünyada böyle tanıdıklarım vardır; aralarında zeki ve zarif olanlar da mevcuttur ama Schiller'den yaptığım alıntıyla belirttiğim şu son huzursuzluk, bağımsızlık ve belki de talihsizlikle alâkası olacak tek bir düşünce ortaya koymaya kudretleri yoktur."

"Maalesef sohbete devam edemeyeceğim," diye karşılık verdi Ulrich. "Bayan Tuzzi herhâlde bir arkadaşının evinde dışarının sakinleşmesini bekliyor ama benim gitmem lazım. Demek siz, iktisattan bir şey anlamıyor olmama rağmen, iktisadı, fazla iktisadî olan yanlarını alarak teşvik eden o huzursuzluğa sahip olmayı bana yakıştırıyorsunuz?" Vedalaşmak için ışığı yakmış, cevap bekliyordu. Arnheim kolunu mehabetli bir nezaketle omzuna koydu, rüştünü ispatladığını sandığını belirten bir tavırdı bu ve cevap verdi: "Biraz fazla konuştuysam kusuruma bakmayın, yalnızlığın verdiği ruh hâliydi! İktisat iktidara geliyor, insan da bazen kendi kendine, ya iktidarla ne yapacağız, diye soruveriyor! Lütfen alınmayınız!"

"Tam aksine!" diye temin etti Ulrich. "Teklifinizi ciddi ciddi düşünmeye niyetliyim!" – Bunu çabucak söyledi, telaşı heyecanına yorulabilirdi. O yüzdendir ki hâlâ Diotima'yı bekleyen Arnheim biraz afallayarak olduğu yerde kalakaldı; Ulrich'i haysiyeti elden bırakmadan bu tekliften vazgeçirmenin hiç de kolay olmayacağından endişeliydi.

122

EVE DÖNÜŞ

Ulrich eve yayan gitti. Güzel ama karanlık bir geceydi. Binalar tepeden hep birlikte, cadde denen tepesi açık tuhaf mekânı oluşturuyor, üzerinde de bir şeyler, zifiri karanlık, rüzgâr veya bulutlar boşlukta hareket ediyordu. Yol o kadar tenhaydı ki önceki huzursuzluğun, arkasında derin bir uyku bıraktığını sanırdınız. Ulrich bir yayaya rastladığında ayak seslerinin yankısı uzun zaman tek başına, önemli bir haber verircesine üzerine doğru geliyordu. Bu gece tiyatrodaymışçasına bir şeyler olacağı hissine kapılabilirdi insan. Bu dünyada, bir tezahür, aslından daha büyük görünen bir şey, seslerin yankılandığı aydınlatılmış düzlüklerin yanından geçerken gölgesinin eşlik ettiği bir varlık olduğunu hissediyordu; bu gölge doğrulan, hemen sonrasında da yine alçakgönüllükle topuklarına kadar kapanan ve zangır zangır titreyen bir meczuba ait gibiydi. "İnsan ne kadar da mutlu olabiliyor!" diye düşündü.

On adım kadar caddenin yanında ilerleyen ve kalın kubbe direkleriyle caddeden ayrılan, zemini taştan yapılmış bir koridordaki kemerli bir kapıdan geçti; köşelerden karanlık fışkırıyor, tam aydınlık olmayan geçitte baskın ve cinayet tereddüt içinde bekliyordu: Ruhu; şiddetli, kadim ve kanlı bir tören misali bir mutluluk kaplıyordu. Belki de bu kadarı fazlaydı; Ulrich aniden,

kendi yerinde Arnheim olsa burada ne kadar kendinden haz duyarak, âdeta iç âleminin "rejisiyle" yürüyeceğini tasavvur etti. Gölgesinden ve yankısından tat almaz oldu, duvarlardaki hayalet timsali musiki kesilmişti. Arnheim'ın teklifini kabul etmeyeceğini biliyordu; yine de kendini artık yalnızca hayatın galerisinde dolanan ve şaşkınlık içinde, kaçıp kurtulacağı çerçeveyi bulamayan bir hayalet gibi hissetti; yolu daha az boğucu ve muazzam bir muhite çıkınca epey sevindi.

Geniş caddeler ve meydanlar karanlığa açılıyordu, katlarında yanan ışıklarla huzur içinde aydınlatılmış sıradan binaların hiçbir büyüleyici yanı yoktu. Açık havaya adım atarak bu huzurun kokusunu aldı ve nedenini tam bilmese de birkaç zaman önce tekrar gördüğü birkaç çocukluk resmini hatırladı: Resimde genç yaşta vefat eden annesinin yanındaydı; resimlere bakınca, yadırgayarak, eski moda giyimli, güzel bir kadının mutlulukla gülümsediği küçük bir oğlan çocuğu gözüne ilişti. Hakkında insanların sahip olduğu uslu, sevimli, zeki, küçük bir delikanlıya dair son derece etkin tasavvur; ufacık bir yanıyla bile kendine ait olmayan ümitler; altın bir ağın açık duran kanatları gibi kendisine uzanan, şerefli ve arzulanan bir geleceğe dair belirsiz beklentiler–: Zamanında tüm bunlar görünmez hâlde olmuşlarsa da on yıllar geçince varlıkları, eski cam çerçevelerden gayet açık okunabilmekteydi; kolaylıkla gerçeğe dönüşebilecek bu görünür görünmezliğin ortasından Ulrich'e bakan, hareketsiz durduğu için biraz sıkıldığı anlaşılan ifadesiyle yumuşak ve boş çocukluk çehresiydi. Bu oğlana en ufak bir meyil duymamıştı, güzel annesinden biraz gururlanmışsa da bütün bunların üzerinde bıraktığı asıl izlenim, büyük bir korkudan kaçmış olmaktı.

Sanki tutkalı kurumuş veya dökülmüş gibi eski resimlerden, vaktiyle hâlinden memnuniyet duyduğu bir âna sarılmış olarak yüzüne bakan kişinin, kendisi olduğu gibi bir intiba yaşamış olan herkes Ulrich'in, başkalarında iş gören bu tutkalın yapısı aslında nasıldır sorusunu sorarken hissettiği duyguları anlayacaktır. Ulrich şimdi, kesintiye uğramış bir halka hâlinde eskiden surların bulunduğu bir hattı takip eden ağaçlıkların içinde duruyordu,

birkaç adım atsa karşıya geçebilirdi ama gökyüzünün, ağaçların üzerinde uzunlamasına yayılan kocaman şeridi, yoldan sapıp kendi yönünü izlemesi için aklını çeliyor, bu sırada da içlerinden geçtiği bu kış bahçelerinin etrafını ilahî bir çekimserlikle saran ve gayet özelmiş gibi bir izlenim yaratan ışık çelengine durmadan yaklaşıyormuş gibi görünüyor ama hiç yakınına gelmiyordu. Kendi kendine, "Bu her akşamki huzuru meydana getiren," dedi, "aklın bir tür perspektifle kısaltılmasıdır, söz konusu huzur günbegün yayılarak kendinden memnun bir yaşamın daimi hissini ortaya çıkarıyor. Çünkü miktarına bakılırsa mutluluğun başlıca şartı kesinlikle çelişkileri çözmek değil uzun bir ağaçlıklı yolda, ağaçların arasındaki boşlukların kapanması gibi çelişkileri ortadan kaldırmaktır; görünür şartlar dört bir yanda nasıl ki göze başkalaşıyormuş gibi gelir de böylelikle kendini dayatan ve yakındaki büyük görünürken uzaklara bakınca muazzam şeyler bile küçük görünüp boşlukların kapandığı ve en sonunda her şeyin düzenli ve düz bir yuvarlaklığa kavuştuğu, gözün hâkim olduğu bir resim meydana gelirse, görünmez şartlar da aynısını yapar, akıl ve duygular tarafından öyle bir değişime uğrarlar ki farkında olmadan ortaya bir şey çıkar da insan kendini evin efendisi gibi hisseder. İşte arzulandığı biçimde yerine getirmediğim şey," dedi Ulrich içinden, "bu edimdir."

Bir an yolunu kapayan geniş bir su birikintisinin önünde durdu. Şu an birden yolu ve köyü ortaya çıkaran ve içinde, ruhun gerçekleşme ile beyhudelik arasındaki tekdüzeliğini uyandıran, belki ayaklarının dibindeki bu birikinti, belki de iki yanında duran süpürgeye dönmüş ağaçlardı; söz konusu tekdüzelik kırlara mahsustu ve gençliğindeki o ilk "firari yolculuğundan" beridir kaç defa yinelenmek için aklını çelmişti. "Her şey o kadar kolay oluyor ki!" diye geçirdi içinden. "Duygular uyuşuyor; düşünceler, fırtınalı havanın ardından bulutların yaptığı gibi birbirlerinden ayrılıyor ve birdenbire ruhun içinden bomboş, güzel bir gökyüzü ortaya çıkıyor! Şimdi belki de bu göğe bakınca, yolun ortasında bir inek ışıldayabilir: Dünyada başka hiçbir şey yokmuş gibi olup bitenlerin etkililiğidir bu! Aradan geçen bir bulut da bütün civarda aynı etkiyi yaratabilir: Otlar karanlıkta kalır ve bir süre sonra

dört bir yanda ıslaklıkla parıldar; başka bir şey olmamıştır ama denizin bir kıyısından öbürüne yapılan yolculuğa benzer bu! Yaşlı bir adam son dişini kaybeder: İşte bu küçük olay, bütün komşularının hayatındaki bir kesite dönüşür, komşuları da hatıralarını bu kesite bağlayabilirler! Böylece kuşlar da her akşam köyün etrafında, batan güneşin ardından gelen dinginlikte hep aynı şekilde şakır ama şakımaları her defasında yeni bir olay olur, sanki dünya daha yedi günlük bile değildir! Kırlardayken tanrılar hâlâ insanların yanına geliyor," diye düşündü, "birisi oluyor, bir şeyler yaşıyorsunuz ama bunun bin misli fazla tecrübenin olduğu şehirde insan, olayları kendisiyle ilişkilendiremiyor: Herhâlde hayatın şu meşhur soyutlaşması da böyle başlıyor."

Ama bunları düşünürken aynı zamanda biliyordu ki bunlar insanın gücünü bin misli genişletir, tek tek bakıldığında on misli inceltse bile bütüne bakıldığında yüz misli büyütürdü fakat çarkı geri çevirmek onun için söz konusu bile olamazdı. Hayatında sık sık çok doğrudan bir anlam kazanan o görünüşte alâkasız ve soyut düşüncelerden biri olarak aklına şu geldi: İşi başından aşkın insanın, sadeliğin hayalini kurarak özlediği bu hayat kanunu, hikâye düzeni kanunundan farksızdı! Basit bir düzendi bu, "Falanca olunca, filanca vuku buldu!" demek yetiyordu. İçimizi rahatlatan, basit sıralamadır, matematikçilerin deyişiyle, hayatın insanda mecal bırakmayan çeşitliliğinin tek boyutlu bir sıralamada tasvir edilmesidir, zaman ve mekânda olup biten her şeyin bir ipe, hayat ipini de meydana getiren o meşhur "hikâye ipine" dizilmesidir. Filanca şey "olduğunda," "olmadan önce" ve "olduktan sonra" diyebilene ne gam! Bu kişinin başına kötü bir şeyler gelmiş veya acı içinde kıvranmış olabilir: Gelgelelim olayları zaman sıralamasına göre nakletmek elinden geldiği anda o kadar rahatlar ki güneş kendisi için doğuyor sanır. Romanın da sağladığı suni fayda işte budur: Gezginin teki sağanak yağmurda şosede atıyla ilerliyor veya eksi yirmi derece soğukta ayaklarının altında ezilen karlar gıcırdıyor olabilir, okur kendini rahat hissedecektir, hikâyenin dadıların bile çocukları sakinleştirirken kullandığı bu bitmez tükenmez mahareti, "aklın perspektifle kısaltılmasının" bu en işe yarar hâli, aynı zamanda hayattan bir parça olmasa çok

zor anlaşılabilirdi. Çoğu insan nefsiyle kurduğu temel ilişki içerisindeyken hikâyeci olur. Şiiri sevmez veya ancak anlık olarak sever, şayet hayat ipine biraz "sebep" ve "amaç" düğümleri de atılacak olsa bunların ötesine uzanan her düşünceden tiksinirler: Hepsi birer gerekliliğe benzediği için olguların muntazaman yan yana durmasından hoşlanır ve hayatlarının bir "akışı" olduğu izlenimi sayesindedir ki kaostayken bile kendilerini bir şekilde güvende hissederler. Ulrich özel hayatın hâlâ tutunduğu bu iptidai hikâyeciliğin elinden kayıp gittiğini fark ediyordu, oysa kamu hayatı hikâyeden uzaklaşalı ve bir "ipi" takip etmeyi bırakıp uçsuz bucaksız bir düzlükte yayılmaya başlayalı çok olmuştu.

Fakat bunu görüp tekrar harekete geçince Goethe'nin bir sanat gözleminde şunları yazdığını hatırladı: "İnsan öğreten değil yaşayan, davranan ve tesir eden bir varlıktır!" Saygıyla omuzlarını kaldırıp indirdi. "İnsanın bütün yaptıklarının bir öğretinin güvenilmez zeminine dayandığını unutması, en fazla bir oyuncunun kulisi ve makyajı unutup asıl failin kendisi olduğunu zannetmesi kadar mümkün olabilir!" diye düşündü. Ama Goethe'yle alâkalı düşüncesi galiba biraz da Goethe'yi durmadan kefil göstererek istismar eden Arnheim'ın, zihnindeki imajıyla karışmış, çünkü Ulrich aynı anda bu adamın, kolu omzunda dururken içinde uyandırdığı olağandışı güvensizliği hatırlar gibi olup irkilmişti. Bu arada ağaçların arasından çıkıp sıra sıra evlerin dizildiği caddenin köşesine varmış, eve gidebileceği bir yol arıyordu. Ama sokakların isimlerine bakarken az kaldı bir gölgenin üstüne basacaktı ki gölge ayrıldı, Ulrich'se yoluna çıkan fahişeye çarpıp kadını devirmemek için atacağı adıma hemencecik engel olmak zorunda kaldı. Kız, Ulrich'in onu ezip geçecek olmasına kızacak yerde öylece dikilmiş gülümsüyordu, Ulrich, bu iş icabı gülümsemenin gece vakti aniden hafif bir sıcaklık yaydığını hissetti. Kız bir iki söz söyledi; Ulrich'e, erkekleri ayartmak için kullanılan ve diğer erkeklerin kirli kalıntıları gibi duran aşınmış laflarla hitap ediyordu. Söyledikleri, "Benimle gel, ufaklık!" benzeri bir şeylerdi. Omuzları çocuklarınki gibi düşüktü, şapkasının altından bir parça sarı saç fışkırmıştı, sokak lambasının ışığında yüzünün solgun, olağandışı şirin yanları beliriyor, belki de gecenin

yanıltmasıyla henüz genç ve çilli bir kızın tenini gizliyorlardı. Sonra başını kaldırıp Ulrich'e baktı, ondan çok daha kısa olmasına rağmen bir kez daha "ufaklık" dedi; gecede yüz kez laubali laubali söylediği bu ses bileşkesinde hiçbir uygunsuzluk görmüyordu.

Ulrich duygulandığını hissetti. Kızı kenara itmeden olduğu yerde kaldı ve tam işitmemiş gibi teklifini yineletti. Beklenmedik anda, küçük bir tazminat karşılığında emrine amade olacak bir kız arkadaş bulmuştu, sevecen davranmaya ve hoşuna gitmeyecek her şeyden kaçınmaya uğraşacaktı; kıza kabul ettiğini gösteren bir işaret verecek olsa, hiç kabahatleri olmadığı hâlde ayrı düşen iki samimi dostun bir dahaki ilk görüşmelerinde ortaya çıkana benzer şefkatli bir munislik ve hafif bir tereddütle, koluna girerdi; ona olağan fiyatının birkaç mislini vaat etse ve parayı düşünmek zorunda kalmayıp, kârlı bir iş yapınca hissedilen o dertsiz tasasız ruh hâlini yaşaması için parayı hemen masaya koysa anlaşılacaktır ki saf kayıtsızlık dahi tüm saf duygulanımların, şahsi kibirden azade olmaya ve hissî beklentilerin kafa karıştıran kendini beğenmişliğine bulaşmadan iş görmeye dair üstünlüğünde pay sahibidir: Bunlar kısmen ciddi, kısmen şakayla karışık hâlde aklından geçiyor, işi kabul etmesini bekleyen bu küçük insanı hepten hayal kırıklığına uğratmayı kendine yediremiyordu. Canı bu kızın samimiyet göstermesini çekiyordu, farkındaydı ama meslekî lisanında onunla birkaç kelam edecek yerde elini beceriksizce cebine attı, aşağı yukarı bir vizite bedeline karşılık gelecek bir banknotu eline sıkıştırıp yoluna devam etti. Parayı verirken bir anlığına, kızın tuhaf şekilde direnen elini sıkıca avucunda tutmuş ve nazik tek bir söz söylemişti. Sonra bu istekli kızı öylece bıraktı, hemen oracıkta, karanlığın içinde fısıldaşan meslektaşlarının yanına gidip parayı göstereceğine ve olup bitenlere bir anlam veremeyip alay edeceğine emindi.

Bir dakikalık narin bir idile benzeyen bu karşılaşma zihninde bir süre daha canlı kaldı. Geçici dostunun kaba yoksulluğu hakkında yanılmıyordu. Ulrich kızın gözlerini biraz devirip o kısa inlemelerden birini, öğrendiği şekilde doğru zamanda ama

beceriksizce koyuvereceğini hayal edince, anlaşmalı bir meblağ karşılığındaki bu oldukça adi, büsbütün kabiliyetsiz oyunculuğun yine de yüreğine dokunan bir tarafını buldu bulmasına ama nedenini bilmiyordu; belki de insanlık komedyasının berbat oynanan bir çeşidi olduğu içindi. Daha kızla konuşurken çok makûl bir düşünce silsilesi, ona Moosbrugger'i hatırlatmıştı: Hastalıklı komedyen, fahişe avcısı ve yok edicisi Moosbrugger de o meşum gecede Ulrich şu an dışarıda nasıl yürüyorsa öyle yürümüştü. Caddedeki duvarların kulisleri andıran emniyetsizliği bir an sekteye uğrayınca, cinayet gecesi onu köprünün yanında bekleyen meçhul varlığa rast gelmişti. Tepeden tırnağa nasıl da mucizevî bir idrak ediş olmalıydı bu: Ulrich bir an o idraki tasavvur edebileceğini sandı! Bir şeylerin bir dalga misali kendisini havaya kaldırdığını hissediyordu. Dengesini kaybetti ama onu zaten taşıyan olunca dengeye ihtiyacı kalmadı. Yüreği burkuldu ama o sırada tasavvuru sınırsız bir genişlemeyle karmaşıklaşıp çok geçmeden de neredeyse güçten düşürecek bir tür şehvetle son buldu. Ayılmaya çalıştı. Anlaşılan o kadar uzun zaman, manevî birlikten yoksun bir hayata tutunmuştu ki şimdi bir akıl hastasının takıntılarını ve rolüne duyduğu inancı bile kıskanıyordu! Ama Moosbrugger yalnızca onun değil diğer bütün insanların da aklını çelmiyor muydu? Zihninde Arnheim'ın, "Onu serbest bırakır mıydınız?" sorusunu, kendisinin de, "Hayır. Muhtemelen bırakmazdım," cevabını yeniden işitir gibiydi. – "Bin defa hayır!" diye ekliyor, buna rağmen gözleri kamaşırcasına bir eylemin görüntüsünü duyumsuyordu: O görüntüde, hevesi zorlamadan, manayı zaruretten, yoğun faaliyeti saadetli bir kabulden ayırmaya izin vermeyen tarifsiz bir durumda beraberken yakalanış ile büyük bir heyecanın sonucuna benzer bir yakalayış, birleşiyordu. Herkesin katıldığı, böylesi talihsiz yaratıkların bastırılmış dürtülerin tecessümü olduklarına dair görüşü, o yaratıkların hayalî olarak işledikleri cinayet ve iğfallerin ete kemiğe bürünmelerini şöyle böyle hatırlıyordu: O zaman buna inananlar kendi tarzlarınca Moosbrugger'le işlerini bitirip üzerinden doyuma ulaştıktan sonra ahlâklarını yeniden tesis etmek için ona meşruluk kazandırabilirlerdi! Ulrich'in kafasındaki çelişki başkaydı,

hiçbir şeye baskı uygulamamasına rağmen bir caninin resmine bakınca gördüklerinin, dünyanın, her biri şahsına ait eski resimlere benzeyen diğer resimleriyle aşağı yukarı aynı olduğunu fark etmek zorunda kalmasının çelişkisiydi: Gördükleri kısmen olgun anlam, kısmen de yeniden ortalığa saçılan anlamsızlıktı! Düzenin yarattığı bir metafor: İşte Ulrich için Moosbrugger buydu! Sonra aniden, "Tüm bunlar–!" deyip elinin tersiyle bir şeyleri kenara savuruyormuş gibi bir hareket yaptı. Bunu içinden değil, sesli söylemişti, hızla dudaklarını kapattı ve cümleyi sessizce bitirdi: "Tüm bunlar karara bağlanmalı!" "Tüm bunların" ne olduğunu artık tek tek bilmek istemiyordu; "tüm bunlar" zihnini meşgul eden, ona eziyet eden, "tatile" çıktığından beridir bazen de saadet veren ve onu, ayağa kalkıp hareket etmekten başka kendisi için her şeyin mümkün olduğunu rüyasında gören bir kimse misali zincire vuran şeylerdi; tüm bunlar, ilk günden tutun da eve dönüşünün bu son dakikasına kadar imkânsızlıklarla sonuçlanıyordu! Ulrich artık ya başka herkes gibi ulaşılabilir bir hedef için yaşaması yahut bu "imkânsızlıkları" kuvveden fiile çıkarması gerektiğini seziyordu, derken dairesinin bulunduğu muhite ulaştığı için çok yakınlarda bir şeyler olacağına dair tuhaf bir hisle son sokağı da hızla geçti. İnsanı kanatlandıran, bir eyleme sevk eden ama içeriği boş, boş olduğu için de yine garip bir serbestliği olan bir histi bu.

Belki bu his de diğer birçokları gibi gelip geçiciydi ama oturduğu sokağa dönünce birkaç adım attıktan sonra evinin pencerelerinden taşan aydınlığı fark etti, kısa bir süre sonra bahçesinin parmaklıklı kapısının önünde dikilirken, sezgisi su götürmez bir kesinliğe dönüştü. Yaşlı uşağı bu geceyi evin dışında, başka bir semtteki akrabalarının yanında geçirebilmek için izin istemişti, kendisi Gerda'yla hava henüz aydınlıkken cereyan etmiş olan tecrübesinden beridir eve uğramamıştı, alt katta kalan bahçıvanlar ise asla odalarına girmezlerdi: Gelgelelim bütün ışıklar yanıyordu, evine giren galiba bir yabancıydı, Ulrich hırsızları basacaktı. Kafası o kadar karışmıştı, bu olağandışı histen kaçınmaya da o kadar az niyeti vardı ki bir dakika tereddüt etmeden dosdoğru eve yürüdü. Beklediği belli bir şey yoktu. Pencerelerde, içeride

dolaşanın tek bir insan olduğunu düşünmesine yol açan gölgeler görüyordu; belki de birkaç kişiydiler, acaba evine girse üzerine ateş ederler miydi, yoksa kendisi mi ateş etmeye hazır olmalıydı? Ulrich başka bir durumda olsa muhtemelen polis çağırır veya bir karara varmadan önce hiç olmazsa etrafı kolaçan ederdi ama bu macerasında tek kalmak istiyordu, serserilerden dayak yediği geceden beri ara sıra yanında taşıdığı silahı bile çıkarmadı. İstediği... Ne istediğini bilmiyordu, birazdan anlaşılacaktı!

Ama hızla evin kapısını açınca ne görsün: Bu kadar belirsiz hislerle beklediği hırsız, Clarisse'ten başkası değildi.

123

TERSYÜZ EDİŞ

Ulrich'in davranışında belki de baştan beridir, her şeyin zararsızca aydınlanacağına dair kanaati ve insanın sürekli tehlikelere düştüğü o en kötü ihtimale inanmama meyli de bir rol oynamıştı ama sofada beklenmedik anda karşısına yaşlı uşağı çıktığında adamı neredeyse tepeleyecekti. Bereket son anda kendini tutmuştu da bu sayede bir telgraf geldiğini, telgrafı Clarisse'in aldığını ve genç hanımefendinin yaklaşık bir saat önce, ihtiyar tam çıkacakken uğrayıp geri çevrilmeyi de kabul etmediğini, böylelikle uşağın da kendi adına evde kalıp bugünlük tatilinden vazgeçmeyi yeğlediğini öğrendi, zira beyefendi söyleyeceğini mazur görsündü ama genç hanımefendinin çok asabi olduğuna dair bir izlenime kapılmıştı.

Ulrich ona teşekkür edip dairesine girdiğinde Clarisse hafifçe yan tarafına dönmüş ve bacaklarını karnına çekmiş, bir divanda yatıyordu; bel boşluğu olmayan ince vücudu, Ulrich kapıyı açarken ona doğru bakan uzun ve şirin suratı, oğlan çocuğu gibi kesilmiş saçları ve koluna dayadığı kafası çok baştan çıkarıcıydı. Ulrich ona, hırsız olduğunu sandığını anlattı. Clarisse'in bakışları o an bir brovningin seri atışını andırdı. "Belki de öyleyimdir!" diye karşılık verdi. "Hizmetçin olan şu ihtiyar, tam anasının gözü,

beni yollamak için elinden geleni ardına koymadı; yatmasını söyledim ama aşağıda bir yerlere saklandığını biliyorum! Burası da güzelmiş!" Bu sırada ayağa kalkmadan ona telgrafı uzattı. "Bir kez olsun, yalnız olduğunu sanırken eve nasıl geldiğini görmek istedim," diye devam etti. "Walter konserde. Ancak gece yarısından sonra dönecek. Ama ona yanına geleceğimi söylemedim."

Ulrich telgrafın zarfını yırttı ve Clarisse'in söylediklerini yarım kulak dinlerken telgrafı okudu; okurken beti benzi attı, sonra tuhaf metni inanamayarak bir kez daha okudu. Babasının Paralel Faaliyet'le ve cezaî ehliyetinin azalmasıyla ilgili çeşitli sorularını cevaplamayı ihmal etmiş olmasına rağmen kaç zamandır hatırlatma mektubu almamış, almadığı da dikkatini çekmemişti; elindeki telgrafsa, anlaşılan babasının en ince detayına kadar bizzat düzenleyip yazdığı, belli belirsiz sitemler ve tam bir ölüm ciddiyetiyle mucizevî şekilde karışmış tafsilatlı bir tarzda, sebeb-i hayatının vefatını haber veriyordu. Birbirlerine pek meylettikleri yoktu, hatta babasını düşünmek içine neredeyse her zaman sıkıntı verirdi, buna rağmen tuhaf ve tekinsiz metni ikinci defa okurken, "Artık dünyada yapayalnızım!" diye düşündü. Tam olarak kastettiği, okuduğu kelimelerin, artık biten ilişkilerine pek uymayan lafzi anlamı değildi; hissettiği daha ziyade duygularının sanki çapa halatı kopmuş gibi şaşkınlıkla yükselmesi veya babası sayesinde hâlâ bir bağının olduğu bir dünyadaki yabancılığının artık tastamam tecelli etmiş olmasıydı.

Clarisse'e, "Babam ölmüş!" deyip gayriihtiyari bir ciddiyetle telgrafı tutan elini kaldırdı.

Clarisse, "Eyvah!" diye karşılık verdi. "Tebrik ederim!" Kısa bir dalgınlık arasından sonra da ekledi: "Herhâlde artık çok zengin olacaksındır?" Merakla etrafına baktı.

Ulrich reddederek, "Biraz dünyalığı vardı, fazlası olduğunu sanmam," diye cevap verdi. "Benim buradaki yaşayışım onunkinden iyiydi."

Clarisse, Ulrich'in tashihini, reverans benzeri küçücük bir gülümsemeyle tasdik etti; kendisini ifade ettiği hareketlerin çoğu tıpkı sosyal yükümlülüğüne, gördüğü terbiyenin vergisini öde-

mek zorunda olan bir oğlan çocuğunun reveransı kadar aceleci ve ufacık bir alanda abartılı oluyordu. Ulrich çıkacağı seyahatin hazırlıklarını yapmak için birkaç dakikalığına müsaade isteyince Clarisse odada yalnız kaldı. Yaşadıkları sert çekişmeden sonra Walter'i terk edince uzağa gitmemişti, evlerinin kapısının önünde, nadiren kullanılan ve çatı katına çıkan bir merdiven vardı, Clarisse de kocasının evden çıktığını duyana kadar bir örtüye sarınarak orada oturup beklemişti. Bu ona ipe bağlı tiyatro sahneleri hakkında bildiklerini hatırlattı; Walter merdivenlerden çıkıp oradan ayrılırken kendisi yukarıya, iplerin geçtiği yere oturmuştu. Oyun aralarında aktrislerin yapacak işleri olmayınca, örtülere sarınıp sahnenin üstündeki kirişlerde oturarak etrafı seyrettiklerini hayal ederdi; demek şimdi kendisi de böyle bir aktris olmuş, tüm olaylar, alt tarafta ayaklarına serilmişti. Bu hâl içindeyken hayatın bir oyunculuk vazifesi olduğuna dair o eski gözde düşüncesi yeniden ortaya çıktı. Bunu kesinlikle akılla kavramanın faydası yoktur, diye düşündü; hem kendisinden çok bilen biri varsa bile bunun hakkında ne bilebilirdi ki. Ama hayat mevzubahis olunca fırtına kuşları gibi doğru içgüdüye sahip olmak lazımdır! Kolları –kol derken, sözlerini, öpücüklerini, gözyaşlarını kastediyordu– kanat gibi germek lazımdır! Bu tasavvurda Walter'in geleceğine artık inanamıyor olmasının ikamesini buldu. Walter'in indiği, dik merdiven sahanlığından aşağı baktı, kollarını açıp tutabildiği kadar havada tuttu: Belki Walter'e böyle yardım edebilirdi! "Dimdik yukarı ve dimdik aşağı, bu ikisinin şiddetinin birbirine düşmanca bir yakınlığı vardır, birbirlerine aittirler!" diye düşündü. Açılmış kollarını ve aşağı bakışını, "dünyanın sevinç içindeki eğrisi" diye adlandırıyordu. Şehirdeki gösterileri gizlice seyretme niyetinden caydı; "sürüden" ona neydi, fertlerin muazzam dramı başlamıştı.

Clarisse böylelikle Ulrich'e gitmişti. Yolda yürürken ara sıra, durumlarını daha iyi anlayanın kendisi olduğuna dair bir belirti gösterir göstermez Walter'in onu deli sandığı aklına gelince, kurnaz kurnaz gülümseyip durmuştu. Walter'in ondan bir çocuğu olmasından korkması ve buna dair pek beklentisinin olmaması gururunu okşuyordu; "deli" denince ufukta çakan şimşeklere

benzerliğini veya sağlığının başkalarını korkutacak kadar iyi bir durumda olmasını anlıyordu, evliliklerinde gelişmiş bir nitelikti bu, Clarisse'in üstünlüğünün ve hâkim konumunun artması gibi adım adım gelişmişti. Yine de bazen başkaları tarafından anlaşılmadığını biliyordu ve Ulrich içeri dönünce Clarisse adamın hayatında bu kadar derin bir gedik açan olaya yaraşır sözler söylemesi gerektiğini hissetti. Yattığı divandan hızla fırladı, odayı ve bitişikteki odaları birkaç kez arşınladı, sonra da, "Başın sağ olsun madem, ihtiyar delikanlı!" dedi.

Clarisse'in gergin olduğu zamanlardaki bu ses tonunu tanımasına rağmen Ulrich ona şaşkınlıkla baktı. "Bazen alâkasız geleneksel yönleri oluyor," diye düşündü, "bir kitabın cildine yanlışlıkla başka bir kitabın sayfasının yapıştırılması gibi." Clarisse cümlesini Ulrich'e mutat ifadesiyle değil yan bakarak omzunun üstünden söylemişti, bu da muhatabının falsolu bir ses değil yanlış bir metin duyduğunu zannetmesi ve Clarisse'in böyle birçok metinden ibaret olduğu izlenimine kapılma etkisini güçlendiriyordu. Ulrich cevap vermeyince Clarisse karşısına geçip, "Seninle konuşmam lazım!" dedi.

Ulrich bunun üzerine, "Sana soğuk bir şeyler ikram edeyim," dedi.

Clarisse istemediğini belirtmek için yukarı doğrulttuğu elini omuz hizasından çabucak sağa sola oynattı. Kafasını toplayıp söze girdi: "Walter illa çocuk istiyor. Anlıyor musun?" Cevap bekler gibiydi.

Ulrich ne karşılık verecekti?

Clarisse öfkeyle, "Ama ben istemiyorum!" diye bağırdı.

"Hemen böyle öfkelenecek ne var," dedi Ulrich. "Sen istemiyorsan zaten olamaz."

"Ama istememem onu mahvediyor!"

"Her an öldüğünü zanneden insanlar çok yaşarlar! Sen ve ben çoktan buruş buruş olmuşken arşiv müdürü Walter'in ak saçlarının altında hâlâ delikanlı gibi görünen bir suratı olacak!"

Clarisse düşünceli düşünceli topukları üstünde dönüp Ulrich'in yanından ayrıldı; biraz uzaklaşınca tekrar pozisyon aldı ve

Ulrich'i âdeta "gözleriyle kavradı". "Sopasını çıkardığın bir şemsiye nasıl görünür, bilir misin? Sırtımı dönersem Walter yıkılır. Ben onun sopasıyım, o da–" "Şemsiye" diyecekti ama aklına esaslı bir iyileştirme geldi; "o da benim şemsiyem, efendim," dedi. "Beni şemsiye gibi korumak zorunda olduğunu zannediyor. Bu amaçla da önce karnımın kocaman olduğunu görmek istiyor. Sonra da tabiî bir anne çocuğunu bizzat emzirir, diye beni sıkıştıracak. Sonra bu çocuğu kendi kafasına göre yetiştirmek isteyecek. Bunu sen de biliyorsun. Kendine bazı haklar mâl edip muazzam bir bahaneyle ikimizi de dar kafalı birer burjuvaya dönüştürecek. Ama şimdiye kadar yaptığım gibi hayır demeye devam edersem de işi biter! Ben onun her şeyiyim!"

Ulrich bu etraflı iddiaya inanmamış gibi gülümsedi.

Clarisse çabucak, "Seni öldürmek istiyor!" diye ekledi.

"Ne? Ben de bunu ona sen tavsiye ettin sanıyordum?"

"Çocuğun senden olmasını istiyorum!" dedi Clarisse.

Ulrich şaşkınlıkla bir ıslık koyuverdi.

Clarisse terbiyesiz bir talepte bulunmuş bir körpe gibi gülümsedi.

Ulrich yavaş yavaş, "Walter kadar iyi tanıdığım birini aldatmak istemem. Hoşuma gittiğini söyleyemem," dedi.

"Öyle mi? Demek çok terbiyelisin?" Clarisse bu lafa Ulrich'in anlamadığı bir mana biçiyor gibiydi; düşünüyordu, saldırısına ancak bir süre sonra devam etti: "Ama beni seviyorsan o zaman eline düşmüş sayılırsın!?"

"O niye?"

"Gayet açık ama tam ifade edemiyorum. Kendini ona saygılı davranmaya mecbur hissedeceksin. Onun bu hâli de içimizi acıtacak. Walter'i tabiî ki öylece aldatamazsın, yani karşılığında ona bir şeyler vermeye çalışacaksın. Falan filan. En önemlisi de şu: Onu elinden gelenin en iyisini yapmaya zorlayacaksın. İnkâr edemezsin, hepimiz tenimizin içinde taş bloklardaki figürler gibi dururuz. Yani çalışıp o bloktan kendi figürünü çıkarman lazımdır! İnsanların birbirini buna zorlaması lazımdır!"

"Peki," dedi Ulrich, "ama olacağını çok hızlı farz ediyorsun."

Clarisse yine gülümsedi. "*Belki* de fazla hızlı!" dedi. Ulrich'e yanaştı ve kolunu arkadaşça bir tavırla, Ulrich'in, kendisine yer hazırlamaksızın vücudundan gevşek gevşek sarkan koluna soktu. "Hoşuna gitmiyor muyum? Benden hazzetmiyor musun?" diye sordu. Ulrich cevap vermeyince de devam etti: "Hoşuna gidiyorum, biliyorum; bizdeyken bana nasıl baktığını defalarca fark ettim! Hatırlıyor musun, bir defasında sana, şeytansın, demiştim? Bana göre öyle. Kastımı iyi anla: Zavallı şeytanın tekisin, demiyorum, öyleleri kötülük ister, çünkü başka şeyden anlamaz; sen büyük bir şeytansın, iyiyi kötüyü biliyorsun ama istediğinin tam tersini yapıyorsun! Hepimizin sürdürdüğü şekliyle hayatı iğrenç buluyorsun, o yüzden de inadına, yaşamaya devam etmeli, diyorsun. Korkunç bir edeple, 'Ben arkadaşlarımı aldatmam!' diyorsun ama böyle söylemenin tek sebebi yüzlerce defa, 'Clarisse'e sahip olmalıyım!' diye hayal kurmuş olmandır. Ama şeytan olmandan ötürü içinde tanrıyı andıran bir yanın da var, Ulo! Büyük bir tanrıyı! Tanınmamak için yalan söyleyen bir tanrıyı! Sen beni istiyorsun–"

Şimdi de Ulrich'in bir kolu yerine iki kolunu birden tutup yüzünü kaldırmış, önünde duruyordu, bedeni yavaşça çiçeğine dokunulan bir bitki gibi arkaya doğru bükülmüştü. Ulrich, "Aynı o zamanki gibi şimdi de yüzüne vuracak!" diye korktu. Ama öyle olmadı. Clarisse'in yüzü güzelliğini kaybetmedi. Her zamanki kıs kıs gülüşü yoktu, sanki kendini savunmak istermiş gibi dudaklarının etiyle beraber dişlerini de bir miktar gösteren geniş bir gülümseme vardı yüzünde, ağzının şekli de aşk tanrısının, alnın kıvrımlarında kendini tekrar edip oradan da arasından ışık huzmelerinin geçtiği saç bulutunda görünen çift bükümlü yayını oluşturuyordu.

Clarisse, "Kendini olduğun gibi göstermeye yüzün tutsa, beni çoktan yalancı ağzındaki dişlerin arasına alıp uzaklara taşırdın!" diye devam etmişti. Ulrich yumuşak bir şekilde ondan ayrıldı. Clarisse sanki oturmasını isteyen Ulrich'miş gibi kendini divanın üstüne bırakıp Ulrich'i de yanına çekti.

Ulrich, "Bu kadar abartmamalısın," diyerek Clarisse'in söylediklerini yüzüne vurdu.

Clarisse onu bıraktı. Gözlerini kapayıp başını ellerine yasladı, dirsekleriyle de dizinden destek alıyordu; ikinci saldırısı püskürtülmüştü, şimdiki niyetiyse Ulrich'i katı mantıkla ikna etmekti. "Kelimelere çok takılmana gerek yok," diye cevap verdi, "şeytan demişim, Tanrı demişim, hep laf. Ama evde yalnız kaldığımda – ki çoğunlukla bütün gün yalnız kalırım– ve etrafta dolandığımda eskiden sık sık şöyle düşünürdüm: Şimdi sola dönersem tanrı, sağa dönersem şeytan gelir. Elime bir şey alacağım zaman da aynı hisse kapılıyor, ona göre sağ veya sol elime alabiliyordum. Ama bunu Walter'e gösterince korkudan ellerini cebine soktu! O, çiçeklerden, hatta salyangozlardan bile haz alır; şimdi söyle bakalım, yaşadığımız hayat korkunç derecede üzücü değil mi? Ne Tanrı geliyor ne şeytan. Bu hâlde yıllardır dolanıp duruyorum. Ne gelebilir acaba? Hiç – Bir mucize olup da sanatla beraber bir değişiklik gelmezse olacakların hepsi bu!"

Şu an öylesine mülayim ve hüzünlü bir intiba bırakıyordu ki Ulrich şeytana uyup yumuşak saçlarına dokunuverdi. "Tek tek söylediklerinde haklı olabilirsin, Clarisse," dedi, "ama konuşan sen olunca söylediklerinin bağlantısını veya ulaştığın sonuçları hiç anlamıyorum."

Az önceki duruşunu koruyarak, "Gayet basit," diye cevap verdi Clarisse. "Zaman geçtikçe bir fikre vardım: Dinle!" Doğruldu ve aniden yine canlanıverdi. "Sen demedin miydin, içinde yaşadığımız durumun gedikleri vardır, bu gediklerden deyim yerindeyse imkânsız bir hâl bize doğru bakar diye? Cevap vermene gerek yok; zaten ne zamandır biliyorum. Tabiî ki her insan, hayatı düzenli olsun ister ama kimsenin olmaz! Müzik icra edeyim veya resim çizeyim; bunların duvardaki bir deliğin önüne paravan koymamdan farkı yoktur. Ayrıca Walter'le öyle fikirleriniz var ki pek anlam veremesem de doğru olmayan tarafları olduğunu biliyorum; hem, insanın miskinlikten ve alışkanlıktan ötürü bu delikten tarafa bakmadığını veya dikkatini fena şeylerle dağıttığını söyleyen sen değil miydin? İmdi, bundan sonrası kolay: İşte o delikten dışarı çıkmak lazım! Ben de çıkabiliyorum! Bazı günlerim oluyor, tenimden sıyrılabiliyorum. İnsan o zaman –nasıl

söyleyeyim?– kirli kabukları alınmış nesnelerin arasında kavlak gibi kalıyor. Yahut hava sayesinde oradaki her şeye yapışık ikiziymişçesine bağlı oluyor. Duyulmadık, harika bir durum; her şey müzikal, renkli ve ritmik olana kayıyor, o zaman vaftiz edildiğim ismimle yurttaş Clarisse olmuyorum, belki muazzam bir mutluluğa giriveren pırıl pırıl bir kıymığa dönüşüyorum. Ama bunları sen zaten kendin de biliyorsun! Çünkü gerçekliğin, içinde imkânsız bir hâl barındırdığını ve kişinin, tecrübelerinin yüzünü kendine çeviremeyeceği gibi şahsî ve gerçek olarak da göremeyeceğini, şarkıları söylenmiş veya resimleri çizilmiş gibi dışa döndürmesi gerektiğini vesaire söylediğinde kastettiğin buydu: Sana hepsini olduğu gibi tekrar edebilirim!" – Clarisse alelacele konuşmaya devam ederken şu "vesaire" lafı azgın bir kafiye gibi tekrar ediyor, hemen her lafını, "Yapacak gücün var ama istemiyorsun; neden istemiyorsun, bilmiyorum ama seni rahat bırakmayacağım!!" iddiasıyla bitiriyordu.

Ulrich konuşmasına izin vermişti; Clarisse ona alâkasız yakıştırmalarda bulununca söylediklerini ara sıra sessizce inkâr ettiği olmuştu fakat itiraz edecek iradeyi kendinde bulamıyor, elini Clarisse'in elinin üstünde bekletiyor, düşüncelerinin âdeta elinde atan nabzını, neredeyse parmak uçlarıyla tutuyordu. Clarisse'i şimdiye dek hiç bu kadar şehvani bir heyecan içinde görmemişti, büsbütün bir gevşekliğin, ayrıca kadınsı yangının yumuşak yayılışının bu sıska ve sert vücutta bile yer bulması Ulrich'i neredeyse şaşkına çeviriyor, insanın herkese kapalı biri olarak tanıdığı bir kadının aniden açılmasının verdiği büyük şaşkınlık, etkisini bu kez de ıskalamıyordu. Clarisse'in sözleri akla ziyan olmalarına rağmen Ulrich'e itici gelmiyordu, çünkü Ulrich'in iç dünyasına yaklaşıp sonra da âdeta abesliğe varacak derecede oradan uzaklaşmak suretiyle bu daimi ve süratli hareket, salınımının şiddetinin yanında sesindeki güzellik veya çirkinliğin esamisinin okunmadığı bir vızıltı veya uğultu gibi kalıyordu. Kendi kararlarının, Clarisse'i dinlemesini kulağına vahşi bir müzik çalınıyormuşçasına kolaylaştırdığını hissediyordu, ne var ki söylediklerinde bir çıkar yol veya bir sonuç göremeyince, onu kendine getirip ikaz etmek için başını avuçlarının arasına alıp hafifçe salladı.

Ama istediğinin tam tersi oldu, çünkü Clarisse birden sırnaşmaya başladı. Kollarını boynuna öyle hızlı sardı ki Ulrich şaşkınlıktan onu savuşturmayı bile beceremedi, genç kadın dudaklarını Ulrich'in dudaklarına bastırdı, bacaklarını hızlı bir hareketle altında toplayıp Ulrich'e doğru kaykılmasıyla kucağına diz çöküverdi, Ulrich omzunda onun küçük göğüs topunu hissediyor, söylediklerinin çok azını anlayabiliyordu. Clarisse sahip olduğu güçten ve Ulrich'in ödlekliğinden kurtulmak gibi bir şeyler geveliyordu; Ulrich bir tek, "barbar" olduğu ve Clarisse'in de bu yüzden dünyanın kurtarıcısını Walter'den değil ondan gebe kalarak doğurmak istediği kadarını anladı, fakat söyledikleri aslında, kulağının dibinde cereyan eden azgınca bir oyundan, kısık sesli ve aceleci bir mırıldanıştan ibaretti, genç kadın bir şeyler anlatmaktan çok kendisiyle meşgul oluyordu; bu çağıldayan ırmakta ancak "Moosbrugger" veya "şeytanın gözü" gibi tek tük laflar seçilebiliyordu. Ulrich kendini müdafaa etmek için başına musallat olan bu kadını kollarının üstünden tutmuş, divana bastırmıştı, bunun üzerine Clarisse bacaklarını ona dolamaya, saçlarını Ulrich'in yüzüne bastırıp tekrar boynuna atılmaya uğraştı. Tiz ve net bir sesle, "Boyun eğmezsen seni öldürürüm!" dedi. Şefkat ve kızgınlık karışımı hisler içinde, hayırı cevap kabul etmeyip heyecanı giderek tırmanan bir oğlan çocuğuna benziyordu. Heyecanını dizginlemekte gösterdiği gayret şehvetin uzuvlarına akışını zayıf bırakıyordu; buna rağmen Ulrich, kolunu kadının vücuduna dolayıp aşağı doğru bastırdığı ânı hararetle hissetmişti. Sanki Clarisse'in vücudu Ulrich'in hissiyatına zorla nüfuz etmişti; hâlbuki Ulrich onu ne zamandır tanırdı, onunla sık sık boğuştuğu da olmuştu ama kalbi delicesine çarpan ve tanıdığı kadar yabancısı da olduğu bu küçük varlığa hiç böylesine tepeden tırnağa dokunmamıştı; kadının, elleriyle zincire vurduğu hareketleri yumuşayıp uzuvlarındaki çözülme narince gözlerine de vurmaya başladığında neredeyse istemediği şey olacaktı. Fakat o an Gerda'yı hatırladı, sanki nefsiyle olan hesabını kapatma talebi ancak karşısına çıkıyordu.

"İstemiyorum, Clarisse!" diyerek onu bıraktı. "Şu an yalnız kalmak istiyorum, yola çıkmadan önce halletmem gereken çok iş var!"

Clarisse muhatabının reddettiğini nihayet kavradığında sanki birkaç sert hamleyle kafasındaki başka bir dişli devreye sokulmuş gibi oldu. Yüzü şekilden şekle giren Ulrich'in birkaç adım ötede karşısında durduğunu görüyor, konuştuğunu duyuyor ama açıkçası hiçbir şey anlamıyordu; bununla beraber dudaklarının hareketlerini takip ederken büyüyen bir isteksizlik hissetti, sonra da eteklerinin dizinin üstüne çıktığını fark edip ayağa fırladı. Daha ne olup bittiğini anlamadan ayağa kalkmıştı bile, çimenlerde yatmış gibi saçlarını ve elbisesini silkeleyip düzelterek şöyle söyledi: "Tabiî ki bavullarını toplaman lazım, seni daha fazla tutmayayım!" Yine, alay edercesine bir güvensizlikle dar bir aralıktan geçmeye uğraşan o olağan gülümsemesini takınmıştı, ardından iyi yolculuklar diledi. "Bir daha geldiğinde muhtemelen Meingast bizde olacak; geleceğini haber verdi, aslında sana bunu söylemeye gelmiştim!" diye de laf arasında ekledi.

Ulrich tereddütle onun elini tutuyordu.

Clarisse'in parmağı oyun oynarcasına Ulrich'in elini törpülüyordu; Ulrich'e neler söylemişti, öğrenebilmek için canını verirdi, çünkü heyecandan unuttuğu için akla gelebilecek her şey olabilirdi. Olanları aşağı yukarı biliyorsa da hiç umursamıyordu, çünkü hisleri ona kendisinin yürekli ve fedakâr, Ulrich'in ise ürkek olduğunu söylüyordu. Tek arzusu arkadaşlıklarından şüphesi kalmaması için Ulrich'le arkadaşça vedalaşmaktı. Önemsemeyerek dedi ki: "Walter'e bu ziyaretten hiç bahsetmemen daha iyi olur, konuştuklarımız da bir dahaki sefere kadar aramızda kalır!" Bahçe kapısında ona bir kez daha elini uzattı ve buradan sonra refakati reddetti.

Ulrich geri dönerken garip bir hâldeydi. Kont Leinsdorf ve Diotima'yla vedalaşmak için birkaç mektup yazması lazımdı, bundan başka da yoluna koyması gereken muhtelif işler vardı, çünkü mirası devralmanın çok vaktini alacağını tahmin ediyordu; sonra, kullanacağı ufak tefek bazı eşyaları ve kitaplarını, yatmaya yolladığı uşağının çoktan hazırlamış olduğu bavullara koydu; bütün işleri bittiğinde bile canı hiç istirahate çekilmeyi istemedi. Hareketli günün sonunda bitkin düşmüş, asabı bozulmuştu ve bu iki durum zayıflamak şöyle dursun, değişmeli olarak öyle yükseklere

tırmanmıştı ki tüm yorgunluğuna rağmen uykusunun gelmediğini hissediyordu. Ulrich düşünmeyi bırakıp sağa sola savrulan hatıraları takip ederek, Clarisse'in olağandışı olmakla kalmayıp gizliden gizliye muhtemelen akıl hastası bir varlık da olduğuna dair birkaç kez kapıldığı izlenimin artık şüpheye mahal bırakmadığını kabullendi, bununla beraber nöbet geçirirken veya demin içinde bulunduğu duruma artık her ne denirse, Ulrich'in bazı laflarına sakıncalı derecede benzer laflar etmişti. Bunlar Ulrich'i bu konuda yeniden ve esaslıca düşünmeye sevk edebilirdi ama yarı uyku hâlinin tabiatına ters düşen bir nahoşlukla tek hissettiği, dikkatinin daha yapacak çok işi olmasına çekildiğiydi. Tatil için niyetlendiği yılın neredeyse yarısı, herhangi bir meselesini yoluna koymadan geçip gitmişti. Gerda'nın, bu konuda bir kitap yazmasını istediği geldi aklına. Ama Ulrich biri gerçek, öbürü hayalî, iki kısma bölünmeyen bir hayat yaşamak istiyordu. Şube Müdürü Tuzzi'yle bu konuyu konuştuğu ânı hatırladı. Onunla birlikte Diotima'nın salonunda durduğunu görüyordu, bu görüntünün dramatik bir yanı, aktörlerin oyunlarını andıran bir tarafı vardı. Laf olsun diye, muhtemelen bir kitap yazacağını veya canına kıymak zorunda kalacağını söylediğini hatırlıyordu. Ama ölüm düşüncesi de, şu an ve deyim yerindeyse yakından muhakeme ettiğinde katiyen durumunun gerçek ifadesi değildi, çünkü bu düşünceye boyun eğmeye devam edip yola çıkacak yerde daha sabah olmadan canına kıyabileceğini tasavvur ettiğinde bu tasavvuru, babasının ölüm haberini aldığı anda gayet uygunsuz bir tesadüf olarak göründü gözüne! Muhayyilesindeki nesnelerin birbirlerini kovalamaya başladıkları bir yarı uyku hâlindeydi. Karşısında bir silahın namlusunu görüyor, namlunun karanlığına doğru bakıp içinde gölgemsi bir hiçlik, derinliğe ket vuran bir gölge algılıyor ve aynı dolu tabanca resminin, gençliğinde, uçmayı ve hedefi bekleyen iradesinin en sevdiği resim olması, bunun tuhaf bir örtüşme, garip bir tesadüf olduğunu hissettiriyordu. Derken silah resmine yahut Tuzzi'yle beraber oldukları ânın resmine benzer daha birçok resim gördü. Sabahın erken saatlerinde bir çayırlık manzarası. Kıvrım kıvrım uzanan bir nehrin aktığı bir vadinin trenden görülen, yoğun akşam sisiyle kaplı görüntüsü. Avrupa'nın öbür ucunda sevgilisinden ay-

rıldığı bir yer; sevgilisinin resmi unutulmuş, toprak yolların ve kamış damlı evlerin resmiyse dün gibi tazeydi. Başka bir sevgiliden geriye bir tek koltukaltı kıllarının kalması. Melodilerin tek tük bazı kısımları. Bir hareketin kendine mahsus durumu. Ruhların derin heyecanından gelen şiddetli sözler yüzünden vaktiyle dikkate alınmamış olup bugün bu unutulmuşların yanından sağ çıkan çiçek tarhı kokuları. Bir insanın farklı farklı yollarda düştüğü neredeyse acınası hâller: İçlerindeki yaylar çoktan kırılmış bir dizi oyuncak bebek gibi. Böyle resimlerin dünyanın en geçici şeyleri oldukları söylenebilir ama bir an gelir, tüm hayat çözülüp böyle resimlere dönüşür; hayat yolunda bir tek onlar kalır, insan bir tek onlardan kaçıp onların yanına gitmiş gibi olur, kader de kararlara ve fikirlere değil, bu esrarengiz, kısmen de manasız resimlere itaat etmiştir.

Ama övünüp durduğu bütün çabaların bu anlamsız aczi, Ulrich'i neredeyse ağlatacak kadar duygulandırırken uyku sersemliğiyle acayip bir his inkişaf ediyor yahut insanın neredeyse, etrafında acayip bir hissin vuku bulduğunu söyleyesi geliyordu. Clarisse'in henüz yalnızken yaktığı lambalar bütün odalarda yanıyor, ışığın fazlası duvarların ve eşyanın arasında, o arada yer alan mekânı neredeyse yaşayan bir şeyle doldurarak sağa sola saçılıyordu. Vücudunun bütün hissiyatını değiştiren de muhtemelen her acısız yorgunlukta barınan sevecenlikti, çünkü vücudun dikkat edilmese de daima mevcut olan, sınırları belirsiz varlık bilinci daha yumuşak ve şen bir hâl alıyordu. İki ucu bağlanmış bir bağcığın düğümünün çözülmesi gibi bir gevşemeydi bu; duvarlarda ve eşyalarda gerçekten bir değişiklik olduğundan, bu inançsız insanın odasına hiçbir tanrı girmediğinden ve (yorgunluğu bu konuda onu yanıltmadığı müddetçe) hükmünün sarihliğinden de bizzat vazgeçemediğinden bu değişime tek boyun eğen, çevresiyle kurduğu ilişki olabilirdi. Bu ilişkinin objektif kısmı, o kısma alelade denk düşen duyular ve akıl da olmazdı, sanki burada değişen, yeraltı suları misali derinlere yayılmış, üzerinde normalde objektif algı ve düşünce oklarının beklediği bir histi, bu oklar artık yumuşakça birbirinden ayrılıyor veya iç içe giriyordu: Zira o sırada bu ayrım da anlamını yitirmişti. Kendini iyi gözlemleyebildiğini düşünen Ulrich, "Başka bir hâl bu; başkalaşıyorum, benimle irtibat hâlinde olanlar da başkalaşıyor!" diye düşündü. Ama

denebilirdi ki yalnızlığını –bu sadece onun içinde değil etrafında da bulunan ve ikisini birleştiren bir durumdu– ve bu yalnızlığın gitgide koyulaştığını veya büyüdüğünü bizzat hissediyordu. Yalnızlığı duvarların arasından geçiyor, aslında genişlemeden şehre doğru, dünyaya doğru büyüyordu. "Hangi dünyaya?" diye düşündü Ulrich. "Dünya diye bir şey yok!" Ona öyle geliyordu ki bu kavramın artık bir anlamı kalmamıştı. Ama Ulrich kendine hâlâ öyle bir mukayyet oluyordu ki çok yükseklere tırmanmış bu ifade aynı anda maneviyatına nahoş bir hava katıyordu; başka kelime aramadı, hatta oradan itibaren tekrar tam uyanıklık hâlinden beslendi ve birkaç saniye sonra da ayağa fırladı. Gün ağarıyor, donukluğunu suni ışığı çabucak solan aydınlığına karıştırıyordu.

Ulrich ayağa sıçrayıp vücudunu esnetti. Vücudundan geriye, üzerinden atmanın mümkün olmadığı bir şeyler kalmıştı. Elleriyle gözlerini ovuşturdu ama bakışları eşyanın yere batan temasının yumuşaklığını andıran bir şeyleri muhafaza ediyordu. Derken Ulrich birdenbire, sanki daha fazla inkâr etmeye takati kalmamış gibi, akıntıya kapılmışçasına tarifi güç bir şekilde anladı ki yıllar yıllar önce bulunduğu yerde durmaktaydı yine. Gülümseyerek başını iki yana salladı. Durumunu, dalga geçer gibi, "binbaşının karısının nöbetlerinden biri" olarak adlandırdı. Muhakemesine danışırsa tehlike mevcut değildi, çünkü böylesine bir ahmaklığı tekrar edebileceği kimse yoktu. Bir pencere açtı. Dışarıda lakayt, şehir gürültüsünün yeni yeni yankılanmaya başladığı sıradan bir sabah havası vardı. Serinlik şakaklarını yıkarken Avrupalının aşırı hissîliğe duyduğu tiksinti, açık seçik sertliğiyle içini doldurmaya başladı ve Ulrich bu hikâyenin icap ederse bütün kesinliğiyle hakkından gelmeyi aklına koydu. Yine de uzun uzadıya böylece pencere kenarında dikilip aklından bir şey geçirmeden doğan güne bakarken, içinde, bütün duygulanımların parıldayarak kaymasını andıran bir şeyler vardı.

Uşağı onu uyandırmak için birdenbire erkenci insanların ciddi ifadesiyle içeri girince şaşırdı. Yıkandı, alelacele birkaç canlı egzersiz hareketi yapıp ardından istasyona gitti.

BİRİNCİ KİTABIN SONU

NİTELİKSİZ ADAM

ROBERT MUSIL

Çeviren
M. Sami Türk

Kayıp Zamanın İzinde ve *Ulysses*'le birlikte modernist roman türünün ve aynı zamanda Dünya Edebiyatı'nın başyapıtlarından olan *Niteliksiz Adam* tam metniyle 4 cilt halinde, M. Sami Türk'ün çevirisiyle Türkçede! Musil'in 1920'lerin başından 1942 yılında ölümüne değin üzerinde çalıştığı ancak tamamlamayı başaramadığı *Niteliksiz Adam*, görünürde ana karakter Ulrich'in nitelik kazanma çabalarını ve bir grup Avusturyalı entelektüelin Paralel Faaliyet adını verdikleri bir oluşum içerisinde "önemli bir şeyler" yapma teşebbüsünü anlatırken, özünde "hiçbir şey yapamamanın" romanıdır; herkes eyleme geçmek ister ama geçemez, herkes çok ciddidir ama bu ciddiyet zamanla trajikomik bir hal alır, kitapta aslında çok şey anlatılır ancak bir yandan da hiçbir şey anlatılmaz; *Niteliksiz Adam*, her şeyin ve hiçbir şeyin romanıdır. Hem kesinlik hem de belirsizliklerle doludur. Fikirsizlik üzerine yazılmış, fikirlerle dolu devasa bir eserdir.

"Bu kitap bir hiciv değil pozitif bir konstrüksiyondur. Bu, bir psikoloğun kitabı değildir. Bir düşünürün kitabı değildir. Bir şarkıcının kitabı değildir. Başarılı olan, başarılı olmayan bir yazarın kitabı değildir. Kolay da zor da bir kitap değildir, çünkü bu tamamen okura bağlıdır. Böyle devam etmek zorunda kalmadan, bu kitabın ne olduğunu bilmek isteyen herkesin onu bizzat okumasının (benim veya başkalarının hükmüne güvenmeyip bizzat okumasının) en iyisi olacağını söyleyebileceğimi zannederim."

Robert Musil

9 786062 060681

aylakadamdukkan.com.tr
aylakadamyayin
aylakadamyayinlari

AYLAK ADAM